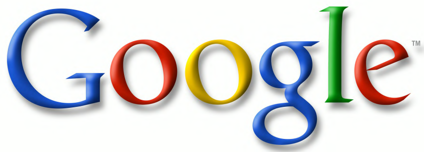

Google

TIJDSCHRIFT

VOOR

NEDERLANDSCH INDIË.

TIJDSCHRIFT

VOOR

NEDERLANDSCH INDIË.

13de Jaargang.

AFL. 7—12.

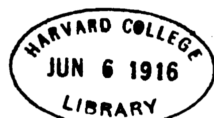
TWEEDE DEEL.

UITGEGEVEN DOOR

Dr. W. R. VAN HOËVELL.



ZALT-BOMMEL.
JOH. NOMAN en ZOON.
1851.


HARVARD COLLEGE
JUN 6 1916
LIBRARY
Wales fund

INHOUD.



Zevende Aflevering.

Achtste Aflevering.

Negende Aflevering.



Fragmenten eener beschrijving van Sumatra's westkust,

DOOR EEN INDISCH AMBTENAAR.



Agam.

Het landschap Agam beslaat eene uitgestrektheid van ongeveer 6 mijlen in de lengte en 3 in de breedte. De voornaamste bergen zijn de Marapi, die ongeveer 8500 voeten hoog is, en de Singalang. Van den eersten heeft de rivier Batang-Agam en van den laatsten de Massang haren oorsprong. Agam is ongeveer 3000 voeten boven de zee verheven. Volgens gemaakte waarnemingen in een ruim vertrek, was de stand des thermometers van Mei tot Julij 1837 als volgt:

Mei.	's Morgens 6 ure.	Voormiddags 12 ure.	's Namiddags 4 ure,
	70° Rh. het hoogste.	77° Rh. het hoogste.	73° Rh. het hoogste.
	65° 〃 〃 laagste.	73° 〃 〃 laagste.	72° 〃 〃 laagste.
Junij.	71° 〃 〃 hoogste.	77° 〃 〃 hoogste.	79° 〃 〃 hoogste.
	65° 〃 〃 laagste.	71° 〃 〃 laagste.	70° 〃 〃 laagste.
Julij.	69° 〃 〃 hoogste.	76° 〃 〃 hoogste.	77° 〃 〃 hoogste.
	62° 〃 〃 laagste.	71° 〃 〃 laagste.	73° 〃 〃 laagste.

Het landschap ligt geheel in een kom, want het wordt door genoemde bergen en hunne voeten als ingesloten. De grond is over 't algemeen zeer vruchtbaar. Men treft er de schoonste sawah-velden aan, die zonder tusschenpoozing bebouwd worden. Maar tevens is het land, als bijna al de bouwlanden van Sumatra's westkust, met diepe ravijnen doorsneden, en bij elke schrede wordt men de sporen van vroegere natuur-ontwikkelingen gewaar; de vuurspuwende bergen zijn als de voornaamste oorzaken daarvan aan te merken. De reiziger wordt hier, bij elke schrede die hij doet, door de schoonste en heerlijkste gezigten getroffen en verrukt; terwijl de natuurkundige een ruim nog ongekend veld open vindt, om de geheimen der natuur in de diepste afgronden en op de toppen der bergen te bespieden, en de landschapschilder de schoonste partijen, de treffendste en het diepst ontzag inboezemende gezigten voor zijn penseel ontmoet. De lucht is er fijn en over het algemeen gezond.

De bevolking kan men, in vergelijking van de uitgestrektheid van het land, en met het oog op de menigvuldige oorlogen die zij onderling gevoerd hebben, als zeer groot beschouwen. De inboorlingen zijn over het geheel een schoon ras van menschen die hunne vrijheid boven alles beminnen; daarbij hebben

zij zeer weinige dier ondeugden die vele andere volkeren in den archipel ontsieren. De dronkenschap is hun onbekend; stelen is in hunne oogen een verschrikkelijk kwaad, en wordt ten strengste gestraft, zoo als in het vervolg blijken zal. De vrouwen zijn haren mannen getrouw, de mannen wederkeerig hunne vrouwen. Ontuchtige vrouwen, die voor geld hare gunsten veil hebben, zijn hier zeldzaam, en de siphylis heeft haar venijn nog weinig onder deze menschen verspreid.

Van hunne spelen beminnen zij het hanengevecht het meeste, en op alle openbare markten ziet men van den jongeling tot den grijsaard geld, ja zelfs kleederen, bij dit wreedaardig spel verwedden. Het heeft zijne bepaalde regels, die ieder hunner kent, waarom er zelden oneenigheden of geschillen over plaats hebben. De verliezende partij betaalt zijne schuld, zoo niet dadelijk dan toch naderhand, daar het eene zeer groote schande is die niet te voldoen. De vrouwen bewerken den grond, koopen en verkoopen, in één woord onderhouden de mannen, en zijn weinig meer dan lastdieren of slavinnen. Op sommige plaatsen betaalt de vrouw of het meisje eene zekere som gelds aan hem, die zij wil dat haar huwen zal, en vooral zoo hij van eenigen rang is. Onder de ondeugden, die hen ontsieren, behoort wel in de eerste plaats hunne zucht voor het dobbelspel; velen zijn aan het gebruik van opium verslaafd; daarbij zijn zij ten hoogste wraakgierig en vergeten nooit eene beleediging hun aangedaan. De middelen, om zich wraak te verschaffen, zijn hun onverschillig. Bij het ontmoeten weten zij op de fijnste wijze te veinzen, om hun waar gevoel te verbergen; met geduld wachten zij den tijd af, tot dat die gunstig is om zich te kunnen wreken. Soms nog jaren, na het hun aangedane ongelijk, trachten zij zich voldoening te verschaffen.

In hunne oorlogen zijn zij dapper, volhardend, gehard tegen vermoeijenissen en ontberingen, maar ook wreed. Zij verstaan de kunst, om van de natuur alle mogelijke partij te trekken, en hunne kampongs te versterken; daarbij doen zij eene goede keuze, bij het kiezen der plaats voor het opwerpen hunner versterkingen. Het gebruik van schietgeweer is hun bekend; zij vervaardigen het zelven, alsmede kruid dat door de vrouwen gemaakt wordt. De geweren gelijken volmaakt de onze van vroegere jaren; ze zijn ook van een lontslot voorzien. Hoe het schietgeweer onder hen bekend is geworden is niet zeker, daar het reeds van onheugelijke tijden bij hen in gebruik is; denkelijk hebben zij het van de Arabieren leeren kennen.

Zij zijn goede schutters, en zeer handig in het behandelen hunner wapenen, die uit de navolgenden bestaan, als: het schietgeweer (stingal), de lans (toembak), de kris, de koerambie, de badée, de sewa, de pedang, de klewang, de slinger (oembang talie), de blaaspijp (soempit.)

De schietgeweren werden vroeger in groote menigte te Soengei-Janie vervaardigd; thans echter niet meer. De prijs van een goed geweer was vroeger *f* 10 tot *f* 12, onder het Paderies-bestuur *f* 20 à *f* 30 en nu *f* 20 à *f* 25. Hunne kogels zijn van tin en sluiten niet in den loop van het geweer; midden in de kogels vindt men een stukje porselein, ijzer, padi-

korrels of dergelijken; dit doen zij om tin uit te winnen doch niet, zoo als men verhaalt, om kwade wonden te veroorzaken. Hunne overige wapenen vervaardigen de gewone ijzersmeden, zonder ze met pamor in te leggen, dat is: zonder vlammen en bloemen in het ijzer te brengen, zoo als op Java en Palembang, alwaar een wapen, naar mate van zijnen ouderdom, van den loop en van het fatsoen, alsmede naar de plaats waar de bloemen zijn aangebragt, in waarde rijst, ja soms duurder dan goud betaald wordt; hier echter let de inlander weinig of in het geheel niet op dit uiterlijke. Hunne klewangs zijn gewoonlijk van zeer goed staal en daarbij zeer buigzaam; de pijlen hunner blaaspijpen (een wapen dat zij weinig gebruiken) zijn nimmer vergiftigd; echter maken zij ze dikwijls van de pennen uit het harige gedeelte der areng-boomen, welke zeer vurige en pijnlijke wonden veroorzaken. In hunne slingers gebruiken zij ronde ballen, gemaakt van een soort van leem, die, droog zijnde, in kleur, zwaarte en hardheid, met onze grijze haardsteen overeenkomt; van deze klei vervaardigen zij ook hunne kogelgieters.

In hunne oorlogen bedienen zij zich van ranjoos (puntige pennen van bamboe, die in het terrein worden geplaatst waar de vijand passeren moet), buik-ranjoos, wolfsgaten enz.; doch voornamelijk komt hun de pagger (heggen van doornbamboe, soms ook van waroe-boomen) in hunne verdediging te stade, welke meestal op de borstwering groeit. Hierdoor zien zij hunne vijanden, zonder van hen ontdekt te kunnen worden; door eene pagger van vier jaren oud komt men met geen mogelijkheid heen, zoodanig groeit deze bamboe in en door elkander terwijl zij tevens vol doornen zit. Die bamboe-soort heet hier „bamboe-auwar.”

Het kruid wordt, zoo als ik reeds zeide, door de vrouwen vervaardigd; de salpeter verschaffen zij zich door het uitlogen en koken der drekstoffen van dieren, als kippen, geiten, buffels, paarden, koeijen, enz., ofschoon het aan geen natuurlijke salpeter ontbreekt. De vuurspuwende bergen, heete bronnen enz. bieden hun eene groote hoeveelheid zwavel aan. De bereiding geschiedt zeer eenvoudig, doch tevens onvoorzigtig, in een ijzeren pan boven het vuur, zoodat het te verwonderen is, dat men nimmer van ongelukken daarbij hoort. Het kruid wordt slecht gekorreld, of liever het bestaat uit onderscheiden kluitjes en korrels van ongelijke grootte.

Hunne dorpen, die hun eigen bestuur hebben, zoo als nader blijken zal, zijn meest van eene of meer grachten en borstweringen voorzien, en in 't rond met bamboe-auwar (doornbamboe), gewone bamboe, boomen enz. beplant, zoodat men van buiten naauwlijks eene woning kan ontdekken. Elke kampong heeft eene of meer moskeën (missighit), meestal eene groote binnen het dorp, en eene kleine buiten in hunne sawah-velden.

De huizen zijn allen hoog van den grond gebouwd, en zijn veelal met idjoe (het harig gedeelte van den areng-boom) gedekt. De woningen der hoofden hebben veel overeenkomst, wat de gedaante betreft, met eene Chinesche wankang (vaartuig) en zijn over het geheel verbazend lang; van buiten zijn ze van fraaije uitgesneden planken en lijstwerk voorzien, en met verw vooral

met rood, wit, geel en zwart beschilderd. Daarbij hangen soms aan den gevel eene menigte spiegeltjes, schilderijen enz. die zij van de Klingalezen verkrijgen, hetwelk eene aardige uitwerking maakt wanneer de zon er op schijnt. Naast hunne gebouwen staan de padi-hokken „rankiang" genaamd, die mede zeer net met lofwerk uitgesneden en beschilderd zijn. De kookplaats is in huis, en de rook baant zich door het dak, waartoe voorbedachtelijk eene opening is gelaten, eenen weg. Sommigen koken ook onder hun huis, en bijna elk huis is voorzien van vischvijvers, gevuld met helder water en fijne vischsoorten, veelal met goeramis. Over het geheel zijn hunne kampongs zeer fraai, van binnen van behoorlijke wegen voorzien, en overal met vruchtboomen beplant.

Onder de voornaamste voortbrengselen uit het plantenrijk van hun land kan men tellen: rijst, suiker (welke zij zelven bereiden), olie van de kokosnooten, aardappelen (oebies), wilde indigo (sanam), waarmede zij hunne linnens verwen, koffij, jagon, een weinig tabak enz. Het dierenrijk levert wilde zwijnen, herten, in de afgelegene bosschen op de bergen, zoo mede tijgers, wilde bokken, tapiers, rinoserossen. Men vindt hier een sterk ras van paarden, echter niet fraai en niet oorspronkelijk; zoo ook buffels, een goed ras van koebeesten enz. Het rijk der vogelen levert duiven, de schoone juno (kouwouw), alsmede den secretarisvogel en anderen. Het mineraal rijk bevat hier veel ijzer van eene zeer goede soort, goud, echter niet in de hoeveelheid als elders, zwavel, salpeter, aluin, tin, harst, steenkolen, aard-olie, versteend hout enz. De bosschen leveren uitmuntend timmerhout en andere fijne houtsoorten op; waaronder het tjemara en kemoening niet de minste zijn; voorts soeriang, madang, bankal, kaijo ballam, siekiboei enz.

Hunne werktuigen van landbouw bestaan uit de navolgende: een ploeg (badjak), een lange smalle schop (tanbillang), een schop met kromme steel (pankoe), een sikkel (sabie), een ijzeren staf bij wijze van koevoet (oerie) en een soort van egge (toendo).

In den landbouw hebben zij het verder gebragt dan men veronderstellen zoude; het aanleggen en bewerken hunner sawah's laat niets te wenschen over. Hunne rijstvelden liggen amphitheatersgewijze tegen de bergen en bieden een prachtig gezigt aan; zij planten ook rijst op drooge velden die ze „ladangs" noemen. Rijke inlanders, die vele buffels hebben, beploegen hunne velden niet of spitten ze niet om, maar jagen hunne buffels op rijen door het veld, na het onder water gezet te hebben, waardoor al het onkruid diep naar beneden onder den modder getrapt wordt en den grond mest. Dit herhalen zij zoo lang, tot de geheele sawah van onkruid zuiver is, en niets dan modder en water bevat; anderen, die dit niet kunnen doen, ploegen meestal met een os hun land om. Als de padi rijp geworden is, wordt zij met een krom mes, even als eene sikkel (sabie), gesneden en niet zoo als op Java halm voor halm, maar in eens, plant voor plant. Vervolgens hoopen zij het geoogste op en laten het eenigen tijd liggen, doen dan het graan van de halmen af, door er over te loopen

en het te trappen, droogen het nog eens weder en bergen het dan in hunne padi-hokken] (rankiangs). Voor de koffijkultuur hebben zij weinig oplettendheid. De vruchten zelve gebruiken zij niet, maar van de bladeren maken zij hunne koffij; hiertoe bezigen zij de best doorvoede takjes der boomen, nemen hiervan de bladeren, schikken ze tusschen twee bamboesjes en roosteren ze boven het vuur; daarna worden ze met de hand fijn gewreven, en in het water gekookt. Dit is de gewone drank bij armen en rijken; langs de wegen kan men zich voor een zeer geringen prijs van dezen drank in de warongs voorzien. Zij planten de boomen met weinig zorg en veel te digt opeen; maar niettegenstaande al deze gebreken, komt de koffijboom hier zeer goed voort en levert meestal een rijke oogst; hij draagt veel eerder vrucht dan op Java. Hoeveel meer zou de koffijboom niet opleveren indien hij met meer zorg aangekweekt en behandeld wierd, en de Chinezen de inlanders zoo niet bij het koopen en verkoopen bedrogen. Dikwijls heb ik met leedwezen groote hoopen van de beste en vruchtbaarste takken op de bazar's voor spotprijzen zien te koop liggen, alleen bestemd tot het maken van den zoo even omschreven walgelijken drank, bij hen bekend onder de benaming van „koppi daun".

In de kunst van weven hebben zij het ver gebragt, ofschoon hun weefgetouw voor aanmerkelijke verbeteringen vatbaar is; zij weven ook niet zelden goud- en zilverdraad in hunne lijnwaden. In het bewerken van goud munten sommigen hunner bijzonder uit, vooral in draadwerk; ze zullen bezwaarlijk hierin hunne gelijken vinden. Hun werk wordt door alle landen gezocht, en goed betaald, en wekt ieders bewondering nog meer op, als men hunne ellendige en ruwe gereedschappen ziet, die uit niet veel meer bestaan dan een paar vijlen, eenige spijkers, een ijzer met gaatjes om draad te trekken, een paar tangetjes, hamer en een schaar. IJzersmeden en zwaardvegers hebben zij ook, ofschoon ik niet kan zeggen, dat zij het er ver ingebragt hebben; hunne sewas en klewangs zijn goed.

Hunne geschiedenis, of liever overlevering, heeft veel betrekking tot hunne tegenwoordige gewoonten; zij komt voornamelijk hier op neder. — ADAM had 89 kinderen, waaronder 45 zoons en 44 dochters, welke met elkander trouwden, behalve de jongste zoon die geene partij had kunnen vinden. Hij werd daarom door de engelen ten hemel gevoerd, onder het zonnescherm „oeboer-oeboer", begeleid door vaandels (pandjie-pandjie), de trom siradjanabat, de trompet sirone-si-randang, en de cieter koetjapie. De hemelsche godinnen ontvingen hem zeer prachtig. Na aldaar zich eenigen tijd te hebben vermaakt, daalde hij weder op de aarde, was toen versierd met twee gouden hoornen, en bragt met zich mede eene godin en acht mannen, zijnde kinderen van den reus INDRA-JATIE. Hij daalde in het land Room neder, en in het bijzijn van 4 personen, die God uit den hemel gezonden had, trouwde hij met zijne godin. Zij verwekte hem drie zoons, de eerste met name *sultan* SARIE MAHA RADJA ALI, de tweede *sultan* SARIE MAHA RADJA DI RADJA, en de derde *sultan* SARIE MAHA RADJA DI IMPANG.

Toen deze kinderen groot waren, begaven zij zich met een schip op zee, met zich nemende hunne vrouwen en de vorstelijke kroon, „makoeta lang kahanie" genaamd.

Het eiland Langkapoerie, gelegen in de Ceylonsche zee, bereikt hebbende, ontstond er twist onder hen over het bezit der kroon, en geweld willende gebruiken viel dit vorstelijk onderscheidingsteeken in zee; alle moeite om het op te visschen was vruchteloos. TJATI BELANG PANDAI, die hiermede voornamelijk belast was, vervaardigde eene andere kroon van goud en gaf die aan SARIE MAHA RADJA DI RADJA, terwijl de twee overigen nog sliepen. Toen dezen wakker geworden waren en de kroon zagen, begeerden zij elk voor zich ook eene kroon, doch bevonden dat dit onmogelijk was, aangezien SARIE MAHA RADJA DI RADJA den smid had doen vermoorden. Hierdoor ontstonden oneenigheden, waarop SARIE MAHA RADJA DI IMPANG zich naar China begaf; SARIE MAHA RADJA ALI vertrok naar Room en SARIE MAHA RADJA DI RADJA naar het eiland Djawi (Sumatra), met een vaartuig bemand met 16 menschen, een hond (moeallam), eene kat (sieam) en een tijger (tjampo), alsmede eene wilde geit. Dit vaartuig strandde op den berg Serang en leed zooveel schade, dat het den togt niet konde voortzetten. Toen zeide SARIE MAHA RADJA DI RADJA tot zijne medgezellen, dat hij, die het meest zoude uitmunten in het herstellen der schade aan het vaartuig, zijn schoonzoon zoude worden. Vijf personen hadden uitgemunt. Hierop werd de reis vervolgd en kwamen zij te Goenoeng Marapi bij Pager-oedjong. Daar troffen zij vijf meisjes aan, die aan de personen, welke in het herstellen van het vaartuig hadden uitgemunt, werden uitgehuwd.

Nadat de echtelingen eenigen tijd bij elkander waren geweest, vroeg de vorst aan de mannen, of zij de levenswijze hunner vrouwen wel hadden gadegeslagen. Zij antwoordden, dat slechts ééne zich menschelijk gedroeg, terwijl de anderen niets aten dan vleesch, beenderen en bladeren, waaruit werd opgemaakt, dat de ééne uit een vorstelijk geslacht gesproten was, terwijl de overigen van tijgers, honden, katten en geiten afkomstig waren.

Intusschen had het water zich van den berg verwijderd en bespeurde men drie groote landengten, die de namen ontvingen van Rana Tanah Datar, Rana Lima-poeloe, en Loeboe-agam. Hij, die met de vrouw uit het vorstelijke geslacht gehuwd was, wierd gezonden naar Tanah Datar, waar hij zijnen zetel vestigde. De tijger-familie ging naar Agam, de geiten-familie naar Rana Lima-poeloe, de katten-familie naar Tjandjong Kotta Lawas en de honden-familie naar Kabong Tiga-blas. Uit alle deze familiën is de bevolking van Sumatra gesproten. De vorst zelf met zijn gevolg daalde van den berg en vestigde zijnen zetel te Lagoen di Basello, welke plaats nader den naam verkregen heeft van Priangan (Padang panjang), dat is „het verblijf des genoegens." Men vindt daar 5 of 6 heete bronnen bij elkander; de plaats is gelegen twee uren beoosten Pager-oedjong; men vindt er nog heden eenen grooten steen met een vreemd opschrift, waarop de vorst MAHA RADJA DI RADJA heeft gezeten. Aldaar

wierd toen eene bali (vergaderhuis of spreekzaal) opgerigt, welker pilaren waren van het hout djilatang, en omheind door den wortel loendang; het dak was van de iedjoe sagar djantan; men maakte eene trom (taboe) van het hout der plant poeloet-poeloet, eene kleine trom (gandang) van het gewas sali-goeri, die bespannen werd met het vel van een dier, jangat toemoe genaamd.

De vorst werd toen bezitter van de tjanang (groot bekken of metalen trom), die vervaardigd was door den oppersten der booze geesten, en van de piek, gemaakt uit eene tak der iedjoe sagar „toembak tataran sagar djantan" genaamd, en door den god SEGHOE LAMBAI TOENGAL vervaardigd. Dit werden de sieraden of insignia der vorsten van Menangkabouw, welke tot heden ten dage in de inleiding hunner brieven genoemd worden.

Vervolgens bouwde men eene moskée. De bali, welke den naam kreeg van „balerong pandjang", diende ter onderzoeking en afdoening van alle wereldsche geschillen, de moskée (masighit) voor die van alle kerkelijke geschillen volgens de wetten der Mahomedanen. Men stelde toen de volgende bepalingen in: vooreerst, dat de benoeming van den vorst of andere hoofden alleen zoude geschieden met algemeene toestemming en keuze; en ten tweede, dat alle zaken zouden worden afgemaakt volgens shara en adat (overleveringen en gebruiken).

Daarna ging de vorst MAHA RADJA DI RADJA met zijn gezin naar Boenga Satankai in het Soengitrapsche, verwekte bij zijne vrouw eenen zoon, huwde toen eene tweede vrouw te Priangan, INDJO TJALITA genaamd, en verkreeg ook bij haar eenen zoon. Hierdoor ontstonden de drie vorsten van het rijk Menangkabouw; want de vader werd „radja alam", oppergebieder, de oudste zoon „radja adat", bestuurder der gewoonten, en de tweede zoon „radja ibadat", bestuurder. van de godsdienst.

De vorst MAHA RADJA DI RADJA werd te Priangan begraven; zijne weduwe INDJO TJALITA trouwde met TJANTI BILANG TANDAI, die den vorst uit Room had gevolgd. Zij verwekte hem twee zoons en vier dochters; de zoons werden door het volk verheven tot „pangoeloes," de oudste verkreeg den naam van *sultan* PADOEKO BEZAAR of KEY TAMANGGONGAN en de tweede werd genaamd SEMANING SULTAN, doch naderhand PERWATI SEBATANG; dit zijn de twee stamvaders van de twee groote volksstammen van dit land, namelijk: KEY TAMANGGONGAN van den stam of larée „Kotta pliang" en KEY PERWATI SEBATANG van den stam „Tjaniago."

Matoea.

De landstreek Matoea is nog hooger gelegen dan Agam, waarom het er oneindig kouder is; zij grenst aan Agam en de VII Loeras. Sommigen meenen dat de grond er veel vruchtbaarder is, doch dit is eene groote vergissing waartoe men gebragt is door de opmerking, dat eenige Europesche tuinzaden er beter slaagden; maar dit heeft men niet aan den grond,

maar wel aan het kouder en vochtiger klimaat te danken, waardoor de inlandsche produkten, b. v. rijst, suiker, koffij, er minder slagen dan in Agam en elders.

Het land is niet sterk bevolkt en is doorsneden van eene menigte ravijnen; men ontmoet er zeer vele zware steen-massa's, die meest allen kenteekenen dragen van bij berginstortingen, ook bij uitwerpingen, uit den schoot der aarde te zijn te voorschijn gekomen, daar men geheele plekken vindt, waar deze blaauwe met witte kwarts-aderen vermengde steenen wijd en zijd verspreid liggen.

De bevolking is van die van Agam oorspronkelijk, en wel uit de IV Kotta's; zij zijn in drie soekoes verdeeld, als: Tjaniaga, Sikoembang, Tandjong.

Aldaar worden deze soekoes weder verdeeld in nog kleinere stammen, „boea-proets" genaamd. Zij zijn 19 in getal en hebben elk een hoofd, ondergeschikt aan de soekoe-hoofden. Vroeger, voor dat het Paderies-bestuur, 't welk, de misbruiken daargelaten, zeer doelmatig was, zijnen invloed in die streek uitoefende, was de regering toevertrouwd aan drie pengoeloes voor de wereldsche zaken, drie imams en drie katibs voor het kerkelijk bestuur, drie palawangs voor de politie, en negentig pengoeloes en pengoeloes boea-proet.

De inkomsten van de pengoeloes bestonden en bestaan nog in tail-amas, dando, sottie. Die van het kerkelijk bestuur der imans en katibs zijn: zakat, pietsa, sedeka, oepa-kawêen, oepa-sara, oepa-talil en menghadjie kora-an.

De politie-hoofden (palawangs) trekken $^1/_3$ der inkomsten van de pengoeloes, terwijl de pengoeloe boea-proet bestaan van hetgeen zij voor het regelen van geschillen tusschen twee partijen van elk hunner ontvangen; deze gift is onbepaald en hangt geheel van den gever af. Zij regelen alle zaken tot hun gezag behoorende; verkiest een der partijen zich aan hunne uitspraak niet te onderwerpen, zoo kan hij de zaak voor hooger beslissing brengen, namelijk aan de pengoeloe soekoe, en zoo hij nog vermeent dat hem onregt aangedaan wordt, beroept hij zich op de rapat, dat is de algemeene vereeniging van alle hoofden van het landschap; de pengoeloe soekoe behooren tot de voornaamste leden dezer bijeenkomst.

Het bestuur, dat sedert den oorlog met de Paderies te Matoea bestaat, is in het hier vermelde niet meer te herkennen. De oorzaken van dit verschijnsel zijn in de volgende omstandigheden te zoeken. Vooreerst in de veranderingen, welke het Paderies-bestuur in den staat van zaken gebragt heeft. Ten tweede in de zucht van de bevolking om hare oude instellingen weder te zien handhaven, en het verlangen van sommigen om hun aangematigd gezag staande te houden. Daarbij hebben wij, bij het verdrijven der Paderies, eenige inlanders in bedieningen gesteld, die van deze revolutiën partij hebben weten te trekken en tot waardigheden zijn opgeklommen, waartoe zij anders nimmer zouden geraakt zijn, zoodat het sedert een zeer gemengd bestuur is geworden, waarvan geen inlander zich een regt denkbeeld kan vormen.

Gedurende mijn verblijf te Matoea, heb ik omtrent vier van de XII Kotta's almede eenige berigten ingewonnen, namelijk van Andalas, Lawang, Sari-boelan en Tjoebada-lilin. Zoo bleek mij, dat de bevolking van Andalas mede afkomstig is uit Agam en wel van Tjilatang. Andalas heeft 40 boea-proet, welke weder in 3 soekoe's verdeeld worden, namelijk: Kotta, Tandjong en Pliang.

Lawang heeft 30 boea-proet en 4 soekoe's, als: Kotta, Tandjong, Pliang en Tjaniaga.

Sari-boelan heeft 20 boea-proet en 3 soekoe's, als: Kotta, Pliang en Tandjong.

Tjoebada-lilin heeft 30 boea-proet verdeeld in 5 soekoe's, als: Kotta, Tandjong, Pliang, Tjaniaga en Sikoembang.

De overige acht Kotta's zijn van lieverlede door den invloed van het Paderies-bestuur van den moederstam afgescheiden, en staan thans onder het gezag van zekeren TOEANKOE TINGI woonachtig te Soengi-poea, welke geheel regeert volgens de instellingen der Paderies. Hij zelf is een ware voorstander der Mohamedaansche godsdienst, en was vroeger een voorvechter van het hoofd van Andalas ANKOE BANDARO genaamd. Gemelde TOEANKOE TINGI is een man van wezenlijke verdiensten en kunde; als jongeling heeft hij zich wegens zijne dapperheid onderscheiden onder zijne landslieden; hij is een rijzig man, met een doordringenden blik, helder van doorzigt, ondernemend van aard, trotsch en streng in zijne regering. Hij is vooral in de laatste jaren veel in aanraking geweest met Europeanen, en heeft in den oorlog het gouvernement zoowel als den vijand diensten bewezen; doch de positie waarin hij verkeerde in aanmerking nemende, konde hij wel niet anders handelen. Over het geheel is hij weinig bemind onder zijne bevolking. Als een bewijs van zijne gevatheid dient het volgende. Eens bragt iemand hem de welwillendheid van het gouvernement onder het oog, die daarop nederkwam, dat het zich te zijnen voordeele zooveel opofferingen getrooste, waarvoor hij niet dankbaar genoeg konde zijn, gelijk hij nu weder een traktement van ƒ100,— 's maands ontving. „Wel" was het antwooord „ik heb veel meer opgeofferd, en „wel de zaligheid mijner ziel; want duidelijk zegt de profeet: een elk der „geloovigen, die de wapenen tegen zijne geloofsgenooten opvat, of hunne „vijanden begunstigt om hen te verdelgen, voorwaar deze is voor eeuwig „uitgesloten van de hemelen, maar het eeuwige vuur zal zijne straffe zijn." Men houde hierbij in het oog, dat dit gezegd werd door hem, die als een zeer naauwgezet man op het punt zijner godsdienst bekend is, en daarenboven een leerling van den imam van Bonjol is geweest.

De VII Loera's.

De VII Loera's grenzen ten noorden aan de vallei van Bonjol, ten oosten aan een gedeelte van Tanah-datar, ten westen aan de Massang-distrikten en ten zuiden aan Matoea en Agam. De naam duidt reeds aan,

dat het een land is vol diepe afgronden; het is als het ware eene ophooping van bergen en wildernissen, doorsneden van diepe ravijnen en rivieren. Men vindt er eenige sawah-velden, doch over het geheel is er de grond minder vruchtbaar dan elders in de aangrenzende distrikten. In de bosschen ontmoet men veel wild en men treft er eenige zeer goede houtsoorten aan. De bevolking is er zeer gering en is mede voor het grootste gedeelte uit Agam afkomstig. Het is door deze landstreek dat vroeger, bij de onlusten, de Kolonel KRIEGER eene retraite heeft bewerkstelligd, waarover men zich niet genoeg verwonderen kan. Jammer dat men den inlander die als wegwijzer gediend heeft geheel vergeten heeft. Ik heb den geheelen weg, dien men toenmaals gemaakt heeft, te voet afgelegd met een inlander bij mij, die onder degenen is geweest, welke den kolonel toenmaals vervolgden; doch het is onbegrijpelijk hoe de kolonel KRIEGER met de zijnen, door eenen vijand vervolgd wordende, is te regt gekomen; want zonder dat is het reeds bezwaarlijk; de menigte riviertjes, die men door moet gaan, matten onbegrijpelijk af.

In de VII Loeras heeft men de navolgende kampongs, als: Moiara, Paloepoe-moedik, Paloepoe, Passir-lawee, Angee, Soengie-goentoeng, en Loera-dalem.

Moiara bevat zes soekoe's, als: Kotta, Piliang, Pai-badar, Jamba, Tandjong en Sikoembang.

Paloepoe moedik heeft mede zes en dezelfde soekoe's.

Paloepoe heeft er zeven, als: Pisang, Simaboer, Pai-badar, Piliang, Jamba, Kotta en Tjaniaga.

Passir-lawee heeft vijf soekoe's, als: Kotta, Jamba, Pisang, Tjaniaga en Piliang.

Angee heeft zes soekoe's, als: Pisang, Kotta, Piliang, Jamba, Tjaniaga en Malio.

Soengie-goentoeng heeft dezelfde zes soekoe's als de voorgaande.

Van elk dezer soekoe heeft men een soekoe's-hoofd; het getal imams, katibs en hoeloebalangs is geëvenredigd aan het getal soekoe's.

Men treft in de VII Loera's hier en daar metaal bevattende steenen, b. v. ijzer; ook zegt men, dat er, bij het instorten van bergstukken, soms goud te vinden is. Men heeft er zeer veel fraaije witte harst. Voor het overige weet ik niet dat zij iets merkwaardigs bevatten, en over het geheel is het een akelig doodsch land met zeer weinig bevolking.

De Paderies.

Ofschoon, in den laatsten tijd vooral, reeds veel over de Paderies is geschreven, gelooven wij toch, dat eene schets van deze sekte en van haar bestuur, geheel onafhankelijk van elke andere Europesche bron, op de plaats zelve en in den tijd van onzen oorlog men hen opgesteld, nog niet overbodig zal wezen. Die schets laten wij daarom hieronder volgen.

Zekere TOEANKOE-NAN-RENTJE van Agam, woonachtig te Boekit-Kamang,

die zich meer verlicht en vromer rekende dan zijne landgenooten, betreurde hunnen toestand en bedorven zeden, en beraamde het plan om hen te verbeteren. Hij gaf den last, dat men de godsdienstvoorschriften stipt zou opvolgen, en verbood ten strengste het gebruik van opium, de hanengevechten, dronkenschap en het kaauwen van tabak, waaraan de bevolking zeer verslaafd was. Bovendien was de barbaarschheid der bevolking van Agam in 't begin dezer eeuw nog zoo groot, dat zij geen onderscheid maakten tusschen bereide en onbereide spijzen, ja zelfs menschenvleesch aten; stelen, dronkenschap en moorden waren onder hen algemeen, en niet minder het rooven van menschen om die weder te verkoopen.

De nieuwe instellingen en voorschriften van TOEANKOE-NAN-RENTJE werden het eerst aangenomen *) door zijn eigen kampong of dorp en krachtdadig onderhouden. Zoo gestreng was hij, dat hij, om een voorbeeld te stellen, zijne eigene moeder om het leven heeft gebragt, dewijl zij de nieuwe instellingen had overtreden door in het geheim tabak te gebruiken. Deze daad verwekte de bewondering van alle inwoners der naburige dorpen, die toen dadelijk de nieuwe leer aannamen. Zij, die het niet wilden, werden door geweld van wapenen hiertoe genoodzaakt. Weldra zag men, na veel bloedstorting, geheel Agam aan de nieuwe leer onderworpen. Men stelde toen een nieuw bestuur in, en in elk dorp werd een *paderi (godgeleerde)* geplaatst, die de eerste stem had in het bestuur. Om nu dit volk te onderscheiden van de nog ongereformeerden, kwam men overeen om geheel in het wit gekleed te gaan.

Vervolgens verscheen een zekere inwoner van Lintauw, SIEDOE MOEMIN genaamd, die zich in de godgeleerdheid in Passaman, gelegen aan het zeestrand, 1½ dag van Tikoe, geoefend had. Van deze omstandigheid verkreeg hij den naam van TOEANKOE PASSAMAN. Hij vervoegde zich bij den tweeden vorst van Pager-oedjong, JANG DIPERTOEAN NAN BAKOEMIE, of bijgenaamd JANG DJAHAT (de kwade), bragt dezen de kwade gewoonten en slechte zeden van het volk van Tanah-datar onder het oog, en verzocht de toestemming der regering om het krachtdadig te verbeteren volgens de instellingen der Mahomedaansche leer. De vorst nam niet alleen deze zijne voorstellen aan, maar noodzaakte ook de twee andere vorsten der regering de nieuwe leer te omhelzen. Toen gelastte men de geheele bevolking van Tanah-datar, de nieuwe leer aan te nemen en zich als de bevolking van Agam te onderscheiden door zich in het wit te kleeden. Daarna vertrok TOEANKOE PASSAMAN naar zijne geboorteplaats Lintauw met vergunning om de voorschriften der nieuwe leer ook aldaar in te voeren. Daar hij hier niet zoo naar wensch slaagde, meende hij een voorbeeld te moeten stellen door eenen pengoeloe, die hem reeds drie malen met een vechthaan onder den arm was tegengekomen, eigenhandig om het leven te brengen; hij gedoogde niet dat het lijk ter aarde werd besteld.

Deze daad verschrikte de wederspannigen zoo, dat zij dadelijk zich aan

*) TOEANKOE-NAN-RENTJE is in het jaar 1832 te Mejang, behoorende tot de Laras-boekit in Agam, overleden.

de nieuwe leer onderwierpen, uitgenomen het distrikt Tandjong Baroela, dat zich hardnekkig tegen de leer bleef verzetten, hetgeen TOEANKOE PASSAMAN noopte hen te beoorlogen en met geweld tot gehoorzaamheid te dwingen. Doch spoedig noodzaakten eenigen der naastbestaanden van de vorsten van Pager-oedjong hem de plaats te verlaten. Kort daarna keerde hij echter terug en hernam de plaats met geweld. Daarop verzocht hij eene bijeenkomst te Kotta-tenga van alle de vorsten en grooten van Tanah-datar. Nadat zij vergaderd waren, liet hij uit hun midden om het leven brengen JANG DIPERTOEAN RADJA NARRO, JANG DIPERTOEAN RADJA TALLANG en den zoon van den vorst van Menangkabouw, RADJA MOENING, hen voor ketters verklarende die zich tegen de godsdienst hadden verzet, de eerste door hem te hebben beoorloogd te Tandjong Baroela, en de twee anderen, doordien zij den eersten wilden ondersteunen. Toen geraakte de vergadering in twist en werden de aanwezigen handgemeen. Daardoor werden verscheiden der grooten van Pager-oedjong gewond, waaronder de vorst RADJA MOENING, oom van den door het Gouvernement aangestelden RADJA GOEMPIETA, bijgenaamd TOEANKOE PATTA.

Toen volgde een oorlog tusschen de partij der Paderies en de vorsten van Tanah-datar, met het gevolg dat de vorsten het land moesten ruimen en zich in verschillende oorden met de vlugt redden. TOEANKOE PASSAMAN maakte zich meester van eene dochter van RADJA MOENING, waarmede hij denkelijk is getrouwd. RADJA MOENING begaf zich naar Loeboe-ajam. De twee vorsten der overige zetels waren kort te voren overleden. De zoon van den vorst van den derden zetel nam de wijk naar Padang, en zijn oom, die door het volk reeds tot aan den troon des derden zetels verheven was, ging naar Oelakan. Nu werd de regering van Tanah-datar geheel kerkelijk, en elk dorp verkreeg eenen godgeleerde (paderi) tot hoofd. Weldra begonnen deze hoofden zoowel te Tanah-datar als in het Agamsche groot misbruik van hun gezag te maken, en, onder den mantel van godsdienst, meerdere willekeurige bepalingen daar te stellen, zoo als het beletten van sirie (betel) te kaauwen, het dragen van eenige sieraden enz., ten einde hierdoor meer overtredingen te vinden en alzoo hunne roofzucht te voldoen, door het opleggen van boeten.

Vóór de omwenteling was het rijk in drie zetels of huizen verdeeld, de „Tiga Selo" genaamd, meer bekend onder de namen Roema di koedam, Roema di tenga en Roema di boekit; het eerste huis behoorde aan radja alam oppergebieder, het tweede aan radja adat bestuurder der gewoonten, en het derde aan radja ibadat bestuurder der eeredienst *).

De voordeelen der vorsten van Menangkabouw waren niet zeer groot. Zij hadden rijstvelden, die door misdadigers wierden bewerkt of door hunne eigen bedienden; zij hadden geene aanspraken op eenige heerendiensten, uitgenomen het leveren van bouwmaterialen en dit ging dan nog door minnelijke overeenkomsten. Verder hadden zij de inkomsten van drie

*) Zie over deze radja's blz. 7 hierboven.

tolpoorten, alwaar voor elken doortrekkenden buffel wierd gevorderd ¼ gulden, voor een koebeest 4 wang's of 24 ct., voor ieder vracht 2 wangs of 12 ct. De distrikten Soengitrap, Soeroeasso en Padang-Genting waren van deze belastingen vrij. Voorts hadden zij nog inkomen van de rijken Siak, Djambi, Batang-hari, Indragiri en Palembang, van welke plaatsen zij alle 2½ jaar eene kist opium ontvingen, of de waarde in geld of stofgoud, terwijl de inkomsten van Padang ten bedrage van 1000 realen *) aan de distrikten Soengitrap en Soeroeasso waren afgestaan.

Na de drie voornoemde vorstelijke zetels had men de drie volgende distrikten, of tonkoe-an tiga (de drie kust-pilaren), die in aanmerking kwamen, als Soengitrap, Soeroeasso en Padang Genting. Dezen voerden de hoogste stem in het rijk na den vorst, en werden onderscheiden in de navolgende benamingen, als: Datoe Pamoentja (de hoogste) te Soengitrap, Datoe Indam te Soeroeasso en Toean Kalie te Padang Genting. De Datoe Pamoentja wierd beschouwd als rijksbestuurder van Tanah-datar. Het rijk van Menangkabouw bevatte in zich vier groote afdeelingen of regentschappen „loeak" genaamd, als Loeak Tanah-datar, Loeak Tanah-datar di baroe, Loeak Agam en Loeak Rana lima poeloe. De loeak's werden verdeeld in lara's (distrikten), nageri's (dorpen), soekoe's (stammen) en kampong's (gehuchten). Het bestuur was in handen van soekoe-hoofden, nageri-hoofden, lara-hoofden, den Pamoentja en Kredja-an Allam.

Gebruiken en instellingen der Maleijers (adat).

(Vertaald uit een Maleisch handschrift.)

Dit geschrift bevat en verklaart de voorvaderlijke instellingen en gebruiken, *(adat en poesaka)* van de nakomelingen, die afstammen van KATAMANGGONGAN, zoon van DATOE ORANG KAIJA SARIE DI RADJA, eerste pengoeloe, die voor eenig ander vorst alhier geregeerd heeft, zoomede van PERAPATI SEBATANG.

De in gebruik zijnde gewoonten worden in drie deelen verdeeld, te weten:

1.) „Adat jang teradat," gewoonten door het gebruik tot gewoonten geworden.

2.) „Adat jang diadatken," gewoonten tot gebruiken gemaakt.

3.) „Adat jang sebenar-benar adat," gewoonten, die zoo behooren te zijn en niet anders †).

De eersten, namelijk gewoonten door het gebruik tot gewoonten geworden, zijn die, welke door de Maleijers van hunne voorouders zijn overgenomen. De tweeden, gewoonten tot gebruiken gemaakt, bestaan in

*) Te Padang is een real ƒ 2,— zilv., in de bovenlanden is een real ƒ 1,44 koper, een wang is in de bovenl. ƒ —,6 ct. koper, en te Padang ƒ —,10 ct. koper.

†) Ik moet hier opmerken, dat door het woord „gewoonten" hier geheel iets anders wordt aangeduid dan manieren of aanwendsels. De beteekenis gaat veel dieper. 't Zijn zeden, gebruiken, instellingen van voorouderlijken tijd, usantiën die kracht van wet hebben verkregen.

het doorboren der oorlellen van de vrouwen *), in het gelijk slijpen der tanden, in het steeds gereed zijn tot den oorlog, het hanenvechten, dobbelen, het rondvoeren van bruidegoms, en het volgen van dezelve onder gejuich en gezang.

De derde soort van gewoonten, die inderdaad gewoonten zijn en zoo behooren, zijn bij voorbeeld, dat men stampt in een stampblok of vijzel (lasoeng), in potten en pannen kookt, dat de geit blairt, de koe loeit, de buffel schreeuwt †), het paard hinnikt, de haan kraait, de loerie snapt; dat, bij scheiding van getrouwden, zij de goederen deelen, dat men zijne schulden betaalt en zijne uitstaande schulden invordert. Bij de scheiding geeft men de beloofde huwelijksgift §).

Eene onregtvaardig opgelegde straf komt ter verantwoording van den oplegger; is hij halstarrig door toch zijn onregt door te willen zetten, dan zijn „hadis" en „dalil" de scheidsman of arbieter. „Hadis" is dat geene wat de propheet gezegd heeft, en „dalil" is het woord van God.

Dit alles zijn nu de werkelijke gewoonten, die zoo behooren en niet anders moeten zijn, welke hier op Sumatra gebezigd worden; want de Koran zegt: „elk land houdt zich door zijne gewoonten staande". De gewoonte, die nog bij de voorgaande behoort, is: met zuiver gewigt te wegen en met zuivere maat te meten **).

Dit alles zijn de oendang-oendang (erfenis van leeringen der voorouders), die instellingen (adat) worden genaamd, en in elk distrikt en in elke negeri alhier in gebruik zijn. De zeestranden worden geregeerd door koningen, de distrikten door pengoeloes.

De leeringen der ouden zijn afkomstig uit drie tijdvakken; het eerste is van sultan ISKANDAR ZOULKARNAIN, het tweede van AMIEROEL MOEMININ HAMZAH PAHALAWAN ALAM en het derde van den profeet MAHOMED, den door God uitverkorene en gezegende, en zijn van geslacht tot geslacht tot op onzen tijd overgebragt.

Deze adat worden nooh door regen vernietigd, noch door de zon ge-

*) In sommige gedeelten van Sumatra en ook elders in den Archipel heerscht het gebruik, dat de vrouwen zich afzigtig groote gaten in de oorlellen maken.

†) Het Maleische woord, dat het geluid van den buffel nabootst, is „mangoewek".

§) Men weet, dat het adat (gewoonte) is, dat, wanneer een man of jongeling een meisje wil huwen, hij dit aan den pengoeloe van zijnen stam (soekoe) bekend maakt, en hem te gelijk de huwelijksgift opgeeft, die hij zijne aanstaande heeft toegedacht. De pengoeloe gaat dan naar den pengoeloe van de soekoe van het meisje, want de adat verbiedt dat twee van dezelfde soekoe trouwen, ofschoon de Paderies hierop met geweld inbreuk hebben gemaakt, en meermalen een jongeling en meisje van dezelfde soekoe hebben gedwongen een huwelijk aan te gaan. De pengoeloe maakt dezen bekend met het voornemen van den jongeling, hem tevens den bruidschat opgevende, waarop deze de boodschap aan de ouders of naastbestaanden van het meisje overbrengt en hoort of zij geneigd zijn hunne dochter te geven. Vervolgens brengt de pengoeloe het berigt aan den pengoeloe van de soekoe des jongelings of man, en deze aan den belanghebbende. Heeft het huwelijk plaats, zoo geeft hij niet dadelijk de beloofde huwelijksgift, maar meestal een gedeelte ter bestrijding der onkosten voor aankoop van nieuwe kleederen of voor het te houden feest; het overige krijgt de vrouw wanneer de man van haar scheidt; heeft de scheiding plaats door toedoen der vrouw, dan krijgt zij niets; is het slechts uit verkiezing van den man, dan krijgt zij de beloofde huwelijksgift, na aftrek van het genotene bij het trouwen.

**) Voor dat het gezag der Europeanen op Sumatra was doorgedrongen, bestond er over 't geheele eiland eenheid van maat en gewigt. De maat heette „tjoepa," en het gewigt was de „tail.".

rekt; de breedte van eens menschen voet wijken zij noch voor- noch achterwaarts; is de spruit weg of gebroken, er komt weder eene in de plaats.

In de negeri heeft men drie soorten van beroepen, die volgens de adat bestaan moeten, als: 1. Pengoeloes van dezelfde adat, (pengoeloe sehandikoe). 2. Uitgezochte voorvechters met een en hetzelfde eergevoel, (pilik hoeloebalang). 3. Priesters en onderpriesters, die ééne wet en één geloof hebben (satoe kitab), imam, katib *); en deze drie soorten van lieden moeten het land voor verwarringen bewaren.

Een onregtvaardig en onkundig vorst wordt gebannen, een goed en braaf vorst regeert. Is hij stipt regtvaardig dan is men hem genegen en onderdanig, daarentegen tegen een slecht vorst zonder godsdienst verzet men zich.

De werkzaamheden van een land zijn aan drie betrekkingen opgedragen, als: 1. pengoeloe, 2. imam, 3. hoeloebalang.

De pligten van een pengoeloe zijn: kunde, ten opzigte zijner verpligtingen, vernuft, rijkdom, oplettendheid op alles en regtvaardigheid. Deze vereischten niet bezittende, kan men geen pengoeloe zijn.

De pligten van den imam zijn: de godsdienst, bedaardheid, vernuft, ingetogenheid (warra-an) en regtvaardigheid. Deze vereischten niet bezittende, kan men geen imam wezen.

De pligten van den hoeloebalang bestaan in: bekend zijn met zijne verpligtingen, kundig in zaken, vernuft, schaamte te hebben, dapper, moedig, ondernemend, oplettend, oppassend, bekend met listen, goed, schoon, welgevormd van gelaat en kleeding, over dag te slapen des nachts te waken (zoo zulks noodig is), en steeds met goed gescherpte wapenen gewapend te zijn. Deze vereischten niet bezittende, kan men geen hoeloebalang (voorvechter) zijn.

Reeds hebben wij van onze voorouders geleerd, wat eigenlijk tegen de gewoonten handelen is; dat is overtredingen te doen ten opzigte der gebruiken en zeden, ons door hen nagelaten. Bij voorbeeld, iemands vertrouwen zoeken te winnen en het daarna te misbruiken of hem te bedriegen, stelen, brandstichten, geweldenarij, bloedschande, moord plegen, dit alles is zondigen tegen de gebruiken (adat). Voor alle deze misdaden bestaan straffen en voor elke bijzondere.

De familie van eenen vergiftiger worden slaaf van dengenen die vergeven is of van zijne naastbestaanden. Verkiest hij of zijne familie hem van het leven te berooven, dit staat hun vrij; zoo niet dan is hij mede slaaf, tenzij hij de boete van eenen moord wil of kan betalen, dan wel iemand anders voor hem, wiens slaaf hij alsdan wordt.

De dief moet het dubbelde, soms het driedubbelde van hetgeen hij gestolen heeft terug betalen of vergoeden; is hij onvermogend dan wordt hij slaaf van dengenen, dien hij bestolen heeft, of men kapt hem de hand af, waarmede hij de misdaad gepleegd heeft.

*) De „imam" is alleen voor alle kerkelijke zaken, de „katib" zijn onderpriesters, die zich zoo wel met het wereldlijke als met het kerkelijke bemoeijen; zij staan onder de „imam."

De moordenaar betaalt den „bangong" (herrijzing), dat is, een kati, vijf tail, ongeveer *f* 800. Neemt echter de familie daar geen genoegen in, dan kunnen zij hem dooden, of slaaf maken, in een woord hij behoort aan de familie des overledenen, zijn persoon zoo wel als zijn leven.

Wanneer men een vermoord mensch vindt, zonder den dader te kunnen uitleveren, moet de negeri, waar het lijk gevonden is, den „bangong" betalen aan de familie des vermoorden. Door deze wet ontstaat eene alles overtreffende politie en eene juiste grensscheiding van elke negeri, ja van elks grondgebied; een ieder zorgt voor het terrein waaronder hij sorteert, de eene past op den anderen, en deze politie is geheel kosteloos.

Als eene vrouw zwanger wordt zonder getrouwd te zijn, of eenen echten man te bezitten, zoo worden moeder en kind slaaf van den vorst, of zij betaalt 20 reaal, *f* 40. Dit is eigenlijk tegen de wet; men noemt dit: „teboes leher kapalanja" dat is „haar hals en hoofd uitlossen."

Is het billijk eene zware straf op te leggen, men legge haar op; is het billijk eene kleine, men straffe ligt. „Gedang kaijoe, gedang behanje, kitjil kaijoe, kitjil behanje", dat is: „zware houtwerken geven groote afvallen (splinters, krullen) en klein hout geeft kleine splinters."



Opmerkingen en aanteekeningen gehouden op eene reis op de rivier van Banjermassin.



Toen een paar jaren geleden, de heer A. L. WEDDIK, oud-Gouverneur van Borneo en de eenige die er ooit geweest is, eenige opstellen mededeelde in het, sedert dien tijd overleden, Indisch archief, verheugden wij ons, dewijl wij meenden dat eindelijk de resultaten zouden bekend gemaakt worden van de wetenschappelijke nasporingen en veelvuldige reizen, die in de laatste jaren op last en voor rekening van het Gouvernement op het eiland Borneo hebben plaats gehad. Wij verheugden ons om hetgeen de heer WEDDIK ons reeds aanvankelijk schonk, want zijn „Beknopt overzigt van het rijk van Koetei" is eene hoogst gewigtige bijdrage voor de kennis van dat gedeelte van het groote eiland; maar bovendien was het vooruitzigt, dat hij ons opende, de voorname oorzaak onzer blijdschap. „Sedert het eiland Borneo" zoo begon hij zijne verhandeling „meer de aandacht heeft gaande gemaakt en er in het Nederlandsch bestuur meer eenheid en overzigt is gebragt, is men, ten gevolge van de bemoeijenissen van dit bestuur, al dadelijk begonnen met de aardrijkskundige kennis van dat uitgestrekte land te vermeerderen en te voltooijen. Verscheiden reizen zijn ten dien einde in reeds gedeeltelijk bekende dan wel in nog onbezochte streken van het eiland gedaan, die reeds voortreffelijke uitkomsten hebben opgeleverd, zoodat men mag verwachten welhaast geene duisterheden op het gebied der aardrijkskunde meer te zullen hebben."

Wij meenden in deze woorden de aankondiging te zien, dat weldra de resultaten van die „verscheiden reizen" aan 't publiek zouden worden bekend gemaakt. Immers dan alleen zou het te verwachten zijn, dat „welhaast geene duisterheden op het gebied der aardrijkskunde" meer zullen bestaan. Als toch die ontdekkingen in het stof van het Gouvernements-archief begraven blijven, dan is het eveneens als of ze niet waren gemaakt. Maar tot dusverre zijn wij teleurgesteld in onze hoop. De bijdrage van den heer WEDDIK over Koetei, — de hoogst gewigtige mededeelingen van den zendeling J. F. BECKER over Poeloepetak en eene reis langs de Kapoeas-rivier naar de binnenlanden, — en de statistieke aanteekeningen omtrent het stroomgebied der Kapoeas-rivier door den heer O. VAN KESSEL, zijn, voor zoo veel wij weten, het eenige dat het licht heeft gezien, van al wat de heer WEDDIK in 1849 aankondigde. Hij deelt ons mede, dat het waterscheidend gebergte, waaruit zuidwaarts de rivieren afvloeijen, die zich in de hoofdrivier, de Kapoeas, ter westkust uitstorten, benevens de binnenlanden

zoo ver ze bewoond zijn, door den luitenant VAN KESSEL zijn opgenomen en bereids gedeeltelijk in kaart gebragt, — maar ons is die kaart nog niet onder de oogen gekomen. Van de verslagen van den baron VAN LIJNDEN aan het Gouvernement omtrent zijne reizen op de Kapoeas, en van de door hem op nieuw gesloten overeenkomsten met de vorsten en grooten, die hij bezocht, is niets gepubliceerd. Eene omstandige opname van de geheele zuidkust van Borneo, van Banjermassin tot Tanjong Sambar, of den zuidwesthoek des eilands, benevens van de rivieren van Mendawei, Sampit, Pemboean, Kottawaringin en voorts de rivier van Matam en de verbinding met de Kapoeas door de rivier van Pinoh, is, volgens het berigt van den heer WEDDIK, door den heer H. VAN GAFFRON beëindigd en in kaart gebragt. „Een geheel nieuw licht is daardoor over de binnenstreken, die onbekend waren, opgegaan, en dit werk, vereenigd met dat van den heer VAN KESSEL, zal weldra" zegt de heer WEDDIK, „het geheele binnenland der afdeeling westkust aan het duister ontrukken, waarin het gehuld was," — maar thans, twee jaren later, is het nog even duister.

Maar het meest te betreuren is, dat de uitgave der wetenschappelijke nasporingen van den heer Dr. C. SCHWANER tot dus verre genoegzaam geheel is achterwege gebleven. Behalve het berigt omtrent den moord van GEORGE MULLER, in dit Tijdschrift opgenomen, en de resultaten van een onderzoek naar de Baritorivier, ten opzigte harer bevaarbaarheid voor grootere vaartuigen, in het Indisch archief geplaatst, weten wij niet, dat van al zijnen arbeid nog iets aan het publiek is geschonken. En dat dit niet noemenswaardig is, in vergelijking van 't geen van dien geleerde verwacht werd, blijkt alleen uit hetgeen de heer WEDDIK in 1849 van hem schreef. „Men verwacht van zijnen exploitatietogt belangrijke uitkomsten, dewijl de heer SCHWANER in alle opzigten voorzien was van hetgeen tot het welgelukken van zoodanigen togt kan noodig zijn. De wetenschap en het Gouvernement zullen van de belangrijke berigten van dien geleerde een onbetwisbaar nut erlangen." Reeds in 't begin van 1848 kwam de heer SCHWANER, van zijne reizen over Borneo, te Batavia terug. Sedert dien tijd heeft hij zich bezig gehouden met het bewerken zijner aanteekeningen, die zeer uitvoerig waren en hoogst gewigtige bouwstoffen bevatten. Veel hebben wij er van onder de oogen gehad, zoodat wij thans spreken van 't geen wij zelf gezien hebben. Niet minder belangrijk waren de kaarten en teekeningen, door hem op zijnen togt gemaakt, om de beschrijvingen op te helderen en te verduidelijken. 't Is ons bekend dat hij met voortdurenden ijver aan het rangschikken en uitwerken dezer bouwstoffen heeft gearbeid. Maar waaraan het zij toe te schrijven, dat het publiek nog met geen enkel onderdeel van al die schatten is bekend geworden; wat de reden zij, waarom het licht, dat het Gouvernement, niet zonder aanzienlijke opofferingen voor de schatkist, door den heer WEDDIK, door Dr. SCHWANER en door anderen heeft verkregen, nog altoos onder eene korenmate moet blijven — die vragen kunnen wij niet beantwoorden.

En nu brengt ons de laatste overlandpost het berigt, dat de verdienste-

lijke geleerde, van wien ons zoo veel was beloofd en van wien wij zoo veel verwachtten, in de kracht zijns levens, aan zijne betrekkingen, zijne studiën en de wetenschap is ontrukt. Den 23 Maart l. l. stierf Dr. C. SCHWANER te Batavia. Hij bezweek voor het geweld van hevige, zoogenaamde Bataviasche koortsen. Juist was hem op nieuw door het Gouvernement eene zending naar Borneo opgedragen, en wel, om de mineralogische voortbrengselen van eenige streken te onderzoeken, en, na ingewonnen berigten en naauwkeurige nasporschingen, zijne denkbeelden mede te deelen omtrent mijn-ontginningen aldaar voor Gouvernements of partikuliere rekening. In onze aflevering voor de maand Mei l.l. blz. 417 hebben wij daarvan berigt gegeven. Weinig dachten wij toen, dat op dat oogenblik reeds de dood die zending onmogelijk had gemaakt! Wij betreuren dat; maar 't meest betreuren wij, dat ook de resultaten van zijne vroegere reizen nog niet zijn gepubliceerd, want het behoeft geen betoog, dat, al besluit nu ook het Gouvernement eindelijk tot die uitgave, de ontstentenis van het toezigt daarover van den heer SCHWANER zelven, voor de naauwkeurigheid der uitvoering zeer ongunstig moet zijn. Zoo veroorzaakt de onbegrijpelijke zucht tot geheimhouding, die nog altoos onze koloniale regering in groote mate kenmerkt, onherstelbare verliezen!

Wij hebben het ons sedert vele jaren tot taak gesteld, om in dit Tijdschrift zoo veel mogelijk te gemoet te komen aan de weinige publiciteit, die de oorzaak is, waarom onze overzeesche bezittingen zoo slecht gekend en gewaardeerd worden. Maar dat wij dit slechts zeer gebrekkig vermogen, zal ieder begrijpen, die weet, hoe veel moeite het kost, om van het Gouvernement, dat bijna uitsluitend in 't bezit is van de bouwstoffen eener volledige kennis van Indië, berigten en mededeelingen te verkrijgen. Zoo bezitten wij sedert eenigen tijd een uittreksel uit de aanteekeningen van den heer WEDDIK, gehouden op zijne reis op de rivier van Banjermassin in Julij en Augustus 1846. Ofschoon het, in vergelijking van het geheel der verslagen en mededeelingen, die deze ambtenaar waarschijnlijk aan 't Gouvernement heeft ingediend, slechts een zeer gering gedeelte is, meenen wij toch wel te doen, het onzen lezers niet te onthouden.

De reis heeft zich uitgestrekt van Banjermassin of Tatas, op 3° 21′ zuider-breedte, tot Bahan op 0° 17′ Noorder-breedte, vormende eenen geographischen afstand van 54½ duitsche mijl. Door het slingeren en de bogten der rivier, is echter een afstand van meer dan 90 duitsche mijlen afgelegd. Er is een groot verschil in het bevaren der rivier in het drooge of in het natte saisoen, zoowel wat de kracht van den stroom betreft als met het oog op de omgeving. Om de rivier het best en op de meest juiste wijze te leeren kennen, dient men klaarblijkelijk bij eenen lagen waterstand te reizen. Naar gelang der minder of meer hooge oevers en van de grootere of kleinere breedte van den stroom, zijn de uiterste termen van het verschil van den waterstand van 45 tot 6 voeten. De rivier is aan de monding

ongeveer 1800 voet breed, vermindert langzamerhand in breedte, en beslaat bij Bahan naar gissing nog 800 voet. Bij hoogen of zelfs middelbaren waterstand, is er, zoo als uit het voorgaande blijkt, geen beletsel in het bevaren der rivier, wat de diepte betreft. Bij zeer lagen waterstand zijn er een viertal punten, waar dan niet meer dan 2 of 4 voet water gevonden wordt. Deze punten zijn 1° bij de kampong Boentoek, 2° stroomopwaarts van daar bij Tanjong Djawa, 3° bij de uitwatering der Soengei Mantallat, en 4° bij de plaats, waar de spruit Inoe in de rivier valt.

De reis is gedaan in een vlakke ijzerhouten praauw, gesleept door eene lange djoekoeng (uit één boomstam gehold vaartuig), waarin 25 tot 30 roeijers. De praauw ging ongeveer 1 voet diep. De waterstand was zeer laag, en de stroom, in het alluviaal terrein, niet zeer sterk, in het vaste terrein ongeveer 2 of 2½ maal krachtiger. Stroomopwaarts is de reis in 15 dagen afgelegd, terwijl dagelijks 12 tot 14 uren daartoe werden gebezigd. Stroomafwaarts kan ze in 5 dagen gedaan worden. Bij gemiddelden waterstand, kan dus een stoomschip van goede hoedanigheid de reis in 4 of 5 dagen op, en in 1 of 2 dagen afwaarts doen. Bij doorslag kan men aannemen, dat zulks, zonder hindernis in waterstand te ontmoeten, gedurende 7 of 8 maanden van het jaar geschieden kan.

De bevolking, behoorende tot het stoomgebied van de Banjermassinrivier, kan, volgens de aannemelijkste gissingen, worden gesteld op 16,180 zielen, waaronder welligt 4550 werkende mannen. Zonder meer bepaald gezag, is eene definitive telling niet raadzaam, om geen achterdocht te verwekken; zulks kan nader plaats vinden. De bevolking is in twee onderscheidene deelen verdeeld, als: Mohamedanen, bekend onder den naam van „Bekompaijers" of „Orang-bekompai" en „Dajaks." De eersten maken er ongeveer een groot derde van uit. De Bekompaijers zijn Dajak's, vroeger en onlangs tot den Islam overgegaan. Het Mohamedanisme heeft zich, gedurende den tijd dat het geheele stoomgebied onder de regering der Sultans stond, aldaar voortgeplant. De invloed van den Sultan heeft geduurd tot in 't midden van 1826, toen het land, ten gevolge van het contract van 4 Mei van dat jaar, aan Nederland is overgegaan.

De Bekompaijers zijn van oudsher gewoon, de Dajaks als hunne minderen, ja als een soort van lastdieren te beschouwen en hen als zoodanig te exploiteren. De meerdere bekwaamheid en gegoedheid der eersten stelt hen daartoe in de gelegenheid. In 1826 na het eindigen van den opstand, onder medeweten van den Sultan SOLEIMAN, heeft het toenmalig opperhoofd der kust, wijlen de heer HALEWIJN, tot een post voor heffing van tollen en om het grootste deel der bevolking te beheerschen, in des Sultans landen, namelijk de Negara-rivier, eene redoute doen bouwen te Marabahan, waarbij zich sedert dien tijd eene vrij aanzienlijke handelskampong heeft gevestigd, geheel bestaande uit Bekompaijers. — In hunne handen is het geheel handelsverkeer met de bovenrivier. Zij oefenen daardoor eenen grooten invloed uit op de bewoners dier streken. Zij hebben

er het grootste belang bij, steeds de meesters te blijven, en beijveren zich, om ons gezag, zooveel zij kunnen, gehaat te maken. Op weinige uitzonderingen na, vindt men altoos eenigen hunner in elke kampong langs de rivier gezeten, en meerdere kampongs bestaan geheel uit dien landaard.

Wanneer een beter transportmiddel zal bestaan is hun verkeerde invloed te neutraliseren, hoezeer het ook te verwachten zij, dat door meerder veiligheid in het binnenland het islamismus voortgang zal maken. Het verspreiden van Christen-zendelingen zal het eenige middel zijn, om zulks te verhinderen.

De Dajaks staan over het algemeen op een lager standpunt, en alleen dáár, waar hun getal grooter is, bieden zij de Bekompaijers het hoofd. In de nog geheel Dajaksche streken van het binnenland, durven de laatsten geene togten te doen. Het handelsverkeer geschiedt daar meestal door Dajaks uit het distrikt Poelo-petak (kleine Dajak).

De Dajaks, langs de Banjer-rivier woonachtig, bekend onder den naam van „Doessoner" of „Orang-Doesson", zijn weinig strijdhaftig van aard, doch steeds schuw en achterdochtig door het ongunstig verkeer, dat zij met de benedenlandsche volkeren hebben, en dat, sedert ons eigendom van de Doesson of boven-rivier van Banjer, wel eenigzins is verbeterd, doch nog veel te wenschen overlaat. De Dajaks zijn in het algemeen zeer lijdelijk en ons bestuur genegen. Door eene meerdere aanraking met bekwame ambtenaren, is hun lot veel te verbeteren. Thans nog stellen hunne onbeschaafdheid en het gebrek aan kennis hunner taal hinderpalen tegen veranderingen in hunne zeden en leefwijs, vooral wat de meer binnenlandsche stammen aangaat, die, nog aan strooptogten en gemis aan veiligheid blootgesteld, geen nut van, en dus geen achting voor, ons bestuur hebben.

Het verdere binnenland wordt bewoond door verschillende stammen van Dajaks, bekend onder den naam van Pari, alsmede door stammen, die nog zoo weinig mogelijk gemeenschap met anderen houden, zich in het bosch verbergen, volgens hoogst eenvoudige instellingen leven, en zelfs door de andere Dajaks als wild worden beschouwd; ze zijn bekend onder den naam van „Olo-oet." De geaardheid van dezen is geenzins strijdhaftig, veeleer zijn dierlijke schuwheid en vrees de hoofdtrekken van hunnen inborst. Hun getal is niet groot en hunne woonplaatsen zijn zoo weinig mogelijk toegankelijk. Zij hebben bijna geene behoeften en geven een gering voedsel aan eenen handel, die door beide partijen gedreven wordt met den ruil van eenig lijnwaad, tabak, en snuisterijen, tegen de voortbrengselen des lands. Deze ruil geschiedt, door de goederen op eene geheel eenzame plaats neder te leggen en zich daarna te verwijderen. Wanneer de Oets met de transaktie te vreden zijn, laten zij hunne goederen liggen en nemen de aangebodene mede, zoo niet, dan blijft alles liggen tot dat, door bijvoeging van de zijde van den handelaar, de koop of ruil beëindigd kan worden. Zij hebben een afzonderlijk dialekt. Het zijn met een woord de „Koeboes" van Sumatra's Oostkust en de „Loeboes" van de Westkust van

dat eiland. De Pari daarentegen is een stam, die zich bij uitsluiting bezig houdt met het doen van strooptogten tot het koppensneellen en rooven, althans zij die aan de bronnen en Koetei-rivier wonen. Zij strekken hunne togten uit tot aan de rivieren Kohajang en Kapoeas, doch zijn door eenig gewapend toezigt waarschijnlijk wel in toom te houden.

De geheele Dajaksche bevolking heeft niet veel behoeften. Hare gewone kleeding bestaat in een doek tot bedekking der schaamdeelen, die nog dikwerf van geplette boombast gemaakt wordt, en uit een hoofddoek, ook wel van boombast. Bij bijzondere gelegenheden dragen zij een kort chits baatje. In het stroomgebied der Banjermassin woont de bevolking, daar waar genoegzame veiligheid is, aan den oever in opene kampongs van verschillende grootte, daar waar nog die veiligheid ontbreekt, in zwaar omheinde vierkant-vormige kampongs, die den naam van „benting" dragen. De eerste treft men aan te Lahei, boven Lok-toentoe-oer. De echt Dajaksche soort van huizen heeft eene aanzienlijke grootte en wordt door 10 of 12 huisgezinnen bewoond, die elk een afgeschoten vertrek hebben. In het midden woont de oudste of het hoofd van het huis. Meestal bevat zulk een huis ééne familie, doch dit regelt zich ook naar de grootte van het huis. De huizen zijn hoog uit den grond gebouwd en met boombast bekleed, zoowel de wanden als het dak, en in de lengte in twee groote deelen afgescheiden, waarvan het voorste tot ontvangst en het achterste tot woonplaats dient. Veelal echter volgen de Dajaks den bouwtrant der Mohamedanen, die kleiner woningen, geschikt voor een enkel huisgezin, bezigen. In de omheinde kampongs (bentings) zijn de huizen geheel op de oorspronkelijke Dajaksche wijs, maar nog hooger dan anders, uit den grond gebouwd, om over de lange palisaden te kunnen heenzien. Hier en daar woont de bevolking op vlothuizen „rakits", zoowel om meerder veiligheid te hebben, als ook om zich gemakkelijk stroom-afwaarts te verplaatsen. Elke kampong heeft een of meer kleine gehuchten, welke bij de bouwlanden gevestigd zijn, of tot een tijdelijk verblijf dienen van diegenen, welke de voortbrengselen van het bosch verzamelen, als rottan, was, hout, enz. Alleen langs de oevers der rivier zijn de kampongs gelegen; ze zijn zeer verspreid en meest digt bij de vele spruiten (soengeis), die in den hoofdstroom vallen, waardoor zij tevens gemeenschap hebben met het binnenland.

Dewijl er ter zake van verscheurend gedierte geen terrein-beletsel bestaat, om naar willekeur het binnenland in te dringen, en het land alle ruimte aanbiedt, om de natuurlijke voortbrengselen te verzamelen, is enkel de te groote afstand, waarop hij zich daartoe moet verplaatsen, eene ongelegenheid voor den Dajak. De grondeigendom is echter eenigzins bepaald, hoezeer geenzins volgens eenen behoorlijken regel, daar noch de landbouw noch de exploitatie van het woud, door de gezamenlijke gemeenten geschiedt, maar slechts door enkele huisgezinnen of door het kollektief huisgezin, dat gezamenlijk een groot huis bewoont. Geschillen omtrent dit punt zijn minder vreemd, naar gelang dat de sedert eenige jaren toege-

nomen vraag naar rottan, tot misbruik van den konventionelen grond aanleiding gaf. Dit jaar is, door den lagen prijs van dat artikel, hierin geene ongelegenheid.

De maatschappelijke instellingen der Dajaks staan nog op eenen lagen trap, doch niet zóó dat ze noodwendig in dien toestand zouden moeten blijven. In de Doesson heeft de Dajak bijna geene bezittingen en behoefte. Elders in de Bejadjoe, heeft hij zaken van waarde die zijnen rijkdom uitmaken, namelijk oude tampajang's (potten), die dikwerf eene waarde van *f* 4000 hebben. Maar vooral werkt het gebruik van het verpanden der vrijheid, voor betrekkelijk geringe sommen, nadeelig op het welzijn der bevolking, vermits daardoor eene klasse geboren wordt, die geen belang heeft bij de algemeene zaak, en zich in eenen staat van afhankelijkheid plaatst, die aan de nijverheid zeer onvoordeelig is, gezwegen nog van den menschenhandel die er uit voortvloeit.

Ook ontstaat daardoor het zoo noodlottig gebrek aan huurlingen, speciaal wat de openbare werken aangaat. Het pandelingschap af te schaffen, is niet wel mogelijk; doch daaraan perken te stellen, even als reeds niet zonder vrucht elders gedaan is, kan plaats vinden wanneer er meer bestuur over, en meer aanraking met de bevolking zal kunnen worden daargesteld. Daartoe zijn Europeanen noodig, die vertrouwd kunnen worden, en wier werkkring zich ook daartoe zoude moeten uitstrekken, dat zij trachten geleidelijk de vele feilen te verbeteren, die nog in de maatschappelijke instellingen der Dajaks bestaan. Dat dit slechts langzaam zou kunnen werken lijdt geen twijfel, evenmin als dat geschikte zendelingen, die evenzeer het wereldlijke als het geestelijke heil beoogen en bevorderen, daartoe nuttig kunnen zijn. In de Doesson vordert het pandelingschap bijzonder de aandacht, dewijl de Mohamedanen (Bekompaijers) daarin een middel vinden, om de Dajaks meer aan hun belang onderworpen te maken dan wenschelijk is voor onzen invloed. Zonder de zekerheid, dat de daartoe gegeven bevelen worden uitgevoerd, kan zoowel hieraan als aan andere aangelegenheden niets gedaan worden, dewijl bij een onbeschaafd volk niets nadeeliger is, dan het geven van bevelen, die men niet kan doen nakomen.

Onder de zaken, die nadeelig zijn voor de vermeerdering der bevolking, komen vooral de instellingen op het huwelijk in aanmerking. Het huwelijk geschiedt immer bij djoedjoer, dat is: de man koopt de vrouw voor zekeren prijs, die verschilt tusschen de waarde van 500 tot 20 rejal (*f* 1000 tot *f* 40) en die gerekend wordt bij stuks slaven of „stuks menschen" (batang orang) waarvan elk gelijk staat aan 25 rejal. Daarbij worden nog gevoegd eenige karbouwen en andere goederen, die ook veelal in „batang orang" voldaan worden. Wil nu de man scheiden, dan kan hem dit niet belet worden, wanneer hij nogmaals de halve djoedjoer aan de vrouw of hare ouders betaalt. Is het echter de vrouw die scheiden wil, dan is zij verpligt, den dubbelen djoedjoer aan den man te voldoen. Hoezeer deze wijs van huwelijken zeer bezwarend is, is echter de verbindte-

nis niet echt, zonder dat dit gebruik is opgevolgd. Velen leven daardoor ongehuwd; doch ook sluipt de gewoonte in, dat man en vrouw zonder betaling van djoedjoer bijeenwonen, zoolang tot zij geschil krijgen, wanneer de man er met eene boete van 25 rejal (of ƒ 50) afkomt, die hij aan het hoofd betaalt. Ja zelfs gaat de overgang eener vrouw van den eenen man aan den anderen zeer gemakkelijk, daar het op eenige plaatsen is aangenomen, dat wanneer een man de vrouw van eenen ander begeert te huwen, en aan haren echtgenoot de dubbele djoedjoer betaalt, deze het tweede huwelijk niet mag weigeren en de vrouw moet laten gaan. De kinderen volgen alsdan naar verkiezing den eersten vader of de moeder. Overigens volgt de man de vrouw bij het huwelijk en wordt een deel harer familie, wat woonplaats en werkkring betreft. Voegt men de ordeloosheid, die daardoor ontstaat, bij de weinige behoeften en middelen van het volk en bij de zwervende levenswijs die zij moeten leiden, om de voortbrengselen van het bosch (hunne eenige verdienste) op te zamelen, dan zal het kleine cijfer der bevolking geene verwondering baren. Daarbij komt nog de treurige uitwerking van het koppensnellen en rooven, dat elders plaats vindt. Veelwijverij is geoorloofd, doch komt zelden voor, dan bij hoofden. Ook de instellingen van het huwelijk kunnen nader langzamerhand verbeterd worden. In den kleinen Dajak is bereids eene vermindering in den djoedjoer gemaakt, waardoor er meer huwelijken dan vroeger gesloten worden.

De posthouders zijn inlandsche christenen. Die te Marabahan is reeds bejaard, bij de bevolking zeer gezien en heeft dus eenigen invloed. Hij verlangt pensioen en zal geschikt door een Europeaan kunnen vervangen worden. Hij heeft goede diensten bewezen. Het hoofd van Doesson-illier is een inboorling van Banjermassin, genaamd KERTA NEGARA. Gedurende geruimen tijd op Java vertoefd hebbende, is hij niet onbekwaam, en begrijpt hij den geest van ons bestuur. Hij heeft niet meer den middelmatigen invloed, dewijl hij als Mohamedaan de Dajaksche inzigten tegen zich heeft. Europeesch toezigt zal dit kunnen leiden, dewijl het hoofd der Doesson-illier steeds een Mohamedaan zal moeten zijn, want de Islams kunnen niet onder een Dajaksch hoofd gebragt worden. Het hoofd van de Oeloe, de tommenggong SOEROE PATTIE, is, alhoewel uiterlijk Mohamedaan, echter inderdaad nog geheel Dajak. Hij bestuurt in den Dajakschen geest, houdt zich veel bezig met togten, en weet in zekeren zin de woeste Koeteische Pari's in toom te houden. Hij is ijverig en moedig en heeft op een groot gedeelte der binnen- en berglanden invloed. Hoezeer zijne wijze van zien geenzins overeenkomstig onze denkbeelden is, moet hem echter voorloopig worden toegegeven, bij gebrek aan iemand anders.

In de Doesson geschiedt, zooals boven is vermeld, de geheele handel door de Bekompaijers en door ingezetenen der hoofdplaats Banjermassin of Tatas. Zij begeven zich met zout, lijnwaden, koperwerk, tabak, snuisterijen, enz. naar het binnenland, en zetten, al opvarende, allengskens hunne waren van de hand. Bij de verschillende kampong's gaan ze overal

overeenkomsten aan, om, over eenen bepaalden tijd, de produkten van het land, rottan, was, damar (harst), vogelnesten, houtwerken, katoen, enz., daarvoor terug te ontvangen. Ook, doch meer zeldzaam, geven zij voorschot in geld tot hetzelfde einde. Bij het verstrijken van den termijn, gaat de benedenlandsche handelaar de rivier op of heeft zijne agenten, die daar wonen, en begint, zoo hoog als hij transakties heeft aangegaan, een groot vlot te maken, waarop hij al afzakkende, bij de onderscheidene kampongs, de goederen tracht te verzamelen, waarvoor hij gekontrakteerd heeft. Meestentijds vindt hij niet voldaan aan de overeenkomsten, die ook veelal voor de Dajaks bezwarend zijn. Dan neemt hij mede wat verkrijgbaar is, en brengt de rekening, die veelal boven het begrip van de Dajaks gaat, op eene aanstaande levering over, of neemt voor een klein gedeelte pandelingen aan, waardoor alsdan de rekening zonder einde wordt. Tot de gewone reis van eenen handelaar worden zeven maanden vereischt. De Bekompaijers verzamelen de rottan te Marabahan en verhandelen ze weder met de zeehandelaars te Banjermassin. Zij weten hunne waar vrij wel op prijs te houden. Op dit oogenblik is hun voorraad groot en is er geen omzetting, dewijl de prijzen van de artikelen van uitvoer naar Java zeer laag zijn en geen voordeel geven.

De munt, waarin gehandeld wordt, is de rejal, houdende twee gulden koper van 120 duiten. Bij de langzamerhand vermeerderde gemakkelijkheid in het wisselen, zullen ook de recepissen van lieverlede kunnen worden verspreid. Het binnenland is redelijk van koper voorzien, en er bestaat weinig zorg, dat niet die munt steeds het circulerend medium zal kunnen blijven, ten minste wat de zuidkust van Borneo betreft, die, bijna uitsluitend met Java in handelsbetrekking, de Javasche verordeningen beter kan volgen dan elders. De groote navraag naar recepissen, die men in het Banjersche bespeurt, vindt op dit oogenblik haren oorsprong in de lage prijzen der landsprodukten, zoodat men liever geld dan goed overvoert. De lengte-maat bij den inlander is, zoo als bijna overal elders, de vadem van ongeveer 5 voet de *asta*, de span en de duim, alles volgende de ligchamelijke grootte van den meter. Voorts is aangenomen in den handel, dat het gewigt der binnenlanden staat tot dat der bovenlanden als 23 tot 35 van dezelfde maat.

Volgens opgaven worden thans bij den Dajak de volgende prijzen besteed, als:

Was	per kattie	*f* 1,30	Banjersche	prijs	*f* 4,00.
Damar	„ „	- 0,10	„	„	- 0,12.
Rottan (middelsoort)	„ 100 bos	- 10,00	„	„	- 11,60.
dito (goede soort)	„ „ „	- 12,00	„	„	- 12,00.
IJzerhout per duim stijl, lang 22 voet .		- 1,00	„	„	- 2,00.
dito balk van 25 voet.		- 1,60	„	„	- 2,00.
dito 8 stuks stijl a 10 voet. . .		- 2,00	„	„	-
Bindtouw (fijn) een kattie		- 2,60	„	„	-
dito (grof) „ „		- 1,60	„	„	-

Vogelnesten van *f* 80 *f* 64 en *f* 33 per kattie (witte) Banjersche prijs *f*
dito per pikol (zwarte) *f* 230, te Banjer „ „ -

Het zout wordt, naar gelang van de schaarschte of naar den afstand der reis, door de handelaars gesleten. Gewoonlijk zoude de pikol te Lok-toentoe-oer op *f* 24 komen te staan, hetgeen met de prijzen van het Gouvernement (*f* 7 per pikol) eene winst van *f* 390 en *f* 510 per kojan zoude bedragen. Zooveel is zeker, dat het zout zeer veel waarde heeft, en zelfs voor de hoofden een aannemelijk geschenk is. Men zal eerst meer bekend met den innerlijken stand van den handel, ook buiten het dadelijk stroomgebied der Banjermassin, moeten worden, om te kunnen beoordeelen, of zonder dien te veel te drukken, zoutdepots binnen'slands kunnen worden opgerigt. Voorshands is daartegen geen bezwaar gezien, en de inkomsten van het Gouvernement zullen daardoor veel vermeerderd worden. Thans worden er te Banjermassin 's jaars ongeveer 1000 kojans gesleten, hetgeen, bij een rigtige binnenlandsche verkoop, welligt op 1600 of 1800 kan worden gebragt. Bijaldien er een stoomschip altoos beschikbaar is, bestaat er geene moeijelijkheid hoegenaamd, om overal het binnenland ruim van zout te voorzien. En al ware het ook, dat aan den handel daardoor eenig nadeel gedaan werd, zoude men zich dat moeten of kunnen getroosten, in den geest der tegenwoordige bedoelingen met Borneo.

De tabak van Java is een zeer gewild artikel, en wordt in de binnenlanden gesleten voor *f* 32 tot *f* 66 per pikol, doch zeer in detail verkocht. Dit artikel zal altoos aan den handel moeten verblijven, die daarin groote winsten behaalt. In het algemeen zal het, tot bereiking der heilzame oogmerken met Borneo, noodwendig zijn, om den handel te beschermen, en vooral de tweede hand te bevorderen, dewijl het daardoor is, dat voorloopig het meeste verkeer en de meeste aanraking met het volk moet gezocht worden. Later zal er aan gedacht worden, om voorstellen te doen tot het verkrijgen van kleedingstukken, in den smaak van den Dajak in Europa te fabriceren. Thans zou dit nog weinig nut hebben.

Langs de Banjermassin wordt de rijstkultuur bijna uitsluitend op den droogen grond gedreven; vele punten hebben nut van de modder, die door de jaarlijksche overstroomingen wordt achtergelaten; anderen hebben daar niet dan nadeel van, door het wegspoelen der weinige humus. Bij doorslag rekent men van 60 tot 80 voudige opbrengst, doch zoowel de verspreide toestand der bouwvelden en het vele ongedierte, als het veranderlijke klimaat en de overstroomingen, maken den oogst wisselvallig. Zeldzaam is echter de produktie ongenoegzaam voor de konsumtie, doch ook bij voordeelige omstandigheden is er geen uitvoer, terwijl, bij gebrek, van Negara wordt ingevoerd. De prijs der rijst is gewoonlijk van *f* 4 tot *f* 6 per pikol. In het lage land staat het gewas 4½, en hooger op 5 en 5½ maand, te velde. De grond wordt van het bosch gezuiverd, waartoe dikwerf geheele of belendende kampongs zich vereenigen; de

oogst wordt (op Javasche wijs) door de betrokken kampong alleen geïnd. Zelden kan de rijst langer dan een jaar bewaard worden, en vergaat daarna tot stof. De grond kan gewoonlijk niet langer dan drie jaren gebruikt worden, waarna hij voor andere plaatsen, uit de wildernis of door vroegere kultuur ontgonnen en weder met eenige humus bedekt, wordt verwisseld. De kokos-boomen en pisang, benevens de pinang en eenige weinige vruchtboomen, gedijen niet meer dan redelijk.

Van aardvruchten plant men meest, tallas oebies, djagong, en eenig suikerriet.

Het land levert cassia lignea op, doch ze is nog niet geëxploiteerd. Voor zoo ver het terrein is bezigtigd, bestaat er weinig vooruitzigt voor het daarstellen eener natte rijstkultuur. Zeer waarschijnlijk zal men daarvan moeten afzien, dewijl, om het terrein te besproeijen, waterleidingen zouden moeten worden aangelegd, die ver boven de krachten der bevolking zullen gaan. In de berglanden is zulks misschien uitvoerbaar. Deze omstandigheid is inderdaad zeer te betreuren, dewijl de geregelde natte rijstkultuur in lateren tijd het beste middel zoude worden, om regelmaat, vaste woonwijze en welvaart der bevolking te bevorderen.



Het verhuren van woeste gronden op Java.



In den laatsten tijd is er veel over het verkoopen en verhuren van landen op Java aan Europeanen geschreven. Als een der meest afdoende bewijzen, hebben de tegenstanders van dit stelsel voor hun beweren aangevoerd, dat de proeven, daarmede in de laatste jaren genomen, niet geslaagd zijn of nadeelige uitkomsten hebben opgeleverd. Ieder, die met de geschiedenis van het verhuren van woeste gronden door het Gouvernement aan partikulieren bekend is, weet waaraan het mislukken van vele dier ondernemingen is toe te schrijven, en op hem zal het argument geen den minsten indruk maken. Indien gij nimmer een verhuur-kontrakt van woeste gronden van het Gouvernement met een partikulier hebt onder de oogen gehad, dan verzoeken wij u, daarop uwe aandacht eens te vestigen, en dan de vraag te beantwoorden, of het denkbaar zij, dat, *onder de voorwaarden bij die kontrakten bedongen*, de ontginning van woeste gronden ooit zou kunnen gelukken? Wij voor ons houden dit — behoudens enkele gevallen, die dan nog alleen aan bijzondere omstandigheden zijn toe te schrijven, — voor onmogelijk.

Het eerste vereischte, om woeste gronden vruchtbaar te maken, is natuurlijk, *dat er zich eene bevolking op vestige*, en juist dat eerste vereischte verbieden de kontrakten, gearresteerd bij besluit van 19 September 1838 n°. 10. Wij zullen eenige artikels van die kontrakten mededeelen en er onze beschouwing bijvoegen.

Art. 2. „Niemand mag zich op dien grond (den verhuurden grond) nederzetten dan *tijdelijk* de huurder, zijne huisgenooten, zijne loontrekkende dienaren, *en de voor dagloon arbeidende werklieden met derzelver huisgenooten*, zonder vrijheid tot de uitoefening aldaar van eenig ander bedrijf, dan waarvoor deze verhuring geschiedt."

Wanneer men op Java woeste gronden wil ontginnen, dan dient men te *beginnen* met het aanleggen van rijstvelden en het vestigen van ingezetenen op dien grond. Zonder dat hij dit doet, kan de ondernemer niet alleen bezwaarlijk daglooners verkrijgen, maar hij heeft bovendien geen den minsten waarborg, dat, wanneer hij ze door kracht van geld heeft weten tot zich te trekken, zij hem niet spoedig weder zullen verlaten, zoodat hij elk oogenblik zijne onderneming met groot gevaar en aanzienlijke verliezen bedreigd ziet. De vestiging van inlanders op die gronden te verbieden, staat gelijk met de ontginning van woeste gronden niet te willen of ze althans uitermate te belemmeren. Dat de daglooners op dien grond geenerlei ander bedrijf mogen uitoefenen dan waarvoor de verhuring geschiedt, is een niet minder groote hinderpaal voor de onderneming.

Zoo zal b. v. de ondernemer geen wagenmakers in dienst mogen nemen, om de karren voor het vervoer van zijn produkt te vervaardigen enz., tenzij men dat oogluikend gedoogt.

ART. 5. „De ondernemer is verpligt, al de werkzaamheden, aan zijne onderneming verbonden, te doen verrigten door vrijwillige, ingehuurde werklieden.

„Voor al de inlandsche werklieden, die door den ondernemer zullen gebezigd worden, zal hij in 's lands kas moeten voldoen, eene som van drie gulden koper geld 's jaars voor ieder werkman, *tot vergoeding aan het Gouvernement voor het gemis van den arbeid, welken die menschen anders, buiten de dienst van den ondernemer zijnde, zouden kunnen besteden aan de kultures en andere takken van bijzondere nijverheid.* Overigens zullen de bedoelde werklieden onderworpen blijven aan alle algemeene belastingen en verpligtingen, waaronder ook *het onderhouden der bruggen en wegen en andere heerediensten.*"

Men ziet, dat het Gouvernement de gansche Javaansche bevolking als zijne slaven beschouwt, op wier arbeid het een onbetwistbaar regt heeft. Voor *f* 3 in het jaar, wordt de Javaan door het Gouvernement aan partikulieren verhuurd, *ter vergoeding van het gemis van arbeid bij de kultures.* Deze verhuring geeft evenwel den ondernemer geen waarborg, dat hij over die ingehuurde werklieden vrij zal mogen beschikken; want zij zijn verpligt tot het onderhouden van bruggen en wegen en andere heerediensten; zoodat de plaatselijke besturen, waarvan velen zich door niets in hun willekeur laten terughouden (zoo als later blijken zal), den ondernemer elken dag, wanneer hij hen misschien het meest behoeft, van zijne arbeiders kunnen berooven en onberekenbare schade toebrengen.

ART. 7. „Na het eindigen van het kontrakt zullen de aanwezige aanplantingen, zonder eenige schadevergoeding, in vollen eigendom overgaan op het Gouvernement.

„De aanwezige gebouwen, opstallen, werktuigen en inventaris zullen alsdan door het Gouvernement, *des verkiezende*, geheel of gedeeltelijk tegen billijke schatting(?) kunnen overgenomen worden; en wanneer daartoe niet wordt overgegaan, zal het den ondernemer vrij staan, daarover te beschikken, mits dezelve binnen een in billijkheid te bepalen tijd worden weggeruimd."

ART. 8. „De ondernemers zijn verpligt, getrouwelijk op te volgen en na te komen alle bestaande en *nader door het Gouvernement te maken* bepalingen omtrent de verpligting der huurders enz."

Deze beide artikelen vereischen geene toelichting. Het is eene verdeeling van regten zoo als aan den koning van het woud in de bekende fabel wordt toegeschreven. Vooral is de laatste zinsnede in dat opzigt karakteristiek. Het Gouvernement kan, ook na het teekenen van dit kontrakt, al zulke bepalingen omtrent de verpligtingen der huurders maken als het goed vindt — maar, zou men vragen, waartoe dan dit gansche kontrakt? Wanneer de regering verkiest „nadere bepalingen" te maken, waardoor de

ondergang der onderneming onvermijdelijk wordt, dan kan de ondernemer er niets tegen doen; hij is volstrekt weêrloos tegen de meest schadelijke „nadere bepalingen".

De beginselen en grondslagen dezer kontrakten zijn van dien aard, dat gij zoudt veronderstellen, dat er wel niemand zal gevonden worden, die zijn eigen kapitaal of dat van anderen, zijn tijd, zijne talenten, zijn arbeid aan dergelijke ondernemingen durft wagen. Intusschen was en is de meening omtrent de voordeelen, die de ontginning van woeste gronden kan en moet afwerpen, zoo algemeen en zoo diep in de overtuiging van alle partikulieren en zaakkundigen gevestigd, dat zich, ook in weerwil van het hoogst bezwarende dier kontrakten, velen opdeden, die de onderneming wilden beproeven. Dat was tot groot verdriet en grievende teleurstelling van vele ambtenaren; want dezen verlangen, om ligt te bevroeden redenen, geene Europeanen en vooral geene landheeren, in hunne residentiën. Menschen, die zich beroepen op beschreven verbindtenissen, wetten en al dat tuig, 't welk als een onnoodige ballast nimmer in Indië behoorde te zijn ingevoerd, zijn lastig en onaangenaam! Zij bemoeijelijken het bestuur, verminderen daardoor den eerbied, dien de Javanen ons toedragen, en ondermijnen alzoo ons gezag, dat op dien eerbeid rust. Door „onzen zedelijken invloed" regeren wij in Indië; daarmede vermogen wij alles, komt men overal klaar, kan men wat men wil! 't Was dus tot groote teleurstelling van die ambtenaren en misschien wel van de ontwerpers der kontrakten zelve, dat zich eenige liefhebbers van ontginning van woeste gronden aanboden.

Onder dezen bevond zich de heer N., die in 1839 een kontrakt met het Gouvernement sloot, en daarbij aannam, om de helft der verhuurde 850 bunders in de eerste vier jaren met koffij te beplanten, en daarvan 173 ponden koffij per bunder aan belasting te betalen, overeenkomende met ongeveer 7 pikols koffij per bouw. Als men nu de pikol koffij rekent tegen een gemiddelden marktprijs van ƒ20, dan geeft dit eene belasting van ƒ140 per bouw, terwijl de best bewaterde en bebouwde sawahvelden naauwelijks ƒ10 per bouw aan het Gouvernement opbrengen. Indien het mogelijk was, al de velden op Java, die thans, voor de gedwongen kultuur van koffij, indigo en suiker, door de Javanen tegen een karig loon moeten bearbeid worden, op gelijke voordeelige wijze te verhuren, dan zou daarvan eene belasting van tien tot twaalf millioen gulden getrokken worden, 't geen zeker veel meer is, dan het Gouvernement thans daarvan trekt, ongerekend eene grootere produktie, welke een beter bestuurde arbeid door partikulieren zou opleveren, en de meerdere voordeelen, die de Javanen daarbij van hunnen arbeid zouden trekken.

Moedig toog N. (voorzien van het vooreerst noodige kapitaal) aan den arbeid. Hij liet in de naastbij gelegene dessa's aan de bevolking weten, dat zij zich bij hem voor een jaar konden verbinden tegen een vast loon per maand, en weldra had hij het genoegen 260 huisgezinnen op zijn land vereenigd te zien, in wier huisvesting hij door eigen middelen was te ge-

moet gekomen, terwijl hij, overeenkomstig artikel 5 van het kontrakt, voor ieder werkman *f* 3 bij den resident in 's lands kas had gestort. In weinigen tijd zag hij zijne arbeiders tot bijna 500 huisgezinnen vermeerderen, zoodat de goede uitslag zijner onderneming geen twijfel meer scheen over te laten, en deze 170 bouws grond, welke eeuwen zonder eenig nut woest en ledig hadden gelegen, zouden met den tijd ongeveer *f* 2000 aan belasting opbrengen, zonder eenige kosten van bestuur, perceptie en wat dies meer zij. Wie zou niet denken, dat deze voor 's lands finantiën zoo voordeelige onderneming met alle krachten door de betrokken ambtenaren zou ondersteund worden, waardoor gewis meer anderen zouden uitgelokt en aangemoedigd zijn geworden hun kapitaal gelijkerwijze voordeelig aan te wenden?

Ongelukkig bedroog men zich hierin. Reeds was een groot gedeelte van den grond gezuiverd en bebouwbaar gemaakt, reeds stonden eenige koffijplantjes op den maagdelijken grond weelig te tieren, toen N. van den resident een brief ontving, waarin gezegd werd, „dat, aangezien het kontrakt het vestigen van arbeiders op de verhuurde gronden verbood, en de arbeid aan de Gouvernements-kultures *behoorde voor te gaan* (zeker omdat die zoo voordeelig zijn voor beide partijen ??), hij zich te onthouden had van 't geen tot de overtreding dezer bepaling kon leiden."

Zoo als wij boven gezegd hebben was er *f* 3 in 's lands kas gestort tot vergoeding aan het Gouvernement (luidens art. 5 van het kontrakt) *voor het gemis van den arbeid*, welken die menschen anders, buiten dienst van den ondernemer zijnde, zouden kunnen besteden *aan de kultures*.

N. stond als verplet en vertrouwde zijne oogen naauwelijks, doch spoedig stelde hij zich gerust, meenende dat hier slechts eene misvatting kon plaats vinden. Hij schreef in de beleefdste bewoordingen aan den resident, dat hij naauwgezet aan de bepalingen van het kontrakt had voldaan; dat de voor dagloon bij hem arbeidende werklieden met hunne huisgenooten zich slechts *tijdelijk* op den verhuurden grond hadden nedergezet, en hij dus letterlijk art. 2 van het kontrakt had opgevolgd; dat hij hun door het bouwen van bamboe-verblijven was te hulp gekomen, zonder welke hulp geene onderneming van dien aard mogelijk is, daar geen inlander genegen wordt bevonden om dagelijks 2 of 3 uren uit zijne dessa naar den arbeid en terug te wandelen, waarmede een groot deel van den dag nutteloos zoude verstrijken; wijders dat zijne voor dagloon bij hem arbeidende werklieden niet tot andere werkzaamheden dan *de gewone heerendiensten* en geenszins *voor Gouvernements-kultures* konden geroepen worden, aangezien hij *daarvoor f* 3 aan 's lands kas had voldaan.

Hoe duidelijk het onregt hierbij ook in het oog valt, het betoog was vruchteloos. Een resident op Java weet, dat hij in den regel als onfeilbaar beschouwd en door het Gouvernement in zijne hardheid gehandhaafd wordt; waarom men dan ook zoo bang is als de dood voor het zwarte beest — de drukpers —, dat deze en honderde dergelijke stukjes aan het daglicht zou brengen; dat monster is op 4000 uren afstands reeds hatelijk en lastig genoeg, en maakt menigeen reeds nu het leven bitter en zuur,

die anders, wanneer hij het wat al te bont gemaakt had, slechts een *geheim* afkeurend besluit ontving, dat bij de broertjes en zusjes van zijne voorgangers, voorzien van kantteekeningen met potlood, in den bundel ter ruste werd gelegd. Wat schade doet zulk een *geheim* besluit? En daarbij behoudt men het vaste voornemen, om den onverlaat, aan wien men die reprimande meende te danken te hebben, daarvoor onvermoeid, gevoelig en op zulk eene wijze te knijpen, dat hij er geen verhaal op zal kunnen vinden, en ieder verder den lust moet verliezen om tegen den resident te klagen, al meende hij ook den „grooten heer" niet te vreezen te hebben zoo lang hij zich als een goed ingezeten gedraagt!

N. moest tot zijne groote teleurstelling ondervinden, dat de resident, geen logica geleerd hebbende, *niet verstond* dat men zich tegen *zijne meening* verzette. Zijn besluit stond vast en werd op eene even arbitraire wijze ten uitvoer gelegd, zonder dat de bede van N. „om althans de beslissing van het Gouvernement af te wachten" iets mogt baten. Met elken postdag zag N. te vergeefs de inwilliging van zijn verzoek te gemoet, „dat de resident zou gelast worden den ondernemer vooreerst, tot zoo lang de zaak definitief beslist zou zijn, niet te belemmeren." De eene week verliep na de andere, N. zag zich van zijne arbeiders verlaten en den grond, waarin hij reeds een aanzienlijk deel van zijn vermogen gestoken had, zich met alang-alang bedekken, de koffijboompjes, met zoo veel zorg geplant, verstikken, en zijn kapitaal (geld en tijd) vernietigd — zoo verliepen *zeven*, voor de onderneming doodelijke, maanden, toen eindelijk des Gouvernements beslissing aankwam.

De Nederlandsche lezer zal welligt meenen, dat de resident gesuspendeerd werd, die zoo kennelijk moedwillig en *tegen het kontrakt* eene onderneming deed mislukken, waarvan 's lands inkomsten, handel en nijverheid vele voordeelen te wachten stonden. Doch het Gouvernement is zoo boos niet jegens zijne ambtenaren, als zij overigens maar lijdelijk en onderworpen zonder tegenredenen gehoorzamen! Aan dat, alle energie en zelfstandigheid verdoovend stelsel, heeft men de inferioriteit van vele tegenwoordige ambtenaren in het algemeen te danken, die, blijkens menig besluit, voor verschillende hoogere betrekkingen ongeschikt schijnen geoordeeld te worden!

De ambtenaar, waarvan hier de rede is, werd *niet* gesuspendeerd, maar, wat misschien niemand der lezers verwachten zal, zijne handelingen *droegen de goedkeuring* van de Regering weg. Aan één adressant werd te kennen gegeven „dat aan zijne *bedenking* (?) — hij had zich op den *letterlijken inhoud* van het kontrakt beroepen — geen gevolg kon worden gegeven. Dat de resident echter gemagtigd was het zoo *te dirigeren*, dat de ondernemer niet van werkvolk *ontbloot* werd."

N. werd dus in het hoogste ressort aan de *genade* van eenen resident overgelaten, die zoo duidelijk getoond had wat hij wilde. Deze ambtenaar gaf N., bij brief van 5 Julij 1840, N°. 1505, te kennen, „dat aan hem *de vrijheid werd gelaten*, ingevolge de bestaande publikatie, met de inlandsche

bevolking kontrakten aan te gaan": en daarmede moest N. zich trachten te helpen, bij eene bevolking die met de bedoeling van den resident bekend was! Middelerwijl was een ander Gouverneur-Generaal opgetreden eñ daarmede de hoop van N. verlevendigd? Ongelukkig voor hem beging hij de in dit land onvergeefelijke fout, zich over het ondergane onregt nogmaals te beklagen. Het eindgevolg daarvan was, dat het Gouvernement, bij besluit van 17 December 1842 N°. 7 en bij Kabinetsbrief van 7 Februarij 1843 N°. 28, de juistheid der door den ondernemer gevolgde opvatting van het kontrakt stilzwijgend erkende. De resident werd gelast om alle verstrekking van werklieden — ingevolge den vroegeren last *om het daarhenen te dirigeren* — te staken, en den ondernemer aan zijne eigene krachten over te laten; en zoo werd dan eindelijk de huurder *in zijn gelijk gesteld* en hem *de vrijheid gelaten, om overeenkomstig zijn kontrakt te mogen handelen.* Ware deze beslissing *onmiddellijk* gevolgd en de resident verplaatst, dan zou de onderneming gered zijn geweest; doch *nu* was het haar den *doodsteek geven.* Zij moest onder een in het ongelijk gestelden resident tot stand komen en bloeijen, wat ieder die dit land kent zal weten onmogelijk te zijn. Weldra rezen er dan ook geschillen tusschen dien hoofd-ambtenaar en den ondernemer, en er werden tegen den laatsten in geheime berigten beschuldigingen ingebragt, welke het Gouvernement aanleiding gaven deszelfs ongenoegen aan den ondernemer over zijne handelingen, bij besluit van 1 September 1843, n°. 30, te beteekenen. N. verzocht, dat het hem vergund mogt worden, om de *onverwachte, valsche* en *onjuiste, geheime* berigten van den resident te weêrleggen. Maar hij vond geen gehoor. Daartegen bragt N. bij adres van 1 October 1843 op nieuw zijne bezwaren in en drong op een *onpartijdig* onderzoek aan. Bij besluit van 19 October 1843, n°. 19, werd *zulk een onderzoek* (?) aan den inspekteur der kultures opgedragen, waarvan de uitslag was, dat aan N., bij besluit van 22 December 1843, werd te kennen gegeven, dat het *op zijn verlangen* (door den inspekteur der kultures?) ingesteld onderzoek geene aanleiding had gegeven, tot eene wijziging van het vroegere besluit ten zijnen laste.

N., sterk in het besef zijner onschuld en goede zaak, verzocht om den inhoud van het verslag door den inspekteur der kultures uitgebragt te mogen kennen, daar hij „*met volle overtuiging* bleef beweren dat het plaatselijk bestuur hem onregt had aangedaan." Dit verzoek werd gewezen van de hand, *er waren geene termen gevonden* enz.

Bij adres van 11 Junij 1844, verzocht N. de zaak aan het onderzoek en de uitspraak van arbiters te onderwerpen, daarbij aanbiedende „eene verklaring, onder presentatie van eede afgelegd, in tegenoverstelling der ten zijnen laste uitgebragte *geheime* rapporten."

Daarop werd N. bij den Gouverneur-Generaal ontboden, die hem te kennen gaf dat het in zijn belang beter zou zijn, in stede van verder op eene arbitrage aan te dringen, met het Gouvernement in minnelijke schikking te treden. De verongelijkte partij onderwierp zich daaraan, en verkreeg daarbij *werkelijk* belangrijke voordeelen, ter vergoeding van geledene

schade en verliezen. Nu dacht N. gered te zijn! Doch hij, die op *dat tijdstip* zich reeds een goeden oogst van zijn land had mogen beloven, indien men hem vijf jaren te voren niet zoo ongehoord had belet zijn arbeid voorttezetten, bedroog zich andermaal. Zijn in de onderneming aangewend kapitaal had nog geen de minste vruchten voortgebragt, en, daar hij vijf jaren zonder eenige verdiensten was geweest, had hij het overblijvende met zijne familie moeten verteren; maar nu was door al het gebeurde de onderneming zoo zeer in discrediet geraakt, dat niemand borg voor het kontrakt wilde zijn, noch de noodige gelden voorschieten, om het ten uitvoer te leggen, iets waartegen vijf jaren te voren geene bedenking bestond, — en zoo werd N. ten slotte verhinderd om de vruchten der hem toegestane voordeelen te genieten.

Op zulk eene wijze rigt men hier voordeelige ondernemingen voor land en volk te gronde, om toch maar geene onafhankelijke Europeanen (dat zijn dezulken, die geene ambtenaren zijn) aan te moedigen, om zich in de binnenlanden te vestigen.

Op dergelijke wijze martelt en kwelt men hier ongestraft menig zelfstandig, bekwaam of talentvol landgenoot, die het waagt *een man te zijn*, tot dat het verdriet hem ten grave brengt of hij met de zijnen geruïneerd is, waardoor hij wel gedwongen wordt, zich in de armen dergenen te werpen, door wier invloed alles wordt beheerscht en gedeeld, wil hij niet in kommer of armoede zijne dagen eindigen.

Zal men na dit getrouw verhaal nog vragen, waarom landelijke ondernemingen hier zoo zeldzaam voordeelig zijn geslaagd? Zulk een staat van zaken biedt noch voor ondernemingen noch voor kapitalen eenige waarborgen aan. De verongelijkte durft zijne zaak niet aan de uitspraak van den regter onderwerpen uit vrees van geheel *geruïneerd* te worden!

De drukpers bij de wet geregeld zou gewis een zegen voor dit land zijn. Dan zou men zulke dingen, die thans dikwerf den Europeaan, maar nog veelvuldiger den inlander treffen, maar zeldzaam meer zien. De vrees voor openbaarheid zou menigeen terughouden en het Gouvernement vrijwaren, om de onregtmatige handelingen zijner ambtenaren, welke nu in het duister op honderden uren afstands bedreven worden, *goed te keuren*. Het is waarlijk hoog tijd, dat onze toestand door de wet geregeld worde en de regten en verpligtingen van de regeerders en geregeerden worden bepaald, opdat ieder blijve binnen de grenzen, door de wet omschreven. De hemel schenke daartoe wijsheid aan de regering en de vertegenwoordiging!



De heer Launy over den toestand van Java.



Wij zijn in 't bezit van belangrijke rapporten, door wijlen den heer LAUNY, Directeur-Generaal van Financiën, in het jaar 1846 ingediend aan het Gouvernement over den toestand van Java en den Javaan, speciaal over het gebrek aan rijst, dat zich toen reeds begon te openbaren. 't Is ons voornemen, onze lezers van tijd tot tijd met den inhoud dier rapporten bekend te maken. Thans laten wij eenige fragmenten volgen uit een berigt van dien achtenswaardigen hoofd-ambtenaar, van den 21sten Augustus 1846.

„De meerdere en bovenmatige uitbreiding der kultures, de opbouw van fabrieken, het aanleggen van nieuwe kommunikatie-wegen, het aanbrengen van verfraaijingen en het daarvoor noodige onderhoud — dit alles heeft ten gevolge gehad, dat men thans, zonder overdrijving, van den Javaan vier of vijf malen meer arbeid vordert dan bij de invoering van het kultuurstelsel. Daardoor wordt de inlander in het bebouwen zijner rijstvelden verhinderd, en is dit hoofdmiddel van bestaan derhalve zeer achteruitgegaan. Het moge waar zijn, dat de uitgestrektheid gronds, door nieuwe ontginningen, thans niet geringer is dan vroeger; maar het groote verschil tusschen toen en nu ligt in de wijze van bebouwing. De eerste wijze vordert veel arbeid en heeft 6 of 8 maanden noodig, eer dat geoogst kan worden; voor de andere zijn slechts 3 of 4 maanden benoodigd, maar zij werpt ook een produkt af van 30 tot 50 pCt. minder waarde, afhankelijk van den aard der gronden en de hoeveelheid water, waarover men beschikken kan. Vóór de invoering van het kultuurstelsel, was het veelal de eerste wijze van bewerking, die gevolgd werd; thans is het de tweede, omdat men geen genoegzamen tijd en gebrek aan handen heeft, en omdat de dus bearbeide velden zoo veel te spoediger beschikbaar komen voor de verwisseling van andere kultures, zoo als suiker en indigo.

„In den aanvang, voor dat het evenwigt zoo zeer verbroken was, kwam er meer geld en daardoor meer welvaart onder de bevolking. Maar de inkomsten van het Gouvernement (pachten) werden gedurig verhoogd; de opbrengsten voor de bevolking verminderden van jaar tot jaar; en niettegenstaande zelfs in later jaren het voordeel van het kultuurstelsel voor de bevolking meestal verloren ging, werden toch de pachten meer en meer opgedreven, doordien de pachters aan onwettige heffingen zich schuldig maakten en daarin het middel vonden, om steeds hooger sommen te besteden. In den eersten tijd is zulks de aandacht der autoriteiten ontgaan, of zij zagen het lijdelijk aan, ten einde zich hierdoor bij het Gouvernement

aangenaam te maken *), zoodat men eindelijk de middelen van redres niet meer durfde voorstellen, hoezeer sommigen overtuigd waren, dat zulks voor de bevolking niet was uit te houden, daar zij reeds onder zoo vele andere nadeelen gebukt ging, als b. v. verminderde betaling voor de koffij, het minder goed slagen der kultures, vooral van rijst enz."

De Direkteur der kultures, de heer DE MUNNICK, poogde, bij missive aan het Gouvernement van 30 September 1846, n°. 2939/15, deze beschuldigingen door den heer LAUNY ingebragt te wederleggen. Hoezeer hij niet ontkennen kon, dat er hier en daar meer uitbreiding aan het stelsel gegeven is, dan wenschelijk was, en dat er druk der bevolking bestaat, zoo voerde hij zakelijk ter verontschuldiging aan, „dat er voor 1830 nergens opname van land en volk gevonden werd, waardoor men in den blinde moest rondtasten en misslagen onvermijdelijk waren. Het is ongelukkig, dat men na 20 jaren nog niet veel verder is dan in 1830, en dat men nu daarbij *aan kontrakten gebonden is*, *die niet opgeheven kunnen worden* †). De inkomsten der bevolking van sommige kultures, vooral van de indigo, *zijn wel verminderd;* doch die van het Gouvernement *zijn in dezelfde mate vermeerderd*, door de levering van beter kwaliteit §)."

De heer LAUNY antwoordde op deze bedenkingen bij missive van 17 April 1847 aan het Gouvernement, en zeide in substantie het volgende. „De groote misslag is, dat men de opgaven van den staat der aanwezige velden en bevolking, bij de invoering van het kultuurstelsel ingewonnen, en die slechts op gissingen steunden, als juist heeft aangenomen, en de bij latere opname verkregen hooger cijfers voor werkelijke vermeerdering heeft gehouden, terwijl ze dat niet waren; en dat men daarop de uitbreiding heeft gebaseerd; zoodat werkkracht en hulpmiddelen, die voor den te verrigten arbeid in de eerste tijden ruim waren, bij de latere steeds voortgaande uitbreiding, bezwarend en drukkend zijn geworden.

„De gunstige beoordeeling en roem der ambtenaren was voor een aanzienlijk gedeelte afhankelijk van den vooruitgang der kultuur-werkzaamheden, en om den eens verkregen goeden naam in dat opzigt niet te verliezen, was men huiverig begane misslagen te erkennen.

„De Javaan moet zich eene groote opoffering laten welgevallen; hij kan

*) De waarheid dezer beschouwing van den heer LAUNY wordt bevestigd door hetgeen thans van de „suppletoire punten van instruktie" van den Gouverneur-Generaal is bekend geworden. Immers art. 1 luidt aldus: „De Gouverneur-Generaal zal, door gepaste middelen, medewerken tot *gestadige vermeerdering* van het beschikbaar voordeelig slot, ten behoeve van het Moederland."

†) Ook niet wanneer de toestand eener verarmende en verhongerende bevolking dit gebiedend vordert? Zijn er voor den mensch en voor de regeringen dan geene hooger en heiliger pligten? Bovendien heeft het Gouvernement zich in de meeste kontrakten een uitweg voorbehouden, om ze, wanneer de omstandigheden dit vereischen, te wijzigen.

§) Is dit wel zeer menschlievend en edelmoedig? Onwillekeurig komt ons hierbij voor den geest de verklaring van den voorganger van den heer DE MUNNICK, later minister van koloniën, den heer G. L. BAUD, die, in 's lands-vergaderzaal, openlijk verklaard heeft, dat er in den aanvang geen tijd was, om dat alles te onderzoeken en te regelen; en vroeger adviseerde, om de bevolking in slechte en gedepreciëerde munt te blijven betalen, opdat zij geen waarde aan het geld mogt hechten, en hetgeen aan haar tot belooning voor haren arbeid betaald werd des te gemakkelijker weder als belasting in 's lands schatkist mogt vloeijen.

dit ook doen, wanneer daaromtrent met overleg en beleid wordt te werk gegaan, en zulks niet schadelijk terugwerkt op hetgeen hem overblijft. Die opoffering is het afstaan van een aanzienlijk gedeelte *der beste en voordeeligste rijstvelden*, waaraan, behalve het direkt gemis, nog andere bezwaren onvermijdelijk verbonden zijn. Daaromtrent is het noodig in eenige bijzonderheden te treden.

„Voor het aanleggen van fabrieken zijn plaatsen gekozen, waar overvloed van water is of gebragt kan worden, en waar zich eene voldoende uitgestrektheid sawah-velden bevindt, zoo groot als berekend werd noodig te zijn voor het aanplanten en verwisselen der voor zoodanige fabriek toegestane aanplantingen. Voor die fabriek werden dessa's afgezonderd, gelegen in den omtrek, soms op vier, zes, ja meer palen afstand. Op dien afstand zijn de velden te ver van de fabriek verwijderd, terwijl ze gewoonlijk allen ook niet geschikt zijn. Het beginsel, dat de Graaf VAN DEN BOSCH had vastgesteld, om van de velden van ieder der aldus afgezonderde dessa's een vijfde gedeelte te nemen, was alzoo niet uitvoerbaar. Er bleef niets anders over, dan om van die dessa's, wier velden geschikt, en in de onmiddellijke nabijheid, of zoo nabij mogelijk, van de fabriek gelegen waren, *alle velden* af te nemen en voor de kultures voor de Europesche markt te bestemmen. Daarvoor werden aan de bezitters dier velden de aandeelen aangewezen, welke door de overige dessa's hadden moeten zijn bijgedragen, om die, in het saisoen waarin over alle hunne velden beschikt was, voor de rijstkultuur in gebruik te nemen. Dit geschiedt met tegenzin en met het gevolg, dat die velden, welke zij in de plaats van hunne eigen ontvingen, dikwijls onbewerkt blijven, omdat de werkelijke bezitter, zoo hij al de middelen heeft, tot het verbouwen niet durft overgaan, daar hem aangezegd is dat anderen daarover de beschikking hebben; terwijl hij, aan wien ze toegewezen zijn, tegen de bewerking opziet, nu eens wegens den verren afstand van zijne woning, dan weder wegens de mindere geschiktheid en vruchtbaarheid dier velden, ook wel uit bijgeloof dat hij op die plaats zich niet ophouden of werken kan zonder gevaar te loopen van ziek of ongelukkig te worden, niet zelden omdat de inwoners der dessa waartoe de hem aangewezen velden behooren hem allen vreemd zijn, en hij vreest in moeijelijkheden gewikkeld te worden bij de vereffening van de landrenten; want zoowel voor de met suikerriet of indigo beplante velden, als voor die waarop padi verbouwd wordt, moet de landrente worden voldaan.

„Daar nu zoodanige velden om het andere jaar met indigo en suikerriet beplant worden, raken ze, vooral door de eerstgenoemde kultuur, binnen weinige jaren uitgeput, en worden voor den rijstbouw van geringe waarde. Komt hier nog bij, dat de oogst der met suikerriet en indigo beplante velden laat afloopt, dan heeft de bezitter dier velden daarvan voor de rijstkultuur nog minder voordeel. Tot beter verstand zal het welligt noodig zijn, dit nog eenigzins toe te lichten. De oogst der suikerkultuur loopt, bij vele fabrieken, niet af voor in de maanden November en December. Dan eerst verkrijgt de bezitter weder de beschikking over de velden, welke daarvoor gediend hebben. Op dat tijdstip is echter eene gelijke uitgestrekt-

heid weder met riet beplant voor den oogst van het volgende jaar, waarover reeds in de maanden Maart of April van het afgeloopen jaar beschikt was; want van die maanden af aan is de tijd noodig, om de velden, die voor padi gediend hebben, weder geschikt te maken voor den aanplant van suikerriet. De bezitter is dus eigenlijk van Maart tot November of December van het volgende jaar, dat is 19 of 20 maanden, van het gebruik zijner velden voor padi verstoken. Wel is waar kan hij zijne velden, naar mate het suikerriet gesneden wordt, bij gedeelten terugnemen; maar dit baat hem weinig, want dan is het ongeschikte saisoen voor de padi-teelt; zoodat hij daarop niet anders dan djagong, katjang en dergelijken kan planten, waarvan het voordeel gering is, en welke aanplant dan bovendien soms nog tot nadeel van den volgenden padi-oogst strekt, wanneer het geplante niet op den behoorlijken tijd rijp wordt, waarop men met het voorbouwen van de padi moet beginnen.

„De indigo-oogst loopt meestal af na vier malen gesneden te zijn. Voor de bereiding van den grond bij den aanplant zijn 20 of 25 dagen noodig. Daarna verloopen ongeveer 120 dagen, voordat tot de eerste snijding kan worden overgegaan. De tusschentijd van deze tot de volgende snijding verschilt van 70 tot 90 dagen. Er is dus meer dan een jaar noodig voor den afloop van den oogst. Men tracht dit meerdere in te winnen, door reeds met de verwisselingen te beginnen, voordat de in gebruik zijnde velden aan den bezitter kunnen worden teruggegeven; deze blijft dus minstens altijd voor eenigen tijd verstoken van een gedeelte van hetgeen, waarover hij voor de padi-kultuur behoorde te kunnen beschikken. Wat wij gezegd hebben van de achtereenvolgend en bij gedeelten afgeoogste velden bij de suiker-kultuur is ook voor de indigo van toepassing.

„Ik zal ook met stilzwijgen voorbijgaan, dat hier en daar, waar de gesteldheid van den grond en andere omstandigheden voor de indigo-kultuur ongeschikt of minder gunstig zijn, er soms grootere aanplantingen bestaan dan op de staten wordt opgegeven, ten einde den schijn te hebben van minstens een middelmatig resultaat te leveren. Ik zal ook over andere bijzonderheden niet verder uitweiden, omdat ik vertrouw, dat het bovenstaande voldoende zal zijn, om de overtuiging te vestigen, dat door de kultuur van suiker en indigo meer velden voor den rijstbouw verloren zijn, dan opgegeven wordt, en dat in alle gevallen de helft verloren is van de goede en veel afwerpende padisoort, die vroeger verbouwd werd, en waarvoor minstens zes maanden noodig zijn van het planten tot den oogst.

„Wat de rijstkultuur al verder betreft, moet thans de aandacht vallen op de velden, die niet voor de suiker- en indigo-kultuur gebezigd worden, maar die in het bezit zijn van de menschen voor die kultures afgezonderd. Zij moeten, met de bezitters der voor die kultures gebezigd wordende velden, deel nemen aan het aanleggen, het onderhouden en het bewerken dezer laatste velden, en aan alle werkzaamheden die het gevolg zijn van de kultures. Wordt daarbij niet het meeste overleg en beleid in acht genomen, dan is het ook voor hen niet mogelijk, den tijd te vinden, om

(al hebben ze ook hunne velden behouden) zich op het verkrijgen der hierboven vermelde goede padi-soort toe te leggen. Daarbij komt nog, dat andere omstandigheden daarop zoo ongunstig kunnen werken, dat de gansche oogst verloren gaat, en zij dus liever trachten om maar iets, al is het dan ook eene mindere kwaliteit, dan geheel niets te verkrijgen. Die omstandigheden zijn voornamelijk gelegen in hunne afhankelijkheid in het beschikken over water.

„Het bewerken der indigo- en suikerriet-velden en de grootste behoefte van water in de fabrieken heeft gelijktijdig plaats met het te velde staande padi-gewas. Bestaat er nu gebrek aan water, dan wordt, uit den aard der zaak, in de behoeften der indigo- en suikerriet-velden en fabrieken voorzien, ten einde aan de klagten der fabrikanten te gemoet te komen, en de aanmerkingen bij minder gunstige resultaten te ontwijken; of er wordt eene verdeeling van het water gemaakt; maar in alle geval geschiedt dit ten koste van de rijstkultuur. De landbouwer heeft, na die ondervinding eenige malen tot zijne schade gehad te hebben, tot het besluit moeten komen, om de vruchten van zijnen arbeid aan de padi-kultuur nog zoo veel mogelijk te verzekeren; daarom is hij van lieverlede er meer toe overgegaan, om eene minder afwerpende, maar spoediger en gemakkelijker rijpende padi-soort te verbouwen.

„Ik houd mij overtuigd, dat men ook in andere gedeelten, door gebrek aan tijd en door ondervonden teleurstellingen ten gevolge van veranderingen in de waterwerken, die nu in de behoeften van fabrieken en daartoe behoorende aanplantingen moesten voorzien, genoodzaakt is geworden tot de bewerking eener minder afwerpende padi-soort over te gaan. Ik geloof echter, dat het onnoodig is, in deze zaak dieper door te dringen, en het aangevoerde voldoende is om te bewijzen, dat de bewering, alsof de rijstkultuur zou zijn vooruitgegaan, alle waarde mist. Er valt alzoo niet meer aan te twijfelen, dat, ofschoon men *bij staten tracht aan te toonen*, dat er meer rijstvelden aanwezig zijn dan vroeger, en er veel tot verbetering der waterwerken is gedaan, *de waarheid van dit beweren in de uitkomst niet aangetroffen wordt.*

„Een zeer groot kwaad, uit de opgegeven omstandigheden voortgevloeid, en van den grootsten invloed op de resultaten van den oogst, is de mindere soort van padi, waarin men daardoor algemeen vervallen is. Vroeger werd, zoo als wij gezien hebben, het grootste gedeelte der rijstvelden zoodanig beplant, dat men eenen veelvoudig afwerpenden oogst (padi-dalem) kon verkrijgen. Waar, om bijzondere redenen of omstandigheden, niet dan op de wijze voor de minder afgevende soorten (padi genjah of tjereh) kon worden gewerkt, werd nog het zaai-graan (bibiet) genomen uit de eerst bedoelde soorten; daardoor werd dan op die wijze toch nog een redelijk goed gewas verkregen. Maar sedert men meer en meer algemeen in de laatste wijze van bewerken is vervallen, heeft men zich ook moeten getroosten, om de bibiet ook van dezelfde soort te bezigen, en is de graansoort dus algemeen beduidend verminderd.

„Het is onwedersprekelijk waar, dat er vele nieuwe gronden ontgonnen zijn, die men bestemd heeft voor de rijstkultuur; maar in de eerste plaats is daaraan het groote verschil niet voornamelijk toe te schrijven van de uitgestrektheid, 't welk in vroegere en latere staten wordt aangetroffen; dat verschil is grootendeels een gevolg van het meer indringen in de inlandsche huishouding, waardoor hetgeen vroeger verborgen was later is bekend geworden; de vruchten, ofschoon niet op de staten voorkomende, waren dus reeds in de groote schaal der behoeften van de bevolking opgenomen. Maar bovendien blijft het nog te onderzoeken, of de werkelijke uitbreiding der velden niet geschied is ten koste van de reeds bestaande gronden; immers om te kunnen uitbreiden, heeft men de middelen, die elders voor het reeds bestaande noodig waren, verminderd, zoodat velden, welke vroeger jaarlijks geregeld bewerkt konden worden, thans of braak blijven liggen, of wegens ontoereikend water dikwijls mislukken. Ik twijfel niet of dit zal inderdaad hier en daar aangetroffen worden, en ben van meening, dat door een behoorlijk zaakkundig onderzoek de overtuiging kan verkregen worden, dat nu op de eene plaats gebragt is wat op de andere nuttig en noodig was *).

„Ik ben in de gelegenheid geweest, om met de meeste residenten over de rijstkultuur te spreken. Vrij algemeen waren zij van gevoelen, dat die kultuur vooruit was gegaan; maar zij konden daarvoor niets anders ten bewijze aanvoeren, dan dat er nu meer velden daarvoor aanwezig waren dan vroeger, en dat, sedert de invoering van het kultuurstelsel, aan de waterwerken vele uitbreidingen en verbeteringen waren gebragt. Op mijne bedenking, of voor het bewerken van al die velden dan genoegzaam tijd en handen beschikbaar bleven, vooral in die streken waar de suiker- en indigokultuur bestaat; of het aanwezige water voldoende kan worden geacht, om in de behoefte voor deze kultures en de padi te voorzien; en of vooral, waar vroeger padi-dalem werd geplant, dit nu ook het geval was, en dus de zekerheid bestond, dat kwaliteit en kwantiteit van den oogst aan die van vroeger tijd gelijk stonden; — op die bedenking werd veelal een bepaald antwoord ontweken; terwijl anderen te kennen gaven, „dat, zoo men in die details wilde treden, het dan wel hier en daar tot minder gunstige uitkomsten zou kunnen leiden."

„De mededeeling van dit een en ander geschiedt alleen, om aan te toonen, dat men zich veelal met opgaven te vreden houdt, zonder tot de waarheid en den grond der zaak door te dringen. Op grond van staten en opgaven tracht men vol te houden, dat de rijstkultuur is vooruitgegaan, niettegenstaande de sprekende bewijzen van het tegendeel dagelijks ondervonden worden.

„Uit hetgeen thans door mij is betoogd, blijkt, in resumé, hoofdzakelijk het volgende:

„Dat men op eene dubbelde hoeveelheid sawahvelden, van die welke opge-

*) Men heeft niet vernomen, dat de regering het der moeite waardig geoordeeld heeft, zulk een onderzoek te bevelen.

geven wordt voor de suiker- en indigo-kultuur te zijn afgezonderd, moet rekenen. Daarop kan de rijstteelt der veelvuldig gevende soort niet plaats hebben; zelfs is een groot gedeelte daarvan voor de rijstteelt geheel verloren, en daar dit de beste velden zijn, is dat verlies reeds op zich zelf hoogstbelangrijk.

„Dat, naar alle waarschijnlijkheid, nog aanzienlijke uitgestrektheden sawahvelden, waarop vroeger de veelvuldig afwerpende padisoort geteeld werd, thans voor de mindere soort bewerkt worden, door gebrek aan tijd der bevolking en dewijl zij niet ter gelegener ure genoegzaam over water kan beschikken.

„Dat over het algemeen, ten gevolge dezer omstandigheden, het graan aanzienlijk in kwaliteit moet verminderd zijn.

„Dat berekeningen, alleen op statistieke opgaven gegrond, weinig vertrouwen kunnen inboezemen, en men alzoo meer moet afgaan op hetgeen werkelijk voorkomt en op de feiten, die zich dagelijks voordoen. Daartoe behoort onder anderen ook het aanhoudend rijzen der prijzen van het graan, iets waarop de uitvoer geen invloed heeft kunnen uitoefenen, dewijl deze in de laatste jaren minder is geweest dan vroeger, en gemiddeld over zeker tijdvak onveranderd is gebleven, terwijl de invoer in den jongsten tijd, in vergelijking van vroeger, aanzienlijk is vermeerderd."

Na het lezen van deze berigten en vertogen, in 1846 aan het Gouvernement ingediend door eenen zoo algemeen geachten, kundigen en gemoedelijken hoofdambtenaar, die zich in zijne verschillende betrekkingen als Resident betoond heeft een voorstander en bevorderaar van het stelsel der kultures te zijn en zich nimmer aan overdrijving heeft schuldig gemaakt, — na het lezen van deze tafereelen van den toestand van Java, dringen zich onwillekeurig de volgende vragen aan ons op:

Heeft de Gouverneur-Generaal, na deze berigten en vertogen in 1846 ontvangen te hebben, overeenkomstig zijnen ambtseed gehandeld? heeft hij voldaan aan het voorschrift van art. 98 van het Reglement op het beleid der regering van Nederlandsch Indië: „De inlandsche bevolking geniet de bijzondere bescherming der regering"? Is uit deze berigten met grond af te leiden, dat het de bevolking van Java welgaat? Zijn de millioenen, die het batig slot der Indische dienst over de jaren na 1846 uitmaken, verkregen, nadat in de behoeften van Indië zelf behoorlijk was voorzien? Kan de staat van zaken, in deze berigten geschetst en waarin nog geene noemenswaardige verandering is gebragt, op den duur zoo blijven?

Wij kunnen ons het genoegen niet ontzeggen op de hierboven medegedeelde woorden van den heer LAUNY te laten volgen, wat wij zelven in 1847 reeds geschreven hebben *). De overeenkomst van inzigten en gevolgtrekkingen tusschen dien ondervindingrijken ambtenaar en ons is zoo in 't oog

*) Zie Dr. W. R. VAN HOËVELL, *Reis over Java, Madura en Bali* I, 65.

loopend, dat zij misschien bij menigen lezer iets aan zijne overtuiging kan toebrengen.

„Er zijn" zoo schreven wij „twee wijzen, waarop de sawah's bewerkt kunnen worden. Volgens de eene worden de velden zoodanig met zorg bearbeid en beplant, dat de oogst eerst na zes of acht maanden en nog later, naar gelang van het klimaat, kan plaats vinden. Volgens de andere kan er reeds na drie of vier maanden geoogst worden. De eerste vereischt veel meer tijd en werk, maar werpt ook van 30 tot 50 pCt. meer produkt af. Vóór de invoering van het kultuurstelsel, werden verreweg de meeste sawah's op de eerstgenoemde wijze bearbeid, maar tegenwoordig is de regel juist omgekeerd, en wordt het grootste gedeelte der padi na drie of vier maanden geoogst. Daarvan is natuurlijk het gevolg, niet alleen, dat het produkt in hoeveelheid is afgenomen, maar ook dat het in geaardheid aanmerkelijk is verminderd, want de rijstsoort, die vroeger algemeen geplant werd, en eenen veel beteren oogst verzekerde (*padi-dalem*), is bijna overal vervangen geworden door eene veel mindere soort (*padi-genjah* of *tjireh*). Dat alzoo, hoewel de oppervlakte der sawahvelden, gebruikt voor den rijstbouw, dezelfde is gebleven, de kwantiteit en kwaliteit der rijst, die Java jaarlijks voortbrengt, verminderd moet wezen, behoeft geen betoog.

„Maar waarom hebben de landbouwers dan die eerste betere wijze van bewerking hunner rijstvelden en de *padi-dalem* verwisseld voor de tweede wijze en de *padi-genjah*? Er is geen ander antwoord mogelijk dan: „wegens het op geene grondige statistieke kennis steunende en overdreven in werking brengen van het kultuur-stelsel." — Vroeger had de bevolking slechts eenige koffijtuinen aan te leggen en te onderhouden; het maken van wegen bepaalde zich hoofdzakelijk tot de groote postroute; gebouwen en aanzienlijke werken waren weinig in getal, en persoonlijke diensten werden overigens bijna niet vereischt; zij had dus al den tijd, die vereischt werd, om zich op de rijst-kultuur toe te leggen. Doch in deze nieuwe periode heeft zich bij dat alles niet alleen gevoegd het verbouwen der produkten voor de Europesche markt, maar is zij ook verpligt geworden tot het aanleggen van eene menigte aanzienlijke waterwerken, om daardoor meer gronden te kunnen bevochtigen, tot het oprigten van talrijke fabrijken en pakhuizen, tot het maken van wegen in alle rigtingen van het eiland. In datzelfde tijdvak zijn ook de groote vestingwerken van Samarang, Ambarawa, Soerabaija enz. opgerigt, die dagelijks den handenarbeid van eenige duizenden noodzakelijk maken, om niet te spreken van de verfraaijingen aan den grooten postweg, de poststations, de wachthuizen, de groote negeriën enz. aangebragt. Tot dat alles werden de inboorlingen genoodzaakt; alleen in den rijstbouw bleven zij hunne vroegere vrijheid behouden; er kwam geen strenger opzigt, dat dezen hoofdtak van hun bestaan bewaakte. Voor de rijst ontvingen de ambtenaren en hoofden geene premiën! Wat is natuurlijker, dan dat de vermindering van het produkt, gelijk wij dat zoo even hebben uiteengezet, er het gevolg van was?"



Het oordeel van den heer Elout over de landverhuringen in de vorstenlanden van Java.



De heer GROEN VAN PRINSTERER heeft, voor een paar jaren, in de Tweede Kamer der Staten-Generaal het volgende gezegd: „Men heeft dikwerf gesproken van den oorlog op Java in den jare 1825. Maar is u allen de oorzaak bekend van dien oorlog? Ik erken gaarne dat ik daaromtrent dezer dagen bijzonderheden vernam, die mij althans niet zóó bekend waren. Een onzer meest geachte officieren, in wiens opstellen naauwkeurigheid van onderzoek evenmin als buitengemeene bekwaamheid kan worden miskend, deelt dienaangaande in een onlangs uitgekomen tijdschrift *) opmerkingen mede, wier juistheid ik niet voor mijne rekening neem, maar ten gevolge waarvan onze voorzigtigheid in de behandeling van dit onderwerp moet worden verdubbeld.

„Een man, die zich, door zijnen werkzamen, ondernemenden geest en door zijne bekwaamheden, in Indië en in Europa een naam heeft gemaakt, die zijne voorstanders heeft maar ook zijne heftige bestrijders, poogde aan de landverhuringen in de vorstenlanden meer uitbreiding te geven en ze dienstbaar te maken aan de behoeften van den Nederlandschen handel. De heer NAHUIJS, in 1818 Resident van Djokjokarta, ondernam het, om landerijen van meer aanbelang in huur te doen afstaan, en daarop die voortbrengselen te verbouwen, welke, zoo als koffij, peper enz. voor de Europesche markt gebezigd worden. Het gelukte dien ambtenaar om van den Sultan verschillende aanzienlijke landerijen aan Europeanen in huur te doen afstaan, enkele dier verhuringen hadden plaats aan den Resident zelf, andere op zijn verzoek. Door die landverhuringen, door dien bouw van koffij, zouden de produktie van Java en de handel van Nederland eene aanmerkelijke uitbreiding verkrijgen: de kapitalen van Europa zouden naar het Oosten toestroomen en daar met voordeel aangewend worden, de algemeene rijkdom zou toenemen, de inboorling zich aan arbeid gewennen en het geld, dat als huurprijs betaald werd, zou verreweg overtreffen, wat hij anders door de bebouwing van zijn grond zoude winnen. Dat alles was waar; maar men vergat daarbij, dat die huurprijs door den Javaan spoedig verkwist zoude worden en armoede dan zijn deel zoude zijn; dat hij moeijelijk de gewoonte zoude verkrijgen van eenigzins aanhoudenden arbeid; dat zulk een toestand in strijd zoude zijn met zijne zeden, denkwijze, overoude gewoonten en instellingen; dat misnoegen en onlusten als natuurlijke gevolgen daarvan te verwachten waren. Laat het zijn, dat die landverhuringen, op groote schaal, werkelijk voor Nederland hare voordeelige zijde konden hebben, dan had men toch de vraag moeten stellen: of hare invoering in de vorstenlanden van Java mogelijk was, zonder opstand of oorlog te veroorzaken? Of men sterk genoeg was, om zoo iets niet te duchten te hebben, of dit dadelijk te kunnen onderdrukken, en of het kwade dat uit zulk een toestand voortsproot, niet ruimschoots de voordeelen opwoog, welke die landverhuringen konden opleveren? De voorzigtigheid schreef voor, om dit eerst te onderzoeken, want het is niet voldoende, dat een regeerder iets goeds voorschrijft: dat goede moet ook *uitvoerbaar* zijn. Daaraan dacht men niet, *en onbekommerd zag men een storm*

*) De heer W. J. KNOOP in de *Gids*.

van misnoegen zich zamenpakken, waaruit weldra een vijfjarige krijg zoude losbarsten; een krijg die onze heerschappij op Java op den rand des ondergangs bragt, schatten verslond en duizenden Nederlanders door vuur en staal en ziekten en vermoeijenissen deed vallen."

„Als deskundigen zóó spreken, dan zeg ik, niet dat aan hun oordeel onvoorwaardelijk geloof moet worden gehecht, maar dat er, bij het vernemen van zoodanige verklaringen, in zaken die onze koloniën betreffen, groote bedachtzaamheid vereischt wordt."

Reeds meermalen werd in dit Tijdschrift in eenen tegenovergestelden geest geschreven van dien, welke in de aangehaalde zinsneden van den heer KNOOP heerschende is, en bepaaldelijk is door eene bekwame hand in eenen vorigen jaargang *) een artikel geplaatst, naar aanleiding van de zoo even aangehaalde, door den heer GROEN VAN PRINSTERER in de Tweede Kamer gesproken woorden. Maar sedert dien tijd is een boek verschenen, dat door de partij, waartoe genoemde volksvertegenwoordiger behoort, luide is toegejuicht. 't Is afkomstig van eenen man, die het volle vertrouwen dier partij schijnt te genieten en wiens koloniale politiek door haar niet wordt bestreden; van eenen „staatsman, die twee malen geroepen om aan Nederlandsch Indië instellingen te schenken, door veranderde tijdsomstandigheden gevorderd, deze zijne taak op de eervolste wijze heeft volbragt en wiens regtschapenheid, buitengewone begaafdheden en onvermoeide pogingen tot welzijn dier bezittingen lang in gezegend aandenken zullen blijven." 't Zijn de „bijdragen tot de kennis van het koloniaal beheer, getrokken uit de nagelaten papieren van wijlen den Minister van Staat ELOUT," uitgegeven door zijnen zoon, den heer P. J. ELOUT.

De meening en overtuiging van wijlen den Minister ELOUT ten opzigte der landverhuringen in de Vorstenlanden van Java kunnen uit die bijdragen niet anders dan oppervlakkig en bij gevolgtrekking gekend worden. Ondertusschen heeft hij die meermalen in 't breede uiteengezet, onder anderen in eene missive, door hem, op last van den Koning, den 27 November 1826 geschreven aan den Commissaris-Generaal DU BUS DE GISIGNIES. Door den heer D. C. STEIJN PARVÉ is, in zijne belangrijke brochure †), een gedeelte van die missive aangehaald; maar zij verdient nog nader gekend te worden. Zij verdient dat vooral, dewijl de heer ELOUT de oorzaak van den vijfjarigen oorlog op Java aan het intrekken der vergunning aan Europeanen tot het huren van gronden in de Vorstenlanden toeschrijft; terwijl de heer KNOOP de oorzaak van dien krijg zoekt in het verleenen dier vergunning zelve. Vooral voor hen, die met onze koloniale aangelegenheden niet bijzonder bekend zijn, en toch zullen geroepen worden, om een votum uittespreken, dat op de toekomst onzer overzeesche bezitingen eenen grooten invloed zal uitoefenen, is het noodig, dat zij de gronden, die van beide kanten worden aangevoerd, naauwkeurig leeren kennen. En de heer GROEN VAN PRINSTERER, op wien de woorden van den heer KNOOP zulk eenen diepen indruk gemaakt hebben,

*) Zie jaargang 1850 II, 23.
†) Het koloniaal monopoliestelsel, getoetst aan geschiedenis en staathuishoudkunde, 's Hage 1850, blz. 144 enz.

zal, door de beschouwingen en oordeelvellingen van eenen man als de heer ELOUT, misschien terugkomen van de opinie, die hij zich, hoe groot ook zijne „voorzigtigheid" en „bedachtzaamheid" moge zijn, misschien reeds gevormd had. Wanneer wij van den heer GROEN spreken, dan noemen wij natuurlijk tevens hen, in wier naam hij gewoonlijk het woord voert, en bij wie, ten minste als men *de Nederlander* raadpleegt, de meest mogelijke homogeneïteit ook in koloniale beschouwingen schijnt te bestaan.

Nog ééne aanmerking. Niemand kan meer achting en eerbied hebben voor den man, die aan het hoofd stond van het Indisch bestuur, waarvan ééne daad in deze ministeriële aanschrijving wordt gegispt; niemand kan hem als mensch, en als staatsman hooger schatten dan wij. Niet alleen de banden des bloeds, ook die van erkentelijkheid hebben ons aan den baron VAN DER CAPELLEN verbonden. In menig opzigt brengen wij hulde aan de wijze, waarop hij Indië gedurende vele jaren bestuurd heeft, en onverdeeld is onze lof, wanneer wij de beweegredenen beschouwen, waaruit *al* zijne regeringsdaden voortsproten. Maar dat onze hoogachting voor zijn persoon ons niet blind maakt voor de gebreken, die ook zijn bestuur hebben aangekleefd, blijkt uit onze onbewimpelde verklaring, dat wij zijne publikatie van den 6 Mei 1823, waarbij de partikuliere landverhuringen in de Vorstenlanden werden ingetrokken, niet kunnen goedkeuren. Slechts eene diep gevestigde overtuiging, gegrond op een naauwgezet en onpartijdig onderzoek, heeft ons tot die verklaring kunnen brengen. Had de baron VAN DER CAPELLEN zich altoos vrij kunnen houden van den invloed van eenige oude ambtenaren, die, nog doordrongen van de begrippen der voormalige O. I. compagnie, eene toenadering tot het oude stelsel aanraadden; had hij altoos de eerste indrukken van zijn edel hart, en de eerste opvatting van zijn helder hoofd gevolgd, dan zouden enkele zijner regeringsdaden anders zijn geweest; en daaronder behoort misschien ook wel de genoemde publikatie. Maar al kunnen wij ons dan ook niet vereenigen met alles wat onder zijn bestuur is geschied, er blijft nog genoeg over om den lof te regtvaardigen, dien wij menigmaal in dit Tijdschrift, uit volle overtuiging, aan dezen edelen landvoogd hebben toegezwaaid.

Wij gaan thans over tot de mededeeling van de bewuste missive van den Minister ELOUT aan den Commissaris-Generaal.

'S GRAVENHAGE, 27 November 1826.

„De maatregel van het Indisch Bestuur in den jare 1823, opzigtelijk de landverhuringen, welke destijds in de rijken van Soerakarta en Djokjokarta plaats hadden, zijn dezer dagen een onderwerp van opzettelijke en ernstige overweging bij den Koning geweest, met dat gevolg, dat Z. M. ten deze eene beslissing heeft genomen, welker mededeeling het onderwerp van dezen brief zal uitmaken.

§ 1. De behandeling van deze zaak bij het Ministerie zoude reeds voor lang hebben plaats gehad, ware het niet, dat men steeds vruchteloos heeft

gewacht naar het nader rapport, toegezegd bij de missive van den Gouverneur-Generaal van 4 Junij 1823 n°. 115a, hoezeer de Indische regering bij dezerzijdsch schrijven van 2 December 1824 n°. 268 met eenigen aandrang daaraan is herinnerd. Hoe dit ook zij, eenigen tijd geleden werd de zaak levendig gemaakt door een verzoekschrift van een gewezen planter op Java, J. D. BOUTET, zich bij den Koning beklagende over de maatregelen door de Indische regering ten zijnen opzigte genomen, mitsgaders over het achterblijven van het effect van zekere overeenkomst tusschen de heeren MACQUOID DAVIDSON en Co. als zijne gemagtigden en den rijksbestierder van Soerakarta, zoowel voor zich zelf als voor en van wege den Soesoenan gesloten, naar aanleiding van de vernietigde inhuring van de landen Mandiro, Boeloes en Sempo.

Voorts had de heer LOUIS, almede planter op Java, bij een adres, insgelijks aan den Koning gerigt, zijne erkentelijkheid aan Z. M. betuigd voor de door U Exc. ten zijnen aanzien genomen beschikking, ten gevolge waarvan hij weder is geplaatst in de administratie van het land Melanbong, hem almede vroeger door het Indisch bestuur ontnomen.

§ 2. Hoe onvolledig de beoordeeling van de zaak, bij gebrek van het zoo lång gewachte nader rapport, moest zijn, gaf een andere en niet minder gewigtige reden aanleiding, om de opzettelijke beschouwing des bedoelden maatregels niet langer uit te stellen, namelijk, het gerezen vermoeden, dat de tegenwoordige rustverstoringen op Java in een naauw verband staan met de afschaffing der landverhuringen in het algemeen.

§ 3. Dit vermoeden, waaromtrent slechts één oordeel bestaat, bij de meeste van Java teruggekeerde personen en in de meeste van daar ontvangen bijzondere brieven, vindt zich ook nog bevestigd door het schrijven van panumbahan BOEMI NOTTO aan Uwe Exc. waarvan een afschrift bij uwe depèche van 27 Maart l. l. La. W aan dit departement is medegedeeld, en waarbij deze prins onbewimpeld de thans in de binnenlanden van Java heerschende onlusten aan de publikatie van 6 Mei 1823 toeschrijft, en de hoop te kennen geeft, dat aan de Javaansche vorsten en grooten in het gebied van Soerakarta en Djokjokarta op nieuw de bevoegdheid zal worden toegekend, om hunne landen te mogen verhuren als van ouds.

§ 4. Deze omstandigheden gaven aanleiding, dat het onderzoek niet alleen ten doel had, om na te gaan, of de maatregelen, in 1823 door het Indisch bestuur genomen, in overeenstemming zijn met de algemeene belangen van Java en den moederstaat, en of daardoor ook bijzondere personen zijn gegriefd, maar ook, en wel bepaaldelijk, of die maatregelen in waarheid geschikt waren, om die mate van ontevredenheid onder de Javaansche grooten te verwekken, welke wordt opgegeven te bestaan en of het opheffen der beletselen, thans tegen het verhuren bestaande, bevorderlijk kan zijn aan het herstel der rust.

§ 5. De stukken, die bij deze gewigtige beschouwing zijn geraadpleegd, zijn die, overgelegd bij missieve van den G. G. van 4 Junij 1823 n°. 115a, houdende mededeeling van de afschaffing der landverhuringen in verband

beschouwd met de vroegere depêches van 17 Julij 1822 n° 154 en 20 Mei 1823 n° 100, terwijl voorts ook nog inzage is genomen van die van 8 Jan. 1823 n° 5 en 7 Oct. 1823 n° 207a, handelende over de deliberatiën en maatregelen, tot welke het overlijden van den sultan van Djokjokarta en den soesoenan van Solo destijds heeft gelegenheid gegeven.

§ 6. Met betrekking tot het stelsel van bestuur, blijkt uit eerstgemelde, dat het Indische bestuur van 1822 af, zich niet alleen heeft verklaard tegen eene orde van zaken, waardoor Europeanen zouden kunnen worden genoopt, om zich geheel en al op Java te komen vestigen, maar ook zelfs tegen inrigtingen, waardoor zoodanige personen slechts zouden kunnen worden uitgelokt, om hunne kapitalen en nijverheid *voor eenige jaren* op Java's grond te komen overbrengen. Zoo het schijnt was het verlangen der Indische regering, om alle Europeanen van Java te weren, uitgezonderd die benoodigd voor de burgerlijke en militaire dienst, voor zeevaart en handel, en voorts voor zoodanige fabrijkmatige ondernemingen, als suiker- en indigo-makerijen en dergelijken, die meer kapitaal en vernuft vereischen dan bij den inlander wordt aangetroffen *).

§ 7. Welke gevolgen de verordeningen gehad hebben, die naar aanleiding van deze beginselen zijn uitgevaardigd, behoeft voor Uwe Exc. niet te worden ontwikkeld. Niet alleen de ondernemingen, tegen welke zij bepaaldelijk gerigt waren, de koffij- en peper-plantagiën, maar ook die, welke dit stelsel voorgaf te beschermen, namelijk de suiker- en indigo-teelt, zijn bijna geheel te niet gegaan, als een nieuw bewijs van den regel, dat het niet in de magt eener regering staat, de nijverheid uitsluitend naar een bepaald doel te rigten, maar dat bepalingen, die den planter verbieden om naar de wisselvalligheden des handels den eenen tak van kulture te laten varen, om den anderen te beproeven, doodelijk zijn voor alle industrie, zonder uitzondering †).

§ 8. De voorstanders van de vernietiging der landverhuringen hebben de gronden van den genomen maatregel in het bijzonder ontleend uit den invloed, dien deze verhuringen op de inlandsche staatshuishouding moesten oefenen.

Zij beweerden, dat in die gevallen, waar de verhuurder niet de *vorst* zelf maar slechts een door hem benoemde vruchtgebruiker was, deze door eene verhuring op langen tijd en met aanzienlijke voorschotten, in het geval kon

*) 't Geen de heer ELOUT hier, op eenen afkeurenden toon, aan het bestuur van 1822 tot 1826 ten laste legt, is in nog veel grooter mate toepasselijk op de besturen na 1830 en vooral na 1840. De partikuliere industrie werd beschouwd als een belemmerend rad in het raderwerk der Indische administratie. De fabrikanten of liever *kontraktanten* hadden geenen vrijen werkkring maar waren inderdaad niet veel anders dan ambtenaren; 't kapitaal waarmede ze werkten, was het eigendom van het Gouvernement, en de regten en zelfstandigheid, die hun in de met de regering gesloten overeeenkomsten, waren toegedeeld, verhieven hen niet veel hooger dan zij staan, die van de welwillendheid van groote en kleine Gouvernements-dienaren volkomen afhankelijk zijn.

†) Deze woorden werden in 1827 geschreven! Ze werden toen voorgesteld als ook de uitdrukking te zijn der beginselen van den toen regerenden koning WILLEM I! Indien men ze niet alleen geschreven maar ook in toepassing had gebragt, dan zouden zoo wel de kolonie als het moederland zich thans in eenen vrij wat gelukkigeren toestand bevinden. Eere den heer ELOUT, die liever zijn ontslag nam als minister, dan die beginselen te verloochenen!

komen, van bij overlijden of ontslag uit zijne bediening, de inkomsten der landen reeds voor eenige jaren te hebben genoten, zoodat zijn opvolger, aan wien naar den gewonen loop van zaken, hetzelfde stuk grond tot onderhoud zoude worden aangewezen, gedurende een gelijk tijdvak van inkomsten zoude zijn verstoken; dat de vorst dan een nieuw stuk land zoude moeten aanwijzen, zoo hij zijnen dienaar niet zonder onderhoud wilde laten, en dat dus of bij den vorst of bij den vruchtgebruiker ontevredenheid stond geboren te worden. Hoe uitgebreider, gewigtiger en talrijker de ondernemingen worden, in gelijke mate zouden zich (vreesde men) deze moeijelijkheden vermenigvuldigen, en in het einde nadeelig worden voor de rust.

§ 9. Met betrekking tot den gemeenen man, beweerde men, zoude de uitkomst even ongunstig zijn, want de uitgiften van land en vruchtgebruik, die de vorsten gewoon zijn aan hunne verwanten en dienaren voor hun onderhoud te doen, sluiten eene onbepaalde beschikking over de daarop wonende Javanen in. Mag deze vruchtgebruiker nu die Javanen met den grond, waarop zij wonen, even onbepaald aan eenen pachter overlaten, wiens belang medebrengt, om gedurende de pacht den meesten arbeid tegen de minste betaling aan de bevolking te ontwringen, zoo moest daaruit (vreesde men) algemeene ontevredenheid bij den gemeenen man geboren worden.

§ 10. Eindelijk voerde men nog aan, dat de landverhuringen het tweeledig nadeel zouden te weeg brengen, om *eensdeels* de inlandsche grooten te zeer te verrijken, en hun meer middelen te verschaffen, om zich met vrucht tegen de Europesche oppermagt te verzetten, en om *anderdeels* door eene vermeerderde produktie, in de provinciën waar het Gouvernement geene grondlasten heft, en dus zonder eenig voordeel voor hetzelve, de prijzen der koloniale waren in het algemeen te doen dalen.

§ 11. Sommige van deze zwarigheden zouden inderdaad uit het toestaan van geheel toomelooze en onbeperkte verhuringen kunnen voortspruiten, doch de meesten hadden door gepaste voorzorgen getemperd of weggenomen kunnen worden, zonder dat het juist noodig ware geweest, de landverhuringen geheel als een schadelijk en misdadig bedrijf te vernietigen en te verbieden bij eene wet, die niet alleen bedenkelijk is wegens de daarin vervatte beginselen, maar ook door hare achteruitwerkende kracht.

§ 12. Het aangevoerde bezwaar tegen de voorschotten van pachtpenningen had kunnen opgeheven worden door de bepaling van eenen matigen termijn, zoodat elke meerdere betaling zoude zijn geweest voor risiko van den huurder, onverminderd het regt van den nieuwen vruchtgebruiker, om de te veel betaalde huur nog eenmaal te vorderen.

§ 13. Aan de lange huurtermijnen (bij sommige ondernemingen onvermijdelijk) had kunnen te gemoet gekomen worden door de bepaling, dat op lange termijnen geene andere gronden zouden mogen worden verhuurd dan die, welke, niet geoccupeerd zijnde, anders geene waarde voor den vruchtgebruiker zouden hebben, en welke het hem alzoo aangenaam moest zijn te vinden in het tijdelijk bezit van eenen nijveren Europeaan.

§ 14. De vrees eindelijk voor onderdrukking van den gemeenen man, reeds van zelven gematigd door de bepaling, om op lange termijnen geene dan onbebouwde landen te verhuren, had nog nader kunnen worden bevredigd door het uitdrukkelijke beding, dat niet door dwang en nimmer zonder betaling zoude mogen worden geplant.

§ 15. De bedenking, dat de rijkdom, dien de grooten uit de landverhuringen zouden putten, gevaarlijk zoude worden voor de rust, is voorgekomen van allen grond ontbloot te zijn, daar rustverstoringen zelden worden te weeg gebragt door personen, wien het onder de bestaande orde van zaken wel gaat, maar slechts door hen, die in armoede gedompeld en niets te verliezen hebbende, zich van eene algemeene gisting eene verbetering van omstandigheden beloven.

De geheele redenering ten dezen aangevoerd pleit dus eerder voor dan tegen de landverhuringen.

§ 16. Het laatst aangevoerde bezwaar eindelijk, dat de vermeerderde produktie op de verhuurde landen eene schadelijke werking zoude hebben gehad op de financiële belangen van het Gouvernement, wordt geoordeeld geheel onbestaanbaar te zijn met alle gezonde begrippen van staatshuishoudkunde. Het is wel ingezien dat, zoo bij voorbeeld 100,000 pikols koffij jaarlijks uit de Vorstenlanden naar de zeehavens van Java waren gevoerd, dit bij eenen gelijken toevloed van koopers invloed zoude hebben gehad op de prijzen der koffij, die het Gouvernement uit de Preanger-regentschappen trekt en voorts op de belasting der vrije koffijtuinen, die zich naar den marktprijs regelt. Maar deze veronderstelling, dat eene vermeerdering van voortbrengselen geen grooter getal koopers zoude trekken, is op zich zelf reeds ongerijmd, en het is integendeel buiten twijfel, dat eene meerdere produktie van koffij meer handelaars zoude hebben gelokt.

§ 17. Z. M. oordeelt ook, dat ons belang geenzins medebrengt, dat de koffij hoog in prijs blijve. Daardoor toch wordt de teelt in andere landen aangemoedigd, gelijk nu reeds in Bengalen, op het schier-eiland van Malakka en elders buiten onze bezittingen, de kulture van koffij beproefd wordt. Het tijdelijk voordeel van eene hooge markt werkt op die wijs nadeelig voor de toekomst.

§ 18. Op Java, waar de koffij goedkooper kan geteeld worden dan in de meeste zoo niet alle andere landen, beschouwt de koning het belangrijk, dat het daarheen worde gerigt, dat de grootste hoeveelheid tegen de laagste prijzen aan de markt kan worden gebragt, en al wordt dan ook een gedeelte daarvan ingezameld in eene streek waar wij nog geene grondlasten heffen, wordt dat wederom rijkelijk vergoed zoo door de regten die deze koffij ons bij den uitvoer betaalt, als door den meerderen invoer, die een gevolg is van eene toenemende hoeveelheid artikelen voor den uitvoer, — en eindelijk door de stijging der comsumptive belastingen en der regten van doorvoer, die eene meerdere welvaart op den voet volgt.

§ 19. Al wat kan bijdragen, om Java zwaarder te doen wegen op de

schaal van den algemeenen handel, beschouwt Z. M. als wenschelijk voor Nederland, dat in het bezit van deszelfs zeehavens is, en het wordt bij het streven naar dat doel eene vraag van minder belang, of een gedeelte der produkten die dat meerder gewigt voortbrengen al dan niet geteeld is daar waar wij geheel meester zijn.

§ 20. Al de vorenstaande gronden hebben den Koning gebragt tot het besluit: dat, zoo landverhuringen, waarmede de regering zich niet inlaat, schadelijk zijn en dezelfde treurige gevolgen kunnen na zich slepen, die voor eenige jaren daaruit in het Cheribonsche zijn geboren, die nadeelen door eene wijze bemoeijing in zoo verre kunnen worden getemperd of weggenomen, dat het bestaan van die verhuringen uit een politiek oogpunt niet als verwerpelijk kan beschouwd worden, terwijl voorts de voordeelen, die zij aan handel en nijverheid en zelfs aan de schatkist kunnen bezorgen, dezelve op staatshuishoudkundige gronden allezins aanprijzen.

§ 21. Nadat het al of niet doelmatige van de publikatie van 6 Mei 1823 uit een handeldrijvend en financiëel oogpunt was onderzocht, is het een voorwerp van beschouwing geweest, of de maatregelen toen genomen, al dan niet den toets der billijkheid kunnen doorstaan.

§ 22. De twee beweeggronden, die in de bedoelde publikatie worden aangevoerd, zijn de *onbevoegdheid* der verhuurders en de *overtreding* aan den kant der huurders.

§ 23. Van de onbevoegdheid der verhuurders heeft men geene bewijzen kunnen vinden. Overeenkomstig de bestaande kontrakten bezit het Gouvernement wel een uitgestrekt regt van bemoeijing in de Vorstenlanden van Java, en kan zelfs bevelen geven, om de inwendige administratie te veranderen; doch van dat regt is eerst gebruik gemaakt bij den brief van den Gouverneur-Generaal van 14 Januarij 1823 aan die Vorsten geschreven. Vóór dien tijd waren zij zonder twijfel tot de verhuringen bevoegd, en wat nog mogt beschouwd worden, deze bevoegdheid van zeer afhankelijke Vorsten twijfelachtig te hebben gemaakt, was op de volledigste wijze aangevuld geworden door de handelingen, hetzij dan al of niet geautoriseerd, van de residenten, met wier voorkennis en goedkeuring de meeste landverhuringen zijn geschied; door de inhuring van land op hoog gezag voor de heeren BOUWENS, V. D. BOOIJEN en SHANO gedaan en door de algemeene schikking van het reglement op het beleid der regering.

§ 24. Wat de huurders betreft, deze kunnen evenmin worden beschouwd als zich aan eene strafwaardige overtreding te hebben schuldig gemaakt, wanneer men de bepalingen nagaat, onder welke de partikuliere Europeanen kunnen geacht worden op Java te zijn geadmitteerd geweest, zoo als die bij de publikatie van Kommissarissen-Generaal van 28 Augustus 1818 zijn vastgesteld.

§ 25. Die bepalingen lieten de keuze van eene verblijfplaats geheel aan hen over. Op grond hiervan en met toestemming der plaatselijke ambtenaren, hadden zij zich te Soerakarta en Djokjokarta gevestigd, en daar zijnde hadden zij den staat van landhuurder gekozen, naar aanleiding van

het reglement op het beleid der regering, dat in art. 105 bepaalt, „dat het aan alle ingezetenen van N. I. vrijstaat, zich zoodanig middel van bestaan uit te kiezen, of zoodanigen handel te drijven, als zij goedvinden, voor zoo verre er, ten aanzien van eenige bijzondere punten, geene bepalingen om des algemeenen belangs wille bestaan mogten."

§ 26. Indien tegen de vestiging dezer personen, om algemeene of bijzondere redenen, bedenkingen hadden bestaan, of indien hun bedrijf bij bijzondere verordeningen was verboden, had men hunne ondernemingen vroeger moeten stuiten, en de interdiktie had dadelijk moeten volgen, op de eerste kennisgave, die men van hunne vestiging had gekregen, welke kennis reeds voor het jaar 1819 bestond. In stede van eenige interdiktie is zelfs van tijd tot tijd aanmoediging van soortgelijke ontginningen verleend, welligt naar den regel, om aan de bestaande neiging tot zulke ondernemingen eenen uitweg te openen in de Vorstenlanden, zoo lang men in 's Gouvernements eigen provinciën het afstaan van grond aan Europeanen onraadzaam bleef houden. De brief op 3 Maart 1821 sub n°. 154 door het Hoofdinspecteur van financiën aan de residenten te Soerakarta en Djokjokarta geschreven, gaf ook geene andere aanleiding, dan om te denken, dat het bestuur willens was, „het reeds bestaande nog verder aan te moedigen, of door doelmatige wijzigingen en beperkingen meer in overeenstemming te brengen met de groote en meer algemeene belangen van het Nederlandsch Gouvernement." Hier toch wordt van geen misdadig of schadelijk bestaan gerept; maar veeleer het uitzigt op meer algemeene toelating geopend.

§ 27. Uit dit een en ander is blijkbaar, dat de twee beweegredenen, die in de bewuste publikatie der Indische regering zijn aangevoerd, de *onbevoegdheid* der verhuurders en de *overtreding* aan den kant der huurders, geheel van juistheid zijn ontbloot, en dat beide partijen daardoor in hooge mate zijn gegriefd geworden.

§ 28. De vraag, of deze maatregelen kunnen hebben bijgedragen tot de thans noch op Java woedende rustverstoring, heeft een volgend punt van onderzoek uitgemaakt.

§ 29. Dat in de bedoelde handelingen der hooge Regering voor de Vorsten van Java eene openbare vernedering gelegen was, en dat hun zegel, waaraan zooveel waarde door hen wordt gehecht, in aller oogen en dus ook in die van hunne onderdanen is geschonden geworden, behoeft geen betoog en mag gerust als eene omstandigheid worden aangemerkt, die eenen diepen indruk bij dezelve heeft achtergelaten.

§ 30. Hoedanig die indruk was, is gebleken uit de, bij de depêche van 4 Junij 1823 n°. 115ª gevoegde brieven van den resident van Soerakarta, 24 Februarij 1823 La A. secreet, 4 Maart 1823 La B. secreet en 8 April La B. secreet, voorts uit de Indische depêche van 7 October 1823 N°. 207a en de daarbij gevoegde secrete resolutie van 9 September te voren La A., en eindelijk uit het door U. Exc. medegedeelde schrijven van den prins BOEMI NOTTO.

De stemming, die in al deze stukken doorstraalt, is die van eene diepe

gevoeligheid over de ondergane vernedering, gevoegd bij eene beduchting, dat het Indisch bestuur in den geheelen maatregel slechts eene uitbreiding van deszelfs grondgebied en magt, ten koste van de Vorsten, op het oog had.

§ 31. Dat deze beduchting niet zonder grond was, zal aan U. Exc. uit de retroacta kunnen blijken, en in het bijzonder uit den Indischen brief van 4 Junij 1823 n°. 115a, waarbij erkend wordt, dat dit in waarheid sedert 1819 het streven des Indischen bestuurs is geweest.

Onder de middelen hiertoe vóór de afschaffing der landverhuringen aangewend, behooren ook de in dien zelfden brief aangehaalde inhuring van dessa's voor den houtkap in 1819, en de pogingen kort daarna gedaan, om de neiging der Vorsten tot meer zulke verhuringen te onderzoeken, met dat gevolg dat men bevonden heeft, „dat die Vorsten en bijzonderlijk de Soesoenan ten uiterste afkeerig waren van elken afstand van land aan het Gouvernement." Het is niet te denken, dat die afkeerigheid eenigen anderen grond had, dan argwaan omtrent des Gouvernements bedoelingen.

§ 32. Toen later de landverhuringen aan partikuliere ingezetenen verboden werden, was het niet te verwonderen, dat de Vorsten dien maatregel hielden voor een bewijs van gevoeligheid der Regering, dat men aan dezelve landen geweigerd had, terwijl men die aan bijzondere personen had afgestaan. De Resident DE SALIS, die dit in zijne bovenaangehaalde brieven opgeeft, voegde daarbij, dat hij veel moeite had, den Soesoenan gerust te stellen, daar deze vreesde, dat het Gouvernement zich in het bezit der landen zoude stellen.

§ 33. Deze vrees is evenwel naderhand, in weerwil van die geruststellende verzekeringen, in ruime mate bevestigd geworden, door de wijze waarop het Gouvernement de zaken tusschen huurders en verhuurders geleid heeft, daar toch, om van geene andere bijzonderheden te gewagen, het uitdrukkelijk beding dat de landen geheel buiten bemoeijenis der gewezen huurders, door personen, van wege het Gouvernement te benoemen, zouden geadministreerd worden, al den schijn had van eene poging, om de omstandigheden van het oogenblik tot uitbreiding van 's Gouvernements gezag en invloed te benuttigen.

§ 34. Andere maatregelen hebben dit voornemen nog duidelijker aan den dag gebragt. Kort na de intrekking der landverhuringen en toen de toenmalige soesoenan door eene doodelijke ziekte overvallen was, is bij de regering geraadpleegd, of van zijn overlijden geen gebruik kon worden gemaakt, tot voorbereiding van eene vroegere of latere vereeniging der Vorstenlanden onder het onmiddellijk en onverdeeld gezag van het Gouvernement (zie brief van 7 Oct. 1833 N°. 207a). Men heeft daarvan wel destijds afgezien, omdat de indruk, door de afschaffing der landverhuringen te weeg gebragt, nog te levendig was (zie secrete resolutie 9 Sept. 1824 La. A); doch het is niet te denken, dat een zoodanig voornemen bij de vorsten kan zijn verborgen gebleven.

§ 35. Later zijn tot verbetering der gemeenschap over land eenige distrikten, tusschen Pakalongan en Kadoe gelegen, door het Gouvernement

in huur genomen en volgens bijzondere berigten stonden nog andere meer beslissende maatregelen van dezelfde strekking plaats te grijpen, kort voor dat de opstand uitbarste.

§ 36. Uit dit alles laat zich uit goede gronden afleiden, dat eene reeks van handelingen, en daaronder voornamelijk, als de meest grievende, de afschaffing der landverhuringen met de daarop gevolgde schikkingen, alom in de Vorstenlanden de zaden van onvergenoegdheid en onrust had gestrooid, en het is dus geen wonder, dat, bij de afwezigheid der troepen naar Celebes in 1825, de vlam des opstands met hevigheid is uitgebarsten.

§ 37. Het is diep te betreuren, dat de regering, die den staat van gisting in de Vorstenlanden, blijkens het voorkomende in hare secrete resolutie van 9 Sept. 1823 L^a. A. kende, en die ook zelf best kon beoordeelen, dat hare opvolgende maatregelen geenzins geschikt waren, om die gisting te doen bedaren, heeft kunnen overgaan, om, in weerwil daarvan, Java bijna geheel van krijgsvolk te ontblooten, ten einde een oorlog op Celebes te gaan voeren, die, bij de gunstigste veronderstelling, wel krijgsroem, maar geen commerciële of financiële voordeelen kon opleveren; een oorlog waarvan de noodzakelijkheid nog niet gebleken is; een oorlog eindelijk, waarvan de uitkomsten zeer onbeduidend zijn geweest, volgens hetgeen Uwe Exc. en de L^t. G. Genl. daarvan hebben geschreven; zoo zelfs, dat, naar de meening van laatstgemelden, de eerste expeditie welligt door eene tweede zou moeten worden gevolgd, hetwelk echter hier noch doelmatig noch noodzakelijk wordt geacht.

§ 38. . . . .
. . . .
. . . .

§ 39. Het is op al deze gronden, dat de Koning mij heeft gelast U. Exc. te noodigen, aan de Indische regering te doen kennen, dat Z. M. met zeer veel leedwezen heeft opgemerkt, hoezeer een aantal maatregelen door haar genomen, en daaronder ook die omtrent de landverhuringen, tot den opstand, die thans nog op Java woedt, hebben aanleiding gegeven.

§ 40. Met de overtuiging, dat de afschaffing der landverhuringen grooten invloed kan hebben gehad op de storing der rust, staat in een naauw verband het vermoeden, dat de herstelling der verhuringen kan zijn een middel van bevrediging. Daardoor zal aan de vorsten de vreeze worden benomen, dat het Gouvernement nog het voornemen heeft, om door het volhouden van den maatregel deszelfs invloed weder te vestigen, en voorts zullen daardoor ook waarschijnlijk hunne financiële belangen worden bevorderd.

§ 41. Voor deze laatste veronderstelling kan tot grond dienen, niet alleen de algemeene redenering, dat een stuk land aan eenen nijveren Europeaan verhuurd meer moet opleveren, dan wanneer hetzelve onder het achteloos beheer van Javanen blijft, maar ook en wel bijzonder de door de Indische regering zelf geopperde vrees, dat de inlandsche vorsten, bij het voortduren der landverhuringen, te zeer in rijkdom zouden toenemen.

§ 42. Het is dus niet vreemd, dat de koning het gevoelen omhelsd heeft, dat eene met voorzigtigheid en beleid aangebragte herstelling der vorige orde van zaken althans het gevolg zal hebben, om in de landen, die nog getrouw gebleven zijn, het smeulend vuur der onvergenoegdheid te helpen uitdooven. Dit gevoelen heeft te eer bij Z. M. ingang gevonden, omdat, zoo als reeds gezegd is, hoogstdezelve het verhuren van gronden aan Europeanen ook uit een staatshuishoudkundig oogpunt, en afgescheiden van alle politieke inzigten, voor nuttig houdt.

§ 43. Belangrijk is het, bij dien maatregel te zorgen, dat het Gouvernement niet gewikkeld worde in eischen van schadevergoeding, en dat worde gehandeld naar het beginsel, dat het Gouvernement tot niets meer verpligt is, dan tot het herstel der verhuringen, tevens de ongelukken, die aan de plantagiën zijn overgekomen, als bezoeken van hooger hand beschouwende, voor welke het Gouvernement niet aansprakelijk kan worden gehouden.

§ 44. Het is hier de plaats, om een blik te werpen op de omstandigheden, waarin de huurders zich thans geplaatst zien. Toen de Indische regering bij brief van 4 Junij 1823 n° 115a van de maatregelen tegen de verhuringen genomen aan dit Departement kennis gaf, deed zij dadelijk zien, dat in de afdoening, die tusschen de huurders en verhuurders stond plaats te grijpen, moeijelijkheden te wachten waren, waarin het Gouvernement zich zoude moeten mengen, om tusschen partijen bevredigende schikkingen daar te stellen, en men behield zich voor, om van de dispositiën, die nader ter finale regeling der zaak zouden worden vereischt, een nader verslag aan dit ministerie te geven. Dit nader verslag is, zoo als reeds in § 1 gezegd is, tot heden niet ontvangen, schoon men vernomen heeft, dat de baron VAN DER CAPELLEN hetzelve, voor zijn vertrek van Java, geteekend heeft.

§ 45. Intusschen is bij het doorbladeren der deelen met Indische besluiten gebleken, dat bij eene resolutie van den Gouverneur-Generaal in rade van 3 Febr. 1824 n°. 13 eene commissie van ambtenaren is benoemd, om de vereveningen tusschen huurders en verhuurders naar zekere daarbij bepaalde voorschriften te leiden en daartoe termen zijnde te bekrachtigen.

§ 46. Uit het rekwest van J. D. BOUTET aan den koning is nader gebleken, wat waarschijnlijk de algemeene strekking der gemaakte schikkingen is geweest, namelijk, dat door de verhuurders aan de huurders, door de bemiddeling en onder waarborg van het Gouvernement, eene som gelds als schadeloosstelling is toegezegd, die jaarlijks moet worden afgedragen uit de produkten der landen, welke intusschen beheerd worden door personen van wege het Gouvernement benoemd.

§ 47. Aan de gewezen huurders geven deze overeenkomsten, zoo het schijnt, een waarborg, die niet veel beduidt, daar toch de voldoening hunner vordering geheel afhangt van kultures, die zonder hunne bemoeijenis gedreven worden, en die aan allerlei wisselvalligheden zijn blootgesteld, tegen welke zij (de eenige belanghebbenden) niet kunnen waken. De huurders moeten het dan als zeer wenschelijk beschouwen, wederom in de gelegenheid te worden gesteld, om door eigen zorg de aangelegde plantagiën

in goeden staat te kunnen houden, dezelve verder uit te breiden en er zonder vreemde bemoeijing de vruchten van te plukken.

§ 48. Als een eerste stap is het dus den koning voegzaam toegeschenen, dat al de huurders weder worden geplaatst in de administratie der landen te voren door hen gehuurd geweest, en Uwe Exc. kan zich dus voor gemagtigd houden, om daartoe over te gaan.

In dien geest heeft Uwe Exc. reeds gehandeld met den huurder LOUIS, die weder in het beheer van het land Melambong is bevestigd, hetwelk dan ook de volkomen goedkeuring des Konings heeft weggedragen, zoo wel als de door Uwe Exc. aanvankelijk genomen maatregelen tot onderzoek van den stand der zaken.

§ 49. Naar 's Konings inzien zou deze maatregel later door een meer volledig herstel der verhuringen kunnen worden gevolgd, namelijk door aan alle de verhuurders en huurders der in dezen bedoelde gronden, te kennen te geven, dat de belemmeringen, welke de werking van de aangegane verpachtingen heeft ondergaan, van wege het Gouvernement geheel worden opgeheven, en hun dus geheel wordt vrijgelaten de tusschen hen aangegane overeenkomsten van huur en verhuur naar derzelver inhoud na te komen.

§ 50. Bij die gelegenheid zoude vrijheid kunnen worden verleend, om, als eene tegemoetkoming voor verlies van tijd en inkomsten, de pachtkontrakten, van welke vele reeds voor een groot gedeelte verstreken zijn, in billijkheid te verlengen. Dit wordt Uwe Exc. ter overweging aanbevolen.

§ 51. Het spreekt van zelve, dat de overeenkomsten, ten gevolge der vernietiging van de verpachtingen tusschen huurders en verhuurders aangegaan, in zoodanig geval voor vervallen zouden moeten worden verklaard, en alzoo de Vorsten van de terugbetaling der bij die overeenkomsten vastgestelde sommen bevrijd. Dit punt is, als middel van geruststelling bij de Vorsten, niet zonder belang, daar dezen, zonder eene zoodanige uitdrukkelijke verklaring, welligt nog ongerust zouden kunnen zijn voor de gevolgen.

§ 52. Welligt dat sommige huurders geheel met de verhuurders zullen hebben afgerekend, en reeds hunne schadeloosstelling genoten hebben; in dat geval verlangt de Koning, dat door Uwe Exc. worde overwogen, of aan dezulke niet weder vrijheid moet worden gegeven, om de vernietigde pachten weder te aanvaarden tegen terugbetaling, of nader te regelen verrekening, van de door hen ontvangen gelden.

§ 53. Alvorens van dit gewigtig onderwerp af te stappen, meen ik de aandacht van Uwe Exc. nog te moeten vestigen op de strekking, die naar 's Konings wenschen aan de landverhuringen moet worden gegeven.

§ 54. Uit een vroeger gedeelte van deze missive zal Uwe Exc. bereids hebben opgemerkt, dat, zoo de Koning aan den eenen kant de plotselinge en geheele vernietiging der landverhuringen in geenen deele heeft kunnen goedkeuren, Z. M. het echter als nuttig en staatkundig zoude hebben beschouwd, zoo die verhuringen aan eenige wijze beperkingen waren onderworpen geworden. Dit toepassende op den stand, dien de zaak nu ver-

kregen heeft, zoo volgt daaruit, dat de herstelling en verdere uitbreiding der verhuringen aan gelijke beperkingen moet worden onderworpen.

§ 55. De inzage van sommige piagems toont genoegzaam aan, hoe nuttig en noodzakelijk het is, de onbepaalde magt, waarmede deze kontrakten de huurders bekleeden, te wijzigen.

Op eenen grooten afstand van de hoofdplaats en van het Europesche gezag verwijderd, zouden de huurders zich vele aanmatigingen en onderdrukkingen kunnen veroorloven, zoo daartegen niet werd gewaakt, en dit kan zeer wel geschieden, zonder de gebruiken der inlanders te schenden, zoo als onder anderen blijkt uit een piagem, die onder de uit Indië gezonden stukken gevonden is, en waarvan een afschrift tot Uwe Exc. inzage hiernevens gaat.

§ 56. Door zulke voorzorgen, gepaard met andere maatregelen, waaromtrent men zich ten deze aan § 11 tot 20 van dezen brief gedraagt, kan worden voorgekomen, dat de landverhuringen nadeelig worden voor de rust. De aandacht der Regering behoort gestadig daarop gevestigd te blijven, doch hare tusschenkomst, wanneer die gevorderd wordt, behoort kenmerken te dragen van de overtuiging, dat de landverhuringen een nuttig middel zijn tot vermeerdering van Java's voorspoed, en geenzins een misdadig bedrijf, dat met wortel en tak moet worden uitgeroeid.

§ 57. Het is daarom, dat Z. M. verlangt, dat Uwe Exc., bij al wat ten deze door haar zal worden verrigt, aan het Gouvernement uitdrukkelijk voorbehoude de bevoegdheid, die hetzelve toekomt, tot het voorschrijven van alle zoodanige bepalingen, als tot het behoud van orde, rust en regtvaardige behandeling worden noodig geoordeeld.

§ 58. Op dezen voet dan is het, dat Z. M. niet alleen in de herstelling, maar zelfs in de verdere uitbreiding van de verhuringen van gronden in de Vorstenlanden geene zwarigheid ziet, en Hoogstdezelve laat Uwe Exc. dus vrij, om wanneer om gronden in die landen mogt worden verzocht, zoodanig te handelen als Uwe Exc. zal vermeenen ten meesten nutte van het rijk en van de onderscheiden belanghebbende opgezetenen te strekken.

§ 52. Het spreekt van zelf, dat aan de inlandsche Vorsten eene kennisgeving van de herstelde bevoegdheid om land te mogen verhuren, zal dienen te worden gegeven. Dit punt verdient allezins, dat hetzelve tusschen Uwe Exc. en de Indische Regering rijpelijk worde overwogen, omdat het hier zeer veel aankomt op de vormen van briefwisseling, en men zorgvuldig moet waken, dat, bij die kennisgeving en bij den geheelen maatregel, worde vermeden al wat, van onzen kant, den schijn van zwakheid of loslating van verkregen regten zoo van bemoeijing als anderzins zou kunnen hebben.

§ 60. Na aldus aan Uwe Exc. in het breede 's Konings beslissing omtrent de landverhuringen te hebben medegedeeld, moet ik daar nog bijvoegen, dat vermits geene andere dan onvolledige berigten van het bestuur in O. Indië hebben kunnen worden geraadpleegd, de Koning aan Uwe Exc. overlaat, om in de uitvoering van die beslissing in zoo ver van de letter der gegeven voorschriften af te wijken, als de omstandigheden zullen vorderen.

§ 61. Die afwijkingen zullen evenwel slechts te pas dienen te komen, bij de toepassing der aangehaalde beginselen op de bijzondere omstandigheden van de onderscheiden huurders en verhuurders, en geenzins op die beginselen zelve, welke ter meerdere duidelijkheid en bij resumtie van al het vorenstaande, als even zoo vele punten van 's Konings stellige beslissing, hier worden herhaald, te weten:

a.) De aanvankelijke herstelling der huurders in de administratie der gepachte gronden.

b.) De daarop volgende opheffing der beletselen, welke die verhuringen hebben ondervonden, en bepaaldelijk de geheele vrijlating aan de personen, die bij de vernietigde verhuringen belang hebben, om die overeenkomstig derzelver inhoud na te komen, of voor eenen langeren termijn te vernieuwen.

c.) De intrekking der latere kontrakten van schadeloosstelling of wel de terugbetaling of verrekening der reeds ontvangen sommen, in elk geval, waarin de oorspronkelijke overeenkomst zal worden hersteld of vernieuwd.

d.) De toelatingen van verhuringen van nieuwe gronden in de Vorstenlanden, wanneer daartoe wordt verzoek gedaan, alles onder zoodanige bepalingen, als tot bevordering van orde, rust en regtvaardige behandeling zullen worden nuttig geoordeeld, en behoudens 's Gouvernements verkregen regten van bemoeijing en opergezag.

§ 62. Daar het belangrijk en voor hare volgende leiding zeer noodig is, dat de Indische Regering volkomen bekend rake met de beoordeeling des Konings over de landverhuringen, met betrekking zoo wel tot het verledene en tegenwoordige als tot de toekomst, wordt Uwe Exc. in overweging gegeven, om aan den Luitenant-Gouverneur-Generaal in rade een afschrift van deze depeche te doen toekomen, ten einde bij de archiven van het blijvend bestuur te worden gevoegd.

§ 63. Eindelijk moet hierbij ter informatie van Uwe Exc. worden gevoegd, dat aan den heer J. D. BOUTET, ter beschikking op zijn verzoek, door den Koning is te kennen gegeven, dat Uwe Exc. zich gemagtigd vindt, om hem in het bezit der hem ontnomen landen te herstellen en dat hij zich als nu aan het Indisch bestuur zal hebben te wenden, ten einde het effect van deze beschikking te erlangen.

De Minister voor de Marine en Koloniën.
(W. G.) ELOUT.

Door den heer DU BUS DE GISIGNIES is in der tijd aan dit staatsstuk publiciteit gegeven *); verscheiden afschriften zijn er van gemaakt, waarvan één ons ter hand is gesteld. In den tegenwoordigen tijd, nu men al die oude en verouderde beschouwingen omtrent de landverhuringen, in deze ministeriële missive veroordeeld, weder oprakelt en tracht ingang te

*) Zie D. C. STEIJN PARVÉ, Het Koloniaal Monopolie-stelsel, blz. 150.

doen vinden, kunnen de waarheden, eenmaal door een Koninklijken mond bevestigd, misschien op nieuw eenen gewenschten invloed uitoefenen. Wanneer wij en anderen de beginselen eener gezonde staatshuishoudkunde in onze koloniën willen zien ingevoerd; wanneer wij prediken, dat 't geen overal elders waar is, ook in Indië als waarheid moet erkend worden — dan brandmerkt de tegenpartij ons als onruststokers, omverwerpers van het bestaande, revolutionairen, dan verwijt zij ons, dat wij de leus huldigen: „vivent les principes, périssent les colonies!" Misschien zullen wij in hare oogen meer genade vinden, nu wij door deze ministeriële missive van den heer ELOUT hebben aan het licht gebragt, dat wij Koning WILLEM I, althans in één tijdperk zijner Regering, tot onzen bondgenoot hebben, wanneer wij leeraren: dat de industrie ook in Indië aan partikulieren moet worden overgelaten; dat het daarheen moet worden gerigt, dat de grootste hoeveelheid tegen de laagste prijzen aan de markt kan worden gebragt; dat het Gouvernement geene direkte voordeelen van de eigen kultures moet trekken, maar alleen indirekte van de ondernemingen van partikulieren, zoo door de regten, die zij bij den uitvoer hunner produkten betalen, als door den meerderen invoer, die een gevolg is van eene toenemende hoeveelheid artikelen voor den uitvoer; en eindelijk, wat de zaak der landverhuringen in 't bijzonder betreft, „dat het bestaan dier verhuringen uit een politiek oogpunt niet als verwerpelijk kan beschouwd worden, terwijl voorts de voordeelen, die zij aan handel en nijverheid en zelfs aan de schatkist kunnen bezorgen, dezelve op staatshuishoudkundige gronden allezins aanprijzen."



Maandelijksch overzigt der Indische letterkunde.



Levensschets van LEONARD Burggraaf DU BUS DE GISIGNIES, Minister van Staat enz. door G. DE SÈRIERE, Oud Gouverneur der Molukken. (Voorlezing in de Overijsselsche vereeniging tot ontwikkeling van provinciale welvaart). Zwolle 1851.

De man, wiens leven hier in eenige losse trekken geschetst wordt, was die hulde waardig. Onder de landvoogden, die Nederlandsch-Indië in deze eeuw bestuurd hebben, neemt hij, in onze schatting, eene zeer eervolle plaats in. De beginselen die hij, gedurende zijne vierjarige regering, in praktijk trachtte te brengen, zijn voor een groot deel dezelfden, die wij in dit Tijdschrift bijna op elke bladzijde prediken. „Hij had geleerd" zegt de heer DE SERIÈRE „den rijkdom van Java naar waarde te schatten, de vatbaarheid der bevolking, om door wijze aanmoediging tot werkzaamheid te worden gebragt, leeren inzien, en wetende, *dat eene kolonie dan eerst een zegen voor het Moederland wordt*, *als zij door haar eigen bloei en voorspoed eene voedsterbron wordt voor deszelfs handel en scheepvaart*, en daardoor welvaart en leven in alle de takken van volksvlijt en industrie verwekt, was hij reeds dadelijk bedacht op de middelen, om de bestaande bronnen van kolonialen handel en welvaart ruimer te doen vloeijen en zoo mogelijk nieuwe te openen."

Wij hopen, dat deze levensschets door velen zal gelezen worden. Zij kan medewerken om beter te doen uitkomen, dat het koloniale stelsel, 't welk wij voorstaan, niet eene nieuwe theorie is, maar door kundige, bezadigde en hooggeplaatste mannen is omhelsd en aanvankelijk in praktijk gebragt. Eene voorname grief tegen ons, is onze begeerte, dat ook in Indië publiciteit en drukpersvrijheid worde gehuldigd. Nog onlangs moesten wij, bij de behandeling der begrooting, in 's lands vergaderzaal, daarover bittere verwijten hooren. En wat zegt de heer DE SERIÈRE van den Commissaris-Generaal DU BUS? „Een vriend van openbaarheid, sterk in zijn bewustzijn, dat alle zijne daden het publieke welzijn ten doel hadden, had hij het zich ten pligt gesteld, om al datgene, dat slechts eenigzins strekken kon, tot vermeerdering van kennis en verspreiding van licht over de koloniale belangen en aangelegenheden, zonder eenige kleingeestige of bekrompen terughouding te doen drukken. Vandaar het bevel, om de zoo belangrijke verslagen van den handel en de scheepvaart jaarlijks uit te geven. Vandaar de vrijheid, die hij aan de Javasche Courant verleende, waarin de daden van het Gouvernement zelf en de ambtenaren beoordeeld werden,

en die het bewijs heeft geleverd, dat eene redelijke vrijheid van drukpers niets ontneemt aan de klem en den invloed van een krachtig en regtschapen bestuur, maar integendeel, zoo lang zij zich niet bezoedelt met die schaamtelooze en lage personaliteit, die haar vernedert en onteert, zij een weldadige prikkel wordt ter bevordering van die onkreukbare billijkheid, die niet alleen het schoonste sieraad uitmaakt van eene regering, maar die ook de krachtigste band wordt, die hare ambtenaren en dienaren aan hunnen pligt en hare belangen verbindt. Welk een treffend onderscheid tusschen zulke milde regeringsbeginselen, en die, welke in lateren tijd met zulk eene halstarrige volharding, en wat men er ook van zegge, nadeelige uitkomst, zijn aangekleefd en gehandhaafd geworden."

Wij voor ons, wij danken den heer DE SERIÈRE voor deze redevoering. Zij is in eenen kleinen kring uitgesproken — maar zal, hopen wij, door de drukpers in 't Vaderland en in Indië wijd en zijd verspreid worden.

Militair summier ziekenrapport over Java en Madura, door Dr. W. BOSCH, over het jaar 1846 en het eerste halfjaar van 1847. — Batavia bij LANGE 1850.

Dikwerf, en zeer zeker te regt, wordt ons Oost-Indisch Gouvernement beschuldigd, eene menigte belangrijke rapporten liever in de bewaarplaatsen aan de witte mieren, dan aan de openbaarheid tot vermeerdering van kennis en wetenschap, over te geven. Des te heugelijker is het althans op een enkel gebied, dezen treurigen, slechts tot schade en schande voerenden, weg te zien verlaten, om den eenigen verstandigen te bewandelen, dien van openbaarheid. Dit is geschied met de rapporten der militaire geneeskundige dienst, waarvan die over 1846 en het eerste halfjaar van 1847 voor mij liggen. Ik zal trachten de niet geneeskundige lezers iets over deze gewigtige stukken mede te deelen, zonder juist in geneeskundige bijzonderheden te vervallen, welke voor een gemengd publiek zeer zeker minder geschikt zijn.

De inrigting van deze stukken is, bij de noodwendig in acht te nemen beknoptheid, zoo doelmatig mogelijk. Zij beginnen met eene opgave der behandelde militairen en anderen in de hospitalen. Deze algemeene opgaven worden vervolgens nader in bijzonderheden ontleed: 1°. van de verschillende garnizoenen; 2°. vervolgens van den afloop der behandeling; 3°. wordt dit punt naar den verschillenden landaard der lijders opgegeven. Hierna wordt ten 4e. de sterfte in vergelijking met de sterfte der verschillende garnizoenen opgegeven; waarop ten 5e. eene opgave volgt der sterfte in vergelijking der sterkte der verschillende landaarden der lijders. Hieraan sluit zich ten 6e. een statistiek overzigt der verschillende ziekten, die vervolgens, ten 7e. ontleed worden naar de landaarden, waaruit wederom als uitbreiding ten 8e. eene opgave der sterfgevallen aan de verschillende ziekten volgt. Ten 9e. vinden wij een overzigt der aan de verschillende ziekten overledenen in verhouding tot de van dezelfde ongesteldheden herstelden; waarop ten 10e. een overzigt van het getal verpleegdagen volgt, wederom eerst algemeen volgens den landaard, dan volgens de voornaamste garni-

zoenen; terwijl dit zoo gewigtig statistiek gedeelte bekroond wordt door eene tabel van de 9 voornaamste garnizoenen, bevattende eene opgave der vier voornaamste ongesteldheden volgens de verschillende landaarden. Alleen deze opgave zoude de uitgave uit een wetenschappelijk oogpunt meer dan wettigen; want zij levert onschatbare bijdragen voor geneeskundige geographie, een tak der wetenschap, die, veel te weinig beoefend, echter tot de gewigtigste behoort.

De stalen vlijt, waarmede alle deze opgaven bewerkt zijn, de naauwkeurige berekeningen welke er uit afgeleid en in cijfers medegedeeld worden, verheffen dit gedeelte tot eene eerzuil voor den schrijver, die aldus toont, wat de dikwerf miskende O. I. militaire geneeskundig dienst voor de wetenschap leveren kan. Maar zij doet zich hier kennen als uitmuntende boven de meeste dergelijke diensten in andere landen en ook in ons Vaderland; ten minste de rapporten worden hier en elders doorgaans zorgvuldig aan het licht onttrokken, en echter, bezaten wij van alle legers der beschaafde volken zulke rapporten, hoevele tot dusverre in het duister schuilende zaken zouden niet opgehelderd worden? Een wensch kan ik overigens niet onderdrukken: mogten deze rapporten uitgebreid kunnen worden over geheel Nederlandsch Indië; mogten inzonderheid de Molukken ook vermeld worden, en tevens de gezondheidstoestand der niet tot de garnizoenen behoorende Europeanen uit de voornaamste plaatsen opgegeven kunnen worden! Voorwaar de dienst, thans reeds door onze militaire geneeskundigen bewezen, zoude nog aanzienlijk klimmen. Maar ik gevoel, ik word onredelijk, en toch hetgeen ik verlang is nuttig, kon veelzijdige aanwending vinden, eene menigte onbekende dingen aan het licht brengen, menig vooroordcel over ongezondheid doen vallen, of wel, zoo zij wezenlijk bestaat, doen verbeteren.

Doch ik keer terug tot de rapporten. Na het zoo gewigtige statistieke gedeelte volgen korte geneeskundige opgaven nopens de ziektetoestanden omtrent de voornaamste garnizoenen, waar men eene menigte daadzaken aantreft van wetenschappelijk gewigt. Met deze opgaven sluiten de eigenlijke rapporten, doch achter ieder daarvan zijn eenige stukken gevoegd tot de geneeskundige dienst betrekking hebbende.

Inzonderheid de bevordering in de militaire geneeskundige dienst wordt herhaaldelijk ter sprake gebragt! En geen wonder! De officier van gezondheid is geleerde en tevens officier; maar moet zijne geleerdheid ook in praktijk kunnen brengen. Naar mate hij in deze drie dingen uitmunt, naar die mate beveelt het voordeel des staats zijne bevordering. Maar hoe dit juist te bepalen? waar de onfeilbare merkteekenen, vooral van praktische bekwaamheden, te vinden? Het is dan ook geen wonder dat men steeds misgetast heeft, en dat, wat men ook doe, geen volmaakte, slechts een minder onvolmaakte regel in dit opzigt zal te vinden zijn. Aanvankelijk huldigde men enkel de ancienniteit, waardoor men natuurlijk allen wetenschappelijken zin, allen lust zoo veel mogelijk uitdoofde. Daarom moest men dan ook in dat eerste tijdvak, voor de hoogere rangen, officieren

van gezondheid uit Nederland laten komen; iets, dat natuurlijk geheel is aftekeuren, wanneer men nagaat dat de geneeskundige in Indië als eene tweede vorming moet ondergaan. In 1827 werd hierin verbetering gebragt door een reglement, dat slechts de ancienniteit liet gelden bij gelijkstaande kunde en verdiensten. De bevordering begon dus van toen af van de wetenschappelijke verdiensten aftehangen. Om deze te ontdekken dienden examens, waarbij men drie graden verleende. Dit stelsel, streng volgehouden, moest tot onregtvaardigheden leiden; want behalve dat het examen bij verre geen onfeilbaar middel is, om de relatieve waarde van verschillende individuën naar waarheid te doen uitkomen, is het duidelijk, dat jonge, pas van de academie komende, lieden, beter geschikt zijn om op zulk eene wijze bevordering te verwerven, dan de reeds jaren lang, dikwerf op zeer ver van de geleerde wereld afgeslotene plaatsen, gediend hebbende officier van gezondheid. Dit gebrek in het stelsel maakte dan ook zijne toepassing moeijelijk, en tamelijk willekeurig week men aanvankelijk daarvan af, tot dat in 1840 de bevordering naar geleerdheid meer op den voorgrond kwam, die nu in volle mate alle nadeelen doet ondervinden, welke er van te verwachten waren. Immers zoo als de zaken thans staan, kan een theoretisch geleerd medicus spoedig de hoogste rangen veroveren; ja, voor dat hij met de ziektegesteldheid van Java bekend is, kan hij tot de hoogste rangen opklimmen, en dat zoude geschied zijn met iemand, zoo niet het, hier weldadig werkend, despotiek gezag van den Gouverneur-Generaal tusschen beide gekomen was. Alle de voorstellen door den tegenwoordigen chef, sinds zijne benoeming, tegen dezen stand van zaken gedaan, waren vruchteloos; hoewel het dringend noodig is hier verbetering aan te brengen. Het geldt hier toch een der hoogste belangen van N. I., — den gezondheidstoestand van de bevolking; want uit den aard der zaak zijn civiele geneeskundigen aldaar slechts als bij uitzondering mogelijk, door het verspreid wonen der Europesche bevolking. Is overal de roeping der militaire geneeskundigen van hoog belang, inzonderheid is zulks in Indië het geval. Dat men die dienst dan bevordere, aangenaam en voordeelig make, en inzonderheid de gelegenheid openstelle, dat knappe, jonge, Nederlandsche geneeskundigen zich aan haar kunnen toewijden. Het aldus uitgegeven geld brengt ruime rente! Of is het voor den staat onverschillig zijne krijgslieden en zeelieden te doen wegsterven in de hospitalen, gelijk ten tijde der O. I. compagnie, toen, bij eene mindere bezetting en minder beweging op de reede, ongeveer tienmaal zoo veel menschen in de hospitalen te Batavia stierven als heden? Het doelmatigst middel, om de militaire geneeskundige dienst overigens op het aan haar verschuldigde standpunt te plaatsen, zoude geloof ik zijn, dit echt wetenschappelijk corps niet, wat de traktementen aangaat, met de infanterie, maar met de genie gelijk te stellen. Ik zal hier het regtvaardige niet van aantoonen, maar liever vermelden, dat het wetenschappelijk leven onder de officieren van gezondheid even goed bestaat als onder de geneeskundigen van een Europesche hoofdstad. Hiervan kunnen oefeningen met de mikroskoop, voorstellen om che-

mische werkplaatsen bij de groote hospitalen op te rigten, de beoefening der pathologische anatomie, het daarstellen van eene geneeskundige bibliotheek en een hortus medicus te Batavia getuigen. Men moedige zulke dingen aan, en weldra zal er allewege in N. I. een corps verspreid zijn, dat meer zal toebrengen tot kennis van land en volk, dan alle mogelijke Duitsche, Fransche en Engelsche natuurkundigen, die men er vroeger heen zond; maar men zorge dan ook, dat dat corps uit Nederlanders besta, en niet uit een verzameling van alle tongen en natiën, die ons vreemd zijn, en veelal ons haten uit een zekere nationale antipathie, die wij, naar het schijnt, vrij algemeen en vrij sterk opwekken. Wat ook kan men, in tijd van gevaar, van zulke lieden verwachten? Of was niet de verrader, die op Ceilon zijn regiment den vijand toevoerde, de man die Ambon in 1810 overgaf, een vreemdeling?

Om ten slotte een bewijs te geven, welke groote verbeteringen het corps gedurende zijn bestaan ondergaan heeft, teeken ik aan, dat in 1817 van de 15—22 behandelden één overleed; en in 1844—46 één van de 32—98.

HOOGEVEEN,
den 10 Junij.

Dr. DASSEN.



VARIA.



Nog altoos durft men van eene zekere zijde ontkennen, dat de welvaart der Javanen over 't algemeen in de laatste jaren is verminderd. Wij zeggen over 't algemeen, want sommige residentiën, vooral in het oostelijk gedeelte van Java, zoo als vooral Pasoeroean, maken daarop eene gunstige uitzondering. Maar, wanneer men het eiland, voor zoo ver het kultuurstelsel er is ingevoerd, in zijn geheel beschouwt, dan beweren wij en zeer velen met ons, dat niet alleen het droevig verschijnsel eener meer en meer afnemende welvaart in 't oog springt, maar dat zich zelfs in sommige streken reeds de droevigste gevolgen van dien achteruitgang vertoonen. Onze tegenstanders willen daarvan niets weten. Zij kunnen wel niet ontkennen, dat hier en daar hongersnood en epidemiën heerschen, maar dat zijn uitzonderingen op den algemeenen regel, bezoekingen van Hooger hand, enz., die men in alle landen der wereld wel eens ziet plaats hebben. En wanneer men de oorzaken wil opsporen van die verschijnselen, dan verzetten zij zich er ten sterkste tegen, om die ook maar in de verte op rekening te willen stellen van het kultuurstelsel en de wijze waarop het in de laatste jaren is ten uitvoer gelegd, van de overdrijving der landrenten, van de misbruiken in heerediensten en bazarpachten, en dergelijken. Merkwaardig zijn in dat opzigt de woorden, die de heer J. C. BAUD, in de zitting van 23 December l.l. tot mij sprak: „Dit alles" zeide hij „leidt tot de vrij logische conclusie, dat men niet hoofdzakelijk op ons stelsel van heerediensten en kultures wijzen moet, wanneer men de oorzaken van het treurige verschijnsel, hetwelk zich ook op Java heeft vertoond, met onpartijdigheid wil opsporen. Die oorzaken liggen grootendeels buiten dien kring. Naar mijn inzien, zijn de opeenvolgende slechte oogsten, welke men op Java in de laatste jaren heeft gehad, als hoofdoorzaak te beschouwen. Men weet, dat de Javaan, op weinige uitzonderingen na, geen ander voedingsmiddel teelt dan rijst. Met rijst, enkel met rijst, vult hij het kleine pakhuis dat naast elke woning staat. Uit die kleine voorraadschuren put hij het geheele jaar zijn voedsel. Komt er nu in dien toestand van zaken een storing; wordt de rijstoogst twee of drie jaren achtereen, op eenigzins breede schaal, door ongunstige omstandigheden aangedaan; ontstaan daaruit misgewassen, dan worden die kleine pakhuizen tot den bodem toe geledigd en het gewone voedingsmiddel ontbreekt."

Er is veel waars in deze voorstelling, maar zij bevestigt juist wat wij beweren. De overdrijving van de kultures voor de Europesche markt en van de heerediensten heeft op het verbouwen van het eenige voedings-

middel van den Javaan, de rijst, eenen allernadeeligsten invloed uitgeoefend. De heer LAUNY heeft dit in de memorie, die wij in deze zelfde aflevering mededeelen *), duidelijk en onwederlegbaar bewezen. „Met rijst, met enkel rijst vult de Javaan het kleine pakhuis dat naast elke wonig staat," maar hij vult het thans met eene veel mindere hoeveelheid dan vroeger, want men laat hem geen tijd genoeg, om zijne sawah's behoorlijk te bearbeiden en men heeft hem een te groot gedeelte zijner velden ontnomen. Bovendien is hij verpligt, om nog een grooter gedeelte van zijne padi te verkoopen dan vroeger, omdat de landrente die hij moet opbrengen veel hooger is, en hij op de markt, waar hij die padi wil verkoopen, in handen valt van Chinezen, die hem onbarmhartig laten betalen voor hetgeen hij derwaarts brengt. Wij zijn in de gelegenheid gesteld, eenige bijzonderheden en cijfers mede te deelen, uitkomsten van berekeningen op officiele opgaven gegrond, die zeer geschikt zijn om onze meening helder te doen uitkomen, om onze beschouwingen te bewijzen, en om ieder, die niet door vooroordeel of eigenbelang verblind is, te overtuigen, dat ten spoedigste verandering en hervorming op Java vereischt worden.

Vóór de invoering van het kultuurstelsel bragt een bouw sawahs gemiddeld op 18 pikols rijst; maar van 1845 wierp diezelfde oppervlakte gemiddeld slechts 8 pikols af. De oorzaken van dit verschijnsel worden door den heer LAUNY toegeschreven aan de slechte bewerking der gronden, een gevolg van gebrek aan tijd der bevolking en andere omstandigheden; gij vindt ze hierboven breedvoerig uiteengezet. Wij zijn verlangend te weten, waaraan de tegenpartij dit verschijnsel toeschrijft.

Van dezelfde oppervlakte sawah's moet tegenwoordig, met eene opbrengst van 8 pikols padi, evenveel, en nog meer, aan belasting (landrente) betaald worden, als vroeger toen zij 18 pikols afwierp.

In 1835 waren 42,000 bouws velden van de Javanen voor de Europesche kultures door het Gouvernement afgezonderd; maar in 1845 was die hoeveelheid reeds tot 85,500 bouws gestegen. De Javanen werden verpligt, om op die velden, waarop ze vroeger padi plantten, nu suikerriet, indigo enz. te verbouwen. Van 1840 tot 1845 heeft een landbouwend *huisgezin* jaarlijks *gemiddeld* ontvangen voor het suikerriet, dat hij daarop nu moest planten *f* 17,20, voor de indigo *f* 12,22, voor den tabak *f* 11,93. Hadden zij, gelijk van ouds, daarop rijst mogen teelen, dan zouden zij het twee- of drie-dubbelde hebben genoten, tegen de helft ja misschien twee derden minder arbeid.

Daarbij is de verdeeling der sommen, die de landbouwers voor hunnen arbeid aan de Europesche kultures ontvangen, hoogst ongelijk. In de residentie Pasoeroean verdient een huisgezin bij de suikerkultuur *f* 120 en meer; en, in residentiën, waar de kultures niet bloeijen, op de ongunstigste plaatsen niet meer dan *f* 3 en *f* 4.

Een aantal van 832,000 huisgezinnen is voor de kultures voor de Euro-

*) Zie blz. 35.

peesche markt afgezonderd. De ellende strekt zich dus over een groot deel van die allen uit.

Vóór 1831 consumeerde de Javaansche bevolking eene hoeveelheid zout, die, teruggebragt op de enkele personen, tot uitkomst heeft, dat ieder Javaan 13 Amst. ponden verbruikte; maar thans is dat tot 8 Amst. ponden verminderd. De vraag ontstaat: zou hij zich in deze eerste levensbehoefte zoo zeer bekrimpen, omdat hij nu zoo veel meer welvaart geniet dan vroeger?

De bevolking is sedert 1846 afgenomen, in de residentie Banjoemas met 47,000 zielen, in Pakalongan met 11,000, in Bagelen met 31,000, in Japara met 16,000, in Patjitan met 2000. In Grobogan (residentie Samarang) zijn van de 98,500 zielen, die er in 1848 waren, thans nog 9000 over; in Damak van de 336,000 thans nog 120,000. En toch durft men zeggen, dat de toenemende welvaart gunstig op de vermeerdering der bevolking werkt!

Wij hebben dezer dagen eene zinsnede gelezen in het dagblad „de Indiër," die ons noopt tot eene mededeeling, welke, naar het ons voorkomt, niet van belang is ontbloot. „De nadeelen van het recepissenstelsel" zoo lezen wij in n°. 54, „werden op nieuw in een helder daglicht gesteld bij gelegenheid der interpellatiën, die in het verleden jaar in de zitting der Tweede Kamer der Staten-Generaal werden gerigt aan den Minister van Koloniën. Nimmer vernamen wij welligt in eene enkele zitting meer staathuishoudkundige ketterijen. Bij die gelegenheid bleek onder anderen, dat het Indisch bestuur verpligt was geworden, om bij zijn besluit van 20 October 18.9 n°. 9 te bepalen, dat het Gouvernement, in afwijking der verklaring vervat in de publikatie van 6 Februarij 1846, meer dan 600 duiten in ontvang neemt, in betaling van den pachtschat door de Chinesche pachters te voldoen. Er is hier dus geene hooge mate van staatshuishoudkundige kennis noodig, om te begrijpen, dat dit een eerste en groote stap is tot een terugkeer naar het oude koperstelsel. Wel werd zulks door den Minister van Koloniën wedersproken en opgemerkt, dat de bedoelde vergunning aan de pachters niemand verpligt, om meer koper te ontvangen dan bij de publikatie van 1846 is bepaald. Doch het is gemakkelijk in te zien, dat dit spoedig zal moeten volgen, *tenzij men de emissie van recepissen wil vermeerderen.* Het gezond verstand duidt genoegzaam aan, dat het Gouvernement koper ontvangende in eene buitengewone mate en als munt, in stede van alleen als pasmunt, moeijelijk andere munt weder zal kunnen uitgeven.

't Geen men hier veronderstelt, dat namelijk eene *vermeerdering van emissie van recepissen* zou moeten plaats hebben, ten gevolge der bepaling, dat meer dan 600 duiten door de Chinesche pachters, ter voldoening van hunnen pachtschat, mogen worden in betaling gegeven, is inderdaad reeds kort daarop geschied. Den 5 December 1849 gaf de Direkteur-Generaal

van Financiën aan den Gouverneur-Generaal te kennen, dat, wegens den stand van 's lands kassen, buitengewone maatregelen noodig waren, om aan de verschuldigde betalingen gevolg te kunnen geven. Deze noodzakelijkheid was grootendeels toe te schrijven „aan de omstandigheid, dat de ontvangsten voor een gedeelte plaats vinden in middelen, welke niet kunnen dienen tot bestrijding van 's lands uitgaven; want terwijl het Gouvernement, met opzigt tot de betalingen uit 's lands kas, getrouw blijft aan het beginsel, om alle betalingen boven de ƒ 5 in recepissen te voldoen, moet van dit beginsel ten aanzien der ontvangsten worden afgeweken, *zoodat onder anderen de pachtpenningen, landrenten en de opbrengst van het zout voor een groot deel in kopergeld geïnd worden.*" Uit deze omstandigheid ontleent de Direkteur-Generaal het bewijs, dat de circulatie van koper te groot is in verhouding tot de uitgegeven recepissen, en dat eene vermeerdering der uitgifte van dit betaalmiddel in het ongerief zou voorzien, zonder bezwaren, omdat de recepissen ten allen tijde tegen koper bij 's lands kassen verwisselbaar zijn, iets waarin de genoemde hoofdambtenaar meende, dat een voldoende waarborg zou gelegen zijn voor een voortdurend evenwigt tusschen papier en koper, en dus voor het krediet van de recepissen.

Ten gevolge van dit voorstel van den Direkteur-Generaal van Financiën werd, bij besluit van 24 December 1849 n°. 1, door het Gouvernement bepaald „dat het maximum voor de uitgifte van recepissen, hetwelk bij besluit van 22 Mei 1848 n°. 12 is vastgesteld op ƒ 17,000,000, en blijkens het geheim besluit van 22 April 1849, L^a^ Cl., voorloopig verhoogd is met ƒ 400,000, zal bedragen ƒ 19,000,000." Voorts werd bij datzelfde besluit „magtiging verleend, om uit den voorraad gecreëerde recepissen, welke zich bevindt onder bewaring en toezigt van de daarmede belaste commissie, te ligten en als courant betaalmiddel, door tusschenkomst van 's lands kassen, in wandeling te brengen eene som van ƒ 1,600,000, en zulks na afzondering, als waarborg voor de uit te geven recepissen, van een gelijk bedrag in duiten of in zilveren munt."

Dit besluit was mij, bij de interpellatie op 15 Julij 1850, nog niet bekend; maar was het toen ook nog niet ter kennis van den Minister van koloniën gekomen? 't Is niet te veronderstellen dat het voor hem een geheim was, en toch heeft hij bij die gelegenheid gezegd: „Indien de pachters zoo veel duiten van de smokkelaars overnamen, ten einde ze in 's lands kas over te brengen, dan zou de stand der kas dit alras moeten aantoonen. *Ik kan echter verklaren, dat sedert* 1846, *tijdstip der invoering van het recepisstelsel, in den staat der Indische kas, in verband beschouwd met hetgeen voor uitgegeven recepissen is afgezonderd, te dien opzigte geen noemenswaardige verandering is gekomen.* De Indische kas-staten, welke ik hier voor mij heb liggen, kunnen dit bevestigen, en de hoeveelheid duiten in depôt (voor recepissen) en bij kas (als betaalmiddel) voorhanden geven, te zamen genomen, een totaal, *waarin, gedurende de laatste* 4 *jaren, geen noemenswaardige variatie heeft plaats gehad.* — Als dit alles nu blijkt, welk gevaar, welk direkt nadeel kan er

dan uit het recepissen-stelsel voor 's lands kas ontstaan? Als het nu blijkt, zeg ik, dat noch in 's lands kas, noch bij de gemeente die aanzienlijke overvloed van, voor de circulatie overtollige duiten bespeurd is, welke het gevolg zou moeten zijn van het bij groote massa's ter sluik invoeren, dan waarlijk zie ik geen reden voor de vrees door den vorigen spreker geopperd en met zulke levendige kleuren afgemaald."

Ik mag thans de redenering des ministers omkeeren. Uit het medegedeelde, den minister op het oogenblik dat hij sprak bekende, besluit blijkt, dat bij de gemeente zulk een overvloed van, voor de circulatie overtollige duiten bespeurd is, dat het Gouvernement eerst aan de Chinesche pachters heeft moeten toestaan meer dan 600 duiten in betaling te geven voor hun pachtschat, en later op nieuw twee millioen aan recepissen voor die ontvangen duiten in wandeling heeft moeten brengen; zoodat er gegronde reden bestaat voor de vrees, dat bij voortduring groote massa's duiten ter sluik worden ingevoerd.

Met een gevoel van blijdschap hebben wij in de Javasche Couranten van April l. l. opgemerkt, hoe de regering thans de meest doeltreffende maatregelen neemt, om aan de cholera-lijders onder de inlandsche bevolking hulp en verpleging te verschaffen. „De maatregelen," zoo lezen wij onder anderen, „door den resident van Samarang, in overeenstemming met den dirigerenden officier van gezondheid, den stads geneesheer en andere geneeskundigen genomen, hebben de strekking, om aan alle cholera-lijders de spoedigst mogelijke hulp toe te brengen, terwijl bereids drie localen waren in gereedheid gebragt, ten einde daarin de zieken, die zulks verlangen, optenemen. Voorts zijn geneesmiddelen voor de bevolking verkrijgbaar gesteld, en de distriktshoofden aangeschreven, om eenige doelmatig geachte gezondheidsregelen ter kennis te brengen van de dessa'shoofden, ten einde die door de bevolking te doen opvolgen en naleven, voornamelijk nederkomende op het verbieden van het eten van onrijpe of zure vruchten, roedjak, enz. en het gebruiken van eenige spiritus of aromatische uittreksels van de semboong, gember, notenmuskaat enz. Te Batavia zijn in eene, onder voorzitterschap van den chef der geneeskundige dienst, den heer D^r. W. BOSCH, gehouden vergadering van geneeskundigen, eenige punten overwogen, vastgesteld en aan de regering aangeboden, welke op den aard dezer ziekte betrekking hebben, en voorschriften bevatten, zoo voor het algemeen als voor de inlandsche bevolking in het bijzonder, terwijl ook voor de troepen te dien aanzien speciale voorschriften zijn gegeven. Op last der regering zijn deze voorschriften in de Maleische, Javaansche en Chinesche talen overgebragt en gedrukt, en zullen te Samarang en elders, bij onverhoopt uitbreken der ziekte, worden verspreid en aangeplakt."

En in de Courant van 23 April lezen wij al verder: „Het is doelmatig voorgekomen alhier aan te teekenen, dat naar de meening van de, in het

vorige nommer vermelde, vergadering van geneeskundigen te Batavia gehouden:

1. De ziekte als niet besmettelijk moet worden beschouwd en zulks wel in den uitgestrektsten zin des woords, welk gevoelen overeenstemt met dat van verreweg de meeste geneeskundigen in alle oorden.

2. Dat geene algemeene maatregelen tot wering of beperking der ziekte, met uitzigt op een gunstig gevolg, kunnen genomen en alzoo niet behoeven aanbevolen te worden.

3. Dat de noodige voorstellen dienen te worden gedaan, om daar waar de Javaan in behoeftige omstandigheden verkeert, voor zoo ver mogelijk, tijdelijk in het noodige voedsel (rijst) te voorzien, en zulks op grond, dat eene min goede voeding, luidens de geschiedenis van alle volksziekten, aangaande de hevigheid en uitbreiding van epidemiën, en bepaaldelijk in deze, den nadeeligsten invloed uitoefent.

4. Dat het noodig is den inlander oplettend te maken, om des nachts het ligchaam te bedekken.

5. Dat, ter zuivering der lucht, ten minste eenmaal daags, in de kampongs vuren worden gebrand van de voorhanden ruigte.

6. Dat zooveel mogelijk worde toegezien, dat het drinkwater zuiver zij.

7. Dat het eten van komkommers, laboe-ajer, papaija en watermeloenen (semangka) algemeen worde afgeraden.

8. Dat het geraden is algemeen geneesmiddelen, met het noodige voorschrift in de inlandsche talen, ten dienste der bevolking beschikbaar te stellen bij ieder dessa-hoofd en in de wachthuizen, enz."

Een geheel andere geest ademt u in deze berigten tegen dan die, waaraan wij vroeger in Indië gewoon waren. Ook in 1846 en 1847 woedde eene vreesselijke epidemie over eene groote uitgestrektheid van geheel midden Java; ook in 1849 en 1850 herhaalde zich die volksramp met verdubbelde woede onder anderen in Demak en Grobogan. Hoe heeft men toen op Java gehandeld? Hooren wij een ooggetuige der ziekte in 1846 en 1847. „Heeft men toen hongerigen gevoed, dorstenden gelaafd, kranken in gasthuizen verpleegd, krachtige maatregelen genomen? heeft men althans goeden wil getoond, liefderijke zorgen bewezen, geldelijke opofferingen daarvoor ten beste gehad? Al wie durft beantwoorde die vraag bevestigend. Ik was op het eiland, in 't midden der ellende, maar ik heb er geen moed toe. Met de meeste naauwkeurigheid en naauwgezetheid, worden in Nederland, in de grootste steden en in de geringste dorpen en gehuchten, de slagtoffers der ziekte nagegaan, van hun aantal aanteekeningen gehouden, van hun overlijden of genezen berigt gegeven. Overal ziet gij belangstelling, medegevoel, sympathie. Maar duizenden en tienduizenden Javanen zijn gestorven, en niemand heeft er notitie van genomen" *).

Thans, bij het uitbarsten der cholera op Java is het geheel anders. Wij weten, dat vroeger van de zijde der geneeskundige dienst dezelfde belangstelling

*) Eene epidemie op Java en de cholera in Nederland, door JERONYMUS, bl. 13.

is getoond, en voorstellen zijn gedaan aan het Gouvernement in denzelfden geest, als wij nu in de Javasche couranten opmerken. Maar toen stuitten alle pogingen af op eene betreurenswaardige onverschilligheid, en de maatregelen, die hier en daar genomen zijn, konden juist om die onverschilligheid geen doel treffen. Thans worden naauwkeurige opgaven medegedeeld van de ziektegevallen, voor de inlandsche bevolking wordt op eene lofwaardige wijze gezorgd, voorzorgen worden genomen, en de voorstellen van de geneeskundigen worden door het Gouvernement opgevolgd.

Niet alleen de onpartijdigheid, maar ook onze blijdschap over dit verschijnsel, dringt ons onze lezers er opmerkzaam te maken. Wij zullen niet onderzoeken, waaraan deze gelukkige verandering zij toe te schrijven; maar wij durven toch met vertrouwen de vraag onderwerpen aan het nadenken van allen, die niet bevooroordeeld zijn: of de publiciteit en de drukpers, althans in deze aangelegenheid, niet met een gunstig gevolg zijn bekroond geworden? Had men over 't geen in 1846 en 1847 is gebeurd gezwegen, dan was misschien in 1851 herhaald, wat wij toen gezien en zoo diep betreurd hebben.

In de vijfde aflevering van het Tijdschrift voor Nederlandsch Indië, deelde de Hr. J. A. CASPERSZ (te Cheribon) eenige berigten mede omtrent de, in die residentie ingevoerde wijze van heffing der produkten, waardoor ieder landbouwer weet hoeveel hij van zijnen oogst moet opbrengen. Hij bragt daar tevens zijnen dank aan den tegenwoordigen resident van Cheribon, den Hr. AMENT, welke dien hoofdelijken aanslag op de Gouvernementslanden in die residentie heeft ingevoerd. Zonder nu aan de loffelijke pogingen van genoemden resident, om, door eenen hoofdelijken aanslag, ieder Javaan, zonder aan eenige knevelarij blootgesteld te kunnen worden, in de gelegenheid te stellen, zijn aandeel in de belastingen op te brengen, of zonder aan de waarde van dat stelsel iets te kort te willen doen, — zij het mij echter vergund hier op te merken, dat de individuële heffing der landrente in die residentie geene nieuwe instelling is, maar reeds sedert ruim 30 jaren, op de, destijds aan de HH. TIEDEMAN, ROMSWINCKEL en VRIESE toebehoorende, landen, Indramaijo en Kandanghauer, door den medeeigenaar en toenmaligen administrateur den Hr. G. VRIESE is ingevoerd geworden. De Hr. Baron VAN NAHUIJS VAN BURGST in zijne *Beschouwingen over Nederlandsch Indië*, 's Hage 1848 p. 75—80, de hoogst belangrijke circulaire d. d. 20 Junij 1844 van den Gouverneur-Generaal van Nederl. Indië P. MERKUS over het stelsel van kultures mededeelende, vermeldt de wijze van administratie, op de landen Indramaijo en Kandanghauer ingevoerd, als hoogst wenschelijk en beweert „dat alle die vele verbeteringen, instellingen en verordeningen, welke gemelde Gouverneur-Generaal als hoogst wenschelijk maar tevens als zeer moeijelijk te verwezenlijken beschouwt, reeds sedert meer dan 30 jaren op die partikuliere landen in werking zijn."

Het was ons dus een verblijdend berigt, uit bovenvermelde door den

heer CASPERSZ ingezondene mededeeling te vernemen, dat werkelijk aan die circulaire van den Gouv.-Gener. eenig gevolg schijnt gegeven te zijn. Aan die circulaire toch meenen wij die ingevoerde verandering in het heffen der belastingen grootelijks te moeten toeschrijven.

Tot betere vergelijking van het door den heer AMENT ingevoerde belastingstelsel, komt het ons niet ondienstig voor, hier de wijze van heffing op die landen reeds zoo geruimen tijd in gebruik kortelijk op te geven.

De padjak of heffing geschiedt alleen van welgeslaagde sawah's en bedraagt een half katie goede witte rijst van de □ roede, hetgeen minder dan ⅕ van de opbrengst van schrale sawa's en naauwelijks 1/10 van de opbrengst der vette sawah's is. Deze sawah's worden om de 3 jaren, nadat de padi van 't veld is, allen op nieuw gemeten, in 't bijzijn van den sawahhouder en ten overstaan van het tjoetakshoofd, den koewoe en schrijver der kampong; er wordt alsdan naauwkeurige aanteekentng gemaakt, hoevele roeden ieder sawahhouder bezit. Uit die aanteekeningen wordt later door den inlandschen schrijver berekend en door den administrateur nagezien, hoevele □ roeden sawah's ieder eigenaar te bewerken heeft. Het tjoetakshoofd ontvangt daarna afschrift van die lijsten en zorgt er voor, dat aan ieder sawahhouder een briefje (kietier) worde uitgereikt, waarop (even als hier te lande bij de aanslagbilletten) het Europesche (ook het Javaansche) jaargetal, de namen der kampong en des sawahhouders, en hoeveel □ roeden sawah deze heeft, staan opgeteekend. Ieder houder weet op die wijze, hoeveel hij van zijne sawah's moet opbrengen (zoo als boven reeds is gezegd: een half katie rijst van de □ roede). Indien er sawah's mogten zijn, die, na het uitreiken dier kietiers, niet zijn bewerkt of door bijzondere omstandigheden, b. v. gebrek aan water, niet allen beplant mogten zijn of niet wel geslaagd, worden zij hermeten en afgetrokken van de □ roeden, waarvoor ieder sawahhouder volgens de driejaarlijksche meting te boek staat, nadat de houder vooraf van dit niet welslagen aangifte aan het kampongsbestuur en vervolgens aan het tjoetakshoofd heeft gedaan.

Men ziet dus dat de wijze van heffing op die particuliere landen Indramaijo en Kandanghauer ongeveer geheel dezelfde is, als die nu kortelings op de Gouvernementslanden in dezelfde residentie door den heer AMENT is ingevoerd

Het zoogenaamde *dessa-boek* is eene meer nieuwe instelling, in zooverre namelijk als op genoemde partikuliere landen het boek, waarin ieder sawahhouder zijn hoofd heeft en waarin opgeteekend staat hoeveel hij leveren moet en hoeveel hij geleverd heeft, niet aanwezig is in iedere dessa, maar alleen aan het hoofdkantoor der administratie. Het aanwezig zijn van zoodanig boek in iedere dessa is daarom ook minder noodzakelijk, omdat op de partikuliere landen die heffing niet geschiedt bij wijze van aanslag, waardoor vooruit, zonder dat men weet of de oogst gunstig of ongunstig zijn zal, bepaald wordt wat iedere dessa op moet brengen, maar volgens den bovenvermelden maatstaf. Ieder sawahhouder krijgt bij de aflevering (die meestal in 4 maanden, Julij tot October, ¼ telkens geschiedt) van een gedeelte van

zijn contingent een op een lonterblad gesneden reçu, hetgeen hij bij eene volgende aflevering weder medebrengen moet, en waarop dan telken reize de ontvangene hoeveelheid genoteerd wordt, tot dat hij ten volle zal hebben opgebragt hetgeen zijn kietier bepaalde. De administrateur der landen moet later die reçus controleren met hetgeen ieder moest opbrengen, ten einde mogelijke knevelarij door de kampongs-hoofden te weren.

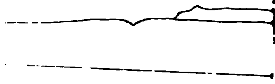
Het nuttige en heilzame van deze wijze van heffing is bevestigd geworden door den vooruitgang, welken die landen in de laatste 35 jaren hebben ondervonden. Wij meenen hier met deze opgave te kunnen volstaan en eindigen met den wensch, dat éénS op Java een geregeld stelsel van individueele heffing der belastingen moge heerschen, waardoor de Javaan juist weet, wat hij opbrengen moet, zoodat hij niet meer aan de knevelarijën van zijne inlandsche hoofden blootgesteld zal zijn.

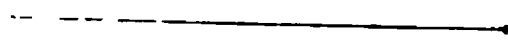
X.

De heer Mr. J. R. THORBECKE, thans Minister van binnenlandsche zaken, eindigt zijne brochure *over plaatselijke begrooting* aldus: „Zoolang wij in ons gemeentewezen publiciteit missen, zal de groote weg tot verbetering zijn gesloten. Zonder publiciteit geene hervorming. Hervorming heeft den onverzettelijksten aller vijanden, de gewoonte, tegen zich. Gewoonte is veroordeelziek, dewijl zij zonder onderzoek haren gang gaat; en vooroordeel ruimt voor geene magt, dan voor publiek onderzoek, het veld."

Wij plaatsen voor „ons gemeentewezen" de woorden „onze koloniale aangelegenheden," en dan houden wij die verklaring voor eene even schitterende waarheid. Moge ook onze Minister van Koloniën er van doordrongen zijn!

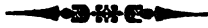








Djokjokarta van 1816 tot 1830.



Het volgend verhaal van de gebeurtenissen, die van 1816, het einde van het Engelsche tusschenbestuur, tot 1830, het einde van den Javaschen oorlog, in het rijk van Djokjokarta hebben plaats gehad, is afkomstig van dezelfde hand, die in eenen vorigen jaargang *) van dit Tijdschrift geplaatst heeft een „overzigt van de voornaamste gebeurtenissen in het Djokjokartasche rijk, sedert deszelfs stichting (1755) tot aan het einde van het Engelsche tusschenbestuur in 1815." Dit verhaal sluit zich aan dat overzigt onmiddellijk aan, en beiden maken eigenlijk slechts een geheel uit. Wij hebben ons echter van het plaatsen van dit gedeelte in der tijd moeten onthouden, omdat het ons verboden was, staatkundige opstellen op te nemen, en wij ons dus door die plaatsing waarschijnlijk nieuwe moeijelijkheden zouden hebben op den hals gehaald.

Getrouw aan onze belofte, bij het begin der uitgave van dit Tijdschrift in het Vaderland gedaan †), van alles te publiceren, wat wij gedurende een twaalfjarig verblijf in Indië verzameld hebben, maar dat wegens het daar heerschende stelsel van geheimhouding het licht niet mogt zien, nemen wij het verhaal der gebeurtenissen in Djokjokarta van 1816 tot 1830 thans in ons Maandwerk op. De berigten, die ons omtrent den tegenwoordigen toestand van dat rijk reeds sedert eenigen tijd zijn medegedeeld, luiden niet zeer gunstig — misschien kan eene verhandeling, als welke wij thans onzen lezers aanbieden, menigeen, die invloed op de zaken van het rijk uitoefent, wakker maken en op zijne hoede doen zijn. Wij willen er voor het tegenwoordige niet meer van zeggen.

De schrijver van dit verhaal is niet alleen een ooggetuige geweest van vele voorvallen, die hij beschrijft, maar hij heeft zelfs, gedurende den Javaschen oorlog, eene zeer gewigtige burgerlijke betrekking bekleed in een der residentiën, die het tooneel waren van den krijg, en veel bijgedragen tot het bevredigen der bevolking. Ofschoon wij ons alzoo overtuigd houden, dat hij met kennis van zaken verhaalt, willen wij toch al zijne oordeelvellingen over personen en gebeurtenissen niet geheel voor onze rekening nemen. Wij gelooven, dat het hoogst nuttig is, het belangrijke tijdvak der geschiedenis van Java, 't welk dit verhaal behandelt, grondig te leeren kennen; daartoe is het noodig het van alle zijden te beschouwen, en alle oordeelvellingen, hoe ze ook uiteenloopen, in aanmerking te nemen. Reeds

*) Zie 6de jaargang, 3de en 4de deel.
†) Jaargang 1849, I, 57.

uit dat oogpunt alleen, heeft dus deze verhandeling groote waarde. Maar bovendien worden de feiten er met zeer veel juistheid en naauwkeurigheid in opgegeven, en mag het dus voor eene belangrijke bijdrage tot de kennis der geschiedenis van Java in den laatsten tijd gehouden worden.

Het Djokjokartasche rijk had geen deel genomen aan de vijandige ontwerpen, die de soesoehoenan van Soerakarta in den jare 1815 op nieuw, en dus voor de derde maal, tegen het Europesche gezag gesmeed had, door middel van eene zamenzwering met de Bengalesche soldaten (Sipaijers), die de Engelschen in dienst hadden. Die zamenzwering had ten doel, om al de Europeanen van het eiland te verdrijven en den soesoehoenan (keizer) in het volle bezit van Java te herstellen, waartegen hij den Sipaijers de Noorder stranden in leen zoude geven. Zij had zich bijna onder al de Sipaijers, die zich op Java bevonden, uitgebreid, was van een zeer gevaarlijken aard, en werd toevallig, den dag voor de uitbarsting, te Djokjokarta ontdekt, en door eene verwisseling van garnizoen verijdeld. De panggeran MANGKOE BOEMIE, des keizers geliefde echte broeder (de erfvijand van de Europeanen), had daarin weder de hand; en de verraderlijke keizer was volgens geruchten zelf zoo verre gegaan, van een zijner dochters of bloedverwanten aan een der Sipaijsche officieren ten huwelijk te geven. Hij redde zich echter door de opoffering van zijnen broeder MANGKOE BOEMIE, die verbannen werd. Bovendien was welligt het Britsche tusschen-bestuur, dat destijds de teruggave van Java aan de Nederlanders te gemoet zag, ook weinig geneigd, om hem de welverdiende straf te doen ondergaan, omdat het toch de vruchten daarvan niet zoude inoogsten.

Volgens de rapporten van den heer NAHUIJS (thans de Generaal NAHUIJS VAN BURGST, de eerste Nederlandsche resident van Djokjokarta, na het vertrek der Engelschen in 1816), strekte de herstelling van het Nederlandsche gezag op Java tot algemeen genoegen aan het Djokjokartasche hof, en wanneer wij in aanmerking nemen de beperking, die het gezag der inlandsche vorsten onder het Britsche tusschen-bestuur ondergaan had, dan mogen wij zulks veilig voor waarheid houden; vooral daar men doorgaans gewoon is, om, bij veranderingen, verbeteringen te verwachten.

Intusschen werden de kontrakten met de beide hoven door den heer VAN IJSSELDIJK, die vroeger opperhoofd te Soerakarta en te Djokjokarta was geweest, als buitengewoon gezant van de drie Kommissarissen-Generaal, de heeren ELOUT, baron VAN DER CAPELLEN en BUIJSKES, vernieuwd op den voet, waarop zij door de Engelschen gebragt waren. Er viel overigens, onder het bestuur van den heer NAHUIJS, niets van bijzonder belang voor, tenzij men daaronder wilde rekenen de aanvaarding van de regering door den minderjarigen sulthan in 1820, en een door den panggeran DIPO SONO in 1822 in Kadoe bewerkten, maar spoedig gedempten, opstand, welke met zijne verbanning eindigde.

Het is echter onder het bestuur van den heer NAHUIJS geweest, dat de

verhuur van landerijen in het groot aan Europeanen, door den vorst en de hofgrooten, een aanvang nam, en, alhoewel het verhuren van landen in der vorsten gebied ook reeds vroeger plaats had gehad, zoo had zich dit bepaald tot kleine stukken lands, aan ingezetenen van de beide hoven, ten einde in hunne huisselijke behoeften te voorzien. Toen echter kregen deze verhuringen eene verbazende uitbreiding en gaven aanleiding tot het aanleggen van koffijplantagiën en fabrieken. Om deze zaak, waarover zooveel gezegd en geschreven is, en waaromtrent de gevoelens van de kundigste mannen zoo zeer uiteenloopen, naauwkeurig te onderzoeken en te beoordeelen, is het bestek van dit verslag te beperkt. Genoeg zij het als ons gevoelen in het algemeen aan te merken, dat, zoolang deze verhuringen geschiedden, zonder tusschenkomst van het gezag en den invloed van den resident, en de voorschotten daarop gegeven een tijdvak van een of twee jaren niet te boven gingen, wij, op grond van de ter dezer plaatse verkregen kennis van de zaak, daaruit geen de minste nadeelige gevolgen zouden hebben durven voorspellen, maar dat wij integendeel de heilrijkste resultaten voor den Europeschen invloed, voor de produktie van dit eiland en voor de welvaart van land en volk daarvan zouden hebben te gemoet gezien. Zoo als die verhuur echter toen ter tijd geschiedde, namelijk door voorspraak van den resident, den vertegenwoordiger van het Gouvernement aan de hoven, met voorschotten van eenige achtereenvolgende jaren, en zelfs aan vreemde gelukzoekers, beschouwen wij ze als nadeelig, zoowel voor de waardigheid van het Nederlandsche gezag aan de hoven, als voor de belangen van den vorst, zijne hofgrooten en de bevolking over het algemeen.

Of het intusschen regtvaardig van het Gouvernement gehandeld was, om de eenmaal met zijne voorkennis, zoo al niet uitdrukkelijke goedkeuring, gemaakte kontrakten, op eenmaal, bij publikatie van den 23 Mei 1823, te vernietigen, willen wij in het midden laten. Even zoo zullen wij doen met betrekking tot de wijze, waarop de schadeloosstellingen bepaald en geregeld zijn, namelijk voor zoo verre de verhuurders (die blijkbaar geen belang bij de op hunne landerijen aangelegde plantagiën, gebouwde woningen en fabrieken konden hebben) aanging. En zoo de onlusten, die in 1825 zijn uitgebroken, met deze zaak in verband hebben gestaan, dan moet zulks alleen worden toegeschreven aan de zonderlinge handelingen, die ten aanzien van dit laatste hebben plaats gehad, en aan de bemoeijenis met de huishoudelijke zaken van de beide vorsten, die het Gouvernement zich door gemelden maatregel veroorloofde, maar geenzins aan het verhuren der landerijen op zich zelf.

Deze zaak was intusschen van dat belang, dat zij den heer NAHUIJS, destijds resident van Soerakarta en Djokjokarta, noopte, om in 1825 verlof naar Nederland te verzoeken, eene omstandigheid, die, vereenigd met de onvergenoegdheid, die deswegens zoowel onder de Europesche als inlandsche bevolking aan de hoven bestond, van grooten invloed op het uitbarsten der onlusten in 1825 is geweest. De heer NAHUIJS toch was

in die tijden zoowel te Soerakarta als te Djokjokarta zeer gezien. Zijne tegenwoordigheid had dit ongeluk derhalve kunnen voorkomen. Ware de heer baron DE SALIS, die hem in beide betrekkingen opvolgde, in het bestuur gebleven, dan nog zoude, door de bekende kunde en aktiviteit van dezen hoogen ambtenaar, het uitbreken van den oorlog, die Java van 1825 tot 1830 geteisterd heeft, verhinderd zijn geworden.

In hoeverre zijne opvolgers, de heeren SMISSAERT en MAC GILLAVRY, zulks hebben gedaan, zullen wij nader ontwaren. Voor het tegenwoordige zullen wij alleen aanmerken, dat de door het Gouvernement in die tijden van de vorsten gevorderde afstand van de Jabanrangkasche en Karangkobarsche landen, vereenigd met de inspektiën, die de assistent-resident CHEVALLIER in eenige der vorstenlanden, vooral in Banjoemas, bewerkstelligde, en de geruchten, die uit dit laatste voortvloeiden, hebben medegewerkt, om den argwaan der vorsten en rijksgrooten tegen het Europesche bestuur op te wekken.

En nu tot het noodlottige tijdperk der onlusten genaderd zijnde, zullen wij, vóór daarbij stil te staan, nog eenige vroegere gebeurtenissen aanteekenen, waaraan zij hoofdzakelijk moeten worden toegeschreven.

Sulthan HAMANGKOE BOEONO IV, die den 27 Januarij 1820 de teugels van het bewind had in handen genomen, had eenige jaren te voren de dochter van den vermoorden rijksbestierder DANOE REDJO, verwekt bij de ratoe ANGER (dochter van sulthan SEPOE), gehuwd en aan deze zijne echtgenoote den naam en titel van ratoe KENTJONO gegeven.

Uit dit huwelijk zijn voortgesproten drie zonen, waarvan de oudste, in 1817 geboren, kort na zijne geboorte overleed. De tweede, zijnde de tegenwoordige sulthan, op den 25 Januarij 1820 geboren, werd in het laatst van 1821, op verzoek van zijnen vader, tot kroonprins benoemd; terwijl de derde, die den 19 Augustus 1821 ter wereld kwam, thans den naam van panggeran adipatie MANGKOE BOEMIE voert.

Deze sulthan, die na zijnen dood den bijnaam van sulthan JAROT, of ook wel van sulthan PASSIAR, ontving, was een zeer goed en deugdzaam vorst, bij zijne onderdanen algemeen geëerd en bemind, en die ook bij de Europeanen in algemeene achting stond. Hij werd voor een opregt vriend van deze laatsten gehouden, en gaf zoo zeer aan zijne genegenheid voor hen den teugel, dat daaruit eene gemeenzaamheid tusschen hem en eenigen van hen ontstond, waarvan, tot aanstoot van de prinsen en rijksgrooten, groot misbruik werd gemaakt, terwijl het den rijksgrooten ook onaangenaam schijnt geweest te zijn, dat hij aan de Europesche kleederdragt de voorkeur gaf.

Het verhuren van landerijen in het groot, dat onder zijne regering werd ingevoerd, werd aan zijne welwillendheid voor den heer NAHUIJS toegeschreven, en nam een aanvang met het landgoed Bedoijo, hetwelk voor eene nominale huur van vijf en twintig spaansche matten 's jaars aan gemelden resident werd afgestaan. De daaropvolgende verhuringen waren gevolgen van deze toegevendheid voor den heer NAHUIJS, en hebben

dikwerf aanleiding gegeven tot oneenigheden tusschen hem en zijnen oudere broeder, panggeran DIPO NEGORO, die ze, als den invloed der Europeanen bevorderende, afkeurde, zonder dat zulks echter den sulthan van zijne eenmaal aangenomen gewoonte heeft kunnen terugbrengen.

Ongelukkig mogt de regering van dezen beminden vorst slechts van korten duur wezen, daar hij reeds op den 6 December 1822 het tijdelijke met het eeuwige verwisselde. Zijn dood, die zeer onverwacht voorviel, heeft aanleiding tot vele gissingen gegeven, daar sommigen willen, dat hij door vergif is veroorzaakt, hetwelk hem DIPO NEGORO zoude hebben toegediend, terwijl anderen deze gruweldaad aan den panggeran MANGKOE BOEMI (later panembahan MANGKOERAT) toeschrijven; omdat de sulthan juist op den dag van zijn overlijden eenige spijzen gebruikt had, die hem door gemelden prins waren aangeboden. Des vorsten zwaarlijvig gestel, en de omstandigheid, dat de inlandsche grooten in het gebruik van voedsel, hetwelk niet door hunne vrouwelijke bloedverwanten, vrouwen of bijwijven is toebereid, zeer voorzigtig zijn, in aanmerking nemende, moet men echter tot het gevoelen overhellen, dat zijn dood door eene beroerte of ander toeval veroorzaakt is, te meer omdat men geene kenteekenen van vergiftiging aan het lijk heeft kunnen vinden.

Hoe dit dan ook zij, dit sterfgeval was eene allerongelukkigste gebeurtenis voor het Djokjokartasche rijk, en verspreidde er groote verslagenheid en droefheid, omdat de gunstige vooruitzigten, die men van des sulthans regering had gekoesterd, daardoor op het onverwachtst werden vernietigd. Deze vorst heeft in het geheel acht jaren op den troon gezeten, waarvan hij echter slechts twee de teugels van het bestuur in handen heeft mogen hebben, terwijl hij bij zijn overlijden den jeugdigen leeftijd van niet meer dan 21 jaren had bereikt.

De kroonprins, zijnde de tegenwoordige sulthan, werd, op magtiging van het Gouvernement, op den 19 December 1822 tot sulthan uitgeroepen, onder den naam van HAMANGKOE BOEONO V, maar daar hij toen slechts drie jaren oud was, werd het noodig, om op nieuw een regentschap te benoemen, ten einde gedurende zijne minderjarigheid het gezag te voeren. Uit het reeds vroeger verhandelde, zal men ontwaard hebben, dat bij het overlijden van sulthan HAMANGKOE BOEONO III het Britsche tusschenbestuur had goedgevonden, om den panggeran adipatie PAKOE ALAM tot regent van het rijk te verkiezen, en dat hij deze betrekking tot de meerderjarigheid van sulthan HAMANGKOE BOEONO IV heeft bekleed. Het schijnt, dat hij zich gedurende zijn bestuur weinig bemind heeft weten te maken, en dat zijne goede trouw in de administratie van des sulthans inkomsten algemeen in twijfel is getrokken. Althans bij het overlijden van den laatsten sulthan, verzochten de ratoe AGONG (grootmoeder) en ratoe KENTJOKO, moeder van den jongen sulthan, den resident, baron DE SALIS, dringend, dat gemelde prins geheel buiten het bestuur mogt gelaten worden, daarbij voegende, „dat, indien zulks op geen andere wijze konde worden geschikt, het beter ware dat het Gouvernement het gezag,

gedurende de minderjarigheid van den vorst, in zijne eigen handen hield." Daar de panggerans MANGKOE BOEMIE en DIPO NEGORO, oudste oudoom en oom van den sulthan, zich, even als de overige leden van de vorstelijke familie, met dat voorstel vereenigd hadden, werd, naar aanleiding van de daartoe door den resident gedane voordragt, bij geheime resolutie van den 14 December 1822 n°. 1 het navolgende bepaald:

a. dat het rijkszegel, gedurende de minderjarigheid van den vorst, in handen van den resident zoude blijven, om daarvan, tot instandhouding van het rijk, het noodige gebruik te maken.

b. dat het beheer der landen, behoorende tot het rijk, zoude worden gevoerd door den rijksbestuurder onder verpligting van, noch in de inkomsten, noch in de uitgaven, noch in het bestaan van eenige personen, en in het algemeen in geene zaken van belang, eenige daad te verrigten, afwijkende van de tegenwoordige inrigtingen en van zijne aktueele bemoeijenis, zonder autorisatie of voorkennis van den resident.

c. dat de voogdij over den jongen vorst, zijne opvoeding en verzorging, en het beheer zijner gelden, goederen, effekten en rijkssieraden zoude worden toevertrouwd aan de ratoe AGONG, de ratoe KENTJONO en de panggerans MANGKOE BOEMIE en DIPO NEGORO, die, zonder tusschenkomst van den rijksbestierder, onmiddellijk uit 's lands kas zouden ontvangen de som van een maal honderd duizend spaansche matten, door het Gouvernement aan den sulthan jaarlijks toegekend; zullende de rijksbestierder alle inkomsten en produkten, uit des sulthans landen profluerende, administreren, ten einde daaruit de publieke uitgaven te voldoen; onder gehoudenis, om daarvan drie maandelijksche rekening en verantwoording te doen aan den resident, en het saldo telkens te storten in handen van de voogden en voogdessen, en om voorts daarvan, bij meerderjarigheid van den vorst, ook aan dezen rekening te doen; zullende de resident zich wijders met het inwendige van den kraton en de behandeling van zaken, met betrekking tot personen en goederen, niet verder inlaten, dan voor zoo veel en wanneer door eenige der vorengenoemde personen de belangen van den vorst op eene zigtbare wijze mogten worden verkort en verongelijkt.

De redenen, welke voor het maken van deze bepalingen hebben bestaan, zijn blijkbaar geweest, de afkeer, die het hof van prins PAKOE ALAM had, terwijl het Gouvernement dien prins daarentegen niet wilde beleedigen, door eenen anderen regent met voorbijgang van hem te benoemen. De resident werd dus de eigenlijke plaatsbekleeder van den sulthan gedurende zijne minderjarigheid; de rijksbestierder werd de uitvoerende magt in overeenstemming met den resident; en de voogden en voogdessen waren in den striktsten zin alleen als zoodanig *over den persoon en goederen van den jongen vorst gesteld*, *en van het rijksbestuur uitgesloten.*

Het zal geen betoog vorderen, dat de laatstgemelden hunne toestemming tot deze orde van zaken alleen hebben gegeven, om niet weder onder het gezag van prins PAKOE ALAM te komen; veel min, dat zij, zoodra zij eenmaal in funktie waren, met terugzigt op de magt, die prins PAKOE

ALAM vroeger als voogd gehad had, weinig met hunnen toestand tevreden konden zijn, en vooral geen man van zulk een heerschzuchtig karakter als DIPO NEGORO was. Dat voorts de rijksbestierder met de aan hem verleende magt een doorn in het oog van de, buiten de regering van het rijk geslotene, voogden moest zijn, was zeer natuurlijk, als mede dat het hem niet mogelijk zoude wezen, om aan al de leden der vorstelijke familie in deze betrekking genoegen te geven, en dat hij zich aldus vijanden moest maken. Eindelijk werden er in den resident van Djokjokarta geene mindere begaafdheden dan de baron DE SALIS bezat vereischt, wilde hij het hem toevertrouwde gezag ten nutte van het Gouvernement, van den sulthan en van het rijk gebruiken.

Had men van deze, den resident verleende, magt een behoorlijk gebruik gemaakt, dan had het Gouvernement, gedurende de lange minderjarigheid van den sulthan, eene uitgebreide kennis van des sulthans landen en zoodanigen invloed kunnen verkrijgen, dat daaruit nuttige resultaten zouden zijn voortgevloeid; terwijl daardoor tevens eene zedelijke meerderheid over de inlandsche grooten zoude zijn verkregen, die men onder andere omstandigheden moeijelijk zoude hebben kunnen erlangen. Ongelukkig werd in dit tijdsgewricht de heer DE SALIS genoopt, om met verlof naar Europa te vertrekken, en de heer SMISSAERT in zijne plaats aan dit hof benoemd, welke ambtenaar reeds aanvankelijk verklaarde tot de waarneming van dezen post ongeschikt te zijn, gelijk zijn gedrag dan ook spoedig bevestigde.

Is het altijd noodzakelijk beschouwd, dat de residenten aan de hoven op de hoofdplaatsen zelve tegenwoordig bleven, hoeveel te meer was zulks thans niet te Djokjokarta het geval, terwijl een kind van drie jaren op den troon zat en de resident als het ware met de vorstelijke magt was bekleed! Van hoe veel belang was het niet, dat de resident steeds de gebeurtenissen van den dag, op de plaats zelve, konde nagaan, terwijl twee van zijn en des rijksbestierders gezag afgunstige prinsen voogden over den sulthan waren, en men van de oude partijschappen nieuwe intrigues en kuiperijen moest verwachten! En hoe noodig was het eindelijk niet, dat de resident door zijne tegenwoordigheid den rijksbestierder in bedwang hield en voorkwam, dat deze ambtenaar van zijn gezag misbruik maakte, alsmede om de klagten, die tegen hem mogten worden ingebragt, te hooren en den beleedigde regt te verschaffen! Wel verre van dit een en ander te doorgronden, vestigde de heer SMISSAERT te Bedoijo, op 12 palen afstand van Djokjokarta, zijn verblijf, en waren de voogden en alle andere personen verpligt, om, wanneer zij hem wilden spreken, zich derwaarts te begeven, terwijl hij niet alleen zijnen assistent-resident, den heer CHEVALLIER, die nog weinig omgang met inlandsche grooten had gehad, en den rijksbestierder naar willekeur op de hoofdplaats liet handelen, maar ook zelve den eersten aanstoot aan het hof gaf, door zich op den *dampar* (een zilveren of gouden stoel, daar de sulthan op zit) te plaatsen. Meermalen verzocht de ratoe AGONG, die eene kundige vrouw was, en den

toestand van zaken inzag, den resident, om te Djokjokarta te komen wonen, omdat zij anders voor ongelukken vreesde; maar zulks was, evenmin als het besef der op hem rustende pligten, in staat om hem van zijne zucht tot het gemakkelijke en aangename buitenleven terug te brengen.

Daar de resident, die de ziel van het nieuw ingestelde rijksbestuur had moeten zijn, en de onderscheidene tegenstrijdige deelen van het regentschap en van het hof bij elkander had behooren te houden, aldus handelde, was het niet te verwonderen, dat de rijksbestierder, die de uitvoerende magt in handen had, en die uit den aard der omstandigheden reeds vele benijders onder de prinsen en hofgrooten moest hebben, van de slapheid van het bestuur en den staat van ontbinding, waarin het rijk gebragt was, misbruik maakte, en zich, door aanmatiging van spelen, die uitsluitend tot de vorstelijke waardigheid behoorden, intrigues met de tot de vorstelijke familie behoorende vrouwen en gebrek aan eerbied voor de voogden, meer en meer vijanden op den hals haalde, en dat daardoor spoedig tusschen deze laatsten en den resident en den rijksbestierder eene openlijke vijandschap ontstond, die zoo hoog liep dat DIPO NEGORO zich niet ontzag, om den resident, bij gelegenheid van een feest, publiek te beleedigen.

Dat onder deze omstandigheden de oude partijschappen uit de sluimering, waarin zij gedurende de gelukkige regering van den jongst overleden sulthan geraakt waren, ontwaakten, en dat zulks, gepaard met de demoralisatie, waarin het hof vervallen was, door de intrigues die men in de laatste jaren gebruikt had, om eenen zoon tot het werktuig ter onttrooning van zijnen vader te maken, eene volslagene regeringloosheid moest veroorzaken, zal niet betoogd behoeven te worden. Voeg hierbij de zedeloosheid der vrouwen, die, na de verovering van den kraton door de Engelschen, ten toppunt was gestegen, en waarvan zich in de laatste tijden de assistent-resident CHEVALLIER, de rijksbestierder en de toemenggoeng WIRO NEGORO (panggeran PRABOE NINGRAT) wisten te bedienen; als mede de opgewekte passie voor het spel, den drank en andere losbandigheden, die de meeste hofgrooten tot armoede en gebrek bragten en dwongen om hunne landen te verpanden of te verhuren, — en gij zult u een flaauw denkbeeld van den verwarden en ergerlijken toestand van zaken aan dit hof hebben gevormd.

Bij dit alles kwam nog, dat er nu en dan volslagen geldgebrek in den kraton heerschte, omdat de som van een maal honderd duizend spaansche matten, die volgens de hiervoren aangehaalde bepalingen regelregt in handen van de voogden en voogdessen had moeten gesteld worden, door schaarschheid van kontanten of door veronachtzaming, niet geregeld, en dan nog wel in papieren geld, in stede van in klinkende munt, betaald werd, en dat de schadeloosstellingen, die men, voor rekening van den sulthan, aan de huurders van de door den vorst op verzoek van den heer NAHUIJS afgestane landen toestond, op eene alleronbillijkste en willekeurigste wijze, tegen den wil en tot blijkbaar ongenoegen der voogden, bovenmatig hoog

bepaald werden; zoodanig dat de kas van den sulthan daardoor geheel uitgeput raakte, en de voogden en voogdessen genoodzaakt waren, om gelden op te nemen, ten einde nu en dan in de behoefte van den kraton te voorzien.

Wij zullen slechts een enkel voorbeeld aanhalen, om aan te toonen op welke wijze, met betrekking tot deze schadeloosstellingen, werd te werk gegaan. Het land Bedoijo was, zoo als wij gezien hebben, tegen eene nominale huur van *vijf en twintig spaansche matten* 's jaars, aan den heer NAHUIJS afgestaan, en deze had daarop, met behulp van den rijksbestierder, een schoon woonhuis en onderscheidene koffijplantagiën doen aanleggen, waarvooor hij, bij de teruggave van dat land in opvolging van de publikatie van 6 Mei 1828, eene schadeloosstelling van *veertig duizend spaansche matten* vorderde; terwijl de voogden gemeld huis en koffijtuinen op slechts zeven honderd spaansche matten waardeerden; maar desniettemin dwong de heer SMISSAERT deze laatsten daarvoor zes en twintig duizend spaansche matten te betalen. Deze zaak wordt door een der latere residenten van Djokjokarta zoo eigenaardig en omstandig verhaald, dat wij, behoudens zijne verantwoordelijkheid voor de aangevoerde daadzaken, ons niet kunnen onthouden, zijne woorden hieronder te laten volgen; te meer omdat daardoor de geheele transaktie der schadeloosstellingen in een helder daglicht wordt gesteld.

Na vooraf de door het Gouvernement gemaakte bepaling, waarbij de landverhuur werd afgeschaft, aangehaald te hebben, zegt deze ambtenaar het volgende: „De heer SMISSAERT maakte de voogden nog nader met den inhoud van dat besluit (publikatie) van 6 Mei 1823 bekend, en hield zich vervolgens onledig, met aan de voogden den voordeeligen en winstgevenden staat af te schilderen, waarin de heeren NAHUIJS en D'ABO het landgoed Bedoijo, gedurende den tijd dat het in hun bezit was geweest, gebragt hadden; ten laatste zijn verlangen daarbij voegende, dat de voogden de som, welke tot schadevergoeding aan den heer NAHUIJS zoude behooren gegeven te worden, mogten bepalen op veertig duizend spaansche matten. In den kraton terug gekeerd, opperde DIPO NEGORO terstond de bedenking: „„hoe kan SMISSAERT van ons vorderen, dat wij Bedoijo met al de landerijen en koffijtuinen enz. van NAHUIJS overnemen? Het huis zou nog eene uitzondering maken; dat kunnen wij voor den sulthan waarderen en uitlossen; maar welk voordeel hebben wij van die koffijboomen en andere aanplantingen te wachten? De uitlossing kan niet anders dan allerschadelijkst voor ons zijn; wij kunnen de voordeelen uit den grond niet halen, die de Europeanen daaruit trekken."" MANGKOE BOEMIE stemde dit eveneens toe, en was ook van gevoelen, dat de schadevergoeding alleen voor huis en bijgebouwen, maar geenszins voor de aanplantingen, konde gegeven worden. De voogden hebben zich vervolgens naar Bedoijo begeven, en de huizingen aldaar, na bekomen aanwijzing door den heer D'ABO, gewaardeerd op zeven honderd spaansche matten, zonder daarbij in eenige aanmerking te nemen de koffijtuinen of andere aanplantingen.

„ Met deze hunne verrigting den resident SMISSAERT bekend makende, zeiden zij, het huis Bedoijo op zeven honderd spaansche matten gewaardeerd te hebben, doch het dan wel tegen acht honderd spaansche matten te willen overnemen. Op dit hun gezegde riep de heer SMISSAERT den rijksbestierder DANOE REDJO binnen, en gaf aan dezen zijne verwondering te kennen over de gezegde som, waarvoor de voogden het landgoed Bedoijo gewaardeerd hadden, en vroeg hem bij die gelegenheid, hoe veel de aanplantingen wel aan den heer NAHUIJS gekost hadden, en wat hij wel dagelijks aan de menschen had betaald, die op gemeld landgoed werkzaam geweest waren. De rijksbestierder antwoordde, dat de heer NAHUIJS meer dan vijftien guldens 's daags aan arbeidsloon had moeten uitgeven. „ „ Als gij hier bij nu bedenkt,"" voegde de resident SMISSAERT er bij „ „ hoe langen tijd hij zulks heeft moeten volhouden, en hoe veel uitgaven hij daarenboven heeft moeten bekostigen, voor welke hij gelden heeft moeten opnemen en zware renten moeten uitkeeren, zult gij mij moeten toestemmen, dat de gevraagde som niet dan billijk is.""

„ „ Ja,"" antwoordde MANGKOE BOEMIE daarop (het hoofd tegen de bank leunende) „ „ als gij dat alles wilt berekenen; maar wat gaat ons zulks aan? Welke waarde heeft het voor den jongen sulthan?"" DIPO NEGORO staarde eenigen tijd voor zich, en zeide eindelijk op eenen zekeren norschen toon: „ „ Als mijn vader niet gestorven was, dan zoude hij nog leven! als NAHUIJS het geld niet zoo uitgegeven had, dan had hij het nog in den zak."" — Hij sprak vervolgens geen woord meer en schudde het hoofd.

„ De resident SMISSAERT hield intusschen op de voldoening van de gevraagde som van veertig duizend spaansche matten aan, en zeide onder anderen nog: „ „ Gij moogt wel genoegen nemen met die som, als het mijn landgoed was, zoude ik het niet voor die geringe som geven.""

„ MANGKOE BOEMIE stelde bij die gelegenheid nog aan den resident SMISSAERT voor, zoo als D'ABO hem dit op Bedoijo had ingeblazen, om het land voor den sulthan aan te houden, en hetzelve nog twee jaren aan hem D'ABO af te staan, die alsdan de veertig duizend spaansche matten zoude voldoen, om het, na afloop van dat tijdvak, aan de voogden voor niet en zonder eenige onkosten terug te geven; doch dit voorstel werd niet aangenomen.

„ De heer SMISSAERT had nog eenige geheime gesprekken met den rijksbestierder, en stelde hem eindelijk voor, om de schadevergoeding alsnu te bepalen op zes en twintig duizend spaansche matten, waarop de voogden kortaf antwoordden, niet genegen te zijn meer dan acht honderd spaansche matten te geven.

„ De resident SMISSAERT gaf hun in bedenking, dat de heer NAHUIJS met den overleden sulthan in de naauwste vrienschapsbetrekking had gestaan, en dat hij daarom wel een goede schadevergoeding mogt hebben; waarop DIPO NEGORO nog eenmaal het woord opvatte en zeide: „ „ Mijn God! NAHUIJS is wel bevriend geweest met den sulthan, maar nimmer heeft hij den sulthan eenig voordeel aangedaan; vraagt hij nu voor die vriendschap

zoo veel geld? Hij heeft hem immers niet op den troon gesteld? De heer DEAM was ook wel met den sulthan RODJO; hij heeft hem zelfs op den troon verheven; en deze heeft voor zijne moeite niets anders gehad, dan dat de sulthan hem een paard voor zeven honderd spaansche matten heeft afgekocht.""

„Deze bijeenkomst en het daarin voorgevallene gesprek eindigde in geenen deele op eene vriendschappelijke wijze en in den betamelijken toon. Zij verlieten den resident en keerden ontevreden naar den kraton terug.

„Te huis komende heeft MANGKOE BOEMIE van het voorgevallene gesprek met den resident terstond mededeeling gedaan aan de ratoe AGONG of IBOE, welke met hem toestemde, dat zij niet meer dan acht honderd spaansche matten konden geven, dat ook de sulthan geene middelen had, waaruit de verlangde som kon gevonden worden, en dat zij dit den resident moesten in bedenking geven, doch indien daaraan geen gehoor werd gegeven, dat het dan beter was, *het verlangen van het Gouvernement op te volgen.* Immers de sulthan was nog jong en de bescherming van het Gouvernement zeer benoodigd; 't zou alzoo, meende zij, niet voorzigtig zijn, om hem reeds in den aanvang van zijne regering met het Gouvernement in onmin te brengen.

„Deze ratoe, algemeen voor eene verstandige vrouw bekend, heeft om die reden dan ook op eigen gezag het besluit genomen van de gevraagde som toe te staan, en dien ten gevolge den rijksbestierder nog dienzelfden dag aangeschreven, dat hij het voorgestelde door den heer SMISSAERT konde aannemen. Vervolgens werden zij weder in het residentiehuis geroepen, met last om hunne zegels mede te brengen, en daar komende, werd hun een brief ter teekening voorgelegd, waarin zij het aanbod van zes en twintig duizend spaansche matten aan den resident uit eigen beweging voorstelden, doch zij hebben dien niet gelezen; hiertoe werd hun geen tijd gelaten."

Zulke daden van het bestuur konden geenen gunstigen indruk bij de voogden maken, noch met betrekking tot de regtvaardigheid van het Gouvernement, noch ten aanzien van de zedelijkheid der ambtenaren, en geen wonder dus, dat DIPO NEGORO, die meende, dat aangezien de heer NAHUIJS het land kosteloos van den sulthan had gekregen, hij het ook zonder schadeloosstelling aan zijnen zoon behoorde terug te geven, daardoor onvergenoegd werd. Deze onvergenoegdheid was nog vermeerderd door het, hierboven reeds aangehaalde, in huur nemen, door het Gouvernement, van de Jabanrangkasche landen, welke daad, zoowel als de afschaffing van het verhuren van landerijen in de vorstenlanden, en dat het gezag over het rijk, gedurende de minderjarigheid van den sulthan, in handen van den resident was gesteld, door de prinsen en rijksgrooten werden aangemerkt, als voorloopige maatregelen van het Gouvernement „om al de landen van de inlandsche vorsten in bezit te nemen, en hen zoowel als hunne onderhoorigen slechts geldelijke toelagen te geven."

Wat men daarvan thans ook moge zeggen, het is zeker, dat van zoo-

danigen maatregel aan de *beide* hoven gesproken werd; en dat, toen DIPO NEGORO deze tijding heimelijk uit den dalm van den rijksbestierder kreeg, zij door hem tot een drangreden is gebruikt, om de prinsen en grooten in zijne oproerige voornemens te doen deelen.

De onbedachte handelingen en aanmatigingen van gezag van den assistent-resident CHEVALLIER strekten weinig om dit gevoelen tegen te spreken. Men wil zelfs, dat hij de provincie Banjoemas reeds tot zijne toekomstige residentie had uitgekozen. Deze zelfde zucht om te regeren, schijnt ook te Soerakarta geheerscht te hebben, want men weet met zekerheid te zeggen, dat toen in 1824 of 1825 de heer MEIJLAN, die destijds direkteur van de landelijke inkomsten en direkte belastingen was, den steller van dit verhaal het plan van het Gouvernement mededeelde, „om het landelijk stelsel in de vorstenlanden in te voeren," en toen daartegen, onder andere bedenkingen, door dezen laatsten de afwezigheid onzer troepen naar Celebes werd voorgebragt, deze hooge ambtenaar, in den geest van dien tijd, te kennen gaf: „dat daarvoor geene troepen vereischt werden, want dat de ambtenaar, die destijds de funktiën van resident te Soerakarta waarnam, hem geschreven had, dat, indien de garnizoenen aan de beide hoven werden weggenomen, hij den geprojekteerden maatregel evenwel gemakkelijk, zoo niet gemakkelijker, zoude kunnen invoeren." De raad van Indië MUNTINGHE verhaalde kort daarop, bij gelegenheid dat hij zijne denkbeelden mededeelde over de onvergeeflijke onkunde, die aangaande den invloed der Javaansche Vorsten bij de tijdelijke ambtenaren aan de hoven bestond, en over de daaruit bij hen voortspruitende onverschilligheid, „dat de toen waarnemende resident van Soerakarta zich verbeeldde, dat zijn invloed aldaar zoo verre boven dien van den keizer verheven was, dat, indien deze laatste zijne troepen met vijandige bedoelingen in de wapenen mogt brengen, zijne verschijning en een bevel van hem, voldoende zouden wezen, om ze hunnen vorst te doen verlaten en de wapenen nederleggen."

Als eene de onlusten voorbereidende zaak, mogen wij hierbij niet uit het oog verliezen, de knevelarijen en kwellingen, waaraan de Javanen bij de tolpoorten onderhevig waren, en die, indien wij de, welligt niet van overdrijving vrij te pleiten, rapporten der ambtenaren mogen gelooven, zoo verre gingen, dat niet alleen alles, wat slechts voor belasting vatbaar was, daaraan onderhevig werd gemaakt, en dat de vrouwen van reizende hoofden aan de onkiesche belasting en bevoeling van de Chinesche pachters, en hunne, de landtaal nog niet eens magtige, Chinesche bedienden blootgesteld waren; maar dat zelfs menschen, die niets mede voerden, voor hunne partes posteriores moesten betalen, welke belasting van het volk den eigenaardigen naam van „bokkongan" verkreeg; en dat eindelijk, wanneer de afgestorvenen naar hunne laatste woning werden overgebragt, de Chinezen de onbeschaamdheid hadden, om daarvoor tol te vorderen.

Onder zulke omstandigheden en bij zulke handelingen, was er inderdaad niet veel noodig, om het smeulend vuur in lichte laaije vlam

te doen uitslaan. DIPO NEGORO had reeds sedert lang daartoe het plan gemaakt en voorbereid, door heimelijke reizen in de binnenlanden te doen, het bidden en vasten op afgezonderde plaatsen en in spelonken, het aanhalen van de priesters en andere kwaadwilligen of ontevredenen, het aannemen van een schijnheilig voorkomen, door de uiterlijke voorschriften van den Koran naauwgezet te vervullen, het zenden van geheime zendelingen naar onderscheidene streken, om de gemoederen op te winden, en eindelijk door zijne verbindtenis met den fanatieken priester KIAY MODJO, diè van hem de herstelling van het priesterlijk gezag en de zuivering van het Islamsche geloof van alle inbreuken, die de prinsen en grooten daarop door spel, drank en andere ongebondenheden maakten, verwachtte. Spoedig werd hem nu reden gegeven, om zich wegens handelingen van de zijde van het Europesche bestuur te beklagen, en hem in het oog der bevolking als een mishandelde en verdrukte prins te doen voorkomen.

Had DIPO NEGORO vroeger, onder voorwendsel van dronkenschap, den resident SMISSAERT openlijk beleedigd, eenigen tijd daarna vonden de assistent-resident CHEVALLIER en de translateur DIETREE, die wegens hunne gemeenschap met onderscheidene prinsessen en hunne beleedigende en aànmatigende handelingen ten aanzien van dit hof reeds zeer gehaat waren, goed, om hem op eene partij bij den rijksbestierder zoo hoonend te behandelen, dat hij beschaamd en vernederd die plaats moest verlaten. Van dat oogenblik verscheen hij, zoowel om deze reden, als wegens de wrok, die hij ter zake van de schadeloosstelling voedde, nimmer weder in de residentie of in het publiek. Kort daarop besloot de assistent-resident CHEVALLIER om eenen toerweg te doen maken, die gedeeltelijk over den grond van gemelden prins te Tagal-redjo en over een in de nabijheid liggend graf moest loopen. Als of men het geduld van dezen man de uiterste proeven wilde laten doorstaan, werd met dit werk begonnen, zonder hem daarvan eenige kennis te geven, veel min zijne toestemming te verzoeken. Van dit oogenblik werden het misnoegen en de vijandelijke bedoelingen van DIPO NEGORO duidelijk zigtbaar, daar hij de bamboe-stokken, die ter afbakening van dien weg gesteld waren, door ontblootе pieken deed vervangen en de schade, die aan het graf was toegebragt, herstellen. Terwijl hij het hem aangedane geweld en de schending der graven openlijk verkondigde en met de zwartste kleuren afschilderde, werden zijne toebereidselen tot den oorlog zoo openlijk, dat zij aan het Solosche hof, en eerst daardoor bij den heer SMISSAERT, bekend werden.

De rijksbestierder beweert, dat hij meermalen den resident op het gedrag van DIPO NEGORO opmerkzaam heeft gemaakt, en speciaal sedert hij zich noch ten hove noch in de residentie vertoonde, maar dat dit door hem en den assistent-resident steeds is in den wind geslagen, voorgevende dat DIPO NEGORO zinneloos was. Ook de ratoe AGONG en de panembahan MANGKOERAT, destijds eerste voogd en MANGKOE BOEMIE genaamd, schijnen daarvan geweten te hebben. Immers verzocht de ratoe aan den panembahan, om dit den resident mede te deelen en hem te

verzoeken, om te Djokjokarta te komen wonen, en zelf het bestuur te voeren, in stede van het aan den assistent-resident en den translateur DIETREE over te laten. Maar daar de panembahan reeds genoeg verguizingen van den heer SMISSAERT had ontvangen en niet geteld werd, heeft hij zich van de uitvoering van deze opdragt verschoond.

Zonderling is het nogtans dat prins PAKOE ALAM, toemenggoeng SETJO DI NINGRAT en de rijksbestierder geene andere middelen hebben gezocht, om het dringende onheil af te wenden, toen zij de onverschilligheid van den resident en zijnen assistent-resident bemerkten; bij voorbeeld, door van hetgeen er voorviel bij anonime brieven kennis te geven aan den Gouverneur-Generaal, of aan personen van hunne kennis te Batavia, of door andere geheime middelen te gebruiken om het hooge bestuur daarop opmerkzaam te maken. Eene nalatigheid, die men alleen daardoor kan verklaren, dat zij daartoe of te bevreesd waren, of dat zij de zaak nog niet beschouwden tot genoegzame rijpheid gekomen te zijn; gelijk het dan ook bewezen is, dat de opstand niet zoo spoedig zoude zijn uitgebroken, zonder den onberaden en gevaarlijken maatregel van eene te laat uitgezondene militaire expeditie, om DIPO NEGORO gevangen te nemen; waartoe de resident SMISSAERT en de assistent-resident CHEVALLIER, tegen den raad van prins PAKOE ALAM en andere verstandige lieden, besloten, toen zij uit hunne sluimering ontwaakten en met de zaak verlegen werden.

Het was op Zaturdag den 16den Julij 1825, dat de resident SMISSAERT van den waarnemenden resident van Soerakarta het eerste berigt ontving, van de voorbereidselen, die DIPO NEGORO ten oorlog maakte, maar ook dit berigt was niet in staat om hem naar Djokjokarta terug te brengen, voor dat zijne persoonlijke veiligheid te Bedoijo bedreigd werd. Hij keerde toen in den morgen van den 18den Julij, en dus twee dagen daarna, naar de hoofdplaats terug, en in stede van de zaak met die bedaardheid en dat overleg te behandelen, die onze zwakke verdedigingsmiddelen op Java over het algemeen, maar te Djokjokarta in het bijzonder, vorderden, deed hij onmiddellijk na zijne aankomst DIPO NEGORO, bij eenen brief van wege den rijksbestierder, de redenen afvragen, waarom hij gewapend volk verzamelde? De prins weigerde echter te antwoorden.

Aan panggeran MANGKOE BOEMIE, later panembahan MANGKOERAT, die reeds vruchteloos getracht had, om DIPO NEGORO van zijne vijandelijke voornemens terug te brengen, werd toen opgedragen, om DIPO NEGORO te gaan gelasten in het fort te komen.

Den volgenden dag, den 19 Julij, voldeed deze daaraan, echter zonder gevolg. Door den resident werd hij andermaal met hetzelfde doel naar DIPO NEGORO gezonden, met bedreiging tevens, dat hij ongelukkig zoude worden, indien hij in deze zending niet mogt slagen. De prins begaf zich den 20 Julij ten tweeden male naar Tegal-redjo, waar DIPO NEGORO woonachtig was, en nadat hij zijne uiterste pogingen had aangewend, om in zijne zending te slagen, en eindelijk bemerkte, dat DIPO NEGORO dien ten gevolge ook tegen hem vijandig gezind werd, zag hij zich ver-

pligt, om van twee kwaden het beste te kiezen, en besloot om zijne zaak met die van DIPO NEGORO te vereenigen en te Tegal-redjo te blijven.

Toen beraadslaagden de beide prinsen wat hun in deze omstandigheden te doen stond, en besloten om eenen brief aan den resident te schrijven, waarbij zij de verwijdering uit het rijksbestuur van den raden adipatie DANOE REDJO verzochten. Bij een brief, die door de regenten SIENDOE NEGORO en MENDOERO werd overgebragt, antwoordde de resident hun, dat hij, daartoe geen magt hebbende, die zaak aan de beslissing van het Gouvernement zoude onderwerpen. Terwijl de misnoegde voogden bezig waren, om dezen brief van den resident te beantwoorden, werden er eenige schoten gehoord, die gemelde regenten beloofden onmiddellijk te zullen doen ophouden, zonder echter in staat te zijn, om deze belofte te vervullen.

De assistent-resident CHEVALLIER had zich reeds op den 18 Julij verzekerd, dat DIPO NEGORO, ofschoon vijandige bedoelingen hebbende, nog niet veel volk verzameld had, en dien ten gevolge, toen zulks nog gemakkelijk konde geschieden, aangeboden, om dien prins gevangen te nemen. Dit werd echter door den resident van de hand gewezen, die dezen dag, zoo wel als den volgenden, en den morgen van den 20 Julij, doorbragt met noodelooze beraadslagingen, en het geven van, telkens weder veranderende, bevelen.

DIPO NEGORO had zich dien tusschentijd van vier volle dagen, gerekend van den 16, wanneer de resident het eerste berigt ontving, tot den 20 Julij 1825, toen de expeditie plaats had, ten nutte gemaakt, om volk te verzamelen, hetwelk, ter kennisse van den resident gekomen zijnde, hem eindelijk zijne toestemming deed geven tot den maatregel, die twee dagen vroeger had behooren genomen te worden.

Naar aanleiding daarvan, had de assistent-resident zich in den namiddag van den 20 Julij aan het hoofd van eenige troepen gesteld, ten einde DIPO NEGORO gevangen te gaan nemen. Daaruit was eene schermutseling met de gewapende magt, die deze prins te Tegal-redjo verzameld had, ontstaan; en daar de assistent-resident, ondanks de vertoogen van de genoemde regenten, strekkende om het antwoord, hetwelk men bezig was op des residents missive te schrijven, af te wachten, alvorens verder te gaan, besloot, om in de woning van DIPO NEGORO door te dringen, ontvlugtte deze prins, vergezeld van den medevoogd MANGKOE BOEMIE, naar het Selarongsche gebergte, werwaarts hij zijne familie reeds vooruit gezonden had, ten einde een oorlog aan te vangen, die de rust van Java gedurende vijf jaren verstoord heeft.

Ware de resident van Djokjokarta een ander man geweest, dan had hij dezen oorlog voorgekomen, hetzij door sedert het begin van zijn bestuur geheel anders te handelen, hetzij door, toen de zaken eenmaal tot eene zekere spanning gekomen waren, zich in persoon bij DIPO NEGORO te vervoegen, om de bestaande bezwaren vertrouwelijk en openhartig uit den weg te ruimen; welk laatste middel, zoo het al niet in allen deele

aan het oogmerk beantwoord mogt hebben, echter had kunnen strekken, in de eerste plaats om zijne vredelievende gezindheid voor de inlandsche bevolking aan den dag te leggen, en in de tweede plaats, om het uitbarsten der onlusten, zoo onverwachts en zonder dat het Gouvernement daarop was voorbereid, door middel van onderhandelingen te verschuiven; terwijl, indien hij geweldige middelen had willen gebruiken, hij daartoe reeds den 16^{den} of 17^{den} had moeten besluiten, ten einde DIPO NEGORO geen tijd te laten, om maatregelen van verdediging te nemen.

Hebben wij al de fouten van het bestuur, waardoor de onlusten waarschijnlijk veroorzaakt zijn, onbewimpeld opengelegd, thans vordert de regtvaardigheid, om nog eene der voornaamste beweegredenen daarvan almede te vermelden.

Het is namelijk eene onbetwistbare waarheid, dat elk overheerscht volk steeds met geestdrift elke gelegenheid zal te baat nemen, om het vreemde juk af te werpen. Zoo wij de bewijzen daarvan niet in onze eigene geschiedenis en in die van alle andere volken willen zoeken, dan behoeven wij die van onze Indische bezittingen slechts aandachtig te doorloopen. Wanneer wij ons dan tot die van de beide Javasche hoven bepalen, zullen wij bevinden, dat, niettegenstaande zoo wel bij de vorsten als bij mindere Javanen de innerlijke overtuiging bestaat, dat zonder onze oppermagt door hen geen duurzame rust gesmaakt kan worden, en dat de regerende geslachten reeds lang van den troon zouden zijn gestooten, indien zij door ons gezag niet ondersteund werden, deze zelfde vorsten benevens hunne prinsen, grooten en priesters er echter steeds hun werk van gemaakt hebben, om zamenzweringen te smeden, ten einde ons van dit eiland te verdrijven of om ons gezag te beperken.

Dat wij ons voorts door geene theoretische beschouwingen, of door vooringenomenheid ten aanzien van onze voortreffelijkheid en liberaliteit laten wegslepen, maar zien wij de zaak menschkundig in; en dan moet ons deze neiging niet bevreemden, want onze regeringswijze, godsdienst, taal, zeden, gewoonten, kleur en kleedingswijze verschillen zoo zeer van die der inboorlingen, dat ieder van deze zaken op zich zelve, en zoo veel te meer alle te zamen genomen, hen dagelijks aan den toestand moeten herinneren, waarin wij hen gebragt hebben. Aan hen, die ons, ter wederlegging van dit gevoelen, de onverschilligheid van de Javanen voor hunne godsdienst, en de overtreding van de voorschriften des korans, waaraan vooral de grooten zich dagelijks schuldig maken, willen te gemoet voeren, behoeft men slechts te herinneren, dat jaarlijks eenige honderden van pelgrims zich van hier naar Mekka begeven, die aldaar de onverdraagzame gevoelens, die het Mahomedaansche geloof eigen zijn, inzuigen, en dat deze lieden, bij hunne terugkomst voor een soort van heiligen gehouden wordende, niet nalaten om deze beginselen onder het ligtgeloovig volk te verspreiden, ten einde daardoor hunne, den geestelijken zoo eigene, heerschzuchtige bedoelingen te bereiken *). Hen, die de voortreffelijk-

*) Sedert deze verhandeling werd geschreven (1833) heeft hierin eene zeer aanmerkelijke

heid en liberaliteit onzer regeringswijze, in tegenoverstelling van het despotismus der inlandsche vorsten willen doen gelden, zullen wij slechts doen opmerken, dat ieder volk de instellingen zijner voorvaderen voor de beste houdt, of dat het zich althans daaronder het gelukkigste rekent, een feit, waaraan, bij den onbeschaafden Javaan, die met zulke verhevene denkbeelden van de wijsheid en grootheid zijner voorvaderen bezield is, een dubbel gewigt moet worden toegekend.

Nemen wij nu nog het bijzonder karakter van DIPO NEGORO in aanmerking. Ofschoon hij vroeger, en wel ten tijde van den resident CRAWFURD, voordat Djokjokarta door de Engelschen veroverd werd, het werktuig is geweest, waardoor zijn vader, sulthan RODJO, zijne geheime verstandhouding met de Europeanen onderhield, blijkt het echter, dat hij steeds van een trotsch, dweepzuchtig en heerschzuchtig karakter is geweest. Deze karaktertrekken zijn, door de hiervoren beschreven omstandigheden en voorvallen, voorzeker niet ten gunste veranderd, en vooral niet toen hem persoonlijke beleedigingen werden aangedaan, en hij zich niet alleen als voogd miskend achtte, maar ook in het zekere onderrigt meende te zijn, dat wij onze steeds toenemende magt, door de geheele vernietiging van het Djokjokartasche rijk, meer en meer wilden uitbreiden.

Sommigen beweren, dat sulthan RODJO aan DIPO NEGORO, die zijn oudste maar onechte zoon was, ter belooning voor de hem bij het Engelsch tusschenbestuur bewezene diensten, waardoor hij op den troon is geraakt, de opvolging beloofd en hem daarvan een schriftelijk bewijs zoude gegeven hebben; maar deze omstandigheid is ons niet voldoende gebleken. Alleen verzekert men, dat de Britsche Luitenant-Gouverneur RAFFLES aan dezen prins een geschrift heeft ter hand gesteld, waarbij hem de voortdurende vriendschap en bescherming van het Gouvernement toegezegd werd, en dat dit bewijs hem door wijlen de ratoe AGONG, die bevreesd was, dat hij daarvan ten nadeele van haren zoon, de vader van den tegenwoordigen sulthan, gebruik zoude maken, afhandig is gemaakt; eene daad, die niet kon missen eenen zeer ongunstigen indruk bij hem te verwekken.

Na de vlugt van DIPO NEGORO en MANGKOE BOEMIE, kenmerkte zich het begin der onlusten door eene algemeene volksbeweging in het Mataramsche. Het gezag van den resident en van den rijksbestuurder hield geheel en al op, de tolpoorten werden beroofd, verbrand en geplunderd, en vele prinsen, regenten en hofgrooten, zoo wel als des sulthans pradjoerits, volgden de muitelingen naar het Selarongsche gebergte, na alvorens hunne woningen in brand te hebben gestoken.

De hoofdplaats werd ingesloten en van allen toevoer van buiten beroofd,

---

verandering plaats gegrepen. De togten naar Mekka, om het regt van den tulband te halen, zijn aanzienlijk verminderd, vooral in sommige residentiën. In de verslagen van onderscheiden residenten heb ik daarvan vele treffende bewijzen gevonden. Dat is eene bijzonderheid, die inderdaad opmerking verdient. Overigens kunnen wij ons slechts gedeeltelijk met deze redenering vereenigen. Wij erkennen het feit, dat onze zeden, gewoonten enz. nog niet populair zijn bij de Javanen; maar wij ontkennen de gevolgtrekking, dat zij daarom het juk dat wij hun opzeggen, zouden willen afwerpen. *Dat willen zij alleen als dit juk hen drukt.*

RED.

waardoor zij, die den jongen sulthan nog getrouw gebleven waren, òf door honger gedrongen werden, om het voorbeeld van de anderen te volgen, òf aan het uiterste gebrek ten prooi moesten verstrekken; want de voorraad in het fort en bij de Chinesche en Europesche bevolking was zoo gering, dat men zelfs, zonder een spoedigen toevoer van Soerakarta, het fort niet had kunnen behouden en Djokjokarta moeten verlaten. De wegen, bruggen en posterijen werden vernield, en, met uitzondering van het Europesche en Chinesche kamp, de kraton en de dalms van prins PAKOE ALAM en van den rijksbestierder, leverde Djokjokarta binnen een kort tijdsverloop niet meer dan een puinhoop op.

Binnen de hoofdplaats en om en nabij den dalm van PAKOE ALAM en van den rijksbestierder, werden dagelijks gevechten geleverd, en de brandstichtingen waren zoo menigvuldig, dat men het binnen het fort naauwelijks van de hitte konde houden, terwijl uit den tuin van het tegenwoordige residentiehuis op de schildwachten, die op de bastions van het fort stonden, door de muitelingen geschoten werd.

Het behoud van den kraton, die dag en nacht hevige aanvallen te verduren had, moet aan de lijfwacht van den sulthan en aan het garnizoen, vereenigd met des sulthans getrouw geblevene troepen, onder bevel van den majoor WIRO NEGORO, worden toegeschreven; welke hoofd-officier, alhoewel DIPO NEGORO toezeggingen op de uitlevering van den sulthan en den overgang van den kraton gedaan had, echter toen dit plan mislukte, en hij de wraak van DIPO NEGORO vreesde, getrouw gebleven is, iets waaraan hij zijne verheffing tot Luitenant-Kolonel, Kolonel, Raden-Adipattie, Panggeran en Panggeran Adipattie te danken heeft gehad, maar voor welke gunsten hij zich later zeer ondankbaar heeft betoond.

Prins PAKOE ALAM bleef in zijnen dalm en behield dien met behulp van zijne troepen, ondanks de veelvuldige pogingen der muitelingen om hem te veroveren, terwijl hij het grootste gedeelte van zijn vermogen opofferde, om de hem getrouw geblevene personen en onze troepen te voeden. Dit laatste ging met niet weinig moeite gepaard, daar eene hoeveelheid rijst, die naauwelijks voldoende was om een mensch voor een enkel maal te voeden, tegen goud opgewogen werd, en men paardenvleesch, benevens ander ongewoon en walgelijk voedsel, zoo als het hart van den klapperboom, wortelen, bladeren enz. nuttigde. Ja, de armoede en het gebrek waren, in den eersten tijd der onlusten, zoo groot, dat Radens en andere aanzienlijke lieden, even goed als eene ontelbare menigte minderen, als bedelaars langs de wegen rondkropen en stierven zonder begraven te kunnen worden.

De rijksbestierder, die even als de resident alle gezag verloren had, rekende zich in zijnen zoo digt bij het fort gelegen dalm niet meer veilig, en betrok een meer in de nabijheid gelegen Europeesch huis, met de weinige getrouwen, die hij had overgehouden. De burgers van Djokjokarta vereenigden zich in deze omstandigheid tot eene schutterij, om hunne have en goed te verdedigen en hebben veel bijgedragen, om het weinige,

dat van het voorheen zoo schoone en volkrijke Djokjokarta overbleef, te behouden. Had men de voorzorg niet gebruikt, om den sulthan benevens de verdere leden der vorstelijke familie naar het fort over te brengen, en eenige prinsen in arrest te nemen, dan waren dezen voorzeker, hetzij door verraad of door den nood gedrongen, tot de muitelingen overgegaan.

Maar waartoe langer stilgestaan bij de onmiddelijke uitwerkselen van eenen opstand, die de inbeelding, heerschzucht en moedwilligheid van eenige ambtenaren en hunne schandelijke onverschilligheid ons berokkend hebben? Waartoe getracht, om zoodanige afgrijsselijkheden te beschrijven, als het gewoon gevolg van den oorlog en vooral van eenen binnenlandschen zijn? Laten wij liever den loop en het einde van deze onlusten zoo kort mogelijk beschouwen.

Naauwelijks had men te Batavia de tijding van het te Djokjokarta voorgevallene vernomen, of de Gouverneur-Generaal, baron VAN DER CAPELLEN, gelastte den Luitenant-Generaal DE KOCK, om zich onverwijld naar het toneel der onlusten te begeven, ten einde ze op de best mogelijke wijze te dempen. De heer DE KOCK reisde het eerst naar Soerakarta, ten einde zich van de gezindheid van dat hof te verzekeren, en om voorts op die plaats zoodanige maatregelen te nemen, als de hagchelijke tijdsomstandigheden vorderden, aangezien het onmogelijk of ondoelmatig was, dat hij zich reeds dadelijk, en zonder eene groote magt mede te nemen, naar het benaauwde, verwoeste en uitgehongerde Djokjokarta begaf. De komst van dezen waardigen Generaal, door wiens voorbeeldeloos beleid en geduld de vrede eindelijk hersteld werd, had juist ter gelegener tijd plaats, want alhoewel het waar is, dat de fungerende resident van Soerakarta, de heer MAC GILLAVRIJ, den resident SMISSAERT het eerst van de oproerige voornemens van DIPO NEGORO kennis had gegeven, zoo is het echter niet minder waarachtig, dat het Soerakartasche hof zijne daden en bedoelingen voor hem verborgen had weten te houden of te bemantelen, daar men in het begin van de onlusten, door tusschenkomst van den luitenant SCHLOSSER, kennis kreeg van een geheim bevel, van den, sedert in 1830 verbannen, keizer aan den bevelhebber zijner, op den weg naar Djokjokarta, te Delangoe, gestationeerde troepen, strekkende om DIPO NEGORO in allen opzigte ongemoeid te laten. Deze daad van den keizer, die eene verstandhouding tusschen hem en de muitelingen deed veronderstellen, was zoo onverwacht voor den waarnemenden resident van Soerakarta, dat hij in de eerste verslagenheid eene raadsvergadering met de voornaamste prinsen hield, waarin de suspensie van den keizer in overweging werd genomen. Maar deze maatregel werd door de openhartige verklaring van den rijksbestierder „dat hij in dat geval zijn ambt zoude nederleggen" verhinderd.

En waarlijk, men had moeijelijk tot een verkeerder en gewaagder besluit in dit tijdsgewricht kunnen komen, alzoo, bij de te Djokjokarta bestaande onlusten, door die daad ook aan het hof van den keizer zoodanige verwarringen en kabalen geboren zouden zijn, als eene onverwachte troons-

verwisseling gewoonlijk verzellen, en waardoor gevolgelijk den muitelingen, hetzij door intrigues, hetzij door de weerloosheid en verdeeldheid van Soerakarta, de weg derwaarts geopend zoude zijn.

Het is intusschen zeker, dat het Solosche hof, door de spoedige komst van den Luitenant-Gouverneur-Generaal DE KOCK en door de geruststellende verzekeringen en de beloften die hij den keizer en de hofgrooten gegeven en gedaan heeft, weerhouden is geworden, om almede tegen ons op te staan; iets dat de keizer en eenige prinsen in 1829 of 1830, volgens een officiëel rapport van den heer NAHUIJS, volmondig erkend hebben. Er bestaan zeer vele redenen om te gelooven, dat die vijandige stemming van het hof van Soerakarta voornamelijk door het ontwerp, „om de landelijke inkomsten in de vorstenlanden in te voeren" is veroorzaakt geworden.

Onze weerlooze staat bij het uitbarsten der onlusten op Java, door de expeditie naar Makasser en Borneo, genoegzaam bekend zijnde, zoo zal het geen betoog vereischen, dat het eene allergelukkigste omstandigheid geweest is, dat het den Generaal DE KOCK heeft mogen gelukken, om niet alleen het vorenstaande te bewerken, maar om het zelfs zoo verre te brengen, dat het Solosche hof tot medewerking in het dempen der onlusten overgehaald werd, daar een tegenovergesteld gedrag ons het bezit van Java of althans van een groot gedeelte daarvan had kunnen kosten.

Daar er weinig troepen voorhanden waren, zoo bepaalde de Generaal zich aanvankelijk tot het zenden van levensmiddelen, en zooveel mogelijk ook van versterking naar Djokjokarta, ten einde het behoud van die plaats te verzekeren. 't Was niet vóór het laatst van de maand September 1825, dat hij, vergezeld van eene aanzienlijke magt, te Djokjokarta aankwam, en dat er krachtdadige maatregelen, ter beteugeling der muitelingen werden genomen.

DIPO NEGORO had zich al dien tijd met MANGKOE BOEMIE in het Selarongsche gebergte opgehouden, waar hij dagelijks versterking ontving, zoowel van prinsen en grooten, als van gewapend dessa's volk, sulthanstroepen en vlugtelingen uit de hoofdplaats. Zijn voorname oogmerk schijnt daarmede geweest te zijn, om, behalve de uitbreiding van zijnen aanhang en het trotseren van het Europesche gezag, den jongen sulthan in handen te krijgen, ten einde, door op naam van dien vorst den oorlog te voeren, een schijn van regtvaardigheid aan zijne zaak te geven.

De resident van Djokjokarta daarentegen nam geene klemmende maatregelen hoe ook genaamd, maar toonde eene wankelmoedigheid en bevreesdheid, die de getrouw geblevene grooten den moed moest benemen. Dientengevolge is eene poging van hem, op den 22 Julij, om prins PAKOE ALAM en zijnen zoon PAKOE ALAM II de voogdijschap over den sulthan te doen aanvaarden, geheel mislukt, omdat deze prinsen zulks, toen de zaken eenmaal in zulk een verwarden staat waren, volstandig weigerden. Daardoor werd hij genoodzaakt om het roer der regering in zijne zwakke en weifelende handen te houden. De kolonel, kommandant der tweede groote militaire afdeeling, die intusschen op denzelfden dag te

Djokjokarta aankwam, vermeerderde de verwarring door zich aanhoudend in het gebruik van sterken drank te buiten te gaan. Eene door hem op den 24 Julij gemaakte expeditie naar Bantool had geene de minste uitwerking, omdat de muitelingen gedurig retireerden en geen gevecht wilden aannemen, terwijl hij zijne magt waarschijnlijk te zwak rekende om DIPO NEGORO van Selarong te verdrijven, een maatregel welke in dien tijd, toen het gezag van DIPO NEGORO nog niet volkomen gevestigd was, van groot nut had kunnen zijn, zoowel om onze meerderheid aan den dag te leggen als om het benaauwde Djokjokarta eenigen toevoer van levensmiddelen te verschaffen.

Op den 23 Julij 1825 had er, tot overmaat van ramp, eene gebeurtenis plaats gehad, die den moed der muitelingen merkelijk moest aanwakkeren en hen alle vrees voor de Europesche dapperheid en wapenen doen verliezen. Een kapitein, die met een detachement van honderd man Europesche infanterie, hetwelk alles was, wat men te Samarang had kunnen te zamen brengen, en waartoe zelfs de militaire geëmploijeerden waren opgeroepen, naar Djokjokarta marcheerde, ontving te Magelang onder zijn escorte eene som van acht en twintig duizend zilveren guldens, om in het te Djokjokarta heerschende geldgebrek te voorzien. Maar daar deze officier, door eene onvergeeflijke nalatigheid, zijne troepen niet bij elkander hield, en met het grootste gedeelte van zijne manschappen door marcheerde, zonder zich aan zijne, met het escorte van het geld belaste, achterhoede te storen, werd deze laatste te Pisangan, ongeveer acht palen van Djokjokarta, door een gering hoofd der muitelingen met weinig magt aangevallen en afgemaakt, en gemelde aanzienlijke som gelds buit gemaakt.

Dit eerste gelukkig treffen, waarbij ongeveer dertig Europeanen door de muitelingen werden vermoord en waarbij zij zulk een grooten buit verkregen, werd door hen als een gunstig voorteeken en eene blijkbare ondersteuning van het Opperwezen beschouwd.

Zoo men hetgeen sommigen zeggen mag gelooven, dat de kapitein, van het oogenblik, dat zijne ongelukkige soldaten vermoord werden, en dat de muitelingen het geld verdeelden, gebruik maakte om zich met de overigen te redden, dan zal deze lafhartigheid weinig hebben toegebragt, om den vijand eerbied voor het Europesche karakter in te boezemen.

De opstand breidde zich inmiddels meer en meer uit, zoodanig, dat, na eene geduchte nederlaag bij Damak, dat regentschap door den muitenden panggeran van Serang ingenomen en Samarang bedreigd werd, terwijl de kommunikatie tusschen Samarang en Pakalongan door de muitelingen werd afgesneden.

DIPO NEGORO nam nu nog in den loop van de maand September den titel aan van sulthan ABDUL HAMIED HERO TJOKRO, terwijl hij den panggeran MANGKOE BOEMIE dien van „panembahan" verleende.

De in dit stuk reeds genoemde KIAY MODJO, die dweepzieke en onrustige, onder het Soerakartasche hof behoorende, priester *), die reeds vroe-

*) Sommigen beweren, dat deze priester door het Soerakartasche hof, dat met DIPO NEGORO in verstandhouding stond, hem toegevoegd is.

ger wegens zijn oproerig gedrag eene ernstige korrektie had ondergaan, maar met wien DIPO NEGORO op zijne geheimzinnige reize in het Padjangsche kennis had gemaakt, had zich reeds in den aanvang van den opstand te Selarong bij den hoofdmuiteling gevoegd, gevolgd door de meeste priesters uit de vorstenlanden, welke lieden meenden dat het gunstig oogenblik toen geboren was, om, door de verdrijving der Europeanen, de uitbreiding en verbetering van het Mahomedaansche geloof te bewerkstelligen.

Deze priesters oefenden weldra een groot gezag over DIPO NEGORO uit, alzoo deze laatste, hetzij door staatkunde hetzij door fanatisme gedreven, zich blindelings door KIAY MODJO, die tot zijn „pateh" verkozen werd, liet leiden; zoo ver zelfs, dat hij om den priesteren te behagen, de Arabische gewoonten in alles navolgde en de kleederdragt en namen der muitelingen zelfs veranderde. Zoo zag men hen meest allen met tulbanden en Arabische buisjes en broeken gekleed, ter vervanging van de nationale sarong en hoofddoek. Zoo droeg DIPO NEGORO den naam van ABDUL HAMIED, de panembahan dien van ABDUL NGARIB, en zoo vervolgens alle andere hoofden der muitelingen. De titel van toemenggoeng werd door dien van *daula* en die van prins of adipattie, door dien van *bassa* vervangen; terwijl eindelijk de korpsen geregelde pradjoerits in stede van mantrie-jero, ketangoong enz., de namen van *boolkio*, *arkio*, *turkio* enz. verkregen. Kortom de slimme en doorslepene KIAY MODJO en de niet minder staatkundige DIPO NEGORO wisten aan den tot stand gebragten opstand, door priesterlist en bedrog, het voorkomen van eenen religieoorlog te geven, en het volk met dat oogmerk, door de buitensporigste opvolging van de bij den Koran voorgeschrevene gebeden, reinigingen enz. in eene aan zinneloosheid grenzende stemming tegen de ongeloovige beheerschers van Java te brengen.

Hadden wij ons, in den aanvang der onlusten, op onderscheidene nederlagen, die wij den muitelingen toebragten, en op het behoud van de hoofdplaats van Kadoe, door de dapperheid der geringe bezetting, onder bevel van den kapitein DUPERRON, te beroemen; niet minder hadden wij te betreuren het verlies van het grootste gedeelte dezer residentie, en het sneuvelen van onze beide brave en getrouwe regenten aldaar, benevens andere gevoelige tegenspoeden; en toen de Generaal DE KOCK, in September 1824, te Djokjokarta aankwam, was de toestand van zaken reeds tot die hoogte geklommen, dat alle hoop, om de onlusten anders dan door de kracht van wapenen te dempen, moest worden opgegeven.

Voor dat het jaar 1825 ten einde was geloopen, en in den aanvang van 1826, hadden niet alleen de provinciën Mataram, Padjang, Bagelen, Kadoe, Soekowatie, Ledok, Selomanik en de Jabanrangkasche landen, maar ook meer verwijderde distrikten, in de Montjonegoros gelegen, Kertosono achter Soerabaja niet uitgezonderd, aan den opstand min of meer deel genomen. Een ontzagverwekkende militaire magt, gepaard met de trouw van onze eigen onderdanen, waren dus de eenige middelen, om onze za-

ken eenen gunstigen keer te doen nemen. De Generaal DE KOCK, te Djokjokarta aangekomen zijnde, had het noodig geacht den resident SMISSAERT te suspenderen en van Djokjokarta te verwijderen, en nadat de heer MAC GILLAVRY slechts eene maand met de waarneming van die betrekking was belast geweest, werd hij door den heer VAN SEVENHOVEN vervangen.

Ofschoon deze ambtenaar alle mogelijke pogingen aanwendde, om weder een geregeld bestuur te Djokjokarta daar te stellen, en de prinsen MERTO SONNO en PANOELAR met dat oogmerk tot voogden werden benoemd, was de opstand echter reeds te algemeen, dan dat men van met de meeste wijsheid beraamde politiemaatregelen, eenige vrucht kon verwachten. Daarom had het bestuur van den heer VAN SEVENHOVEN en van de nieuw benoemde voogden dan ook alleen het gelukkige gevolg, dat het de zaken op de hoofdplaats Djokjokarta, waar de sulthan inmiddels weder naar den kraton terug gekeerd was, een geregelden loop wist te geven.

Eene expeditie, die de Generaal DE KOCK, kort na zijne komst te Djokjokarta, in persoon tegen Selarong aanvoerde, had wel is waar het voordeel van DIPO NEGORO van daar te verdrijven, maar toen deze laatste daarop zijn verblijf, bewesten de Progo vestigde en aldaar minder aan onze wapenen blootgesteld was, bleef hij op alle punten zijn gezag, door bemiddeling van knappe, met geestdrift en godsdienstijver bezielde hoofden, krachtdadiger handhaven. Eene tweede expeditie naar Pleret, waarbij de vijand zeer veel volks verloor, en onderscheiden andere militaire bewegingen, in de Montjonegorosche landen, het Padjangsche, Bagelen en meerdere landstreken, hadden echter het gewenschte gevolg gehad, dat tegen het midden van het jaar 1826 de magt der muitelingen, voor het grootste gedeelte, binnen de provincie Mataram beperkt was geworden.

Ongelukkig echter mislukte eene algemeene beweging, die wij ter insluiting van den vijand, onder den naam van de „expeditie van Diro" bekend, ondernamen, geheel en al, en hadden wij daarbij niet alleen het verlies van de beide voogden, die ze met eenige prinsen vergezeld hadden, te betreuren, maar de generaal VAN GEEN zoude bij die gelegenheid zelf bijna het slagtoffer van zijnen moed geworden zijn. Een algemeene teruggtogt was het gevolg van deze noodlottige gebeurtenis, waarbij wij onderscheidene zware verliezen, zoo aan eigen troepen als aan het legioen van MANGKOE NEGORO, achtereenvolgende leden. Ten gevolge hiervan ontwikkelde de vijand weinig tijds daarna, in stede van ingesloten en gevangen te worden, in Bagelen, Mataram, Padjang, Kadoe en elders, nieuwe krachten, waardoor onze zaken een erger aanzien dan in het begin der onlusten verkregen.

De hoofdplaats van het Soerakartasche rijk liep in dit tijdsgewricht zelfs gevaar van een prooi der muitelingen te worden, alzoo dezen zich niet alleen met eene aanzienlijke magt, door DIPO NEGORO in persoon aangevoerd, tot bij Kertasoera vertoonden, maar zelfs strooptogten tot in de

nabijheid van die hoofdplaats ondernamen en de kommunikatie tusschen Soerakarta en Samarang belemmerden. De moed en het beleid van den generaal COCHIUS en het kwetsen van den hoofdmuiteling bij gelegenheid van eene hevige affaire, die hij met den Luitenant-Kolonel LE BRON DE VEXELA in die streken had, deden de muitelingen echter van hun voornemen om Soerakarta te vermeesteren afzien, en gaf ons de gelegenheid om hen allengskens weder eenigzins terug te dringen.

In dezen stand van zaken gelukte het den resident van Kadoe, om den panggeran adipattie MANGKOE DI NINGRAT, die het bevel over de muitelingen aldaar voerde, en die de hoofdplaats Magelang dagelijks bedreigde, tot onderwerping te brengen. Het geluk diende dezen ambtenaar al verder, om zekeren WIRO PATTIE, die door DIPO NEGORO tot toemenggong benoemd was, en eene zamenzwering in de noordelijke distrikten van Kadoe zoo mede in het Salatigasche en Ambarawasche had weten te smeden, waarmede hij de kommunikatie tusschen Kadoe en Samarang onveilig maakte, om het leven te doen brengen. Dit een en ander gaf almede eene gunstige wending aan onzen toestand in die residentie.

Het gunstig onthaal en de edelmoedige behandeling, die prins MANGKOE DI NINGRAT op last van den Generaal DE KOCK te beurt vielen, had vervolgens de onderwerping van eenige zijner broeders ten gevolge. Men mag zonder overdrijving zeggen, dat hierdoor de eerste stap is gedaan, om den prinsen en hoofden der muitelingen weder dat vertrouwen in het Gouvernement in te boezemen, hetwelk tot hunne latere onderwerping, en om den oorlog ook door vredelievende middelen ten einde te brengen, heeft geleid.

Nadat de Kommissaris-Generaal DU BUS DE GISIGNIES in dezen tusschentijd, door tusschenkomst van den Soloschen burger W. STAVERS, beproefd had, om met DIPO NEGORO minnelijke schikkingen te treffen en de tot dat einde te Joeanang geopende onderhandelingen waren afgebroken door de overdreven eischen van den hoofdmuiteling, die het oppergezag over de godsdienst en over geheel Java, ten nadeele van ons, den keizer en den sulthan begeerde, en ons terug wilde brengen tot den staat van bloote handelaren en het bezit van eenige plaatsen aan de Noorderstranden, — besloot de Kommissaris-Generaal om sulthan SEPOEH (HAMANGKOE BOEONO II) *) uit zijne ballingschap te verlossen en weder op den troon van Djokjokarta te plaatsen, hem met zijnen achterkleinzoon, den tegenwoordigen sulthan, de regering doende deelen.

Deze maatregel mag veilig gelijk gesteld worden met het inhalen van het paard van Troje; want, wel verre dat wij eenige gunstige resultaten daarvan, ter herstelling der rust, zouden hebben mogen ondervinden, had die het noodlottig gevolg, dat sommige aanhangers van zijnen zoon sulthan RODJO, kort na zijne aankomst, uit vrees voor hem, den kraton, dien zij tot dus verre met moed hadden helpen verdedigen, verlieten. Onder deze

*) Zie over het karakter en de lotgevallen van dezen Vorst, Tijdschrift voor Nederlandsch Indië, 6de jaargang III, 134 enz.

personen verdient vooral in aanmerking te komen, de raden toemenggong SOSRO DI LOGO, broeder van de ratoe AGONG, die kapitein bij des sulthans pradjoerits was, en gedurende de onlusten menigvuldige blijken van moed en trouw had gegeven. Hij werd door de muitelingen met onderscheiding en vreugde ontvangen, en kort daarop door DIPO NEGORO naar het Rembangsche gezonden, alwaar hij zich binnen een kort tijdsbestek eenen grooten aanhang verwierf, het regentschap Lassem en het grootste gedeelte der residentie Rembang vermeesterde, de hoofdplaats van die residentie bedreigde, en niet ten onder werd gebragt, dan nadat hij eene expeditie onder den Kolonel NAHUYS geslagen, en men eene aanzienlijke militaire magt tegen hem aangevoerd had.

De heer baron VAN LAWICK VAN PABST, in de maand Maart 1827 tot resident van Djokjokarta benoemd zijnde, had het geluk, den panggeran adipattie NOTO PRODJO, echte broeder van prins MANGKOE DI NINGRAT, in onderwerping te brengen; en alhoewel hem bij die gelegenheid grootere beloften zijn gedaan, dan wij later hebben kunnen vervullen, zoo was dit nogtans eene gelukkige omstandigheid, omdat deze prins, wegens zijne geboorte, grooten invloed en gezag in de provincie Padjang had, en zijne onderwerping niet alleen de herstelling der rust in die streken veroorzaakte, maar ons ook voor het Damaksche gerust stelde, aangezien zijn oom, de beruchte panggeran SERANG, met hem tot ons overkwam.

Weinig tijd daarna overleed tot algemeen genoegen, de weder tot den troon verheven sulthan SEPOEH, en wel den 2 Januarij 1828, ten gevolge waarvan, op voordragt van den resident VAN NES, die den heer VAN LAWICK VAN PABST in de maand October 1827 vervangen had, tot voogden over den minderjarigen sulthan werden benoemd, de panggerans MANGKOE KOESOEMO en ARIO ADI WINOTO, die sedert als zoodanig gefungeerd hebben.

De Generaal DE KOCK verplaatste in de maand Maart van het jaar 1828 zijn hoofdkwartier van Soerakarta naar Magelang, ten einde meer in de nabijheid van den vijand, en van de tegen hem agerende kolonnes te zijn. Daar gelukte het hem, door doeltreffende militaire manœuvres zoo wel van onze koloniale magt als van de expeditionaire troepen, en de intusschen aangekomene hulpbenden van Ternate, Tidor, Makassar, Gorontalo en Menado, om den vijand tegen het einde van het jaar 1829 zoodanig te benaauwen, dat de meeste prinsen en hoofden der muitelingen zich te Magelang en gedeeltelijk ook te Djokjokarta, onder welke laatste de panembahan MANGKOERAT en de alie-bassa PRAWIRO DIRDJO, aan het Gouvernement onderwierpen; zoodat de hoofdmuiteling DIPO NEGORO, die ziek en afgemat, slechts van eenige trouwe aanhangers vergezeld, in het gebergte van Romo-kamal, provincie Bagelen, rondzwierf, eindelijk in Februarij 1830 genoodzaakt werd, om zich bij den Kolonel CLEERENS te vervoegen, ten einde naar Magelang gebragt te worden, om zoo mogelijk met den Opperbevelhebber minnelijke schikkingen te treffen.

Het is onze taak niet om te beoordeelen, in hoe verre de Kolonel CLEERENS gehouden en geregtigd is geweest, om zoodanig aanbod aan te ne-

men van een man, die na onderscheidene malen de hand van verzoening, die hem onder anderen nog in 1829 door het intermediair van den resident van Kadoe was aangeboden, afgewezen te hebben, eindelijk in eenen toestand was gebragt, om van honger en kommer om te komen, of om, ontbloot van alle middelen van verdediging, zich op genade over te geven. Veel min of gemelde hoofd-officier verstandig en doelmatig gehandeld heeft, met dezen halstarrigen vijand den titel van „sulthan" te geven, en de gelegenheid niet te benemen, om eene magt van twaalf of veertien honderd man aan te werven, voordat hij zich te Magelang vertoonde. Genoeg zij het aan te merken, dat DIPO NEGORO, die slechts van twee kinderen, bedienden, en eenige weinige aanhangers vergezeld, bij den Kolonel CLEERENS gekomen was, met de bovengenoemde magt te Menoreh en vervolgens te Magelang (residentie Kadoe) aankwam, en dat hij haar, door de hem successivelijk van Gouvernementswege gedane verstrekkingen, zoodanig had weten te kleeden en uit te rusten, dat zij eene niet weinig imposerende vertooning maakte.

Het was op den 8 Maart 1830 dat gemelde hoofdmuiteling te Magelang aankwam, en met de aan zijnen stand als prins eigene eerbewijzen werd ontvangen. Terwijl de Generaal DE KOCK en de hem omringende ambtenaren en officieren hem slechts „panggeran" noemden, deed hij zich echter door zijne onderhoorigen den titel van „sulthan" en de daaraan verknochte eerbewijzingen geven. Zijn overmoed ging zelfs zoo ver, dat hij niet alleen weigerde om gedurende de maand „poeassa" (de vasten-maand), in eenige de minste officiëele aanraking met den Generaal DE KOCK te komen, maar zelfs zijne troepen, bij gelegenheid van partikuliere bezoeken, die hij bij den Generaal aflegde, deed paraderen, met oogmerk om dezen vrees in te boezemen. Ja, hij ging zelfs nog verder, en verspreidde heimelijk het gerucht, dat hij als sulthan over geheel Java door het Nederlandsche Gouvernement erkend zoude worden, ten gevolge waarvan vele ingezetenen van Kadoe in zijne gelederen dienst namen. Het gelukte den resident van die plaats niet eerder om den voortgang daarvan te stuiten, dan na dat hij deze personen op had geëischt en ze openlijk gevoelig doen straffen.

Gedurende de maand poeassa 1830, welke DIPO NEGORO te Magelang doorbragt, werd natuurlijk het lot van dezen hoofdmuiteling dikwerf in overweging genomen. De maand poeassa eindigde op den 27 Maart 1830 en daarmede brak het lang gewenschte tijdstip aan, waarop deze gewigtige zaak beslist zoude worden. DIPO NEGORO verscheen echter op den 1sten van de maand sawal (volgende op de poeassa) niet met alle de te Magelang aanwezige inlandsche grooten in de residentie, ten einde den Luitenant-Gouverneur-Generaal, volgens gewoonte met dat feest geluk te wenschen. Daarom ontving de resident van Kadoe, op den daarop volgenden dag, zijnde de 28 Maart 1830, van den Generaal den last, om hem daartoe te gaan uitnoodigen, terwijl gelijktijdig maatregelen beraamd werden, om hem des noods te dwingen om in de residentie te verschijnen. Gelukkig echter liet DIPO NEGORO op dat tijdstip audientie bij den Luitenant-Gouverneur-Generaal

verzoeken, niet met oogmerk om zijne belangen voor te brengen maar slechts om hem eene partikuliere visite te maken, zijnde het zijn voornemen, om de zeven eerste dagen van de maand sawal met vasten door te brengen, en aldus nog meer tijd te winnen.

Om niet in eene wijdloopige beschrijving van bekende daadzaken te treden, zullen wij alleen kortelijk aanteekenen, dat DIPO NEGORO zich, bij gelegenheid van deze onderhandeling, op eene allen eerbied en zijnen toestand vergetende wijze gedroeg, en van den Luitenant-Gouverneur-Generaal vorderde, dat de door hem vroeger te Jolanang gedane eischen zouden worden ingewilligd, en hij dientengevolge als hoofd van het Mahomedaansche geloof erkend en de keizer en de sulthan aan hem ondergeschikt gemaakt zouden worden, terwijl wij Nederlanders terug zouden keeren tot den staat waarin wij twee honderd jaren geleden geweest waren, namelijk tot bloote handelaren en bezitters van eenige faktorijen aan het noorderstrand van Java.

Dat aan zoodanige eischen, waarvan de hoofdmuiteling niet wilde afwijken, behoudens onze eer en waardigheid niet konde worden toegegeven, zal geen betoog behoeven; evenmin als het noodig is aan te merken, dat in zijn nader gedaan verzoek niet konde worden getreden, om, volgens de door hem voorgegevene afspraak met den Kolonel CLEERENS, naar Romokamal teruggevoerd en losgelaten te worden, in denzelfden toestand, waarin hij zich bevond toen hij zich bij genoemden Kolonel vervoegde.

Het gevolg van dit alles was dan ook, dat de muiteling gevangen genomen, naar Samarang en daarna naar Batavia opgezonden werd, en dat men zijne troepen ontwapende en naar hunne haardsteden terug zond.

En hiermede eindigde een oorlog, welke in zijne beginselen, ter zake van den weerloozen toestand waarin wij ons bevonden, gedreigd had ons bestaan in Indië te vernietigen. In den tijd van vijf jaren, die hij geduurd heeft, hebben wij, behalven de Solosche, Mangkoe-Negorosche en andere Javaansche hulptroepen, en onderscheiden barissans, niet minder dan zes en dertig duizend drie honderd drie en zeventig man troepen achtereenvolgend in het veld gebragt, waaronder een en twintig duizend vijf honderd Europeanen en Amboinezen, twee duizend twee honderd zes en negentig geregelde inlanders, en twaalf duizend vijf honderd zeven en zeventig vreemde hulpbenden. Daarvan zijn ongeveer tien duizend Europeanen, zeventien honderd vijftien geregelde inlanders, en zes honderd negen man vreemde hulptroepen bezweken. Deze oorlog heeft ons overigens twee en dertig millioen guldens gekost, en geene andere resultaten voor de muitelingen opgeleverd, dan de verwoesting van geheele streken lands, en van het weleer zoo schoone als welvarende rijk van Djokjokarta.



Opmerkingen omtrent het zoutmonopolie op Java.



In 't begin van 1847 heeft de tegenwoordige Minister van Koloniën, de heer C. F. PAHUD, toenmaals Direkteur van Financiën op Java, een verslag ingediend aan het Gouvernement omtrent hetgeen hij, op eene kort te voren gedane reis over Java, ten aanzien der werking van het zoutmonopolie had bevonden. Daarin komen eenige bijzonderheden voor, die ons gewigtig genoeg toeschijnen, om ze in dit Tijdschrift op te nemen.

In de eerste plaats geeft de heer PAHUD een overzigt van de plaatsen op Java, waar zout wordt aangemaakt, en van de wijze waarop dit geschiedt.

De plaatsen, waar, *voor Gouvernements-rekening*, zout wordt aangemaakt, zijn: Tanara in de residentie Bantam, Pakkis in de afdeeling Krawang, Kandanghauer en Indramajo in de residentie Cheribon, Paradessi in de residentie Rembang, Grisseé en Sidajoe in de residentie Soerabaja, Boender op het eiland Madura tot de residentie Soerabaja behoorende, en Sumanap mede op het eiland Madura.

Al deze plaatsen zijn gelegen op de noordkust van Java of op de zuidkust van Madura, zij worden door de zelfde zee bespoeld.

De plaatsen, waar *voor partikuliere rekening* zout wordt aangemaakt, zijn: in de residentie Djokjokarta, aan de zuidkust van Java, en in de residentie Samarang, en wel in het binnenland in het distrikt Kradenan der afdeeling Grobogan, alwaar de daar aanwezige modderwellen tot middel voor dien aanmaak dienen.

De plaatsen, waar het zout *op klandestine wijze* wordt aangemaakt, zijn natuurlijk onbekend; doch men mag aannemen, dat deze gezocht moeten worden in afgelegen streken, zoo als bij voorbeeld het zuiderstrand der residentiën Bantam, Kedirie, Bazoekie, enz.

De soorten van zout van al de plaatsen, waar voor Gouvernements rekening wordt gewerkt, zijn in kwaliteit geenszins aan elkander gelijk, maar verschillen onderling zelfs zeer veel. Een meer langdurig onderzoek van deskundigen zou er vereischt worden, om de oorzaken van dit verschil in kwaliteit op te sporen. Voornamelijk komt hier, naar het schijnt, de meerdere of mindere geschiktheid van den grond in aanmerking; tot welke veronderstelling men geleid wordt door het verschil in hoedanigheid van het zout der twee niet ver van elkander gelegen aanmaakplaatsen Sumanap en Boender, waarover hieronder nader.

Algemeen is men van gevoelen, dat het zout van Tanara het slechtste

is; dat van Pakkies is iets beter, doch wordt overtroffen door dat van Kandanghauer en Indramajo, hetgeen weder moet onderdoen voor het produkt van Paradessie. Het schijnt dat men, hoe meer oostwaarts, des te beter zout verkrijgt; het produkt van Grissee en Sidajoe is van zeer goede kwaliteit; doch het schijnt er voor gehouden te moeten worden, dat de aanmaak-plaatsen op Madura, Boender en Sumanap het beste zout leveren, ofschoon ook hier weder het meer oostelijk gelegen Sumanap in hoedanigheid van produkt dat van Boender overtreft.

Wij zullen thans een blik werpen op verschillende plaatsen, waar zout voor het Gouvernement wordt gemaakt, en wel in de eerste plaats op Sumanap. Bij het hoofd-depôt van dien naam heeft men 991 stellen zoutpannen, te zamen vereenigd in ééne, schier onafzienbare, dorre vlakte, waarop plant noch struik wordt waargenomen, aan de eene zijde grenzende aan zee, aan den anderen kant belendende aan de bewoonde omstreken der hoofdplaats Sumanap, in de onmiddellijke nabijheid der woning van den assistent-resident, welke vlakte hier en daar wordt afgewisseld door eene dessa, bewoond door zoutwerkers en hunne huisgezinnen. Ieder stel pannen bevat drie of vier vakken, waarvan één de kristalliseerbak is. De stellen en vakken verschillen onderling in grootte en gedaante, al naar gelang het terrein dit medebrengt.

Ieder vak of zoogenaamde pan is omgeven door kleine dijkjes of gallangs, die de vakken van een en hetzelfde stel scheiden, en waarin kleine openingen zijn, om het water van het eene vak op het andere over te laten. Tusschen door en om al deze 991 stellen pannen zijn waterleidingen gegraven, langs welke het zeewater wordt binnengelaten, hetwelk zoo doende tot in de onmiddellijke nabijheid van ieder stel wordt gebragt. Met behulp van een eenvoudigen toestel, schept de zoutmaker het water uit deze leiding op het eerste vak, hetgeen plaats heeft op zoodanig tijdstip in de Oostmoesson, als gewoonlijk voor den aanvang der werkzaamheden, in verband tot de weersgesteldheid, bepaald wordt. Na in dit eerste vak 8 of 10 dagen te zijn gebleven, wordt het water in het tweede ook doorgelaten; de kommunikatie wordt gesloten en het eerste vak op nieuw door overschepping gevuld. Van tijd tot tijd, naar gelang der uitdamping, wordt ander water bijgeschept. Nadat het water in het tweede vak weder eenige dagen heeft gerust, wordt het overgelaten in het derde vak, dat, ingeval het stel uit slechts drie vakken bestaat, de kristalliseerbak is. Voordat men het water hier echter oplaat, is deze kristalliseerbak op nieuw digt in een gestampt en waterpas gemaakt; het een en ander moet met de meest mogelijke zorg geschieden. Hier blijft het, tot de kristallisatie geheel is gevormd, waarna het op den bodem liggende zout, gewoonlijk eene dikte hebbende van twee duim, wordt ingezameld. Dit geschiedt hier ter plaatse op eene bijzondere en elders niet gebruikelijke wijze. Het zout wordt namelijk met de handen voorzigtig van den bodem geligt, en bij vrij groote brokkken verkregen; terwijl overal elders

het zout, hetwelk zich naauwelijks van 1 tot ½ duim dikte gezet heeft, met bamboe-schoffels wordt bijeen geschraapt. De geheele bewerking, van dat het water in het eerste vak gelaten is, duurt te Sumanap gemeenlijk 40 dagen. Na de inzameling, wordt het zout eenige dagen nabij de pan, op gelijken grond, te droogen gelegd en ingeval van regen met kadjangmatten gedekt. Daarna wordt het door koelies in de hoofd-depôts overgebragt.

De weersgesteldheid oefent natuurlijk eenen grooten invloed uit op de kwantiteit zout en den meerder of minder langen duur der kristallisatie, doch wanneeer deze zich eenmaal gezet heeft, schijnt een enkele regenbui geen schadelijken maar veeleer een gunstigen invloed uit te oefenen.

Gedurende het jaar 1846, heeft men, in verband tot het geringe cijfer van de voorgeschreven hoeveelheid van aanmaak (5000 koijangs), slechts 623 stellen zoutpannen „in leven," dat wil zeggen „in gebruik" behoeven te stellen. Mogten nu in 1847 weder niet alle 991 stellen zoutpannen „in leven" kunnen gesteld worden, dan gebruikt men bij voorkeur de pannen, die in 1846 niet gebezigd zijn, eensdeels om de eigenaren dier pannen schadeloos te stellen voor de vroeger ondervonden schade, ten andere, omdat de pannen, door lang buiten gebruik te zijn, zeer in hoedanigheid verminderen, en dus, wanneer dezelfde pannen altijd in rust werden gelaten, deze eindelijk even onbruikbaar of minder goed zouden worden als een nieuwe pan, die geruimen tijd noodig heeft om datgene te leveren, wat een oude pan van diezelfde grootte produceert.

Bij eene gunstige weêrsgesteldheid zoude men, volgens plaatselijk ingewonnen informatie van deskundigen, te Sumanap, wanneer zulks vereischt mogt worden, in één jaar eene hoeveelheid van 25000 koijangs zout kunnen aanmaken, hetgeen gelijk staat met de aldaar aanwezige bergruimte. Het spreekt van zelf, dat, om zoodanig voorbeeldeloos resultaat te verkrijgen, alles daartoe zoude medewerken.

De in de uitgestrekte vlakte, binnen welke deze 991 stellen zoutpannen gelegen zijn, wonende bevolking, bestaande uit elf dessa's met 3000 of 4000 zielen, is van de overige bevolking van Sumanap geheel afgescheiden, en staat niet direkt onder den sulthan, maar onder het Europesche bestuur. Van de voorschreven bevolking, waaronder vrouwen en kinderen zijn medegerekend, zijn ongeveer 600 mannen als zoutmakers en 400 mannen als praauwvoerders werkzaam, de laatsten voor het transport van het zout uit de hoofd-depôts naar de schepen, welke aldaar komen om ladingen in te nemen. Onder de genoemde elf dessa's zijn er twee, belast met het maken van kadjangmatten en de verdere benoodigdheden ten dienste der hoofd-depôt-pakhuizen. De hier bedoelde bevolking vermengt zich niet door huwelijken met de overige bevolking van het eiland, en onderscheidt zich van deze, door eene geregelde en ordelijke levenswijze. Er heerscht welvaart, om niet te zeggen overvloed, in de genoemde elf dessa's; ieder is er werkzaam en vindt werk, in het eene half jaar met den aanmaak van zout, in het andere door hunne vischvijvers.

De zoutmakers bewaken hunne pannen dag en nacht, en houden daartoe,

bij-beurten, in de nabijheid onder kleine atappen afdaken, verblijf. Gevallen van diefstal van zout van de pannen zijn hier hoogst zeldzaam; de zoutmakers zelve zijn te wel gesteld, en hebben er ook belang bij, om zich daarmede niet in te laten en te waken dat een ander zulks evenmin doe; welk laatste trouwens hoogst moeijelijk zijn zou, uithoofde van de geïsoleerde ligging der pannen, waar ook niemand wordt toegelaten, die daar niet werkzaam is en dus niet tot de meergemelde elf dessa's behoort.

Hieronder volgt eene aantooning der kalkulative kosten, waarop het zout van den aanmaak van 1846 het Gouvernement te staan komt, tot op het tijdstip, waarop het uit de hoofd-depôt-pakhuizen wordt afgescheept;

Aan personeel ƒ486,80 's maands, dus in het jaar . . .		ƒ 5,840.00
Voor praauwloon per koijang.	ƒ1.80	
„ koelieloon „ „	- 0.17½	
„ kadjang-matten „ „	- 0.18½	
„ bamboe „ „ „	- 0.03½	
Te zamen per koijang . . .	ƒ2.19½	
Zegge . . .	- 2.00	
Er is voor 5000 koijangs, welke in 1846 moesten worden aangemaakt, betaald		- 10,000.00
Aan zes buitengewone matta-matta's (wakers of spionnen), à ƒ 6.80 ieder 's maands, gerekend voor zes maanden. . .		- 240.00
Voor den aanmaak van 5000 koijangs zout, à ƒ 4.20 per koijang.		- 20,833.40
Reparatie-kosten aan de pakhuizen en steigers.		- 1090.00
Te zamen. . . .		ƒ38,003,40
Alzoo per koijang. . . .		- 7,72

Hierbij valt echter op te merken, dat het cijfer van den aanmaak in 1846 zeer gering is geweest; bij eenen meerderen aanmaak is er een aanzienlijk verschil, daar toch de kosten van personeel, waarin een groot gedeelte der uitgaaf bestaat, dezelfde blijven.

De tweede plaats, waar voor Gouvernements-rekening zout wordt aangemaakt, en die wij thans beschouwen zullen, is Boender. Zij is op 4 palen afstands van de hoofdplaats Pamakassan, in de zeewaartsche rigting gelegen. Aldaar aangekomen, moet men te water nog ongeveer twee palen afleggen, om de plaats van den zout-aanmaak te bereiken. De ligging der pannen is zeer geïsoleerd op laag land, digt aan zee, hetwelk van het eiland Madura door talrijke waterloopen is afgescheiden. Er zijn hier 224 stellen pannen, doch gedurende 1846 waren daarvan slechts 75 in werking, in verband tot het geringe cijfer van den bevolen aanmaak, bedragende slechts 600 koijangs. Men heeft hier eene bergruimte van 7000 koijangs; terwijl men, volgens bekomen informatiën, bij een gunstig jaargetij en als alles mede loopt, te Boender 5000 koijangs zou kunnen aanmaken. Het zout bij deze aanmaakplaats bestaat in kleine korrels, oogen-

schijnlijk van minder kwaliteit dan dat van Sumanap, welk laatste in grooter stukken gevormd en drooger wordt. Het schrapen geschiedt op beide genoemde plaatsen zeer verschillend. Terwijl men te Sumanap, zoo als hier boven gezegd is, eene laag van twee duim zoutdikte op de pannen verkrijgt, en die door opligting ter behoorlijker tijd inzamelt, heeft men te Boender ter naauwernood een halve duim zoutdikte, welke mét groote schoffels daaraf geschraapt wordt. Dien ten gevolge zijn de resultaten te Boender minder gunstig.

Boender en Sumanap nu liggen langs den landweg slechts 45 palen van elkander verwijderd, langs den zeeweg, in regte lijn, waarschijnlijk niet meer dan 30 palen; en het is dus te verwonderen, dat deze twee zoo nabij elkander gelegen aanmaakplaatsen zulke verschillende resultaten opleveren; iets dat, gelijk hierboven reeds is opgemerkt, wel aanleiding geeft tot de veronderstelling, dat de gesteldheid van den grond hier zeer veel afdoet.

Te Boender zijn de zoutmakers en allen die in den zoutaanmaak hun bestaan vinden, even als te Sumanap, in afzonderlijke dessa's vereenigd, leven geheel van de overige bevolking gescheiden en vermengen zich zeer zelden met deze door huwelijken. Ook hier zijn deze menschen zeer welgesteld, en onderscheiden zich van anderen door eene meer geregelde en ordelijke leefwijze.

De berekening der kosten van het in 1846 te Boender aangemaakte zout tot de inscheping, is als volgt:

Aan personeel ƒ240,00 's maands, dus in het jaar . . .		ƒ2,880.00
Voor praauwloon, per koijang.	ƒ0,50	
„ koelieloon.	- 0,17½	
Te zamen . . .	ƒ0,67½	
Voor de 600 koijangs, welke in 1846 waren aangemaakt, is dus, gerekend à 67½ per koijang, betaald		- 337,60
Voor den aanmaak van 600 koijangs, á ƒ3.90 per koijang.		- 2,250.00
Reparatie-kosten aan de pakhuizen.		- 100,00
Te zamen . . .		ƒ5,567.00
Alzoo per koijang . . . -		9.33⅓

Hier is echter het verschil bij een grooteren aanmaak zeer groot. Onderscheiden jaren achtereen is te Boender een aanmaak van 2000 koijangs bevolen en ook ruim zoo veel aangemaakt. Bij zoodanigen aanmaak verkrijgt men het volgende resultaat:

Aan personeel, als boven	ƒ 2,880.00
Voor onkosten op 2000 koijangs, gerekend 67½ voor elke koijang	- 1,125,00
Voor aanmaak-kosten van 2000 koijangs, tegen ƒ3.90 per koijang	- 7,500.00
Reparatie-kosten aan de pakhuizen, als boven . . . . -	100.00
Te zamen . . .	ƒ11,605.00
Hetgeen in dat geval per koijang bedraagt . . . . -	5.96

Te Grisseé en Sidaijoe heeft men in alles 517 stellen pannen, op welke bij gunstige gelegenheid in één jaar kunnen worden aangemaakt 15,000 koijangs zout, gelijk in 1836 werkelijk heeft plaats gevonden. Men heeft hier eene bergruimte voor 37,000 koijangs. Het zout wordt van de pannen geschraapt even als te Boender, en heeft in het uiterlijk voorkomen veel van het zout van laatstgenoemde plaats. Langs het zeestrand tusschen Grisseé en Sidaijoe vindt men een groot aantal vischvijvers, welke hun water regtstreeks of door gegraven kanalen uit zee ontvangen, en ter bestemder tijd van dat water de benoodigde hoeveelheid aan de zoutpannen mededeelen. De groote postweg is in de onmiddellijke nabijheid der zoutpannen.

Te Paradessie zijn 561 stellen zoutpannen, ieder stel b. paaldelijk bestaande uit drie bakken; al deze pannen waren in 1846 in werking. Er is eene bergruimte voor 3000 koijans, doch men vermeent, bij gunstige gelegenheid als alles medewerkt, 8 of 10,000 koijangs te kunnen aanmaken. De aanmaak geschiedt op dezelfde wijze als te Grisseé. Het eerste schraapsel kan gegaard worden acht dagen nadat het water in den kristalliseer-bak gelaten is, het tweede, drie dagen nadat de eerste inzameling is afgeloopen. Het zout, dat hier van goede kwaliteit is, wordt meestal ter dikte van een halve duim op de pannen gevonden. Het transport van het zout van de pannen naar de depôt-pakhuizen geschiedt gemakkelijk met zeer kleine praauwtjes, welke door de het zeewater aanbrengende kanalen worden voortgeduwd. De inname van het zout bij het hoofd-depôt geschiedt met manden; men neemt aan dat drie zoodanige manden, welke alle van hetzelfde maaksel zijn, één pikol bevatten; maar eene proef heeft bewezen, dat drie der gezegde manden veel meer dan een pikol bevatten, aangezien er nog wel een halve mand overblijft. Hoewel nu deze wijze van meten in het belang van den lande is, wordt daardoor echter de zoutmaker benadeeld. Eene inname bij de pikolmaat, gelijk zulks bij de verkooppakhuizen plaats heeft, is hier evenwel niet toe te passen, wegens de aanzienlijke hoeveelheden, die, wanneer men eenmaal druk aan het schrapen van het zout is, dagelijks bij de depôts moeten worden ingenomen.

Aan het hoofd-depôt Paradessie zijn twaalf dessa's verbonden, welke even als de zoutmakers op andere plaatsen, van de overige bevolking afgescheiden leven en 750 voor den arbeid geschikte mannen bevatten.

De groote postweg van Rembang naar Joana, loopt hier digt langs de zee, geen vierde eener paal daarvan verwijderd. De depôt-pakhuizen zijn gelegen tusschen den weg en het zeestrand, onmiddellijk aan het laatste grenzende. De zoutpannen daarentegen zijn aangelegd aan de andere, en dus aan de landzijde van den grooten weg. Het schijnt, dat hier door het geïsoleerde van den aanmaak weggenomen en het waken tegen diefstal hoogst moeijelijk wordt.

Het maken van zout voor partikuliere rekening heeft, gelijk reeds gezegd is, alleen plaats in de residentiën Djokjokarta en Samarang. In Djokjokarta geschiedt het sedert onheugelijke tijden. Het is blijven voortduren,

ook toen, bij resolutie van 28 Februarij 1836 n°. 55, het maken van zout voor partikuliere rekening in alle andere landschappen langs het zuider zeestrand bepaaldelijk verboden werd. Het Djokjokartasche zout strekt mede voor een gedeelte ter voorziening in de behoeften van de residentie Soerakarta; doch het is bij de aangehaalde resolutie verboden, het, op poene van konfiskatie, te vervoeren naar eenige plaats buiten deze Vorstenlanden gelegen.

In de residentie Djokjokarta heeft het zout, dat op de openbare verkoopplaatsen gebragt en aan het zuider zeestrand verkregen wordt, eene heldere witte kleur en is in dit opzigt zeer onderscheiden van het Gouvernements-zout; daarentegen is het bitter van smaak, maar deze wansmaak schijnt in het algemeen niet te pleiten tegen het van de zuidkust verkregen zout; zelfs durft men betwijfelen, of dit geheel en al aan de gebrekkige wijze van fabrikatie moet worden toegeschreven, maar komt het meer waarschijnlijk voor, dat de reden hiervan moet gezocht worden in de omstandigheid, dat het hier bedoelde zout onmiddellijk na den aanmaak in konsumtie wordt gebragt. Immers het nieuw aangemaakte Gouvernements-zout heeft eene sterke bittere smaak, die door het overjarig worden verdwijnt.

Het zoude voor het Gouvernement van veel voordeel zijn, indien op de zuidkust voor zijne rekening eene of meer plaatsen konden worden ingerigt voor het aanmaken van zout, alleen voor de konsumtie van de nabij gelegen streken. Hierdoor zoude veel aan transportloon bespaard worden, nu het Gouvernements-zout van Madura of Java's noordkust naar die streken moet vervoerd worden; daarvoor wordt aan de tegenwoordige aannemers een transportloon van f 40 (half zilver) per koijang betaald, een prijs die vooral dan hoog te achten is, wanneer men de geringe kosten van den aanmaak van het zout in aanmerking neemt.

In het algemeen is de noordkust van Java zeer vlak, de zuidkust daarentegen zeer rotsig; de gesteldheid van het strand op laatstgenoemde plaatsen is dus niet voordeelig voor het aanleggen van aanmaak-plaatsen op eene groote schaal, gelijk die op de noordkust bestaan, en waartoe eene uitgestrekte vlakte allereerst vereischt wordt. Dit zou een punt van opzettelijk onderzoek kunnen uitmaken, waarmede echter een deskundige behoorde te worden belast, die met de verschillende wijzen van zoutaanmaak in andere landen bekend is, om te kunnen nagaan of, ingeval de aan de noordkust gevolgde wijze van aanmaak hier niet kan plaats vinden, of wel beter door eene andere zou kunnen vervangen worden, daartoe geschikte, en zoo ja, welke middelen kunnen worden in het werk gesteld.

Een ander punt, dat hierbij wel verdient te worden in overweging genomen, is de mogelijkheid om het zoutmonopolie, ten behoeve van het Gouvernement, ook in de hier bedoelde Vorstenlanden in te voeren. Het komt den heer PAHUD zeer wenschelijk voor, omdat daardoor de meestmogelijke uitbreiding en gelijkvormigheid aan het monopolie zou worden gegeven. Naar de meening van den heer MAIJOR, voormalig resident van Soerakarta, zou dusdanige maatregel geene overwegende bezwaren ondervinden; vooral niet in het

rijk van Soerakarta, alwaar, als niet grenzende aan het strand, geen zout aangemaakt wordt, en men zich zoowel van Gouvernements- als van Djokjokartas-zout voorziet, zonder dat de keizer of zijn bestuur daaruit eenig voordeel trekt; — terwijl, voor zooveel Djokjokarta betreft, eene schadeloosstelling aan den sulthan of aan dat gedeelte der bevolking, hetwelk zich met den zoutaanmaak geneert, waarschijnlijk voldoende zoude zijn, om ook in dat rijk meester van het debiet te worden, en zoodoende het monopoliestelsel gelijkmatig over Java uit te strekken, zonder het door plaatselijke belangen, niet alleen in de beide vorstenlanden maar ook in sommige aangrenzende residentiën, te zien tegenwerken. Aanvankelijk schijnt de regering datzelfde denkbeeld te hebben gekoesterd, toen zij in de residentiën der Preanger-Regentschappen, Bagelen, Banjoemas, Kideri, de afdeeling Patjitan en in de verder oostwaarts gelegen distrikten, bij resolutie van 28 Februarij 1836 n°. 55, het zout-monopolie invoerde; daar toch, bij art. 3 derzelfde resolutie, de residenten van Soerakarta en Djokjokarta zijn aangeschreven, om te dienen van konsideratiën en advies, omtrent de maatregelen, welke, met overleg van de vorsten, zouden kunnen genomen worden, om het debiet van het Gouvernementszout, zoo wel in de Vorsten- als in de Gouvernementslanden, met uitsluiting van het Zuider-zee-zout, te verzekeren. In hoeverre hieraan voldaan is blijkt niet.

Behalve in de Vorstenlanden, wordt nog zout voor partikuliere rekening, doch op eene geheel andere wijze, gereed gemaakt in de binnenlanden der afdeeling Grobogan, residentie Samarang.

Het Gouvernement laat toe, dat door de bevolking van de afdeeling Grobogan zout uit de aldaar aanwezige ziltige modder-wellen wordt aangemaakt, waarvoor eene belasting, bij wijze van landrente, per pikol wordt betaald. Het wordt echter door het Gouvernement niet raadzaam geacht, aan dien aanmaak eene meerdere uitbreiding te geven, terwijl eene verhooging der bedoelde landrenten is aanbevolen, als een der beste middelen om dien aanmaak tegen te gaan, zonder dien bepaaldelijk te verbieden. Al verder is in overweging genomen, om, bij overeenkomst met de inlandsche hoofden, de hoeveelheid te bepalen, welke jaarlijks van dat welzout als maximum zal mogen vervaardigd worden, onder opmerking, dat welligt een gedeelte der bevolking, welke zich met den aanmaak van dat zout bezig houdt, langzamerhand bij de eene of andere tak van kultures zou kunnen getrokken worden, waartoe zij gereedelijk genegen zoude zijn, wanneer de aanmaak, door hoogere belastingen en door de bepaling van een maximum, mogt worden belemmerd en minder voordeel afwerpen. Den resident van Samarang is aanbevolen, om ten strengsten te doen waken, dat geen welzout van Grobogan naar de overige afdeelingen der residentie Samarang of naar de naburige residentiën wordt vervoerd, en om later te berigten omtrent de uitwerking, welke de bovenbedoelde maatregelen tegen den aanmaak van welzout hebben gehad.

Te Koewoe of Bledoek, in het distrikt Kradenan, in genoemde afdeeling, zijn de voornaamste dezer wellen gelegen. Men verbeelde zich eene uitgebreide vlakte weeke modder, iets hooger dan het rondom liggende landschap. Met behulp van op den grond neêrgelegde bamboe-vlotten (sassaks) kan men een eind ver deze vlakte ingaan, tot op plaatsen waar de langste bamboe met het meeste gemak geheel in den modder kan worden geduwd. Hier en daar ziet men op deze vlakten onophoudelijk grootere en kleinere wellen opstuiven. Twee groote wellen onderscheiden zich vooral van de andere. De voornaamste dezer wordt meestal aan de reizigers getoond door de bamboe-sassak in de rigting daarvan neder te leggen. Overal waar de wellen zijn, gaat de weeke modder op en neêr als eene langzaam bewogen wordende zee. In het midden daarvan rijst van tijd tot tijd eene kolom modder omhoog, die, eene zekere hoogte bereikt hebbende, met een slag uiteenbarst, waardoor de modder al spattende in het rond geworpen wordt; in dat zelfde oogenblik verspreidt zich met die modder een sterke zwavelrook, of eigenlijk zwavelgas, tevens van dezelfde reuk bezwangerd. De eene ontploffing wordt door eene andere gevolgd, soms sterker, soms zwakker, doch zonder lange tusschenpoozen; de modder, die steeds koud is, wordt soms 20 voeten en meer in de hoogte opgeworpen. Op eenigen afstand van den grootsten wel, ziet men een' tweeden, minder sterk, doch ook belangrijk, terwijl in het rond honderde kleine wellen hier en daar opborrelen. Het geheel levert een indrukwekkend gezigt op. De kracht dezer wellen, hoewel nog altijd vrij belangrijk, schijnt in de laatste jaren merkelijk te zijn afgenomen; daar men hoewel zeker met overdrijving verhaalt, dat de slagen der ontploffingen vroeger tot op een afstand van negen palen konden gehoord worden!

Het van de modder zich afscheidende water wordt door middel van kleine gootjes, of sleuven in de weeke aarde gemaakt, verzameld. Op sommige punten laat men die kleine hoeveelheden bij elkander loopen, waardoor van lieverlede eene meer belangrijke kwantiteit wordt verkregen; die, alvorens genoegzaam aangegroeid te zijn om te kunnen worden overgebragt, onophoudelijk bewaakt wordt, ter voorkoming van ontvreemding door andere dan de daarop regthebbende personen. Het op deze wijze verzamelde water wordt overgegoten in gespleten bamboesen, waar het als in kleine gooten liggen blijft, en, aan den zonneschijn blootgesteld, al spoedig uitdampt; blijvende het zout op den bodem van het gootje achter. Met deze gebrekkige wijze van aanmaak, wordt desniettemin eene aanzienlijke hoeveelheid zout telken jare verkregen. Men rekent dat één persoon in zes dagen 25 katties kan aanmaken. Het zout schijnt vrij goed; hoewel bitter van smaak, wordt het toch door de inlanders in deze streken algemeen gebruikt.

Volgens bekomen opgave zouden nagenoeg 12000 pikols van dit zout in het jaar worden aangemaakt, waarvoor door de zoutmakende dessa nagenoeg een gelijk getal guldens (koper) als belasting wordt opgebragt;

terwijl die zelfde dessa bovendien nog aan landrente voor hare sawahvelden *f* 3500 's jaars betaalt.

Men mag wel aannemen dat er meer zout wordt aangemaakt, dan bij het bestuur bekend is. De geheele afdeeling Grobogan gebruikt het, en men zegt dat veel naar de residentie Soerakarta vervoerd wordt; terwijl de invoer naar de Gouvernements residentiën wel belet wordt, doch desniettemin op klandestine wijze schijnt plaats te hebben. De reden hiervan is gelegen in den geringen prijs van dit welzout, hetwelk op de plaats der wellen zelve tegen *f* 2,00 koper en op de bazars tegen *f* 3,60 koper per pikol wordt verkocht.

Reeds vroeger is, blijkens het vorenstaande, de moeijelijkheid ingezien om den aanmaak van dit zout te verbieden; hetgeen ook niet wel uitvoerbaar schijnt, zoo lang het binnen de grenzen der residentie Samarang in de genoemde afdeeling Grobogan gelegen Solosche distrikt Sello, hetwelk reeds eenmaal onder ons gezag gestaan, doch daarna weder aan Soerakarta is teruggegeven, niet op nieuw onder het Nederlandsche bestuur teruggebragt wordt. Immers ook in dat distrikt wordt uit ziltige waterwellen zout, en wel tot eene hoeveelheid van ongeveer 15000 pikols 's jaars aangemaakt; en wanneer nu in het bijgelegen distrikt Kradenan de aanmaak verboden werd, zoude die waarschijnlijk toch in 't geheim voortduren en het produkt doorgaan voor dat van Sello, alwaar de aanmaak niet kan verboden worden, zoolang het monopolie niet voor Gouvernementsrekening in de Vorstenlanden is ingevoerd. Het is inderdaad een vreemd verschijnsel het hierbedoelde distrikt, geheel geïsoleerd en nog wel verdeeld in afzonderlijk gelegen dessa's, in het midden der residentie Samarang aan te treffen.

Uit het vorenstaande is reeds gezien, dat de aanmaak van zout, thans op de eenvoudigst mogelijke wijze plaats heeft. Men brengt het zeewater door bestaande kanalen op open velden, alwaar het door de zon uitdampt; dit water wordt door de belanghebbenden bewaakt, tot dat de kristallisatie zich genoegzaam gevormd heeft; men verzamelt het daarna en brengt het bijeen in de hoofd-depôt-pakhuizen; de zoutmakers ontvangen hunne betaling, en het opgeslagen produkt is 's Gouvernements eigendom. De kosten, die tot dus ver op het zout gevallen zijn, bedragen van *f* 4 tot *f* 10 koper per koijang. Alleen te Kandanghauer en Indramaijo wordt *f* 10 per koijang betaald; de daar gemaakt wordende hoeveelheid is echter niet groot in vergelijking van hetgeen de andere aanmaak-plaatsen opleveren, alwaar de betaling overal minder is. Stellen wij dus de gemiddelde kosten van aanmaak op *f* 6 koper, (*f* 5 recep.) per koijang, hetgeen voor het kostende van een pikol of 125 ponden maakt twintig duiten. Dit is dan de prijs waarop het zout aan den lande te staan komt bij de ontvangst in de hoofd-depôts; boven is reeds melding gemaakt van het bedrag der gezamenlijke kosten, waarmede het bezwaard is, tot de aflevering aan boord bij afscheping.

Men heeft onlangs de Schotsche methode van aanmaak als minder kostbaar aangeprezen. Tot dat einde zoude bij de zee een reservoir moeten worden aangelegd, waarin het water, bij vloed, door middel van pijpen wordt binnengelaten. Deze pijpen moeten zich een goed eind van het strand benedenwaarts in zee uitstrekken, ten einde zeewater van groote diepte te verkrijgen. Uit deze reservoir moet het water worden gepompt in de naburige pannen, zijnde ondiepe vaten van ijzerblik, 20 voet breed, 12 voet lang, en van een fornuis voorzien. Het water wordt daar gekookt en onderwijl door middel van ossenbloed van de onreinheden gezuiverd; terwijl het afgekookte water steeds door nieuw vervangen wordt. In 24 uren kunnen op die wijze van elke pan verkregen worden van 1000 tot 1500 oude ponden zout; men stelle gemiddeld 1250 ℔ of 10 pikols.

Men heeft in dat geval noodig:

1°. Kostbare pijpen, met waarschijnlijk zeer kostbaar onderhoud; het langzaam glooijend afloopend strand zou vrij lange pijpen vereischen, gezwegen nog van de moeijelijkheden, welke de sterke verzandingen zouden kunnen ten gevolge hebben;

2°. Reservoiren en pompen;

3°. Kostbare pannen van ijzerblik, welke aan sterke slijtage onderhevig zijn;

4°. Gemetselde fornuizen;

5°. Brandstoffen;

6°. Werklieden voor de pompen, het bewaken en zuiveren der pannen, vuurstokers, enz. men stelle slechts één man bij elke pan; — en

7°. Deskundig toezigt over het geheel.

Dit alles in aanmerking nemende, rijst de vraag, of de 10 pikols, welke daags van elke pan kunnen verkregen worden, den lande op minder dan 200 duiten (1,80 recep.), hetwelk die hoeveelheid gelijk wij gezien hebben, thans kost, zouden te staan komen? — Gewis niet, zij zullen veel meer kosten.

De 991 stellen pannen te Sumanap kunnen 's jaars, dat is gedurende de zes maanden van den aanmaak, 25000 koijangs produceren; dat geeft voor ieder stel ruim 25 koijangs of 750 pikols in 182 dagen, zijnde ruim 4 pikols daags. Zes honderd mannen bewerken deze 991 stellen, dat is drie man voor 2 stellen, dus 8 pikols daags voor 3 man.

Daarvoor heeft men geene kosten hoegenaamd te maken, de natuur helpt den handenarbeid dezer lieden.

Men heeft echter den aanmaak volgens de Schotsche methode als zekerder beschouwd en daaruit afgeleid, dat het daarbij niet noodig zijn zou, eene reserve van 100,000 koijangs in 's lands voorraadschuren aan te houden, gelijk thans bij resolutie van 11 April 1832, n°. 35 is voorgeschreven; men berekent, dat het aanhouden dier reserve den lande op *f* 200,000 te staan komt. Maar het aanhouden dezer reserve van 100,000 koijangs schijnt niet alleen als nuttig beschouwd te moeten worden, maar ook als dringend noodzakelijk; terwijl die hoeveelheid, bij den eersten opslag verbazend groot schijnende, dit bij nader inzien niet is.

Immers in 1846 is alleen op Java en Madura gedebiteerd eene hoeveelheid van. . . . . 20,014 koijangs.

Om zooveel te kunnen debiteren, moet men het bedrag der gevalideerde spillage er bijvoegen, om te geraken tot de hoeveelheid die uit het hoofd-depôt afgezonden is. Die spillage bedraagt op den overvoer 7 pCt. (soms het dubbele, wanneer het transport in twee termijnen, ter zee en te land plaats heeft,) in het verkooppakhuis 10 pCt., hetgeen zeer weinig is, en voege dus bij . . . 2,001 „

In 1846 is naar de buitenbezittingen afgescheept . . 5,219 „

Te zamen uit de hoofd-depôts verzonden in 1846. . 27,234 koijangs.

Hierbij lettende op buitengewone spillagiën, door het verloren gaan van gansche ladingen van praauwen, buitengewone ongelukken in de pakhuizen, enz., zal men dit cijfer wel kunnen brengen op 30,000 koijangs.

De bepaling der aangehaalde resolutie nu luidt, dat er in de hoofd-depôts voor handen moeten zijn 100,000 koijangs, buiten en behalve de loopende behoefte aan zout voor den tijd van een jaar. Deze laatste bepaling schijnt echter nimmer te zijn geöbserveerd; dan toch zouden op den laatsten December van ieder jaar ongeveer 130000 koijangs zout in voorraad moeten geweest zijn. Er is geruime tijd vereischt geworden, om op het bij de resolutie van 11 April 1832 n°. 35 voorgeschreven cijfer te komen. Er waren in de hoofd-depôts aanwezig:

Onder	ultimo	December	1834 —	88920	koijangs.
„	„	„	1835 —	107560	„
„	„	„	1836 —	110078	„
„	„	„	1837 —	96110	„
„	„	„	1838 —	110034	„
„	„	„	1839 —	102475	„
„	„	„	1840 —	99327	„
„	„	„	1841 —	103118	„
„	„	„	1842 —	100946	„
„	„	„	1843 —	100111	„
„	„	„	1844 —	102203	„
„	„	„	1845 —	104979	„
„	„	„	1846 —	97645	„

Nu nog in aanmerking nemende, dat er, ingevolge het bepaalde bij art. 4 der resolutie van 23 September 1823 n°. 8 (Staatsblad n°. 41), buiten dringende noodzakelijkheid uit de hoofddepôts geen zout mag worden afgescheept, hetwelk minder dan een jaar gelegen heeft; zoo volgt hieruit, dat er in allen gevalle minstens een voorraad voor de konsumtie van twee jaren voorhanden zijn moet, en dus 60,000 koijangs; weshalve de eigenlijke reserve kan geacht worden te bestaan uit slechts 40,000 koijangs, hetgeen waarlijk niet te veel is, wanneer men zich tegen de noodlottige gevolgen van slechts twee mislukte oogstjaren waarborgen wil.

Wilde men nu de Schotsche methode, ondanks hare meerdere kostbaar-

heid, aannemen omdat zij zekerder is, dan zoude men toch in allen gevalle de voorraadschuren moeten behouden, en al wilde men dan juist geen 100.000 koijangs opslaan, zoo zoude de voorzigtigheid toch altijd blijven gebieden om eenen voorraad voor twee jaren te behouden; ook omdat het twijfelachtig is, of het aangemaakte zout oogenblikkelijk voor de konsumtie kan verstrekt worden, hetgeen men mag betwijfelen, als men let op den grooten voorraad, welke in de Europesche rijken steeds wordt aangehouden. Eene besparing van twee tonnen gouds zal dus op verre na het gevolg niet zijn kunnen van het volgen der Schotsche methode.

Men behoeft hiertoe overigens niet te besluiten in het belang der zoutmakers zelven, want deze winnen met den zoutaanmaak meer, dan eenige kultuurarbeid hun schenken kan; van daar ook, dat zij allen, zoo als reeds is opgemerkt, welgestelde lieden zijn; vooral op Madura onderscheiden zij zich gunstig van de overige bevolking; men zou hun daar, met de intrekking der zoutpannen, de grootst mogelijke ondienst bewijzen. De gronden, welke nu voor bakken en pannen ingerigt zijn, zullen bovendien nimmer aan den landbouw kunnen worden dienstbaar gemaakt. Daar toch groeit niets; slechts een enkel kaal struikje tiert op de ziltige aarde; en al zoude men ook na jaren die gronden *kunnen* vruchtbaar maken, dan zou zulks toch altijd gepaard moeten gaan met opoffering van de daarom heen gelegen vischvijvers, eene tweede bron van bestaan voor de zoutmakers, die ruimschoots vergoedt, wat de eerste door een slecht jaargetij zou kunnen doen verliezen.

De hoedanigheid van het thans verkregen wordende zout, zou door eene tweede bereiding merkbaar verbeteren en welligt van zeer supérieuren aard worden, doch de heer PAHUD durft, om de daaraan verbonden groote kosten, zulks niet aanbevelen. Ook meent hij, dat het te verwachten is, dat de resultaten der daaraan te besteden moeite niet op zoodanigen hoogen prijs zullen worden gesteld door het gros der konsumateurs, als men zou mogen veronderstellen.

De thans in zwang zijnde eenvoudige manier van aanmaak blijvende behouden, verdient het alleen aanbeveling, om het zeewater, dat door gegraven kanalen, visch-vijvers of hoe dan ook naar de pannen wordt geleid, zoo zuiver mogelijk te houden, waarop misschien niet altijd evenzeer wordt gelet.

Bij Gouvernements besluit d. d. 26 October 1846, n°. 5 is in overweging genomen het verminderen der aanmaakplaatsen, door het afschaffen van Paradessie en Tanara als zoodanig. De heer PAHUD is van meening, dat daartegen wel geene overwegende bedenkingen bestaan, doch zoude voor zoodanige afschaffing ook, en misschien wel in de eerste plaats, in aanmerking brengen de hoofd-depôts Pakkies, Kandanghauer en Indramaijo, zoowel om de mindere kwaliteit dan die van de meer oostwaarts gelegen aanmaakplaatsen, als ook om de hoogere betaling, die voor den aanmaak van zout op de twee laatstgenoemde plaatsen moet worden te goed gedaan.

Wanneer, gelijk hier vóór met een enkel woord is opgemerkt, op een centraal punt aan de Zuidkust van Java, eene aanmaakplaats van zout voor Gouvernements rekening mogt kunnen worden daargesteld, zou men aan de Noordkust alleen de aanmaakplaatsen in het Oostelijk en die in het Westelijk gedeelte kunnen behouden; als wanneer de aanmaakplaatsen Pakkies, Kandanghauer en Indramaijo en, zoo noodig, ook die te Paradessie zouden kunnen vervallen. Tanara voorziet de Lampongsche distrikten tegen veel verminderden prijs, (resolutie dd. 10 Maart 1832 n°. 22); van een ander hoofd-depôt zou dit bezwaarlijk kunnen plaats hebben, zonder eene schoone gelegenheid open te stellen om dat zout, in stede van in de Lampongsche distrikten, op Java weder in te voeren.

De hoofd-depôts van het zout zijn gevestigd op dezelfde plaatsen, waar het zout wordt gemaakt, namelijk: Sumanap, Boender, Grisseé en Sidaijoe, Paradessie, Kandanghauer en Indramaijo, Pakkies en Tanara.

Te Sumanap heeft men 23 hoofd-depôt-pakhuizen, te zamengesteld van bamboe met atap-dak en eene bergruimte aanbiedende van 25000 koijangs zout. De zijwanden zijn niet hooger dan 2 of 3 voet; daarop rust het hoog oploopende atap-dak, hetwelk nog over de zijwanden neêrhangt en dus bijna den grond bereikt. Voor en achter zijn wanden van bamboe aangebragt, aan de eene zijde voorzien van eene deur. Deze bergplaatsen worden tot boven toe gevuld; de atap sluit zich met den regen, terwijl ook het bovenste zout eene korst vormt, zoodat in gewone gevallen geen schade te vreezen is.

Eigenlijk verdienen deze bergplaatsen den naam van pakhuizen niet; het geheel zou men meer eigenaardig kunnen beschrijven, door te zeggen: een hoop zout met bamboe en atap gedekt. Men laat u aldaar het zout zien, door het dak aan de kanten op te ligten en te onderstutten; met houweelen maakt men dan de dikke bovenkorst van het zout los, om u in de gelegenheid te stellen, het meer benedenwaarts gelegen zout te kunnen zien. Hoe gemakkelijk het vallen moet om, bij zoodanige wijze van berging, zout te ontvreemden, valt al dadelijk in het oog; doch de voorbeelden van diefstal op deze wijze schijnen niet talrijk te zijn. In geen geval schijnt het aan te bevelen, om, ter wegneming hiervan, kostbare pakhuizen te doen daarstellen; daar men zich zoodoende tegen de geringe verliezen van mogelijke diefstallen op eene al te kostbare wijze dekken zou, en het middel van herstel erger dan de kwaal zou wezen.

Aangezien de bovengenoemde 23 pakhuizen niet altijd voldoende zijn, om, behalve het aanwezig restant, ook de tot aanmaak voorgeschreven hoeveelheid zout te bergen, zoo heeft men hier nog bij-bergplaatsen daargesteld, om dit meerdere op te schuren. In het geheel is hier eene bergruimte voor 25000 pikols zout.

Te Boender heeft men 5 pakhuizen ingerigt als te Sumanap, welke eene bergruimte aanbieden voor 7000 koijangs zout.

Te Grisseé en Sidaijoe bestaan 65 pakhuizen, hebbende eene bergruimte

voor 37000 koijangs. Deze pakhuizen zijn anders gebouwd dan die van Sumanap en Boender, hebbende hooge zijwanden van gevlochten bamboe met houten stijlen, zoo dat het hier geregelde gebouwen zijn, die echter naauwelijks de helft kunnen inhouden van het zout dat in de eerstbedoelde pakhuizen wordt opgeschuurd.

Te Paradessie bevinden zich negen groote pakhuizen, gebouwd op de wijze als te Grisseé en Sidaijoe, doch veel grooter dan daar, biedende gezamenlijk eene bergruimte aan van 30,000 koijangs zout. Deze pakhuizen zijn meest allen even groot, hebbende eene lengte van 400 op eene breedte van 40 voeten en eene hoogte van 26 voeten.

Eene verbeterde inrigting der hoofd-depôt pakhuizen acht de heer PAHUD niet noodzakelijk; hij vermeent dat zij meer moeten beschouwd worden als stapelplaatsen van het zout, hoedanig elke regering, die dit levensmiddel ten monopolie maakt, moreel verpligt is aan te houden, en die strekken moeten, zoowel om eventueel gebrek voor te komen, als om het zout door opschuring in hoedanigheid te verbeteren. Spillagiën, misschien ook ontvreemdingen zullen bestaan, doch eene geringe winstderving kan men zich op de groote rekening wel getroosten.

De zout-aanmaak in de marais salins van Columbia geschiedt nagenoeg op dezelfde wijze als de onze. Men heeft kommen of kuilen aan den oever der zee, welker wanden met leem of klei belegd zijn. De eerste dezer kuilen is een groote vergaderbak; daarin doet men door middel eener sluis het zeewater door eene geul inloopen, en van daar verspreidt men het over eene zachte helling in andere zeer wijde, doch ondiepe vergaderbakken, die diensvolgens aan de lucht eene groote oppervlakte aanbieden om de verdamping te bevorderen. Als de kristallisatie wel volbragt is, neemt men het zout van den bodem der vergaderbakken, en stapelt het rondom die bakken op, waar het dus gedurende eenige maanden (in de open lucht) liggen blijft; het druipt uit, ontdoet zich van de onzuivere deelen, welke het bevatte, en droogt; hoe langer het daar blijft liggen, hoe meer het in waarde toeneemt, omdat het later minder aan verlies onderhevig is.

Men mag ook gerustelijk aannemen, dat het zout in onze depôt-pakhuizen niet te vergeefs opgeslagen ligt, maar dat het daar zeer verbetert; misschien is de maatregel, om steeds eenen grooten voorraad in magazijn te hebben, ook in dit opzigt aanbevelenswaardig, en moet men de vermindering in kwaliteit dan ook niet zoo zeer als schade of winstderving beschouwen, maar als een onafscheidelijk gevolg van elke zout-fabrikatie in het groot; terwijl de verbetering der kwaliteit als een werkelijk voordeel kan worden aangemerkt.

In het laatst van ieder jaar dienen de verschillende autoriteiten eischen in van het benoodigde zout gedurende een tijdvak van 18 maanden, ingaande met 1° Januarij van het alsdan in te treden jaar; daarbij opgevende de hoeveelheid zout, welke onder ultimo December vermoedelijk restant zal zijn.

Naar aanleiding van die stukken, wordt in den aanvang van het jaar bij de direktie van produkten en civiele magazijnen een staat opgemaakt van de hoeveelheid zout, welke naar ieder verkoop-pakhuis moet verzonden worden, met vermelding, uit welke hoofddepôts en op welke wijze die verzending behoort plaats te hebben. Die staat wordt den Gouverneur-Generaal aangeboden. De toevoer van zout naar de strandpakhuizen aan de zuidkust van Java geschiedt met raschepen door aannemers. De strandpakhuizen aan de noordkust worden voorzien, hetzij ten gevolge van uitbestedingen voor het transport derwaarts met raschepen, hetzij ten gevolge van overeenkomsten door de plaatselijke autoriteiten aan te gaan, voor het transport met praauwen, tegen tariefsprijzen. Het transport van de strandpakhuizen naar de binnenlandsche verkoopplaatsen staat gemeenlijk in verband met het transport van produkten uit het binnenland naar de stranden; in dier voege, dat de voer- of vaartuigen, welke, met produkten beladen, naar de stranden zijn afgezakt, en meerendeels ledig zouden moeten terugkeeren, nu tot middel strekken, om het zout tegen billijke prijzen op te voeren.

De opmerking is wel eens gemaakt, dat de hoofd- en andere verkoopplaatsen somtijds van te grooten voorraad worden voorzien, en dat zulks den lande op onnoodige kosten te staan komt. In de eerste plaats meent de heer PAHUD, dat een ruime voorraad bij eenig pakhuis in geen geval als schadelijk voor den lande kan beschouwd worden, maar ten gevolge heeft, dat men altijd tegen buitengewone voorvallen gewapend is, en geen vrees voor gebrek behoeft te koesteren, al wordt ook de kommunikatie te land tijdelijk gestremd, of al verongelukt er ook een schip dat juist een' nieuwen toevoer moet aanbrengen. 's Lands belang vordert dus gebiedend, dat er overal steeds een goede voorraad voorhanden zij, en het is ook uit dien hoofde, dat door het Gouvernement uitdrukkelijk is bepaald, dat in ieder verkoop-pakhuis aan Java's zuidkust ten allen tijde eene hoeveelheid van 150 koijangs zout moet voorhanden zijn, uitgezonderd Tjilatjap, waar steeds 500 koijangs moeten in voorraad wezen.



Onderwijs op Java.



Is het niet zonderling, dat het Tijdschrift voor Nederlandsch Indië, na jaren lang in Indië geworsteld te hebben tegen de kluisters, waarin de regering het gevangen hield, thans nu de redaktie, door hare verplaatsing naar Nederland, geheel vrij is in hare handelingen, in al de artikels, die reeds over het onderwijs zijn geplaatst, meer heeft geprezen dan gelaakt? Is het niet opmerkenswaardig, dat, terwijl al wat ik in Indië over dat onderwijs geschreven heb, van klagten en zelfs wel eens verwijten tegen het trage, onverschillige en alle ontwikkeling des geestes onderdrukkende Gouvernement overvloeide, thans ieder opstel nieuwe mededeelingen bevat van handelingen, die eenen anderen geest ademen en eene betere toekomst voorspellen? Ook nu weder moet ik op twee onderwerpen opmerkzaam maken, die voor de inwoners van Java van het hoogste gewigt zijn; twee gebeurtenissen, die onberekenbare gevolgen zullen hebben; twee feiten, waarvan het eene een „monumentum aere perennius" is voor de regering, en het ander haar een pligt herinnert, die niet mag verwaarloosd worden. Wij beginnen met het laatste.

Het onderwijs behoort zich in Indië te bewegen op twee terreinen, van elkander gescheiden door het verschil van den grond, die bearbeid moet worden. Het moet in twee groote afdeelingen gesplitst blijven. De eerste is bestemd voor de Europesche bevolking en hare afstammelingen, de tweede voor de inboorlingen van den archipel. In beide die afdeelingen is thans meer leven en opgewektheid en beweging dan misschien ooit te voren. Van beiden hebben wij een nieuw voorbeeld.

Bij vroegere gelegenheden hebben wij reeds gesproken van het instituut voor middelbaar onderwijs, dat, geheel voor rekening van eenige partikulieren te Batavia, en zonder eenige ondersteuning van Gouvernementswege, zal worden opgerigt. Die inrigting is op het punt van geopend te worden, of liever, op het oogenblik dat wij dit schrijven, waarschijnlijk reeds geopend. De oprigters, negen in getal, hebben de werkzaamheden bestuurd, nadat een aanzienlijk kapitaal was bijeen gebragt door vrijwillige bijdragen van eenige mannen, die in deze gewigtige proeve groot belang stelden. De gebouwen werden onder het onmiddellijk toezigt van den heer Mr. J. graaf VAN DEN BOSCH, een der negen, opgetrokken op het landgoed Pondokgedeh, in de residentie Buitenzorg, aan de helling van den 8000 voet hoogen berg Gedeh, op eene hoogte van ongeveer 2000 voet boven de zee. Dat landgoed is de eigendom van genoemden graaf, en aan het instituut is de naam gegeven van „Herwijnen," ter herinnering der geboorteplaats

van zijnen vader, den bekenden Gouverneur-Generaal en Minister van koloniën, den stichter van het kultuur-stelsel. De landstreek is een verrukkelijk oord, bij uitnemendheid gezond, en geschikt om voor de physieke ontwikkeling der jeugd mede te werken. De nabijheid van de hoofdplaats Buitenzorg biedt de gelegenheid aan voor behoorlijke geneeskundige hulp; maar bovendien zal die hulp nog spoediger te verkrijgen zijn, omdat onlangs door de tusschenkomst van den chef der geneeskundige dienst Dr. W. BOSCH, te Gadok, in de onmiddelijke nabijheid van Pondok-Gedeh, een gezondheids-etablissement is opgerigt, en de toenemende bloei dier nuttige inrigting daar waarschijnlijk weldra de vestiging van een geneesheer noodzakelijk zal maken.

De voor de leerlingen bestemde lokalen zijn ruim en luchtig en op eene groote schaal ingerigt. De hoofdstrekking der bouworde is geweest, om zorg te dragen dat een aanhoudend toezigt over de kweekelingen zoo veel mogelijk werd bevorderd en gemakkelijk gemaakt; van daar onder anderen de inrigting van ééne groote slaapzaal, van ruim negentig voet lengte op twintig voet breedte, die veertig ijzeren bedden bevat, op twee rijen en op behoorlijken afstand geplaatst. Voor de gymnastische oefeningen is een bij uitstek ruim gebouw aanwezig, en is eene zwemplaats aangelegd, van stroomend water voorzien. Bij de geheele inrigting der gebouwen heeft men de gezondheid en het gerijf der kinderen op het oog gehad, en tevens getracht om den verkeerden invloed van buiten en speciaal van inlandsche bedienden te weren.

Aanvankelijk zal het getal leerlingen tot veertig bepaald blijven. Mogt evenwel later de behoefte van uitbreiding blijken, dan kan het aantal worden vermeerderd. Onder het oppertoezigt van de oprigters, die, in kommissie vereenigd, de algemeene belangen van het instituut zullen blijven bestieren, is de geheele leiding der inrigting opgedragen aan eenen direkteur, die tevens als hoofd-onderwijzer belast is met het hooger onderwijs, en speciaal met dat der oude talen en de vakken die daartoe behooren. In de maand Maart l.l. is de direkteur en hoofd-onderwijzer uit het Vaderland vertrokken, zoodat men mag veronderstellen, dat het instituut op 1 Julij l.l. is geopend kunnen worden. Het is de heer GASTMAN, die aan de Groninger hoogeschool den graad van doktor in de letteren heeft verworven en laatstelijk konrektor was bij het gymnasium te Kampen. Aan zijne echtgenoot zal de leiding van het huishoudelijke der inrigting worden toevertrouwd; eene taak, waarin zij door hare zuster zal worden bijgestaan. Bovendien zijn nog twee onderwijzers aan de instelling verbonden. De een is een Zwitser, die onder anderen belast zal zijn met het onderwijs in de Fransche taal, en die, door zijne kennis der oude talen, des gevorderd, den hoofd-onderwijzer in zijne werkzaamheden zal kunnen vervangen. De ander is een Nederlander, voor den tweeden onderwijzers-rang geëxamineerd, en die reeds eenigen tijd in een instituut is werkzaam geweest. Eindelijk behooren nog tot de inrigting drie Europesche opzieners, aan een van welke de leiding der gymnastische oefeningen speciaal wordt opgedra-

gen, eene betrekking welke hij vroeger bij het pupillen-korps te Kedongkebo heeft uitgeoefend.

Door den direkteur Dr. GASTMAN is reeds aan de kommissie een programma ingediend omtrent het te volgen opvoedings-stelsel. Daarvan zijn de volgende hoofdtrekken bekend. Groote zorg voor ligchamelijke ontwikkeling, zoo door gezonde voeding en goede ligchamelijke verpleging, als door menigvuldige ligchaams-oefeningen, zoo als zwemmen, paardrijden, schermen, gymnastiek, wandelingen enz. Aanhoudend streven, om bij de jongelingen eenen godsdienstigen en zedelijken zin op te wekken. Het onderwijs zal zoodanig worden geregeld, dat de leerlingen, naar gelang hunner bestemming, hetzij eene volledige voorbereiding erlangen voor eene hoogere wetenschappelijke opleiding, hetzij eene genoegzaam voltooide opvoeding, om onmiddellijk met vrucht als werkdadig lid in het maatschappelijk leven op te treden. Het onderwijs zal bevatten (behoudens mogelijke latere uitbreiding) de volgende vakken: de Nederduitsche, Fransche, Engelsche, Hoogduitsche, Latijnsche en Grieksche talen, benevens de gronden van het Maleisch en Javaansch, de reken-, stel- en meetkunde; de Bijbelsche, Nederlandsche, Indische en algemeene geschiedenis; de natuurlijke historie, de aardrijkskunde en de physica; waarbij men zal trachten te voegen de gronden der chemie, der werktuigkunde en der geologie; zoo mede eene opleiding in de muzijk.

De kweekelingen zullen als van zelve zich splitsen in drie afdeelingen, waarvan eene hen bevat, die voor de hoogescholen, een tweede hen, die voor het ambtenaarsleven of voor den militairen stand, eene derde hen, die voor andere betrekkingen bestemd zijn. Daaruit volgt, dat niet allen in alle genoemde talen en wetenschappen onderwezen zullen worden, maar slechts in die, welke of het karakter van onmisbaarheid voor een beschaafd man bezitten, of onmiddellijk met het naaste doel hunner voorbereiding in verband staan. Bij het onderwijs in verschillende vakken, zal eene zekere opvolging worden in acht genomen, die zich naar de verschillende daar te stellen klassen regelen zal. Het instituut wenscht alzoo de jongelieden, die den geheelen kursus willen doorloopen, een tiental jaren te behouden, dat is, zoo mogelijk, van hun zevende of achtste jaar tot hun achttiende.

De kosten zijn aanvankelijk vastgesteld en komen ons betrekkelijk gering voor; immers de prijs is voor ieder kind op ƒ 75.00 's maands bepaald, waaronder alle kosten, behalve die voor kleeding, begrepen zijn, en welligt is dit later voor vermindering vatbaar *).

Ziedaar wat de partikuliere industrie gedaan heeft, zonder eenige hulp of tusschenkomst of ondersteuning van regeringswege. Wij moeten nu afwachten, of de jongelieden, die hier hunne opleiding zullen ontvangen, ook „in het algemeen zoo ongeschikt zullen zijn voor ernstige studie," en

---

*) In de *Javasche couranten* van 26 April l.l. n°. 34, wordt eene uitvoerige mededeeling aangetroffen van 't geen tot dat oogenblik de toestand der inrigting was.

of „de intellektuële ontwikkeling van vele dier jongelingen ook zoo onvolmaakt zal wezen, dat zij de lessen niet met vrucht kunnen bijwonen;" iets dat tegenwoordig, volgens de verklaring van den heer J. C. BAUD, aan de akademie te Delft maar al te zeer ondervonden wordt. Wij voor ons gelooven dit niet. Bij ons is de overtuiging diep gevestigd, dat het mislukken van zeer vele Indische kinderen, die naar Nederland ter opvoeding worden gezonden, volstrekt niet is toe te schrijven aan eene absolute noodzakelijkheid, maar aan omstandigheden geheel onafhankelijk van hunnen aard en aanleg. Die aard, die aanleg zijn even goed vatbaar om voordeelig ontwikkeld en goed geleid te worden, als van Nederlandsche kinderen, als van alle menschen waar ter wereld ook geboren. Maar juist die onnatuurlijke toestand van, verre van hunne ouders, geheel aan vreemden te zijn toevertrouwd, juist die gedwongen opvoeding in Europa is de oorzaak van de meeste droevige uitkomsten, welke wij dagelijks betreuren.

Vergelijken wij dit programma bij dat der akademie te Delft, dan is er vooral ééne zaak, die ons aan Herwijnen verre de voorkeur zou doen geven. 't Is de zorg voor de zedelijke en godsdienstige vorming der jeugd. Men schijnt in dat opzigt zich de ondervinding, te Delft verkregen, ten nutte te hebben gemaakt. Immers men heeft daar ondervonden, „dat wanneer jongelingen, bij heviger neiging tot zingenot dan bij hen die in eene koudere luchtstreek geboren zijn, aan eigen leiding worden overgelaten, het verblijf te Delft veelal voor hen wordt, niet een tijd van studie, maar een tijd van uitspatting." Daarom gevoelt men aldaar dringend de noodzakelijkheid van voorzieningen, die ten doel hebben, „om, wanneer de jongelieden eenmaal aan de akademie zijn ingeschreven, hen te beletten, zich aan ledigheid en buitensporigheden over te geven, en aldus te waken, dat zij aan het doel beantwoorden, waartoe zij herwaarts zijn gezonden." *) Wij erkennen gaarne, dat de inrigting Herwijnen in haren aard van die te Delft onderscheiden is; de eerste is bestemd, om jongelieden, die tot het ambtenaarsleven zullen worden opgeleid, bijna van de eerste beginselen te vormen, en om hen, die later tot den geleerden stand zullen behooren, geschikt te maken om de lessen der hoogleeraren met vrucht bij te wonen; terwijl de laatste meer eene polytechnische akademie kan genoemd worden, waar dus natuurlijk meer vrijheid en minder toezigt en tucht moeten heerschen. Maar juist daarom moet de eerste in 't oog van Indische ouders verre de voorkeur verdienen, want juist daarom biedt zij waarborgen aan voor eene gewenschte zedelijke en godsdienstige vorming, die de akademie te Delft, hoe men haar ook moge wijzigen, nimmer zal kunnen geven.

Al wat wij tot dusverre van de nieuwe inrigting op het landgoed Pondok-gede vernamen, geeft ons gegronde hoop, dat zij aan haar doel zal beantwoorden en eene weldaad wezen voor vele ouders en kinderen in Indië. Slechts ééne omstandigheid is er, die haar bestaan op den duur

*) Woorden van den heer J. C. BAUD bij de diskussiën over de Staatsbegrooting van 1850—1851.

bedreigt, gelijk zij in 't algemeen voor de uitbreiding en verbetering van het onderwijs hoogst nadeelig en verderfelijk is. Wij bedoelen de bepalingen ten opzigte van het radikaal van Indisch ambtenaar. Wij willen niet, dat ze zullen worden afgeschaft; wij verlangen niet, dat de regering de waarborgen zal opgeven, die zij aanbieden voor de kunde en geschiktheid harer ambtenaren; wij begeeren niets anders, dan dat de jongelieden, die te Herwijnen en in 't algemeen in Indië de noodige kundigheden hebben verkregen, niet worden uitgesloten van ambten en bedieningen, niet worden voorbijgegaan somtijds ten voordeele van minder kundigen en minder geschikten, tenzij zij eene reis naar Europa hebben gedaan en van de akademie te Delft een diploma hebben verkregen. Ook nu nog, gelijk reeds sedert zoo vele jaren en gelijk nog onlangs bij de diskussiën over de staatsbegrooting, gevoel ik mij verpligt er ten sterkste op aan te dringen, dat ook in Indië eene kommissie worde benoemd, die hetzelfde regt bezit, om diploma's uit te reiken aan jongelieden, die bewijzen van voldoende bekwaamheid hebben afgelegd. Wanneer zal de Minister van koloniën aan dit billijke verlangen voldoen? Of zou hij nu nog aan de oprigters van het instituut Herwijnen durven zeggen: „al uwe pogingen, al uwe opofferingen zijn nutteloos. Al is er gelegenheid op Java uit eigen middelen door u aangebragt, om daar goed onderwijs te erlangen, toch zult gij uwe kinderen naar Nederland zenden, toch zult gij ze in Nederland aan vreemden overgeven, — anders is de ambtenaarsloopbaan in Indië, dat is hun geboorteland, voor hen gesloten." Zou de Minister ook in dit opzigt het pad van zijne voorgangers blijven bewandelen? Wij gelooven het niet. Wel heeft hij zich over dit onderwerp slechts in ontwijkende en weinig beteekenende woorden uitgelaten, maar nog is de hoop ons niet ontnomen, dat hij weldra, overtuigd van het billijke en regtmatige van dit verlangen, de gelegenheid zal openstellen, om in Indië het radikaal van ambtenaar te verkrijgen.

Ziedaar de pligt, die ik de regering wilde herinneren. Maar er is meer. Het instituut Herwijnen is voor de behoefte van de Europesche ingezetenen en hunne afstammelingen van geheel Nederlandsch Indië niet voldoende. De vereenigde kracht van bijzondere personen heeft die inrigting tot stand gebragt. Nog heeft de regering niets gedaan. En, gelijk in het Moederland, zal zij in de koloniën toch ook wel verpligt wezen, om voor voldoend onderwijs te zorgen. Met vreugde erkennen wij, dat het lager onderwijs in de laatste drie jaren reuzenschreden heeft gemaakt. Laat het Gouvernement zich nu het voorbeeld dezer partikuliere onderneming ten nutte maken; laat het dergelijke inrigtingen elders op Java, en zoo mogelijk ook buiten Java, trachten tot stand te brengen; laat het zich daardoor bij onze Indische broeders meer en meer geacht en geliefd en geëerbiedigd maken; zóó kan het dien zedelijken invloed bewaren, die voor de duurzaamheid van het Nederlandsche gezag in Indië onmiskenbaar is.

Ik kom thans tot het tweede hoogst gewigtige punt, waarop ik opmerkzaam wilde maken. 't Is het onderwijs der Javanen. Dezer dagen is er

iets gebeurt, dat voor allen, die in de vorming, ontwikkeling en beschaving dier bevolking belang stellen, eene bron moet zijn van blijdschap en dankbaarheid, gelijk het voor de regering een schoone laauwerkrans is, die zij zich om de slapen heeft gewonden.

Na meer dan twee eeuwen lang den zetel van ons Indisch rijk op Java te hebben gevestigd, hadden wij voor het onderwijs der Javanen nog niets verrigt. Onze leeftijd schijnt bestemd te zijn, om ook in die gewigtige aangelegenheid eene andere rigting te nemen. Reeds sedert eenige jaren hebben zich stemmen doen hooren, die het volk van Nederland krachtig zijnen pligt herinnerden. Maar vooral aan het stelsel van kultures is het toe te schrijven, dat het Gouvernement zich genoodzaakt ziet, om den ouden, verkeerden weg te verlaten en onderwijs aan de Javanen te brengen. Dat kultuurstelsel bragt mede, dat de regering zich meer met het inwendige der Javaansche maatschappij moest inlaten, en tot hare kleinste raderwerken doordringen. Zij moest daartoe Javaansche ambtenaren gebruiken, die op een hooger trap van beschaving staan dan hunne landgenooten. Zij ondervindt nu, dat het op den duur onmogelijk is, om de Javanen, niet voor zich zelven, maar voor de schatkist en onder hare eigen leiding, den grond te laten kultiveren, zonder ook hunnen geest eenigzins te ontwikkelen. Zij gevoelt reeds sedert geruimen tijd gebrek aan geschikte personen, om als distriktshoofden of schrijvers of djaksa's of pakhuismeesters enz. in dienst te stellen. Sommige residenten trachten op hunne bureaux Javaansche jongelieden daartoe zoo goed mogelijk te vormen, maar dat dergelijke kantoren slechte scholen zijn, behoeft wel geen betoog. Zoo heeft de regering zich wel genoodzaakt gezien, om van het tot dus verre gevolgde stelsel af te wijken, en althans de middelen daartestellen, om eenige Javanen zoo veel te leeren, dat ze bruikbare ambtenaren kunnen worden. Reeds de Oud-Minister J. C. BAUD heeft in 1846 over dit onderwerp eene korrespondentie geopend met den Gouverneur-Generaal. Nadat alle autoriteiten op Java daarover gehoord waren, kwam eindelijk een plan tot rijpheid. Er zou op Java een normaalschool worden opgerigt tot het vormen van inlandsche onderwijzers, die dan in de verschillende residentiën scholen zouden openen. Bij koninklijk besluit van 30 September 1848 n°. 94 werden de vereischte gelden toegestaan voor het oprigten dier kweekschool en het daarstellen van een twintigtal provinciale of residentiescholen *tot vorming van een geschikt personeel van inlandsche ambtenaren*. Een bekwaam persoon, bestemd om aan 't hoofd dier normaalschool geplaatst te worden, en die vooraf aan de akademie te Delft Maleisch en Javaansch moest leeren, werd gezocht. „'t Zal eene moeijelijke maar schoone taak wezen," schreven wij een paar jaar geleden *) „waartoe eene ernstige voorbereiding en speciale opleiding volstrekt vereischt wordt. Ofschoon hij slechts de vakken van het lager onderwijs zal doceren, behoort hij toch eene wetenschappelijke vorming te hebben, want de omstandigheden, waaronder hij dat lager

*) Zie dit Tijdschrift jaargang 1849, I, 289.

onderwijs zal geven, maken zijne betrekking van geheel wetenschappelijken aard. Te regt verlangt dan ook het Gouvernement iemand, die eene akademische vorming heeft ontvangen."

Dien persoon vond de regering in den heer W. PALMER VAN DEN BROEK. Krachtens koninklijke kabinetsbeschikking van den 7 Julij 1849 n°. 41, werd hem de gelegenheid verschaft, om, gedurende den tijd van twee jaren, zich, onder de leiding van den hoogleeraar TACO ROORDA, vooral in de Javaansche taal te oefenen en voor zijne aanstaande betrekking voor te bereiden. Nog een ander persoon, die mede te Delft zou worden opgeleid, om PALMER VAN DEN BROEK als tweede onderwijzer ter zijde te staan, werd kort daarna door den dood weggerukt, maar weldra vervangen door den heer J. VAN HAAGEN.

Beide deze heeren hebben, de eerste twee jaren en de laatste één jaar lang, te Delft in het Javaansch en Maleisch gestudeerd. De heer VAN HAAGEN had reeds aan de hoogeschool te Groningen den graad van kandidaat in de godgeleerdheid verworven, en de heer PALMER VAN DEN BROEK heeft onlangs den 30 Junij l. l. mede te Groningen den graad van Doktor in diezelfde wetenschap behaald, op eene „dissertatio, continens commentarium in Ezechielis prophetiarum capitis I versus 14 priores, cum apparatu critico." In 't laatst der maand Julij l. l. hebben beiden zich ingescheept aan boord van het schip „de Sara Lydia," met welken bodem zij de reis naar Java hebben aanvaard.

Ziedaar de merkwaardige gebeurtenis waarop wij de aandacht wilden vestigen. 't Zijn de eerste apostelen der beschaving, die door het Gouvernement opzettelijk naar Java worden gezonden, om aan de oorspronkelijke bevolking van dat eiland onderwijs te brengen; 't zijn de eerste beambten, die derwaarts stevenen, niet om behulpzaam te zijn in 't verzamelen der schatten, die jaarlijks naar 't moederland worden afgescheept, maar om aan hen, die deze schatten produceren, iets beters, iets duurzamers terugtegeven. Maar, vraagt gij misschien, is dat wel juist? Is het wel te doen om de Javanen te beschaven en daardoor gelukkiger te maken? Is 't niet eenvoudig, om eenige personen afterigten, te dresseren voor de dienst van den lande? Worden er geen residentie-scholen opgerigt alleen *tot vorming van een geschikt personeel van inlandsche ambtenaren?* Inderdaad de eerste aanleiding en zelfs de hoofdstrekking van de eerste handelingen der Regegering was van zulk eenen bekrompen en egoïstischen aard. Maar al was dat zoo gebleven, toch zouden wij de zending van de heeren PALMER VAN DEN BROEK en VAN HAAGEN een weldaad voor Java blijven noemen. Thans echter heeft de onderneming die eerste bekrompenheid, die haar bij hare geboorte ontsierde, grootendeels afgelegd, en is het doel, dat men zich voorstelt, niet meer uitsluitend het afrigten van eenige beambten, maar in 't algemeen het onderwijzen der Javanen. Men verhaalt, dat reeds de Minister J. C. BAUD zich dien ruimen werkkring voorstelde, doch dat het hem niet gelukt is al dadelijk meer te verwerven, dan hij aanvankelijk verkregen heeft. Hoe dit zij, zeker is het, dat de tegenwoordige Minister de grenzen

aanmerkelijk heeft uitgebreid, gelijk hij ook, met hooge belangstelling en warmen ijver, niet alleen de zending der heeren PALMER VAN DEN BROEK en VAN HAAGEN heeft verhaast, gemakkelijk gemaakt en bevorderd, maar vele voorbereidende maatregelen heeft genomen, die hen in staat zullen stellen, om onmiddellijk hunnen werkkring te openen. Wij moeten daarover nog 't een en ander in 't midden brengen.

Tot het geven van onderwijs zijn hulpmiddelen noodig, en tot het geven van onderwijs aan de Javanen moesten al die hulpmiddelen nog worden vervaardigd. Wij hebben hier voornamelijk elementairboeken op het oog. Aan den hoogleeraar TACO ROORDA is door den Minister de taak opgedragen, om daarvoor te zorgen, en wanneer wij zeggen, dat die beroemde geleerde haar heeft op zich genomen, dan zeggen wij tevens, dat hij ze op eene meesterlijke wijze heeft vervuld; want alles wat van zijne hand afkomstig is, draagt de kenmerken van groote voortreffelijkheid. De heer J. A. WILKENS was hem, gedurende zijn verblijf hier te lande, daarin behulpzaam; maar voornamelijk wijdde de heer C. F. WINTER, aan wien de Javaansche letterkunde in 't algemeen en de akademie te Delft in 't bijzonder zulke groote verpligtingen heeft, daaraan zijnen arbeid. Door deze vereenigde krachten zijn nu reeds gereed: een Javaansch spelboekje, een Soendasch spelboekje, en een Maleisch spelboekje, het laatste met Latijnsche letters. Bovendien is er voor leesboekjes van meergevorderden gezorgd. De heer WINTER heeft in Kromo een werkje geschreven, dat eene menigte anekdoten bevat, en een ander in Ngoko, waarin een honderdtal verhalen gevonden wordt van den beroemden kinderschrijver SCHMIDT. Alle deskundigen, die deze stukken onder de oogen hebben gehad, verklaren eenparig, dat beiden, niet alleen wat den inhoud, maar vooral ook wat de taal betreft, meesterlijk bewerkt zijn. Om tot hulpmiddelen bij het onderwijs in het schrijven te dienen, zijn twee stellen voorbeelden gegraveerd, het ééne voor het Maleisch met Latijnsche letters, en het andere voor het Javaansch. Van al deze elementairboekjes zijn reeds eenige duizenden exemplaren naar Java gezonden, die niet alleen bestemd zijn, om op de scholen gebruikt te worden, maar ook overal te koop zullen worden gesteld tegen eenen zeer matigen prijs.

Omtrent ééne, en wel eene zeer gewigtige, zaak is men het nog niet eens. Waar zal de normaalschool gevestigd worden? Er zijn er, die Soerakarta aanprijzen; er zijn er ook, die juist die plaats ten sterkste afraden. Wanneer de heeren PALMER VAN DEN BROEK en VAN HAAGEN te Batavia zullen gekomen zijn, zal dit onderwerp in overleg met hen worden geregeld.

Ziedaar de belangrijke gebeurtenis, die wij te vermelden hadden. In de ontwikkeling en beschaving der Javanen zien wij niet alleen het geluk der bevolking, maar ook het welbegrepen belang en voordeel onzer eigen natie. Thans zijn de schatten, die de gedwongen arbeid van tien millioen menschen voor ons afwerpt, de vrucht van een stelsel, hetwelk hun zelven geen de minste welvaart aanbrengt. Wij eindigen dit artikel met de her-

haling van 't geen wij twee jaren geleden over de voorgenomen zending van den heer PALMER VAN DEN BROEK geschreven hebben. Wil men de tegenwoordige kunstmatige en gedwongen inrigting der Javaansche maatschappij, die juist daarom zeer broos en onzeker is, langzamerhand in eenen normalen toestand veranderen; wil men de Javanen zoodanige behoeften leeren kennen, dat zij zelve uit eigen beweging planten en werken, en de vrije beschikking over hunnen arbeid kunnen behouden; wil men alzoo, door een vrij en ongedwongen handelsverkeer met Indië, de ondernemingszucht, de kracht en daardoor den nationalen rijkdom van Nederland opwekken en vermeerderen, — dan trachte men beschaving en ontwikkekeling op Java en in den Archipel te verspreiden. Onderwijs is daarvan de grondslag; goed, Christelijk onderwijs zal aan die beschaving eene goede rigting geven, en de verderfelijke gevolgen, die haar dikwijls vergezellen, voorkomen. Wij hopen daarom, dat allen, die op de thans door de regering ingestelde schoolinrigting eenigen invloed kunnen uitoefenen, zich haar met warmte en geestdrift zullen aantrekken; dat de regering zal voortgaan op den weg, dien zij thans is ingeslagen; en dat de zegen der goddelijke voorzienigheid deze eerste pogingen, om het zedelijk en geestelijk welzijn der Javanen te bevorderen, met eenen rijken zegen zal bekroonen!



De opvoeding van Indische kinderen in Nederland.



In weerwil van de verbetering en uitbreiding van onderwijs in Nederlandsch Indië, zal toch vooreerst nog eene menigte kinderen van daar ter opvoeding naar het Moederland gezonden worden. Voor velen maakt de bepaling omtrent het radikaal van Indisch ambtenaar, zoo lang zij blijft bestaan, dit noodzakelijk, en bovendien zullen er altoos eenige ouders zijn, die aan eene opvoeding in Europa boven eene Indische de voorkeur zullen geven, gelijk er in Nederland zijn, die hunne kinderen naar België, Duitschland, Frankrijk en Engeland zenden, omdat zij meenen dat zulk eene buitenlandsche vorming beter is dan eene inheemsche. De vraag, welken weg men te volgen hebbe, ten einde zulk eene opvoeding, verre van het ouderlijke huis, onder vreemden, niet te doen mislukken, is thans nog, en zal wel altoos hoogst gewigtig blijven.

Onlangs had ik, ook naar aanleiding der onlangs opgerigte „Oost- en West-Indische opvoeding-maatschappij," daarover een belangrijk gesprek met eenen man, die, zoo wel door zijne geschriften, als vooral ook door zijne praktische kennis en ondervinding van het vak van onderwijs en opvoeding, bekend staat als een bevoegd beoordeelaar, en wiens wenken voor Indische ouders zeer nuttig kunnen zijn. Ik verzocht hem zijne denkbeelden op schrift te brengen, en mij vrijheid te verleenen, ze in dit Tijdschrift op te nemen. Met de meeste bereidvaardigheid heeft hij daaraan gevolg gegeven. Op eene enkele plaats, waar zijne inzigten niet geheel met de mijne overeenkomen, heb ik mij vergund, dit in eene korte aanteekening te vermelden.

Hoog geachte vriend!

Aan uw, mij vereerend, verzoek, voldoe ik niet dan schoorvoetend. Belangrijk en veelomvattend is toch de opdragt die gij mij doet, namelijk: „mijne inzigten mede te deelen over den gang, dien men te houden hebbe bij de verzorging en opleiding der jongelieden, wier ouders, in de Overzeesche bezittingen woonachtig, hen naar het Moederland zenden om hunne opvoeding te voltooijen."

Ik zal hier „opvoeding voltooijen" in den gewonen, alledaagschen zin opvatten; anders was de aanmerking reeds gereed: onze opvoeding is *nimmer* voltooid; de eeuwigheid zelve is daartoe niet te lang. Wij willen er hier slechts onder verstaan, de opleiding en bekwaammaking tot een zekeren stand in de maatschappij.

Het belangrijke der gestelde vraag valt ieder in het oog, die eenigzins bekend is met de omstandigheden, in welke vele der bedoelde jongelingen hier te lande verkeeren; met het groot aantal van hen die mislukken, al stelt men dat getal niet op 95 pCt. (Tijdschrift voor Ned. Indië, 13de jaarg. 4de afl.). Belangrijk voor den christelijken philantroop en belangrijk voor den vaderlandlievenden Nederlander. Men behoeft slechts vader of moeder te zijn, om het eerste standpunt regt goed te kunnen innemen, en het hartverscheurende te gevoelen wanneer men de kinderen, de panden der huwelijksliefde, na jaren afzijns, zedelijk en maatschappelijk verongelukt ziet terugkeeren. Ook het Vaderland weent over zulke uitkomsten. Of is het lot van het Moederland niet innig aan dat van de Overzeesche bezittingen verbonden? Kan het die bezittingen goed gaan, wanneer de afstammelingen der Europesche bevolking beneden het peil der menschheid dalen, en bij gevolg den inboorling geen ander overwigt doen gevoelen dan die van kennis of liever van geslepenheid, ondersteund door kanonnen en bajonetten. Men spreke dan niet van voortgaande beschaving van den inlander, van uitbreiding van het Christendom, — de Christenen zelve sluiten dan tot het zendelingswerk den weg geheel af.

Doch ik behoef u de schromelijke gevolgen van zulke resultaten niet te schetsen. Gij gevoelt ze diep; uwe gesprekken over dit onderwerp en uw verzoek getuigen van het gevoel, dat u bezielt. Ondanks mijne mindere ondervinding meen ik mij niet te mogen onttrekken; dus ter zake.

Het mislukken van de opvoeding eens jongelings is, helaas! geen zeldzaam verschijnsel. Klagen de bewoners der Overzeesche bezittingen er over, te dikwijls zien ouders hier te lande hunne beste hoop teleurgesteld. Te menigvuldige oorzaken kunnen hier dit ongelukkige resultaat voortbrengen, dan dat ik u en mij zelven zoude vermoeijen met ze op te tellen; evenwel voor mijn doel mag ik er een paar voorname aanvoeren.

a. Het vaak noodlottige *vooraf bepalen* van het vak, waartoe men het kind wil opleiden, zonder zijn aanleg, verstandelijke vermogens of voorheerschende neiging te raadplegen. Niet dat ik zou aanraden deze laatste blindelings op te volgen; maar toch dient zij een stem in den raad te hebben, die bij groote tegenstrijdigheden door den vaderlijken raad en vóóruitzigt wordt geleid. Maar hoe menigeen is er, die, tot studie voorbeschikt, geene vermogens en bij gevolg geene opgewektheid hebbende, eindelijk door onophoudelijke teleurstellingen balsturig geworden, zich zelven aan allerlei uitspattingen overgeeft, om aldus in de bezwijming der valsche vermaken eenige vergoeding en afleiding te vinden, maar aldus de hoop der ouders teleurstelt. Een waar woord van BOILEAU mogen alle ouders en verzorgers van kinderen wel ter harte nemen:

Soyez plutôt maçon si c'est votre talent,
Ouvrier estimé dans un art nécessaire,
Qu' écrivain du commun ou poëte vulgaire.

b. Het gemis van *zedelijk overwigt* over den opgroeijenden jongeling. Niemand gevoelt dit beter dan hij, die juist zich over het tegengestelde kan

verheugen; dien een hartelijk liefhebbende maar verstandige en vastberaden vader of moeder te beurt viel, wier kinderliefde redelijk genoeg was, om het bestuur der aankomende jongelieden niet over te geven vóór dat de jaren des onderscheids de gevaren doen onderkennen. Ik ken ze die, tot mannen opgegroeid, het lijk des vaders in het graf ziende zinken, dat lijk met tranen van dankbaarheid besproeiden, juist om de vastheid waarmede de liefhebbende vader het bestuur over den zoon had gehouden; om het zedelijk overwigt dat hij altijd over den knaap, den jongeling, ja zelfs den man had uitgeoefend. Dat zedelijk overwigt ontbreekt, helaas! te veel in onze hedendaagsche gezinnen; te vroeg worden onze jongelieden als heeren en dames, ook in den huisselijken kring, gevierd; te vroeg geven de vaders uit zwakheid eene slecht beteugelde vrijheid aan hunne zonen. En toch aan welke schromelijke gevaren stellen zulke ouders de jongelingen van 18 en volgende jaren bloot! Ik mag mij hier op het getuigenis beroepen van allen, die het geluk hadden bij hunne ouders dat zedelijk overwigt te vinden. Zij kunnen het getuigen hoe, in de gevaarvolle jaren, als slechte voorbeelden en opbruischende driften de laatste inspraak van godsdienst en zedelijkheid deden verstommen, alleen het gevoel van het zedelijk overwigt nog de laatste slagboom was, die voor hen den breeden weg tot het verderf afsloot. Juist bij die eerste intrede in de wereld, bij de eerste stappen op den weg des levens, wanneer de jongeling aanvangt zijn eigen meester te worden, dan vooral is dat redelijke zedelijke overwigt de grootste behoefte voor de meesten. Gelukkig de jongeling, die daaraan van de kindschheid af is gewend geworden!

Dit thema, geachte vriend! kon veel meer uitgewerkt worden, doch waartoe? wanneer nu reeds gegevens genoeg voorhanden zijn om nader onzen weg af te bakenen. Beide punten, die ik heb aangewezen zijn hoogst belangrijk voor iedereen, die zijne kinderen tot nuttige leden der maatschappij, maar vooral tot brave menschen wil opleiden, hetzij hij hier, hetzij hij in de Indiën woont. Doch in het laatste geval is de zaak moeijelijker, wanneer hij zijn' zoon naar het Moederland moet zenden: hij is niet tegenwoordig bij zijne ontwikkeling; hij kan dus niet beslissen, welken weg hij met zijn zoon moet inslaan, omdat hij zijne voorheerschende neiging niet duidelijk gewaar wordt. Maar dit kan nog op rapporten af beslist worden. Doch, hoe kan hij het zedelijk overwigt blijven behouden, wanneer vier duizend mijlen hem van zijn zoon verwijderen, wanneer hij hem in geen 10 jaren ziet? Hier is dus voor den vader, die uit de Overzeesche bezittingen zijn zoon naar Europa zendt, de grootste behoefte aan een man, wien hij de opleiding van zijn kind kan toevertrouwen, op wiens zedelijk karakter en vereischte kennis, op wiens regtschapenheid hij kan rekenen, dat deze hem bij zijn zoon zal vervangen, zoo veel een vreemde dit den vader kan doen. Dit is de algemeene regel, dien ik voor u en voor velen meen te moeten toepassen op den veelal gevolgden gang, met aanwijzing van eenige hulpmiddelen om zoo veel mogelijk de mislukking te voorkomen.

Alvorens meen ik eenige punten te moeten aanstippen, die anders den loop der gedachten zouden kunnen storen.

Men heeft sedert 1848 op Java pogingen aangewend, om ontheven te worden van de verpligting de jongelingen naar Delft te zenden, als voorbereiding tot het verkrijgen van het radicaal van ambtenaar. Tot hiertoe is die wensch nog niet vervuld. Ik wil niets beoordeelen; ik constateer slechts het feit, dat bij voortduring het radicaal alleen te verkrijgen is na den studietijd te Delft goed te hebben volbragt. Men heeft voorts het onderwijs in Indiën veel verbeterd. Niemand juicht dit meer toe dan ik. Zelfs de school van middelbaar onderwijs „Herwijnen" is een verblijdend teeken van vooruitgang. Doch men bedriege zich niet. Wat kan bij vele jongelingen het geval worden, wanneer zij tot hun 17de of 18de jaar in Indië zijn gebleven en dan naar Nederland aan eene akademie worden gezonden, onbekend met de gewoonten en gebruiken, met de klippen en gevaren, die hen van alle zijden omringen; maar vooral buiten het zedelijk overwigt der ouders, en te ver in het leven om zich onder het overwigt van een ander te vleijen? Stelt men dus de jongelingen niet in het gevaar van, alleen staande zonder band, in eene vreemde maatschappij overgeplaatst, in eens van de kostschool in het vrije akademieleven tredende, zich zelven in die hun onbekende en voor hen onbegrensde wereld te verliezen? Voor hen, die na volbragte studiën op Herwijnen in Indië kunnen blijven, is de inrigting schoon; maar ik geef in bedenking of zij dit ook is voor hen die dan nog naar Europa moeten gaan. Ik zou het verkieslijk achten, dat de ouders het offer brengen van de kinderen 5 of 6 jaren vroeger te zenden, vóór dat de gevaarvolle jaren daar zijn, opdat de 10 of 12 jarige knaap zich aan eene andere tucht kan gewennen, het zedelijk overwigt en bestuur den tijd kan hebben zich om hem heen te strengelen, opdat die band later hem eenigzins blijve besturen. Op 10 of 12 jarigen leeftijd is de knaap nog te gewennen aan tucht en gehoorzaamheid, welke, goed geleid, het vaderlijk gezag eenigzins kan vervangen en den 18 en 20 jarigen knaap ten goede kan besturen *).

---

*) Ziedaar eene voorstelling, waarmede wij ons niet kunnen vereenigen. Er zijn vele redenen, waarom wij het zenden van Indische kinderen naar Europa op 18 of 19 jarigen leeftijd verre zouden verkiezen boven den ouderdom van 10 of 12 jaren; een paar van die redenen zal ik opgeven. De band is dan gelegd tusschen ouders en kinderen; ze kennen elkander; ze ontwassen elkander niet meer. Maar bovendien, al wat de jongeling tot 18 of 19 jarigen ouderdom te leeren heeft, dat kan hij ook in Indië leeren, indien de inrigtingen van onderwijs er goed zijn. Komt hij echter op dien leeftijd in Nederland, dan kan het leven in de maatschappij aldaar of aan eene hoogeschool tot zijne verdere ontwikkeling medewerken, gelijk in Indië niet mogelijk is. En dat „zedelijk overwigt," waarvan de geëerde schrijver spreekt, en dat wij ook op hoogen prijs stellen, zullen dan de ouders zelve behouden. Immers het middel, waardoor het werken kan, is de korrespondentie, niet met vreemden, zoo als zij inderdaad wordt voor het kind, dat acht of tien jaren oud het ouderlijke huis heeft verlaten, maar met zijne ouders, die hij gedurende 18 of 19 jaren heeft gekend, lief gehad, heeft leeren gehoorzamen en eerbiedigen. Hij komt in dezelfde verhouding als de jongeling, die, na in eene kostschool of op een landelijk dorp, ver van het gewoel der groote wereld, te zijn opgevoed, naar de akademie wordt gezonden, en ook slechts door korrespondentie de weldadige vruchten van het zedelijk overwigt zijner ouders kan ondervinden. Hij blijft slechts vijf of zes jaren van hen verwijderd. Elke maand, wanneer de landmail aankomt, verkrijgt zijn kinderlijk gevoel nieuw voedsel, nieuw leven; het vertrouwen op zijne ouders, eens in zijn hart gebo-

Met vreugde heb ik de oprigting gezien van „de Oost- en West-Indische opvoedings-maatschappij." Voor vele ouders is dit ten minste een *kantoor*, aan hetwelk men zich kan adresseren. Meer dan een kantoor is zij evenwel nog niet. De aanmerkingen, die het Tijdschrift voor Nederlandsch Indië op de statuten gemaakt heeft, beaam ik grootendeels. De maatschappij regelt, wat tot hiertoe veelal in het blinde geschiedde. Maar de zedelijke leiding, dat zedelijk overwigt uit 't welk die leiding hare ware en eenige kracht moet verkrijgen, ontbreekt grootendeels. Dit toont het Tijdschrift zeer goed aan. De jongeling, van de kostschool naar de akademie overgegaan, heeft niets waaraan hij zich verbindt dan de administratie der maatschappij, en zoo lang hij niet tot grove, tastbare buitensporigheden vervalt, wordt hij voor goed geacht. Maar ook hoe kan dit anders? Bezwaarlijk zal het wel zijn den leden der maatschappij de verpligting op te leggen voor een zeker getal vreemde jongelingen als vader op te treden. En van waar zullen zij in de gelegenheid komen om een gewenschten invloed op de jongelingen te verkrijgen? Alles komt op de inrigtingen van onderwijs aan, waar men de kinderen besteedt — en na den afloop van dat middelbaar onderwijs staat de jongeling alleen. En dan juist begint het gevaar van mislukken, en heeft hij het meest behoefte aan eene verstandige, zedelijke leiding, die hij niet zal gevoelen, wanneer zij reeds vroeger door het zedelijk overwigt goed is voorbereid.

„Maar hoe dan?" hoor ik vragen. „Zijn de inrigtingen van onderwijs of de kostscholen, waar men de jongelingen zendt, geen waarborg voor eene goede opleiding? Zullen de hoofden dier inrigtingen den vader niet vervangen, en zoo doende het door u gewenschte zedelijke overwigt verkrijgen? En is dan de genoemde maatschappij, door den stand en het karakter der leden, niet de beste gelegenheid om de jongelingen in goede inrigtingen te plaatsen niet alleen, maar ook om verzekerd te zijn, dat op het te geven onderwijs een behoorlijk toezigt worde gehouden?" — Ik ben verre van niet te erkennen, dat de genoemde maatschappij eene verbetering is voor de verzorging der Indische kinderen; dat men van haar veel beter toezigt te verwachten hebbe dan, met den besten wil, men dat kon van reeders of scheepskapiteins, aan welke men veelal de kinderen blootweg toezond. Ik ben er verre af eenige inrigting hier te lande te beoordeelen, of ze met elkander te vergelijken; niet dat ik voor mij geene keuze zou hebben, maar hier komt die keuze niet te pas. Ik stel ze alle gelijk — en dan meen ik de eigenlijke kostscholen voor Indische kinderen minder geschikt te moeten houden. Dat men ze niet altijd kan ontgaan is wat anders; doch ik acht ze schadelijker voor Indische dan voor Nederlandsche kinderen. Was het alleen om het eigenlijk gezegde onderwijs te doen, om het verkrijgen

ren, wordt door den afstand niet verminderd, maar door den schriftelijken omgang gevoed; en het vooruitzigt der hereeniging en van het wederzien is het weldadige behoedmiddel tegen verleidingen en menigwerf het geneesmiddel bij tijdelijke afdwalingen. Dat alles mist de jongeling, die zijne ouders niet kent, omdat hij ze verliet vóór dat hun beeld in zijn hart geprent was en hun zedelijk overwigt wortelen in zijn gemoed geschoten had.

REDAKTIE.

van de noodige kundigheden, dan was het eene andere zaak, dan zou ik kostscholen misschien verkiezen. Maar hooger belang komt hier ter sprake. Gij wilt toch, dat de Indische jongeling ook godsdienstig-zedelijk worde ontwikkeld; dat hij in het moederland zooveel mogelijk het gezin terug vinde, omdat het leven in het gezin de plaats is, waar men zich het beste voorbereidt. Welnu! daarom acht ik voor de bedoelde jongelingen de kostschool minder doelmatig. De jongeling, die zijn gezin hier te lande heeft, vindt vergoeding voor het gemis; bij vacantiën en andere gelegenheden komt hij te huis en verwarmt zijn hart aan de borst der ouders en magen. Hij wordt niet geheel vervreemd aan den geest van het gezin. Maar hoe wilt gij, dat onze Indische jongeling eenigen zweem van het gezin vinde in eene inrigting, waar vaak 30 of 40 jongelingen zijn, van verschillende familiën en dus van verschillende geaardheid, en van verschillenden leeftijd? Kan men eene goede opleiding verwachten in druk bezochte kostscholen, die uit den aard der zaak meer de stiptheid en regelmaat eener kaserne (en ik ben er ver af dit gering te achten) dan wel het beeld van een gezin aanbieden?

Nog eene andere hoogst gewigtige aangelegenheid komt hier te pas. Is men verzekerd, dat onze Indische jongeling aan de kostschool de zoo hoog noodige godsdienstig-zedelijke opleiding kan vinden? Niet al weder het eigenlijk gezegde onderwijs in de leer der kerk tot welke zijne ouders behooren; dit kan de leeraar of de catechiseermeester zeer wel geven, en de gelegenheid ontbreekt er nergens toe. Maar die dagelijksche, schier ongemerkte doch onophoudelijke leiding, tot welke in een goed gezin elk oogenblik aanleiding is, kan men die zoo in de talrijke kostschool vinden? Ik spreek niet eens van de mogelijkheid, dat de kweekelingen der inrigting tot verschillende kerkgenootschappen moeten worden opgeleid. Is het godsdienstig onderwijs in de gemengde lagere scholen thans, zoo al niet onmogelijk, dan toch zeer bezwaarlijk geworden, hoe veel meer zal men die moeijelijkheid ondervinden op eene gemengde kostschool?

Doch ik neem deze laatste zwarigheid weg, dan nog blijven er anderen over. Ik wil niet langer aandringen op het gemis van een gezin; op het verdrietige voor den Indischen jongeling, wanneer hij bij de vacantiën zijne makkers ziet vertrekken naar het gezin en hij moet blijven aan de inrigting (en dit is nog wel het beste in zijn geval). Hij volgt in zijne verbeelding die makkers en vergroot hunne uitspanning en hun geluk; hij hijgt ook naar de vrije lucht, want men weet hoe de leerlingen ook de beste inrigting aanzien. Ik haal alleen dit maar aan, om u opplettend te maken op de gemoedsstemming van onzen jongeling ten opzigte van de school, waar hij is geplaatst, en op de weinig hartelijke gezindheid, die hij jegens haar en de personen die haar besturen in den regel moet voeden. De ondervinding heeft dan ook geleerd, dat de Indische jongelingen in talrijke inrigtingen doorgaans het moeijelijkst te besturen waren. En dit brengt mij op hetgeen ik verder wilde aanvoeren.

Ik sprak van zedelijk overwigt en daaruit voortvloeijende zedelijke lei-

ding, vooral nuttig werkende op het verblijf aan de akademie. Kan men dit van den onderwijzer of van het hoofd der inrigting van middelbaar onderwijs verwachten? Belast met de leiding en het onderwijs aan eene zeer bedrijvige inrigting, kunnen zij zich niet of weinig met hunne gewezene leerlingen afgeven. Waar zouden zij ook den tijd vinden? Ook kunnen zij, uit den aard van de inrigting en het gemis van den geest van het gezin, onmogelijk dien geheelen invloed verkrijgen, die nog naderhand, gedurende het verblijf aan de akademie, werkdadig blijft voortduren. Er mogen hier of daar loffelijke uitzonderingen aangewezen worden; het als een regel te stellen zou onredelijk zijn. Bij het verlaten der kostschool houdt gewoonlijk de innige betrekking tusschen den onderwijzer en den leerling op. Zij komt wel naderhand misschien terug, wanneer de laatste reeds ondervinding heeft opgedaan en, door vele struikelingen beschaamd, zich de vaderlijke welwillendheid van zijn onderwijzer herinnert en tot hem komt om raad en daad. Maar zulk een terugkeer is niet alledaagsch: in de meeste gevallen gaat de jongeling, uit de naauwe en bewaakte grenzen van de kostschool, in eens over in de onbegrensde en te weinig bewaakte akademiewereld, en is, bijna alleen staande, aan alle gevaren blootgesteld. Ik herhaal het: dan begint de ongelukkige kans van mislukken, niet enkel op het veld van kennis, maar op het gewigtiger, op dat van zedelijkheid en *ware* beschaving.

„Wat dan!" hoor ik wederom zeggen: „Wat dan aangevangen? gij keurt de opleiding op Herwijnen af, wanneer de jongeling toch naderhand naar Nederland zal moeten gaan; gij keurt talrijke kostscholen hier te lande minder goed, om de mogelijke en wel te voorziene nadeelige gevolgen? Wat dan aangevangen?"

Ja, ik erken het, moeijelijk is de zaak, even als elke zaak, die men uit haar natuurlijk verband rukt. En toch acht ik het niet onmogelijk voor velen een weg aan te wijzen, die het vooruitzigt opent op betere uitkomsten. Die weg is alreeds door menigeen en dikwijls gelukkig bewandeld.

Onderscheidene bewoners van Indië hebben hier te lande familie- of andere betrekkingen, aan wie zij de voogdij hunner kinderen opdragen. Zijn nu die voogden hoofden van een gezin, begaafd met de noodige kennis en een goeden wil, daarbij ook de gelegenheid hebbende zich met de verzorging der jonge lieden te belasten, dan is eene gelegenheid tot goed onderwijs ligt gevonden; dan heeft de jongeling een gezin, een *pied à terre*, al moest hij ook naar eene kostschool. Het hoofd van het gezin aan wien hij is toevertrouwd, vervangt dan den vader; hij staat dan bijna gelijk met den jongeling van hier te lande. Het zedelijk overwigt, dat de voogd op hem verkrijgt, vermindert niet; het blijft voortduren, al veranderen ook de vormen en uitdrukking, tot den afloop der akademie-studie en tot hij zich wederom naar zijn land inscheept. Ik heb verscheidene voorbeelden van dien aard gezien, en ze dikwijls met een gelukkigen uitslag zien bekroond. Gij gevoelt, dat dit geen volstrekte regel is, geen absoluut middel; maar het geeft uit den aard der zaak meer kans op goede resultaten. Veel, bijkans

alles, hangt van den man af, aan wien de voogdij en de leiding is toevertrouwd — maar een eerste grond tot gewenscht gevolg is het familieleven en het dadelijk, niet fictief, vervangen van ouderlijke tucht en ouderlijke liefde en leiding.

„Hoe dan," vraagt men verder, „voor die ouders, die zoodanige betrekkingen niet in Nederland hebben of wier vrienden zich met zulk eene zware taak niet kunnen belasten?" Ja, dit wordt moeijelijker; evenwel is het zeldzaam, dat een bewoner van Indië geen bekende in Nederland zou hebben, aan wien hij de zorg tot het zoeken van een geschikt gezin, ter opname van zijn zoon, kon toevertrouwen. Onder de voornaamste vereischten van zulk een gezin zou, mijns bedunkens, behooren, dat het hoofd zich aanbeval door bekwaamheid, ook om aan jongelieden eene godsdienstig zedelijke leiding te geven, het toezigt over het onderwijs goed te houden, en vooral, dat hij door zijn karakter en voorbeeld dat zedelijk overwigt zou kunnen verkrijgen, zoo onmisbaar voor verdere leiding.

Zulke gezinnen, beantwoordende aan deze gestelde vereischten, waar men één jongeling zou willen opnemen, moeten wel schaarsch zijn, doch minder schaarsch wanneer er gelegenheid was een zestal op zijn hoogst te vereenigen. Hoeveel onderwijzers, onder anderen, aan burgerscholen of aan gymnasiën zouden zich niet gaarne belasten met een klein getal van zulke jongelingen? hoeveel voordeel zouden deze niet uit zulk eene zamenwoning kunnen trekken? Vooreerst kan die zamenwoning geheel den geest van het gezin behouden, en hoeveel waarde daaraan moet gehecht worden heb ik reeds aangestipt, opdat gij dit zoudt aanvullen; voorts kan de werking van het hoofd des gezins op ieder individu zijn invloed uitoefenen en niet, zoo als in talrijke kostscholen, bij de massa blijven, maar het individu bijna onaangeroerd laten. Dan toch is het mogelijk de verschillende geaardheid te leeren kennen, en elk naar zijne behoefte te leiden. Dit vaderlijke toezigt, die vaderlijke leiding blijft eindelijk nog werken ook bij het akademie leven; er is eene groote mogelijkheid, dat aldus een zedelijke band is ontstaan door het zedelijk overwigt, hetwelk de opvoeder heeft kunnen verkrijgen over de jongelingen aan zijne zorgen toevertrouwd.

Dit huisselijk zamenzijn zal voor den Indischen jongeling ook nog een spoorslag zijn om zijn pad zuiver te houden. Zijn de banden goed gelegd; is hij gehecht geworden aan den man, die hem tot dusverre met vaderlijke liefde maar ook met vaderlijk gezag heeft geleid; is hij gehecht geworden aan het gezin in welks midden hij 4 of 5 jaren heeft doorgebragt; dan is hij niet alleenstaande, hij is geen vreemdeling in Nederland; er is een gezin, dat op hem de oogen gevestigd houdt; dit kan hem tot spoorslag strekken den goeden weg te blijven bewandelen of om, als hij ongelukkig zich een oogenblik er van heeft laten afleiden, door hartelijke toespraak, door hartelijke deelneming en den eerbied dien hij voor dat gezin heeft opgevat, op den goeden weg terug te keeren.

Gij begrijpt, dat ik nu maar bloot weg eene schets geef; gij gevoelt dat, als ik mij tot schilderen liet verlokken, ik een zeer schoon tafereel

kon maken; doch gij ziet ik wil slechts hoofdpunten aangeven en geen romantisch produkt u voorhouden. Ik heb alleen de werkelijkheid willen geven, zoo als ik ze wel gezien heb. Nog eens: ook op de geschetste wijze kan mislukken volgen; alweder herhaal ik: geen absoluut middel geef ik aan; alle menschelijk bedrijf is aan mislukken onderhevig, en vooral de opleiding van de jeugd. Niemand erkent dit eerder dan de vader van een talrijk gezin, dan de onderwijzer, die reeds eenige jaren in zijn loopbaan is voortgegaan. Maar de wegen en middelen tot de opleiding van jeugdige menschen zijn daarom niet onverschillig. God geeft ons èn verstand èn zedelijk gevoel; wanneer die beide werkzaam zijn in het kiezen van de geschiktste wegen, dan mogen wij veilig den uitslag aan zijn wijs bestuur overlaten.

Twee punten nog eer ik eindig. Misschien maakt men zwarigheid tegen mijne inzigten, omdat de gelegenheden, die ik aanbeveel, bijna alleen in steden kunnen gevonden worden, en in die steden waar men goede inrigtingen van middelbaar onderwijs aantreft, dus in den regel in groote steden, en daar, zegt men, is het gevaar van verleiding groot. — Ik zou in dat gevaarlijke toestemmen, als de jongeling van het middelbaar onderwijs regelregt weer naar Indië terugkeerde; dan zou het beter zijn hem in eene kleine stad of op een dorp of liever nog in de kostschool te houden tot aan zijn vertrek. Maar waarom verkies ik een gezin boven de kostschool? Juist omdat hij naar eene akademie moet gaan, geplaatst in steden waar het zamenzijn van jongelingen eene eerste behoefte aan zelfstandigheid maakt. Daarom is het leven in eene groote stad misschien verkiesselijk; hij leert de gebruiken der beschaafde wereld, ook hare gevaren en verleidingen kennen, op een leeftijd, waar ze hem nog niet gevaarlijk zijn. Hier komt de regel van J. J. ROUSSEAU te pas: *Ce que vous ne pouvez cacher à votre élève jusqu' à 20 ans, montrez le lui avant 10.* Natuurlijk zal elk gezond menschenverstand en vooral elk ouderhart gruwen om dien regel in zijne geheele uitgestrektheid toe te passen; doch op het bovengestelde kan dit zeer goed onder verstandige leiding en vooral onder het zedelijk overwigt van den opvoeder.

Het tweede punt betreft de kosten. Die zullen natuurlijk iets meerder zijn; 30 of 40 jongelingen kunnen betrekkelijk goedkooper gevoed en gehuisvest worden dan 5 of 6. Elk vader moet daarin met zijne middelen, maar vooral met zijn geweten te rade gaan. Misschien blijven er nog gewigtige bedenkingen over; misschien ben ik min gelukkig geweest in het voordragen mijner inzigten, in dat geval ben ik tot aanvulling en opheldering bereid.

Ontvang de verzekering enz.

's Gravenhage,
Augustus 1851.

A. D. J. MIOULET.



Maandelijksch overzigt der Indische letterkunde.



De vermeerdering van Java's bevolking, beschouwd als de grootste bron van rijkdom voor Nederland, door Dr. W. BOSCH, chef over (der) geneeskundige dienst in Nederlandsch Indië. Rott. 1851.

Dit boek zal eenen diepen indruk te weeg brengen bij allen die het lezen. Sedert vele jaren is in tallooze geschriften gewezen op den gedurig meer verarmden toestand der Javaansche bevolking. Vooral heeft dit Tijdschrift, sedert zijne verschijning in Nederland, het zich tot taak gesteld, om dien toestand in al zijne naaktheid bloot te leggen. Ook in 's lands vergaderzaal zijn krachtige stemmen gehoord, die openlijk ten aanhoore der geheele wereld predikten, dat de gedwongen kultuur voor de Europesche markt, vooral zoo als die in den laatsten tijd is gedreven, de krachten der Javaansche bevolking uitput en hare welvaart ondermijnt. Maar zij, die bij het voortduren van het bestaande belang hebben, of die tot het tegenwoordige hebben medegewerkt, of die ter goeder trouw meenen, dat Java en zijne inwoners inderdaad gelukkig zijn, hebben ons, die het tegendeel beweerden, van eenzijdigheid, overdrijving, onwaarheid, verkeerde bedoelingen en wat niet al beschuldigd. Zij wezen op die veertien millioen, die Nederland jaarlijks van Java trekt. „Wilt gij die opofferen, volg dan den raad, dien de voorstanders van hervormingen in Indië u geven!" zoo riepen ze der Nederlandsche natie toe, die gebukt gaat onder een zwaren schuldenlast. Is het wonder, dat velen zich lieten verleiden, om die schilderingen van de ellende der Javanen inderdaad voor overdreven te houden, en dat men het volk tot dus verre aan zijn lot heeft overgelaten?

Er zijn twee redenen waarom, in dezen stand van zaken, het aangekondigde boek groote belangstelling moet opwekken en diepen indruk te weeg brengen. De eerste vinden wij op den titel uitgedrukt. De schrijver belooft te spreken over „de grootste bron van rijkdom voor Nederland." In 't oog van velen hebben koloniën geen ander nut, dan dat ze „bronnen zijn van rijkdom," geen ander doel, dan om het Moederland rijker te maken, geen andere bestemming, dan om voor hare bezitters te arbeiden. Het boek moet dus reeds om zijnen titel hunne aandacht tot zich trekken. Maar ook zij, die in koloniën iets meer zien, die het er voor houden dat het in de eerste plaats de pligt is van het Moederland, om voor haar geluk te zorgen, en die slechts dan duurzame voordeelen van haar bezit verwachten, wanneer hare bevolking in welvaart toeneemt, — ook zij moeten zich door

dien titel aangetrokken gevoelen, omdat hier „de vermeerdering van Java's bevolking" beschouwd wordt als „de grootste bron van rijkdom van Nederland." Geen vermeerdering van bevolking is denkbaar zonder toenemende welvaart, en zoo wordt dus eigenlijk de welvaart van Java voorgesteld als de oorzaak van den toenemenden rijkdom van het Vaderland. Dat is het juist, wat in dit Tijdschrift altoos beweerd werd. De millioenen schats, die Java in den laatsten tijd voor de schatkist heeft afgeworpen, zijn geen duurzaam voordeel, tenzij ze verkregen zijn, nadat in de behoeften van Indië zelf behoorlijk was voorzien en van den overvloed der Javaansche bevolking.

Was dit werkelijk het geval? of is Java uitgeperst en uitgeput, ten einde zulk eene schijnbaar voordeelige en schitterende uitkomst te verkrijgen? Het antwoord, dat Dr. BOSCH op deze vraag geeft, is grootendeels vervat in cijfers, en zietdaar eene tweede reden, op grond waarvan wij voorspellen, dat zijn geschrift indruk zal maken. Er is niets, dat, in onze eeuw, meer kracht uitoefent, dan arithmetische bewijzen en mathematische formulen. Alles wat dit Tijdschrift en zoo vele andere geloofwaardige personen sedert vele jaren hebben beweerd, en uit de verschijnselen, die zich gedurig op eene schrikbarende en ontzettende wijze openbaren, hebben aangetoond, wordt hier door getallen en berekeningen, gegrond op statistieke opgaven, zoodanig bewezen, dat geen tegenspraak meer mogelijk is. Op die wijze wordt door den schrijver het hooge belang der meest mogelijke vermeerdering van Java's bevolking aangetoond, maar tevens, dat de tegenwoordige instellingen en het kultuurstelsel, zoo als het nu werkt, daaraan in den weg staan. Hij doet zien, dat die instellingen en dat kultuurstelsel op eene direkte wijze de daartoe onmisbare vermenigvuldiging der voedingsmiddelen beletten, waarvan de vermindering van het getal Javanen het gevolg is. Daaruit moet ongetwijfeld eene belangrijke vermindering van inkomsten voor de schatkist voortvloeijen, die men nu reeds gedurende drie jaren in de territoriale middelen ondervindt, en die alleen gedekt is geworden door de tijdelijke aanmerkelijke verhooging der koffijprijzen.

Om onzen lezers het genoegen te verschaffen, zich eenig denkbeeld te vormen van den rijken inhoud van dit geschrift, zullen wij er 't een en ander van mededeelen; maar wij hopen, dat zij daardoor zullen worden opgewekt, om het in zijn geheel te lezen, want al wie voor overtuiging vatbaar is, moet, na daarvan kennis te hebben genomen, verklaren, dat de tegenwoordige regeringsbeginselen op den duur de kolonie zullen te gronde rigten en daardoor het Vaderland in eenen afgrond storten, waaruit het misschien niet te redden zal zijn. Dr. BOSCH bewijst u zonneklaar, dat het evenwigt tusschen konsumtie en produktie voor den Javaan verbroken is, en dat die verhouding van jaar tot jaar ongunstiger wordt. Daar zijne verdiensten niet toereikende zijn, om in zijne behoefte te voorzien, moet hij de kleine besparingen van beter dagen, zijn kapitaal aanspreken, de werktuigen van den landbouw, de buffels enz., waardoor hij buiten staat ge-

raakt, zijne velden te bebouwen en waardoor de oogsten verminderen. Zoo is de prijs der eerste levensnoodwendigheden aanmerkelijk geklommen; die der rijst steeg tot ongekende hoogte, en sommige ambtenaren roemden zulks als een bewijs van toenemende welvaart, even voordeelig voor den landbouwer als voor de overige bevolking, zoo als onder anderen de heer J. D. VAN HERWERDEN (naar men verzekert thans een der ijverigste medearbeiders van het „Goudsch Kronijkske"), die, als Resident van Madioen in zijn Verslag over die residentie van 1846, op deze omstandigheid goedkeurend gewezen heeft *). De heer BOSCH rangschikt die bewering te regt onder de „staatshuishoudkundige drogredenen van BASTIAT."

Op de volgende wijze herinnert de schrijver de toneelen van jammer en verwoesting, die nu reeds, als een gevolg van het verbroken evenwigt, zich vertoond hebben. „In 1844—1845 hebben gebrek, honger en ellende onder de bevolking in de residentie Rembang, en in hoogere mate in de residentie Cheribon, geheerscht. In 1846—1847 was er in alle residentiën der tweede afdeeling (Samarang, Pekalongan, Japara, Bagelen, Kadoe en elders) zulk eene schaarschte van levensmiddelen, dat de bevolking tot allerlei ruigte de toevlugt moest nemen, om den honger te stillen. De rijst kostte van ƒ8 tot ƒ15 de pikol; de djagong, obies en andere eetbare, doch slechte, voedingsmiddelen stegen in evenredigheid, en duizenden zijn in die jaren aan eene epidemie gestorven. Gelukkig bragt een buitengewoon overvloedige oogst in 1848 leniging aan. Wat in 1849 is gebeurd, heeft gedeeltelijk meer bekendheid verkregen, en ligt nog versch in het geheugen, en het einde van 1850 voorspelt weinig goeds. Had men slechts eenen onderzoekenden blik willen slaan op de staten van in- en uitvoer, dan zou men hebben gezien, dat Java van 1835 tot 1845 *drie honderd vijf en dertig millioen meer had gegeven dan ontvangen.* Het jaarlijksch verschil is *drie en dertig en een half millioen* geweest. Veel kennis behoort er niet toe, om te beseffen, dat zulks niet duurzaam kan blijven, zonder Java en zijne bevolking uit te putten; dat er een tijd moet komen, waarin het zoo sterk verbroken evenwigt, tot het uiterste gebragt, voelbaar moet terugwerken. Reeds sedert een paar jaren zijn 's lands inkomsten aanzienlijk verminderd, hetgeen men aan niets anders, dan aan de algemeene verarming der Javanen kan toeschrijven, die zich sedert lang in de eerste levensnoodwendigheden hebben moeten bekrimpen, niettegenstaande er van de andere zijde beweerd wordt, dat zij, sedert de invoering van het kultuurstelsel, merkbaar in welvaart zijn toegenomen. Indien het laatste op de waarheid gegrond was, dan zou men zulke verontrustende verschijnselen niet waarnemen, welke, zoowel volgens onze eigen ervaring als die van anderen, vóór 1831 niet werden opgemerkt, en dan moest de bevolking, volgens onveranderde natuurwetten, gelijkmatig zijn toegenomen, hetgeen wij bewezen hebben niet het geval te zijn."

Eenige bewijzen van verarming der Javanen worden bijgebragt, door de

---

*) Zie dit Tijdschrift jaarg. 1849, no. 8.

aandacht te bepalen op eenige der eerste levensbehoeften. Wij deelen er de volgende resultaten van mede.

Volgens de berekening van den heer BOSCH, op officiële statistieke opgaven gegrond, verbruikte de Javaansche bevolking voor 1830 (dus vóór de invoering van het kultuurstelsel) 13¹/₂ pond zout per hoofd in het jaar — in 1847 zijn volgens diezelfde bescheiden slechts 8¹/₄ pond per hoofd gebruikt. De behoefte aan zout voor één mensch stelt hij op 14 ponden per hoofd. Daar nu de Europeanen, Chinezen en andere vreemdelingen, die ruimer middelen van bestaan hebben, en dus ook ruimer in de zoutconsumtie deelen, tevens belangrijk zijn toegenomen, zoo is het verbruik van den Javaan *nog minder* geweest dan 8¹/₄ pond per hoofd in het jaar, dus 6 ponden minder dan de erkende behoefte. Wij zien hier dus het tegenovergestelde van hetgeen men bij een volk, dat in rijkdom en welvaart toeneemt, zou moeten waarnemen. In stede van meerdere konsumtie heeft men zich in een artikel van eerste levensbehoefte *zeer aanzienlijk moeten bekrimpen*, in rede van 40 tot 25. „Wel arm". zoo roept de heer BOSCH uit, „moet het volk zijn, dat van zulk een niet te ontberen voedingsmiddel slechts iets meer verbruikt dan de helft van hetgeen het noodig heeft, namelijk 14 ponden!" Wij vereenigen ons niet alleen met deze ontboezeming, maar verwijzen naar de vorige aflevering van dit Tijdschrift, waar wij op blz. 66 dezelfde mededeeling hebben gedaan.

Een tweede punt van onderzoek voor den heer BOSCH is de rijstkultuur. En welke zijn de resultaten van dat onderzoek?

De gemiddelde behoefte aan rijst per hoofd wordt geschat op ³/₄ katie daags, de kinderen daaronder begrepen, = ruim 270 katies in 't jaar voor een huisgezin. Deze schatting is zeker niet te hoog, aangezien de erkende behoefte voor een volwassenen 1¹/₄ katie is, en het Gouvernement aan zijne dwangarbeiders 1¹/₂ katie per dag verstrekt.

Vóór 1830 bleven, volgens de berekeningen van den heer BOSCH, den landbouwer ruim 12 pikols rijst van zijnen oogst voor zijn gezin ter voeding over, hetgeen, tegen ³/₄ katie per hoofd, toereikend was.

Thans blijven, volgens diezelfde berekening, niet meer dan 7,80 pikols voor ieder huisgezin ter konsumtie over, waarvoor echter 12 pikols vereischt worden; in dit tekort van 4,20 pikols, tegen eenen gemiddelden marktprijs van *f* 5 de pikol = *f* 21, moet dus op eene andere wijs worden voorzien.

Een derde hoogst gewigtig onderwerp, dat de schrijver behandelt, is eene „vergelijking der verdiensten bij het kultuurstelsel met de behoefte der bevolking." Die vergelijking is daarom te meer noodzakelijk, omdat de bevolking, *ten gevolge van het kultuurstelsel*, thans *f* 21 noodig heeft, om te voorzien in de behoefte van rijst, door dat stelsel ontstaan. Verdient zij nu die *f* 21 aan de kultures voor de Europesche markt, dan kan zij in die behoefte voorzien, *maar dan levert zij al den meerderen arbeid, dien zij thans verrigt, om niet.* Hoogst gewigtig is vooral dit gedeelte van het werk van Dr. BOSCH. Hij behandelt hier verschillende residentiën afzonderlijk, treedt in

vele zeer naauwkeurige détails en komt tot resultaten, die inderdaad huiveringwekkend zijn. Wij zullen daarvan zoo straks een enkel voorbeeld aanhalen. Eerst geven wij de uitkomst zijner berekening over geheel Java. Het geheele getal Javaansche huisgezinnen stelt hij op = 1,600,000, op 's Gouvernements grond wonende. Ieder huisgezin verkrijgt, zoo als hij heeft bewezen, 4,20 pikols te min voor zijne voeding. Dit geeft dus te zamen een tekort aan rijst = 6,720,000 pikols. De pikol tegen *f* 5 berekend geeft *f* 33,600,000. Deze som moet de bevolking dus bij de gedwongen kultures voor het Gouvernement verdienen, om dat tekort te kunnen aankoopen. Maar de *geheele verdienste* is slechts *f* 18,300,000. Zeer juist is dus de gevolgtrekking: „daar evenwel ruim *f* 33,000,000 moeten besteed worden, om alleen in de tekort komende nooddruft aan rijst te voorzien, zoo zal men niet kunnen betwisten, dat *de gedwongen arbeid, door het kultuurstelsel aan de bevolking opgelegd, in stede van rijkdom en welvaart onder de Javanen te verspreiden, haar jaarlijks meer moet verarmen, en dat hij, langer zoo uitgebreid en op die wijze volgehouden, een groot gedeelte door gebrek moet doen omkomen, al daalde de rijst ook weder tot den vroegeren prijs van f 2,5 tot f 3, vermits van jaar tot jaar de geringe bezittingen zijn opgeteerd, en dus ook niet het geringste meer in ruil voor voedsel kan aangeboden worden.*"

Ziedaar de uitkomst, wanneer men de berekening op de gezamenlijke huisgezinnen van geheel Java toepast. Daar echter enkele residentiën in een voordeeliger toestand verkeeren dan andere, en dus dat meer voordeelige van deze bij eene berekening in détails ten nadeele komt van de overige, wordt die uitkomst nog droeviger en ongunstiger voor vele streken, wanneer men die op zich zelve beschouwt. Daartoe behooren onder anderen Samarang, Cheribon, Pekalongan, Japara, Kadoe enz. Als voorbeeld zullen wij laten volgen, wat Dr. BOSCH van deze laatste residentie schrijft:

„De residentie Kadoe, weleer eene zeer rijke en bloeijende provincie, heeft in 1846, waarin, zooals de Resident zegt (Tijdschrift voor Ned. Indië 10de jaarg. blz. 217), de oogst gunstig is geweest, 992,557 pikols padi = 496,278 pikols rijst opgeleverd voor 348,500 zielen = 6,40 pikols per huisgezin — minus ¹/₅ landrenten; blijven over 5,25 pikols ter voeding, te kort 6,75 pikols. De marktprijs heeft gewisseld tusschen *f* 10 en *f* 6. Volgens den laagsten prijs is het tekort in geld *f* 40,50. De arbeid bij de kultures heeft opgebragt aan

Koffij . . .	105,531 pikols . . .	*f* 879,073,02
Thee		- 24,136,00
Indigo		- 15,607,00
	Totaal bedrag . .	*f* 918,816,02

of 11,86 per huisgezin, zoodat de gelden, door het kultuurstelsel verdiend, dáár nog voor geen *derde deel* in het tekort aan rijst voorzien.

„Het is misschien niet onbelangrijk eens eene vergelijking te maken tusschen een vroeger tijdvak, toen men het kultuurstelsel nog niet kende

en het tegenwoordige, met betrekking tot deze residentie. In het werkje getiteld „Blik op het bestuur enz. blz. 103" wordt opgegeven, dat de landrenten vóór de invoering van het kultuurstelsel ƒ 560,000 bedroegen, opgebragt door 300,000 ingezetenen. De aanslag is gemiddeld ⅕ van den oogst, welke dus eene waarde van ƒ 2,800,000 heeft gehad; de marktprijs was destijds ƒ 3, dus moeten er 933,000 pikols rijst geoogst zijn, = 14 pikols per gezin. Heeft nu elke bouw 16 pikols opgeleverd, dan moeten er toen 58,000 bouws beplant zijn geworden, dat is voor de 66,000 huisgezinnen = 10 bouws voor 11,40 huisgezinnen en de belasting per bouw ruim ƒ 9. Bij vrije beschikking over tijd en produkt, werden er 50,000 pikols koffij geoogst, welke aan de bevolking, na aftrek van ⅖ belasting, 30,000 pikols (à ƒ 25) = ƒ 750,000 = ƒ 11,25 per huisgezin opbragten, benevens ƒ 500,000 aan tabak = ƒ 7,50 per gezin. Er bleef toen nog veel vrije tijd voor andere industrie over, welke tijd aan de bevolking thans, door de verdubbelde heerendiensten en den (kwalijk beloonden) arbeid aan de vestingen, ontbreekt.

„Onderzoeken wij nu, of de toestand der bevolking thans gunstiger is. „„Alhoewel,"" zegt de Resident in zijn verslag over 1847 „„er geen gebrek wordt geleden, zoo bestaat er echter geene groote welvaart, hetgeen moet worden toegeschreven aan de zware bevolking (vroeger en overal elders op Java is dat een zegen en eene bron van voorspoed!) en de inhaligheid der hoofden en de vadzigheid en onverschilligheid van den geringen Javaan."" Die arme, vadzige Javanen! Zij waren toch, zoo als is aangetoond, vroeger zeer welvarende! Wie de residentie Kadoe in 1824 kende, noemde haar de rijkste provincie, ja den *tuin van Java*. Hoe is die welvaart van weleer dan verdwenen? Het kultuurstelsel brengt immers veel geld onder de bevolking en het produkt van den landbouw heeft eene meer dan verdubbelde waarde? De rijst kostte in 1847 van ƒ 5 tot ƒ 8 de pikol (en in 1846 tot ƒ 12 en ƒ 15, dus zeer voordeelige prijzen voor den grondbezitter en planter), en de landbouw is er tot eene vrij groote ontwikkeling gebragt en heeft geenen achteruitgang ondergaan (?) De rijstoogst was in 1847 gunstig en evenwel is de groote welvaart van vroeger verdwenen, ten gevolge van? — „de zware bevolking," zegt de Resident. Wij meenen dat te mogen betwijfelen, en zijn geneigd, het aan gebrek aan voedingsmiddelen toe te schrijven, doordien men verzuimd heeft, in tijds voor genoegzame sawah-velden te zorgen. Volgens het verslag is men nu bezig om eene, vóór jaren geprojecteerde, waterleiding uit de rivier Ello daar te stellen, welke 800 bouws sawah's zal besproeijen; doch dat is niet toereikend, daar in die residentie voor elk gezin nog geen *halve bouw* sawah bsschikbaar is, waarvan in 1847 maar 6,66 pikols rijst p. m. voor ieder huisgezin geoogst zijn — in het geheel 544,498 pikols rijst voor eene bevolking van 410,568 zielen — en de landrenten zijn tot het dubbele van andere residentiën opgevoerd = ƒ 15 per bouw.

„De ingezetenen dezer provincie hebben dus in een te kort van 5,34

pikols rijst per gezin à *f* 6,50 gemiddeld = *f* 34,71 + *f* 7,50 landrente = *f* 42,21 door de verdiensten bij de kultures moeten voorzien; zij hebben ontvangen voor:

koffij. . .	*f* 607,586
thee	- 23,961
indigo . .	- 30,000

Totaal bedrag *f* 661,547 verdeeld over 410,500 hoofden, geeft *f* 7,25 per huisgezin, dus bijna genoeg om de verschuldigde belasting te voldoen. Het moet nogtans 4,34 pikols rijst = *f* 34,71 kunnen koopen, ongerekend alle andere behoeften. Bij de indigo-kultuur heeft ieder huisgezin voor *een jaar arbeid* *f* 2,87 genoten = ¹/₄ cent voor iederen dag arbeids per hoofd, gerekend op 90 volle dagen ieder, en er is autorisatie verleend tot uitbreiding der kultuur!! Gaan wij nu tot de vergelijking over.

Vóór het kultuurstelsel

bezaten 11,14 huisgezinnen 10 bouws rijstvelden en oogstten per gezin 14 pikols, waarvan slechts 12 noodig voor voeding. Zij hielden dus 2 pikols over. Voor koffij en tabak ontvingen zij per gezin *f* 18,75, betaalden toen *f* 7,50 belasting per gezin, en hielden veel vrijen tijd over ter beschikking van andere industrie.

In 1847 onder het kultuurstelsel

bezitten 21,4 huisgezinnen 10 bouws rijstvelden, oogsten per gezin 6,66 pikols, dus te kort 5,34 pikols = *f* 34,71 voor voeding aan rijst. Om in dit te kort te voorzien en *f* 7 landrenten te voldoen, ontvangen zij als verdienste bij de kultuur van koffij, indigo en thee slechts *f* 7,25 per gezin, terwijl de menigvuldige heerendiensten hun geenen tijd laten om door andere verdiensten het te kort aan te vullen.

„Men ziet, dat vóór het kultuurstelsel het volk zich goed met rijst voeden en zijne belasting betalen kon, waarna het nog 2 pikols rijst en *f* 11,25 ter verruiling voor de andere levensnoodwendigheden overhield, indien de vrije tijd niet verder tot produktie en nijverheid van anderen aard, tot de teelt van een tweede gewas enz. werd besteed. *Onder* het kultuurstelsel daarentegen bezitten de ingezetenen van Kadoe naauwelijks de helft der rijstvelden van het vroegere tijdperk en oogsten de helft der rijst, welke voor de voeding noodig is, terwijl de kultuurgelden verre ontoereikend zijn, om dat te kort te kunnen koopen en de belasting te betalen en er, uit hoofde van vele heerendiensten, weinig tijd overblijft voor anderen arbeid en verdiensten.

„*Wanneer* zou de bevolking gelukkiger zijn geweest?

„*Wanneer* zou zij meer in het algemeen belang (dus ook van Nederland) geproduceerd hebben?

„*Waardoor* zou de groote welvaart dezer residentie verdwenen zijn?

„*Welk* stelsel verdient de voorkeur, om duurzaam te kunnen bestaan?

„De onpartijdige en nadenkende moge beslissen.”

In eene vierde afdeeling onderzoekt de schrijver, welken invloed het

kultuurstelsel op de rijstproduktie en het tweede gewas gehad heeft. Zijne resultaten zijn genoegzaam dezelfde als van den heer LAUNY, die wij in de vorige aflevering van dit Tijdschrift hebben medegedeeld.

Maar wij mogen al de bijzonderheden, die verder in deze belangrijke brochure voorkomen, niet even uitvoerig mededeelen. De ruimte, die ons vergund is, verbiedt dit. Gaarne zouden wij anders stilstaan bij de vijfde afdeeling, waarin over den „veestapel en het dierlijk voedsel" gesproken wordt, en waarin de meest verontrustende verschijnselen aan het licht worden gebragt, ten opzigte der vermindering van krachten der Javaansche bevolking, als een gevolg van gebrek aan dierlijk voedsel.

De slotsom van dit geheele onderzoek wordt door den schrijver op de volgende wijze voorgesteld:

1°. „Dat door de werking van het kultuurstelsel, zoo als het is ingevoerd, de rijstbouw is teruggegaan, en dat het daardoor verkregen produkt ontoereikend is, om de bevolking overal behoorlijk te voeden;

2°. „Dat de verdiensten, bij de verpligte kultuur, geheel onvoldoende zijn, om de Javanen overal in staat te stellen, de te kort komende rijst en andere levensnoodwendigheden aan te koopen, welke door schaarschte meer dan verdubbeld zijn in prijs;

3°. „Dat sedert de uitbreiding van het kultuurstelsel, de bevolking door te gering loon op haren uitgebreiden arbeid zich in het gebruik der eerste levensnoodwendigheden heeft moeten bekrimpen, waardoor b. v. de consumtie van het zout met 30 pCt. is verminderd;

4°. Dat de bevolking, dus onvoldoende en slecht gevoed wordende, in physieke ontwikkeling teruggaat, ook maar geringen arbeid kan verrigten, en in ziekten vervalt;

5°. „Dat door de gezamenlijke werking der aangevoerde oorzaken, de mortaliteit op eene zorgelijke wijze toeneemt en den toewas der bevolking belet.

„Indien men dat alles voor zoo bewezen houdt, als ik er van doordrongen ben, en men met mij moet instemmen, dat in de bevolking van Java de bron ligt der rijke voortbrengselen van dit vruchtbare eiland, en dat dus, met de *vermindering* van het getal arbeidzame handen, ook die voortbrengselen *moeten verminderen;* dan zal het de vraag zijn:

1°. „Of men den moed heeft, om een stelsel op te geven, of aanmerkelijk te wijzigen, waarvan men gewoon is te hooren verklaren, dat het aanzienlijke voordeelen oplevert, en den Nederlandschen handel tot den tegenwoordigen bloei heeft gevoerd;

2°. „Of men zal begrijpen, dat die voordeelen haar toppunt hebben bereikt, en voortaan eene snel dalende rigting zullen *moeten* volgen, indien men niet spoedig verandering of verbetering aanbrengt;

3°. „Of men geneigd zal zijn, daartoe *tijdelijk* geldelijke offers te brengen, ten einde de Javaan, door beter beloonden en voor ons meer productiven arbeid, zijn vroegere welvaart herkrijge en in rijkdom moge toenemen, opdat het langs dien weg ons ook duurzaam welga. Want wie

der natie zou willen voorspiegelen, dat er geen dreigend gevaar is, hetwelk eene krachtige afwering vereischt, of dat zij, bij verandering van stelsel en beginsel, niet onmiddellijk verliezen zal, die zou, naar ik vrees, de natie en zich zelven bedriegen. Door eene betere belooning aan de bevolking toe te kennen, moeten noodwendig de direkte voordeelen op produkten verminderen; doch dit zal tot vermeerdering en veredeling der voortbrengselen zelve leiden, omdat hier en overal een goed beloonde arbeid veel produktiver is dan het werk, dat men voor gering loon afdwingt.

„Daardoor zal het mogelijk zijn, de voordeelen te trekken en te *blijven behouden*, welke men tot heden *aan het kultuurstelsel toeschreef*, doch die in de daad alleen zijn voortgevloeid uit den overspannen arbeid der bevolking, en ten koste van hare welvaart, *en dus niet door het kultuurstelsel verkregen zijn*, dat zich zelve, zoo voortgaande, vernietigen moet."

Het laatste onderwerp, dat Dr. BOSCH behandelt, is „het kultuurstelsel in zijne beginselen." Hij toont aan, dat het kultuurstelsel, door den graaf VAN DEN BOSCH ingevoerd, *niet* de voordeelen heeft opgeleverd, welke men *vermeent* daarvan getrokken te hebben. Hij bewijst, dat men afgeweken is van dat stelsel, zoo als het door hem was bepaald en uitvoerbaar geacht, zonder de Javaansche bevolking te benadeelen, en daarvoor in de plaats heeft gesteld een stelsel, waardoor haar meer dan het dubbele der door den heer VAN DEN BOSCH bepaalde velden is afgenomen, en men meer dan het dubbele van den arbeid heeft gevorderd, dien hij had verlangd. Hij toont aan, wat Java kan worden en voor het Moederland kan blijven, indien daar gegronde begrippen van staatshuishoudkunde worden gevolgd, en een kunstmatige uitputting der bevolking plaats maakt voor een stelsel van vrije industrie en vrijen handel. Rijk is de inhoud ook van dit gedeelte van het werk, te rijk dan dat wij onzen lezers er ook slechts eene oppervlakkige schets van zouden kunnen geven. Wij noodigen hen uit om het te lezen en te bestuderen. Wij hopen, dat allen, die eenigen invloed zullen uitoefenen op de aanstaande regeling onzer koloniale belangen, ernstig zullen onderzoeken hetgeen de heer BOSCH hier omtrent den toestand van Java heeft aan het licht gebragt. Inderdaad ieder, die nog eenig menschelijk gevoel bezit, moet getroffen zijn door al de ellende, waaraan in de laatste jaren het goede Javaansche volk is ten prooi geweest; en dit alleen moest voldoende zijn, om althans een onderzoek in te stellen maar de oorzaken dier ellende, met het doel om ze weg te nemen. Maar is die drijfveer niet sterk genoeg, laat dan zelfbehoud en eigenbelang er ons toe dwingen!

Behoeven wij nog te verklaren, dat de heer BOSCH in onze oogen zich, door de uitgave dezer brochure, verdienstelijk heeft gemaakt jegens het vaderland, verdienstelijk jegens de kolonie? Wij verheugen ons, dat hij den moed heeft gehad, om de uitkomst van zijn onderzoek openlijk uit te spreken. Inderdaad daartoe wordt moed vereischt, want op die baan den voet zettende, stelt gij u bloot aan den smaad, de verguizing, den haat en de

vervolging eener partij, die de gebreken eener vroegere regering niet wil zien en de feilen van ons bestuur in Indië, het koste wat het wil, voor de oogen der natie wil bedekken. Ook de heer BOSCH zal hare vervolging moeten verduren. Reeds nu beginnen zich de verschijnselen te vertoonen. In het befaamde „Goudsch Kronijkske" van 10 Augustus l. l. n°. 109 vind ik een eersten aanval. Er komen eenige zoogenaamde argumenten in voor tegen sommige door Dr. BOSCH aangevoerde bewijzen en berekeningen. Bleef het daarbij, wij zouden den schrijver niet alleen niet hard vallen, maar hem erkentelijk zijn, en ook de heer BOSCH zou hem daarvoor danken; hij zelf heeft verklaard: „dat elke daadzakelijke teregtwijzing hem om der waarheid wille welkom zou wezen." Maar omdat des schijvers argumenten zoo ligt zijn, zoo dun, zoo doorschijnend, zoo stomp en krachteloos — daarom neemt hij liever zijn toevlugt tot een ander middel. Hij vraagt: „of het geoorloofd is, of het met de militaire hierarchie is overeen te brengen, of zulks een goed voorbeeld van ondergeschiktheid is, of het kan worden beschouwd als in het welbegrepen belang van moederland en overzeesche bezittingen, dat een kolonel-chef over de geneeskundige dienst in zoodanige beoordeeling treedt, ten aanzien der handelingen van een Gouvernement, dat hij dient, als in het werkje, door hem geschreven, voorkomt? Wij zullen hierover niet uitweiden, en laten de vraag ter beantwoording of overdenking aan het Gouvernement, dat thans de besturing der Indische aangelegenheden in handen heeft."

Wie zijt gij, die hier, gedekt door uwe naamloosheid, een vlak wilt werpen op eenen man, in wiens schaduw gij misschien niet kunt staan? Wie zijt gij? Veelligt een oud-resident, die het stijgen van den prijs der rijst op Java roemdet „als een bewijs van toenemende welvaart, even voordeelig voor den landbouwer als voor de overige bevolking?" veelligt een hoofdambtenaar, die in dolce far niente uwe dagen of jaren „met verlof" in het vaderland slijt, ten koste van de schatkist, en die vreest dat, wanneer „de theorien" van uwe tegenstanders eens in praktijk kwamen, gij uwe ongeoorloofde voordeelen zoudt verliezen? veelligt een ambtenaar, die u bij uwe chefs bemind wilt maken, door eerlijke lieden, maar door hen gehaat, te hoonen en te verguizen? Maar dan zijn ook de wapenen, die gij gebruikt, uwer waardig. Gij kunt Dr. BOSCH niet met gronden wederleggen, — daarom moet zulk een man worden weggezonden uit de dienst! Hij moet worden gestraft, „omdat hij in zoodanige beoordeeling treedt, ten aanzien der handelingen *van een Gouvernement*, *dat hij dient.*" Vergun mij de opmerking, dat hij in geene beoordeeling treedt der handelingen van het Gouvernement, dat hij *tegenwoordig* dient; al wat hij schrijft raakt *een vorig* Gouvernement, misschien wel *het uwe.* Om het *tegenwoordig* Gouvernement te ondersteunen, voor te lichten, te verdedigen, wijst hij op de onverantwoordelijke handelingen van een *vorig* Gouvernement, waaraan al die droevige verschijnselen op Java moeten worden toegeschreven. — En indien nu een beambte moet worden weggezonden, omdat hij de handelingen van een vorig Gouvernement bestrijdt, wat moet

er dan geschieden met die ambtenaren, die in het „Goudsch Kronijkske" niet ophouden het tegenwoordig Gouvernement te verguizen en te beleedigen, ja die niet alleen het Gouvernement maar ook onze staatsinstellingen aanvallen en bestrijden en des noods eene omwenteling, een coup d'état durven prediken?

Wij begrijpen zeer goed, waarom de schrijvers van het „Goudsch Kronijkske" zoo zorgvuldig hunne anonymiteit trachten te bewaren. En toch begint er al meer licht in die werkplaats der duisternis te vallen, dan noodig is, om de arbeiders te onderscheiden. Ik voor mij houd mij aan 't geen ik reeds voor eenige maanden heb verklaard, ik neem geen notitie van hun geschrijf, hoe ze mijn persoon ook pogen te mishandelen. Maar nu ze een verdienstelijk dienaar van den staat, een eerlijk man, een achtenswaardig huisvader in het ongeluk zouden willen storten, omdat hij eene waarheid durft verkondigen, die hun onaangenaam en misschien nadeelig is, nu heb ik niet kunnen zwijgen, ofschoon Dr. BOSCH reeds heeft te kennen gegeven, dat hij handelen zal als ik: „Indien men ook jegens mij" (blz. V der voorrede) „in naamlooze geschriften, wemelende van onwaarheden, mogt willen uitvaren, dan zal ik daarop niet antwoorden. Wie eerlijk is en eene goede zaak verdedigt, behoeft zich niet achter de anonymiteit te verbergen, en wie geloof wil vinden, moet de waarheid met zijnen naam waarborgen; anders ligt hij onder de verdenking eene slechte zaak voor te staan, en dingen voor te dragen, waarover hij zich moet en zou schamen, indien men hem kende."



VARIA.

...... Met vurig verlangen zien wij hier voorts het lang beloofde, door de grondwet binnen drie jaren na hare afkondiging, dus vóór November e. k. geboden, wettelijk gearresteerde reglement op het beleid der regering te gemoet. 't Is te hopen, dat dan de toestand der drukpers moge bepaald, en door de wet worden afgebakend. Eigenlijk is de drukpers thans zoo vrij als een vogel in de lucht, want er is geen enkel voorschrift, dat haar ook maar eenigzins beperkt — en toch is zij geheel in de magt van willekeur en afhankelijk van de grillen van individuën. Immers, wie zal het wagen, zonder voorafgaande vergunning iets te drukken — welk eerlijk en onafhankelijk man durft hier iets uitgeven in 't belang der gemeene zaak en schandelijke misbruiken aan 't licht brengen — zoolang de Gouverneur-Generaal de magt heeft om, wanneer hij 't goed vindt, ieder den weg uit te zenden, dien men VAN VLIET, GROOFF en anderen heeft laten bewandelen. En toch gebeurt er dagelijks zoo veel, dat, in 't belang van een *eerlijk* Gouvernement, behoorde aan 't licht gebragt te worden! Een voorbeeld uit duizend.

In 't begin van 1848 werd, na voorafgaande aankondiging, van Gouvernementswege eene uitbesteding gehouden van den overvoer binnen boords van eenige houtwerken van Oedjong-Pangka bij Grisseé naar Batavia. Ons ellendig beetje kustvaart is, zoo als ieder weet, geheel in handen van Chinezen en Arabieren. Dezen zijn meer handelbaar, laten zich meer plooijen, dan wij Europeanen, en worden dus meer dan wij begunstigd met Gouvernements-vrachten, de eenige waarvan onze kabotage bestaat. Zoo was dan ook hier de aannemer een Arabier van Grisseé. De voorwaarden waren: „om uiterlijk voor 1 Junij, in den daarvoor beschikbaar te stellen bodem, in te nemen 500 stuks balken, *of zoo veel meer als hem door het bestuur tot dat einde zouden worden aangeboden*, en die balken naar Batavia over te voeren, sub poene: dat het Gouvernement den overvoer van de 500 balken, of *zoo veel meer als het daarvoor zoude bestemmen*, zou kunnen laten doen voor rekening en risiko van den aannemer." Voor vracht werd bedongen de enorme prijs van *f* 6⁹⁰/₁₂₀ recepis voor elk stuk hout van 4 ellen of meer lengte, en *f* 6⁶⁰/₁₂₀ recepis voor elk stuk hout van minder lengte, onverschillig hoe de zwaarte zij. Ieder ordentelijk partikulier zou, met minder zotte, onnutte en kostbare formaliteiten, voor deze reis een goed schip hebben gevonden tot eene vracht in eens van *f* 1400 hoogstens *f* 1500. Zoo werd de uitbesteding tot gezegde prijzen aangenomen, daarvan een notarieel kontrakt opgemaakt, en dit goedge-

keurd door den direkteur der produkten en civiele magazijnen, bij dispositie van 29 Maart 1848, n°. 2210.

Ten gevolge van dit kontrakt nu werden den aannemer ten vervoer aangeboden 2100, zegge *tweeduizend een honderd*, stuks balken, waarvan slechts 19 *onder* vier el lengte, maar allen overigens van zeer kleine afmetingen. De aannemer voldeed behoorlijk aan zijn kontrakt, voerde zijne lading in zeer weinig dagen in goeden staat over, leverde ze uit, en had, naar alle regt, op grond van zijn kontrakt, de enorme som van *f* 14,170 verdiend, dat is tienmaal meer dan waarvoor een schip tot dat einde *bij de reis* had kunnen gehuurd worden. Deze som moest hem worden uitbetaald na de likwidatie zijner uiterst liquide rekening bij de rekenkamer. Zulk eene likwidatie is eene meestal onnutte formaliteit, waardoor de belanghebbende jaren naar zijn geld kan wachten, iets dat den aannemingsprijs natuurlijk altijd met een half kapitaal doet verhoogen. Deze rekening van April 1848 is onder anderen gelikwideerd den 8 Mei 1849 n°. 6635!

Toen deze houtvracht, voor den aannemer een goudvracht, was afgeloopen, had men zijn vaartuig dadelijk weder noodig voor de toen op handen zijnde expeditie tegen Bali; en om hem in de gelegenheid te stellen, daartoe zijn vaartuig te viktuailleren, gaf de direkteur der produkten, in afwachting dat de rekenkamer haar pligt zou gedaan hebben, hem in afrekening een voorschot van *f* 10,000.

Ondertusschen had men vrij spoedig bemerkt, dat men zich deerlijk in de vingers had gesneden, en 's lands kas met ongeveer *f* 13,000 benadeeld. Maar „il y a avec le ciel des accommodements!" De genoemde direkteur stelde zich in korrespondentie met het Gouvernement en schreef van 8 Maart 1848 n°. 1692 tot 2 December 1848 n°. 6880 *zes* stuks brieven, die ik wel gaarne wilde mededeelen — en eindelijk nog eenen den 20 Maart 1849 n°. 1484. De rekenkamer schreef ook een advies den 15 Augustus 1848 n°. 2789; terwijl de raad van Indië, die geroepen is om in alle zaken te adviseren, zeide: „j'opine comme madame," als de knecht bij PAUL DE KOCK. En zóó werd den Gouverneur-Generaal een zeer kurieus besluit afgetrogcheld van den 8 April 1849 n°. 2, waarbij Z. Exc. (let wel!) *er wel in wilde berusten*, dat door den Arabier-aannemer, achtervolgens het met hem, ten gevolge van het besluit van 30 October 1847 n°. 21 gesloten, later bekrachtigde kontrakt, waren overgevoerd (zoo als hij volgens dit kontrakt, onder poenale bepaling, *doen moest*) 2100 stuks balken; en bepaalde, dat hiervoor als vracht zoude worden betaald, voor 500 stuks *de bedongen vracht* van *f* 6$^{90}/_{120}$ per stuk, voor 1600 echter de halve waarde, of totaal *f* 6865,78 dus *f* 7304,82 *minder* dan bedongen was, dan den Arabier was toegezegd, dan hem wettig toekwam, dan hij met het kontrakt en de wet in de hand kon *vorderen!*

Onze Arabier, hoe *welgezind* ook anders, verzocht het Gouvernement zijn kontrakt nog eens na te lezen, en te vergelijken met het pas ingevoerde burgerlijk wetboek „omtrent verbindtenissen," en hem alzoo nog uit te betalen wat hem toegezegd was en hij bedongen had en verdiend.

Ydele poging! vraag uw wettig deel aan den leeuw! Zóó laat zich begrijpen, hoe sommigen hier zoo gestemd zijn tegen eene, zelfs gematigde, vrije drukpers, en men besluiten moet nemen als het beruchte van Mei 1844!

Maar hoe ging het verder? Het Gouvernement, dat nu wel *f* 7304,82 minder betaalde dan het eerlijk en deugdelijk schuldig was, betaalde toch altijd ruim vier malen zoo veel als het bij eene verstandige handeling zou hebben te betalen. Bovendien werd het met eene regtsvervolging bedreigd. Om dit nu te voorkomen, zocht men in de vele besluiten en bepalingen, uit liefde waartoe onze „oudgasten" zoo gaarne den ouden gang van zaken willen behouden. Bij onderscheidene onzer Staatsbladen (zie onder anderen Staatsblad 1831 n°. 20, 36 en 40, 1833 n°. 13 enz.) is bepaald, dat, hoofdzakelijk ter bevordering van den smallen handel en de kustvaart, zoogenaamde *licentiën* kunnen worden verleend, om, bij de hoofddepôts van het zoutmonopolie op Java, tegen zekere prijzen zout te koopen, dat naar bepaalde buitenposten te vervoeren, en aldaar af te leveren tot hooger prijzen; waardoor, behalve een goede vracht, door aan te wenden manoeuvres ook nog andere winsten kunnen behaald worden. Deze licentiën mogen niet meer, dan tot 50 koijangs of lasten elke, aan éénen reeder of schipper afgegeven worden, maar zij zijn transmissibel. De helft dezer licentiën is ter beschikking van de plaatselijke residenten, de andere van den direkteur der produkten en civiele magazijnen. Er bestaat geen andere regel om die te erlangen dan gunst. Er wordt meestal openlijk handel in gedreven, doordien ze, gelijk wij boven zeiden, transmissibel zijn. Hij, die zulk eene licentie heeft ontvangen, kan ze zeer goed voor 3 of 400 gulden van de hand zetten. Houders van zulke licentiën, die hunne lading willen completeren, koopen soms voor het dubbele van die som het hun ontbrekende bij.

Nu schijnen die licentiën het middel te zijn geweest, om onzen Arabier te doen afzien van eene regtsvervolging tegen het Gouvernement, waarin hij ongetwijfeld regt zou verkregen hebben, want onze afhankelijke regters oordeelen, ondanks die afhankelijkheid, meer onafhankelijk dan men zou denken; ze verdienen daarom dubbel achting en eerbied. Het is hier van algemeene bekendheid, dat de Arabier plotseling in het bezit en de verdere toezegging is gekomen van zoo veel zoutlicentiën en andere voordeelen, dat dezen in staat zijn geweest, om zelfs eenen Arabier te kunnen doen besluiten, om in zijn „credit" een post van *f* 7304,82 plaats te doen maken voor een andere.

Nu vraag ik, of, bij eene matige vrijheid van drukpers, 's lands kas er niet beter bij zou varen? of men vele verkwistingen en knoeijerijen niet zou achterwege laten, uit vrees voor de publiciteit? of de staat zoo wel als de eerlijke handelaar en staatsburger op die wijze niet minder zou benadeeld worden? maar „de mannen van het oude" zouden er bij verliezen; de duffelgordijnen van hun glazenhuis zouden er door scheuren; de vuiligheden in dat glazenbroeinest zouden aan het daglicht komen. Daarom ijveren onze oudgasten er tegen!

Wilt gij dit of anders iets aan het Tijdschrift voor Nederlandsch-Indië uit mijnen brief mededeelen, dan is het mij wel. Voor de waarheid sta ik in. Mijnen naam kunt gij der redaktie bekend maken . . . . . .

Soerabaija,
Mei 1851.

O.

Blijkens het Staatsblad van N. Indië van 1848 n°. 15 worden de volgende vakken aan de koninklijke akademie te Delft, voor aanstaande Indische ambtenaren, onderwezen: 1° de Javasche taal, 2° de Maleische taal, 3° de land- en volkenkunde van N. Indië, 4° de kennis van het Mohamedaansche regt en van de inlandsche wetten, 5° de Nederlandsche stijl, 6° de Fransche, Engelsche en Hoogduitsche taal en letterkunde, 7° de stelkunst tot aan de vergelijking van de tweede magt, 8° de meetkunst der vlakke ligchamen, 9° de platte en bolvormige driehoeksmeting, 10° de praktische landmeetkunde en waterpassing, 11° de kosmographie, 12° de proefondervindelijke natuurkunde, 13° de geologie, 14° de gronden der natuurlijke historie, 15° de gronden der scheikunde, 16° de gronden der bouwkunde, 17° de aardrijkskunde, 18° de maatschappelijke huishoudkunde, 19° het Italiaansche boekhouden, 20° het handteekenen.

Voorzeker een ruim veld geopend, om voedsel te geven aan de leerzucht der studerende jongelingschap te Delft; te veel, naar 't mij voorkomt, voor den werkkring waarin de jongelieden, voor Indië bestemd, zich later zullen bewegen; en toch te weinig in sommige opzigten, wanneer men het oog slaat op het nut dat ze in dien werkkring kunnen stichten. Dit laatste gedeelte mijner stelling zal ik trachten nader toe te lichten. Mijn leidsman in dezen is de kolonel DE WEISS *), die het nuttige boven het aangename, het noodige boven het overdadige verkoos, en de zaken en dingen waardeerde in evenredigheid van hunnen invloed op het algemeene welzijn.

De jongelingen, die hunne studiën te Delft voltooijen, trachten in Indië meestal in het kader van ambtenaren te worden opgenomen; slechts enkelen begeven zich in landelijke ondernemingen. Uit de eerstgenoemde klasse dezer personen wordt hoofdzakelijk de keuze gedaan, om vakatures bij de landelijke inkomsten en kultures aan te vullen. Eene zeer verstandige regeling, die met er tijd goede vruchten kan dragen. Immers aan den kontroleur in de binnenlanden moet, uit den aard van zijnen werkkring, een groot vertrouwen geschonken worden. Van zijne arbeidzaamheid en zijne behartiging der belangen van volk en land, hangt voor een groot deel de bloei der binnenlanden af. Bij eene latere gelegenheid hopen wij op dit onderwerp terug te komen. Thans zullen wij ons slechts bepalen bij het opgeven van datgene wat nog zou kunnen worden onderwezen, ten einde het voordeel der akademische opleiding te verhoogen, en zulks met het oog op hetgeen van een kontroleur geëischt wordt.

*) Principes philosophiques. Digression sur les beaux arts.

Reeds vroeger zeide J. B. SAY *) dat het openbaar onderwijs in de meeste rijken van Europa de personen opleidt tot meer wetenschappelijke vakken, dan die vakken hen kunnen voeden. Nu geloof ik dat de akademie te Delft daaronder kan gerangschikt worden, vooral ten opzigte der kontroleurs. Sommige wetenschappelijke vakken zouden achterwege kunnen gelaten worden, omdat die vakken hen weinig of geen nut aanbrengen, „hen niet kunnen voeden"; maar één is er, dat hun niet wordt geleerd, en waarvan ze veel dienst zouden hebben, en dat is de geneeskunde.

BASTIAT, in zijne „Harmonies économiques" (besoins de l'homme), rangschikt ook onder de behoeften der menschen „het behoud en herstel van gezondheid." Aan deze behoefte nu wordt in de binnenlanden al zeer slecht voldaan. Op eene uitgestrektheid van honderden palen in het vierkant, vindt men dikwerf ter naauwernood één geneesheer, die, ofschoon bezield van den grootsten ijver, natuurlijk niet overal te gelijk kan wezen. In de residentie Cheribon is b. v. slechts één officier van gezondheid, Dr. FEIST, geplaatst. Behalve de afdeeling Indramajo moet deze geneesheer de geheele residentie door zijne praktijk uitoefenen; nu gelieve men een oog te slaan op de kaart van Java, om zich een denkbeeld te vormen van het uitgestrekte terrein, waarop hij werken moet. Ik geloof niet, dat er een werkzamer man gevonden kan worden dan Dr. FEIST, die dan ook den meesten tijd, dag en nacht, in rijtuigen enz. moet doorbrengen, om de zieken te bezoeken en de vaccine na te gaan.

Men verbeelde zich, als een tegenhanger van dezen treurigen en hulpeloozen toestand, de mogelijkheid, dat de kontroleur der afdeeling zoo veel kennis van de geneeskunde heeft verkregen, dat hij, in gewone gevallen, oogenblikkelijk, onder het oppertoezigt en de leiding van den geneesheer der residentie, hulp kan verschaffen. De kontroleur, uit den aard zijner betrekking, dagelijks in aanraking met de bevolking, zoude meer en meer haar vertrouwen winnen, als zij tevens zag, dat de kontroleur haar niet alleen beschermt tegen de knevelarij van hoofden, maar haar ook bij ziekten leniging weet aan te brengen.

Ieder, die met den Javaan bekend is, weet, dat jaarlijks honderden, ja duizenden sterven door gebrek aan geneeskundige behandeling; welligt ook een der oorzaken, die eene aanmerkelijke vermeerdering der bevolking tegenwerken. En toch ware het te wenschen, ook in 't belang van moederland en kolonie, dat die honderden en duizenden in 't leven bleven. In een land als Java, waar nog uitgestrekte bosschen en wildernissen aanwezig zijn, dient men er meer dan elders op uit te zijn, om het getal menschen te vermenigvuldigen. Zonder handen beteekent het bezit van gronden niets. Bij de eenvoudige Javanen, moet de genezing in gewone gevallen gemakkelijk zijn; de ziekten, die hen wegmaaijen, kenschetsen zich zelden door hevigheid of zeldzaamheid; de verwaarloozing van hoogst eenvoudige ongesteldheden sleept vele dessabewoners en landbouwers ten grave!

---

*) Cours d'économie politique, 7[me] partie, chap XXXIII.

Wij vinden het niet ongepast hier te laten volgen wat J. B. SAY zegt omtrent een onderwerp, dat met het door ons behandelde meer of min in verband staat: „Wij hebben reden van tevredenheid over de vorderingen die gemaakt zijn, ten einde 's menschen leven te rekken. Zijn gemiddeld leven is *in beschaafde landen* veel verlengd, en wordt al langer en langer. De genees- en heelkunde hebben belangrijke vorderingen gemaakt, en bezitten onder hun bereik meer genezende middelen."

Cheribon,
Mei 1851.

J. A. CASPERSZ.

Onlangs ontving ik van eene vriendelijke hand op Java een brief over een onderwerp, dat reeds gedurende vele jaren in vele geschriften door mij behandeld is. De beminnelijke schrijfster vestigt mijne aandacht op de verwaarloozing der godsdienstige belangen van een groot gedeelte onzer geloofsgenooten in Indië, en zij doet dat op eene wijze en in eenen toon, die treffen en indruk maken. Daarom begin ik met den voornamen inhoud van dien brief mede te deelen.

......„Daar ik mij overtuigd houd, dat gij nog steeds het levendigst belang stelt in den vooruitgang en den bloei der Christelijke kerk in Indië, en daar gij u, door Gods goedheid, op een standpunt geplaatst ziet, van waar het u mogelijk is, daartoe krachtig mede te werken, zoo zij het mij vergund uwe aandacht voor een oogenblik te vestigen op den treurigen toestand, waarin die kerk zich in vele opzigten nog altoos bevindt. Nog altoos zijn er geheele gemeenten op Java, die geheel verlaten en bijna van alle godsdienstige opleiding verstoken blijven. Om nu maar alleen te spreken van een paar der voornaamsten onder dezen, noem ik Salatiga en Ambarawa, die gezamenlijk een getal van bijna 2000 Christenen tellen, waarvan meer dan de helft Protestanten zijn. Zoo als u bekend is, bezoekt eenmaal in de vijf ef zes maanden een leeraar deze plaatsen, een bezoek, dat dan nog uit den aard der zaak meer aan den vorm dan aan het doel beantwoordt. Er wordt eene preek uitgesproken, die door het grootste gedeelte der gemeente naauwelijks wordt begrepen; eenige kinderen of volwassenen worden gedoopt, om ze daarna weder aan hun lot over te laten — en ziedaar, waartoe zulk een kerkelijk bezoek zich gewoonlijk bepaalt. Welk nut zou een gemoedelijk woord, aan elk lid in het bijzonder toegesproken, niet kunnen stichten, vooral bij den armen soldaat, die dikwijls, ontevreden over zijn lot, zijn leven in vertwijfeling of schadelijke verstrooijingen en uitspattingen doorbrengt! Hoe velen hunner waren, toen zij naar Indië gingen, nog hoopvolle jongelingen! Zou het leven van eenen gemoedelijken en ijverigen predikant onder hen en met hen niet velen hunner hebben kunnen terughouden van den afgrond, waarin zich velen later gestort hebben? Wat zou men wel van een bestuur zeggen, dat de lijders aan eene heerschende ziekte, b. v. de cholera, waarmede

thans het land geteisterd wordt, aan zich zelven overliet? Men zou geene woorden vinden, om zijne verontwaardiging uit te drukken. Welnu — hier is meer dan de cholera; hier is een kanker die ziel en ligchaam ten verderve leidt; hier geldt het niet alleen het aardsche leven, maaar ook het behoud en de zaligheid hunner zielen!......

„Ook het lot der militaire kinderen, die zich in deze plaatsen bij honderden bevinden, is zeer betreurenswaardig. Zij worden, zoo als ik reeds zeide, door den doop in de christelijke kerk ingewijd; zij worden derhalve aan de Mohamedaansche godsdienst, de godsdienst hunner moeders, onttrokken, die hun wel weinig heil zou hebben aangebragt, maar toch eene zedeleer zou hebben aangeboden, die hen misschien van groote misdrijven kan terughouden; maar ook dit wordt hun ontnomen, en *niets* hun in plaats gegeven. Er staat niet alleen geschreven: „die gedoopt zal zijn zal zalig worden," maar ook „die geloofd zal hebben." Dat geloof nu wordt dien armen kinderen niet aangebragt; zij groeijen als heidenen op, zonder kennis van God of Godsdienst. Geen onderwijs op scholen, geen ouderlijke christelijke tucht of voorbeeld, niets valt hun ten deel, — en zoo gaat, door gebrek van geest- en zielsontwikkeling, de kiem verloren van een hemelsch bestaan.

„Zou er geen middel op te vinden zijn, om, zoo al geen predikanten, dan zendelingen herwaarts te zenden, ten einde te voorzien in de hier aanwezige dringende behoefte van geestelijk voedsel? Mogt het bestuur genoopt worden, om aan de behoefte, die op vele plaatsen van Java nog altoos bestaat, te gemoet te komen, dan geloof ik, dat de gemeenten Ambarawa en Salatiga het allereerst aanspraak zouden mogen maken op eenen leeraar of zendeling, die de dienst in beiden zou kunnen vervullen, daar zij slechts negen palen van elkander gelegen zijn. Men zoude beide plaatsen, wegens het groote garnizoen, dat er aanwezig is voor de vierde hoofdplaats van het eiland kunnen houden. Ook een onderwijzer zou te Ambarawa van het grootste nut zijn, ten einde de verwaarloosde jeugd te vormen en op te leiden. Dan zou ook de mogelijkheid geboren worden tot het oprigten van bewaar- en zondagscholen. Ik betwijfel niet, of onderscheiden dames zouden, even als in Nederland, het zich ook hier tot eene taak maken, het onderwijs en de opleiding der kinderen gade te slaan, te verzorgen en aan te moedigen; ik althans zou mij van dien pligt met ijver en christelijke liefde kwijten"......

Ik geloof niet, dat de schrijfster van dezen brief den toestand der gemeenten te Ambarawa overdrijft; bij eigen aanschouwing ken ik dergelijke toestanden; zij verwekken droefheid en mededoogen in ieder gevoelig hart; 't verwondert mij niet, dat zij, uit wier pen deze woorden gevloeid zijn, zulke aandoeningen gevoelt. Uit het onlangs door de hoofdkommissie van onderwijs uitgegeven „verslag van den staat van het schoolwezen in Nederlandsch Indië" blijkt, dat te Ambarawa geene enkele school is, en te Salatiga drie inrigtingen van onderwijs zijn, maar geene bestemd voor de

kinderen, waarvan in dezen brief sprake is. Daaromtrent lees ik in dat verslag alleen: „Salatiga is ook, bij de algemeene voorstellen tot uitbreiding van het onderwijs, in aanmerking gebragt, voor eene gouvernements lagere school, tot welker daarstelling evenwel nog overwegingen aanhangig zijn.” Bij den beteren geest, die thans voor de uitbreiding en hervorming van het onderwijs in Indië ontwaakt is, voeden wij de gegronde hoop, dat „de overwegingen die aanhangig zijn” weldra in daden zullen veranderen. Misschien zal deze brief daarop wel eenen gunstigen invloed uitoefenen.

Niet zoo veel goede verwachtingen koesteren wij, ten opzigte eener spoedige voorziening in de godsdienstige en kerkelijke behoeften van Salatiga en Ambarawa. Zoo lang de Protestantsche kerk in denzelfden afhankelijken toestand blijft, zoo lang zij niet, even als de Roomsch Katholijke, zelfstandig wordt en zich eenen vrijen werkkring geopend ziet, zoo lang zij onder curatele staat van de regering, zal geen nieuw leven in haar ontwaken. Zij zal kwijnen en verdooven. De schrijfster van den brief roept mijne medewerking in tot verbetering van den toestand der gemeenten te Salatiga en Ambarawa; ik kan voor het tegenwoordige niets anders doen dan wijzen op een der oorzaken van vele treurige verschijnselen, die wij op het kerkelijk terrein in Indië ontwaren, op de voogdij, die de staat over de kerk uitoefent. De kerk moet voor de godsdienstige vorming en opleiding harer leden zorgen. In Indië heeft de staat die zorg op zich genomen; hij zendt ambtenaren (predikanten) uit, om in dien werkkring te arbeiden; hij zelf wijst hun hunne standplaatsen aan, en regelt de aangelegenheden, die alleen de kerk, zelfstandig werkende, *goed* kan regelen. Moge spoedig de tijd aanbreken, dat de staat de kerk in hare regten herstelt en aan haar den arbeid overdraagt, die inderdaad te zwaar voor zijne schouders is! Gebeurt dit niet, dan zullen vele gemeenten in Indië nog langen tijd in zulk eenen toestand verkeeren, als in dezen brief wordt geschetst. En al zijn er dan ook gemeenteleden, die, zoo als de schrijfster, de handen tot verbetering en hervorming aan 't werk willen slaan, ze zullen altijd wel eenige vruchten voortbrengen, maar groote resultaten en een rijke oogst zijn niet te verwachten. Thans is de staat verantwoordelijk voor de gemeenten in Indië — laat de staat de kerk zelve er verantwoordelijk voor stellen, — en wij houden ons overtuigd, dat spoedig, onder Gods zegen, een betere dageraad zal aanbreken.



Reis naar het rijk van Amanoebang op Timor, in October 1850.

Eene bijdrage tot de kennis van dat eiland.



Wie in het drooge jaargetijde de omstreken van Koepang, de hoofdplaats onzer bezitting op het eiland Timor, bezoekt, moet ongetwijfeld eenen ongunstigen indruk ontvangen van eene landstreek, die schier niets dan steenen, naakte rotsklompen en eenig kreupelhout — schaars een hoogen, lommerrijken boom — ter beschouwing aanbiedt. Koepang zelf heeft echter geen onbehagelijk voorkomen. Eene waterleiding uit de kleine rivier, aan welker monding het plaatsje gelegen is, bevochtigt eenige kleine tuinen nabij en om de woningen, wier helder witte muren en roode daken aangenaam afsteken bij het licht- en donkergroen der hoven. Vooral in de laatste jaren, tijdens het bestuur van den resident SLUYTER, heeft Koepang vele verbeteringen en verfraaijingen ondergaan. Het ruime residentie-huis, dat van voren een somber uiterlijk had, werd verfraaid met eene hooge, breede voorgaanderij (waranda); aan beide zijden van het huis werden twee sierlijke steenen wachthuizen gebouwd, en op het plein, dat zich voor het gebouw uitstrekt, werd eene fontein aangelegd, om de bevolking en de schepen op de reede van zuiver drinkwater te voorzien. Voorts werd, behalve andere verbeteringen, de zeewering, die in de westmoeson ontzagchelijk te lijden heeft, in goeden staat gebragt, en aan den mond der rivier een steenen tolhuis gezet, van waar men het vrije gezigt heeft op de bergen aan de overzijde der baai, het zijdelings gelegene eiland Semouw en de eenzame reede, spaarzaam thans door eene Engelsche of Amerikaansche en nog spaarzamer door eene Vaderlandsche vlag verlevendigd.

De landstreek evenwel, die Koepang omgeeft, is, met weinig uitzondering, dor en ongevallig, en alleen gedurende den regentijd geschikt voor den bouw van turksche tarwe. Van hier dan ook, dat vreemdelingen, die Koepang bezoeken en geene verdere kennis van het land verkrijgen, dan die zij in den omtrek der hoofdplaats hebben opgedaan, doorgaans zeer ongunstig over Timor oordeelen. En zeker kan het, over het geheel genomen, geene vergelijking doorstaan met het door de natuur zoo rijk begiftigde Java. Doch ook Timor heeft landstreken, die in schoonheid en vruchtbaarheid voor Java niet behoeven te wijken, en die, behoorlijk gekultiveerd, eene rijke bron van inkomsten zouden kunnen openen. Onder

die landstreken bekleedt ongetwijfeld het rijk van Amanoebang eene voorname plaats. De volgend bladzijden bevatten het verslag van een reistogtje naar dit belangrijke gedeelte van Timor, en mogen strekken als eene bijdrage tot de kennis van dit nog zoo weinig gekende en uitgestrekte eiland *).

Gelijk meestal elders in Indië, zoo is ook hier het reizen in het binnenland hoogst bezwaarlijk, zonder hulp en medewerking van het hoofd des plaatselijken bestuurs. Die hulp werd ons echter met de meeste bereidwilligheid verleend door den resident van Timor, den heer baron VAN LIJNDEN, die een der inlandsche hoofden den last opdroeg, ons op de reis te vergezellen en den noodigen bijstand te bieden. Ons reisgezelschap zoude zich verzamelen te Babauw, op ongeveer zes uren afstand, oostelijk van Koepang gelegen, en van daar zou de eigenlijke togt eerst eenen aanvang nemen. Van Koepang naar Babauw leidt een weg, die eerst voor weinige jaren, onder het bestuur van den resident SLUIJTER, is aangelegd, en de eenige weg is van eenige tamelijke breedte in gansch het Nederlandsche gedeelte van Timor. Al de andere wegen zijn slechts kronkelende paden, naauwelijks breed genoeg voor een enkel persoon. Deze weg loopt genoegzaam regtlijnig, op korten afstand van den oever der baai, die zich oostwaarts tot in de nabijheid van Babauw uitstrekt. Behalve van zes beken, wordt de weg door vier rivieren doorsneden, namelijk: de Oisappe, de Manikie, de Noi Bakkie en de Olio. De bedding van de laatste alleen wordt in het drooge jaargetijde waterloos. Geen dezer rivieren echter is voor praauwen bevaarbaar. Van de Manikie en de Noi Bakkie zou goede partij kunnen worden getrokken voor den rijstbouw, waartoe het vlakke land, dat deze rivieren op eenigen afstand van hare mondingen doorstroomen, de geschikte gelegenheid aanbiedt. Reeds is een aanvang gemaakt, om steenen bruggen over deze beken en rivieren te leggen, waarvoor het Gouvernement jaarlijks eene kleine som toestaat.

*) Wij verblijden ons, dat wij onzen lezers deze belangrijke bijdrage tot de kennis van het rijk Amanoebang op Timor kunnen mededeelen. Er komen zeer vele bijzonderheden in voor, die nog geheel onbekend waren en die ons dus een stap verder brengen. Men zal zich herinneren, dat de heer FRANCIS, die gedurende eenige jaren resident van Timor was, in den eersten jaargang van dit tijdschrift eenige belangrijke artikels over dat eiland geplaatst heeft, maar zijne berigten omtrent Amanoebang zijn zeer schraal en onvolledig. In de verhandelingen van de leden der natuurkundige kommissie, komen vrij uitvoerige berigten voor aangaande de streken van Timor door hen bezocht; doch daar zich hunne reis niet tot Amanoebang heeft uitgestrekt, wordt van dit belangrijk gedeelte van het eiland door hen geen melding gemaakt. Ook de heer HEYMERING heeft in menig lezenswaardig artikel, vroeger in dit tijdschrift geplaatst, 't een en ander over Amanoebang medegedeeld. Het eenige wat echter bepaaldelijk over Amanoebang is bekend gemaakt, is het zeer beknopte artikel van den heer J. D. VAN DEN DUNGEN GRONOVIUS, dat in den jaargang 1849, II, 62 van dit tijdschrift voorkomt, maar dat, volgens de latere navorschingen van den schrijver van dit reistogtje, wel eenige onnaauwkeurigheden bevat, die door hem in dit opstel zijn verbeterd. „Misschien" zoo schrijft ons de geachte steller van dit artikel, „zal nevensgaand verslag kunnen dienen als eene geringe bijdrage tot de betere kennis van den staat der bevolking van Amanoebang. Het moge dan geene aanspraak maken op letterkundige waarde, en van die zijde beschouwd zelfs gebrekkig kunnen heeten, der waarheid nogtans heb ik getrouw trachten te zijn. Dit geldt ook van de geschiedkundige bijzonderheden, die er zijn tusschen gevoegd en waartoe hier eene geschikte aanleiding bestond." Wij voor ons denken niet zoo ongunstig, als de geëerde schrijver zelf, over de letterkundige verdienste van zijnen arbeid; tot bewijs diene, dat wij ons voor meerdere mededeelingen en bijdragen van dezen aard dringend houden aanbevolen.

REDAKTIE.

De weg naar Babauw levert weinig afwisseling op. Slechts nog twee kampongs van eenige grootte liggen er aan, tusschen Koepang en evengenoemde plaats: namelijk Oisappa, aan de rivier van dien naam, op 1½ uur afstand van Koepang, waar talrijke kokosboomen hunne breede en sierlijke kruinen verheffen, en Taros, halverwege tusschen Koepang en Babauw. Taros heeft een liefelijk aanzien, door de rijstvelden en tuinen, die men in de nabijheid der kampong heeft aangelegd, en die bewaterd worden door eene heldere beek, welke ter dezer plaatse den weg doorsnijdt. Beide kampongs zijn grootendeels bewoond door Rottinezen, die zich in aanzienlijk getal, op verschillende plaatsen, langs den oever der baai, hebben nedergezet. Overigens weidt het oog slechts over steenachtige en dorre streken, meestal met kreupelhout en doornboomen begroeid, en alleen in den regentijd gedeeltelijk dienende voor den aanplant van turksche tarwe, het voorname voedingsmiddel der bevolking van Timor. Aan het einde van de baai breidt zich eene ruime vlakte uit van eenige uren in den omtrek, die aan de westzijde door de baai en overigens door het gebergte van Amarassie, Amabie en Sonebait wordt ingesloten. Door eenige rivieren, die van dit gebergte afstroomen, genoegzaam van water voorzien, biedt deze vlakte eene uitmuntende gelegenheid aan voor den rijstbouw. Bij het begin dezer vlakte, aan haren zuidelijken grens, ligt Babauw, waar de groote weg een einde neemt.

De bevolking dezer plaats bedraagt ongeveer 2000 zielen, grootendeels bestaande uit Timorezen en Rottinezen. Er is hier eene kerk en school onder de leiding van eenen zendeling van het Nederlandsch Zendeling Genootschap; de christengemeente is omstreeks 400 zielen sterk, waaronder tevens begrepen zijn de christenen van eenige naburige plaatsen. Mede is er een posthouder van het Nederlandsche bestuur gevestigd, aan wiens zorg de policieaangelegenheden en het bestuur der kampong zijn toevertrouwd, en die zijne bezoldiging geniet uit de opbrengst der tienden, die de bevolking verpligt is van het rijstgewas te geven. De bearbeiding van djagongtuinen en vooral die der rijstvelden maakt de hoofdbezigheid der bevolking uit. De bewerking der rijstvelden geschiedt echter nog zeer gebrekkig. Het gebruik van den ploeg is in het Nederlandsche gedeelte van Timor nog onbekend. De natte rijstvelden, die men bezaaijen of beplanten wil, laat men alvorens door een troep buffels, die heen en weder gedreven worden, betreden, om alzoo den grond van onkruid te zuiveren en week te maken. Wanneer het gewas rijp is wordt dit niet, als op Java en elders, gesneden, maar elke halm met de hand afgestroopt, eene wijze van oogsten, waarbij noodzakelijk veel verloren gaat. Bij herhaling zijn door het bestuur te Koepang pogingen aangewend, om het gebruik van den ploeg in te voeren, doch deze pogingen leden tot dus verre schipbreuk op het hardnekkig vasthouden aan de oude gewoonte. Mogten de pogingen, die thans, bij vernieuwing, te Babauw zullen worden beproefd, met een gunstiger uitslag worden bekroond! Daartoe bestaat tegenwoordig eenige meerdere hoop, naardien het getal buffels op deze plaats, ten gevolge van den laatsten oorlog met het rijk

van Sonebait, aanmerkelijk is verminderd, waardoor velen buiten de gelegenheid zijn geraakt, om hunne velden te bewerken.

Sinds lang, namelijk, had een gedeelte van het volk van Sonebait, met name de stam van Manebait, (zie over het rijk van Sonebait de „Bijdragen tot de geschiedenis van het eiland Timor; door G. HEIJMERING," Tijdschrift voor Neêrl. Indië, IX Jaarg. 7[de] Afl.), die de bergen bewoont, welke ten noorden aan de vlakte van Babauw palen, met toenemende stoutheid, zich schuldig gemaakt aan veroveringen en daardoor aan de bevolking der vlakte groot nadeel toegebragt. De vorige resident, SLUIJTER, meende dezen euvelmoed met de wapenen te moeten te keer gaan, en zulks te meer, daar tevens reeds, door het genoemde woeste bergvolk, enkele moorden waren gepleegd. Een inlandsch leger van 2 of 3000 man, versterkt door eenige hulptroepen van Amfoang en Amanoebang, werd daartoe op de been gebragt en den 1[sten] November 1847 de togt naar de vijandige Timorezen ondernomen, onder aanvoering van den kapitein der mardykers A. DE ROOIJ *). Na eenige schermutselingen met den vijand te hebben gemaakt, waarbij van weerszijden eenige weinigen sneuvelden, en eenige woningen op des vijands gebied te hebben verbrand, meende men de expeditie te kunnen eindigen en den vijand genoegzame vrees te hebben

*) Te Koepang, de hoofdplaats van Timor, zijn vier soorten van troepen of krijgslieden, indien ze dezen naam waardig zijn. Ze dragen den naam van schutterij, mardykers, papangers en militairen. Van alle vier zullen wij een enkel woord zeggen.

De schutterij is zamengesteld uit de Europesche ingezetenen en hunne afstammelingen. Dit korps is ontstaan uit een ander korps, dat vroeger te Koepang bestond en bekend was onder den naam van „burgerij." Ten tijde der Oost-Indische kompagnie, heeft dit korps zeer veel goede diensten bewezen. Daarvoor ontving het, nu ongeveer eene eeuw geleden, als een blijk der hooge tevredenheid van de regering, een oranjevaandel, voorzien van 's kompagnies wapen. Gedurende het bestuur van den resident SPANOGHE, is het korps door hem ontbonden en herschapen in een korps schutterij, dat uit één officier en een negentigtal manschappen is zamengesteld. Het korps is van weinig beduidenis, en door de verstrooijing der burgers zeer moeijelijk te verzamelen. Ook verstaan zijne leden zeer weinig van de manoeuvres, hoewel zij, gelijk bijna alle Timorezen, zeer goede scherpschutters zijn. Zoo luidt althans een officiëel rapport over dit korps, voorkomende in het „algemeen verslag der residentie Timor van 1836."

De mardykers (eigenlijk het Maleische woord „mordika," dat „vrijen" of „vrije menschen" beteekent) vormen een korps van vrije inlandsche christenen en vrij gegeven slaven, bestaande uit een twee honderdtal personen, waaronder vier officieren zijn begrepen. Dat korps heeft in vorige jaren zeer veel goede diensten bewezen, waarvoor het van de Oost-Indische kompagnie ten geschenke ontving een rood satijnen vaandel met gouden franjes en kwasten, waarop een gouden leeuw, en bovendien nog twee zilveren trompetten. Het vaandel is nog in wezen en wordt door het korps zeer op prijs gesteld. Maar overigens zijn de berigten over dat korps, die in het zoo even genoemde officiële verslag voorkomen, almede niet zeer gunstig. Daarin leest men toch: „De leden van dat korps zijn zeer losbandig, onttrekken zich aan alle diensten en laten zich zeer veel voorstaan op den, bij den Timorees zoo zeer gevreesden naam van *mardykers*. Uit de archieven van 1750 blijkt reeds, met welke moeite de opperhoofden te worstelen hadden, om dat korps in orde te houden, en hoe men herhaalde malen de tusschenkomst van de hooge regering moest inroepen, om aan hun onwil en hun tegenstreven paal en perk te zetten. 't Is de moeite waard, eene exercitie van dat korps bij te wonen. De manoeuvres zijn belagchelijk. Bijna ieder voorvechter heeft een staart van een reep blik, ter breedte van drie of vier vingers, ongeveer vier voet lang, en die hem een voet boven het hoofd uitsteekt; aan het einde zijn roode pluimen gehecht" enz.

De derde soort van krijgslieden bestaat uit de papangers. 't Is een korps zamengesteld uit Maleijers, Boeginezen, Javanen en Rottinezen, ten bedrage van 250 man, allen ongewapend en geene andere diensten verrigtende, dan het betrekken der nachtwacht in de stad.

En eindelijk, behalve de magt van deze 500 man schutters, mardykers en papangers, die tot duizend man zouden kunnen worden vermeerderd (altoos volgens het genoemde „jaarlijksch verslag") bestaat er nog een detachement militairen, onder civiel beheer, zelden meer dan 50 man groot. REDAKTIE.

aangejaagd, om in den vervolge zich rustig te houden en zijne rooverijen te staken. In die verwachting vond men zich echter weldra bitter teleurgesteld. De vijand had, door den halven maatregel tegen hem ondernomen, geen' diepen indruk van onze magt ontvangen en was nu op wraak bedacht. Die wraak wist hij zich op eene gruwzame wijze te verschaffen. De genoemde Timoresche volksstam vereenigde zich met eenige anderen, mede tot het rijk van Sonebait behoorende; zij besloten eenen aanval te doen op Noenkoeroes, eene onzer kampongs in de vlakte, op korten afstand van het gebergte gelegen, en geheel door Rottinezen bewoond. In den vroegen morgen van den 30sten November 1847 volvoerden zij hun verraderlijk ontwerp. Ongeveer een uur voor het aanbreken van den dageraad, toen alles zich nog in diepe rust bevond, drong de woeste horde, bij het flaauwe schijnsel der maan in het laatste kwartier, de opene kampong van alle zijden binnen, en, bij de van het gevaar onbewuste bewoners slechts een zwakken tegenstand vindende, vermoordden zij wreedaardig allen, die in hun bereik kwamen, daarbij de ligt ontvlambare woningen aan het vuur ten prijs gevende. Met het opkomen der zon trokken de woestaards naar het gebergte terug, de hoofden van zes en veertig verslagenen, zoo mannen als vrouwen, als de bewijzen hunner bloedige zegepraal met zich voerende. De heer SLUYTER beproefde om onderhandelingen aan te knoopen met den regent of zoogenaamden keizer van Sonebait, die echter vruchteloos bleven, en, eenige maanden later, werd ook Prittie, eene kampong, in eene vruchtbare landstreek aan den voet van het vijandelijke gebergte gelegen, den vijand in handen gegeven, daar deze plaats, wegens hare gevaarlijke ligging, onhoudbaar werd geacht. De bevolking dezer kampong geheel uit Rottinezen bestaande, was echter gelast geworden de plaats te ontruimen.

In dezen stand van zaken werd met het begin van 1849 de heer SLUIJTER als resident vervangen door den heer baron VAN LIJNDEN. Deze trachtte op nieuw met den keizer van Sonebait over den vrede te onderhandelen, maar stelde als voorwaarde, dat de keizer in persoon naar Koepang zoude komen; doch toen deze zich daartoe ongenegen betoonde, en over het geheel, zoowel als zijn volk, eene vijandige gezindheid bleef aan den dag leggen, werd andermaal tot eene expeditie tegen de vijandelijke Timorezen besloten. Weder werd een inlandsch leger van tusschen de 3 en 4000 man te zamen gebragt en met een paar veldstukjes versterkt. De resident, die al het mogelijke had aangewend, om de expeditie zoo doelmatig mogelijk in te rigten, woonde haar in persoon bij. Slechts ten deele nogtans voldeed zij aan het oogmerk. Wel werden ongeveer 80 Timorezen, waaronder een schoonzoon des keizers, door de onzen gevangen genomen, doch men kon den vijand niet tot onderwerping brengen, daar deze in zijne door de natuur gevormde bergvestingen, in holen en spelonken, eene ongenaakbare schuilplaats vond, terwijl daarbij de ongeregelde troep der onzen, aan orde noch krijgstucht gewoon, zich meer beijverde, om des vijands vee te

bemagtigen en te verslinden, dan den vijand zelven te bestrijden. Alzoo liep ook deze veldtogt, die in het laatst van September en het begin van October 1849 plaats had, ten einde, zonder het beoogde doel te hebben bereikt *). Van het plegen van nieuwe vijandelijkheden onthielden

*) Gelijk voor ons, zoo zullen ook bijna voor al onze lezers, deze berigten omtrent eenen in 1848 en 1849 gevoerden oorlog op Timor wel geheel nieuw zijn. Noch in de Javasche courant, noch in de staatscourant, noch in de mededeelingen van den minister van koloniën aan de staten-generaal van 18 Junij 1850, wordt daarvan een enkel woord gezegd. Ten bewijze zullen wij hier laten volgen al wat in dit laatste staatsstuk over Timor voorkomt.

„ De betrekkingen onzer compagnie op Timor dagteekenen reeds van het jaar 1613, en de grondslag van ons oppergezag berust hier op de aloude regten van den sulthan van Ternate op het onderhavige zuidoostelijk gedeelte van den Indischen archipel. Naarmate de compagnie de erkenning van haar gezag door de wapenen uitbreidde, bevestigde zij dit door het sluiten van overeenkomsten met de inlandsche vorsten en volken, die hare suzereiniteit erkenden. Op die wijze gebood zij ten laatste over de groote westelijke helft van Timor en over al de westelijk van daar gelegen kleinere eilanden van Ombaai af tot en met Flores en Sumba of Sandelhout-eiland toe. Nevens haar had zich echter ook de Portugesche regering op Timor staande gehouden, en bezit daar nog heden ten dage het oostelijk gedeelte des eilands. De Engelschen verwoestten Koepang in 1797, en werden in 1810, bij een vernieuwden aanval, afgeslagen. Ten gevolge evenwel der kapitulatie van Java en onderhoorigheden, gingen ook onze Timorsche bezittingen in 1811 onder Britsch bestuur over, doch hier werd het Nederlandsch gezag, krachtens de Londensche konventie van 1814, in November 1816 hersteld.

„ De wenschelijkheid eener duidelijke delimitatie tusschen het Nederlandsche en Portugeesche gedeelte van Timor heeft in 1848 geleid tot eene zending derwaarts, speciaal met dat doel, en men vertrouwt dat deze zaak eerlang definitivelijk zal worden geregeld en afgedaan.

„ De residentie Timor en onderhoorigheden bestaat uit de grootere westelijke helft van Timor, benevens de eilanden Samauw, Rotti, Savoe, Sumba, Flores (het oostelijk gedeelte), Adenara, Solor, Lomblem, Pantar, Ombaai en al de tusschen en omliggende kleine eilanden.

„ Het Nederlandsch gouvernement oefent binnen dat gebied, krachtens de bestaande traktaten en door aanstelling der hoofden, zijn gezag middellijk uit. De resident houdt verblijf ter hoofdplaats Koepang en heeft uit den aard der zaak met den gang van het bestuur der naburige vorsten en hoofden eene meer regtstreeksche bemoeijenis.

„ Op Timor zelf zijn daarenboven Europesche posthouders geplaatst te Tialarang, Babauw, Prittij en Amarassie, zoo mede op Solor te Lawaijang, op Ombaai te Alor en op het eiland Rotti.

„ De bevolking van Timor is gesplitst in twee groote volksstammen, de Bellonezen en de Timorezen. De eersten bewonen het oostelijke gedeelte des eilands, en de laatsten, waarvan de Koepangnezen zich weder eenigzins onderscheiden, hebben het westelijke gedeelte ingenomen. Zij bezit hare eigene inlandsche vorsten, die, onder het oppergezag der Europesche gouvernementen, over een meer of minder uitgestrekt gebied regeren.

„ Op de onderhoorige eilanden daarentegen, wier bewoners onderling in taal en zeden verschillen, is het gezag in den regel verdeeld onder een groot getal kleinere hoofden.

„ De bevolking der geheele residentie wordt bij gissing geschat op ongeveer 800,000 zielen, waarvan ongeveer 250,000 voor het Nederlandsch gebied op het eiland Timor zelf.

„ De haven van Koepang is voor den grooten handel opengesteld.

„ Ten slotte moge hier volgen, wat er bekend is nopens eene ontdekking van kopermijnen op Timor. Reeds in het jaar 1829 was door een deskundige, op last der Indische regering, een onderzoek gedaan naar het voorkomen van goud en koper aldaar. De uitkomsten van dat onderzoek bewezen het aanzijn dezer metalen, doch waren tevens van dien aard, dat eene exploitatie onraadzaam werd geoordeeld. In 1848 nu verscheen een particulier natuuronderzoeker, VAN SOMMER genaamd, te Batavia, komende van Nieuw-Holland, en bewerende aan de ontginning der Britsch-Australische kopermijnen een werkzaam aandeel te hebben genomen. Hij vroeg van het Indisch bestuur, om hem behulpzaam te zijn in het opsporen van kopermijnen op Timor, over de ontginning waarvan hij zich reeds voorloopig met eenige ingezetenen van Nederlandsch-Indië had verstaan.

„ De gelegenheid tot de reis derwaarts werd hem verschaft, en zijn onderzoek der medewerking van den resident van Timor ernstig aanbevolen. Bij eene missive van 22 April 1849, gaf de heer VAN SOMMER uit Delhi aan dezen ambtenaar berigt, dat hij op zijne reis daarheen, Atapoepoe (eene zeeplaats op de Noordkust in het Nederlandsch gebied nabij Tialarang) had aangedaan, en aldaar, niet ver van de haven, de bewijzen had gevonden van het aanwezen van rijke koperlagen, bestaande uit het zoogenaamde groen carbonaat. Hij is, volgens openbaar gemaakt berigt van Mr. A. G. BROUWER, die met hem de reis deed, op 23 Julij 1849, overleden. Door den laatstgenoemden heer zouden ter gemelder plaatse rijke kopertslagen gevonden zijn."

zich nogtans de Timorezen tot dus verre, en zelfs Prittie werd weder door den Heer van LIJNDEN bezet en versterkt, doch de pogingen tot herstel van den vrede, die door het Gouvernement wordt verlangd, bleven tot hier toe zonder gunstig gevolg. Wenschelijk is het intusschen, in het belang der bevolking en van den inlandschen handel, reeds buitendien zoo kwijnende, dat onze betrekking met het rijk van Sonebait weder op eenen goeden voet worde gebragt. Twijfelachtig is het evenwel, of die goede verstandhouding zonder geweld van wapenen en zonder hulp van Java zal kunnen worden daargesteld, daar de ondervinding reeds bij herhaling heeft geleerd, dat eene geheel inlandsche, ongeregelde krijgsmagt een slechten waarborg bevat voor het welslagen van dusdanige onderneming *).

Ziedaar alles wat in de „mededeelingen" van den minister van koloniën voorkomt. Gij ziet, geen enkel woord wordt over den in 1847 en 1849 gevoerden oorlog gerept. Hoe belangrijk ook zijne berigten van Timor mogten zijn, iets waarover wij thans geen oordeel willen vellen, omtrent die beide expeditiën, eens van 8000 en eens van 4000 man, over de vijandelijke invallen, waarbij zoo vele Nederlandsche onderdanen werden geplunderd en vermoord, over geheel onzen politieken toestand op Timor tegenover de inlandsche vorsten, bewaart hij een diep stilzwijgen. Waaraan is dat toe te schrijven? De geëerde inzender van het artikel schrijft ons: „Het heeft mij bevreemd, dat van de in den laatsten tijd op Timor voorgevallene gebeurtenissen in de Javasche courant volstrekt geene melding is gemaakt, terwijl toch in dat zelfde blad, eenigen tijd geleden, een tamelijk uitvoerig berigt is geplaatst over eene kleine expeditie van Ternate naar het naburige eiland Makjan, tot het dempen van eenige daar gerezene onlusten onder de inlandsche bevolking. Doch misschien is dat stilzwijgen over Timor vooral toe te schrijven aan de geringe belangstelling, die het Nederlandsche Gouvernement tot dusverre aan die bezitting toonde te wijden." Wij kunnen niet beoordeelen, in hoe verre deze veronderstelling juist is, maar wij kunnen onze uiterste bevreemding niet terughouden over deze handelwijze van den tegenwoordigen minister. Dat, zoo als wij bij eene andere gelegenheid bewezen, in vroegere jaren oorlogen plaats grepen, in de nabijheid van Java, tusschen strijdmagten van inlandsche vorsten, aangevoerd door Europesche bevelhebbers, zonder dat daarvan een enkel woord werd berigt, was toe te schrijven aan den geest van geheimhouding, die toen onze koloniale instellingen bezielde. Maar dat thans, nu de grondwet uitvoerige mededeeling van den toestand, waarin onze Indische bezittingen verkeeren, gebiedend vordert, een minister omtrent zulke gewigtige gebeurtenissen als in 1847 en 1849 op Timor hebben plaats gehad, het stilzwijgen bewaart, niet alleen in de Javasche courant en in de Staatscourant, maar ook wanneer hij aan de Staten-Generaal verslag doet van den staat der koloniën — dat is iets, 't welk, naar 't mij voorkomt, onbegrijpelijk mag genoemd worden. REDAKTIE.

*) De gebeurtenissen op Timor in 1847 en 1849 voorgevallen, en onze tegenwoordige verhouding met het rijk van Sonnebait geven hier een nieuw bewijs, dat ons leger in Indië te zwak is, en dat in 't algemeen de belangen der zoogenaamde buitenbezittingen (dat zijn de eilanden buiten Java) zeer worden verwaarloosd. Zoo is ook te Timor onze magt, die wij hierboven beschreven hebben, veel te gering. Zoo schreef de resident van Timor reeds in 1836, in het meermalen aangehaalde „jaarlijksch verslag: „Het detachement militairen, 50 man sterk, is eigenlijk de eenige magt van het Gouvernement te Koepang, maar op verre na niet voldoende, om goede orde en tucht naar behooren te handhaven, aangezien de andere korpsen en de hulptroepen in 't geheel niet te vertrouwen zijn; iets dat maar al te dikwerf is gebleken, uit de verschillende mislukte expedities onder het vorig bestuur, waarvan eenige 13,000 man sterk waren." 't Schijnt, dat ook nu weder deze voorbeelden te vergeefs zijn geweest; immers, ze kunnen thans weder met de mislukte expeditie van 1847 en de weinig afdoende van 1849 vermeerderd worden.

Vergelijken wij de tegenwoordige magt van het Gouvernement, zoo als wij die hebben opgegeven, met de sterkte, die de kompagnie er had, dan valt die vergelijking zeer ten nadeele van het tegenwoordige uit. Dat blijkt onder anderen uit de oude archieven van het jaar 1757, die aantoonen, dat er toen de volgende magt aanwezig was

Europesche militairen.	110	man.
Burgerij	270	„
Mardijkers.	500	„
Slaven.	1000	„
Hulptroepen (volgens art. 8 van het kontract van 9 Junij 1756) bestaande in:		
Timoresche fuseliers.	1500	„
„ piekeniers.	7500	„
Transport. .	10,880	man.

Oostwaarts van Babauw ligt, op een half uur afstands, de kampong Oisauw, geheel door Rottinezen, ten getale van omstreeks 300 personen, bewoond, en, nog ruim twee uren oostelijker, de Timoresche kampong Oifetto aan de rivier van dien naam, welke haar water mede langs Oisauw voert en de voornaamste rivier is voor de bewatering der rijstvelden in de nabijheid van Babauw en Oisauw. Oifetto is de oostelijkste kampong van het rijk van Amabie en, naar gissing, door omstreeks 400 personen bevolkt. Daar deze kampong een voorpost van genoemd rijk of eene soort van grensvesting is, woont de bevolking hier digt bij een, hetgeen anders de gewoonte der Timorezen niet is. De omstreken dezer plaats zijn woest en rotsachtig en bieden weinig bekoorlijks aan. De hoofdbezigheden der inwoners bestaan, gelijk meest overal op Timor, in het aanleggen en bewerken van djagong- en katoentuinen, het kappen van eenig sandelhout, het inzamelen van was en honig en het weven van kleedjes, welk laatste uitsluitend de arbeid der vrouwen is. Te Oifetto, waar het inlandsch hoofd, dat ons vergezellen zoude, zijn verblijf had, werd ons reisgezelschap voltallig, dat nu, nadat zich ook een der onderregenten van Amarassie bij ons had gevoegd, uit 30 personen bestond, grootendeels Timorezen.

De tijd des jaars voor onzen togt naar Amanoebang bestemd, de maand October namelijk, was niet zeer gunstig voor eene reis in het binnenland. Daar in het drooge jaargetijde, van half April tot half November de grond op Timor, althans in de lagere streken, zeldzaam door eene regenbui wordt verkwikt, is hij in het laatst van dezen moeson veelal uigedroogd en heerscht op de meeste plaatsen gebrek aan water en gras. Daarbij is de hitte in dit gedeelte des jaars, wanneer de zon regt boven den schedel brandt, bijna ondragelijk; de thermometer klimt niet zelden op den middag, in de schaduw, tot 94° of 96° en in de zonnestralen tot 125° Fahr.

Des morgens van den 4[den] October zouden wij onzen togt van Oifetto voortzetten, doch daar ons geleide niet zoo spoedig in gereedheid was, konden wij eerst ten 9 ure van hier vertrekken, en ook toen nog waren wij verpligt, om te Kairanee, eene onbewoonde plek, anderhalf uur van Oifetto, weder rust te houden, om nog een gedeelte van ons reisgezelschap af te wachten. Van Koepang tot nabij Oifetto loopt de weg, met weinig uitzondering, over een genoegzaam vlak terrein, doch digt bij laatstgenoemde plaats begint hij te klimmen en wordt de grond meer en meer bergachtig. Ook Kairanee is heuvelachtig. Eene tamelijk groote beek besproeit deze landstreek en de grond heeft een veel vruchtbaarder aanzien, dan in den omtrek van Oifetto. En toch heeft men deze laatste plaats

---

	Transportere.	10,880 man
Timoresche ruiterij	. . . .	600 „
Rottinesche ruiterij	. . . .	785 „
„ voetvolk	. . . .	695 „
Savonesche ruiterij	. . . .	380 „
„ voetvolk	. . . .	380 „
	Totaal.	13,720 man.

benevens een gewapende pantjalang (inlandsch vaartuig), en een kasteel voorzien van 24 kanonnen, met een wel gevuld kruidmagazijn. REDAKTIE.

ter bewoning boven de eerste gekozen. Dit is trouwens een verschijnsel, dat men in het binnenland van Timor overal kan waarnemen. De schoonste en vruchtbaarste streken liggen onbebouwd en onbewoond, terwijl de dorre en naakte rotsen bij voorkeur tot woonplaats worden gekozen. De oorzaak daarvan ligt in den woesten en oorlogzuchtigen aard der Timorezen, die, in onophoudelijken oorlog met elkander levende, de meer vlakke streken schuwen en zich, voor meerdere veiligheid, liever op rotsen en bij spelonken nestelen. Eerst des middags ten 2 ure was ons geheele reisgezelschap voltallig en gereed, en konden wij onzen togt vervolgen. De weg leidde door eene bergachtige streek, die thans een uiterst dor en onbehagelijk voorkomen had, terwijl het digte kreupelhout en de scherp gedoornde bamboe ons pad niet weinig bemoeijelijkten en gedurig hun kwetsend vermogen aan aangezigt en handen deden gevoelen. Nadat wij tot 's avonds ten 5 ure doorgereden, en een oogenblik vertoefd hadden in de bedding eener, in dit gedeelte des jaars drooge, rivier, Kenio geheeten, hielden wij halt op eene plaats, waar zich nog eene tamelijke hoeveelheid droog gras bevond, dat tot voeder voor onze paarden kon dienen. Weldra waren eenige bladen van den lontarpalm bijeengebragt, een paar boomtakken omgebogen en daarvan een soort van dak gevormd, waaronder wij den nacht zouden doorbrengen, terwijl ons geleide zich in kleine groepen rondom ons, in de opene lucht, op den grond nedervleide en eenige vuren brandende hield. Een oogenblik te voren hadden een paar onzer Timorezen eenen aap gevangen, wiens vleesch, op het vuur een weinig geroosterd, hun thans tot een smakelijk avondmaal verstrekte.

Den volgenden morgen ten 7 ure braken wij weder op en drenkten onze paarden te Oi-kakka, op korten afstand van onze rustplaats, waar eenig water van onder eenige groote steenen opwelt. *Oi* of *oi'l* beteekent in 't Timoreesch „water" en *kakka* „bamboe, die hier veel groeit, en dus *Oi-kakka:* „bamboe-water." Ongeveer een groot uur verder, troffen wij op eene andere plaats, Fano, d. i. „wasschen," geheeten, weder eenig water aan, dat aan den voet van eenen heuvel van tusschen de steenen sijpelt en eene waterkom daarstelt, die thans echter weinig water bevatte en grootendeels modderig was. In de nabijheid van deze plaats vonden wij een hert, dat pas door een paar boschhonden gevangen was, die echter bij onze nadering terstond hunne prooi lieten varen en die ter onzer beschikking stelden. Op eene zeer gemakkelijke en onverwachte wijze werden wij dus in deze wildernis van versch vleesch voorzien. Na een uur toevens zetten wij onzen togt voort, die bij voortduring over heuvelen en bergen leidde, ten deele kaal en ten deele met gedoornde bamboe en kreupelhout bezet en schaars eenige verkwikkende schaduw aanbiedende. Gedurende een uur reden wij door de drooge bedding van eene rivier, Noi-Nakka (*nakka:* „hoofd") geheeten, en na nog eenige bergen te zijn overgetrokken, daalden wij in eene vlakte, Neehie genaamd, waar wij ons digt aan het zuiderstrand bevonden. Van Babauw af gerekend waren wij derhalve het eiland, in eene zuidoostelijke rigting, over dwars doorgetrok-

ken. Onder de schaduw van een grooten tamarindeboom lieten wij de grootste hitte van den dag voorbijgaan en nuttigden een gedeelte van ons medegevoerde hertenvleesch.

Van nu af ging onze weg, digt aan het zuiderstrand, in eene oostelijke rigting verder, meestal over kleine vlakten, die grootendeels uit aangespoelden grond schijnen te zijn gevormd. Des avonds ten 5 ure bereikten wij Oi-mollo, op een uur afstands van de rivier Noimina. Digt bij deze plaats is de grensscheiding van de rijkjes van Amabie en Amarassie, die zich beide van het westen naar het oosten bijna regtlijnig uitstrekken; doch het eerstgenoemde rijk loopt nog iets oostelijker dan Amarassie en wordt door de rivier Noimina van Amanoebang gescheiden. Oi-mollo is eene beek, die rijkelijk van water voorzien, eene schoone streek lands bevochtigt. De naam beteekent „geel water," misschien uithoofde van de vele geele bladeren, die door het digte geboomte in deze beek worden afgeworpen. Tot dusverre waren wij van Kairanee tot Oi-mollo eene woeste, dorre en onbewoonbare wildernis doorgetrokken, waar het oog slechts weinig natuurschoon kon genieten, doch thans bood zich een genoegelijk tooneel ter onzer beschouwing aan. Alles wat dezen oord aangenaam en ter bewoning geschikt kan maken, vindt men hier bijeen: overvloed van water, een vruchtbaren grond, zwaar en schoon geboomte en lontarpalmen voor woningen. Met weinig moeite kon deze geheele streek in een paradijs worden herschapen. En toch ligt deze heerlijke landstreek eenzaam en verlaten daar. De woeste en roofzuchtige geaardheid der Timorezen maakt de vlakkere streken te onveilig, dan dat men daar zich zoude durven nederzetten. In vroegeren tijd nogtans had zich hier een der onderregenten (toemoekong) van Amabie met zijn volk gevestigd, doch daar deze toemoekong aan zijnen vorst niet de vereischte onderdanigheid betoonde, riep deze, na eerst zelf eene vergeefsche poging te hebben aangewend, om hem ten onder te brengen, de hulp van Amarassie in, waardoor eindelijk de toemoekong werd overwonnen en zijn volk naar elders verplaatst. Sedert bleef de plek onbewoond. Nog herinnert een overblijfsel van eene kleine inlandsche versterking en een groot verwilderd pinang-bosch de voormalige bewoners dezer streek.

Den nacht te Oi-mollo in eene bladerenhut doorgebragt hebbende, trokken wij in den morgen van den 6den October naar de rivier Noimina-Noirana. De weg leidt nog steeds, ter lengte van ruim een uur, door een vlakke, boomrijke en vruchtbare streek, waarna zich eene meer opene vlakte voor het oog uitbreidt. Hier bevindt zich het bed van de Noimina-Noirana. Deze rivier in het noordwaarts gelegene gebergte van Mollo ontspringende, neemt in haren loop eene menigte kleinere rivieren en beken van de omliggende bergen in zich op, en stort zich, aan de zuidzijde des eilands, in den oceaan, bij het oostelijke uiteinde van het lange smalle eiland Noirana (dat tot Amarassie behoort en zich digt langs de kust van Timor uitstrekt) en daarom zijn naam aan de Noimina verbindt. In den regentijd, wanneer de ontzagchelijke massa water van de ontelbare hooge en

lage bergen, die het watergebied van de Noimina bedekken, als van zoo vele kolossale daken afstroomt, en zich in deze rivier als in een vergaderbak verzamelt, voert zij eene verbazende hoeveelheid water af, treedt, waar zij niet ver van zee de vlakte doorloopt, buiten hare grenzen, en verbreedt zich tot op aanzienlijken afstand van hare eigenlijke oevers. In den droogen moeson echter wordt die toevoer van water allengskens minder, en soms gebeurt het zelfs, dat in het laatst van het drooge jaargetijde de bedding der rivier geheel droog wordt. Dit was ook nu nagenoeg het geval, tijdens wij deze rivier overtrokken, en eenige dagen later, bij onzen terugtogt, vonden wij slechts in de dieper gelegen gedeelten der bedding nog eenig water. Noi-mina beteekent in 't Timoreesch „Olie-rivier", van *mina*: „olie, vet", en deze naam zou, volgens de uitlegging van een Timoreesch hoofd, aan deze rivier gegeven zijn, omdat hare wateren in de vlakte over een vlak en effen bed vloeijende — in tegenstelling van andere rivieren, die met gedruisch en geklater over steenen en rotsklompen stroomen — meer een zacht geruisch maken, niet ongelijk aan dat van brandende olie of vet.

Een half uur vertoefden wij aan den oever der Noimina, en trokken toen noord-oostelijk door eene zeer uitgebreide, schoone vlakte, die zich van den voet van het gebergte, dat hier diep binnenwaarts treedt, tot aan de zee uitstrekt. Gedeeltelijk is deze vlakte bezet met duizende lontarpalmen, van wier sap de inlander suiker, stroop en azijn bereidt, terwijl de stam hem stijlen en de bladeren hem dekking voor zijne woning levert. Hoezeer is het te bejammeren, dat ook deze heerlijke vlakte, die alles in zich vereenigt, om eene talrijke bevolking woning en voedsel te verschaffen, en die aan den rijstbouw dienstbaar gemaakt, groote voordeelen zou kunnen opleveren, onbewoond en onbebouwd daar ligt, wachtende op de nijvere hand, wier arbeid zij met overvloed zou vergelden. Het laat zich veronderstellen, dat in zulke uitgestrekte en onbewoonde wildernissen, als wij tot hiertoe waren doorgetrokken, overvloed van wild gedierte moet aanwezig zijn. En dit ontbreekt hier dan ook niet. Wilde buffels, paarden en varkens worden in wouden en vlakten veelvuldig gevonden. Doch verbazend groot is inzonderheid het aantal herten, dat de bergen en dalen van Timor bevolkt, en misschien zijn zij nergens talrijker, dan juist in de streek, die wij doortogen, waar wij telkens op onzen weg geheele troepen van deze dieren ontmoetten.

De vlakte verlaten hebbende, voerde onze weg in eene noord-oostelijke rigting weder over heuvelen en bergen, die echter grootendeels kaal waren en in dit gedeelte van het jaar een dor aanzien hadden. Na eenige uren rijdens, in eene bijna ondragelijke hitte, troffen wij gelukkig eenig water aan, dat van onder eenige rotsblokken opwelt, waar wij gelegenheid vonden onze vermoeide en dorstige paarden te drenken en zelve eenige verademing te genieten onder de schaduw van een paar tamarinde-boomen. Daarna onzen togt voortzettende werd het land langzamerhand vlakker en vruchtbaarder, en weldra gaven eenige grazende tamme buffels en paarden ons de nabijheid van menschelijke woningen te kennen. Omstreeks drie

ure bereikten wij de eerste kampong tot het rijk van Amanoebang behoorende, Moekee genaamd, en bewoond door eenen toemoekong met 60 weerbare mannen. Deze kampong ligt aan den voet van een' berg, waar langs de Noi-moekee: d. i. „limoen rivier," haren loop rigt, doch ook deze rivier was thans waterloos. Niet ver van Moekee ontvangt zij echter eenig water uit eene nabij gelegene bron, dat zij langs de kampong voert en waardoor zij deze duurzaam van water voorziet, maar dat zij meer benedenwaarts in hare bedding laat verdroogen. De bedding dezer rivier is vrij breed en in het natte jaargetijde voert zij eene groote hoeveelheid water af.

Wij bragten een bezoek in de kampong, waar de toemoekong, een forsch en sterk gespierd man, ons in zijne *loppo* ontving. Deze loppo, die men schier bij elke Timoresche woning aantreft, bestaat uit een eenigzins spits toeloopend koepeldak, zamengesteld uit spanen en bladeren of lang gras, en rustende op vier palen, aan welke, vijf of zes voet boven den grond, groote, ronde, houten schijven zijn aangebragt, om het opklimmen der ratten te verhoeden. Tot ditzelfde einde is ook de rand van het dak eenige voeten boven den grond verheven en het gebouw aldus rondom open. Ter bekwamer hoogte is eene zoldering gemaakt, die met een luik wordt gesloten, en hier is de bewaarplaats van djagong en andere levensmiddelen der Timorezen, die men alzoo op eene voldoende wijze tegen het ongedierte beveiligt. Onder de zoldering, op den eenigzins verhevenen vloer der *loppo*, zijn balie-balie's of zitplaatsen opgerigt, en daar de eigenlijke woningen doorgaans zeer klein zijn, zoo is men gewoon in deze *loppo's* de vreemdelingen te ontvangen en ook zelve onderling bijeen te komen. Bij de hoofden zijn deze *loppo's* vrij ruim en gewoonlijk de palen met ruw beeldwerk besneden, terwijl die van de minderen kleiner zijn en met minder zorg bearbeid. Wij hadden verwacht, dat men ons te Moekee nachtverblijf zou hebben aangeboden, doch in die verwachting vonden wij ons teleurgesteld. Daar de man, wien een groot deel van Amanoebang, en hier onder ook de toemoekong van Moekee, als heer huldigt — en over wien straks nader — niet van onze komst onderrigt was, en de toemoekong derhalve ten onzen aanzien geene bevelen had ontvangen, was deze bevreesd, om ons in zijne kampong nachtverblijf te verleenen, en zich misschien daardoor het ongenoegen van het gemelde hoofd op den hals te halen. De Timorezen verkeeren in betrekking tot hunne hoofden in den staat der diepste afhankelijkheid, en deze oefenen in alle zaken een onbepaald gezag over hen uit. Zij hebben het regt ten allen tijde hunne onderhoorigen belastingen op te leggen en bij wezenlijke of vermeende miskenning van hun gezag te beboeten. En daar zij in het heffen dier belastingen en het doen der beboetingen doorgaans niet karig zijn, is hierin eene voorname oorzaak gelegen, dat men onder de Timorezen, buiten de hoofden, slechts weinig gegoeden aantreft.

Wanneer de Timorees voor zijnen meerdere verschijnt, staat hij in gebogene houding of zit nedergehurkt op den grond, en houdt bij het spreken

het gelaat eenigzins afgewend en de hand voor den mond, opdat zijn adem hem, tot wien hij spreekt, niet besmette. Geheel verschillend is dit bij de bewoners van het naburige eiland Rotti, die tot een ander uiterste overslaan en volstrekt geene vormen van eerbieds-betooning in acht nemen, veel onafhankelijker zijn en met hunne hoofden omgaan als met hunne gelijken. Doch misschien ligt in die diepe afhankelijkheid der Timorezen en hunnen onderdrukten toestand ook eene voorname oorzaak van den lagen trap, waarop zij nog ten aanzien van hunne verstandelijke ontwikkeling staan, iets waarin zij zich ongunstig onderscheiden van de Rottinezen. Reeds de gelaatsvormen van deze beide volken wijzen dit onderscheid op eene in het oog vallende wijze aan. Die der Timorezen zijn, over het algemeen, veel dierlijker en onbevalliger dan die der Rottinezen. Wie daartoe in de gelegenheid is, kan zich daarvan genoegzaam overtuigen door de afbeeldingen van een paar Timorezen en eenige Rottinezen, die zeer getrouw zijn en gevoegd bij de „Bijdragen tot de kennis van Timor enz." door den heer S. MÜLLER, geplaatst in de „Verhandelingen van de leden der Natuurk. Comm. in O. Indië." Inzonderheid is dit verschil in verstandelijke vermogens blijkbaar in de scholen der inlanders van het zendeling genootschap, waar, zoo als b. v. te Babauw, Rottinesche en Timoresche kinderen bij elkander zijn. De eersten betoonen veel meer vatbaarheid en vlugheid in het leeren en verschillen ten dien opzigte weinig van Europesche kinderen; terwijl daarentegen de laatsten uiterst stomp, traag en onvatbaar zijn en het zeldzaam zoo ver brengen, dat zij behoorlijk kunnen lezen.

Daar men ons dan te Moekee geen nachtverblijf in de kampong durfde verleenen, vernachtten wij, in de nabijheid dezer plaats, onder eenen bijna bladerloozen tamarindeboom, en vertrokken in den morgen van den 7den October naar de hoofd-kampong van dit gedeelte van Amanoebang, waar tevens het straks bedoelde hoofd zijn verblijf houdt. Wij volgden de drooge bedding der Noi-Moekee opwaarts, die geheel tusschen bergen kronkelende, zeer schoone gezigten aanbiedt, daar deze bergen nu eens tot aan den oever, hier en daar met steile hellingen, vooruittreden, en dan zich weder terugtrekken, om plaats te geven aan bogtige vlakten, op de meesten waarvan gansche bosschen van slanke kasuarinen hunne sierlijke toppen verheffen, terwijl aan den linker-oever der rivier hier en daar eenige woningen liefelijk in het geboomte verscholen lagen. Na de rivier ongeveer drie uren lang noordwaarts te zijn opgereden, leidde de weg weder oostwaarts over vrij hooge bergen naar de straks gezegde hoofdkampong. Op een uur afstands van deze kampong troffen wij nog eene kampong van minderen omvang aan, in een klein, schoon dal gelegen, en Hoihanie geheeten. Van hier af werden de berggezigten allengs schooner en de menigvuldige groote en kleine dalen en bergvlakten vruchtbaarder en meer bebouwd. Eindelijk bereikten wij met zons-ondergang de voornaamste kampong van dit gedeelte van Amanoebang, na dien dag eenen weg van zeven uren te paard te hebben afgelegd. Alvorens ons reisverhaal te vervolgen is het echter noo-

dig eenige aanmerkingen over de tegenwoordige staatkundige gesteldheid van Amanoebang te laten voorafgaan.

Voorheen was het rijk van Amanoebang een onverdeelde staat, waarover een regent of radja, die in de hoofdplaats van het geheele land, Nikie-Nikie, zijnen zetel had, het onbepaaldste gezag voerde. Het aantal inwoners van den geheelen staat kan met zekerheid niet worden bepaald, doch zal waarschijnlijk geene 50,000 zielen bedragen *). Meermalen heeft deze staat eene vijandige gezindheid jegens het Nederlandsche gezag aan den dag gelegd, waardoor, bij herhaling, ter zijner tuchtiging, eene expeditie van inlandsche troepen, door het bestuur te Koepang werd noodig geacht. De laatste expeditiën hadden plaats tijdens het bestuur en onder de aanvoering van den resident HAZAART, doch liepen genoegzaam vruchteloos af, daar men, ofschoon van geschut voorzien, de wel versterkte hoofdplaats niet kon meester worden. Sedert echter ontstond er in het rijk zelf verdeeldheid, en van tijd tot tijd scheurden eenige fettors en toemoekongs, verbitterd door de wreedheid en het willekeurige bestuur van den radja, zich van dezen los en oefenden een onafhankelijk gezag over hunne onderhoorigen; zoodat weldra het rijk van Amanoebang in twee deelen werd gescheiden, waarvan het eene gedeelte wordt bestuurd door den radja en de hem getrouw geblevene onderregenten, en het andere door de onderscheidene hoofden, die zich aan den radja hebben onttrokken, en die allen op zich zelven staan, en naar gelang van aanzien meer of minder van elkander onafhankelijk zijn. Deze laatsten verkeeren voortdurend in eenen staat van vijandschap en oorlog met den radja van Nikie-Nikie en zijne onderregenten, doch evenzeer zijn deze versnipperde rijkjes mede onder elkander in gedurigen strijd en vijandschap. Terwijl de radja van Nikie-Nikie in zijne vijandige gezindheid jegens het Nederlandsche bestuur bleef volhouden, sloten daarentegen de tegen hem opgestane hoofden zich aan dit bestuur en stellen hun gebied voor den handel en het verkeer open †).

---

*) Er bestaat in de opgaven van het getal der bevolking van Amanoebang en van Timor in 't algemeen groot verschil. Dit is niet te verwonderen, wanneer men in aanmerking neemt, dat die opgaven slechts op gissingen steunen, dewijl er in rijken, die nog door inlandsche vorsten bestuurd worden, volstrekt geene volkstellingen plaats hebben. De heer FRANCIS begroot de bevolking van Amanoebang op ongeveer 14,000 zielen. De heer VAN DEN DUNGEN GRONOVIUS daarentegen schat haar op minstens 100,000; maar naar de meening van onzen schrijver is deze schatting even overdreven als die van den heer FRANCIS hem te gering voorkomt.
REDAKTIE.

†) Deze geschiedkundige bijzonderheden komen hoofdzakelijk overeen met hetgeen de heer VAN DEN DUNGEN GRONOVIUS verhaalt. „De bevolking" zegt hij, „die het Amanoebangsche bewoont, was voorheen aan eenen vorst onderworpen, die zijn verblijf houdt te Niki-niki; doch schandelijke onderdrukking en tergende knevelarijën hebben hem de achting en liefde zijner onderdanen doen verliezen, en ieder ondergeschikt hoofd heeft het geraden gevonden, zich van het wettig bestuur los te scheuren en op zich zelven zijne regten te handhaven, waardoor men thans zoo vele verbrokkelde rijkjes in Amanoebang aantreft." De eenige onnaauwkeurigeid, die hierin voorkomt, schijnt te zijn, dat dit slechts op de helft van het rijk toepasselijk is, terwijl de andere helft den vorst getrouw is gebleven. Ook de heer FRANCIS bevestigt het feit, dat het rijk van Amanoebang is verscheurd, wanneer hij zegt: „De radja van Amanoebang, ofschoon hij ook soms niet welgezind jegens den persoon van het bestuur te Koepang mogt wezen (want tegen het Gouvernement zegt hij, zich nimmer vijandelijk te kunnen gedragen, als zijnde dit zijne ouders, zijne „mai bapa compania"), is echter, door de afvalligheid zijner onderdanen, in zijne magt zoodanig verkleind, dat hij in zijnen tegenwoordigen toestand geen nadeel van aanbelang aan de algemeene rust kan toebrengen."

De maatschappelijke gesteldheid van het geheele rijk van Amanoebang, en in het bijzonder die van de bevolking der laatst bedoelde verbrokkelde staatjes, is in menig opzigt diep betreurenswaardig. Rooven en moorden zijn hunne geliefkoosde bezigheid, kruid en geweren de meest gezochte handelsartikelen, afgehouwen menschenhoofden hun grootste roem. Elk ziet in zijnen nabuur een' vijand, die het op zijn goed of leven toelegt, en wordt wederkeerig als zoodanig door dezen beschouwd. Immer zijn zij gewapend; het geweer wijkt niet van hunne zijde; bij dag en bij nacht blijft het, steeds geladen, hun trouwste medgezel. Geen grooter genoegen dan het verraderlijk overvallen van eenen vijand, geen streelender genot dan hem het hoofd van den romp te slaan! — Dat, bij zoodanigen maatschappelijken toestand, alle meer menschelijke en zachte gewaarwordingen worden onderdrukt, en ook de zedelijke gesteldheid van dit volk diep ellendig is, behoeft geene bevestiging. Evenzeer laat het zich veronderstellen, dat, bij volslagen gemis van een welingerigt bestuur onder eene onbeschaafde en verdeelde bevolking, het iemand, die zich door meer dan gewonen moed en ondernemingsgeest onderscheidt, gemakkelijk valt, zich boven anderen te verheffen en zich alom te doen vreezen. Zoodanige persoon is dan ook de man, bij wien wij thans onze opwachting zouden maken. Zijne oorspronkelijke waardigheid is eigenlijk die van mëo, d. i. hoofd en bestuurder van alles, wat tot het krijgswezen en de verdediging des lands behoort, hoedanig er vier *voorname* in het geheele rijk van Amanoebang gevonden worden; en schoon die betrekking wel erfelijk is, behooren echter de personen, die haar bekleeden, niet tot het vorstelijk geslacht en genieten ook geene vorstelijke onderscheiding. De mëo, een dier vier en NAGAWASA geheeten, mede een erfelijke naam, heeft zich door zijne persoonlijke hoedanigheden zoodanig weten te verheffen, dat thans alle de van den radja te Nikie-Nikie afgescheurde staatjes van hem in meerdere of mindere mate afhankelijk zijn; en daar zich, van tijd tot tijd eenige toemoekongs met hunne onderhoorigen, te zwak om op zichzelven te staan, aan NAGAWASA hebben aangesloten, zoo is daardoor zijne kampong, die anders van geene bijzondere uitgebreidheid was, zoodanig in omvang en bevolking toegenomen, dat zij thans verre weg alle andere in dat gedeelte van Amanoebang, dat het Nederlandsche gezag erkent, overtreft.

Zoo als straks gezegd is, kwamen wij aan den avond van den 7[den] October bij deze kampong aan. Reeds was de mëo door een vooruitgezonden bode van onze komst verwittigd, doch daar nog geen verblijf voor ons in gereedheid was gebragt, werden wij verzocht tot den anderen dag onze opwachting bij den mëo uit te stellen. Den volgenden morgen begaven wij ons naar zijne woning. Deze is gelegen op het hoogste gegedeelte van den berg, langs welks noordelijke hellingen, van den top tot den voet, de kampong amphitheatergewijze is aangelegd. De moeijelijkheid van den steilen weg werd ruim vergoed, door de fraaije gezigten op de zijdelings in de ravijnen verspreide woningen, omgeven van het helder

en donkergroen van pisang- en oranje-boomen. Bij de woning van den mëo aangekomen, werden wij in eene loppo geleid, en na eenige oogenblikken toevens, verscheen de mëo, voorafgegaan door zijnen bejaarden oom en gevolgd door een aantal zijner onderhoorigen. De mëo, een man van een krachtig uiterlijk en naar gissing tusschen de 50 en 60 jaren oud, was gekleed in zijn beste gewaad, bestaande uit een om de lendenen geslagen en tot over de knieën afhangend timoreesch kleedje, in het midden wit, met zeer breede gekleurde randen en aan de beide einden met franjes voorzien; voorts een wambuis van rood laken, zonder mouwen, met breed goud galon omzoomd, en een hoofdtooisel, gevormd uit een rooden geruiten doek met eenen om het voorhoofd sluitenden zilveren boord, van welken eenige ronde zilveren plaatjes, aan korte snoeren van koralen gehecht, rondom het hoofd afhingen. Als halssieraad dienden eenige snoeren van eene bijzondere soort van roode koralen, die op Timor en de omliggende eilanden van hooge waarde worden geacht, terwijl de naakte armen waren versierd, elk met drie zware zilveren ringen en de regterarm bovendien met drie breede en nog eenige smallere ringen van ivoor.

Bij de eerste ontmoeting trok bijzonder onze aandacht de wijze, waarop de mëo en zijn oom de inlandsche hoofden van Amarassie en Amabie, die ons vergezelden, begroetten en hunne deelneming uitdrukten in het verlies, dat deze hoofden hadden geleden, door den dood van een paar voorname leden hunne familiën. Ofschoon dit overlijden reeds sinds geruimen tijd, althans van een derzelven, had plaats gehad, was dit echter de eerste maal, sedert die gebeurtenis, dat zij den mëo weder ontmoetten, en nu eischte de welvoegelijkheid, dat de mëo en zijn oom van hunne droefheid over de dooden lieten blijken, ofschoon zij in geenerlei betrekking tot hen hadden gestaan. Zij en de evengenoemde hoofden van Amarassie en Amabie omarmden en kusten elkander en wonden zich gedurende die omhelzing, die eenige minuten duurde, zoodanig op, dat zij eindelijk van weerszijden in eenen vloed van tranen hunne gesmoorde aandoeningen lucht gaven. Het kwam ons evenwel voor, dat die tranen meer de gedwongene dan de natuurlijke tolken van hun gevoel waren, en een oogenblik later waren dan ook alle treurige aandoeningen geheel en al verdwenen. Nadat wij onze plaatsen op de balie-balie hernomen hadden, zette de oom van den mëo zich nevens ons, terwijl de mëo zelf zich voor ons op den grond plaatste. Pisang, suikerriet en arak werden ons inmiddels als ververschingen voorgezet.

Ofschoon onze reis naar Amanoebang volstrekt van geen politieken aard was en alleen ten doel had, om ons met land en volk nader bekend te maken, meende men hier nogtans allerwege, dat wij afgevaardigden waren van de „kompagnie" (van „Gouvernement" weet men hier nog niet), en dat ons bezoek ten oogmerk had, de gezindheid der bevolking jegens de kompagnie te onderzoeken. In deze meening bleef men volharden, ook nadat het tegendeel was verzekerd geworden. Daar deze streken zoo hoogst zeldzaam door Europeanen worden bezocht, en de inlandsche bevolking in

elken blanke eenen dienaar van de kompagnie meent te zien, zoo laat zich die veronderstelling gemakkelijk verklaren. De mëo betuigde zijne blijdschap en ingenomenheid met ons bezoek, als een bewijs van belangstelling in hem en zijn land en gaf daarbij hoog op van zijne gehechtheid aan de kompagnie en zijnen haat jegens den gemeenschappelijken vijand. Daar hij bij die betuigingen, door den arak, waarvan hij, gelijk zijne landgenooten in het algemeen, een onmatig liefhebber is, verhit, op eene vrij woeste en luidruchtige wijze te werk ging, werd zijn oom bedacht, dat wij hem welligt verkeerd zouden begrijpen, en trachtte ons daarom gerust te stellen met de verzekering, dat zij allen kinderen waren van „vader en moeder kompagnie," de gewone benaming, waarmede de inlanders de kompagnie bestempelen. Niettegenstaande wij te kennen hadden gegeven, dat wij slechts een paar dagen ter dezer plaatse konden vertoeven, liet de mëo evenwel alle hoofden van dit gedeelte van Amanoebang uitnoodigen, om ons te Lassi, aldus is de naam van de woonplaats des mëo's, te komen begroeten. Waarschijnlijk wilde hij van deze gelegenheid gebruik maken, om zijn aanzien nog meer te bevestigen, en ons bezoek door de andere hoofden te doen aanmerken, als een bewijs van meerderheid, hem door de kompagnie betoond. Gedurende ons verblijf te Lassi verschenen dan ook eenigen dier regenten, die hunne trouw en goede gezindheid jegens de kompagnie verklaarden en daarna weder vertrokken. Indien wij ons langer ter genoemder plaatse hadden opgehouden, zouden er zeker nog meerderen zijn komen opdagen, doch daar onze reis geheel vreemd was aan politieke bemoeijingen, wilden wij om die reden ons verblijf niet verlengen. Daar men nu toch eenmaal, tegen wil en dank, ons een politiek karakter had gegeven, zoo trachtten wij die meening, zoo goed ons mogelijk was, in het belang van het Gouvernement te benuttigen, betuigende hun wederkeerig de belangstelling en de vriendschappelijke gezindheid der kompagnie, en onze verwachting uitdrukkende, dat zij op den duur eene gelijke gezindheid zouden blijven betoonen.

Bij eene wandeling in den omtrek van ons verblijf, viel ons al dadelijk in het oog het zoogenaamde pemalie- of offerhuis, in het Timoreesch „oemee lëo", zijnde de plaats, waar de mëo, bij gelegenheid van eenige voorgenomene krijgsonderneming, zijne offeranden verrigt en de amuletten wijdt, die de strijders gelukkig moeten maken in den krijg *). Het was ons niet vergund, dit pemali-huis van binnen te bezigtigen, doch men verzekerde ons, dat er niets anders in gevonden werd, dan de hoornen en kinnebakken der van tijd tot tijd geslagte buffels en varkens, benevens eenige opgehangen zakken of doeken met amuletten. Het huisje, waarvan het dak tot den grond reikt, is omringd van eene rei hooge en scherpgepunte palissaden, waarop men gewoon is de buitgemaakte menschenhoof-

*) De heer FRANCIS zegt van deze pemali-huizen: „Al de wereldsche onheilen schrijven de Timorezen aan de onzigtbare booze geesten toe, en wanneer een hunner eenig ongeluk overkomt, zoeken zij den vermeenden bewerker van dit kwaad, door het offeren van dieren, te bevredigen, hetgeen geschiedt in een daartoe bestemd gebouw, „roema soengoe netto" of ook wel „roema pemali" genaamd."

den te plaatsen. Tijdens ons bezoek grijnsden ons van de hooge toppen dezer palissaden een twintigtal doodshoofden toe, die ons een treurigen indruk gaven van de diepe ontaarding der menschelijke natuur en den beklagenswaardigen toestand van dit woeste en onbeschaafde volk. Een nieuw bewijs daarvan bood zich al aanstonds weder ter onzer beschouwing aan.

Reeds des morgens, bij onze komst hadden wij vernomen, dat den vorigen avond een aantal mannen zich naar het digt bij gelegene Nikie-Nikie had begeven, met het oogmerk om daar eenen vijandelijken kop te snellen. De aanleiding daartoe bestond in het voornemen van den mëo, om zich eene nieuwe woning te bouwen, waarvan de stijlen niet in den grond mogten worden gezet, dan nadat alvorens eenige vijandelijke koppen waren gesneld. Gedurig herhaalde geweerschoten in de verte en het slaan op de gongs (metalen bekkens) en de tifa (inlandsche trom) in de woning van den mëo, duidden aan, dat men geen vergeefschen togt had gedaan. Weldra zagen wij den stoet op den bergtop verschijnen en met langzamen tred, onder het lossen van geweerschoten en het zingen van eene soort van treurlied, langs eenen daartoe bestemden weg, het pemali-huis naderen. Hier stond de mëo met een groot aantal mannen en vrouwen den naderenden trein op te wachten, gedurig met schieten en een luid geschreeuw hunne blijdschap en goedkeuring wegens den behaalden buit te kennen gevende. Tot bij het pemali-huis gekomen, hield de trein stil en plaatste de persoon, die den kop had gesneld, zich vooraan, houdende dien, aan een stuk hout gebonden, over den schouder. Ofschoon het hoofd, volgens gewoonte, reeds boven het vuur eenigzins gedroogd en het aangezigt met kokos-olie bestreken was, zoo waren de gelaatstrekken echter nog duidelijk te onderkennen en vertoonden die van een jongeling van 18 of 19 jaren. De mëo riep thans de voornaamsten van den stoet tot zich en, na eenen digten kring te hebben gevormd, begon hij eene aanspraak tot ons te rigten, waarin hij de wreedheid en willekeur van den radja te Nikie-Nikie schetste en de noodzakelijkheid, die hen gedrongen had zich van hem af te scheuren, en dewijl deze radja ook nog immer eene vijandige gezindheid jegens de kompagnie bleef aan den dag leggen, hadden zij nu hare plaats vervangen en ten haren behoeve dezen kop gesneld, ten slotte er op aandringende, dat wij dien kop met ons zouden mede nemen en te Koepang aan den resident vertoonen, als het beste bewijs van de opregtheid van hun bondgenootschap met de kompagnie. Deze rede, die vrij lang duurde en telkens door de omringende menigte met een toestemmend en goedkeurend woord werd beaamd, werd gesproken in het Timoreesch en ons door een der hoofden van ons geleide in het maleisch vertolkt. Wij verzochten dezen, den mëo en de zijnen te verklaren, dat de kompagnie zich ten volle overtuigd hield van hunne trouw en gehechtheid en daarvan dit aangeboden bewijs niet noodig had; en dat, gelijk de kompagnie prijs stelde op hunne vriendschappelijke gezindheid, zij evenzeer den vrede en den welstand van het geheele rijk van

Amanoebang wenschte, dat thans door onderlinge veten zoo zeer verdeeld en beroerd is. — En hierna meenden wij ons te kunnen verwijderen.

Bij nader onderzoek vernamen wij, dat de jongeling, wien het treurige lot getroffen had, des morgens met het opgaan der zon, van een' snaphaan voorzien, zijne woning had verlaten, en op eenigen afstand van daar, door een der mannen van Lassi, die zich tusschen het geboomte verscholen hadden en daar op den loer lagen, met een kogel in de dij werd getroffen, waarop de gewonde zijn geweer van zich wierp en zich met de vlugt trachtte te redden. Door een der Lassiërs achterhaald, van achteren aangegrepen en ter aarde geworpen, werd hem met de parang (groot inlandsch mes) in twee slagen het hoofd van den romp gescheiden. En zulk eene daad, die men onder een eenigzins beschaafd volk als lafhartig en verraderlijk zou verfoeijen, wordt hier als een bewijs van dapperheid geprezen, en de naam van hem, die zoodanig feit verrigt, geroemd onder den naam der helden!

Nog dienzelfden avond ontvingen wij van den mëo het zoogenaamde *Toet Hai*, zijnde een geschenk van levensmiddelen, bestaande uit een varken, rijst, djagong, obie's, katjang, suikerriet, pisang enz., dat door een aantal personen achter elkander gaande wordt gedragen en op zekere statelijke wijze aangeboden. Dit geschenk wordt als eene soort van hulde aan de kompagnie beschouwd en daarom ook alleen aan hen, die men als in betrekking tot de kompagnie staande aanmerkt, aangeboden. Echter wordt dit gebruik ook onderling, bij het ontvangen van bezendingen en dergelijken, in acht genomen.

Van ons hoog gelegen verblijf hadden wij een vrij uitzigt over een groot deel van Amanoebang. De gansche landstreek vertoont eene aaneenschakeling van bergen van verschillende hoogte, gelijk trouwens het geheele eiland, met weinig uitzondering, met bergen bedekt is. De bergen in het noordelijke gedeelte van Amanoebang zijn over het algemeen minder digt begroeid dan die in de nabijheid van het zuiderstrand en vertoonen veel meer opene, met gras bewassen, plekken. Het land is over het algemeen vruchtbaar. Djagong, obie's, pompoenen, watermeloenen, oranje-appelen en andere vruchten en gewassen bereiken er eene buitengewone grootte. Inzonderheid levert Amanoebang eene verbazende menigte der laatstgenoemde vruchten (limoen-tjina) op, die hier bijzonder groot zijn en aangenaam van smaak. Was wordt er minder gevonden, dan in de noordelijke streken van Timor, daar de boomsoort, waarop de bijen zwermen, hier spaarzamer schijnt voor te komen, doch des te menigvuldiger daarentegen, treft men er den sandelboom aan. Gedurende eene reeks van jaren was het sandelhout het voorname handels-artikel van Amanoebang en vele duizenden pikols zijn van deze welriekende houtsoort naar China uitgevoerd. Door dezen handel is onder de bevolking eene zekere welvaart en weelde gebragt, die men aldus op Timor, in die mate, niet aantreft. Mannen, vrouwen en kinderen zijn rijkelijk versierd met zilveren ringen en platen en meest allen zijn in het bezit van doeken, kleedjes en andere Europesche manufakturen. Elders op Timor behoort het sandelhout alleen aan den radja en

is een monopolie van dezen, doch hier in dit gedeelte van Amanoebang, dat zich van den radja heeft losgerukt, deelt de geheele bevolking in het voordeel van den handel, en eenmaal daaraan gewoon, is de toenadering tot dien radja daardoor des te moeijelijker geworden *). Gelijk vroeger de stam, zoo wordt thans in den handel vooral de wortel begeerd, en daar men daartoe de in den grond geblevene wortels van den vroeger verkochten stam uitgraaft, zoo trekt men aldus een dubbeld voordeel van den boom. Deze wortels gelden thans *f* 10 de pikol. Tegenwoordig echter is de handel, door den gedaalden prijs van het sandelhout, zeer verminderd en levert den handelaars weinig voordeel meer op.

Gedurende ons verblijf te Lassi, maakten wij bij herhaling wandelingen in de kampong en bezochten eenigen van de voornaamste inwoners. Het moest bij die bezoeken terstond onze aandacht trekken, dat de inlandsche bevolking, en inzonderheid het vrouwelijke geslacht, niet de minste schuwheid betoonde, maar bij onze komst eene vrijmoedigheid aan den dag legde, zoo als wij nergens elders op Timor hadden ontmoet. In andere gedeelten van Timor, door ons bezocht, hadden wij steeds bij de bevolking eene wildachtigheid bespeurd, die het moeijelijk maakte om in een gesprek met hen te geraken, terwijl de vrouwen zich immer schuil hielden. Hier daarentegen ontving men ons met voorkomendheid, de vrouwen kwamen naar buiten en plaatsten zich bij het gezelschap, en schroomden zelfs niet, ons naar een en ander, waarin zij belang stelden, te ondervragen. De oorzaak van dit in het oogvallend verschil tusschen de bevolking van deze kampong met die van andere streken van Timor en zelfs van Amanoebang, moet ongetwijfeld worden gezocht, deels in de digtere zamenwoning eener groote menigte en het daaruit ontstaan onderlinge verkeer en gezelligheid, terwijl in andere gedeelten des eilands de bevolking zeer verspreid woont †), deels in den handel, waardoor zij gewoon

*) Over het algemeen zijn op Timor het sandelhout en de was de voornaamste inkomsten der hoofden. Beide deze artikelen worden door de bevolking ingezameld en moeten voor bijna $^9/_{10}$ gedeelte aan die hoofden worden geleverd. Overigens trekken zij echter weinig direkte voordeelen. Het gebruik brengt mede, dat de onderdanen de vorsten moeten onderhouden, en mitsdien wordt jaarlijks een klein deel uit de voortbrengselen van den landbouw aan hen afgestaan, eene belasting, die den naam van „poni" draagt. Ook worden de akkers der hoofden door de bevolking zonder betaling bearbeid; doch zij misbruiken bovendien dikwijls hun gezag, om zich meester te maken van den eigendom hunner onderdanen; wanneer dit geweld echter te ver getrokken wordt, verhuist de bevolking naar het land van een of ander nabij gelegen vreemden vorst, 'twelk dan dikwijls aanleiding geeft tot een casus belli. Zie FRANCIS in dit tijdschrift, 1ste jaargang, I, 539.

†) Ook volgens den heer FRANCIS wonen de Timorezen in geene geregelde kampongs, maar liggen hunne woningen verspreid door het gansche land, welligt omdat zij dikwijls van grond moeten verwisselen, om hunne djagong-tuinen aan te leggen, en ook waarschijnlijk, om zich te onttrekken aan de heerediensten en andere knevelarijen der hoofden. De woningen zelve zijn kleine hutten op houten stijlen gebouwd, met eene vloer hoog van den grond, en met een dak van bebah-bladeren, dat bijna tot den grond reikt en tevens in plaats van de wanden dient. Eene kleine opening is de deur, waardoor men eerder kruipen dan gaan kan. De huizen zijn gewoonlijk van eene omheining voorzien van bamboe of op elkander gestapelde steenen. Binnen die omheining worden de beesten bewaard. Zij hebben niet veel huisraad; een paar tikars (matten) om op te slapen, eenige manden van lontarbladeren gemaakt om het koorn in te bewaren, eene parang (kapmes), een boslemmer mes, een geweer, eenige aarden potten, een spinnewiel en een weefgetouw is bijna alles wat men in het huis van een gewonen inlander vindt. De huizen der hoofden en hun huisraad zijn iets beter, gelijk uit het verhaal van den schrijver van dit reistogtje blijkt.

is geraakt aan den omgang met vreemden, vooral met Chinezen, waarvan zich eenigen hier zelfs gevestigd hebben, en daardoor ook minder schuw is geworden voor Europeanen. Mannen en vrouwen hebben overigens in het algemeen een woest en ongehavend voorkomen, vooral doordien hunne lange haren, bij beide seksen, slechts met een band boven het voorhoofd zijn te zamen gevat, en overigens, naar alle rigtingen, los en wild worden uiteengekamd. Op den lof van zindelijkheid kunnen zij mede, zoo min ten aanzien hunner woningen als van hunne personen, aanspraak maken, doch hiervoor ligt eenige verschooning in den verren afstand van het water en het moeijelijke terrein, dat het waterhalen vrij bezwaarlijk maakt. Het aantal bewoners van de geheele kampong, die eigenlijk uit verscheidene kleine kampongs, waarvan ieder zijn eigen hoofd heeft, is te zamen gesteld, zal op zijn hoogst 3000 zielen bedragen. In een artikel over Amanoebang van den heer GRONOVIUS, voorkomende in het Tijdschr. voor Nederl. Indië, blz. 62—65, wordt de bevolking van deze kampong op meer dan 12000 zielen geschat, doch genoemde heer schijnt het met maat en getal zoo naauw niet te nemen, waarvan ook andere opgaven in dat artikel blijken dragen.

De hoogte der Amanoebangsche bergen zal, naar gissing, van 2 tot 3000 voet bedragen. Daar wij geenen thermometer bij ons hadden, konden wij den warmtegraad niet met juistheid waarnemen. Volgens den heer GRONOVIUS daalt de thermometer van Fahr. in de maanden Mei, Junij en Julij des morgens beneden de 62°, terwijl hij op den middag zelden boven de 82° stijgt. Tijdens ons verblijf te Lassi woei er een sterke z. o. wind en was het op deze plaats, niet slechts des nachts, maar ook gedurende het grootste gedeelte van den dag, gevoelig koud. — Het aantal der verschillende kleine afdeelingen van het Amanoebangsche rijk, die onder het bestuur van „fettors" en „toemoekongs" staan, werd ons op 29 bepaald, waaronder zoowel die distrikten begrepen zijn, die nog onder het opperbestuur van den radja te Nikie-Nikie staan, als degenen, die zich aan dit bestuur hebben onttrokken. De namen van de voornaamste dier regenten benevens die hunner distrikten geeft de heer GRONOVIUS op in evengenoemd artikel. Enkelen dier distrikten zijn wederom gesplitst, zoo dat men soms twee plaatsen van denzelfden naam aantreft, zoo als b. v. met de distrikten Nitoeanie en Nakkemenano het geval is, waarvan het eene gedeelte den radja te Nikie-Nikie erkent en het andere aan het Nederlandsche gezag verbonden is.

Den 10den October maakten wij een uitstapje naar de woonplaats van een dier onderregenten, namelijk den fettor NAI SAI, aan wiens gezag het distrikt Baboei onderworpen is. De woonplaats van dezen fettor ligt op een paar uren afstands oostelijk van Lassi. De gansche bergstreek tusschen deze beide plaatsen is bijzonder vruchtbaar en ongetwijfeld geschikt voor de kultuur van velerlei produkten. De weg levert heerlijke gezigten op de ter zijde liggende valeijen en ravijnen, en schoon het thans in het laatst van den droogen moeson was, vertoonde het gras en het geboomte

op de bergen nog een bekoorlijk en levendig groen. Tot bij Baboei genaderd, ontmoetten wij juist den fettor, die zoo even berigt had ontvangen, dat men van eene naburige plaats van zijn vee was komen rooven, en nu daarnaar onderzoek ging doen. Toen hij echter vernomen had, dat wij hem een bezoek kwamen brengen, staakte hij zijn voornemen en leidde ons naar zijne woning. Deze is, nevens nog eenige andere, gelegen binnen eene natuurlijke sterkte, gevormd door vervaarlijk groote rotsblokken aan den rand van eenen hoogen en steilen berg. Men heeft van hier een schoon gezigt, noordelijk, over de lager gelegene bergen, naar het naburig gelegen gebergte van Nikie-Nikie, én zuidwaarts in de diepe vruchtbare valeijen en de tusschen groen geboomte verscholene kampongs van de toemoekongs NAI BAKO en NAI NAMAT, en voorts, nog lager, op den zoom van het zuiderstrand, wit gekleurd door het schuim der golven, die de ontzaggelijke zuider oceaan hier met geweldige branding opstuwt. De rivier Noi-Tanap („tanap" = ontmoeten), die in het gebergte van Nikie-Nikie haren oorsprong neemt, stort zich hier in de Zuidzee. Vroeger woonde ter dezer plaats eene meer talrijke bevolking, die echter langzamerhand is afgenomen, uit hoofde de onveilige ligging in de nabijheid van het vijandelijke Nikie-Nikie, waarom zij gedeeltelijk naar andere plaatsen is verhuisd. Volgens opgave van den fettor werden in het vorige jaar, op eenigen afstand van de kotta of versterking, tien personen, die zich in hunne tuinen bevonden, onverwacht door die van Nikie-Nikie overvallen, vermoord en onthoofd. Men wees ons nog een meisje, wier ouders en andere leden harer familie, bij eene andere gelegenheid, insgelijks door den vijand waren vermoord geworden, terwijl zij zelve toen een houw aan den hals had ontvangen, waarvan zij het lidteeken nog aan zich droeg, en voor dood was blijven liggen. Het aantal weerbare mannen, dat zich thans nog in de kotta bevond, zal geen twintig bedragen.

Toen wij des avonds naar Lassi terug keerden, wachtte ons daar weder een gelijk tooneel, als wij op deze plaats, pas twee dagen geleden, hadden aanschouwd. Men had namelijk weder eenen kop gesneld, thans te Tefnai, behoorende tot het noordwestelijk gelegen rijk van Sonebait, tusschen welk rijk en Amanoebang mede eene eeuwigdurende vijandschap bestaat, en was juist bezig met de bij zoodanige gelegenheid gebruikelijke handelingen. Daar wij verpligt waren voorbij die plaats te gaan, waar deze handelingen plaats grepen, wilde de mëo ons, als bij de vorige gelegenheid, weder daarin betrekken, doch daar wij daartoe volstrekt geenen lust gevoelden, en ook niet wilden schijnen in die barbaarsche gewoonte eenigzins genoegen te nemen, lieten wij ons niet ophouden, maar reden den trein langs naar ons verblijf.

Na een oponthoud van vier dagen te Lassi verlieten wij deze plaats en begaven ons naar de woonplaats van den fettor BOI MAU, ruim drie uren zuidelijk van Lassi. Naauwelijks hadden wij deze laatstgenoemde plaats verlaten, of wij ontmoetten eene bezending van de hoofden NAI BAKO en NITOEANIE van het distrikt Hoemon, die ons in naam dier hoofden kwamen

begroeten en hun *Toet Hai* aanbieden, bestaande in een varken, suikerriet, pisang en sirih. De geheele landstreek tusschen Lassi en de woonplaats van BOI MAU is bergachtig, vol schoone gezigten en bedekt met een rijken plantengroei. Op korten afstand van Lassi passeerden wij eene kleine rivier, Oi-tes ("tes" het binnenste gedeelte of hart van den boom) genaamd, die nog water bevatte en schoone oevers heeft, met groepen boomen en opene plekken met gras bewassen. Van hier wordt het gebergte digter begroeid en is overal bezet met eene bijzonder weelderige vegetatie. De bergen zijn meest tot op den top met digt geboomte bedekt, en alom vertoont deze landstreek de bewijzen eener buitengewone vruchtbaarheid. Inzonderheid schijnt zij ook bijzonder geschikt voor de koffij-kultuur. De koffij, die te Manbara, op de noordkust van Timor, gewonnen wordt, is van eene zeer goede kwaliteit en doet niet voor de Java-koffij onder. Hier echter zijn de inlanders met de aankweeking van dit produkt geheel onbekend.

Na nog een eind wegs zuidelijk te zijn gereden, daalden wij eenige honderden voeten, zeer steil hier en daar, langs den rijk begroeiden berg, aan welks voet de Noi-boi („boi" opening in den kokosdop), eene schoone rivier met helder water, kronkelt. Hier toefden wij eenige oogenblikken en genoten het heerlijke gezigt, dat deze rivier en hare oevers aanbieden. Het hooge, statige geboomte aan de beide oevers, dat met zijne schaduwrijke takken de rivier overwelft en tegen de brandende zonnestralen beschermt, het kristalheldere water, dat zich over en tusschen de zware rotsblokken bruisend en klaterend een' weg baant, de verkwikkende koelte door de lommer en het water beide te weeg gebragt, het gezigt, waar het geboomte eene opening laat, op de hooger gelegen terrassen en bosschen — alles vereenigt zich, om aan dit gansche tooneel een allerbekoorlijkst aanzien te geven en de ziel tot zachte gewaarwordingen te stemmen. Hoe pijnlijk echter wordt het gemoed, te midden van dit natuurschoon, aangedaan bij de gedachte aan de zedelijke en maatschappelijke ellende, waarin de bewoner dier schoone oorden verkeert. Hij, het schoonste pronkstuk van Gods werken, met de kiem der onsterfelijkheid in zich, leeft in de diepste onwetendheid en ongevoeligheid voort, zonder kennis van zijnen schepper, noch bewustheid van zijne verhevene bestemming. Hij, die Gods heerlijke schepping het meest moest opluisteren, ontsiert en misvormt haar het meest, zich beneden het redeloos dier verlagende en dorstende naar het bloed van zijnen natuurgenoot, van zijnen broeder, met hem naar Gods beeld geschapen.

Al dadelijk weder ontvingen wij het bewijs voor de waarheid dezer treurige opmerking. Terwijl wij nog aan den oever der rivier gezeten waren, kwam de fettor BOI MAU, wiens woning en kampong op den top van den tegenoverliggenden berg gelegen zijn, met een aantal gewapende mannen naar beneden ijlen, in den waan, dat zij met eenen vijandelijken overval werden bedreigd. De talrijkheid van ons reisgezelschap en het onverwachte van onze komst had hen in die meening gebragt, en

dit kon vooral hier ligt plaats hebben, dewijl deze fettor in eenen staat van vijandschap verkeert met het zoo nabij gelegene Nakkemenano. Weldra echter begrepen zij hunne misvatting, daar reeds een paar mannen van des fettors geslacht zich bij ons hadden gevoegd, en het oogmerk onzer komst aan hem te kennen gaven. De fettor, een jong man van een goed voorkomen, scheen evenwel onthutst en nog eenige oogenblikken te twijfelen of hij ons als vrienden of als vijanden te beschouwen had. Op onze herhaalde uitnoodiging kwam hij eindelijk tot ons en overtuigde zich van onze vriendschappelijke gezindheid. Gezamenlijk ging het nu den berg op, langs eenen moeijelijken steilen weg, gedeeltelijk over rotsen, naar de op het hoogste gedeelte gelegene kampong. Hier leidde ons de fettor in zijne loppo en werden ons weldra eenige oranje-appelen en andere vruchten voorgezet. Ook hier werd ons weder het *Toet Hai* aangeboden, bestaande in een varken, pisang, suikkerriet en kokosnoten. Ook ons geheele reisgevolg werd rijkelijk van het noodige voorzien en deze fettor scheen er een bijzonder genoegen in te stellen, om ons en ons bijhebbend gezelschap, gedurende den tijd van ons verblijf, zoo goed hem mogelijk was te onthalen. Daar wij voornemens waren reeds den volgenden morgen onze reis te vervolgen, stelden wij echter ons vertrek, op zijn uitdrukkelijk verzoek, tot een dag later uit. Om ons genoegen te doen, voerde deze fettor nu en dan eenige inlandsche stukjes uit op eene viool en guitar, door hem zelven vervaardigd, en schoon beide van grove en ruwe bewerking waren, en ook het spel voor onze ooren alles behalve streelend was, duidde dit toch, te midden van zooveel woestheid en barbaarschheid, een beginsel van muzijk aan. Met deze muzijk-instrumenten is men bekend geworden, door de gemeenschap met het aan het Portugesche gezag onderworpene rijk van Noimoetie, dat noordelijk van Amanoebang gelegen is. Van Chinesche handelaars vernamen wij, dat de hoofdkampong van dit rijk vrij sterk bevolkt en de bevolking grootendeels door Portugesche priesters gedoopt is. Er is daar mede eene kerk, doch volgens dezelfde berigtgevers geen vaste priester.

De woning van BOI MAU is, nevens nog eenige andere, gelegen op een smallen, moeijelijk te genaken bergrug, terwijl bovendien de woning van den fettor zelven nog versterkt is. Men treft hier niet als te Lassi eene digt bij elkander wonende bevolking aan, maar deze woont hier meer uiteen en verspreid. Het aantal bewoners in den naasten omtrek van des fettors woning is gering, en aan deze minder te zamen gedrongene bevolking en de mindere aanraking met vreemdelingen meenden wij het dan ook te moeten toschrijven, dat zich de bevolking hier meer schuw betoonde, en hier en daar, bij eene wandeling langs de woningen, de vrouwen voor ons wegvlugtten. In het oog vallend is hier de talrijke menigte van oranjeboomen, die men allerwege langs den weg en tusschen de woningen aantreft. Ook aan andere vruchtboomen, als pisang, papaja, kokosboomen enz. ontbreekt het niet. Aan de helling van een' tegenover liggenden berg ligt de kampong en het verblijf van een' anderen Amanoebangschen regent

NAKKEMENANO geheeten, waarvan de woningen bij BOI MAU kunnen worden gezien. Sinds drie jaren zijn deze zoo digt bij elkander wonende hoofden in oorlog wegens het stelen van eenen buffel. Zoo men ons hier verhaalde, had namelijk het volk van Nagawasa eenen buffel gestolen van NAKKEMENANO, waarvan echter de schuld werd gegeven aan BOI MAU. Deze beloofde de schade te zullen vergoeden, en de dag werd bepaald, waarop de vereffening dezer zaak zoude plaats hebben. Eenige personen van BOI MAU, daarmede belast, begaven zich naar NAKKEMENANO; doch hier gekomen werden zij verraderlijk overvallen en vijf hunner om het leven gebragt. Sedert werden bij BOI MAU dertien koppen gesneld door die van NAKKEMENANO, doch hier daarentegen slechts twee door het volk van BOI MAU. Uit hoofde van dezen staat van vijandschap tusschen twee zoo nabij elkander wonende regenten, is elk steeds bedacht op verraad of eenen overval en daarom immer gewapend, schier geen voetstap verzettende zonder het geladen geweer met zich te voeren. Onwillekeurig dachten wij hier aan de sloten en burgten der edellieden in de middeleeuwen en hunne onderlinge veeten en oorlogen; en ook zelfs in nog lateren tijd vindt men voorbeelden van dergelijken aard, b. v. op de Schotsche en Engelsche grenzen, waarvan in de geschiedkundige aanteekeningen van Sir WALTER SCOTT achter „The lays of the last Minstrel" eenige gevallen worden bijgebragt, die in woestheid en barbaarschheid voor de Timorsche koppensnellers niet behoeven te wijken.

In den morgen van 14 October zetten wij ons weder te paard en vervolgden onzen togt zuidwaarts, begeleid door den fettor BOI MAU en eenigen van zijn gevolg, die ons tot aan het zuiderstrand vergezelden. Ter weerszijden van den weg weidt het oog over vruchtbare bergen en dalen, terwijl zich nu en dan eenige woningen en kleine kampongs tusschen oranje- pisang- pinang- en kokosboomen vertoonen. Buitengewoon talrijk zijn ook hier weder de oranjeboomen, die allerwege als in het wild opschieten. Een sterk kontrast vormt dit gedeelte van Timor met de lagere streken in den omtrek van Koepang, waar het geheele plantenrijk in dit gedeelte van het jaar kwijnt en dort en naauwelijks een groen spruitje op den kalen, uitgedroogden grond te vinden is. Hier daarentegen schijnt de geheele landstreek een lusthof, die, ook in het heetste en droogste gedeelte des jaars, eene weelderigheid en frischheid vertoont, zoo als men te Koepang en omgelegene plaatsen slechts in den regentijd waarneemt. Na een uur gereden te hebben, daalden wij van het gebergte, en voerde de weg in eene schoone vlakte bezet met groepen van tamarinde en waringie-boomen, nevens talrijke palmen. Wij lieten er onze paarden grazen en verkwikten ons met eenige teugen van het versch getapte en aangename lontarsap. Van nu af leidt de weg westwaarts, langs het zuiderstrand, naar het distrikt van een ander inlandsch hoofd, NAI TONIE genaamd, wiens grondgebied wij met den avond bereikten. Het verblijf van dezen fettor ligt op een paar uren afstands van het strand, in het gebergte, doch daar de zon reeds onderging, namen wij ons verblijf aan het strand tusschen eenige lon-

tarpalmen, die ook hier in menigte worden gevonden. In de nabijheid, mede aan het strand, staat de versterkte woning van een der mëo's van BOI MAU, die zich hier op het grondgebied van NAI TONIE, na verkregene vergunning, met een twintigtal weerbare mannen heeft nedergezet. Den volgenden dag gingen wij te voet naar de in het gebergte gelegene kampong. Eene kleine bewaterde vlakte, in de nabijheid van het verblijf van den evengenoemden mëo, biedt eene schoone gelegenheid aan voor den aanleg van natte rijstvelden. Op onze vraag waarom deze vlakte daartoe niet gebezigd werd, vernamen wij, dat het bijgeloof deze plaats voor „lëo" of gewijd had verklaard en zij uit dien hoofde niet mogt worden bebouwd. Ook de hooger gelegene streken zijn hier met eenen even weelderigen wasdom getooid als in het distrikt van BOI MAU. Wij troffen hier slechts eene geringe bevolking aan, die daarbij zeer verspreid woont. In het voorgaande jaar hadden in dit distrikt, gelijk mede in andere gedeelten van Timor, de pokken veel verwoesting aangerigt, daar alleen hier een getal van 110 personen door die ziekte was weggerukt. Ook de fettor NAI TONIE met bijna geheel zijn gezin waren aan de kinderziekte bezweken, en hierin was dan ook de oorzaak gelegen, dat thans de mëo van dit distrikt het bestuur in handen had.

Nadat wij vijfmaal de kronkelende rivier Noi-lanie, waarin nog water was, waren overgetrokken, bereikten wij, na eene vermoeijende wandeling van een paar uren, de woning van genoemden mëo. Hij ontving ons op de gebruikelijke wijze, onder het lossen van geweerschoten, en noodigde ons in zijne loppo. Wij konden hier slechts kort vertoeven en keerden daarom weldra naar ons verblijf aan het strand terug, waar wij den volgenden dag het gewone geschenk van levensmiddelen ontvingen. Dit was de laatste kampong, die wij in Amanoebang bezochten. Den 18den October vervolgden wij onzen weg verder westwaarts. Van hier wijkt het gebergte langzamerhand landwaarts in en breidt zich eene grasrijke vlakte, met tallooze lontarpalmen en ander geboomte, langs het zuiderstrand uit, die in breedte tot aan de rivier Noimina-noirane steeds toeneemt. Deze rivier weder gepasseerd zijnde, namen wij, na een warmen rid van 9 uren, ons nachtverblijf onder eenen tamarinde-boom op eenigen afstand van het vroeger vermelde Oimollo, terwijl wij voorts van hier langs den reeds vroeger beschrevenen weg, naar de plaats, van waar onze togt een aanvang had genomen, terug keerden.

Wij hadden op dezen togt de overtuiging verkregen, dat de door ons bezochte streken grootendeels schoon en vruchtbaar zijn, doch dat de bevolking zich, gelijk op zoo menige andere plaats van den archipel, daarbij in diep ellendigen zedelijken en maatschappelijken toestand bevindt. Het bestuur van het nederlandsch zendeling genootschap, dat een zendingspost op Timor heeft gevestigd, heeft zich het lot dier bevolking aangetrokken en vaardigde in het vorige jaar twee zijner zendelingen af met den last, zich naar de zijde van Amanoebang eenen werkkring te openen. De in het algemeen zeer verspreide bevolking, en waar deze op eene en-

kele plaats, uit hoofde van den oorlog, meer te zamen gedrongen is, haar onrustige en onveilige staat, leveren groote bezwaren op voor eene vestiging in dat gedeelte van Timor. Om die redenen is dan ook voor het tegenwoordige aan de voorgenomene zending geen gevolg gegeven, en zullen de beide zendelingen zich op het naburige eiland Rottie vestigen, dat zich, zoo wel door eene minder woeste en digter te zamen gedrongen bevolking, als door de meerdere verstandelijke vatbaarheid van zijne bewoners, van deze zijde boven Timor aanbeveelt. Welk menschenvriend en Christen wenscht echter niet, dat ook op Timor de hinderpalen, die in den tegenwoordigen maatschappelijken toestand van dit eiland gelegen zijn, langzamerhand mogen worden uit den weg geruimd, en het christendom zich ook hier bewijze als het groote hervormingsmiddel van den mensch en zijne maatschappij!

December 1850. D.



De opium in den Indischen archipel.

...... In stede van voortdurende opdrijving, zal men werken op langzame opheffing van dat middel, en van lieverlede die pest zoeken te weren, welke jaarlijks talloze offers wegsleept naar ligchaam en ziel. Java's rust zal daardoor verzekerd worden; Gods trouw zal wel op andere wijs in het gemis van schandelijke voordeelen voorzien; terwijl het anders te duchten is, dat de bedwelmende opium voor Java wezen zal, wat de afschuwelijke slavernij voor de West-Indische bezittingen is geworden, een der voornaamste oorzaken namelijk van ondergang.

DE NEDERLANDER.



Inleiding.

Deze woorden hebben bij mij een pijnlijk gevoel verwekt. Onder alle gewigtige zaken, die in dit Tijdschrift reeds zijn behandeld, is aan de opiumpacht tot dusverre te weinig plaats ingeruimd, en toch behoort de amfioen (de Arabische naam voor "opium", algemeen in Indië in gebruik) tot die bronnen van verderf, waaruit zoo wel op Java als over menig ander eiland van den Indischen archipel, de vreesselijkste ellende en verwoestingen worden uitgestort. 't Is dan ook niet uit gebrek aan belangstelling, dat ik er nog zoo weinig over heb gesproken; 't is alleen toe te schrijven aan de tallooze onderwerpen, die hervorming vereischen en reeds in dit Maandwerk zijn behandeld, en die den strijd tegen dezen verraderlijken vijand der Indische volkeren onwillekeurig eenigzins op den achtergrond hebben geplaatst. Eenigen tijd geleden werd ik door mijnen vriend Dr. J. SELLEGER, die gedurende een twintigtal jaren te Batavia de geneeskundige praktijk heeft uitgeoefend, opgewekt en uitgenoodigd, om mij de zaak der amfioen met meer kracht aan te trekken. Zijn brief is zoo belangrijk, dat ik dit artikel zal beginnen met de mededeeling van den inhoud.

„'t Wordt tijd," zoo schrijft hij, „dat men, bij de verblijdende hervormingen, welke men op Java voorbereidt, ook eens begint te denken aan die verderfelijke amfioenverkoop. Gij herinert u, hoe ik, bij voorkomende gelegenheden, daartegen altijd ben te velde getrokken. Als oud en langdurig inwoner van Java, heb ik dat land met zijne oorspronkelijke bewoners, hartelijk lief. Gij begrijpt dus, dat de maatregelen, welke het doel hebben, om den staat van intellektuele en morele duisternis op te heffen, waarin dat goede volk, niettegenstaande onze langdurige heerschappij, nog verkeert, ook voor mij zeer verblijdend waren. Tot mijne groote verwondering zag ik echter, bij al wat in den laatsten tijd in 't belang van Java en zijne bevolking geschreven werd, nimmer eens een speciaal artikel

aan de opiumpacht gewijd, met uitzondering echter van een hoofdstuk daarover voorkomende in het werkje van den heer NAHUIJS „vlugtige beschouwingen enz." Eenmaal zag ik zelfs tot mijne verontwaardiging, in eene brochure van een voormalig Indisch ambtenaar, dit middel van Gouvernements inkomsten zoo niet in dadelijke bescherming genomen, echter toch zijdelings verdedigd. Deze verontwaardiging deed mij het voornemen opvatten, om u aan te sporen, aan dat onderwerp een bijzonder artikel in uw Tijdschrift te wijden, en in uwe betrekking van lid der tweede kamer tegen dit misbruik als een pest voor Java's bevolking op te komen. De groote voordeelen, welke de schatkist door de suppressie van de amfioenpacht zoude missen, zijn zeker altijd een hinderpaal tegen die opheffing geweest; doch bij mijne weinige financiële kennis komt het mij niet zoo onmogelijk voor, dit verlies des noods door eenige in te stellen belastingen te dekken. De tot dusverre in vele opzigten begunstigde Chinezen zouden hiertoe gemakkelijk een groot deel kunnen en moeten bijdragen, door b. v. eene goede belasting op alles wat hunne weelde betreft, door de verdubbeling van het hoofdgeld dat zij betalen, door zware belasting op het houden van slaven, door een patentregt op bedrijven, die zij uitoefenen enz.

„Het is u bekend, dat ik in mijne vroegere betrekking meer dan een ander in de gelegenheid was, al het nadeel, door het gebruik van opium veroorzaakt, te kunnen beoordeelen. Het kwam mij uit dien hoofde altijd onbegrijpelijk voor, hoe een christelijk Gouvernement het met zijne beginselen kon overeenbrengen, om een kwaad van dien aard, niet alleen onder zijne oogen toe te laten, maar zelfs aan te moedigen en voor den staat produktief te maken. Hoe kan een welbegrepen staatsbelang op Java medebrengen, dat de hand verlamd wordt, waarvan geheel de duurzame welvaart des lands, ook in financiëlen zin, afhankelijk is. Ik spreek nu nog niet eens van de zedelijke korruptie, die door het gebruik van opium wordt voortgebragt. En ligt er niet iets onedels, iets vernederends in, winsten te doen met openbare speelhuizen, bordeelen en opiumkitten, zoo als thans op Java door het Gouvernement geschiedt, door het regt om ze te houden, te verpachten? Voeg daar nog de kroegen bij — en dan hebt gij de vier oorzaken, waardoor niet alleen alle maatschappelijk geluk, maar ook de hoogere vooruitzigten van den mensch voor de toekomst verwoest worden en verloren gaan. De hospitalen, de krankzinnigen-gestichten en gevangenissen kunnen het getuigen! Ik aarzel niet hier neder te schrijven, dat ruim de helft der sterfte in de stads ziekenhuizen en de gevangenissen op Java direkt op rekening van de opium moet gebragt worden; en ik ben er zeker van niet te overdrijven, als ik ook de helft der kriminele delikten aan de opium toeschrijf. De ommegaande regters in de verschillende afdeelingen van Java zouden dit kunnen bevestigen.

„Men moet eene druk bezochte opium-kit te Batavia gezien hebben, om door walging en verontwaardiging te worden aangegrepen, dat die holen des verderfs jaarlijks op den staat van inkomsten van den lande verschij-

nen. Met huivering hoorde ik het meermalen roemen, dat de verpachting weder was verhoogd — zonder dat iemand daarbij dacht, op welk eene wijze en tegen welk eenen prijs die vermeerdering van vijf tonnen gouds of een millioen weder verkregen zoude worden!

„Mogt uwe overredende pen en stem onze regering overtuigen, dat op, langs dien weg verkregen, voordeelen geen zegen kan rusten. Zijn de schuld en het zelfverwijt, die ons drukken, niet reeds groot genoeg, van gedurende onze langdurige heerschappij in Indië zoo weinig gedaan te hebben voor de waarachtige zedelijke verbetering van zijne inwoners? Zullen wij die schuld nog verder vergrooten, door de hand te leenen aan het verderf van lijf en ziel van hen, die, zoowel als wij, vatbaarheid hebben voor hooger ontwikkeling en bestemming? Mogen de kreten, die in Europa allerwege tegen het gebruik van sterken drank opgaan, ook in Indië tegen het gebruik van de opium gehoord worden, en weerklank vinden in de harten van hen, aan wie het lot van zoo vele millioenen zachtaardige en goedhartige menschen is toevertrouwd! De resultaten, uit de afschaffing van sterken drank geboren, zijn immers niet meer twijfelachtig, en deze resultaten zullen ook bij de afschaffing van opium op Java niet wegblijven. In het werkje van den heer HUIJDEKOPER, getiteld „Ernst en liefde", wordt onder anderen van de „onzedelijkheid eener wetgeving" gesproken, welke den „handel in met alkohol vergiftigde dranken veroorlooft." De Hamburger bladen van 1843 bevatten het volgende: „mag „het misbruik dier vergiftigde dranken reeds eene groote zonde gerekend „worden, zij wordt klein, wanneer men haar vergelijkt met die, waaraan „de bereiders en verkoopers van dat vergift schuldig staan; zij die deze „bereiden en verkoopen zijn bij GOD en menschen verantwoordelijk voor al „het kwaad dat zij op aarde stichten." Maar dit alles is ook op hen toepasselijk, die tegen vele millioenen de opium verpachten. De uitwerkselen van opium en alkohol op den stoffelijken en zedelijken mensch zijn althans even verderfelijk! Wat de opium is voor den Javaan, is de alkohol voor den Europeschen militair op Java. Vraag het den militairen geneesheer in Indië, of zijne meeste lijders, die aan diarrhoeën en dysenteriën bezwijken, geen arak- of jeneverdrinkers waren. En om het verschrikkelijke gevolg van het gebruik van opium in al zijne afzigtelijkheid te kunnen beoordeelen, behoeft men slechts die honderden rondwaggelende Chinezen en inlanders te zien, die, met den dood op de kaken, een gedeelte der gedepraveerde bevolking van het Chineesche kamp te Batavia uitmaken, en die achtereenvolgend dienen, om het Chinesche hospitaal of de gevangenis onder het stadhuis te bevolken.

„Poog dan die slagboomen uit den weg te ruimen, die alle plannen van zedelijke verbetering in den weg staan! Maakt des noods van dezen in het belang der zaak gebruik!"

Ziedaar de woorden van eenen man, die door zijne ondervinding regt heeft een oordeel uit te spreken, en wien ieder die hem kent, wel warme belangstelling in het lot der menschheid zal toeschrijven, maar nimmer van

overdrijving zal beschuldigen. De woorden van „de Nederlander", hierboven aangehaald, herinnerden mij de te lang verzuimde uitnoodiging van dezen brief. En weinig dagen later werd ik op nieuw opgewekt, om er aan te voldoen door een artikel in een ander nieuwsblad „de nieuwe Rotterdamsche Courant", dat tot opschrift voert „twee slavernijen in Neerlandsch Indië," en geteekend is door B. B. C. Ik herkende er de woorden in van eenen ouden vriend, wien ik, ook bij verschil van meening, ook wanneer hij verdedigt wat ik uit innige overtuiging bestrijd, nog altoos hooge achting toedraag; ik herkende er den man in, die, ofschoon dan ook in menig opzigt eenen anderen weg bewandelende dan ik meen te moeten volgen in 't belang van Java en het Moederland, althans in deze zaak woorden heeft gesproken, die weerklank vinden in mijn hart, als hij zegt: „Is eene dergelijke inkomst bestaanbaar met de vaderlijke zorg, die het Gouvernement aan de bevolking verschuldigd is en heeft toegezegd? Is zij bestaanbaar met de lessen der zedekunde en de beginselen van een Christelijk Gouvernement? En zal het Gouvernement wel zoo veel verliezen, als het 't gebruik van dit gift door eenen grootelijks *redelijken dwang* allengs tegengaat en zoo vernietigt? Ik geloof het niet; het verlies zal worden vergoed, door de toemende welvaart eener bevolking, wier arbeid zal vermeerderen, naar mate hare ligchaamskrachten niet meer worden verlamd, door het gebruik van een ligchaam en ziel bedervend vergift; zij zal de schatten, thans aan de amfioen besteed, gebruiken voor den aankoop van andere behoeften, welker vermeerderde comsumtie de inkomsten van het Gouvernement op eene andere wijze zal vermeerderen; de bevolking der gevangenissen zal met duizenden verminderen."

Aangemoedigd en opgewekt door deze krachtige stemmen, en gedreven door gevoel van pligt, zal ik thans eenige bladzijden van dit tijdschrift toewijden aan de behandeling van het hoogst gewigtige onderwerp dat boven dit artikel is uitgedrukt door de woorden: de opium in den Indischen archipel. Behalve eigen waarneming en andere schrijvers, heb ik vooral twee kundige gidsen op dit pad. De een is de heer E. DE WAAL, thans referendaris ter algemeene sekretarie te Batavia, die eene hoogst belangrijke verhandeling geschreven heeft in zijn *Indisch magazijn*, onder den titel van „de opiumpacht op Java, met aanteekeningen over 't gebruik van opium." De andere is de heer R. LITTLE, geneesheer te Singapoera, in een artikel „on the habitual use of opium in Singapore," voorkomende in *the journal of the Indian archipelago and Eastern Asia.*

De Opium.

Opium is het verdikte sap van de papaver (papaver somniferum), een vijf en meer voet hoogen, éénjarigen struik, met groote, lappige bladeren, roode en witte, enkelvoudige bloemen en ruime, gladde kapsulen, in welke fijne, eetbare zaden liggen. De opium wordt verkregen, door de kap-

sulen te kerven en het daaruit vloeijende sap te verzamelen. De plant is reeds lang bekend geweest en is misschien eene die het eerst is beschreven geworden. HOMERUS spreekt reeds van „in tuinen groeijende papavers;" en door HIPPOKRATES werd zij in de geneeskunde aangewend, terwijl hij twee soorten onderscheidde, de donkere en witte, en van het extrakt of de opium zoo veelvuldig gebruik maakte, dat dit door zijnen tijdgenoot DIAGORAS werd afgekeurd. DIOSKORIDES en PLINIUS maken eveneens melding van de papaver, en sedert hunnen tijd is de opium zoo algemeen in gebruik gekomen, dat ze een plaats heeft gevonden in al de materies medica van volgende geneeskundige schrijvers.

In klein Azie gaan, eenige dagen voor dat de bloem van de papaver valt, mannen, vrouwen en kinderen naar de velden, maken met een schelp insnijdingen in de kapsulen, wachten dan 24 uur, en verzamelen vervolgens het uitgevloeide sap, dat eene hoeveelheid van ongeveer twee of drie greinen gewigt van elke kapsule uitmaakt. Nadat dit verzameld is, vermengt men het met het schraapsel van de bolster door middel van speeksel, en omgeeft het met drooge bladeren. Dan wordt het verkocht, maar over 't algemeen niet zonder nog meer vervalscht te zijn door koemest, zand, steentjes, de bladeren der bloemen enz.

Verschillende soorten van opium zijn op de markten van Europa en Azie bekend. De voornaamste in kwaliteit is die van Smyrna, in den handel bekend als de „Turksche of Levantsche opium." Zij komt voor als onregelmatige, ronde, platte massas, die zelden zwaarder zijn dan twee pond, en door een soort van roskleurige bladeren omgeven zijn. De hoeveelheid morphia, die uit verschillende specimina getrokken is, zegt men dat acht percent bedraagt.

De tweede soort van opium is de „Constantinopel-opium," van welke twee soorten op de markt worden aangetroffen, eene in zeer groote onregelmatige koeken, die plat zijn, even als de Smyrna-opium; eene goede kwaliteit. De andere soort bestaat uit kleine, platte, onregelmatige koeken, van twee tot twee en een half duim in diameter, en bedekt met de bladeren van de papaver. De hoeveelheid morphia is in deze opium zeer onzeker, daar zij somtijds tot vijftien per cent bedraagt, en soms niet meer dan zes, een verschil dat grootendeels van de kwaliteit schijnt af te hangen.

De derde soort is de „Egyptische opium," zij komt voor in ronde platte koeken, ongeveer drie duim in diameter, en van buiten met de sporen van eene bladeren soort bedekt. Ze is van de andere soorten onderscheiden door hare roode kleur, die op „socotrine aloes" gelijkt. De hoeveelheid morphia in deze soort is minder dan in de vorige. Ze heeft eene hoedanigheid die men moet kennen, om te weten of ze vervalscht is, namelijk een muffe geur. Als men ze bewaart, wordt ze niet zwart, gelijk de andere soorten.

De vierde soort is de „Engelsche opium." Zij komt voor in platte koeken of bollen, in bladeren gewonden. Ze gelijkt meer op fijne Egyp

tische opium dan eenige andere soort. Haar kleur is die van „hepatic aloes," en hare hoeveelheid morphia is geringer dan de vorige, maar hare kracht wordt op den duur voor sterker gehouden.

De vijfde soort is de „Fransche" en de zesde de „Duitsche opium," waaromtrent niets bijzonders valt op te merken. De Franschen verbouwen tegenwoordig de papaver in Algiers, waarvan ze eene opiumsoort vervaardigen, die slechts weinig morphia bevat.

De zevende soort is de „Trebisond of Persische opium." Zij is gewoonlijk van eene geringe kwaliteit, en komt voor als cylindervormige pijpen, die, door ze te drukken, hoekig worden.

De achtste soort is de „Indische opium", in vier ondersoorten verdeeld, namelijk Cutch, Malwa, Patra en Benares. De Cutch opium is van deze het minst bekend en wordt het minst verbouwd; zij komt voor in kleine koeken met bladeren bedekt, en hare kleur is beneden die van Smyrna. Malwa-opium is weder in twee onderafdeelingen verdeeld; de minste is in platte koeken, zonder eenig bekleedsel, dof, donker, van buiten zwartbruin, van binnen iets zwarter, en week. De beste Malwa-soort is in vierkante koeken ongeveer drie duim lang en één duim dik. Ze heeft het voorkomen van een goed geprepareerd, helder, droog pharmaceutisch extrakt; haar kleur is zwartbruin, hare geur nog minder krachtig dan de smyrna-opium; ze is niet bedekt met bladeren van bloemen zoo als de volgende soorten, maar met olie ingesmeerd en dan in gestampte bladeren van bloemen gewreven. Daar de Behar, Patna en Benares opium geheel in handen is van het Gouvernement, kan er geen vervalsching mede plaats grijpen zonder een uitgebreid stelsel van fraude.

Wij zullen thans een vlugtigen blik slaan op de kultuur van de opium in Britsch Indië. De kultuur van opium bepaalt zich tot de provinciën Bahar en Benares, en Malwa in Centraal-Indië. Ieder mag, binnen de grenzen dier provinciën aan de opium kultuur deel nemen, maar al de opium, die vervaardigd wordt, moet als monopolie aan het Gouvernement worden geleverd. Van 't begin van het drooge jaargetijde tot het midden van den regentijd is het Gouvernement gereed, om de opium te ontvangen, die elken morgen door de inboorlingen wordt aangebragt in baksels, die in kwantiteit verschillen van twintig seers (2 Engelsche ponden) tot een maund (80 Eng. ponden). De beambte, die met de examinatie is belast, doet zijn proefstokje in elke pot; dat proefstokje bestaat in een gespleten bamboe, waarmede hij de verschillende kwaliteiten der soorten die voor hem liggen, en die in kavelingen van n°. 1 tot 4 verdeeld worden, kan onderzoeken. Opium van de beste kwaliteit heeft eene fijne kanstanjebruine kleur, een aromatische geur, en vastheid van zamenstelling. Ze is tamelijk rekbaar; als men de massa van een scheurt, breekt zij met een diep gespleten breuk, met scherpe punten gelijk vezels, doorschijnend en rood aan de randen. Onder water wordt ze gemakkelijk gebroken en de oplossing geeft aanvankelijk eene kleur van ceres-wijn af, welke donkerder wordt naar mate de bewerking wordt voortgezet. Honderd grein hiervan geven een extrakt van gedistil-

leerd water van 35 tot 45, en op eene temperatuur van 212 graden laten zij 20 tot 28 ten honderd achter, met eene vastheid van 80 tot 72, de vastheid namelijk van den aanmaak. De tweede kwaliteit is minder dan de eerste, en de derde bezit de volgende eigenschappen: zwart, papachtig, van eene zware reuk, afvallende van het proefstokje, van 40 tot 50 per cent vocht en eene groote hoeveelheid „pasewa" bevattende. Het vierde of laatste nommer bevat al de soorten, die te slecht zijn om bij het zamenstellen der bollen gebruikt te worden, van allerlei verschillende kleuren en vastheid. Dit nommer wordt met water vermengd en alleen gebruikt als een deeg, om het omkleedsel der bollen vast te hechten.

De drie eerste kwaliteiten worden in groote waterbakken gedaan, waarin ze blijven tot dat de geheele oogst van het saisoen is ingezameld. Dan wordt de opium er uit genomen en aan de lucht bloot gesteld op houten bakken, tot dat zij eene vastheid van 69 tot 70 per cent verkrijgt, waarop ze aan den koekmaker wordt overgegeven, die op een dragma na de juiste zwaarte gist, en ze in hare bekleedsels van bloembladeren wikkelt door een deeg van de kwaliteit n°. 4 vastgehecht. Dan worden de bollen gewogen en opgeslagen in pakhuizen, waar ze op nieuw worden gelucht en gedroogd. Voorheen bestond het bekleedsel der bollen uit tabaksbladeren; maar thans gebruikt men de bloembladeren van de papavers, 't welk als zulk eene verbetering beschouwd wordt, dat de Oost-Indische kompagnie den uitvinder daarvan, wijlen den heer FLEMMING, met een geschenk van 50,000 ropijen vereerd heeft. De bollen worden, veertig in getal, gepakt in een kist van mango-hout, die uit twee verdiepingen bestaat, met twintig ronde gaten in elk, door latten afgezet, en omgeven van de drooge bladeren van de papaver. Somtijds zijn deze bollen zoo week, dat, als de huid gescheurd wordt, de vloeibare opium er uit loopt en verloren gaat.

De wijze, waarop de opium in den Indischen Archipel gebruikt wordt.

Opium, als geneesmiddel, was reeds in de vroegste tijden bekend, zoo als ons gebleken is; maar 't is onmogelijk te bepalen, wanneer zij voor 't eerst als eén artikel van weelde werd gebezigd, ofschoon het voor niet onwaarschijnlijk mag gehouden worden, dat dit reeds dadelijk geschiedde, toen de opium een plaats onder de geneesmiddelen innam. Als een volksondeugd is het gebruik daarvan eerst bekend geworden, na de invoering van den Islam, nadat de wijn en sterke dranken door den profeet waren verboden. De opium kwam toen in hunne plaats, te gelijk met de tabak en koffij. De inboorlingen van den Indischen archipel hebben waarschijnlijk hun smaak voor de opium 't eerst van de Arabieren ingezogen, ofschoon ze de wijze om dat heulsap te gebruiken klaarblijkelijk van de Chinezen hebben ontvangen. Reeds ten tijde van DAMPIER was de opium algemeen verspreid in den archipel. Hij verhaalt, dat hij in 1668 te Atjien van 3 tot 400 pond opium innam, om ze te Malakka van de

hand te zetten, waar hij ze in 't geheim verkocht, omdat ze daar verboden was. In al de bezittingen van de Nederlandsche Oost-Indische kompagnie waren in dien tijd verbodswetten tegen de opium uitgevaardigd, en zij zelve onthield zich zorgvuldig van den handel in dit vergift. In het jaar 1667 werd de invoer van het artikel binnen de jurisdiktie van de stad Batavia ontzegd, en dit werd in 1677 ook op den verkoop van gesmokkelde opium toegepast. De geheele handel was in 1680 ongeoorloofd verklaard, met bedreiging daarna van de overtreders met lijfstraf, verbanning en ontzetting van ambt (1683); de aangehaalde opium moest verbrand worden. Evenmin mogt tabak, waarin amfioen was gemengd, worden gebruikt, gemaakt, gekocht of verkocht (1671). Doch niet lang bleef men bij dit stelsel. Wij zullen later zien, waarom en hoe men er af is gegaan. Genoeg zij het thans slechts aan te stippen, dat het gebruik van opium op dit oogenblik door den geheelen archipel, ook in de landen aan het Nederlandsche gezag onderworpen, is verspreid en vooral op Java in de laatste jaren schrikbarend toegenomen.

De wijze, waarop de opium gebruikt wordt, is in verschillende landen verschillend. Op Java en vele andere eilanden van den archipel ondergaat de opium meestal vooraf eene nieuwe bereiding. Dr. LITTLE geeft eene beschrijving van die bereiding, zoo als zij te Singapoera plaats heeft, en welke van die op Java niet veel verschilt. Tusschen 3 en 4 uur in den morgen, worden vuren aangestoken. Dan wordt door een der bedienden van den opiumpachter (over wien wij later zullen spreken) een kist geopend, en wordt een zeker getal opiumbollen aan de werklieden ter bereiding afgegeven. Die bollen worden in gelijke helften verdeeld, door een der werklieden, die met zijne vingers het inwendige of zachte gedeelte uitholt, en dat op een aarden schotel legt; gedurende dezen arbeid bevochtigt en wascht hij zijne handen onophoudelijk in een andere aarden pot, waarvan het water zorgvuldig wordt bewaard. Als al de zachtere deelen goed van het hardere gedeelte of de buitenzijde zijn gescheiden, wordt deze hardere schil gebroken, verdeeld en gescheurd, en in een aarden pot gedaan, die het water bevat waarover reeds gesproken is, behalve het buitenste omkleedsel, dat daarmede niet wordt vermengd. Nu worden deze hardere deelen, met eene genoegzame hoeveelheid water, in een groote diepe, ijzeren pot zoolang gekookt als noodig is, om de harde schillen geheel te breken en de opium op te lossen. Dit wordt dan gefiltreerd door gevouwen Chineesch papier, gelegd op een toestel van mandwerk, terwijl over het papier een doek wordt gespreid. De gezeefde vloeistof wordt daarna vermengd met de opium die bij de eerste bewerking is verkregen, en geplaatst in eene grootere ijzeren pot, waarin zij wordt verkookt tot de stevigheid van dikke stroop. Bij deze tweede bereiding, wordt het afwerpsel der doorzegen schillen op nieuw gekookt in water, doorzegen door een papier, en het doorzegen vocht gevoegd bij den voorraad, die de bereiding ondergaat. Het overige wordt op zijde gelegd en niet der aandacht waardig geacht. Het wordt gedroogd en voor 3 tot 5 Sp. mat-

ten verkocht aan de Chinezen die naar China vertrekken, en die het stampen en vermengen met goede opium. Het papier, gebezigd voor de doorzijging, bevat eene kleine hoeveelheid opium; het wordt zorgvuldig gedroogd en door de geneeskundigen in China gebezigd bij haemorrhoïden, prolapsus ani en eenige andere ziekten.

De opgeloste opium, gebragt tot de vastheid van stroop, wordt verder tot zieding gebragt over een kolenvuur, dat sterk en aanhoudend is maar niet al te gloeijend; zij wordt al dien tijd zorgvuldig bewerkt, dan uitgespreid, dan bij herhaling bewerkt door den werkman die het toezigt heeft, zoodat het water wordt afgedreven en toch de aanbranding wordt vermeden. Wanneer zij tot de noodige vastheid is gebragt, wordt zij in een half dozijn deelen verdeeld, waarvan elk deel als eene pleister wordt uitgespreid op eene bijna platte ijzeren pot, ter diepte van ½ tot ¾ duim, en dan uitgezet in alle rigtingen, opdat de hitte overal gelijkelijk kunne doordringen. De eene pot na de andere wordt dan over het vuur gegeplaatst, snel rondgedraaid, dan omgekeerd, opdat de opium zelf ten volle aan de hitte van het gloeijende vuur worde blootgesteld. Dit wordt driemalen herhaald; de duur van tijd die gevorderd wordt en de vereischte hitte worden beoordeeld door den werkman naar de kleur; hierbij wordt de grootste behendigheid vereischt, want een weinig meer of minder vuur zou het geheele morgenwerk 300 en of meer Spaansche matten aan opium doen verliezen. De hoofdwerklieden hebben hun werk in China geleerd, en ontvangen hooge betaling uithoofde van hunne groote ondervinding.

De laatste bewerking bestaat in het op nieuw oplossen van deze gebrande opium in eene groote hoeveelheid water en het koken in koperen vaten, totdat zij is afgenomen tot de vastheid van de opium, die in de kitten wordt gebruikt, en dan den naam van „tjandoe” draagt. De graad van hare stijfheid is de maatstaf van de voltooijing der bewerking, welke beoordeeld wordt door haar met stukjes bamboe uit te halen.

Door deze langdurige bereiding ontdoet men zich van vele onreinheden in de opium, die in het uitschot der weg geworpene opium worden gevonden, zoo als bladeren, een gedeelte der harst en olie, met het uittreksel en een weinig narcotine. Door de koking worden de olie en de harst bijna geheel verloren, zoodat de tjandoe of het extrakt, in vergelijking met de ruwe opium, minder prikkelend en meer slaapwekkend is. De hoeveelheid tjandoe, die van de zachte opium wordt verkregen, is ongeveer 75 ten honderd; maar van de ruwe opium, dat is de opium en de schil, is de proportie niet meer dan 50 tot 54 ten honderd, daar 20 tot 22 tails de hoeveelheid tjandoe uitmaken, die van eene bol worden verkregen, ofschoon gezegd wordt, dat de tegenwoordige opiumpachters 25 kunnen verkrijgen.

De hitte, die de werklieden ondervinden gedurende de vierde bewerking, is zeer groot, en kan slechts worden uitgestaan als de gewoonte hen heeft gehard. Dr. LITTLE verhaalt daaromtrent van zekeren man eene bijzonderheid, die verdient vermeld te worden. Van 3 uren in den morgen tot 10 uren in den voormiddag staat deze Chinees voor de kokende ketel, met een

waaijer in de eene hand en een veder in de andere, waarmede hij het schuim afneemt, terwijl hij met den waaijer het vocht belet om over te loopen. Nooit spreekt hij, maar grimlacht altijd, terwijl hij zich nooit beweegt dan om zijnen dorst te stillen uit een waterbak die naast hem staat. Zijn broek is zijn eenig kleedingstuk, de vloer zijn bed, een weinig rijst zijn voedsel. Als zijn werk is verrigt bestaat zijne genieting in het gebruik van arak, totdat hij in eene gevoelloosheid valt, waaruit hij weder in den morgen tot den arbeid wordt opgewekt. Hij heeft slechts ééne gedachte en dat is het vooruitzigt om weder dronken te worden van zijnen geliefkoosden drank, want zijn werk wordt werktuigelijk verrigt en kost hem geene meerdere inspanning van verstand, dan den hond die het spit draait. Maar hij grimlacht als hij aan het vermaak van den avond denkt. Met zijne geheele ziel hangende aan deze gedroomde wellust, geeft hij geen acht op de dagen, die voorbijsnellen. Hij is een zonderling wezen, en zou in een ander land de bewoner zijn van een gekkenhuis.

De opium, op deze manier bereid, draagt, zoo als wij reeds zeiden, den naam van „tjandoe." Wanneer zij alzoo, zonder eenige vermenging tot een dikkere zelfstandigheid gekookt is, wordt zij, na in kleine balletjes of pillen gerold te zijn, in dezen staat gedroogd en daarna gebruikt. Thans zullen wij zien, op welke wijze dit gebruik plaats heeft.

De tjandoe wordt niet gegeten maar gerookt, door middel van een bijzondere pijp. Die pijp draagt den naam van „padoedan"; zij heeft een steel, iets meer dan een vinger dik, ongeveer één voet lang en beneden voorzien van een breeden kop, met een klein gaatje, waarin de tjandoe zuiver geplaatst wordt. Treden wij een amfioenkit (de gewone kunstterm) binnen, om de ongelukkigen, aan dit vergif verslaafd, in hun genot te zien. Een klein, donker, benaauwd vertrek is in kleine hokjes afgedeeld, waarin een balei-balei (rustbank van bamboe) is geplaatst, voor een, twee of meer personen bestemd. De eenige meubelen, die gij ziet, zijn een klein brandend lampje (plita), een hoofdkussen en de amfioenpijp. Niets evenaart de schijnbaar rustige vreugde van den „opiumschuiver" (de gewone kunstterm om hen, die aan dat heulsap verslaafd zijn, aan te duiden). Als hij het ellendig tooneel zijner aanstaande verrukking van zinnen binnentreedt, neemt hij zijne weinige duiten, het loon van zijnen arbeid van dien dag, en voorziet zich daarmede van de noodige hoeveelheid tjandoe bij den houder van de kit. Dan grijpt hij de pijp, die hem gratis wordt verstrekt, strekt zich in een dier hokken op de rustbank uit, legt het hoofd op het kussen en begint zijn pijp te vullen. Bij 't binnentreden had zijn gelaat de uitdrukking van ellende, zijne oogen waren gezonken, hij liep met gebogen hoofd, zijn gang was waggelend en zijne stem bevende. Men kon 't hem aanzien dat hij een opiumschuiver is, en al wie hem dieper kon doorgronden dan den schijn, zou hem voor een opiumlijder hebben verklaard. Maar nu met de pijp in de hand, de opium aan zijne zijde, en de lamp voor hem, begint zijn oog reeds te glinsteren, en de uitdrukking zijner gelaatstrekken zachter te worden, terwijl hij zich voor

het genot voorbereidt. Eindelijk is het gereed, en terwijl de pijp aan de lamp gebragt wordt, hoort gij een zuigend geluid. Met al de kracht der longen slurpt hij de rook langzaam naar binnen, en eindigt zijne ademhaling niet, voor al de opium van de pijp verteerd is. Dan houdt hij de rook, van de narkotische kracht vervuld, zoo lang in zijne borst, tot de natuur hem dwingt die weer te ontlasten; slechts zachtkens laat hij haar ontsnappen; het verlies van elke hoeveelheid die hem begeeft, schijnt hij te betreuren, tot alles is verdwenen. Nu legt hij de pijp ter zijde, rust met zijn hoofd op het kussen, en geeft zich aan de eerste kalme uitwerking van het heulsap over. Zijn tweede pijp verhoogt zijn genot; hij voelt geen pijnen of smarten meer, geen stroefheid zijner ledematen, geen rheumatische aandoeningen; verdwenen is de benaauwdheid zijner borst, als hij met gretige teugen op nieuw het vergif inslurpt. Als zijn tweede pijp geëindigd is, heeft hij tijd om rond te zien en te staren naar 't geen er om hem gebeurt; maar nog is zijne ziel verrukt door de zaligheid, die hem 't nog overblijvende gedeelte van zijne opium belooft; want niet voor de derde of vierde pijp verheft zich het gevoel van het positief genot. Dan gevoelt hij eene ligtheid van hoofd, eene tinteling in ieder lid van zijn ligchaam; de oogen schijnen verbreed, het gehoor gescherpt, hij ondervindt eene elasticiteit, eene neiging om opwaarts te zweven; alle smarten zijn geweken en slechts zalig genot blijft over; alle afgematheid is verdwenen en frischheid is er voor in de plaats gekomen; de walging van spijzen, die hem straks nog kwelde, is veranderd in het smaken van al wat aangenaam is, en een groot verlangen naar 't een of ander voedsel in 't bijzonder doet zich dikwijls gevoelen. De tong is los, wat geheim was komt aan 't licht, en wat bestemd was voor één wordt aan allen bekend. Eene zachte kalmte bezielt hem. Hij droomt niet, hij denkt niet aan den dag van morgen; maar met den glimlach in het oog, vult hij zijn pijp met het laatste overblijfsel van zijne opium. Langzaam haalt hij de rook in; de glimlach die in zijn oog glinsterde, schijnt zich over geheel zijn gelaat uit te strekken; zijn geheele voorkomen teekent volkomen maar zacht en vreedzaam genot. Nu wordt de pijp langzaam op zij geschoven, zijn hoofd zinkt op het kussen, de gelaatstrekken verliezen zachtkens den glimlach, het oog wordt verglaasd. Ongemerkt sluit zich het boven ooglid, en buigt zich de benedenlip naar de kin; dieper en dieper ademhalingen volgen; alle gewaarwording is verdwenen; voorwerpen mogen het oog treffen, ze doen het gezigtvermogen niet meer aan; geluiden mogen tot het oor doordringen, ze verwekken geen gevoel — en zoo gaat hij in een afgebroken en onrustige slaap over, waaruit de ongelukkige ontwaakt met het volle gevoel zijner ellende.

Behalve deze manier om de opium in eenen staat, waarin ze „tjandoe” genoemd wordt, door middel van eene pijp te gebruiken, zijn er nog twee manieren. De ééne is, wanneer de ongekookte opium met de bladeren van tabak, sirih of dergelijken vermengd, en in eenen kleverigen of zelfs eenigzins vloeibaren staat gerookt wordt. Zij draagt dan den naam van

„madat." Het rooken geschiedt op dezelfde wijze als wij zoo even van de tjandoe hebben beschreven. De derde wijze is het *eten* van de opium in haren ongekookten staat; dit heet „manta."

De uitwerking van het gebruik van opium op het ligchaam en de ziel.

De uitwerking van het gebruik van opium is door verschillende schrijvers verschillend voorgesteld. Mannen van verdienste hebben beweerd, dat, ofschoon de opium het leven ellendig maakt, zij het toch niet verkort. Letterkundigen van naam en roem hebben het genot en de zaligheid geschilderd, die de amfioen verschaft. De heer DE WAAL zegt onder anderen in zijne verhandeling *over de opiumpacht op Java*: „Het rooken van opium wekt de ligchamelijke krachten op en doet de geestvermogens weinig aan. Het schijnt zelfs een schier noodzakelijke stimulus te zijn in klimaten, waar slapheid en lusteloosheid den boventoon voeren. Met mate genoten heeft het geene slechte gevolgen."

Wij aarzelen niet ronduit te verklaren, dat wij van eene geheel andere meening zijn, en het algemeen gebruik van opium als een der grootste rampen beschouwen, die een volk kunnen treffen. Zeer veel krachtige bondgenooten hebben wij in deze bewering. Om van RAFFLES en CRAWFURD en velen onzer eigen landgenooten niet te spreken, zullen wij ons bepalen bij hetgeen Dr. LITTLE daaromtrent uit zijne ondervinding geleerd heeft. In de eerste plaats deelt die verdienstelijke geneesheer een extrakt mede uit zijn dagboek, waarin hij mededeelingen en berigten had aangeteekend, in onderscheiden opiumkitten te Singapoera ontvangen, uit den mond van de amfioenschuivers zelve, die natuurlijk hunne gewaarwordingen en ellende het best konden gevoelen en kennen.

„Den 25 Junij „zegt hij" bezocht ik, in gezelschap van een agent van den opiumpachter, vier opiumkitten, die ik gevuld vond met Chinezen, behalve één, welke ook zeven Maleijers en Indiërs van het vaste land bevatte. Onder hen waren drie kleermakers. Eene vrouw van dertigjarigen onderdom rookte er haar pijp; zij had reeds sedert drie jaren die gewoonte, en gebruikte drie dosis of pijpjes ieder dag; vóór zij opium rookte had ze kinderen, maar sedert dien tijd is ze onvruchtbaar geworden, iets dat zij zelf aan het gebruik van dit heulsap toeschrijft. Zij beweerde, dat niemand, die gedurende langen tijd opium gerookt heeft, kinderen kan krijgen, en haar getuigenis werd bevestigd door al de overigen, die er als ellendige ziekelijke voorwerpen uitzagen. Een der kleermakers verdiende 7 Sp. matten in de maand en verteerde er vier aan opium.

„Den 30sten Junij twee kitten bezocht. In de eerste waren ongeveer 50 rookers. Na dezen beschouwd te hebben, steeg ik een trap op, en vond daar eene verdieping in slaapvertrekken afgedeeld; ik zag er eene vrouw op eene rustbank met twee mannen; ze rookten uit ééne pijp de een na den ander, en de vrouw vulde ze voor hen. Nog eene tweede

vrouw voegde zich nu bij hen; de eerste vrouw is eerst sedert tien maanden aan 't rooken, de tweede sedert tien jaar, maar beiden klaagden over de verderfelijke uitwerkselen die deze gewoonte bij haar veroorzaakte. De tweede vrouw had vier kinderen, waarvan drie gestorven waren; toen ze jong was, had ze overvloed van zog, maar voor de twee laatste kinderen had ze niets, waardoor ze ziekelijk waren geworden en eindelijk gestorven. „Als ik 's morgens ontwaak" zei ze „gevoel ik mij als dood. Ik kan niets verrigten vóór ik een pijp heb gerookt. Mijne oogleden zijn zwaar, zoodat ik ze niet kan openen. Mijn neus ontlast zich in grooten overvloed. Ik gevoel eene beklemdheid in mijn borst als of ik moet stikken. Mijne beenen zijn pijnlijk; 't hoofd doet mij zeer en duizelt, en ik walg bij het zien van spijzen." Zoo luidt het verhaal van haar dagelijksche ellende. De andere vrouw gebruikt, als de gelegenheid zich aanbiedt, arak, en dan heeft ze geen verlangen naar opium. Beiden waren gewoonlijk vijf of zes dagen gekonstipeerd.

„Toen ik de tweede kit binnentrad werd ik getroffen door een skelet, naar 't scheen van den eigenaar der kit, dat achter de kleine toonbank zat en de opium verkocht. Sedert dertig jaar had hij gerookt, en 't geen hij gebruikte was het tiende gedeelte van een tail daags, ongeveer de waarde van 6 sp. matten in de maand. Van twaalf mannen, die ik in oogenschouw nam, hadden drie sedert tien jaren gerookt, een sedert vijftien, vier sedert zes, een sedert vijf, en de overigen tusschen de acht en tien jaar; één Chinees, een kleine winkelhouder, gebruikte voor 10 sp. matten in de maand; hij beweerde, dat van 100 Chinezen 70 amfioen rooken; bijna al de koeli's zijn er meer of min aan verslaafd. Als een koeli 5 sp. matten in de maand verdient, gebruikt hij 1 voor voedsel, 20 cent voor huishuur, een zeer kleine som voor kleeding, en al 't overige gaat voor opium. Uit zijne eigen ondervinding en wat hij van anderen heeft gezien zou hij meenen, dat, als iemand gewoon is sedert zeven of acht jaar opium te rooken, en het één dag laat, hij door eene diarrhoea wordt overvallen, dikwijls van 20 tot 30 stoelgangen daags; terwijl hij, gedurende den tijd dat hij rookt, gekonstipeerd is, soms voor acht en tien dagen. Mannen, die langen tijd aan opium verslaafd zijn, kunnen, volgens hem, geen kinderen verwekken en vrouwen er geene baren. In den beginne wordt de geslachtsdrift opgewekt; dat is de reden waarom velen voor 't eerst opium rooken; maar spoedig vermindert die geslachtsdrift en houdt eindelijk op. Eene groote menigte vrouwen rookt, maar 't zijn over 't algemeen de echtgenooten van opiumschuivers. Die met één dosis daags begint, zal er spoedig twee noodig hebben, om denzelfden staat van opgewektheid te verkrijgen, die voor zijn genot noodig is. Voorts verklaarde hij, dat, nadat hij zijne hoeveelheid opium gebruikt heeft, hij geen verlangen naar slaap gevoelt, dan ten 12 ure of 2 ure in den morgen; dan valt hij in afgebroken en rustelooze sluimeringen, die tot 8 of 9 uur duren. Bij zijn ontwaken is zijn hoofd duizelig, verward en pijnlijk, zijn mond is droog, hij heeft zware dorst maar kan niet drinken zonder

te vomeren, zijne oogleden zijn op elkander gedrukt, zijn neus ontlast zich in groote hoeveelheid, zijne eetlust is verdwenen, hij kan lezen noch schrijven noch zijne werkzaamheden verrigten, hij gevoelt pijn in al zijne beenderen, hij hijgt naar den adem, hij verlangt te baden maar kan den schok van het water niet verdragen, en deze toestand duurt voort, tot hij zijn morgenpijp genomen heeft; dan kan hij een weinig eten en drinken en aan den arbeid gaan. De kracht van het voorbeeld heeft hem deze schadelijke gewoonte geleerd, en hij kent geene volksklassen te Singapoera, die er vrij van zijn, behalve de Europeanen. „Zie" zei hij zich zelf beschuldigende, „ik was, eer ik mij aan deze vervloekte ondeugd overgaf, moedig, sterk en voor alles bekwaam. Ik beminde mijne vrouw en kinderen, was ijverig in mijne bezigheden en gevoelde mij gelukkig; maar nu ben ik mager, ellendig, ziekelijk: niets verheugt mij dan de pijp; mijne hartstogten zijn verdwenen, en als ik word bespot en mishandeld als een hond, antwoord ik geen enkel boos woord." Slechts één uit die vergadering was dik en gezond van uiterlijk. Dit verwonderde mij omdat hij reeds 5 jaren een rooker was geweest. „O," zeiden zijne makkers, „hij is een arme duivel, die maar twee pijpen daags kan rooken. Wacht tot dat hij rijker wordt en tien kan rooken, dan zal hij mager genoeg worden."

„Den 30sten bezocht ik een opiumkit, zag 30 rookers en bevond dat elk gemiddeld 8 pijpen daags rookte. Ik onderzocht ieder afzonderlijk. Hunne eenstemmige verklaring is, dat van 70 tot 80 per honderd van de Chinezen opium gebruiken. Een man verhaalde eene bijzondere omstandigheid. Hij was een rooker geweest gedurende 10 jaren en indien hij slechts één' enkelen dag het rooken opgaf, werd zijne urine wit en troebel als melk.

„In eene andere kit op de bovenverdieping was eene vrouw die rookte met drie mannen. Hare maandelijksche consumtie was ter waarde van 10 sp. matten. Zij heeft vier kinderen gehad, en is nog dik en welvarend van uitzigt. Zij verloor nimmer de noodige melk, hare eetlust is goed en hare hartstogten zijn nog hevig; deze vrouw is eene uitzondering."

„Den 9den Julij bezocht ik onderscheidene kitten, en onderzocht 31 menschen. Hunne gemiddelde konsumtie was 6 pijpen. De grootste dagelijksche konsumtie van een man was 15 pijpen, de kleinste 2. Het gemiddelde aantal jaren, waarin zij het rooken waren toegedaan, was 7 jaren en eenige maanden. Het gemiddeld bedrag der verdiensten van deze 31 menschen was vier spaansche matten en zeven en zeventig cents; de waarde maandelijks door ieder aan opium verbruikt was 3 sp. matten en 60 cents, gerekend tegen 6 pijpen daags. Boven vond ik eene vrouw die sedert 3 jaren opium rookte en gemiddeld zes pijpen daags. Zij verklaarde, dat zij twee kinderen had, maar zij waren zeer ziekelijk en altijd schreeuwende. En hoe stilde zij deze kreten? Ach, moeders, indien gij slechts eene enkele vonk van moederlijk gevoel in uwen boezem draagt, dan zult gij uwe verwenschingen bij de mijne voegen tegen eene ondeugd, waarvan het bedrijf zoo afschuwelijk is, dat, indien ik niet voor de waarheid kon instaan, het ongeloof zijn oor zou afwenden van mijne stem, terwijl de mensche-

lijkheid daartegen opkomt. Ik zag de vrouw haar krijtenden zuigeling drukken tegen hare rimpelachtige, saplooze borsten, haar zuigeling, wiens mager en geel aangezigt en verwelkte ledematen bewezen hoe weinig voeding daar was te krijgen. Zijn schel gekrijt en stuiptrekkende leden schenen de aandacht der moeder tot zich te trekken, die immer hare pijp rookte, tot dat zij, tot mijne bevreemding en ijzing, den opgehaalden opium-rook van hare lippen bragt aan die van het kind, dat dien rook inademde. Dit werd tweemalen herhaald, en toen viel het kind als een levenlooze klomp in de armen der moeder, en vergunde haar dus om ongestoord haar onzalig maal te genieten. Dit middel werd dikwijls aangewend daar het kind zeer lastig was, terwijl zij er bijvoegde dat het geen ongewoon middel was voor moeders."

Ziedaar eenige verschijnselen van den jammer, dien de opium sticht, uit den mond der lijders zelven door eenen geneesheer opgeteekend. Ofschoon het waarnemingen zijn te Singapoera gedaan, durven wij toch verklaren dat er te Batavia, Samarang, Soerabaja en waar al niet in onze eigen bezittingen in Indië, dagelijks gelegenheid is, om dergelijke ongelukkigen te zien, en een ilias van plagen waaraan zij lijden uit hunnen mond te vernemen. Wij nemen deze gelegenheid te baat, om onze geneeskundigen in Indië uit te noodigen tot dergelijke onderzoekingen en navorschingen als waarvan Dr. LITTLE hier enkele mededeelingen heeft gedaan. Hoogst nuttig zal de openbaarmaking daarvan wezen, al was het ook alleen, om meer en meer de overtuiging te vestigen en ingang te doen vinden, dat de opium zulk een verderfelijk kwaad is, dat de ellende en jammeren, die daardoor over eene maatschappij worden uitgestort, grooter zijn dan eenige volksramp in staat is haar aan te brengen.

De beschrijving, die wij thans laten volgen van de physieke verwoestingen, die het gevolg zijn van de gewoonte van het opium rooken, is mede afkomstig van dezelfde hand, die ons zoo even door eenige holen der ellende heeft rondgeleid. Deze beschrijving is getrokken uit de resultaten van een onderzoek van meer dan 300 opiumrookers.

Een toestand van opgewondenheid of van stille rust wordt aanvankelijk door den opiumschuiver gezocht, en is ook het uitwerksel van eene geringe hoeveelheid van dit heulsap. Deze geringe hoeveelheid verliest spoedig hare uitwerking, en om dezelfde opgewondenheid te doen ontstaan moet de gift worden verdubbeld, en deze later weder worden vermeerderd, tot dat, zoo als Dr. LITTLE zelf heeft gemeten, de oorspronkelijke hoeveelheid *honderdvoudig* wordt vermeerderd.

De eerste nadeelen, die uit het gewoon gebruik van opium ontstaan, zijn bespeurbaar in het zenuwgestel; gebroken slaap, zucht om te waken, duizeligheid bij het opheffen van het hoofd, soms hoofdpijn zijn de eerste kenteekenen. Door eene overprikkeling van de werkkracht der zenuwen, worden deze spoedig verstoord; de funktiën des ligchaams worden ongeregeld; dan eens hebben zij eene meer dan gewone werking, dan eens minder, terwijl de eetlust veranderlijk wordt; dan eens vindt men hardlijvigheid, dan eens het tegendeel. Zonderlinge gewaarwordingen worden in

de borst ondervonden. Het oog moge een weinig vonkelen in den nacht, vroeg in den morgen is het vochtig; de tong wordt overdekt van een witachtig bekleedsel. De pols is slechts weinig aangedaan en de organen der waterloozing zijn nog niet gestoord. Doch wordt de ondeugd langer bedreven, dan zinkt het zenuwgestel nog verder. De gewaarwordingen in het hoofd nemen nu toe, de duizeligheid wordt lastig en de hoofdpijn vervelend. De oogen geven een overvloedig slijmachtig vocht af, even als ook de neus, hetgeen ongetwijfeld wordt veroorzaakt door eene verslapping der vaten, die ontstaat uit een verstoorde kracht der zenuwen. Spoedig deelt de maag in deze stoornis. De spijsvertering wordt aangedaan, eerst onzeker en eindelijk verwoest. Wij kennen uit ondervinding den invloed, dien de zenuwen hebben op die functiën, zoodat wanneer de Pnumo Gastri van een hond is afgebonden, de spijsvertering geheel wordt belet en het maagsap niet uitvloeit. Bij den opiumschuiver is de werking der zenuwen gestoord, het maagsap neemt af, wordt verdorven en het peesachtige bekleedsel der maag, dat zijne gewone bijdrage van zenuwkracht niet erlangt, blijft in gebreke om zijne kernachtige werking te vervullen. Hierdoor wordt de spijs slechts gedeeltelijk verteerd wanneer zij in de darmkanalen overgaat. Een gedeelte wordt in den raauwen staat door het systema opgenomen, het overige wacht tot dat het wordt uitgeworpen; in den aanvang van het leven van een opiumrooker of als hij dat heulsap dagelijks gebruikt, heeft dit niet meer plaats dan eens in de 5 of 6 dagen, ja zelfs in de 10 tot 15 dagen. De urineorganen worden verstoord; de micturitie heeft niet zoo gemakkelijk plaats; er geschiedt eene loozing die sommigen denken eene zaadloozing te zijn, maar die anderen voor slijmachtig houden en in de zaadvaten te ontstaan. De voortteelingsorganen, die vroeger zeer prikkelbaar waren, hebben nu in hooge mate hunne voortteelende kracht verloren; het voldoeningsvermogen is gering en werkt met lange tusschenpoozingen. Het is in dezen toestand, dat onder de rijken onderscheiden aanzettende middelen worden gebezigd, zoo als de gelei van tijgerpooten, de eijeren van zwarte kippen en verschillende specerijen. Het uiterlijk aanzien van den man verandert. Het vaste vet wordt vervangen door eene olieachtige afscheiding, die op hare beurt wordt verslonden. De pezen verliezen hare vastheid en worden slap en hangende. Ongeneigdheid tot den arbeid verhaast het bederf en eene stompe knagende pijn, die uren lang in den morgen aanhoudt, doet zich dagelijks voor. Het opgerigt mannelijk beeld van den man begint zich neder te bukken; men bespeurt weldra een wankelen in den gang, hetgeen duidelijk den opiumschuiver verraadt. Maar het is vooral in de oogen, dat gij de uitwerking van deze ondeugd waarnemen kunt, want hun glans is verdwenen en de flikkering verloren. Het oog schijnt in de holte weggezonken, terwijl de wenkbraauwen kwijnende worden; de kleur verandert van een helder wit in een vaal geel, en de zwartheid van het beneden ooglid doet kennen, hoe het geheele stelsel is verstoord. Ondanks al deze kenteekenen, vertoont zich nog geene stoornis van den geheelen lig-

chaamsbouw, geene ontsteking van eenig gedeelte. Maar naarmate de opiumrooker op den verderfelijken weg voortgaat, wordt zijn slaap ongerust en afgebroken; hij slaapt bij rukken; hij ontwaakt zonder verkwikt te zijn; de eetlust heeft hem bijna verlaten; het voedsel, dat hij nuttigt, wordt weder uitgeworpen; ieder vocht wordt weder uitgebraakt, totdat hij op nieuw zijn toevlugt tot de pijp genomen heeft, wanneer deze kenteekenen eenigzins afnemen. Zijne spijsvertering is nu geheel belet of werkelijk vernietigd; hij klaagt over aanhoudende pijn in de maag, die alleen door het heulsap wordt gestild. Nu vertoont zich buikloop in meerdere of mindere mate, waarop eene evenredige afneming van het ligchaam volgt, die aldus nadrukkelijk beschreven wordt door KOO KING SHAN, een' letterkundige van Keang Ling: „Van de sterke menschen, die opium rooken, wordt het vleesch allengs verteerd en weggenomen, terwijl het vel als een zak om 't gebeente hangt. Het aangezigt van de zwakken wordt lijkkleurig en zwart, terwijl de beenen ontbloot raken als houten blokken." Buikloop, eindigende met dysenterie, volgt meestal, terwijl de afscheiding der vochten in den meest regelloozen staat verkeert. De moeijelijkheid der micturitie, met andere oorzaken, legt den grond voor ziekten in de lendenen; de nier vertoont spoedig eene ontsteking, die de aanleidende oorzaak is van waterzucht, welke zoo menigen opiumrooker aantast. Ook eene ziekte van de blaas wordt bespeurd, zoodat bij elken opiumschuiver het water zich bedorven, troebel en slijmachtig voordoet. Soms is het de borst, die het meeste is aangedaan, en terwijl de lijder jaren lang heeft geklaagd over eene spanning op dat gedeelte, klaagt hij nu over eene moeijelijkheid in de ademhaling, die allengs tot een gevoel van verstikking toeneemt. Slijmgezwel in de longen of wegvloeijing in het ribbenvlies hebben zich nu vertoond. Soms wordt geklaagd over pijn in de hartplaats, terwijl de slagen zwak en ongeregeld worden bevonden, tot dat het hart, na herhaalde waarschuwingen, eindelijk zijne werking vergeet. Aldus blijft slechts eene gevoellooze klomp klei het overschot van den deerniswaardigen opiumrooker.

De onderdrukte staat van de werking der zenuwen geeft aanleg tot groote builen en puisten; van de laatsten genezen weinig. Dr. LITTLE herinnert zich een' zeer rijken Chinees, dien hij wegens eene puist verzorgde, maar die ondanks alle zorg bezweek. Het was eerst na den dood van den lijder, dat hij vernam dat hij een verstokte opiumschuiver was geweest. Deze onderdrukking der levenskrachten geeft aanleiding tot vele vuile, booze en onhandelbare zweeren, die twee derden der behoeftigen en armen aantasten. Kliergezwellen en knobbels worden ook veroorzaakt. Eigenlijk onstaat bij hen elke ongesteldheid, die haren oorsprong ontleent uit eene verzwakking der levenskracht, en de lijder bezwijkt bij elken hevigen aanval van ziekte. Dr. LITTLE heeft eene tusschenpoozende koorts zien afloopen in vier dagen bij een Chinees; waar deze koorts regeert, zijn de Chinezen de voornaamste lijders.

De heer LITTLE deelt, na dit ijzingwekkend tafereel van de gevolgen

van het gebruik van het verderfelijke heulsap, eene briefwisseling mede van twee geneesheeren te Singapoera, welke hoogst belangrijk is. Daaruit blijkt onder anderen de volgende omstandigheid. Ofschoon de noodlottige en zelfs doodelijke gevolgen van deze ondeugd buiten allen twijfel liggen, zijn er toch voorbeelden, dat soms menschen, die een matig gebruik van het heulsap maakten, hun leven verlengd zagen. Voor hen, die aan het gebruik verslaafd waren, was eene latere geheele onthouding noodlottig. Vooral waterzucht is daarvan vaak het gevolg. Een Maleijer, die te Singapoera gevangen werd gezet, en dus van opium werd gespeend, verslonk zoo merkbaar, dat hij, ofschoon hij slechts 4 of 5 dagen opgesloten was geweest, moest worden weggedragen, toen hij werd in vrijheid gesteld, hoewel hij de sterkste en gezondste man was geweest, dien men kon ontmoeten. In het jaar 1841 ontmoette ik BATIPO. Men herinnert zich, dat deze regent van een der landschappen der Padangsche bovenlanden in 1841 tegen het Gouvernement opstond, maar weldra werd gevangen genomen en naar Batavia overgevoerd. Van daar zond de Gouverneur-Generaal hem naar Tjandjor in de Preanger-regentschappen, om er in ballingschap zijne levensdagen ten einde te brengen. Hier ontmoette ik hem, nadat hij er een half jaar geweest was; maar in welken toestand? BATIPO, die ons altoos, zelfs in de hagchelijkste omstandigheden van onze oorlogen tegen de Padris, getrouw was gebleven, maar door eene in zijn oog onvergetelijke terging en beleediging eindelijk tot eenen wanhopenden stap was gebragt, bezat zeer veel voortreffelijke eigenschappen; ééne ondeugd echter had hij met zoo velen zijner landgenooten gemeen, die nu in zijne ballingschap zijn leven vergalde en zijne dagen verkortte. Hij was een slaaf van de opium. Ongelooflijk is de hoeveelheid, die hij, nog op Sumatra zijnde, dagelijks gebruikte. Nu voorzag de resident der Preanger-regentschappen hem van Gouvernementswege wel van een zeker ration van dat heulsap. Maar die kwantiteit was voor hem bij lange na niet voldoende. Weldra werd hij ziek. Toen ik hem ontmoette was hij reeds vermagerd en uitgeteerd; hij klaagde mij over zijne zwakte en schreef die toe aan het klimaat, dat hij niet kon verdragen; van de opium sprak hij niet, — maar twee maanden later bragt men hem ten grave als een slagtoffer van de opium.

Doch dit heulsap is niet alleen verderfelijk, ja soms doodelijk voor het ligchaam en den geest, ook het zedelijk gevoel wordt er door verstompt en de voortreffelijkste eigenschappen van ons gemoed worden er door verdoofd. Al wie daar aan mogt twijfelen, raadplege Dr. LITTLE. Deze verwijst onder anderen naar een correctie-huis te Singapoera, dat 44 Chinezen bevat waarvan 35 opium rooken, niet in eene matige hoeveelheid maar tot een buitensporige mate, en die zich niet bepalen tot hetgeen zij kunnen besparen van hunne werkloonen, maar die alles wat zij verdienen verbruiken. Van 17 personen is de gezamenlijke geldelijke verdienste 77 Spaansche matten, of voor elk man 4 Spaansche matten en 53 centen, terwijl hunne maandelijksche konsumtie van opium 99 Spaansche matten en 87

cents of voor elk 5 Sp. matten en 87 cents bedraagt. Derhalve wordt, behalve de verkwiste werkloonen, nog 1 Spaansche mat en 04 cents maandelijks gebedeld, geleend of gestolen. „Ik vroeg," zegt Dr. LITTLE, „aan een man die maandelijks 6 daalders verteerde en die slechts 3 daalders verdiende, hoe dit mogelijk was en of hij mij niet misleidde. Zijn antwoord was duidelijk en op den man af: „Waarvoor ben ik dan hier in de gevangenis?"

Van een aantal van 57 beschuldigden, die hunne teregtstelling wachtten, waren, volgens bevinding van dien geneesheer, slechts 15 die niet erkenden opiumschuivers te zijn. De gevolgtrekkingen, door hem gemaakt uit onderscheidene statistieke opgaven, zijn deze.

Eerstelijk, dat bij de Chinezen eene krachtige en onmiddellijke aanleiding tot misdaad bestaat in de gewoonte van het opiumschuiven, welke gewoonte den schuiver verarmt en toch te gelijk eene groote geldverspilling voor het genot vereischt.

Ten tweede is juist de buitensporige voldoening van dat genot eene goede bescherming der maatschappij tegen de misdaad, daar zij den man ongeschikt maakt tot eene groote inspanning van den geest of van het ligchaam. Opiumschuivers zijn alleen geschikt tot het bedrijven van ligtere misdaden. Volgens een tabel waren van de meeste personen van een correctiehuis juist zij schuivers, die door de politie veroordeeld waren wegens vagabondage en overtredingen en vergrijpen, die bij de lagere regtbanken te huis behooren. Hiervan waren de schuivers 80 ten honderd. Doch om misdaden te begaan van zwaarderen aard, zoo als straatroof, huisbraak, daartoe is eene zekere mate van schranderheid noodig, zekere methode en berekening, ook geestkracht en prikkeling der hartstogten, en zulks meer dan de opiumschuiver gemeenlijk bezit. Bij het gemis hiervan, is hij ongeschikt om eenigen aanslag te doen die zulke medehelpers vereischt, en is hij slechts een misdadiger, die zich schuldig maakt aan vergrijpen, waartoe noch moed, noch veerkracht, noch energie noodig zijn.

Ten derde is er, met betrekking tot misdaden, een groot onderscheid tusschen dronkenschap en verslaafdheid aan opium. Men heeft onder anderen opgemerkt, dat het misbruik van geestrijke vochten brengt tot misdaden tegen personen, terwijl het overmatig genot van opium voert tot vergrijpen tegen den eigendom. Het slagtoffer van het gebruik van geestrijke vochten bedrijft zijne misdaden, terwijl hij nog onder hunnen invloed is; de liefhebber van opium heeft, terwijl hij onder den invloed van dit heulsap is, vrede met het menschdom en droomt van niets dan van zijne eigene zaligheid. De dronkaard, zoo lang hij niet onder den invloed van het vocht is, kan een zedelijk lid der maatschappij zijn en is dikwijls een boetvaardige, maar de opiumschuiver beraamt op dat oogenblik het plan eener schending van de zedelijke en maatschappelijke wetten, welke hem wel misdadig maakt, maar toch in staat stelt om zijnen lust te voldoen.

Wij betreuren het, dat het voorbeeld, 't welk Dr. LITTLE te Singapoera gegeven heeft, in ons Indië nog niet gevolgd is. Statistieke opgaven, zoo

als hij ze aanbiedt, zouden ook op Java en elders hoogst leerzaam kunnen wezen. Dr. SELLEGER zegt, in den brief, dien wij hier boven mededeelden: „Ik aarzel niet hier neder te schrijven, dat ruim de helft der sterfte in de stads ziekenhuizen en de gevangenissen op Java direkt op rekening van de opium moet gebragt worden; en ik ben er zeker van niet te overdrijven, als ik ook de helft der kriminele delikten aan de opium toeschrijf. De ommegaande regters in de verschillende afdeelingen van Java zouden dit kunnen bevestigen." Wij zijn, even als deze geachte geneeskundige, overtuigd, dat zeer vele misdaden, die in ons Indië door de inboorlingen gepleegd worden, in hare eerste oorzaak aan de opium moeten worden toegeschreven. Maar wij wenschten deze overtuiging te kunnen bewijzen door eene geregtelijke statistiek; wij wenschten, te kunnen onderzoeken, in hoeverre de opmerkingen van Dr. LITTLE omtrent den aard der misdrijven, waaraan opiumschuivers zich schuldig maken, gegrond zijn. Op dit oogenblik is het, naar 't ons toeschijnt, het geschikte tijdstip om dezen wensch te uiten. De heer Mr. A. PRINS, de redakteur van een geacht regtskundig tijdschrift, getitel: „Het regt in Nederland," is, tot onze blijdschap, benoemd tot algemeene secretaris van de Indische regering. Zoo wel door de uitgave van dat wetenschappelijk maandwerk, als in geheel zijne vroegere ambtelijke loopbaan, heeft hij menigvuldige bewijzen gegeven, dat hij een even groot voorstander is van publiciteit, als zij vroeger in Indië werd geschuwd en gevreesd. Op het hooge standpunt, waar hij thans geplaatst is, en waar hij zoo veel goeds en nuttigs kan tot stand brengen, zal het hem niet moeijelijk vallen, de grondslagen te leggen eener naauwkeurige geregtelijke statistiek van Nederlandsch Indië. Wij houden er ons van verzekerd, dat dit plan reeds was vastgesteld, vóór hij deze regelen zal lezen, en wij hopen, dat daarbij niet uit het oog zal worden verloren, hoe wenschelijk het is, om den invloed van de opium op het aantal en den aard der misdaden mede door statistieke bescheiden aan het licht te brengen.

(Wordt vervolgd.)



Maandelijksch overzigt der Indische letterkunde.



De invoering, werking en gebreken van het stelsel van kultures op Java, door L. VITALIS, gepensioneerd inspecteur der kultures. Zalt-Bommel 1851.

De heer VITALIS maakt eene uitzondering op den regel. Vroeger bij de invoering van het kultuurstelsel door den graaf VAN DEN BOSCH, behoorden vele ambtenaren in N.-Indië tot de tegenstanders, thans zijn ze vrij algemeen lofredenaars en verdedigers van dat sijsteem. Daarentegen werkte de heer VITALIS krachtig mede, om het planten van de spruit te bevorderen, maar nu de spruit tot een boom is opgegroeid, verwijt hij die zelfde vroegere tegenstanders, dat vooral door hunne schuld die boom is misvormd en, in plaats van een verkwikkenden lommer aan de Javanen te geven, schadelijke en doodelijke dampen verspreidt. 't Kan dus hoogst nuttig wezen een' man te hooren, die zoo van de meesten zijner voormalige ambtgenooten in meening verschilt. Met groote nieuwsgierigheid en belangstelling hebben wij zijn geschrift ter hand genomen, en na de lezing verheugen wij ons, dat hij het heeft uitgegeven, en vooral *thans* heeft uitgegeven. Het oogenblik dier uitgave komt ons zeer geschikt voor. De voorstanders van den tegenwoordigen regeringsvorm van Indië blijven zoo lang mogelijk volhouden, dat al die berigten omtrent de onderdrukking, de verarming en de ellende, waaraan de bevolking van Java zou zijn blootgesteld, onwaar en lasterlijk, minstens hoogst overdreven zijn. Die bevolking geniet buitengewone welvaart en voorspoed, en wanneer nu en dan hongersnood of epidemiën zich vertoonen, dan zijn dat zeldzame uitzonderingen op den regel, die als bezoekingen van hooger hand, volstrekt niet als de natuurlijke gevolgen der handelingen van regeringspersonen, nog veel minder als de vruchten van het heerschende regeringsstelsel, moeten beschouwd worden. Nog onlangs is dit door den man, die jaren lang Indië als onverantwoordelijk minister heeft bestuurd, in 's lands vergaderzaal beweerd. In vele geschriften, die meestal naamloos worden uitgegeven en van Indische ambtenaren afkomstig zijn, wordt dit beweren bevestigd.

't Is dus *thans* het geschikte oogenblik, dat een man, die gedurende drieëndertig achtereenvolgende jaren in het midden der Javaansche bevolking heeft gewoond en aanzienlijke betrekkingen, waardoor hij met haar in onmiddelijke aanraking kwam, heeft bekleed; die in de eerste vestiging van het kultuurstelsel eene werkdadige rol heeft gespeeld, en sedert 1838 als suikerfabrikant op Java was gevestigd; die zich vele jaren lang heeft

bezig gehouden „met het rangschikken zijner aanteekeningen omtrent de misbruiken, welke in het binnenlandsch bestuur van Java bestaan," — 't is thans het geschikte oogenblik, dat zulk een deskundige zijne stem verheft, ten einde in de publieke opinie de schaal, naar den kant waar de waarheid zetelt, te doen overslaan.

't Is ook het geschikte oogenblik, wanneer wij letten op de omstandigheid, dat een nieuwe Gouverneur-Generaal de teugels des bewinds van Nederlandsch-Indië heeft aanvaard. De schrijver verklaart, dat de eenige beweegreden, welke hem tot het stellen zijner aanteekeningen heeft genoopt, de zucht was, om de bestaande misbruiken en gebreken aan het Gouvernement te doen kennen, ten einde het in staat te stellen, om ze uit te roeijen. Ten dien einde heeft hij, telkens wanneer een nieuwe Gouverneur-Generaal aan het hoofd der zaken kwam, aan dien landvoogd een afschrift van zijne aanteekeningen gezonden. „Maar" zegt hij, „mijne hoop om de lasten, welke zóó zwaar op den gedweeën Javaan drukken, te zien verminderen, is telkens teleurgesteld; want met ieder nieuw jaar worden die lasten vermeerderd, en niettegenstaande de schoone beloften, om het toekomstig lot van den Javaan te verligten, gaat hij gebukt onder zulk een drukkenden toestand, dat hem thans op vele plaatsen niets meer dan ellende is overgebleven."

Gelijk zijne voorgangers, zal dan ook de heer DUIJMAER VAN TWIST in de gelegenheid zijn, deze aanteekeningen te lezen. Van hem verwachten wij, dat hij, na er kennis van genomen te hebben, het niet bij ijdele woorden en beloften zal laten. Van zijne regtschapenheid, zelfstandigheid en moed verwachten wij krachtdadige maatregelen, om het kwaad te herstellen. En daarbij verheugen wij ons, dat de heer VITALIS voor getuigen, ten aanhoore van geheel het Nederlandsche volk, tot den nieuwen Gouverneur-Generaal het woord heeft gerigt. Wij willen niet zeggen, dat daardoor de werkzaamheid van den heer VAN TWIST zal worden verhoogd, maar wel durven wij beweren, dat, wanneer de overtuiging der noodzakelijkheid van hervormingen bij de natie en de vertegenwoordiging, ook door dit boek, meer gevestigd zal zijn, hij aan zijn verlangen om het lot der Javaansche bevolking te verbeteren, gemakkelijker zal kunnen voldoen. Wij moeten billijk zijn. De heer ROCHUSSEN en zijne voorgangers bestuurden Indië onder het oog en naar den zin van eenen minister, die hun als eerste pligt had opgelegd: „het batig slot voor het moederland door gepaste middelen gestadig te verhoogen." Nu kan men hun alleen te laste leggen, dat zij zulk eene zending, onder zulk eene voorwaarde, nimmer hadden moeten aanvaarden. Maar dat zij, die eenmaal aangenomen hebbende, bijna in de onmogelijkheid waren om het lot van den Javaan te verligten, behoeft geen betoog. De heer VAN TWIST heeft zich, onder geheel andere omstandigheden, naar Indië begeven. Of de beruchte geheime instruktie is ingetrokken, kunnen wij noch bevestigen noch tegenspreken; maar zeker is het, dat tegenwoordig meer en meer de overtuiging veld wint, dat eerst voor de kolonie moet gezorgd, eerst het lot der Javanen

moet verbeterd worden, voor men aan een batig saldo mag denken, en dat, indien de heer VAN TWIST in dien geest handelt, hij in het vaderland van vele zijden ondersteuning zal ondervinden.

Maar er is ééne omstandigheid, die ons bovenal het tegenwoordig oogenblik voor het meest geschikte doet houden voor de uitgave van een werk als dat van den heer VITALIS. De laatste termijn, door de grondwet aangewezen, binnen welken de reglementen op het beleid der regering van de koloniën en bezittingen van het rijk in andere werelddeelen door de wetgevende magt zullen moeten worden vastgesteld, is weldra verschenen. 't Is dus te verwachten, dat binnen kort de grondslagen zullen gelegd worden van onze koloniale wetgeving, waarbij ook de keuze zal moeten worden gedaan tusschen het tegenwoordige stelsel van gedwongen kultuur en verpligte leverantiën, en dat van vrijen landbouw en nijverheid. De stem van een man van zooveel ondervinding als de heer VITALIS moet dus *nu* gehoord worden. Hij roept de natie toe: „De toestand, waarin de goedaardige Javaan zich bevindt, is in sommige residentiën, vooral in noordelijk Java, van Samarang tot aan Cheribon, en in zuidelijk Java in de residentiën Bagelen en Banjoemas, zoo diep ellendig geworden, dat, werd één enkele vonk van oproer in deze streken ontstoken, binnen eene maand tijds al de fabrieken, welke in de residentiën ten westen van Samarang gelegen, worden aangetroffen, door de Inlandsche bevolking zouden vernield worden. Dit zijn de gevolgen die ons te wachten staan." Zonder nu voor 't oogenblik te beslissen of de schrijver de zaken juist inziet, zal toch niemand ontkennen, dat het gevaar waarop hij wijst, zoowel voor de kolonie als voor het moederland, zoo groot en dreigend is, dat de aanstaande wetgeving voor Indië van een onderzoek moet gepaard gaan, of dat gevaar inderdaad bestaat, en dat de uitkomst van dat onderzoek eenen beslissenden invloed op die wetgeving moet uitoefenen.

De gansche brochure van den heer VITALIS heeft de strekking, om het gegronde te bewijzen van de vrees, die hij omtrent den toestand en de toekomst van Java in zijne inleiding te kennen geeft. In een eerste hoofdstuk schetst hij het kultuurstelsel in het eerste tijdvak zijner invoering, van 1830 tot 1836. Zeer vele wetenswaardige bijzonderheden, die jaren betreffende, brengt hij aan het licht; hij beschrijft de moeijelijkheden van verschillenden aard, waarmede men bij de invoering van het stelsel te kampen had; hij wijst aan, hoe onderscheiden ambtenaren hun best deden, om het nieuwe stelsel in hunne residentie niet te doen slagen, en daarom de bevolking zes jaren lang lieten werken, zonder dat zij eenige betaling ontving voor haren arbeid; hij verhaalt den strijd tusschen het Gouvernement en de inlandsche regenten, die al hun best deden, om van het nieuwe stelsel bevrijd te worden, en tusschen diezelfde regenten en de bewoners der landbouwende dorpen, die zich weder in 't genot wilden stellen van de sawah's hun door de eersten ontnomen, en zich bevrijden van de heerendiensten, hun door dezelfde hoofden willekeurig opgelegd; en hij eindigt dit hoofdstuk met een verslag, van 't geen in dat tijdvak in de

Preanger-regentschappen gebeurd is, en dat reeds vroeger in dit Tijdschrift was opgenomen en eene diskussie met een' anonymen tegenstander heeft uitgelokt, dië de waarheid van dat verslag nog meer heeft doen uitkomen *).

In een tweede hoofdstuk beschrijft de heer VITALIS „de vermindering der produktie van de indigo en padie", die sedert 1836, maar vooral sedert 1842 is waargenomen, en doet hij onderzoek naar de oorzaken van dit verschijnsel. Dit gedeelte van het werk van den heer VITALIS verdient vooral eene aandachtige nalezing en gemoedelijke behartiging van allen, die op het lot der Javaansche bevolking eenigen invloed kunnen uitoefenen. Wij zullen de zinsneden, waarin hij de door hem verhaalde feiten zamenvat, als een proef mededeelen van hetgeen hier in bijzonderheden ontwikkeld wordt.

„Ziedaar" zegt hij, „den gang geschetst der werkzaamheden aan de nieuwe kultures verbonden, gedurende een tijdperk van tien jaren, namelijk van 1836 tot 1846, benevens hare treurige resultaten ontvouwd, welke zijn als volgt:

„Dat de bevolking met werkzaamheden is overladen, ten gevolge waarvan zij buiten staat is, haar eigen bezigheden waar te nemen, noch tijd genoeg overheeft, om den arbeid, vereischt tot den aanbouw van eigen vruchten, die zij tot haar onderhoud behoeft, te verrigten.

„Dat de bevolking is genoodzaakt geworden, een gedeelte harer sawah's af te staan, behalve datgene, hetwelk zij op last van het Gouvernement verstrekt, ten gevolge waarvan zij zooveel padi, als op het vier vijfde der sawah's wordt geteeld, heeft moeten missen, hetwelk echter volstrekt noodzakelijk voor haar onderhoud is;

„Uithoofde de landerijen den vereischten rusttijd hebben gemist, zoo zijn zij thans zoodanig uitgeput, dat er dessa's worden gevonden, welker bewoners, zich met den indigobouw generende, voor den arbeid gedurende een geheel jaar slechts ƒ 2,00 bekomen."

En op eene andere plaats: „Treurig is voorwaar het beeld, hetwelk ik van den toestand van den Javaan heb moeten ophangen. Tot mijne smart moet ik bekennen, dat het nog beneden de werkelijkheid is. Gelukkig mag het heeten, dat die rampzalige toestand niet algemeen bestaat, want in vele residentiën van oostelijk Java, met uitzondering van enkele streken, waar de invloed der Javaansche hoofden zich al te zeer doet gevoelen, ondervinden de bewoners de voordeelen van het nieuwe stelsel van kulturen. Voor de indigoplanters in de residentiën Cheribon en Bagelen, en voor de suiker- en indigoplanters in de residentie Pekalongan, heeft dit stelsel tot heden slechts gestrekt als een bron van verdrukking — en dit duurt reeds zestien jaren.

„Voegt men hierbij de vorderingen van verschillenden aard, waaraan de bewoners moeten gehoorzamen, uithoofde de regenten, met het uitvoerend bewind belast, de misbruiken van een Aziatisch beheer trachten te doen voortduren; iets hetwelk onbestaanbaar is geworden na de invoe-

*) Zie Tijdschrift voor Nederlandsch Indië, jaargang 1850.

ring van een Europeesch stelsel van belasting, welks grondbeginsel is individuële vrijheid, vrije beschikking over de voortbrengselen van den arbeid;

„Voegt men hierbij: de leverantiën welke het Europeesch bestuur van hen vordert, onder voorwendsel van het verfraaijen der steden, het verbeteren en oprigten van nieuwe pasangrahan's, wachthuizen aan den grooten weg, poststations, (in eene der Javasche residentiën worden gebouwen aangetroffen welke der bevolking op ƒ 8,000 elk zijn te staan gekomen!) benevens eene menigte andere werken. Telkens nadat er een nieuwe resident is benoemd, worden deze aangevangen, want gewoonlijk wordt door den opvolger afgebroken hetgeen zijn voorganger heeft doen daarstellen, en dit geschiedt met geen ander doel, dan om de zaak naar een ander plan te doen inrigten. Vele dezer werken zijn volkomen nutteloos, niettegenstaande deze beambten op dit punt zeer verkwistend te werk gaan, want de kosten worden immers noch door hen noch door het Gouvernement gedragen;

„Voegt men hierbij: al hetgeen van den Javaan gevorderd wordt onder de benaming van „„heerendiensten"", waaraan geene grenzen zijn voorgeschreven, waaraan de Javaan zich moet onderwerpen en welke hij of betaalt door kortingen op de verdiende arbeidsloonen voor de afgeleverde produkten, of in geld, of waaraan hij door eigen arbeid voldoet, of waarvoor hij bouwstoffen levert, waarvan hem de prijs niet wordt te goed gedaan;

„Voegt men hierbij eindelijk: dat talloos heir van Chinesche onderpachters, die den inlandschen landbouwer bij elke schrede op den weg, welke van het dorp naar de markt leidt, aan nieuwe afpersingen onderwerpen, zoodat hij menigwerf de helft zijner vruchten tot betaling van ongelden ziet verloren gaan! — dan kan het geen verwondering baren, dat de goede Javaan den tijd niet heeft, zich met huisselijke zaken, met den arbeid van eigen landbouw, bezig te houden."

Na aldus de vermindering der produktie van de indigo en padi en hare oorzaken te hebben verhaald, vervolgt hij in eene derde afdeeling de geschiedenis van het kultuurstelsel, en wel gedurende het tiental jaren van 1836 tot 1846. Wij kunnen geen uitvoerig verslag van den inhoud dezer afdeeling leveren, en noodigen onze lezers uit ze te lezen. Genoeg zij het hun reeds vooraf te berigten, dat zij hier een rijken voorraad van opmerkingen zullen vinden omtrent de werking van het kultuurstelsel in de dessa's en de woningen der Javanen. Er zijn twee verschillende standpunten, vanwaar men dat stelsel kan beschouwen. Plaatst gij u aan de zijde der schatkist; vestigt gij uwe blikken op die millioenen, die eene schoone koopvaardijvloot jaarlijks naar de havens van Nederland overvoert; sluit gij de oogen voor alles, behalve voor de koffij en suiker en indigo, die de Nederlandsche Handel-Maatschappij in veiling brengt — dan schijnt dat stelsel een rijke bron van overvloed, een goudmijn voor Nederland, de steen der wijzen! Maar het tweede standpunt, waarvan gij het beschouwen kunt, is de dessa, de sawah, de woning van den Javaan. Welk eenen

invloed heeft het aan die zijde uitgeoefend? wat heeft het daar gewerkt? ook rijkdom en welvaart? Is het antwoord op die vraag even gunstig, dan is inderdaad het kultuurstelsel eene groote weldaad; maar blijkt ons daar het tegendeel, dan zijn al die rijkdommen, die naar Nederland worden overgevoerd, de vruchten van eenen boom, die den eigenaar eenmaal zal verpletteren. Gelijk Dr. W. BOSCH in de brochure, die wij de vorige maand aankondigden, zoo schuift ook de heer VITALIS, in deze afdeeling van zijn geschrift, een gordijn open, dat een tooneel van rampspoed en verarming bedekte, waarvan de aanblik elken aanschouwer moet doen huiveren.

In eene vierde afdeeling ontwikkelt de schrijver het „voorstel eener wijziging van den gang van het kultuurstelsel". Hij tracht daarin de middelen aan te wijzen, waardoor, naar zijne meening, aan de planters een overvloed van levensbehoeften en een beter en zekerder loon, benevens eene verpligting van den arbeid zal kunnen verzekerd worden; en waardoor tevens, naar zijn oordeel, de Europesche nijverheid van alle hinderpalen, die zij tot heden in hare ontwikkeling ondervindt, zal worden ontlast. Hoogst gewigtige wenken komen in dit „voorstel" voor. Het komt hoofdzakelijk hierop neder. Vooreerst moet de kultuur van indigo op een groot gedeelte van Java gestaakt en vervangen worden door de kultuur van het suikerriet. Hij wil aan de ondernemers van het fabriceren van suiker, de gronden om hun grondstof op te verbouwen, in vollen eigendom afstaan; voor de suikerfabrieken 600 bouws sawah's, waarvan 400 bouws onder kultuur en de overigen bestemd voor verwisseling der velden. De bewoners der dorpen, die belast zijn met de werkzaamheid der kultures en het oogsten der produkten, zullen gesteld worden ter beschikking der ondernemers. Aan den ondernemer zal almede de zorg worden overgedragen voor het onderhoud der bruggen en wegen, in het distrikt waarin hij gevestigd is, op gelijke wijze als zulks geschiedt in die streken, welke in huur of in vollen eigendom aan partikulieren zijn afgestaan. De voorwaarden, waarop de afstand van gronden zal plaats hebben, zijn, dat de ondernemer voor elke honderd bouw sawah's betalen zal eene som van ƒ 25.000. De betaling zal geschieden in den tijd van 20 jaren, te beginnen met het zesde jaar te rekenen van den aanvang der concessie. Indien tot grondslag van berekening wordt aangenomen, dat 40,000 bouws door het Gouvernement zullen worden afgestaan om met suikerriet te beplanten, dan zal deze maatregel eene som van 15 millioen opleveren. De verkochte landerijen behoorde men in de verponding op ƒ 1000 per bouw aan te slaan; dit zou voor de 600 bouw van elke fabriek eene som ƒ 600,000 geven, welke, tegen eene grondbelasting van 1 pCt., aan het Gouvernement jaarlijks eene opbrengst van ƒ 10 per bouw, of ƒ 6,000 voor elke plantaadje van 400 bouw suikerriet, zou opleveren. Dezen maatregel zou de heer VITALIS langzaam en voorzigtig willen invoeren, niet op eenmaal, dewijl hij dat, wegens zwarigheden die uit de plaatselijke gesteldheid kunnen voortvloeijen, niet wenschelijk oordeelt. Vooraf wil hij het oordeel van de ver-

schillende fabrikanten inwinnen en overwegen; hij wil de proef nemen met een paar dergelijke inrigtingen in elke residentie daar te stellen.

Een tweede plan van den heer VITALIS komt in groote mate overeen met de radikale omkeering, die de schepper van het kultuurstelsel, de graaf VAN DEN BOSCH, aan het einde van zijn leven, in zijn eigen werk ten opzigte der kofijkultuur wilde brengen, zoo als hij dit heeft uiteengezet in zijne brochure, getiteld: *Iets over de financiële aangelegenheden van het rijk.* De heer VITALIS wil aan Nederlanders of hunne afstammelingen *in huur* al die distrikten afstaan, welke voor eenige verbetering geschikt zijn. Die huur zou voor 40 jaren behooren te worden aangegaan. Gedurende de eerste vijf jaren zou de ondernemer eene gelijke belasting moeten betalen. Dan zou, na opname der onderneming, bepaald worden hoe hoog de belasting voor de volgende vijf jaren zou wezen. Iedere vijf jaren zou eene gelijke opneming en bepaling van de belasting moeten plaats hebben, tot op het eindigen van den huurtijd. „Daar de nijverheid" zegt de heer VITALIS, „beter dan elk ander middel partij leert trekken van de gesteldheid van den grond, zoo zullen weldra alle verbeteringen, waarvoor die landen vatbaar zijn, worden ingevoerd. Dan eerst zullen wij die uitgestrekte vlakten, waarop de padi door gebrek aan water zoo dikwijls slechts een schralen oogst oplevert, vruchten zien dragen, ten gevolge van artesische putten, die, uithoofde der naburige gebergten en de nabijheid der zee, hoogstwaarschijnlijk een rijken voorraad van water zullen opleveren. Hieruit zal men tevens eene juiste opmeting der landen verkrijgen, hetgeen door het Gouvernement alléén, niet dan met opoffering van belangrijke sommen, kan geschieden, en reeds zoo menigwerf is ondernomen en weder opgegeven."

Ziedaar de hoofdtrekken van de hervormingen, die de heer VITALIS op Java wil invoeren. Men zal niet ontkennen, dat op die wijze eene eerste schrede zou gedaan worden naar een beteren toestand. Het kultuurstelsel van den graaf VAN DEN BOSCH was door zijnen schepper zelven bestemd, om te worden ontwikkeld en een overgangsmiddel te zijn tot een stelsel van vrijen arbeid. In zoo verre zijn ook wij voorstanders van dat stelsel. Maar zij, die later daarop uitsluitend invloed hebben gehad, beschouwden het als den normalen toestand van Java. Altoos zouden de Javanen door dwang moeten arbeiden, altoos zou het Gouvernement koopman en landbouwer blijven, altoos zou Java één groot attelier zijn, waarover de Gouverneur-Generaal, of liever de minister van koloniën, het bestuur voerde. Wat de socialisten in Frankrijk als hun eldorado verlangen, dat meende men op Java verkregen te hebben, „l'organisation du travail" — en dat wilde men behouden! Maar de heer VITALIS bewijst op nieuw, wat zulk een socialistisch stelsel in de praktijk is, en toont overtuigend aan, dat hervorming onvermijdbaar is geworden.

Wij zullen ons voor het tegenwoordige niet verklaren over de voorstellen tot hervorming van den heer VITALIS zelve. Ofschoon wij gaarne erkennen, dat er verschillende wegen zijn, die allen naar Rome leiden,

hebben wij voor ons, na langdurig onderzoek, onzen eigen weg, dien wij voor den besten houden, uitgezocht en gekozen. Wij moeten hier echter doen opmerken, dat er minder verschil bestaat tusschen ons en den heer VITALIS, dan wel oppervlakkig schijnt en vooral uit de inleiding zou kunnen worden opgemaakt. Immers ofschoon de geëerde schrijver in die inleiding zegt, dat hij geen voorstander is van het verkoopen van gronden, eindigt hij toch met het afstaan van gronden in eigendom aan partikulieren, als het eerste middel tot hervorming en verbetering, aan te raden. Maar wij willen met den heer VITALIS niet twisten. De hoofdzaak is voor het tegenwoordige de overtuiging bij het Gouvernement en de natie te vestigen, dat de tegenwoordige staat van zaken op Java onhoudbaar is. Het geschrift van den heer VITALIS heeft eene nieuwe krachtige bijdrage geleverd, om die overtuiging bij elken onpartijdige ingang te doen vinden.

Staathuishoudkunde, of beginselen van de leer des rijkdoms, door JOSEPH DROZ, lid der Fransche akademie. Uit het Fransch, met eene voorrede van Mr. B. W. A. E. SLOET TOT OLDHUIS. Tweede uitgave, vermeerderd en verbeterd. Deventer 1850.

Beknopt overzigt van de eerste beginselen der staathuishoudkunde, voorafgegaan door eene geschiedkundige inleiding. Naar het Fransch van ADOLPHE BLANQUI. Deventer 1850.

Beginselen der staathuishoudkunde, ten gebruike van jongelieden, die zich aan eene staatkundige of administrative loopbaan willen toewijden, door den graaf FERDINAND DE HAMAL. Deventer 1850.

Handboekje der staathuishoudkunde, getrokken uit de geschriften van JEREMIAS BENTHAM door ET. DUMONT. Naar het Fransch, met korte aanteekeningen van Mr. B. W. A. E. SLOET TOT OLDHUIS. Deventer 1850.

Het ontbreekt niet aan menschen, die de stelling verdedigen, dat de wetenschap der staathuishoudkunde voor Indië geen de minste praktische waarde heeft, dat hare regelen niet op onze koloniën mogen worden toegepast, en dat zij overal elders mag worden gehuldigd, maar in Nederlandsch Indië de toegang voor haar behoort gesloten te blijven. Zij, die deze leer prediken, hebben gelijk; dat wil zeggen, zij verkondigen deze paradox te regt, omdat de wetenschap der staathuishoudkunde de gezworen vijandin is van het koloniale stelsel, dat zij in bescherming nemen en verdedigen. Ze moeten hunne geliefkoosde monopoliën en gedwongen kultures en „belastingen bij admodiatie" en heerendiensten en wat niet al meer op den duur laten varen, wanneer ze de wetenschap den schepter in handen geven. Maar hunne gehechtheid aan al dat oude is te sterk, dan dat ze die tegen eene nieuwe liefde voor eene bij hen volstrekt niet bekende godin zouden willen verwisselen. Wij gelooven echter, dat zij te vergeefs tegen haar de wapenen voeren. 't Heeft lang geduurd eer ook in ons vaderland de wetenschap der staathuishoudkunde op den troon is geplaatst, maar eindelijk heeft ze gezegevierd, en haar troon staat thans

vast en onwankelbaar, want zij heeft zich populair weten te maken. „De boeken worden bij ons niet gedrukt *opdat* zij gelezen worden, maar *omdat* zij gelezen worden", zei onlangs de hoogleeraar VISSERING, in een verslag in „de Gids" over deze en nog eenige staatshuishoudkundige geschriften. De groote menigte van die geschriften, die tegenwoordig in 't licht worden gegeven, bewijst dus de populariteit der wetenschap. Wij hopen, dat zij ook weldra bij onze broeders in Indië bemind en geëerbiedigd zal worden. En 't is, om daartoe iets bij te dragen, dat wij ons opgewekt gevoelden, om in dit Tijdschrift van de werkjes, wier titels wij zoo even opgaven, gewag te maken.

Maar mogen ze eigenlijk wel worden opgenomen onder eene rubriek, die het opschrift draagt van „Maandelijksch overzigt der *Indische* letterkunde?" Indien de algemeene reden, die wij zoo even vermeldden, in uwe oogen nog geene voldoende regtvaardiging is, dan moge het deze zijn, dat in deze geschriften menige nuttige wenk voorkomt, die de toepassing van de lessen der wetenschap op den toestand van Indië onmiddelijk aanwijst. En 't zijn vooral ook de aanteekeningen van mijnen vriend en tegenwoordigen ambtgenoot SLOET TOT OLDHUIS, die in dat opzigt de waarde der oorspronkelijke geschriften verhoogen. Wij zullen ons bepalen bij een paar voorbeelden uit het laatste geschrift ontleend.

„Het stelsel van koloniën „zegt BENTHAM op blz. 64", is bijna altijd verderfelijk voor de volkeren, die er zich aan onderworpen hebben; de regering in het moederland is ten opzigte der koloniën gewoonlijk in een staat van jaloerschheid of onverschilligheid; zij verwaarloost of onderdrukt ze, zij maakt er een vuilnisbak van om het verachtelijkste gedeelte der maatschappij te ontvangen, of een roofnest voor gunstelingen en schepsels, die men plotseling rijk wil maken. De souverein, twee duizend mijlen van zijne onderdanen verwijderd, kan noch hunne behoeften, noch hunne zeden, noch hun karakter kennen. Hunne klagten, hoe wettig, hoe zwaarwigtig ook, die naar gelang van den afstand zwakker worden, ontdaan van alles, wat den hoogmoed van het gezag kan kwetsen, worden zonder eenige verdediging in het kabinet van den vorst aan de meest verraderlijke verdraaijingen, aan valsche wederlegging prijs gegeven; en de bewoners der koloniën komen er nog goed af, als men hun niet tot eene misdaad aanrekent, dat zij om regt gevraagd hebben, als hunne meest gematigde vertoogen niet als daden van rebellie gestraft worden. In één woord, men bekommert zich weinig om hunne genegenheid, en men trotseert hunne wanhoop. Er zijn middelen in overvloed voorhanden, om aan den vorst de hevigste wijze van handelen onder eenen schijn van noodzakelijkheid te verbloemen, en de beste bedoelingen kunnen de ministers niet tegen het gevaar beveiligen om bijzondere belangen ten koste van algemeene belangen te behartigen."

Ziedaar wat de groote BENTHAM schrijft over het lot, dat koloniën tot op zijnen tijd in den regel had gedrukt. Ook de geschiedenis der koloniën van zijn eigen volk leverde hem bewijzen in menigte voor de waarheid

van 't geen hij hier schreef. De heer SLOET TOT OLDHUIS voegt daarbij, in zijne Nederduitsche uitgave, de volgende aanteekening: „Heeft ooit eene koloniale bevolking eene hevige wijze van behandeling ondergaan, het is die, welke de Javanen, onder het Nederlandsch gezag, van hunne inlandsche hoofden ondervinden, en die te erger drukt, omdat geen Javaan zich zoude verstouten over de mishandeling van zijn inlandsch hoofd bij den Nederlandschen resident te klagen, wat zijn juk maar zoude verzwaren. Op dezen euvelmoed der inlandsche hoofden jegens den landbouwenden stand op Java, welke geen paal of perken kent, is ons stelsel van kultures gevestigd, dat onder WILLEM I ingevoerd is; en toch hoe ver was het af, dat men dien Vorst, aan wien het opperbestuur der koloniën geheel en alleen was toevertrouwd, van wreedheid konde beschuldigen. Doch welke waren de glimpredenen, die men bezigde, om de Javanen te laten verdrukken? Men zeide, dat zij aan de verdrukking hunner hoofden gewend waren, en deze in hunne zeden en gewoonten (adat) overgegaan waren; dat bij alle volkeren en in alle tijden eene aristocratie bestond, door wier invloed men de groote massa der menschen, het eigenlijke volk, moest leiden en in den teugel houden; dat men de afzetterijën der hoofden niet uit een menschkundig, maar uit een Oostersch oogpunt beschouwen moest, en dat de Indische regenten in elk geval beter dan de Europeanen met hunne landgenooten konden omgaan.

„De sinds jaren elkander opvolgende hongerkoortsen in Cheribon, Bagelen, Tagal, Damak, Grobogan en andere streken van Java hebben het dwaze en te gelijk het verschrikkelijke van dit stelsel doen uitkomen, dat men tot nog toe voor hooge staatkundige wijsheid heeft laten doorgaan, omdat het voor de vrachtvaart eene groote massa koloniale voortbrengselen opleverde. Ten opzigte van onze verhouding tot de Javanen is in den ruimsten zin van toepassing, wat BENTHAM ter dezer plaatse zegt: „„In „een woord, men bekommert zich weinig om hunne genegenheid, men ducht „ter naauwernood hunne gevoeligheid, en men trotseert hunne wanhoop.""

Wij gelooven, dat eene betere toekomst voor Indië aanstaande is. De eerste voorwaarde van genezing eener kwaal is dat zij gekend worde in haren omvang, hare uitgestrektheid en oorzaken. Wij zijn in dit opzigt, sedert de laatste drie jaren, verre gevorderd. Maar nu is het noodig, dat zoo wel in Indië als in het Moederland allen, die eenigen invloed op het bestuur uitoefenen, zich meer en meer door grondige studie met den toestand en de behoeften onzer koloniën bekend maken, opdat de *goede* geneesmiddelen worden gevonden en aangebragt.

„Dat kunnen *wij* alleen, die in Indië geleefd en gediend hebben!" roepen de voorstanders van het oude stelsel. Volgens hen is die kennis van Indië en van de behoeften van Indië eigenlijk eene science occulte; zij laat zich niet aanleeren door oefening en inspanning en studie; zij is alleen toegankelijk voor hen die, als leden der kaste van ambtenaren, in hare geheimen zijn ingewijd. Daarom verwachten zij ook van de werking van onze nieuwe grondwettige instellingen, die de medewerking der wetgevende magt

voor de koloniën inroept, niets dan ellende en jammer; daarom is alle geschrijf over Indië hoogst verderfelijk, en zullen ook de geschriften, die wij thans aankondigen, den ondergang der kolonie verhaasten!

Wanneer ik dergelijke beweringen hoor, dan komt mij altoos onwillekeurig eene scène uit de „Médecin malgré lui" van MOLIÈRE te binnen. SGANARELLE geeft zich voor geneesheer uit. Hij is bezig met aan GÉRONTE eene zeer onbegrijpelijke beschrijving eener ziekte te geven, waarin hij blijft steken. Plotseling vraagt hij: — „Entendez vous le latin?" — „„En aucune façon,"" antwoordt GÉRONTE. — „Vous n'entendez point le latin? herhaalt hij, en op het ontkennend antwoord van GÉRONTE vervolgt hij zijne ziektebeschrijving aldus: „Cabricias, arci thuram, catalamus, singulariter, nominative, haec musa" enz.

Zoo doen ook onze oudgasten. 't Eenige onderscheid is, dat zij GÉRONTE bovendien nog wijs maken, dat hij onmogelijk Latijn kan leeren!



VARIA.



Ofschoon nog altoos eene zekere partij halstarrig blijft prediken: „geen vrijheid van drukpers in Indië!" beginnen zich toch meer en meer verschijnselen te vertoonen, waaruit wij meenen te mogen opmaken, dat het niet meer mogelijk is, die vrijheid te weigeren. Een verstandig Gouvernement doet, uit eigen vrije beweging, concessiën, naarmate de bevolking er vatbaar vòor is en behoefte aan heeft. Op de vraag, of Java in 't bijzonder en ons Indisch rijk in 't algemeen behoefte gevoelt aan vrijheid van drukpers, zullen wij de mededeeling van het volgende feit tot antwoord geven.

Uit een staat van den in- en uitvoer van boeken in en uit Nederland over 1846 tot 1850, uit officiële stukken medegedeeld in het *Nieuwsblad voor den boekhandel*, blijkt, dat in 1846 tot 1848 een jaarlijksche uitvoer van boeken uit Nederland naar Java heeft plaats gehad van 17 tot 19,000 Nederlandsche ponden, ter waarde van *f* 44 tot *f* 47,000. Maar in 1849 heeft zich het hoogst opmerkelijke verschijnsel voorgedaan, dat toen de uitvoer derwaarts uit Nederland steeg tot ruim het dubbelde, namelijk tot een gewigt van 43,000 Nederlandsche ponden, en eene waarde van *f* 107,600. Terwijl in 1850 die waarde nog eens weder bijna eene gelijke verhooging heeft ondergaan, en tot 56,700 Nederlandsche ponden en *f* 141,800 in waarde is gestegen. In twee jaren is de uitvoer van boeken uit Nederland naar Java verdriedubbeld.

Men bedenke hierbij, dat de hier opgegeven statistieke berekeningen slechts gegrond zijn op den uitvoer uit Nederland met gewone scheepsgelegenheid. Eene zeer groote hoeveelheid boeken wordt maandelijks met de over landmail verzonden. De meeste brochures over Indische aangelegenheden, die thans in zulk eene talrijke hoeveelheid uitkomen, zeer vele Maandwerken en andere periodieke geschriften, en onder anderen eenige honderden exemplaren van het Tijdschrift voor Nederlandsch Indië, worden maandelijks langs dien weg over geheel den archipel verspreid. Wanneer men dit nu bedenkt; wanneer men bovendien niet uit het oog verliest, hoeveel exemplaren van couranten en nieuwsbladen in Indië worden gedebiteerd, en dat er in 't Vaderland zelfs drie couranten hoofdzakelijk voor Indië worden uitgegeven, namelijk „de Indiër" en de Overland-edities van de Nieuwe Rotterdamsche courant en het Handelsblad; wanneer men al verder zich herinnert, dat een niet onbelangrijke invoer van boeken direkt uit Engeland en Frankrijk plaats heeft, — dan zal men moeten erkennen, dat, mogen dan onze Indische broeders ook al in Indië zelf hunne gedachten en meeningen niet door de drukpers openbaren, zonder vooraf van de regering daartoe verlof ontvangen te hebben, toch in hunne behoefte om

te lezen van elders op eene vrij groote schaal wordt voorzien. Maar bovendien wordt tegenwoordig, in weerwil van de banden, waarin de pers op Java nog altoos gekneld is, aldaar veel meer gedrukt dan ooit te voren; zoodat men uit dit verschijnsel mag opmaken, welk eene groote ontwikkeling de pers zal verkrijgen, wanneer bij het aanstaande beleid op de regering hare boeijen zullen geslaakt worden. 't Zou hoogst nuttig zijn, indien de aard der boeken, die uit Nederland naar Indië gezonden worden, ook in eene kolom der statistieke tabel kon worden aangeduid. Thans blijven wij daaromtrent in 't onzekere; maar niettemin houd ik mij hiervan overtuigd, dat een zeer groot gedeelte der op Java ingevoerde boeken voornamelijk handelt over Indische aangelegenheden, en wel over de „questions brûlantes." Ja, ik ga nog verder, ik meen het er voor te mogen houden, dat van vele geschriften het manuscript eerst uit Indië naar Nederland is gezonden, in 't vaderland is gedrukt terwijl het in de kolonie verboden werd, en toen in honderden exemplaren over den archipel is verspreid, en te gretiger gelezen, omdat het eigenlijk een verboden vrucht was. Ziedaar eene, naar 't mij voorkomt, niet onbelangrijke bijdrage voor de wijsheid en het doorzigt van vroegere besturen, die de werking der drukpers op Java vreesden als nadeelig voor ons gezag en onzen morelen invloed.

De toenemende zucht om te lezen, blijkbaar in de ongehoorde vermeerdering van den invoer van boeken op Java, is een zeer gewigtig verschijnsel, dat vooral niet uit het oog mag worden verloren door hen, die geroepen zijn, om nieuwe wettelijke grondslagen voor Indië te leggen. Maar het is ook in menig opzigt een verblijdend verschijnsel, zoo wel voor de kolonie, die zich meer en meer in beschaving en zedelijke kracht ontwikkelt, als voor Nederland, dat in die ontwikkeling een nieuw veld ziet openen voor zijne kapitalen en industrie. Thans wordt jaarlijks reeds voor eene waarde van anderhalve ton gouds aan boeken uit Nederland naar Java gezonden. Maar dit jaar zijn de eerste grondslagen gelegd voor het onderwijs der Javanen. Stel u eens voor, dat na eenigen tijd, millioenen Javanen zullen lezen! Welk eenen invloed zal dat uitoefenen op onze vaderlandsche nijverheid?

Twee benoemingen op Java, waarvan het berigt door de laatste landpost in Nederland is gebragt, hebben bij ons niet weinig goedkeuring en blijdschap opgewekt. Djokjokarta heeft dringende behoefte aan eene krachtige hand, die moed bezit om veel kwaad in den hartader aan te tasten, voorzigtig beleid om dat te doen zonder schokken te veroorzaken, onbekrompen, liberale en heldere inzigten om aan de zich ontwikkelende partikuliere industrie vrijheid, nieuwe kracht en zekerheid te vergewissen. Wij zullen niet in eene beoordeeling treden van 't geen de afgetreden resident aldaar heeft verrigt, maar alleen herinneren, dat bij zijne aftreding veel gedaan, veel verbeterd, veel hersteld moet worden. De heer HASSELMAN, thans benoemd tot resident van Djokjokarta is daartoe door het

Gouvernement bestemd, en zal, naar wij met grond verwachten, het in hem gestelde vertrouwen niet beschamen. Wij weten, dat hij reeds door den baron DE GEER aan den heer ROCHUSSEN werd aanbevolen, om diens opvolger te worden als resident van Soerakarta; en ook de heer ROCHUSSEN moet daartoe niet ongenegen zijn geweest, maar eindelijk aan de aanzoeken en voorstellingen van anderen gehoor hebben gegeven. Wij verheugen ons, dat de heer VAN TWIST de kennis, de ondervinding, de onbekrompen begrippen en de heldere inzigten van den heer HASSELMAN heeft dienstbaar gemaakt aan het welzijn van het rijk van Djokjokarta, door hem aan het hoofd dier residentie te plaatsen. Indien wij uit deze benoeming eenige gevolgtrekking mogen maken voor de toekomst, dan zal de tijd voorbij zijn, waarin gunst, protektie, intrigues en nog laakbaarder eigenschappen de elementen waren, die, bij het vervullen van opengevallen plaatsen, den boventoon hadden.

Maar de benoeming, die ons bovenal verblijd heeft, is die van den heer mr. A. PRINS tot algemeene secretaris. Ofschoon wij van den nieuwen Gouverneur-Generaal verwachten, dat hij groote zelfstandigheid en eenen krachtigen wil zal openbaren, zal toch altoos de algemeene secretaris veel invloed uitoefenen op den gang van het bestuur. Daarom is het van veel gewigt, dat die betrekking thans is opgedragen aan een man, die in geheel zijne ambtelijke loopbaan getoond heeft, afkeerig te zijn van de oude en verouderde beginselen, die in het Indische bestuur zoo lang voorheerschende zijn geweest. Van zijne arbeidzaamheid en veelvuldige kennis zullen wij niet spreken; dat zijn eigenschappen, die zoo onontbeerlijk zijn in de betrekking welke hem thans is opgedragen, dat het gemis daarvan hare vervulling onmogelijk maakt. Maar wij zullen onze lezers herinneren, dat hij getoond heeft een voorstander en beoefenaar te zijn der wetenschap, — de uitgave van het regtskundig tijdschrift „Het regt in Nederlandsch Indië," waarvan hij nog redakteur is, zou voldoende zijn om het te bewijzen; dat hij wars is van die bekrompen kleingeestigheid, die alles geheim wil houden, en een voorstander van publiciteit — de inhoud van zijn Tijdschrift getuigt het; dat hij de wijze waarop Indische kinderen van landsbetrekkingen worden uitgesloten, tenzij zij in Nederland zijn opgevoed, ten sterkste afkeurt — zijne onderteekening van het bekende adres van 22 Mei 1848 is er een onloochenbaar bewijs voor; dat hij de ontwikkeling van Indië door uitbreiding en verbetering van het onderwijs op den hoogsten prijs stelt — hij heeft ze in datzelfde adres met een driehonderdtal medeingezetenen van Nederlandsch Indië van den Koning gevraagd; dat hij moed heeft, om voor zijne meening uit te komen, zelfstandigheid en onafhankelijkheid van karakter, om noch door vrees noch door bedreiging zich van eene goede daad te onthouden, eerlijkheid om wat hij gedaan heeft, ook bij veranderde omstandigheden, nimmer te loochenen — hij is, daartoe door 't vertrouwen zijner medeburgers uitgenoodigd, lid geweest der kommissie van redaktie van het meermalen genoemde adres, heeft het welgelukken van dezen eersten openlijken stap van Batavia's

ingezetenen, om langs den wettigen weg verbetering van hun lot en dat hunner kinderen te verkijgen, met ijver trachten te bevorderen, en zich dit later nimmer geschaamd. Wij verwachten van den heer PRINS veel goeds, en gelooven, dat de Gouverneur-Generaal eene voortreffelijke keus heeft gedaan.

Toen ik bij de diskussiën over de Staatsbegrooting van 1851, in de maand December ll. er op aandrong, dat ook in Nederlandsch Indië eene kommissie benoemd zou worden tot het afnemen van examina van personen, die het radikaal van Indisch ambtenaar wenschen te verkrijgen, werd ik door mijnen geachten ambtgenoot, den heer J. C. BAUD, onder anderen op de volgende wijze bestreden: „Er is slechts één middel, om het doel dat men zich voorstelt te bereiken; het is de examina *hier* te doen afleggen, waar men zeker is van onpartijdige, gestrenge en zaakkundige examinatoren. Hierin is niets onredelijks gelegen, en bestaat er al eenig bezwaar, het is vatbaar voor opheffing. Het koninklijke besluit, waarbij de studiën te Delft verpligtend zijn gemaakt, behelst ook de bepaling, dat „„de ambtenaren der *derde klasse* later kunnen worden opgenomen in de tweede, wanneer zij het voor deze laatste gestelde examen, op de daarvoor bepaalde wijze zullen hebben afgelegd."" Wie verkiest, zijne zonen in Indië te doen opvoeden, *kan volgens dat besluit die zonen, zoo zij de noodige bekwaamheden hebben, geplaatst krijgen als ambtenaar der derde klasse.*"

De heer BAUD verkeert hier klaarblijkelijk in eene dwaling. Men kan, volgens hem, zijne zonen, zoo zij de noodige bekwaamheden hebben, geplaatst krijgen als ambtenaar der derde klasse. Maar hoe kan nu blijken, dat de persoon, die dergelijke plaatsing verlangt, de noodige bekwaamheden bezit? Natuurlijk alleen door hem een examen af te nemen. Maar dat examen verlangt de heer BAUD enkel in Nederland; die dus tot ambtenaar der derde klasse benoemd wil worden, kan daartoe alleen in Nederland geraken.

Ons is dezer dagen eene apostillaire dispositie van den Gouverneur-Generaal ROCHUSSEN, van 9 Mei l.l. n°. IX ter hand gekomen, die hoogst opmerkelijk is en veel licht over de zaak verspreidt.

De heer C. W. BAUMGARTEN had aan het Gouvernement verzocht, om toegelaten te mogen worden tot het examen voor ambtenaar der 3de klasse.

Hij ontving daarop de volgende beslissing:

„Op het rekest gedagteekend Djokjokarta 24 Maart 1851 van C. W. BAUMGARTEN, is, na den Raad van Nederlandsch Indië te hebben gehoord, aan den rekestrant C. W. BAUMGARTEN te kennen gegeven, dat voor de ambtenaren der derde klasse nog geen examen is vastgesteld, en dat hij met zijn verzoek om plaatsing in eenige betrekking wordt overgewezen tot de hoofden van departementen, gewestelijk en plaatselijk bestuur, die bevoegd zijn hem aan te stellen op eene bezoldiging van *f* 60 's maands of minder."

Wat beteekent nu de verzekering van den heer BAUD, dat hij, die zijne zonen in Indië verkiest te doen opvoeden, die zonen, zoo zij de noodige bekwaamheden hebben, geplaatst kan krijgen als ambtenaar der derde klasse?

Het beteekent, volgens dit besluit:

1°. Dat die zonen eene betrekking kunnen erlangen van *f* 60 's maands of minder;

2°. Dat ook dit nog weder geheel afhankelijk is van *de gunst* of *het welbehagen* of *de protektie* van de hoofden van departementen, gewestelijk en plaatselijk bestuur;

3°. Dat van „de noodige bekwaamheden" bij het Indisch Gouvernement geen sprake is, en het zelfs weigert aan de belanghebbenden de gelegenheid te verschaffen, om daarvan in een examen de bewijzen af te leggen;

4°. Dat dus de geheele redenering, alsof de jonge lieden, die in Indië zijn geboren en opgevoed, eerst ambtenaar der derde klasse kunnen worden en dan opklimmen tot die van tweede, op eene schromelijke dwaling gegrond is.

De tegenwoordige Gouverneur-Generaal heeft als lid der Tweede Kamer deze diskussiën bijgewoond. Hij kan thans nog beter dan toen hare waarde beoordeelen, en wij verwachten van zijne regtvaardigheid, dat hij mede zal werken tot het voldoen aan den billijken wensch, dat in Indië gelegenheid worde gegeven tot het afleggen van examina voor het radikaal van Indisch ambtenaar.

In de Varia van het Tijdschrift voor N. Indië, April 1850, komt een berigt voor van een negental slaven, die te Palembang tegen een betrekkelijk lagen prijs zijn ingekocht, en te Batavia tegen een vrij aanzienlijke winst van de hand gezet, — ten bewijze dat, hoe gestreng de wetten ook mogen zijn tegen slavenhandel, ze, zoo lang de slavernij bestaat, niet bij magte zijn, dien geheel te keer te gaan. Ook te Koepang op het eiland Timor, waar men in vroeger jaren, op de schandelijkste en wederregtelijkste wijze, honderden vrije menschen van Timor en Rotti tot slaven heeft gemaakt, zijn soortgelijke voorbeelden van *slavenhandel* — want met welken naam moet men anders die zaak bestempelen? — in menigte bij te brengen. Zeker nog te Soerabaja wonend handelaar heeft alleen, binnen het tijdsverloop van eenige weinige jaren, meer dan *zeventig* slaven te Koepang opgekocht en op Java met groote winst weder verkocht, daar de slaven op Java het dubbele en tweedubbele plegen te gelden van den prijs, dien men daarvoor gewoonlijk op Koepang besteedt.

Dat wegvoeren van slaven verre van hunnen geboortegrond en familiebetrekkingen, geeft niet zelden aanleiding tot de aandoenlijkste tooneelen. Zoo was, voor eenige jaren, eene op Timor te huis behoorende, reeds bejaarde slavin, door haren meester een Chinees, vrij gegeven, vooral ook wegens de diensten, die zij als doekon of vroedvrouw bij herhaling aan hare meesteres bewezen had; doch eenigen tijd later werden twee ha-

rer kinderen, een zoon en eene dochter, door denzelfden Chinees aan den straks bedoelden handelaar van Soerabaja verkocht. Ze stonden op het punt van naar Java te worden vervoerd. Alle beden en smeekingen der radelooze moeder, om hare kinderen te behouden, waren vruchteloos. Eindelijk, daar zij liever den dood dan de scheiding van hare kinderen begeert, neemt zij in hare vertwijfeling het besluit, om zich zelve van het leven te berooven, in welk wanhopig voornemen zij slechts door een toeval wordt verhinderd. Eenige Chinesche vrouwen, die zij als doekon menigmaal had bijgestaan, bewogen met het lot der ongelukkige moeder, bragten de vereischte som bijeen en schoten die haar voor om hare kinderen vrij te koopen. Door de tusschenkomst van den resident gelukte dit eindelijk. Maar ten gevolge van de hevige aandoeningen en gemoedsbewegingen, die deze gebeurtenis aan deze vrouw veroorzaakt heeft, is haar gestel ondermijnd, en lijdt zij sedert dien tijd gedurig aan bloedspuwingen en plotselinge flaauwten. Van de verdiensten, die zij zich als vroedvrouw verwerft, betaalt zij nog steeds de haar geleende gelden; zij smaakt daardoor de genoegdoening van niet slechts hare kinderen op Timor te hebben gehouden, maar hen ook van de slavernij te hebben verlost. Men ziet dus, dat, ofschoon de slavernij uit haren aard de menschheid verlaagt en verkracht, er toch ook in den boezem van slaven menschelijke gewaarwordingen en edele aandoeningen kunnen huisvesten. En zouden zij dan geen gevoel hebben voor het dierbaarste, wat de mensch van den schepper ontvangen heeft, voor de vrijheid? Zou die vrijheid, zoo als sommigen hebben durven beweren, hun onverschillig zijn?

Dat onder woeste en onbeschaafde volken de heiligste regten der menschheid met voeten worden getreden, laat zich uit den lagen staat van ontwikkeling dier volkeren verklaren. Maar hoe is, onder eene beschaafde en christelijke natie, het voortbestaan der slavernij, die haren oorsprong heeft in woestheid, despotisme en baatzucht, te regtvaardigen voor de regtbank van menschelijkheid, beschaving en christendom?

De voorstanders van het althans tijdelijk behoud der slavernij op Java, vinden daarin eene reden van lof en roem voor de ingezetenen onzer Indische bezittingen, dewijl zij beweren, dat de slaven door individuele manumissies toch eindelijk wel zullen verdwijnen. Maar keuren zij het dan ook goed, dat er bij voortduring een handel in slaven gedreven wordt, die tot zulke feiten aanleiding geeft als er zoo even één is geschetst, waarvan de waarheid bij ieder ingezeten van Timor bekend is? Indien men, doof voor alle stemmen van menschelijkheid en regt, die in den laatsten tijd tegen de lijfeigenschap zijn opgegaan, in Nederlandsch Indië nogtans de slavernij — die gruwel der menschheid en die schande voor Nederland! — behouden wil, dat men dan ten minste bij de bepalingen, die in den tijd van den baron VAN DER CAPELLEN in 't belang der slaven gemaakt zijn, ook nog deze voege, „*dat geen slaaf tegen zijnen wil van zijnen geboortegrond mag worden verwijderd.*"

D.

Wij schreven in 1848: „Volgens de tegenwoordig bestaande wetten is er, gelijk wij gezien hebben, nog slechts ééne oorzaak van slavernij, namelijk door geboorte. Maar hoe streng de strafbepalingen ook mogen wezen, welke die wetten handhaven, toch gebeurt het nog dikwijls, dat vrije menschen zonder hun weten van hunne vrijheid beroofd worden. Het ontbreekt niet aan ouders, die voor eenige pikols rijst hunne kinderen gaarne verkoopen. Gedurende den hongersnood in Indramajo en eenige andere streken der residentie Cheribon in 1846 en 1847, wilden b. v. ouders voor eene zeer geringe hoeveelheid rijst hunne kinderen verkoopen *).”

’t Schijnt, dat de Gouverneur-Generaal ook van meening is, dat door misbruiken en onwettige handelingen van dergelijken aard nog meer dan eens kinderen van vrije ouders tot de slavernij worden gebragt. Hij heeft althans, bij publikatie van 10 Junij l.l., op die omstandigheid gelet, en haar zooveel mogelijk trachten te voorkomen. Hij verklaart daarin, dat het vervoeren van kinderen beneden de tien jaren, van de eene naar de andere plaats binnen Nederlandsch Indië, nog steeds plaats vindt. Maar dat is strijdig, zoo niet met de letter, althans met den geest en de bedoeling der resolutie van 20 Maart 1829 n°. 37 (Staatsblad n°. 29). Immers art. 3 dier resolutie verklaart, dat onder verboden slavenhandel ook is begrepen, *het aanvoeren van kinderen beneden de tien jaren*, met het oogmerk om ze in of tot dienstbaarheid op te voeden. Om nu alle dubbelzinnigheid te vermijden en alle onwettige handelingen te voorkomen, heeft de Gouverneur verklaard: dat de in zoo even genoemde resolutie voorkomende bepaling niet alleen toepasselijk zal zijn op den aanvoer van kinderen beneden de tien jaren oud, afkomstig van plaatsen *buiten* Nederlandsch Indië, maar ook op het vervoeren van zoodanige kinderen van de eene plaats naar de andere *binnen* Nederlandsch Indië. Alleen zal dat aan- of vervoeren geoorloofd zijn, wanneer het plaats heeft met schriftelijke toestemming der betrokken plaatselijke besturen. En dezen zullen die toestemming niet verleenen dan na zich, door een voorafgaand onderzoek van de bevoegde inlandsche hoofden, te hebben verzekerd, dat die kinderen door hunne ouders of naastbestaanden vrijwillig tot geoorloofde doeleinden, niet tot dienstbaarheid, en voor eenen onbepaalden tijd, dat is tot wederopzeggings, aan de vervoerders zijn afgestaan.

’t Zij ons vergund op deze publikatie bescheiden tweederlei aanmerking te maken.

Vooreerst verheugen wij ons, dat *de eerste publikatie*, die de heer VAN TWIST als Gouverneur-Generaal heeft uitgevaardigd, de strekking heeft, om voor te komen, dat bij voortduring, door bedrog, vrije menschen in den slavenstand worden gebragt.

In de tweede plaats hopen wij, dat de heer VAN TWIST er van overtuigd zal worden, dat al dergelijke maatregelen, gelijk hij nu genomen heeft, slechts *halve maatregelen* zijn; en dat het eenige radikale middel,

*) De emancipatie der slaven in Neerlandsch Indië. Eene verhandeling door Dr. W. R. VAN HOËVELL blz. 12.

om te verhoeden dat vrijen wederregtelijk slaven worden, bestaat in het emanciperen der slaven en het niet meer erkennen eener wettige slavernij door het Gouvernement.

Bij gelegenheid der behandeling van de staatsbegrooting voor 1851, heb ik, in de zitting van 14 December l. l. onder anderen gezegd: „Het uitgebreide China is opengesteld voor den algemeenen wereldhandel. Onze herinneringen van dat rijk zijn glorievol voor onze vaderen. Maar welk gebruik hebben wij van die gebeurtenis gemaakt? Welken invloed heeft die gebeurtenis gehad op onze verhouding tot China, op onzen handel met dat volk? Geene. Het stelsel van het in 1848 afgetreden ministerie was, om onze krachten te concentreren op Java en Sumatra, en om de zoogenaamde buitenbezittingen te houden in een statu quo, ze aan haar lot over te laten, en er hoegenaamd niets aan te doen. Ook onze betrekkingen met China, dat in zulk een naauw verband staat met onze Oost-Indische bezittingen, hebben in dat lot gedeeld. Toen de oorlog tusschen China en Engeland begon, heeft onze consul te Canton zijne plaats verlaten, en toen de oorlog geëindigd was, heeft hij zijne plaats weder ingenomen, zonder dat er eenige verandering is geschied. *Ik heb betreurd, dat het stelsel der toenmalige regering van dien aard was, en dat het ook in dit opzigt zulke bittere vruchten heeft opgeleverd.*"

De heer M. J. SENN VAN BASEL, vroeger consul te Canton, heeft naar aanleiding van deze woorden een adres aan de Tweede kamer ingediend, gedagteekend „Samarang den 24sten Maart 1851," en van den volgenden inhoud:

„De door uw medelid, den heer VAN HOËVELL, gehouden redevoering „in de zitting van den 14den December 1850, omtrent de Chinesche aan„gelegenheden, waarin niet onduidelijk te kennen wordt gegeven, dat ik „in 1840 mijnen post eigener autoriteit zou hebben verlaten, doet mij de „vrijheid nemen, UEd. mog. hierbij aan te bieden een door mij in dato „10 October 1843, ter zelfde zake ingediend rekwest aan Z. M. onzen ge„eerbiedigden Koning, opdat UEd. mog. de overtuiging erlangen, dat ik „mijnen post niet eigener autoriteit heb verlaten, maar, *bij geheim besluit „van Z. E. den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indië*, uit China te„rug geroepen ben.

„Ik vermeende, aan mijne maatschappelijke betrekking te kort te doen, „zoo ik UEd. mog. in het denkbeeld liet, waarin die redevoering van den „heer VAN HOËVELL UEd. mog. omtrent mij moet hebben gebragt en dat „te gelijk daardoor UEd. mog. de overtuiging zult erlangen, dat hetgeen ik „toen omtrent de zending van de heeren MODDERMAN en ROCHUSSEN Jr. „gezegd heb, zich ten volle heeft bewaarheid.

„Het rapport omtrent die zending en de verrigtingen van die heeren „dragen daarvan de volledigste bewijzen, zoo als trouwens ook te veron„derstellen was, af te leiden uit eenen brief van den toenmaligen Minister „van Koloniën in d.d. 22 Februarij 1844, over die zending gewagende."

Het rekwest aan den Koning den 10 October 1843 door den heer SENN VAN BASEL ingediend, en thans bij dit adres aan de kamer gevoegd, is van den volgenden inhoud:

„Sire! Met gevoelens van den diepsten eerbied en gehechtheid aan Uwe „Maj., neemt de ondergeteekende de vrijheid, Uwe Maj. te naderen, en „voor Hoogstdezelve de omstandigheden, waarin hij sedert zijne terugkomst „op Java in 1840 heeft moeten verkeeren, eerbiedig en zoo kort mogelijk „bloot te leggen.

„Door het bestuur van Nederlandsch Indië van China opontboden ge„worden, uit vreeze en onder voorgave van in de, gedurende 1839 aldaar „tusschen de Engelschen en Chinezen gerezene geschillen, soms getrokken „te worden, heeft de adressant zijne betrekking als consul in China moeten „verlaten, en zich, op grond van de verkregen aanschrijving, naar Java be„geven (16 Mei 1838 La. B. B. geheim en 18 November 1839 n°. 4).

„Herwaarts gekomen, heeft de rekwestrant zich herhaaldelijk tot het In„disch bestuur gewend, met het instantelijk verzoek, om, aangezien de be„staan hebbende geschillen aldaar weder waren gedempt, zijnen vroegeren „werkkring te Canton wederom te mogen gaan aanvaarden, uit welken werk„kring hij niet was ontslagen, gelijk hij nu nog daaruit niet ontslagen is. „Al deze zijne verzoeken zijn evenwel zonder gevolg voor hem gebleven, „en wel alleen op grond, dat Z. Exc. de Gouverneur-Generaal van gevoe„len was, *de bevoegdheid en de magt niet te bezitten*, *om eigener autoriteit in* „*die betrekking te voorzien.*

„Met dat gevoelen van het Indisch bestuur bekend gemaakt, bleef mij „niets anders over, dan mij tot Uwe Majesteit, en wel bij rekwest onder „dagteekening van den 10 Junij jl., eerbiediglijk te wenden, waarbij ik „met den meesten eerbied aan Uwe Majesteit heb verzocht, om in mijnen „vroegeren werkkring van Nederlandsch Consul naar China te mogen „worden terug gezonden, en zoo, bijaldien dit met de hooge wijsheid „van Uwe Majesteit mogt overeenstemmen, tot Consul-Generaal der Ne„derlanden te worden benoemd.

„Het Chineesch Gouvernement toch heeft goedgevonden, om vijf havens „in dat rijk voor den Europeschen handel open te stellen, en bijaldien „deze handeling de dringendste noodzakelijkheid ook al niet mogt doen „gevoelen, om van de zijde van Nederland gelijk van de overige Europe„sche handeldrijvende mogendheden, met spoed, in elk dezer havens com„mercieële agenten, onder eenen Consul-Generaal te benoemen en aan te „stellen, zal het welbegrepen belang van onzen handel dan toch altijd „dezen maatregel nog vorderen, opdat niet alle uit dezen handel voort„vloeijende voordeelen aan anderen alleen te beurt vallen, en Nederland „dan eerst in dit verzuim trachte te voorzien, wanneer alle herstel schier „onmogelijk zal zijn.

„Na mijn adres aan Uwe Majesteit bij het vroeger gemeld rekwest, „kreeg ik kennis dat door het Ministerie van Koloniën eene zending „naar China was verordend, uit de heeren MODDERMAN en ROCHUSSEN JR.

„bestaande, en met het bepaalde doel, om in dat gewest, de vereischte in„formatiën in te winnen ter uitbreiding van onzen handel en scheepvaart „in dat rijk.

„Alle handelingen van den Minister van Koloniën worden door mij in „al haren omvang pligtschuldig geëerbiedigd, maar, en zij dit met den „diepsten eerbied gezegd, het moest nog en zal wel een iegelijk ten hoog„sten bevreemden, dat tot onderzoek twee personen worden werkzaam „gesteld, welke ten eenemale met land en volk, met hunne zeden, ge„buiken en gewoonten, vreemd zijn, terwijl mijn *dertienjarige* ondervin„ding en werkkring, te midden van dat volk, de zekerste en beste infor„matiën aan de hand konden geven.

„Hulde doende aan de keuze van den Minister van Koloniën in deze „zijne benoeming, en den hoogsten prijs stellende op de vele en uitgebreide „kunde en handelsgeest van de heeren MODDERMAN en ROCHUSSEN J[R]., zal „het toch geen ernstig betoog behoeven, dat zij, omringd door belangzucht „en intrigues, in eenige maanden tijds geen genoegzaam in- en doorzigt in „den Chineschen handel zullen kunnen verkrijgen, om op grond van hetzelve „voorstellen te doen, die goede resultaten met eenige zekerheid zullen „mogen doen verwachten.

„Om het onwederlegbare dezer overweging, vond ik mij verpligt, mijne „verkregene ondervinding aan het Indisch Gouvernement dienstbaar te „stellen, en heb ik het daarom aangeboden, om de meergemelde heeren „MODDERMAN en ROCHUSSEN J[R]. door mij naar China te doen vergezellen.

„Al deze démarches mijnerzijds zijn nogthans zonder eenig gevolg ge„bleven; ik heb mij niet eens vereerd mogen vinden met eenige dispo„tie van het Indisch Gouvernement; gelijk mijn rekwest aan het Indisch „Gouvernement van 10 Augustus dezes jaars, om, in afwachting van de „door Uwe Majesteit te nemen beschikking, op mijn, aan Hoogstdezelve, „onder dagteekening van 10 jl. eerbiedig aangeboden adres, de functiën „te gaan uitoefenen van Nederlandsch Consul in China, zonder eenige „geldelijke bezoldiging of belooning, almede onbeantwoord is gebleven.

„De heeren MODDERMAN en ROCHUSSEN J[R]. zijn midderwijl naar China ver„trokken; en, ongerekend de ondervondene teleurstellingen bij het Indische „Gouvernement op al zijne billijke vertoogen, heeft rekwestrant nog het „grievende moeten ondervinden, dat, hoezeer hij ipso jure nog Neder„landsch Consul van China is, en er geene noodzakelijkheid schijnt te „bestaan, om hem wederom derwaarts te zenden, door Z. E. den Gou„verneur-Generaal aan Uwe Majesteit de voordragt is gedaan, om den „heer MODDERMAN tot Consul voor China te benoemen.

„Hoogst gevoelig en gekrenkt voor de mij door het Indisch Gouverne„ment bij herhaling aangedane bejegeningen, en laatstelijk wel ten behoeve „van iemand, die den lande nimmer eenige diensten heeft bewezen, die „nimmer bevorens zelfs in Indië en veel minder nog in China geweest „was, door dezen, met geheele terzijdestelling van mij, tot Nederl.-Consul „voor China aan Uwe Majesteit voor te dragen, begaf ik mij, Sire, op

„den 4[den] dezer bij Zijne Exc. den Gouverneur-Generaal ter audiëntie, „bij welke gelegenheid ik aan Zijne Exc. mijne bevreemding heb te kennen „gegeven, over de door Hoogstdenzelven gedane voordragt aan Uwe Ma-„jesteit, van den heer MODDERMAN tot Ned.-Consul in China.

„Ik heb, bij dezelfde gelegenheid, Zijne Exc. eerbiedigljk, maar tevens „instantelijk verzocht, om mij wel met de redenen te willen bekend ma-„ken, die mij voor deze, mij regtens toekomende, betrekking onwaardig „hadden gemaakt, dewijl het Gouvernement, zonder gegronde redenen, „nimmer toch een getrouw ambtenaar eene zoodanige fletrisserende behan-„deling willens en wetens zoude aandoen; en eindelijk om, bijaldien ik „onwaardig was door pligtverzuim of eenige andere mij onbekende mis-„daad het Gouvernement te dienen, dat ik alsdan eerbiedig verzocht, „zonder eenige oogluiking, voor mijnen dagelijkschen regter gesteld, en „door dezen naar bevind van zaken behandeld te worden, vermits mijn eer-„gevoel als ambtenaar, en mijne maatschappelijke betrekking als echtgenoot „en vader, eene zoodanige verguizing en opzettelijken voorbijgang niet „mogten en konden gedoogen.

„Het door Zijne Exc. den Minister van Koloniën jegens mij indertijd „ingebragt bezwaar, als zoude ik in 1840 eigener autoriteit China verla-„ten, en mijne betrekking eigendunkelijk hebben nedergelegd, en de zaken „van het Consulaat aan zekeren TIEDEMAN (zoo als Zijne Exc. de Minis-„ter van Koloniën zich wel gelieft uit te drukken), zonder voorkennis van „het Gouvernement, overgegeven, heb ik ten volle wederlegd, door de „besluiten van het Indisch Gouvernement, die mij tot die handeling alle-„zins geregtigden. Dit voorgewend bezwaar, om welke redenen dan ook „door Zijne Exc. den Minister van Koloniën opgeworpen, tegen mij, die „van den jare 1826 den lande heeft gediend, en hetzelve zeer weinig ge-„kost heeft, ontberingen, en beleedigingen voor hetzelve heeft moeten „doorstaan, welke nimmer door het Gouvernement op de beleedigers ge-„straft zijn, bestaat alzoo niet meer; en er bestaat ook niet, Sire, zij dit „met alle eerbied, en zonder laakbaren overmoed gezegd, eenig gegrond „bezwaar tegen mij.

„Op mijn eerbiedig voorhouden hiervan, aan Zijn Exc. den Gouverneur-„Generaal, heeft Zijne Exc. mij dan ook bij monde, de mededeeling ge-„daan, dat Zijne Exc. de Minister van Koloniën, in zijne missive over „dit onderwerp, Hoogstdeszelfs verlangen kennelijk uitgedrukt had, om den „heer MODDERMAN tot Nederlandsch Consul voor China aan Uwe Majesteit „voor te dragen, en dat de voordragt door Zijne Exc. den Gouverneur-Ge-„neraal in dien geest, eeniglijk het gevolg is geweest van dat uitgedrukt „verlangen door Zijne Exc. den Minister van Koloniën; radende Zijne „Exc. mij ten slotte nog aan, om, hoezeer dan ook de voordragt van „hier ter benoeming van den heer MODDERMAN tot Nederlandsch Consul „mogt zijn gedaan, waarin door Uwe Majesteit ligtelijk eene verandering „konde worden gemaakt, mij ter dezer zake, ten spoedigsten tot Uwe „Majesteit regtstreeks te wenden, en aan Hoogstdezelve eerbiedigljk mijne

„belangen bloot te leggen. Geleid door dezen raad van Zijne Exc. den „Gouverneur-Generaal, Sire, neemt adressant eerbiedig de vrijheid, zich „tot de alom bekende regtvaardigheid van Uwe Majesteit te wenden, met „de vertrouwvolle bede, dat het Uwe Majesteit gunstiglijk moge welgeval- „len, als nog te willen beschikken op het dezerzijds aan Uwe Majesteit „aangeboden rekwest van den 10den Junij jl. en hem weder in zijne vroegere „betrekking van Nederlandsch Consul voor China te willen bevestigen."

Daar de commissie voor de verzoekschriften, die over dit adres verslag heeft uitgebragt, slechts zeer kort en oppervlakkig een gedeelte daarvan heeft medegedeeld, heb ik gemeend aan het [illegible]nsche stuk eene plaats in mijn Tijdschrift te moeten inruimen. Immers het komt mij in vele opzigten hoogst belangrijk voor.

Vooreerst blijkt er uit, dat ik volkomen waarheid sprak, toen ik zeide: „Toen de oorlog tusschen China en Engeland begon, heeft onze Consul te Canton zijne plaats verlaten, en toen de oorlog geëindigd was, heeft hij die weder ingenomen, zonder dat er eenige verandering is geschied;" zoodat de heer SENN VAN BASEL zich klaarblijkelijk vergist, als hij zegt, dat ik het zou hebben doen voorkomen, alsof hij *eigener autoriteit* zijne betrekking eigendunkelijk zou hebben nedergelegd.

Ten tweede, zou het zeer vergeeflijk zijn geweest, indien mij de ware toedragt van zaken niet bekend was, aangezien alles bij *geheime besluiten* is geregeld, in eenen tijd toen de meeste handelingen van het bestuur met eenen sluijer van geheimhouding bedekt waren.

Ten derde, blijkt uit deze rekwesten op nieuw hoe, onder het ministerie dat in 1848 is afgetreden, de belangen van onzen handel en van onze koloniën, vôoral buiten Java en Sumatra, zijn verwaarloosd.

En ten vierde kan dit adres tot eene proeve strekken, hoe nuttig het is, dat de ingezetenen van Nederlandsch Indië, die uit den aard der zaak met de koloniale- en handelsbelangen in Indië en China het best bekend zijn, 't zij door verzoekschriften, 't zij door de drukpers, dat licht verspreiden, 't welk 's lands vertegenwoordiging in staat kan stellen, om deze gewigtige aangelegenheden volledig en naauwkeurig te leeren kennen.

Ook de heer H. VAN BLOMMESTEYN, ridder der orde van de Eikenkroon, gepensioneerd kapitein-luitenant ter zee en suiker-kontraktant op Java, heeft zich gevoegd bij de talrijke schrijvers van brochures over koloniale belangen. . Hij heeft een boekje laten drukken onder den titel van „*Java en de Javanen*", maar, hij heeft dat niet in den handel gebragt. 't Schijnt dus alleen voor zijne vrienden bestemd te zijn, waaronder ook een befaamd dagblad behoort, dat zich tegenwoordig veel met „Indische aangelegenheden" bemoeit. Door dat blad hebben wij met den inhoud van dat geschrift kennis mogen maken.

Een paar bijzonderheden, daarin voorkomende, hebben ons zoodanig vermaakt, dat wij ook onze lezers er mede bekend willen maken. Daartoe

behoort vooreerst de karakterschets der Javanen. Volgens den heer VAN BLOMMESTEYN „is de Javaan wars van allen arbeid, en zelfs wanneer hij de voorkeur aan de rijstkultuur schijnt te geven, dan is dit voornamelijk omdat zij hem zijn hoofdvoedsel verschaft en omdat hij slechts de gronden er voor behoeft te bewerken en al het overige dier kultuur aan zijne vrouw overlaat. De Javanen zijn al verder *traag*, *onverschilig*, *in hooge mate diefachtig*, *sluw*, *zelden voor de waarheid uitkomende*, *verkwistend en ondankbaar*."

Wel zeker, mijnheer VAN BLOMMESTEYN! en gij hadt er nog moeten bijvoegen „dom, vreeselijk dom!" Hoe dom is het bij voorbeeld niet van den Javaan, dat hij „aan de rijstkultuur de voorkeur geeft, omdat deze hem zijn hoofdvoedsel verschaft!" Hoe dom, dat hij *traag* en *onverschillig* is, wanneer hij zonder betaling en uit liefhebberij aan de wegen werkt, of posthuizen bouwt of pasangrahans optrekt — of zal hem naderhand zijne moeite niet dubbel beloond worden, door het genoegen van zijne hoofden en Europesche bestuurders over dien weg te zien rijden, van het gras in die poststations voor de paarden te mogen brengen, van die pasangrahans, als er gasten zijn, te mogen bewaken en van rijst, kippen, olij enz. te voorzien! Hoe dom van den Javaan *traag* en *onverschillig* te zijn, wanneer hem de gelegenheid wordt aangeboden, om het geheele jaar door in indigovelden en koffijtuinen te arbeiden, zonder dat hij voor dit genoegen iets behoeft te betalen, ja terwijl men hem nog geld toegeeft! Hoe dom b. v. van den Javaan in Pakalongan, om *traag* en *onverschillig* te zijn, wanneer hij voor den heer VAN BLOMMESTEYN op de suikerrietvelden arbeidt, daar hij toch, volgens de berekening van D^r. BOSCH, voor slechts een jaar arbeids door elkander gerekend, in die residentie *f* 4,25 tot belooning ontvangt, hoe dom, niet met lust en ijver de indigovelden te bewerken, daar hem toch, als 't jaar om is, *f* 4,00 wordt uitbetaald!

En dan die *ondankbaarheid!* 't Is wel waar, als gij over Java reist, dan ziet gij duizenden en duizenden Javanen aan den arbeid. Maar ze toonen hunne erkentelijkheid niet voor dit onschatbaar voorregt; ze maken er gebruik van in stilte en zelfs wel eens met den wrevel of de wanhoop op het gelaat; overal heerscht eene „morne silence"; nergens verneemt gij juichtoonen, nimmer hoort gij van dankadressen voor al de weldaden, die ze ontvangen. Lees de brochure van D^r. BOSCH en zeg mij, of de wereldgeschiedenis een tweede voorbeeld aanbiedt der ondankbaarheid van een volk, dat zooveel zegeningen ontvangt, en toch zich stil houdt, en zwijgt, en niet dagelijks in gejuich en gejubel uitbarst!

Een tweede zinsnede, die ons vermaakt heeft, is die over de zendelingen. De heer van BLOMMESTEYN „acht het wijs, van de zijde der residenten, dat deze de pogingen, om de Javanen te Christeneseren (sic!), niet in de hand werken, vooral wanneer de zendelingen zich toeleggen op het verspreiden van ellendige traktaatjes. Hem dunkt dit evenwel niet voldoende; naar zijn inzien moest het Indisch bestuur van hooger hand den last bekomen, om elken zendeling, die op Java komt Christeneseren, onmid-

delijk *op het wachtschip te zetten*, ten einde hem met het eerst terugkeerende schip naar Europa te zenden, in het belang van Java, van Nederland en voornamelijk van den Javaan zelven!"

Wij hebben een klein amendement op dit voorstel van den heer VAN BLOMMESTEYN; wij zouden willen lezen voor *op het wachtschip* de woorden *onder het wachtschip*, met weglating der volgende woorden. 't Is ééne moeite, en men strekt dan de weldadige bedoelingen van den ridder — zee-officier — suikerfabrikant nog wat verder uit; men komt dan voor, dat die zendelingen elders hunne verderfelijke pogingen aanwenden, en, van Java verdreven, andere volkeren ongelukkig maken!

De heer Dr. W. BOSCH schijnt het met den heer VAN BLOMMESTEYN niet geheel eens te wezen, wat betreft de karakterschets van den Javaan, en speciaal, „dat hij wars is van allen arbeid." Immers die schrijver zegt het volgende:

„Waarop steunt toch die bewering, dat de Javaan voor *goed loon* niet zou willen werken? Op de twee eeuwen van dwang der Oost-Indische compagnie, onder wier heerschappij vijf geslachten verdwenen zijn en waaronder de Javaan naar ziel en ligchaam bleef (of werd?) wat hij thans is, zonder energie en zonder nadenken, zich slaafsch onderwerpende aan alles, wat men goed vond hem op te leggen? Was Java dan niet een wel bebouwd en bloeijend land, dat vele produkten opleverde voor den aanzienlijken handel, welke het met Europa en de eilanden van den Archipel dreef, toen wij hier aankwamen? Wat deden wij dan hier, als wij ons van de voortbrenging der Javanen geene ruime voordeelen beloofden? Waarop kan men zich beroepen tot staving dat de Javaan niet arbeiden wil? Zijn dan de landen, onder het Engelsche tusschenbestuur aan partikulieren verkocht, niet welvarender en is de bevolking dáár niet in het bezit van *ruime* voedingsmiddelen?"



De opium in den Indischen archipel.

> ..... In stede van voortdurende opdrijving, zal men werken op langzame opheffing van dat middel, en van lieverlede die pest zoeken te weren, welke jaarlijks tallooze offers wegsleept naar ligchaam en ziel. Java's rust zal daardoor verzekerd worden; Gods trouw zal wel op andere wijs in het gemis van schandelijke voordeelen voorzien; terwijl het anders te duchten is, dat de bedwelmende opium op Java wezen zal, wat de afschuwelijke slavernij voor de West-Indische bezittingen is geworden, een der voornaamste oorzaken namelijk van ondergang.
>
> DE NEDERLANDER.

(*Vervolg van blz.* 199).



De pacht op Java tot 1842.

Wij hebben de opmerking reeds gemaakt, dat de Oost-Indische compagnie, in de eerste tijden van haar bestaan, het gebruik van opium heeft trachten te weren, en zelfs bepaalde verbodswetten daartegen heeft uitgevaardigd. Wanneer wij thans het oog vestigen op de begrooting van Nederlandsch Indië en daar een post ontmoeten van negen millioen gulden, die jaarlijks als eene bate in 's lands kas worden gestort, voortvloeijende uit de verpachting van het uitsluitend regt, om opium op Java te verkoopen, dan zien wij, dat tegenwoordig de regering een geheel ander beginsel aankleeft, dan de Oost-Indische compagnie in de eerste tijden van haar bestaan. Aan beide zijden ziet gij dwang. De compagnie verbood het gebruik van opium geheel en al — het tegenwoordig Gouvernement verbiedt het verkoopen van opium aan allen, behalven aan hen, die dit monopolie, tegen de betaling van aanzienlijke sommen en onder zekere voorwaarden, gepacht hebben. Zoo gij met ons overtuigd zijt van de ellende, die door dit verderfelijk heulsap wordt gesticht, dan zult gij al dadelijk, zoo er dan toch dwang moet wezen, aan den eersten boven den laatsten de voorkeur geven. Maar, ten einde in ons vonnis niet eenzijdig te wezen, en de zaak grondig en naar al de eischen van billijkheid en regtvaardigheid te beoordeelen, moeten wij de opiumpacht iets naauwkeuriger en vooral in hare geschiedkundige ontwikkeling beschouwen. Die taak is voor ons zeer gemakkelijk, nadat de heer DE WAAL over dit onderwerp eene hoogst belangrijke verhandeling geschreven heeft, die wij te meer zullen volgen, omdat zij zoo weinig bekend is, en omdat de schrijver, als ambtenaar der algemeene sekretarie

in Nederlandsch Indië, toegang heeft gehad tot officiële bescheiden, die anders gewoonlijk aan de kennis van het publiek worden onttrokken. In vele punten wijken wij echter van zijne meeningen en oordeelvellingen af, zoodat wij, ten einde misverstand te voorkomen, al dadelijk moeten aanteekenen, dat wij wel de opgaven omtrent feiten en gebeurtenissen aan zijne verhandeling grootendeels hebben ontleend, maar dat hij niet verantwoordelijk is voor de gevolgtrekkingen en beschouwingen, die wij ons hebben veroorloofd.

Niet lang bleef de Oost-Indische compagnie bij haar verbods-stelsel van het gebruik van opium. Wat was hiervan de oorzaak? Zag men in, dat het op den duur volstrekt onmogelijk bleef, om dat verbod te handhaven, en dat het dan toch verkieslijker scheen, om de winsten, die uit den handel van dit artikel voortvloeiden, tot zich te trekken? 't Is mogelijk, maar in alle geval komt het ons zeer waarschijnlijk voor, dat deze aangelegenheid in verband moet beschouwd worden met de papaverkultuur in Bengalen. Immers, wat thans de Engelschen aldaar doen, dat werd vroeger door onze voorouders op dat tooneel verrigt. En gelijk Engeland niet geschroomd heeft om, een dozijn jaren geleden, een oorlog tegen het Chinesche rijk te voeren, met het hoofddoel om een belangrijken uitweg aan de opbrengst dier kultuur te verschaffen, zoo zal waarschijnlijk bij de Oost-Indische compagnie hetzelfde beginsel wel zwaar gewogen hebben, toen zij in 1742 de prohibitie, in hare bezittingen in den archipel, alleen tot de Europesche opium uitstrekte, en aan de Bengaalsche een vrijen omloop liet.

Nu men eenmaal dien weg had ingeslagen, spoedde men zich weldra daarop voort. 't Duurde niet lang, of de compagnie bekleedde eene „societeit voor den opiumhandel" met de uitsluitende regten, welke zij zich had toegeëigend. Het octrooi dier societeit dagteekent van 1745 en werd in 1753 voor tien jaren verlengd. De concessie, daarbij verleend, strekte zich echter niet uit tot de stad Batavia zelve, noch tot de zuidervoorstad of de blokken beoosten de stad tot aan den Portugeschen weg. Ook mogt geen opium aan lijfeigenen verkocht worden. De compagnie behield daarbij al verder het monopolie aan zich voor den uitvoer naar China. De sluikhandel werd met boeten, konfiskatiën, lijfdwang enz., ja zelfs met de doodstraf bedreigd.

Toen in 1763 dit octrooi geëindigd was, genoot het geene nieuwe verlenging. In stede van de societeit, trad eene direktie in 't beheer der amfioenzaken, die ze van wege de compagnie en tot haar voordeel bestierde. Deze direktie stelde, zoo te Batavia als elders, afzonderlijke pachters aan, die het uitsluitend regt bezaten, om de opium te verkoopen, maar die verpligt waren deze opium van de compagnie te nemen, tegen eenen vastgestelden hoogen prijs. Eerst was die prijs bepaald op 1500 en naderhand op 1700 piasters de kist van 125 oude ponden. Het voordeel, dat de compagnie daarop genoot, bedroeg 700 tot 900 piasters de kist. Hoe meer opium derhalve op die wijze verkocht werd, des te grooter was het

voordeel der compagnie. Desniettemin waren de inkomsten, welke de compagnie van het amfioen-monopolie trok, van geringe beteekenis. Haar hoogste cijfer beliep *f* 500,000, door den uitvoer van 700 à 900 kisten uit Bengalen naar Java en China. Hoeveel kisten daarvan naar Java werden gebragt kunnen wij niet opsporen; maar zeker is het, dat deze hoeveelheid, vergeleken bij 't geen thans op dat eiland verkocht wordt, aanzienlijk minder was. Nu willen wij in geenen deele beweren, dat uit dit verschil met regt kan worden afgeleid, dat het verbruik van opium ook in die zelfde mate is toegenomen. Immers de sluikhandel, die ook tegenwoordig nog bestaat, was in die dagen even algemeen, maar bezat bovendien nog vele prikkels die hij in onzen tijd mist. Vele ambtenaren vonden bij dien sluikhandel baat. 't Lijdt dus geen twijfel, of er werd op Java veel meer opium ingevoerd en verbruikt, dan de hoeveelheid, die de compagnie er verkocht. Maar, gelijk het gewaagd zou zijn die omstandigheid, bij de vergelijking van het verbruik van dien tijd met het tegenwoordige niet in rekening te brengen, even zeker is het, dat daaruit eene zeer aanzienlijke vermeerdering duidelijk in het oog springt.

Ondertusschen trok de compagnie betrekkelijk slechts geringe winsten van haar opium-monopolie. Een der redenen gaven wij reeds op in het deelnemen der ambtenaren in den smokkelhandel. Zoo had ook de Direkteur-Generaal van financiën een aanzienlijk aandeel in de winsten. Op de orde en naauwgezetheid der amfioen-direktie viel niet veel te roemen. Van daar menigte van klagten, bezwaren en vorderingen, welke zelfs jaren daarna werden in 't leven geroepen. Geen wonder dat de Commissarissen-Generaal NEDERBURGH en FRIJKENIUS in hunne berekening faalden, toen zij een jaarlijksch voordeel van *f* 1,250,000 uit de pacht raamden, waarbij de sleet op 1200 kisten berekend was. De Gouverneur-Generaal DAENDELS, die de moeijelijke taak op zich nam, om het Indisch bestuur te zuiveren van de tallooze misbruiken en verkeerdheden, waarmede het was opgevuld, nam ook, ten opzigte der bestaande verordeningen omtrent de opiumpacht, doortastende maatregelen. Hij begreep, dat, zoo lang de amfioen te Batavia van drie tot zeven duizend rijksdaalders de kist kostte, en daarentegen van smokkelaars voor duizend en minder Spaansche matten te verkrijgen was, de verzoeking voor de winzucht te groot moest blijven, om te mogen verwachten dat de ongeoorloofde handel in dat heulsap zou ophouden, indien daartegen geen klemmende maatregelen werden genomen. Hij was van oordeel, dat, om dien handel met goed gevolg te weren, en de verzekering te verkrijgen, dat de smokkelaars geen debiet voor hunne opium konden vinden, geen doeltreffender middel kon worden uitgedacht dan de verdeeling van amfioen onder de residenten, ten naauwste berekend naar het vertier. Immers op die wijze zou het belang dier residenten onmiddellijk vereenigd worden met dat van het Gouvernement, om tegen den smokkelhandel te waken. Dit middel meende hij, dat te zekerder zou werken, wanneer de amfioen voor ieder werd verkrijgbaar gesteld tegen zoodanigen matigen prijs, dat èn ambtenaren èn Chinezen, kennende de klem

en den ernst van het Gouvernement, zich voor een geringen prijs niet zouden blootstellen aan het gevaar van ontdekt en gestraft te worden; hoezeer nu het Gouvernement, in dat geval, op de amfioen, naar evenredigheid van den inkoop, zulke grove winsten niet zou genieten, als nu sedert eenige jaren te Batavia waren behaald, zouden de voordeelen eigenlijk toch nog grooter zijn door het meerder vertier en door het behouden van Spaansche matten in het land, welke voor ingesmokkelde amfioen, onder het vorig bestuur werden uitgevoerd. Om al deze redenen nam de Gouverneur-Generaal DAENDELS den 25 Mei 1808 een besluit, waarbij, op grond van dit alles, werd bepaald, „dat met 1°. September 1808, wanneer de, bij de laatste verkooping van amfioen te Batavia bepaalde, termijn van afstand voor zes maanden zou zijn geëxpireerd, aan den Oosthoeksgezaghebber, de opperhoofden aan de hoven en de residenten der overige kantoren van Java, ter debitering binnen zes maanden, zal worden afgegeven en op rekening gesteld eene zekere hoeveelheid amfioen, berekend naar het calculatief vertier op Java, hetwelk voor als nog met geene genoegzame zekerheid te bepalen zijnde, om daarop volkomen te kunnen baseren, voor ditmaal slechts mediocre gesteld wordt, namelijk te zamen 195 kisten; — dat deze kisten amfioen over den landweg getransporteerd en aan de residenten vrij in huis zullen worden afgeleverd en aangeteekend tegen 1500 Sp. matten zilvergeld de kist, op te leggen en te betalen de helft zes maanden en de wederhelft negen maanden na de aflevering; — dat, om aan de residenten voor het omzetten der amfioen een redelijk voordeel te verzekeren en tevens voor te komen, dat eene te overdrevene winzucht vertraging aan het vertier toebrenge of eene nieuwe bron van vexatiën doe ontstaan, aan hen vergund wordt op iedere kist amfioen een profijt te nemen van 100 zilveren Sp. matten zonder meer." Voorts werden de residenten gelast, om, op den eed aan den lande gedaan, eene opgave in te zenden van het ware debiet, voor hetwelk hunne kantoren vatbaar blijken te zijn, — op straffe van „deportement en cassatie", bij nalatigheid of kwade trouw. Na gemelde dagteekening van 1 September 1808 werd eindelijk de aanbreng van amfioen van Batavia en elders verboden, al ware zij van den lande ingekocht. Evenzeer mogt geen vervoer van amfioen plaats hebben van de eene residentie naar de andere, noch eenige amfioen verkocht worden, die niet bij de residenten was ingekocht. Overtredingen zouden door confiscatie gevolgd worden.

Eenige maanden later werd, bij besluit van 13 Augustus 1808, de bovengenoemde prijs van 1500 Sp. matten, uithoofde van den geringen aanvoer van amfioen en de daardoor onstane duurte van 't artikel, verhoogd tot 1700 Sp. m. van 64 stuivers zilver.

Gelijk wij gezien hebben, hadden de zoo even medegedeelde bepalingen van 25 Mei 1808 geen betrekking op Batavia. Hier verpachtte het Gouvernement „het regt tot den invoer en verkoop van amfioen"; zoo deed het ook met het regt van het houden van opiumkitten, zoowel daar als in de onderhoorigheden en het Bantamsche rijk.

'tSpringt in het oog, dat, door de regeling van het opiummonopolie van den Gouverneur-Generaal DAENDELS, gelijk wij die hier hebben medegedeeld, alléén het financiële voordeel van den staat werd beoogd. Er werd niet gevraagd, of het wel met de wetten der zedelijkheid is overeen te brengen, dat aan ambtenaren op die wijze het debiet wordt opgedragen van een produkt voor rekening van het Gouvernement, maar met de vrijheid, om daarbij hun eigen voordeel te bevorderen, wel binnen zekere beperking, maar die onmogelijk kon worden gekontroleerd. En van welk produkt? Van een vergift, dat de ligchamelijke en zedelijke krachten van geheel een volk ondermijnt en vernietigt, van de oorzaak eener ilias van jammer en ellende, van de rijke bron van misdaden en gruwelen! Hoe meer opium door de Javanen verbruikt werd, des te voordeeliger was het voor de schatkist; daarom moest zij „voor een ieder verkrijgbaar gesteld worden tegen eenen matigen prijs". 't Is waarschijnlijk, dat na dezen maatregel het gebruik van opium onder de Javanen aanzienlijk is toegenomen. En of, gelijk een der beweegredenen van het besluit beoogde, de sluikhandel daardoor wel is verminderd, schijnt althans aan twijfel onderhevig.

Het Britsche tusschenbestuur, waaraan, na eene zeer korte regering van den Gouverneur-Generaal JANSSEN, van 1811 tot 1816 onze Indische bezittingen onderworpen waren, bragt, gelijk in zoo vele instellingen, zoo ook in den opiumhandel eene belangrijke verandering. Die handel werd geheel vrijgesteld, onder beding evenwel, dat geene hoeveelheden van minder dan ééne kist van 125 ponden zich in de vaartuigen mogten bevinden. Tevens was de afstand van de kust bepaald, waar binnen geen opium kon toegelaten worden dan die aan de pachters toebehoorde. De verpachting van het debiet in 't klein bleef dus in werking. In Februarij 1815 bezwaarde men den handel met een inkomend regt van ƒ 220 per kist, doch een jaar daarna werd Bengaalsche opium hiervan voor het toen loopende jaar vrij verklaard.

Bij de aanvaarding van het bestuur der Nederlandsch-Indische gewesten, door de kommissarissen-generaal ELOUT, VAN DER CAPELLEN en BUIJSKES, in Augustus 1816, liet men aanvankelijk de amfioen-zaken op denzelfden voet, gelijk zij ook, wat de pacht betreft, bleven tot in 1821. De verordeningen aangaande den handel in dit artikel ondergingen echter eenige veranderingen. Vooreerst werd de voor een jaar verleende vrijdom van regten aan den invoer van Bengaalsche opium, in 1817, ingetrokken. Deze maatregel deed echter niet veel meer dan herstellen wat vroeger bestond, namelijk de belasting van alle amfioen, zoo Bengaalsche als Levantsche, van ƒ 220 de kist. Gewigtiger invloed op de amfioen-zaken had het nieuwe reglement op de in- en uitgaande regten van 1818, voorkomende in het Staatsblad van dat jaar onder n°. 56. Daarbij werden op de opium de regten toegepast, voor goederen in 't algemeen bepaald, namelijk, voor den invoer, 6, 9, of 12 ten honderd van de factuurswaarde, naar gelang van de wijze, waarop de aanbreng geschiedde. Aannemende nu, dat de prijzen der opium toenmaals dezelfde waren, als twee jaren later, dat

is: patna-opium *f* 3514, benares *f* 3446 en Turksche *f* 2679 de kist, zoo moesten, wanneer vreemde schepen haar invoerden, *f* 421, *f* 414 en *f* 321 aan regten betaald worden. 'Er had alzoo eene aanzienlijke bescherming plaats van de Nederlandsche vlag.

Het gevolg hiervan intusschen was zoodanig, als de regering geenszins wenschte. Al spoedig hadden Engelsche schepen zich van de Nederlandsche vlag voorzien, om onder haar eenen voordeeligen handel op Java te drijven. Zij waren als zoodanig voor opium niet meer dan zes ten honderd verschuldigd, terwijl de Amerikanen, de voornaamste invoerders van Turksche opium, steeds het hoogste regt moesten dragen. Men begrijpt, hoe daardoor het goedkoopere Turksche heulsap door dat van onze Engelsche naburen verdrongen werd. Ook namen de aanvoeren van Bengaalsche opium zeer toe; zoo zelfs, dat in 1821 eene merkbare daling in den prijs ontstond, welke omstandigheid den Amerikaanschen handel in het artikel met den doodslag dreigde. Daar men nu dezen handel als voordeeliger beschouwde, dan dien op Bengalen, was eene tegemoetkoming noodig, om het evenwigt niet te doen verbreken. Aan die behoefte werd voldaan bij publikatie van 7 September 1821 n°. 17 (Staatsblad n°. 30). Daarbij werd weder een vast cijfer ingevoerd, namelijk *f* 350 per kist voor Bengaalsche en *f* 200 voor Turksche amfioen, onverschillig of ze met Nederlandsche of vreemde schepen plaats had, welke in 1822 echter in zoo verre gewijzigd werd, dat malwa-opium wegens mindere waarde, in stede van *f* 350, aan een inkomend regt van *f* 250 de kist onderworpen zou zijn. Het uitgaande regt bleef, als sedert 1818, op 2 pCt. van den marktprijs bepaald. Tevens werd toen het entrepôtregt vastgesteld, te weten op ¼ der inkomende regten. Er mogt evenwel geen mindere hoeveelheid geëntreposeerd worden dan twee kisten.

In 1821 zagen nieuwe voorwaarden voor de pacht het licht, welke het bestaande stelsel wel ongeschonden bewaarden, doch aan de zaak meer verbindende regelen gaven. Een iegelijk mogt amfioen aanbrengen, verkoopen en koopen, mits bij ongebroken hoeveelheden en onder kennis van het plaatselijk bestuur. De pachter alleen, als uitsluitend het regt hebbende, om het artikel in 't klein te slijten, kon een kist vrijelijk openen; anderen behoefden hiertoe eene uitdrukkelijke vergunning en het bijzijn van gecommitteerden benevens den pachter. Het gouvernement wees zelf de plaatsen aan en het getal der kitten, waar amfioen geschoven kon worden. Die huizen moesten een onderscheidend uithangbord dragen, en ten negen ure des avonds gesloten zijn. Later werd de sluiting ten elf ure bepaald. Slaven en gewapende lieden hadden er geen toegang. Alles moest met gereed geld voldaan worden. Op schulden voor opium, in de kitten gemaakt, werd geen regt verleend. De straffen, tegen het overtreden dezer conditiën gesteld, bestonden uit geldboeten, vervangbaar, of bij herhaling gevolgd, door confinement en kettingslag.

De publikatie, waarbij deze nieuwe bepalingen zijn vastgesteld, is van 29 Julij 1820, en komt voor in het Staatsblad n°. 32a. Ook in 1822 en

1823 was de pacht op deze voorwaarden geschoeid, met verduidelijking van een harer artikelen, waar, vermoedelijk bij vergissing, slechts van het ongeoorloofd bezit van ongeprepareerde amfioen gesproken was, terwijl natuurlijk evenzeer geprepareerde bedoeld werd *).

De ondervinding leerde echter, dat kleine pachters veel moeite hadden, in de uitoefening en bewaking van hun regt, daardoor verliezen leden en geene waarborgen aanboden voor de ingeschreven sommen. In 1824 besloot men dus de pacht in groote perceelen en tevens voor drie jaren af te staan. Zoo doende toch verkreeg men aanzienlijke vermogende lieden aan 't hoofd van dit middel. Het werd dan ook voor 1824, 1825 en 1826 opgeveild. De grondtrekken der voorwaarden bleven dezelfde met versterking der straffen.

Wij mogen niet met stilzwijgen voorbijgaan, dat van een dezer jaren het verbod dagteekent van alle amfioenvervoer of debiet in de Preanger-regentschappen. Hier had het middel steeds in eenen exceptionelen toestand verkeerd, door de maatregelen die van den beginne noodig waren geacht, om de Chinezen uit de binnenlanden der residentie te weren. Daar nu de amfioenpachters meestal Chinezen zijn, werd de verkoop van opium aanvankelijk aan de regenten opgedragen. Maar dezen namen die verpligting slechts noode op zich. De heer R. baron VAN DER CAPELLEN, die in dit tijdvak resident der Preanger-regentschappen was, overtuigd dat hij aan de goede bevolking dier landen een groote weldaad bewees, zoo hij hun het verderfelijk heulsap voor goed ontnam, stelde zijnen broeder den Gouverneur-Generaal voor, om het debiet van opium aldaar geheel te verbieden. Hij vond geredelijk gehoor, en bij publikatie van 3 December 1824 n°. 44 werd bepaald: „dat van nu af aan en in den vervolge het aan niemand, wie het ook zij, en onder welk voorwendsel ook, zal geoorloofd zijn, om eenige amfioen, 't zij geprepareerde 't zij ongeprepareerde, in de geheele uitgestrektheid van de Preanger-regentschappen in te voeren, veelmin te debiteren; zullende degenen, welke bevonden worden strijdig met dit verbod te hebben gehandeld, zich de boeten en straffen op den hals halen, welke tegen den clandestinen invoer en verkoop van dit artikel zijn gesteld." Sedert dien tijd is deze maatregel met klem tot dit oogenblik gehandhaafd. 't Is ons een genoegen dit te vermelden, niet alleen omdat wij den heer R. baron VAN DER CAPELLEN onze hulde mogen toebrengen voor deze aan de Preanger-regentschappen geschonken weldaad, maar vooral ook, omdat ons hier een bewijs wordt geleverd, dat het finale verbod van den invoer van opium in eene landstreek niet onder de onmogelijkheden behoort.

't Is ondoenlijk op te geven, welke de hoeveelheid van op Java verbruikte opium geweest zij, gedurende het tijdvak, dat wij thans beschouwd hebben, namelijk de eerste jaren na de herstelling van het Nederlandsche gezag in Indië. Alleen kunnen wij mededeelen hoe hoog de opbrengst der

*) Staatsblad van 1821 n. 29 en 31 en van 1822 n°. 37.

pacht van die jaren is geweest. Wij laten daarvan eene opgave volgen van 1817 tot 1823.

1817	opbrengst	van	de	opiumpacht	*f*	626,684
1818	„	„	„	„	„	688,950
1819	„	„	„	„	„	1,141,632
1820	„	„	„	„	„	1,208,916
1821	opbrengst	van	de	opiumpacht	*f*	1,522,938
1822	„	„	„	„	„	1,516,080
1823	„	„	„	„	„	1,244,928

Uit deze opgave is genoegzaam af te leiden, hoe de pachters, althans tot 1821, baat vonden bij hunne speculatie, aangezien de pachtschat jaarlijks bij opbod verhoogd werd. De mededinging nam tevens toe, en het verbruik van opium steeg aanmerkelijk. Eene voorname omstandigheid echter, welke op het cijfer der pacht grooten invloed had, was de toenemende gewildheid der goedkoopere Turksche opium. Deze soort had in den beginne met vele vooroordeelen te kampen. In 1815, verhaalt CRAWFURD *), wilden de Chinesche pachters te naauwernood een paar kisten ontvangen voor ¹/₃ van den prijs der Bengaalsche. Reeds in 1818 daarentegen bedongen zij uitdrukkelijk van de leveranciers, dat drie vierden der te leveren hoeveelheid uit Turksche opium zouden bestaan. Van daar vermoedelijk de aanmerkelijke verhooging in den pachtschat van 1819.

Wij hebben reeds verhaald, dat de pacht over de jaren 1824, 1825 en 1826 tegelijk werd afgestaan. Dat was een voor de schatkist voordeelige maatregel, want de pacht steeg toen tot *f* 2,588,644 's jaars, dus ruim het dubbele van dien van 1823.

In het tijdvak dat nu volgt, in 1827 namelijk, zien wij een nieuw ligchaam op het tooneel van den opiumhandel verschijnen. 't Is de Nederlandsche Handelmaatschappij. Bij de opveiling bleef het hoogste bod beneden den pachtschat van de vorige drie jaren. Maar terstond nadat dit bod gedaan was, aanvaardde de faktorij der Nederlandsche Handelmaatschappij te Batavia de pacht, onder verpligting, dat zij den pachtschat, zoo als het hoogste bod bij de opveiling gedaan was, zou betalen, en bovendien nog twee zevende gedeelte van de zuivere winst zou uitkeeren, tot welker berekening de kosten van beheer niet medetelden. Aan de faktorij werd alleen afslag van pachtpenningen toegezegd voor het verlies, dat zij door de onlusten, die toen, door den opstand van DIPO NEGORO, op Java waren uitgebarsten, zoude lijden; dit verlies moest echter door ontwijfelbare bewijzen gestaafd zijn, waarbij het kontrakt de grootste gestrengheid voorschreef. De faktorij schijnt derhalve, niettegenstaande de afloop der opveiling het tegendeel had kunnen doen vreezen, in ruime mate op eenen gunstigen uitslag der pacht te hebben vertrouwd.

Uit de voorwaarden was intusschen een belangrijk punt doorgehaald: de vrijheid van den handel in opium, voor zoo veel ongebroken hoeveel-

*) History of the Indian Archipelago vol 1 (articles of importation).

heden van kisten van 125 ponden betreft. Niemand dan de faktorij en de door haar geautoriseerden hadden het regt amfioen te bezitten, in welke hoeveelheid ook. Overigens hield men zich, behalve wederom eenige versterking, aan de vroegere voorwaarden. De faktorij kon dus zelve den prijs van het artikel bepalen. Zij deed zulks, verpligtte hare pachters, om alle opium, en wel niet minder dan eene vastgestelde hoeveelheid, tegen dien door haar bepaalden prijs (*f* 4500 voor Bengaalsche en *f* 4000 voor Turksche amfioen de kist, betaalbaar voor de helft in zilveren en de andere helft in koperen guldens) van haar te koopen, en legde hun bovendien de voldoening eener maandelijksche pachtsom op. Het waren zoodanige bepalingen, welke haar eene niet-onaanzienlijke winst verschaften, in weerwil dat de oorlog een uitgestrekt en wel het voornaamste gedeelte van het pachtgebied onveilig maakte. Men beweert zelfs, dat de oorlog eene hoofd-oorzaak was van dezen voordeeligen uitslag, want juist op het tooneel van den krijg nam het verbruik buitensporig toe. Zulks laat zich verklaren door de menigte van inlandsche troepen, die toenmaals in de Vorstenlanden, waar het gebruik van opium zoo algemeen is, zamenstroomde. 't Is bekend hoe zulke strijders zich door amfioen trachten te ontvlammen, en hoe het belang hunner aanvoerders medebrengt dit zoo veel mogelijk aan te moedigen. Aan den anderen kant echter verdient het opmerking, dat de bevolking, ofschoon tegen de regering in opstand, nogtans de individuële regten genoegzaam eerbiedigde, om den amfioenpachter zijne waar behoorlijk te voldoen. De smokkelhandel moet intusschen tevens ijverig werkzaam zijn geweest. Maar in weerwil van dien smokkelhandel, heeft de Nederlandsche Handelmaatschappij aanzienlijke voordeelen van hare operatiën behaald. Niet alleen heeft zij den pachtschat van *f* 2,588,466 jaarlijks aan het Gouvernement opgebragt, maar daarenboven in de genoemde drie jaren van 1827 tot 1829 ongeveer een millioen voordeel behaald, waarvan het Gouvernement, ingevolge het hierboven medegedeelde kontrakt, ²/₇ genoot. Gemiddeld werden 575 kisten 's jaars door haar verkocht.

Geen wonder, dat deze voordeelige uitkomst de Nederlandsche Handelmaatschappij aanmoedigde, om op den ingeslagen weg voort te gaan. Zij had nu eenmaal geoordeeld, dat de wetten der zedelijkheid haar niet verboden, om het verbruik van opium onder de Javanen zoo veel mogelijk te bevorderen, ten einde daardoor winsten te behalen; zij begreep dat dit meer haar roeping was, dan het opsporen van nieuwe kanalen voor den handel, en nieuwe uitwegen voor de produkten der Nederlandsche nijverheid; 't was dus natuurlijk, dat zij, toen het kontrakt geëindigd was, zich genegen gevoelde, om weder een ander aan te gaan. Ook voor de drie volgende jaren, 1830, 1831 en 1832 pachtte zij den alleenhandel in opium. Het stelsel, waarop die verpachting gegrond was, bleef, wat de voorwaarden aangaat, bijkans geheel hetzelfde. Men vindt ze in het Staatsblad van 1829 n°. 127 en van 1830 n°. 50. Nu en dan werden alleen de bepalingen tegen de overtreders weder eenigzins versterkt. Maar in de betrek-

king van het Gouvernement tot den pachter had in één belangrijk opzigt eene groote verandering plaats.

De pacht was namelijk thans op nieuw aan de faktorij der Nederlandsche Handelmaatschappij afgestaan, maar niet meer onder een waarborg van hare zijde voor een zekeren pachtschat, vermeerderd met een aandeel in de winsten. Ditmaal werd de zaak juist omgekeerd en verzekerde het Gouvernement eene winst aan de faktorij. Wat was hiervan het gevolg? Dat de faktorij blootelijk, en wel in zeer bekrompen zin, beheerderesse werd der pacht voor het Gouvernement. Zij hield op pachter te zijn. Zij administreerde slechts. De eigenlijke pachters waren hare onderpachters. Zij had er dus geen voordeel meer bij, of de zaken eenen goeden of ongunstigen loop namen. Immers haar voordeel stond vast. Zij zorgde voor den aanvoer der benoodigde opium, voor de keuze van pachters en voor de inning der gelden. Hiermede waren hare bemoeijenissen geëindigd, en hiermede was de winst — ƒ 300,000 's jaars die haar door 't Gouvernement werd toegezegd — verdiend. Bovendien had zij hare winst op de opium, die zij tegen eenen vasten prijs aan de onderpachters leverde. Haar streven was dus even als vroeger, om zoo veel mogelijk van de hand te zetten.. Zij bleef er belang bij houden, dat het verbruik van opium onder de Javanen al meer en meer werd uitgebreid. Maar bij de soliditeit der pachters en de gereede voldoening der pachtpenningen had zij geen belang. Dit alles liep voor rekening van het Gouvernement; en hare winst op de opium was daarbij in alle geval genoegzaam verzekerd.

Gedurende dit drietal jaren van het nieuwe kontrakt, 1830, 1831 en 1832, was het verbruik door elkander ongeveer 600 kisten 's jaars, dus jaarlijks 25 kisten meer dan in het vorige tijdvak. In 1830 en 1831 bedroeg het verbruik zelfs over de 600 kisten. In 1832 beweerden de onderpachters evenwel groote verliezen te hebben geleden. Voornamelijk was daaraan, volgens officiële bescheiden, de sluikhandel schuld, die toen met vermeerderden ijver schijnt gedreven te zijn, en meest aan Rembang's en Japara's kusten de schoonste schuilhoeken vond, gelijk nog heden ten dage. Doch ook eene andere oorzaak, gewigtiger misschien dan de evengenoemde, werd door de pachters met luide klagten aangevoerd. Uit den aard van het kontrakt tusschen het Gouvernement en de Nederlandsche Handelmaatschappij vloeide voort, dat deze er geen het minste belang bij had, opium van eene goede kwaliteit te leveren; integendeel, opium van mindere hoedanigheid is goedkooper te verkrijgen, en haalde op Java toch denzelfden prijs als de beste soort. Nu klaagden de onderpachters luide over de slechte hoedanigheid der opium, die zij van de Handelmaatschappij ontvingen. Het is te begrijpen, hoeveel schade hun daardoor toegebragt kon worden, wanneer men zich herinnert, hoe de tjandoe *) bereid wordt, en hoe de pachters, vertrouwende op het erlangen van goede opium, de tjandoe berekenden op 9 of 10 thails de katti en hiernaar hun bod be-

*) Zie de vorige aflevering blz. 18 en 188.

paalden, terwijl zij nu soms niet meer dan 5 thails tjandoe uit een katti opium verkregen.

Toen alzoo dit nieuwe kontrakt ten einde liep, begon zich de overtuiging meer en meer te vestigen, dat het niet verlengd moest worden. Al wil men ook aannemen, dat de faktorij werkelijk zich met het haar toegezegd loon vergenoegde en alzoo de belangen van 's lands kas niet verwaarloosde; al houdt men het er ook voor dat de klagten der onderpachters, dat zij slechte opium ontvingen, ongegrond waren; toch schenen de feilen van het stelsel zoo groot, dat het verlaten moest worden. Wel waren er, die het behoud der Nederlandsche Handelmaatschappij als pachteresse ten sterkste verdedigden. Zoo luidde onder anderen een advis aldus: „Zoo lang de amfioenpacht in handen der faktorij blijft, is zij *eene geheel nationale zaak*, waarvan alle direkte en indirekte voordeelen in den boezem der Hollandsche natie gestort worden. Vier vijfde gedeelte der geheele hoeveelheid opium wordt te Smyrna door een Hollandsch huis gekocht, met Hollandsche schepen naar Holland gebragt, van daar met Hollandsche schepen naar Java vervoerd; vracht en assurantie worden door Hollanders verdiend. *De winst, die op de opiumpacht van Java behaald wordt, komt ten voordeele van* 1700 *Hollandsche deelhebbers der Maatschappij; de produkten, die voor de waarde der opium gekocht worden, vertrekken met Hollandsche schepen en verlevendigen de vaderlandsche markten.* — Geheel anders is het, wanneer een ander, wie dan ook, pachter wordt. De eerste poging is dan, zoo weinig mogelijk Turksche opium te gebruiken, en Bengaalsche en Bombaysche in de plaats te stellen. De volstrekt benoodigde Turksche opium wordt niet meer te Smyrna maar te Londen gekocht, en met Engelsche schepen naar Java gebragt. De retoeren worden met Engelsche schepen vervoerd en, komen zij af op de Hollandsche markten, zij worden aan vreemde aldaar gevestigde huizen geconsigneerd. Ook de direkte op Java te behalen voordeelen komen dan zeker gedeeltelijk, zoo niet geheel, in handen van vreemdelingen. Zóó was het vóór dat de faktorij in 1827 pachter werd, — zoo zou het weder worden. En toch Java is eene Hollandsche kolonie; de Hollandsche natie heeft behoefte aan de voordeelen, die Java opleveren kan; zij heeft geen de minste reden tot dankbaarheid aan vreemde natiën; door niet ééne wordt zij begunstigd en zelfs naar regtvaardigheid behandeld. Waarom zal zij vreemdelingen begunstigen?"

Wij zullen ons oordeel over dit advis niet uitspreken; wij zullen alleen den lezer herinneren, dat hier sprake is van *opium*, van den *handel in opium op Java!*

In weerwil van dit en dergelijke vertoogen, begreep de regering, dat zij een ander stelsel moest volgen. Zij werd daartoe nog door eene andere drangreden genoopt, die wij thans zullen uiteenzetten.

Wij hebben reeds gezegd, dat de faktorij er belang bij had, om veel opium aan de onderpachters te leveren, dewijl zij eene niet onaanzienlijke winst trok van het verschil tusschen hetgeen de opium haar kostte en den

prijs, waarvoor zij dat heulsap aan de onderpachters verkocht. Haar streven moest dus natuurlijk zijn het slijten eener zoo groot mogelijke hoeveelheid. De prijs, waarvoor zij de opium afleverde, was niet buitensporig zwaar, namelijk *f* 4500 en *f* 4000, later *f* 4000 en *f* 3000 (²/₃ zilver en ¹/₃ koper) de kist, naar gelang Bengaalsche of Turksche amfioen verstrekt werd. De onderpachters schijnen het artikel voor het dubbele of daaromstreeks, nimmer voor meer dan *f* 10,000, te hebben van de hand gezet, en waren daartoe wel verpligt, zoo zij den pachtschat opbrengen en nog eene betaling voor hunne moeite en een goede winst wilden genieten. Ook hun belang maakte dus een menigvuldig vertier raadzaam, en daar dit niet te verkrijgen was, zonder dragelijke prijzen; werden deze zoo laag mogelijk gesteld. Vandaar van hunne zijde almede bevordering van het gebruik, 't welk trouwens niet naliet eene hoogere vlugt te nemen, en op sommige plaatsen zelfs ongeregeldheden veroorzaakte. Men voege hierbij den armoedigen toestand der bevolking in de vorstenlanden na den oorlog, die, van den kant van DIPO NEGORO en de zijnen, door heffingen en afpersingen, en van den kant der bevolking ook met vrijwillige opofferingen, vergezeld ging. *In dien staat van zaken, begreep de regering, dat het opium schuiven een wezenlijk kwaad was geworden, en dat het noodig was dit zoo veel mogelijk te fnuiken.* Maar toch wilde zij de voordeelen voor 's lands kas niet opgeven, door, gelijk in de Preanger-regentschappen, den invoer van opium op geheel Java te verbieden. Zij trachtte dus hetgeen het middel nog afwerpen kon ongedeeld voor zich te behouden, en tevens voor te komen, dat het kwaad zich al te zeer uitbreidde.

Het was de heer ROBERT SCOTT, — vroeger in het belang der faktorij, toen in dat van het gouvernement, werkzaam voor de amfioenzaken, — die thans luide het beginsel aanbeval, om, door eene hooge opvoering van den prijs, de consumtie te beteugelen, zonder derving van inkomsten. Aan hem werd in dien geest, reeds in 't midden van 1832, het laatste pachtjaar der faktorij, opgedragen, om de pacht over 't volgende jaar in iedere residentie op te veilen en daarvoor onderhandsche kontrakten te sluiten ten overstaan van den resident, op deze hoofdvoorwaarden: dat de pachter verpligt zoude zijn, zich van amfioen te voorzien uit 's lands voorraad; dat door de hoeveelheid een minimum zou worden bepaald met onderling goedvinden, waarvoor de pachter aannam te voldoen *f* 120 de katti of ¹/₁₀₀ kist, van welke som een gedeelte zou worden beschouwd als pachtschat, terwijl omtrent den prijs van het meer benoodigde dan dit minimum zou worden overeengekomen.

Nu werd de Handelmaatschappij eenvoudig de agent van het gouvernement, door wier tusschenkomst het zich de opium aanschafte. De staat was de eenige bevoegde leveraar van dat heulsap. Een volstrekte alleenhandel was weder ingevoerd.

't Scheen dat de uitwerking van dit stelsel aan de verwachting beantwoordde. Ten minste werden in 1833 aan de pachters niet meer verstrekt dan 423 kisten opium. In 't vorige jaar waren ongeveer 600 kisten afge-

leverd; zoodat het verbruik met 175 kisten verminderd, en in dat opzigt het doel niet was gemist. Die 423 kisten hadden de schatkist met ongeveer *f* 4,800,000 gestijfd, waarvan echter een millioen voor 't kostende van de amfioen moet worden afgetrokken. De zuivere winst liep alzoo eenige tonnen hooger, dan die in de vorige jaren behaald. Ook hier was het oogmerk bereikt. Maar er is eene keerzijde van dit schoone tafereel. Het kan niet anders, of dit mindere debiet moet met eene toeneming van sluikhandel zijn gepaard gegaan; want het belang der pachters maakte het voor hen zelven raadzaam, dien sluikhandel voor eigen rekening te drijven of aan te moedigen, wanneer maar het gesmokkelde heulsap aan hen geleverd werd. Gesteld b.v. dat een pachter had aangenomen te ontvangen 40 kisten tegen *f* 120 de katti in een distrikt waar vroeger 60 kisten verbruikt werden, en dat de onkosten gemeenlijk bedragen *f* 50 de katti; alsdan zou hij zich een opbrengst moeten verzekeren van *f* 680,000 en dus den prijs per katti voor den consument bepalen op *f* 170. Schaft hij zich echter ter sluik nog 20 kisten aan tegen *f* 40 de katti, zoo vermeerderen zijne onkosten wel tot *f* 860,000, maar, om deze te innen, behoeft hij de waar niet hooger te stellen dan op *f* 143 de katti. En het is genoegzaam aannemelijk, dat 60 kisten in dat geval met meer gemak tegen *f* 143, dan 40 tegen 170 gesleten zouden kunnen worden.

Het bestuur volhardde bij dit stelsel; alleen werden de onderhandsche overeenkomsten in openbare veilingen veranderd. In 1834 en 1835 werd ongeveer hetzelfde lage bedrag van wettig verbruik van opium verkregen, namelijk 447 en 465 kisten, benevens pachtsommen van *f* 5,275,080 en *f* 5,580,000, die, nadat de kosten van de opium daarvan zijn afgetrokken, als winst voor de schatkist kunnen worden aangemerkt. Die sommen leden echter eene niet geringe daling door de slechte hoedanigheid van het geleverde heulsap, waardoor aan de pachters aanzienlijke schadevergoedingen moesten gegeven worden.

In 1836 werd in de voorwaarden der pacht eene belangrijke wijziging gebragt. Terwijl namelijk in de voorgaande jaren hij pachter werd, die voor de grootste hoeveelheid opium tegen *f* 120 koper de katti inschreef, onder welken prijs men den pachtschat begrepen aanmerkte, zoude thans pachter zijn de bieder van den hoogsten pachtschat, boven en behalve de verpligte aanneming eener bepaalde minste hoeveelheid opium tegen *f* 120 de katti.

De uitslag was, dat de pachters gezamenlijk aannamen 43,002 kattis amfioen . . . . *f* 5,160,240
en eenen pachtschat van . . . . - 726,840
dus . . *f* 5,887,080

waardoor het gouvernement voor de opium verkreeg *f* 137 de katti.

Ook over 1837 verbonden zich de pachters, wat de hoofdzaak betreft, onder dezelfde voorwaarden tot eenen pachtschat van . . . *f* 1,472,052
tegen verpligte aanneming van minstens 41,924 kattis opium voor. - 5,026,140
f 6,498,192

Voor 1838 werd het minimum der door de pachters van het gouvernement te koopen opium bepaald op 990 kattis Bengaalsche opium 's maands, en wel de eerste soort tegen *f* 125 en de andere tegen den ouden prijs van *f* 120 de katti, makende over 't geheele jaar 41820 kattis, tegen *f* 5,077,800
zij verbonden zich voor een pachtschat van . . . . . . - 2,805,552
f 7,883,352
't welk den verkoopprijs voor het gouvernement tot *f* 188½ de katti verhoogde.

Over 1839 geschiedde de verpachting op dezelfde voorwaarden; met bepaling, dat de keuring der opium zoude geschieden ten overstaan van het plaatselijk bestuur door twee onpartijdige deskundige Europesche kooplieden en een gelijk getal Chinezen, in 't bijzijn van iemand van wege de faktorij der Nederlandsche Handelmaatschappij, die nog altoos de leverancier van de opium bleef, en met vrijlating aan de pachters, om daarbij hunne belangen te doen gelden. Deze bepaling vond haren oorsprong in geschillen of klagten over de hoedanigheid der geleverde opium. Voor dit jaar 1839 werd, op die wijze, een pachtschat geboden van . . . . *f* 2,405,280
boven de verpligte aanneming van 41,820 kattis amfioen, tegen - 5,077,800
Te zamen . . . *f* 7,483,080
waardoor het kostende der opium voor de pacht in 't algemeen tot *f* 179 de katti daalde, en het gouvernement alzoo ongeveer vier tonnen schats op de pacht minder verdiende dan het vorige jaar.

Omtrent de oorzaak dezer vermindering bestaan verschillende gevoelens. Eenigen schrijven haar bepaald toe aan de gemelde slechte hoedanigheid der opium, welke aan de pachters over 1838 verstrekt werd. De gegadigden zouden, volgens hen, daardoor afgeschrikt zijn, om bij het hooge pachtcijfer van dat jaar te blijven. Anderen beweren, dat men de wonderbare stijging der pacht in 1838 moet verklaren uit eene gerezen oneenigheid tusschen die partijen, wier zamenspanning vroeger den lande minder had doen genieten dan de wezenlijke waarde van het middel. De eersten daarentegen houden het er voor, dat deze oneenigheid eene overdrijving van de zijde der mededingers ten gevolge heeft gehad, welke overdrijving door verliezen gestraft werd. Naar hun inzien was het dus bijna met zekerheid vooraf te berekenen, dat het toen geboden cijfer niet meer verkregen zoude worden.

In 1840 treffen wij weder eene daling der pacht aan. Terwijl de verpligte hoeveelheid amfioen bleef als in 1838 en 1839, dat is, ter waarde van. *f* 5,077,800
bedroeg de pachtschat nu slechts . . . . - 2,116,920
Te zamen . . . *f* 7,194,720
zijnde *f* 172 de katti. De voorwaarden hadden geene verandering ondergaan, dan met opzigt tot de keuring der opium. Hieromtrent was thans bepaald: „dat aan de pachters, zoo veel mogelijk, *goede* opium zal worden verstrekt, doch dat, wanneer op dit punt verschil mogt ontstaan, het daarvoor gehouden zal worden, dat het Gouvernement aan zijne verplig-

tingen voldaan en de pachter geen reden van bezwaar heeft, wanneer de opium, in elke aflevering begrepen, door elkander genomen, zal zijn van eene hoedanigheid, welke in den handel, volgens gewoonte, als „goed en leverbaar" wordt erkend. De beoordeeling en uitwijzing hiervan zoude geschieden door eene commissie, zamengesteld uit: twee onzijdige deskundige Europesche kooplieden en één onpartijdig deskundig Chinees, in tegenwoordigheid van den resident en iemand van wege de faktorij.

In dit jaar waren de pachters bijzonder met de opium, die hun verstrekt werd, te vreden. Er hadden geene toegiften voor mindere soorten plaats. Aan dezen gunstigen ommekeer heeft men dan ook, naar 't gevoelen van velen, dien van het pachtcijfer te danken voor 1841. Dat cijfer beliep eene som van . . . . *f* 3,447,480
terwijl het minimum der aan te nemen opium gewijzigd werd in 940 kattis Bengaalsche en 2615 kattis Levantsche 's maands of 's jaars 42,660 kattis, ditmaal tegen *f* 120 koper voor iedere soort, alzoo. . . . . - 5,119,200
Te zamen . . . *f* 8,566,680

Het minimum bragt thans der schatkist ruim *f* 200 de katti op.

Op dezelfde voorwaarden leverde het middel in 1842 eenen pachtschat op van . . . . *f* 3,720,480
waarbij voor $426\frac{60}{100}$ kisten opium . . . . - 5,119,200
Te zamen . . . *f* 8,839,680
of *f* 207 de katti.

Wij zijn thans genaderd tot het tijdstip, waarmede eene geheel nieuwe periode der geschiedenis van de opiumpacht op Java begint. Het sedert 1836 gevolgde stelsel werd in 1842 verlaten, en de grondslag is toen gelegd van de beginselen, welke tegenwoordig nog in de opiumpacht heerschende zijn. In een volgend hoofdstuk zullen wij dat stelsel behandelen.

(*Wordt vervolgd.*)



Is de wetenschap der staathuishoudkunde uitgesloten van de Indische maatschappijen?



Onder de tallooze ketterijen, die men omtrent onze koloniën zoo dikwijls verneemt, en die op de min kundigen in koloniale aangelegenheden eenigen indruk maken, behoort ook de stelling: dat de beginselen van de wetenschap der staathuishoudkunde, die in Europa van toepassing zijn, niet geldig zijn in Indië. Deze stelling wordt zoo vaak herhaald, dat zij bij eenige oppervlakkige beoordeelaars de kracht heeft verkregen van een axioma. In de eerste plaats duidt zij echter eene zeer onvolledige kennis aan van den omvang en den aard dier wetenschap der staathuishoudkunde. Immers zij leert, hoe de waarden in de maatschappij worden voortgebragt, verdeeld en verbruikt. Zij is eene wetenschap van opmerking, zij klimt van de uitwerkselen op tot de oorzaken, en verklaart het hoe en waarom van deze uitwerkselen. Zij neemt den mensch en de maatschappij bij de geboorte. Zij onderzoekt, hoe de mensch, zelfs in zijnen onbeschaafdsten toestand, waarden voortbrengt, verruilt en verbruikt, hoe aanvankelijk die voortbrenging, die ruiling, dat verbruik hoogst onvolmaakt plaats hebben, doch hoe eindelijk de ontwikkeling van het groote beginsel der verdeeling van den arbeid al deze verschillende functiën uitbreidt en volmaakt.

De staathuishoudkunde omvat dus den mensch en de maatschappijen in alle toestanden en phases, in alle trappen van ontwikkeling en beschaving. En ofschoon de kennis, die deze wetenschap tot dusverre heeft geschonken, zeker nog vele uitbreiding, verbetering en zuivering behoeft, zou het eene miskenning zijn van haar tegenwoordig gewigt en hare waarde, indien men beweerde, dat zij slechts de Europesche zamenleving op het oog heeft en dat hare lessen niet voor Indische toestanden en maatschappijen van toepassing zijn.

De staathuishoudkunde gaat uit van eenige axiomata, die den grondslag uitmaken dier wetenschap, en ontleend zijn uit de menschelijke neigingen, hoedanigheden en fakulteiten, welke overal dezelfde zijn. Nu mogen die fakulteiten in Europa meer ontwikkeld zijn dan in Indië, in beide werelddeelen zijn ze niet te min dezelfde en kunnen dus wel in talrijkheid en omvang verschillen, maar in aard en wezen doen ze dezelfde behoeften geboren worden. Een dezer axiomata leert onder anderen, dat elk mensch geneigd is tot vermeerdering van zijne genietingen, en dat bij ieder mensch de prikkel bestaat tot voortbrenging van die waarden, waardoor hij die genieting kan doen toenemen. Zij leert echter tegelijk, dat deze prikkel kan worden on-

derdrukt, doch niet geheel weggenomen. De onderdrukking heeft plaats, wanneer, hetzij de produktie wordt belemmerd, hetzij de ruiling wordt vermoeijelijkt, die het geproduceerde moet doen vervangen door andere waarden. Deze belemmering ontneemt of vermindert de waarde van het voortgebragte en verdooft dus den prikkel tot eene nieuwe voortbrenging. Dit uitwerksel is niet afhankelijk van plaats of omstandigheden. Door dezelfde oorzaken worden overal dezelfde uitwerkselen ondervonden.

Onder de beletselen der produktie komen natuurlijk het eerst in aanmerking die, welke ontstaan uit een gebrekkig, onbillijk stelsel van beheer. Zij werken op eene groote schaal en hun verderfelijke invloed doet zich algemeen gevoelen. Van daar, dat zich in die landen, waar een despotiek bestuur allen eigendom, dat is het genot van de vruchten des arbeids, ongewis maakt, de arbeidzaamheid der bevolking afneemt en armoede en gebrek, lusteloosheid en overschilligheid het kenmerk zijn van den maatschappelijken toestand en van de groote menigte, waaruit de maatschappij is zaamgesteld. Want de mensch heeft wel de neiging om *eigene* genietingen, maar niet om uit eigen beweging en zonder eenige belooning die *van anderen* te vermeerderen. Die hieraan zou willen twijfelen, doorbladere de geschiedenis van Europa en hij zal ras bespeuren, dat de arbeidzaamheid der bevolkingen toenam of afnam, naarmate het bestuur door ontzag voor den eigendom en door de handhaving van orde en veiligheid den prikkel der voortbrenging versterkte of verstompte. Hij, die thans den tragen Siciliaan aanschouwt, zou daarin naauwelijks den zoon erkennen dier nijvere landbouwers, die vroeger voor Sicilië den naam verwierven van de koornschuur van Italië. Wie zou in den werkeloozen ijdelen Spanjaard het kroost erkennen van die wakkere en ondernemende Hidalgos, die vroeger de halve aarde met eene wereldheerschappij bedreigden en eene nieuwe wereld voor het verbaasde oog van het oude Europa ontdekten? Wanneer dus in de arbeidzaamheid van twee volkeren verschil bestaat, dan zoeke men dit niet alleen en hoofdzakelijk in hunnen natuurlijken aanleg, maar, onder meer bijkomende omstandigheden, voor alles in het verschil der instellingen, in den meerderen of minderen eerbied, die voor het heilig eigendomsregt wordt gekoesterd. Het is dit verschil, dat de staathuishoudkunde waarneemt en uitlegt, en reeds daarom alleen is zij overal van toepassing.

't Zijn deze opmerkingen welke ons op nieuw voor den geest zweefden, bij de lezing van eene korte bijdrage voorkomende in het thans overleden „Indisch archief," (1e jaargang 2de deel bladz. 75). De bijdrage voert tot opschrift: *Gedachten over de toepassing der beginselen van Europesche staathuishoudkunde op Nederlandsch Indië.* Deze gedachten, ofschoon zij niet overeenkomen met de onze, dragen het onmiskenbaar bewijs van goede trouw en overtuiging. Blijkbaar zijn zij uit de pen gevloeid van iemand, die wel de waarheid zocht, maar, zoo wij gelooven, niet altijd den juisten weg insloeg om haar te vinden.

Onze eerste opmerking betreft den titel, die de dwaling waarin de schrij-

vor verkeert al dadelijk doet uitkomen. Hij wil zijne gedachten mededeelen over de toepassing der beginselen van „*Europesche* staathuishoudkunde" op Nederlandsch Indië. Maar er is geene Europesche of Aziatische of Amerikaansche staathuishoudkunde, er is maar ééne algemeene wetenschap der staathuishoudkunde, die zelve hare lessen van toepassing maakt op de verschillende landen der aarde.

Ook in de eerste zinsnede van zijn geschrift, springt deze dwaling in het oog. Tot dus verre, zegt hij, hebben de groote mannen der Engelsche Fransche, Italiaansche en Duitsche school het veld der wetenschap wijd en zijd bearbeid voor Europesche, of daarmede in beschaving gelijk staande, natiën; maar verder niet. Neen, antwoorden wij, niet voor Europesche natiën, maar voor alle natiën der wereld. De grondstellingen, die zij hebben aan 't licht gebragt, zijn overal door alle tijden heen dezelfde; slechts de wijze van hare toepassing is verschillend.

Na over het verschil tusschen staatkunde en staathuishoudkunde te hebben uitgewijd, en na beweerd te hebben, dat „de économische orde van Europa met die van Indië hemelsbreed verschilt," alsof dit eenige kracht van bewijs had voor de stelling, dat daarom de algemeene wetenschap der staathuishoudkunde Indië niet in haren schoot had opgenomen, maakt de schrijver opmerkzaam op vier „omstandigheden," zoo als hij ze noemt, als bewijzen voor zijne stelling, waarbij wij thans zullen stilstaan. De eerste is deze: „De Europesche économisten onderstellen al de deelen eens Rijks te zijn homogeen en in het genot van dezelfde politieke regten. Maar de archipel is geen deel van het Nederlandsche rijk, zoo als Drenthe, Zeeland, zelfs geene kolonie, zoo als onze voormalige nederzetting aan de Kaap; het is een *wingewest*, welks belangen zeker zooveel mogelijk moeten worden bevorderd, doch ook dadelijk moeten zwichten, wanneer het oppergezag tusschen genoemde belangen en die des vaderlands te kiezen heeft. In Nederland leidt de hoofdstrekking der wetten naar het belang der geregeerden; in Nederlandsch Indië leidt die hoofdstrekking naar het belang der overheerschers, door een absoluut bestuur vertegenwoordigd."

Het is niet duidelijk, hoe, bij de économisten van eenigen naam, van deze door den schrijver beweerde homogeneïteit tusschen al de deelen van een rijk eenig spoor zou zijn te vinden. De staathuishoudkunde beschouwt elken toestand, zoo wel homogeen als heterogeen, en verklaart de uitwerking, die deze homogeneïteit of heterogeneïteit uitoefenen op de voortbrenging, de verdeeling en het verbruik der rijkdommen. Oostenrijk, Zwitserland, de Vereenigde Staten van Amerika maken drie rijken uit, waarvan de deelen volstrekt niet homogeen zijn, volstrekt niet in het genot zijn van dezelfde politieke regten. Die regten verschillen onmetelijk tusschen Bohemen, Hongarije en de eigenlijk gezegde Oostenrijksche landen, tusschen de onderscheidene cantons en tusschen de slaven houdende of zuidelijke en noordelijke staten der Unie. En toch zal wel niemand durven beweren dat de „Europesche économisten" die landen en rijken uitsluiten van de toepassing der lessen hunner wetenschap.

Maar in eene groote dwaling vervalt men, wanneer men Nederlandsch Indië een wingewest noemt van Nederland. Hij, die de geschiedenis onzer vestiging in den archipel aandachtig en met oordeel naleest, zal ras de overtuiging erlangen, dat de aanzienlijkste gedeelten van ons grondgebied in Indië, *door verdragen en overeenkomsten*, met Nederland zijn vereenigd. Zij maken dus een integraal deel van het rijk uit, dat door een ander regeringstelsel wordt bestuurd, hetwelk meer met den eigenaardigen toestand des lands overeenstemt. De benaming van „wingewest" brengt de veronderstelling mede, dat de onderwerping van onze Indische onderdanen slechts door geweld was verkregen. Ware dit werkelijk het geval, dan zou elke volksbeweging, elke opstand, waarbij de Indiër zich aan onze heerschappij tracht te onttrekken, een heilige en regtvaardige strijd zijn. Wie zou toch kunnen afkeuren, dat hij, die door geweld werd ten onder gebragt, of als overwonnen werd behandeld, zich ook door geweld aan deze onderdrukking onttrok? En het is juist dit regt, hetwelk wij aan onze Indische medeburgers betwisten. Teregt werd door den heer VAN HOËVELL, in de zitting der tweede kamer der Staten-Generaal, tegen zulk eene bewering geijverd, toen een der leden, de heer VAN HALL, in de zitting van 11 Julij 1850, verklaarde: „dat wij de inlandsche bevolking van Java behooren te beschouwen als eene *overwonnen* bevolking, die onder ons bestuur leeft." Met allen grond voerde hij daartegen aan: „Op geschiedkundige gronden kan ik bewijzen, dat dit eene verkeerde voorstelling is. Ik zal u echter niet vermoeijen met een breedvoerig betoog; maar alleen zeggen, dat, ofschoon inderdaad een klein gedeelte van de inlandsche bevolking van onze Oost-Indische bezittingen ten gevolge van overwinningen gebragt werd tot den toestand, waarin het zich thans bevindt, echter een groot gedeelte van die inlandsche bevolking, en verreweg het grootste deel van Java, in dien toestand kwam ten gevolge van *traktaten* en *kontrakten*. Ik zal niet verder teruggaan dan het jaar 1830. Ik zal u herinneren, hoe, in dat jaar, ten gevolge van traktaten, gesloten met den sulthan van Djokjokarta en den soesoehoenan van Soerakarta, de residentiën Banjoemas en Bagelen, Madioen en Kediri, die aan die twee vorsten behoorden, nu onder het onmiddellijk gezag van het Gouvernement zijn geplaatst. En dit geschiedde niet, ten gevolge van overwinningen op Soerakarta en Djokjokarta behaald; niet omdat die residentiën Banjoemas en Bagelen, Madioen en Kediri overwonnen waren, want er was geen oorlog tegen die vorsten gevoerd; maar het was enkel het gevolg van traktaten."

De tweede „omstandigheid," die de schrijver aanhaalt als bewijs voor zijne stelling is deze: „De Europesche économisten onderstellen eene volkomen vrijheid in het onderling verkeer van alle volkeren des aardbols, — eene wereld*markt*, zich uitstrekkende over alle landen waar beduidend wordt voorgebragt en verbruikt, — waarop alle voortbrengers en alle voortbrengsels komen te staan, om de voordeeligste ruilingen te waarborgen, — om met den overvloed van deze het gebrek op gene plaats dadelijk aan te vullen. Van die, zelfs in Europa, nog grootendeels denk-

beeldige wereldmarkt is de Indische archipel daadzakelijk uitgesloten. Tot eigenbelang, tot zelfbehoud, begreep de overheerscher èn handel èn produktie op zekere wijze te moeten regelen, — het verkeer met vreemde natiën, zelfs het verkeer der eilanden onderling, aan hechte banden te moeten leggen; — dit geschiedde."

Ook hier bedriegt zich de schrijver door zijne bewering, dat de Europesche économisten eene volkomen vrijheid in het onderling verkeer van alle volken des aardbols veronderstellen. De meeste économisten prijzen deze vrijheid wel aan, maar veronderstellen volstrekt niet dat zij reeds bestaat. Zij prijzen haar ook aan tusschen eene volkplanting en den moederstaat. Zij, die zich de geschriften van RICARDO, BENTHAM, MACCULLOCH en zoo vele anderen hebben eigen gemaakt, zullen zich hebben kunnen vergewissen, dat juist de mildste beginselen van koloniaal beheer ook voor het moederland de voordeeligsten zijn. Het is juist de schoonste zege, die door de gezonde beginselen der staathuishoudkunde is behaald, dat zij onwederlegbaar de ongegrondheid hebben bewezen der vroeger zoo vaak herhaalde stelling: *dat de belangen van het moederland in strijd zijn met die van zijne kolonie!*

Even weinig grond als deze tweede, heeft de „derde omstandigheid," waarop de schrijver wijst. „De Europesche économisten stellen: dat, behoudens zekere calamiteiten, elk land juist zoo veel inwoners heeft of weldra krijgen zal, als er portiën levensonderhoud in worden voortgebragt of zijn te vinden, en dat elk volk dat geen gebrek aan grond, kapitaal of nijverheid heeft, in 28, 25 of zelfs minder jaren verdubbelt. Zulks moge waar zijn voor de gematigde luchtstreek, — het moge zelfs gedeeltelijk waar zijn voor Java, — doch het is niet algemeen waar voor den ganschen archipel. Op Boeroe en Batjan, bij voorbeeld, is $^{19}/_{20}$ van den bodem onbewoond, — de sagoboom staat te rotten in de bosschen; de Halfoer is betrekkelijk vlijtig en leerzaam van geaardheid; desniettemin gaat het sinds eeuwen reeds onbeduidende cijfer van bevolking eer achteruit dan voorwaarts, — en zulks zonder de calamiteiten hierboven bedoeld."

De calamiteiten, waarvan de schrijver hier gewaagt, hebben wel degelijk bestaan. Zij bestaan in de onderdrukking, waaronder de bevolking, eerst onder hare eigene vorsten, later onder de compagnie en eindelijk onder het Nederlandsche oppergezag heeft gebukt gegaan. Deze onderdrukking belemmerde de produktie, want zij stoorde de voortbrengers in het genot van hunnen arbeid, en stond dus eene toeneming der bevolking in den weg.

De „vierde omstandigheid," waarop de schrijver opmerkzaam maakt, heeft even weinig grond. „De Europesche économisten stellen: dat elk nieuw uitzigt op gewin ook vrijwilligen arbeid moet uitlokken, en dat 's menschen zucht naar bezit geen grenzen kent. Dit geldt niet voor dezen archipel. Zelfs is er, buiten Java, maar op weinig eilanden handenarbeid tegen geldelijk loon te verkrijgen. Onze Indiaan heeft luttele behoeften en voldoet ze gemakkelijk; voor hoogere genieting wil hij soms wel arbeiden, doch weinig; daarna schuwt hij, om het even tegen welk gewin, allen

verderen arbeid, die hem aan de hoogste zijner genietingen, aan zijne *rust* onttrekt; hij zou er toe moeten worden gedwongen. De uitzonderingen bevestigen den regel."

Hetgeen de Europesche économisten stellen geldt *ten vollen* in Indië. Overal waar *werkelijk nieuw uitzigt* op gewin bestaat, wordt arbeid uitgelokt. Dit blijkt genoegzaam uit de omstandigheden, dat vele artikelen, die in den Indischen handel voorkomen, door vrijwilligen arbeid zijn verkregen. Men zie den belangrijken handel in rijst, tabak en zoo vele andere artikelen, die uit vrijen wil zijn geproduceerd.

Indien soms onwil tot den arbeid bestaat, dan is het daar, waar *geen uitzigt op gewin* bestaat, of met andere woorden, waar de arbeider niet zeker is, dat zijn arbeid *hem zelven in stede van anderen* zal verrijken. Deze onwil is niet alleen in den archipel bespeurbaar. Hij zou ook in Europa bestaan.

Ik heb gemeend, dat eene uitvoerige wederlegging van de vier stellingen, door den schrijver hier „omstandigheden" genoemd, overbodig is, en ik volstaan kan met eenvoudig tegenover zijne gefingeerde „omstandigheid" het feit te stellen, zoo als het in werkelijkheid bestaat. Voor hen, die de Indische volkeren van nabij kennen, is zelfs deze korte voorstelling overbodig. Zij weten, dat in Indië de aard en de natuur der menschen dezelfden zijn als overal elders, al zijn ook de omstandigheden waaronder ze leven, door vele zamenwerkende oorzaken, ongunstig voor hunne ontwikkeling. Neem die oorzaken weg, en gij hebt de belemmeringen opgeheven. De staathuishoudkunde zal u den weg wijzen.

D. C. STEYN PARVÉ.

's GRAVENHAGE, October 1851.



Misbruiken in de administratie op Java *).



Sommigen, die over de Javasche aangelegenheden het woord voeren, blijven steeds de groote rampen, door welke sedert eenige jaren de inlandsche bevolking geteisterd werd, onmiddellijk aan de werking van het nieuwe kultuur-stelsel toeschrijven. Ik hoop, door den inhoud van dit schrijven, te kunnen bewijzen, dat zij, ten aanzien van dit onderwerp, in eene dwaling verkeeren. Om u echter in staat te stellen een juist denkbeeld te vormen van de droevige gevolgen van den gang van het bestuur, dat sedert 1836 den scepter zwaait, moet ik u, door middel van een kort overzigt, met de inrigting der Javasche gemeenten bekend maken.

Één hoofd en eenige der oudste inwoners maken den raad der gemeente of der dessa uit; de priester is er steeds lid van, en somtijds neemt hij de betrekking van sekretaris waar. Elke dessa heeft, ter uitvoering van de bevelen van het hoofd, een zeker getal inwoners (dat gekozen wordt uit de inwoners van de *eerste klasse)*, waarvan de benoeming verschilt naar de landstreek en het getal naar de sterkte der bevolking. — De inwoners zijn in *vier* klassen verdeeld.

De *eerste* klasse is zamengesteld uit hen, die onderscheidene buffels en paarden bezitten; zij hebben het beste aandeel in de rijstlanden (sawahs), en zij zijn het ook, die (zonder schadeloosstelling) de bedden, het vuur en licht, de voedingsmiddelen en somtijds ook rijpaarden aan de ambtenaren en hun gevolg, gedurende hunne rondreis in de distrikten, leveren moeten.

De *tweede* klasse bestaat uit minder gegoede inwoners, maar die, naar mate van hun vermogen, een gedeelte van de brandstoffen, benoodigd voor de voedingsmiddelen van de ambtenaren, leveren. Deze klasse van inwoners heeft een minder aandeel in de rijstlanden dan de eerste klasse.

De *derde* klasse is uit arme inwoners zamengesteld, slechts een klein aandeel in de rijstlanden hebbende, niets meer dan eenige landbouwkundige werktuigen, doch geene werkbeesten bezittende. Wanneer de ambtenaren hunne rondreis doen, leveren zij het gras voor de paarden, de brandstoffen voor de keuken en dragen de bagaadje tot aan de naaste rustplaats.

---

*) Ofschoon wij het niet in alles met den heer VITALIS eens zijn, hebben wij niet geaarzeld, dezen zijnen brief aan de redaktie, op zijn verzoek, in dit Tijdschrift op te nemen. De mededeelingen, die hij hier doet, zijn van het grootste gewigt, maar het spreekt van zelf, dat zoo wel zijne oordeelvellingen als de feiten, die hij aanvoert, geheel voor zijne rekening blijven. Voor zoo verre die feiten ons bekend zijn, b. v. hetgeen hij omtrent de residentiën Tagal, Pasoeroean en Bezoekie zegt, kunnen wij voor de waarheid instaan. Voor zoo verre ze ons niet bekend zijn, houden wij ons buiten eenige beoordeeling, maar gelooven ze tot het tegendeel zal bewezen zijn; want wij hebben geen de minste reden, om aan de geloofwaardigheid van den heer VITALIS te twijfelen.

DE REDAKTIE.

De inwoners, die deze klasse uitmaken, ontvangen gewoonlijk van die van de eerste klasse buffels ter bewerking hunner rijstlanden, welke dienst door hen met dagwerken voor de bebouwing hunner landerijën wordt betaald.

En de *vierde* klasse bestaat uit arme inwoners, die geen regt op de verdeeling der rijstlanden hebben, en slechts, onder den naam van *bedienden* of *orang menoempang*, in dienst zijn van de hoofden, of van de inwoners der eerste klasse.

Wanneer de resident den aanslag der belastingen heeft vastgesteld, die een dessa betalen moet, het aantal bouws, dat de inwoners moeten beplanten met suikerriet of indigo, of wel het getal koffijboomen, dan maakt het hoofd, door de oudsten bijgestaan, de verdeeling. Hij int ook de belastingen en stort ze in de schatkist; heeft het toezigt over den kultuurarbeid en levert de produkten in de magazijnen van het Gouvernement af; eindelijk moet hij het toezigt houden over zijn aandeel in de verpligte diensten, en tegelijkertijd de goede orde en de politie in de dessa handhaven.

Zoo lang de aan de dessa opgelegde taak van kultuur-arbeid voor de produkten van de Europesche markt zich bepaalde binnen de, door den ontwerper van het nieuwe stelsel voorgeschreven, grenzen — hetgeen tot den jare 1836 het geval is geweest, — hebben de inwoners al de diensten, welke men van hen vergde, kunnen vervullen; omdat de bijstand, dien de onderscheidene klassen elkander onderling verleenden, hun den arbeid ligt deed voorkomen; immers werd destijds alles naar de, bij overlevering bekende, gebruiken en gewoonten (adat) verrigt. De verdeeling der gelden, voor produkten of ter voldoening van eenigen arbeid ontvangen, geschiedde naar die gebruiken. Zoo ontving, bij voorbeeld, het hoofd het grootste aandeel, de leden van den raad der gemeente een grooter aandeel dan de inwoners van de eerste klasse; de inwoners van de tweede klasse een minder aandeel dan die van de eerste en zoo vervolgens. De vrouwen, die de koffij plukken en pellen, of het gras uit de suiker of indigo-plantaadjen rooijen, verkregen almede haar aandeel; kortom, *tot in* 1836, was de individuële indeeling van den kultuur-arbeid aan de zorg der gemeentelijke raden overgelaten, die daarin hunne *gewoonten en gebruiken* volgden, dat wil zeggen: dat alles in gemeenschap verrigt werd; de een leverde zijne buffels en zijne werktuigen, de ander zijn persoonlijken arbeid. Terwijl de Europesche ambtenaren zich strikt hielden aan hetgeen in het *Staatsblad* van 1834 nº. 22, *Bijlage Lª.* A, is voorgeschreven, namelijk: „het opzigt der Europesche ambtenaren (wordt) zoo veel moge„lijk beperkt en alleen bepaald tot de bewaking van de tijdige en behoorlijke „bewerking der velden, en tot het gadeslaan, dat het produkt te regtertijd „geoogst en vervoerd wordt", — werd de arbeid op de hierboven vermelde wijze geregeld overal, waar de residenten hebben willen begrijpen, dat het nieuwe kultuurstelsel niets anders was dan eene nijverheid, wier weldadige werking het toekomstige lot der Javanen moest verbeteren.

Maar . . . toen residenten, door den dorst naar het goud overheerscht, aangeprikkeld door de, voor de aflevering van produkten toegestane, bui-

Misbruiker

Sor
blijve
sch
k

hebben opgelegd, om *een* ... *de verpligting* ... *voor de* produkten van de Europe- ... *markt's*, ... *in plaats van een vijfde*, of van hoogsten *een* ... *grond, drie jaren* rust genietende, steeds vrucht- ...

... *den grondslag van vier huisgezinnen* voor den kultuur-ar- ... *bouw suikerriet* of indigo verlaten heeft, om met dien ... *arbeid vier personen*, onder den naam van „werkbare mannen" te ...

Toen men in de telling der bevolking de dienstbaren en de daglooners *heeft begrepen, aan* wie men, ofschoon ze geenerlei aandeel in de rijst- *landen hadden, een* deel van den arbeid in de nieuwe kultuur oplegde;

Toen men — om zich bij het Gouvernement op den voorgrond te plaat- *sen, onder* voorwendsel van de belangen der lagere klassen te behartigen — *de betaling der* loonen voor den kultuur-arbeid en voor de levering van *produkten, gelijkelijk* voor elken inwoner, *zonder op den rang of op de reg- ten der klassen acht te slaan*, heeft geörganiseerd;

Toen residenten, bij het maken van den aanslag in de belastingen, geen anderen regel volgden, dan dien, welke strekte om de inkomsten, *door alle middelen*, te vermeerderen, niettegenstaande de landen *niet de helft van de padi* opleverden, welke men vóór 1836 oogstte, doordien den inwoners geen genoegzame tijd meer werd gelaten om ze goed te bewerken, en het produkt zelf geheel bedorven is;

Toen residenten, in stede van aan de inwoners de sommen stiptelijk te voldoen, die het Gouvernement hun, hetzij voor de levering van produkten, hetzij als loon voor arbeid in de suiker-kultuur, had beloofd, zich het regt aanmatigden, om willekeurig en eigenmagtig *kortingen in te houden*, ten einde in den aankoop en het onderhoud van rij- en trek-paarden, ten gebruike van de ambtenaren, die hunne rondreis doen, te voorzien;

Toen residenten de inwoners verpligtten, om zich zelven eene belasting op te leggen, ten einde de kosten van aanbouw te dekken hier van stations, dáár van bruggen, die, wegens hare gebrekkige zamenstelling, jaarlijks door de overstrooming der rivieren worden weggerukt, of van zoo vele andere, *dikwerf onnuttige* werken, maar waaromtrent eenige dier heeren zeer kwistig zijn, aangezien zij noch het Gouvernement de kosten daarvan betalen, en de aanbouw zelf meestal slechts geschied ter bevrediging hunner luimen;

Toen residenten de inwoners verpligtten, om in elke afdeeling een eskadron van kleine chefs, allen op eenerlei wijs gekleed en lansen met vlaggetjes voerende, te onderhouden, zoodat elk ruiter van zoodanig eskadron op *f* 70 tot *f* 100 jaarlijks aan de bevolking komt te staan, en zulks alleen, om den resident, op zijne rondreis, te begeleiden;

Toen residenten drie of vier dagen, vóór dat zij hunne rondreis ondernamen, daarvan aan de hoofden berigt gaven, ten einde deze duizende armen van den arbeid afhouden, om hen de planten uit de wegen te doen

rooijen en ze, bij de passage der residenten, te doen besproeijen, opdat de stof hun niet lastig zij;

Toen residenten, in plaats van de lasten der bevolking te verligten, dikwerf er genoegen in stelden, om eene week in een pasangrahan (een lokaal in de distrikten, dat aan de rondreizende ambtenaren tot huisvesting strekt) door te brengen, hetzij met hunne vrienden, met partikulieren, of met hunne onderhoorigen, gedurende hun verblijf als ware sijbariten levende, met al den toestel van baijadères en zoo voort, en zulks op kosten van de bevolking;

Toen residenten van de inwoners de levering eischten van bouwstoffen om de huizen der ambtenaren of de pasangrahans te vergrooten, of te verbeteren, enz., enz., alles zonder eenige betaling;

Toen residenten, zonder geestkracht en te vadsig om in persoon de klagten der inwoners aan te hooren, dezen aan de omkoopbare beslissing der inlandsche hoofden overleverden;

Toen, eindelijk, residenten de inwoners zoodanig met korvée-arbeid overlaadden, dat zij van de *vijf dagen* niet *één dag* rust hadden — toen ook moesten de gebruiken en gewoonten der Javaansche gemeenten vernietigd worden; toen kon het wel niet anders, of men moest groote rampen verwachten. En inderdaad moet men aan dezen gang van het bestuur dien staat van ellende toeschrijven, welke onder de bevolking heerscht, die de drie laagste klassen der inwoners uitmaakt van al de residentiën, ten westen van Soerabaja gelegen; en indien deze ellende niet overal haren hoogsten trap heeft bereikt, dan heeft men dit aan de uitgaven te danken, die de suikerfabrikanten ter bevordering hunner ondernemingen doen.

Het nieuwe kultuur-stelsel rust op zeer vrijzinnige grondslagen. Wanneer men de reglementen leest, die ter uitvoering van dat stelsel zijn uitgevaardigd, dan mag men zich te regt verbazen, dat hunne toepassing inderdaad nergens, dan in de residentiën Soerabaja, Pasoeroean en Bezoekie gelukt is. Intusschen is daarvan de reden gemakkelijk te bevroeden. Sedert de invoering van het nieuwe stelsel werd in deze drie residentiën het voor de suiker-kultuur aangenomen stelsel inderdaad gevolgd, en de eenige verandering, die het daar onderging, bestaat in eene voortdurende verbetering, vooral wat betreft de bereiding der landen en de zorg voor de keuze der planten, als ook voor het onderhoud der plantaadjen zelven. Men heeft dan ook aan deze wijze van den arbeid te besturen, de waarlijk buitengewone uitkomsten te danken, die de suiker-plantaadjen in deze drie residentiën in produkten opleveren.

Ongelukkiglijk heeft de loop van den kultuur-arbeid, in de bewesten Soerabaja gelegen residentiën, eene geheel andere wending genomen. Wel hebben eenige welgezinde residenten of kontroleurs, die wilskracht paarden aan de voor de degelijke vervulling hunner ambtspligten vereischte kundigheden, aangetoond, dat de suiker-kultuur in laatstgenoemde residentiën een even goeden oogst konde opleveren, als in de meer oostelijk

gelegen residentiën. Maar de aanhoudende verplaatsing der ambtenaren — vervangen door meestal van ondervinding en geestkracht ontbloote personen, en die geen anderen titel hebben, dan hunne maagschap met of beschermelingschap van een lid der hooge magistratuur van het Gouvernement, of hunne bloedverwantschap met familiën, behoorende tot de zoogenaamde aristocratie van Batavia — is de hoofdoorzaak, waarom de bevolking, over het algemeen, slechts weinige kennis van de kultuur bezit, en waarom ten gevolge daarvan het stelsel niet overal geslaagd is; terwijl de overmatige uitbreiding, die aan de indigo-kultuur in de residentiën Cheribon Pakalongan, Banjoemas en Baglen gegeven is, veel heeft bijgedragen tot den afkeer, dien de inwoners tegen deze kultuur koesteren.

Zoolang de emolumenten der kultuur op het oorspronkelijk vastgestelde cijfer gebleven zijn, (zie *Staatsblad van* 1834, n°. 22), was de aandacht der ambtenaren in de residentiën, waar de indigo-kultuur was ingevoerd, bovenal gevestigd op de *uitbreiding* dier kultuur, zonder op de, in gemeld Staatsblad voorgeschreven, grenzen eenigermate acht te slaan; die heeren hebben dan ook, in weinige jaren, een fortuin verworven en zijn naar Europa teruggekeerd. Maar van het oogenblik, dat het Gouvernement deze emolumenten verminderde en te gelijker tijd tot een vast inkomen maakte, namelijk voor de kontroleurs van de 1ste klasse à *f* 2100, en voor die van de 2de en 3de klasse *f* 600 jaarlijks (zie *Staatsblad van* 1842, n°. 55), had men vele zorgelooze kontroleurs, en zelfs hebben eenigen aan fabrikanten, die klaagden, dat de gronden slecht bearbeid en de plantaadjen kwalijk verzorgd werden, durven antwoorden, dat het hun geheel onverschillig was, of de suiker-kultuur slaagde of niet, aangezien, in elk geval, hun inkomen het zelfde bleef! Zeker is het, dat, sedert 1836, de goede of slechte uitkomsten eener suiker-plantaadje geheel van den goeden of slechten wil der Europesche overheden afhangen; wee dan ook den fabrikant, die zich met klagten over nalatigheid of achteloosheid in den arbeid tot het Gouvernement durft wenden, want daar het Gouvernement steeds aan het geen de residenten schrijven geloof slaat, kan de fabrikant, indien hij zich niet haast om zijn kontrakt te verkoopen, zeker zijn van den ondergang zijner onderneming, die door van wege de plaatselijke overheid uitgelokte kwellingen zonder einde veroorzaakt wordt.

Vele ambtenaren vergeten, dat zij, door den arbeid te verwaarloozen, de direkte oorzaak zijn van het verlies, dat de bevolking moet lijden. Het volgende zal u een juist denkbeeld geven, hoe de inwoners verlies kunnen ondergaan, en te gelijker tijd van de *wezenlijke oorzaken*, waaraan men den staat van ellende moet toeschrijven, die in het land heerscht.

Ik neem een distrikt tot voorbeeld, waar eene suikerfabriek voor den oogst van 400 bouws suikerriet is opgerigt. Wanneer de werkzaamheden der plantaadje goed bestuurd zijn, dan zal dit suikerriet een gemiddelden oogst van *tien duizend* pikols suiker opleveren, of 25 pikols per bouw, die, berekend tegen *f* 3,50 per pikol, als loon voor de planters, en *f* 2 per bouw daarbij voegende voor de premiën aan de hoofden der

dessa's, eene som uitmaken van p. m. . . . . ƒ 36,000

De kosten, vallende op de werkzaamheden van de inzameling, bewerking, het vervoer, onderhoud van het etablissement en het beheer, bedragen ƒ 10,000 voor elke 100 bouw suikerriet, of ƒ 40,000 per jaar, waarvan ƒ 24,000 betaald worden aan dat gedeelte der bevolking, dat voor den arbeid der industrie bestemd is, voorts aan hetgeen gekocht wordt aan bamboe, steenen, potten ter inzameling van de suiker, brandhout, enz. . . - 24,000

Zoodat jaarl. onder de inwoners eene som zou worden uitgegeven van ƒ 60,000

Gewoonlijk nemen 2600 huisgezinnen aan eene zoodanige industrie deel: hetgeen alzoo een jaarlijksch inkomen van ƒ 23 per huisgezin uitmaakt. Volgens het Staatsblad van 1834, n°. 22, berust de grondslag van de belasting voor den arbeid van het nieuwe stelsel, op de onderstelling, dat elk huisgezin, welk er deel aan neemt, *één bouw sawah* bezit; waarvan *één vijfde* voor de nieuwe kultures bestemd is. (Onder nieuwe kultures worden de zoodanigen begrepen, waarvan de opbrengst voor de Europesche markten bestemd is). Zonder vrees mag men *één vierde* der rijstlanden, welke een dessa bezit, voor de nieuwe kultures besteden, aangezien drie jaren rust voldoende zijn, om de vruchtbaarheid der landen te behouden, terwijl de opbrengst in padi van de ³/₄ gedeelten der bouw sawah, zijn zij goed bearbeid, meer is dan het onderhoud van een huisgezin behoeft.

Volgens dit zelfde Staatsblad worden 1600 huisgezinnen *uitsluitend* bestemd voor de kultuur-werkzaamheden der 400 bouw suikerriet, en 840 voor die van de inzameling, de fabrikaadje en het vervoer van het produkt, te zamen 2440 huisgezinnen uitmakende. De overige 160 huisgezinnen of daaromtrent bestaan in dessahoofden, kleine hoofden (*prenta's* of *kebaijan*) en priesters, wier pligt het is, om over het aan de dessa opgelegde deel van den arbeid toezigt te houden. Terwijl nu de *padjag*, of grondbelasting, vastgesteld is op ƒ 7,50 per bouw — zou die belasting voor de 2600 bouw (zelfs indien men haar op ƒ 8 stelde) uitmaken eene som van ƒ 20,000, hetgeen, afgetrokken van de bovenvermelde ƒ 60,000, een batig overschot oplevert van ƒ 39,200.

Behalve dit voordeel in geld zouden de ingezetenen bovendien overvloedig voorzien zijn van produkten, tot hunne eerste behoeften behoorende, en voortspruitende uit de padi, die van de ³/₄ gedeelten der bouws zal zijn ingezameld, en uit de opbrengst van een tweeden oogst. Had men zich aan deze grondslagen vastgehouden, om namelijk de gronden der Javaansche gemeenten niet hooger dan, door elkander, met ƒ 7,50 of hoogstens met ƒ 8 per bouw te belasten, dan zouden de 1,600,000 bouws produktieve gronden of daaromtrent, die het Gouvernement bezit, eene zuivere opbrengst van *twaalf millioenen* gulden opgeleverd hebben!

Stelt gij u den staat van voorspoed voor, die, door de verspreiding, telken jare, van die onmetelijke kapitalen, op Java zou geheerscht hebben? De Javaan is inderdaad een groot kind; hij weet zijn geld niet te bewaren, omdat hij bezitten wil al waarnaar hij streeft. Zijn eerzucht

bestaat daarin, om op een feestdag in kleederen te zijn getooid, die door schitterende kleuren uitblinken, om een dolk (*kris*) met gouden of zilveren schede te bezitten. De Europeesche nijverheid, die, telken jare, gedrukte katoenen met nieuwe dessins, en vele ten gebruike der inboorlingen dienende voorwerpen, aanvoert, draagt veel bij tot de aanhoudende begeerte, om al wat nieuw is aan te koopen. Van daar die neiging der Javanen voor de, in de distrikten gevestigde, etablissementen van de Europesche nijverheid; van dáár te gelijker tijd ook de overgang der kapitalen uit de handen van de bevolking naar de kas van het Gouvernement, zoo door middel der verpachtingen als door de inkomende regten. De aan een aanhoudenden arbeid onderworpen Javaan zou zich beter voeden en bijgevolg veel meer inlandsche produkten verbruiken, dan vóór het tijdstip van de invoering der nieuwe kultures; van dáár dan ook de vlijt, met welke hij zich op de bebouwing zijner landerijen na den padi-oogst zou toeleggen, ten einde een tweeden oogst van levensmiddelen te erlangen, door den Javaan onder den generieken naam van „palawidjo" aangewezen, en die de bazars van voorraad voorzien.

Onder zoodanigen staat van zaken worden de belastingen geregeld betaald. Het Gouvernement wint te gelijker tijd op de produkten, die de Javaan aflevert, produkten, wier massa inderdaad de *bronader* is, waaruit het materiële bestaan van het moederland gevoed wordt, hetzij men ze erlange door de tusschenkomst van het Gouvernement, hetzij door die der nijverheid: immers, in beide gevallen, is geldelijke winst de uitkomst. Voorspoed heerscht alomme. De inwoners genieten een voortdurenden staat van gerustheid, en hebben geene dispositie, om door besmettelijke ziekten aangetast te worden, die doorgaans in de streken, waar de ellende heerscht, zoo vele slagtoffers wegslepen. En eindelijk heeft men gewis van inwoners, wier toestand niets te wenschen overlaat, geenerlei opstand of tegenstand te duchten.

In deze korte schets heb ik u geschilderd den bloeijenden toestand, waarin de residentiën Soerabaja, Pasoeroean en Bazoeki zich bevinden, waar alléén de inwoners werkelijk de weldaden van het nieuwe kultuurstelsel genieten; weldaden, waarin de bevolking van al de overige gewesten gedeeld zoude hebben, indien slechts de direkteurs der kulturen — die elkander sedert 1836 hebben opgevolgd — hun pligt volbragt hadden met al dien ijver, welken het gewigt hunner betrekking vordert; want ook in de drie genoemde residentiën heerschen even als overal elders: *de droogte*, *de regentijd* en de *overstroomingen!* Waarom hebben deze groote oorzaken dáár niet even als elders een schadelijken invloed zoowel op de kultuur van inlandsche produkten, als op die, welke voor de Europesche markten bestemd zijn?

Beschouwen wij thans eens de keerzijde van de medaille. Eene suikeronderneming heeft, gedurende elf achtereenvolgende jaren, niet meer dan een gemiddelden oogst van $8^{85}/_{100}$ pikols suiker per bouw opgeleverd, en de suikerriet-planters hebben jaarlijks door één gerekend, niet meer dan

f 11,476,45½ ter onderlinge verdeeling ontvangen; en .... ondanks eene zoo schamele belooning hield de Europesche overheid nog een deel daarvan in, voor de levering en het onderhoud van trek- en rijpaarden ten behoeve der ambtenaren!

Waren de werkzaamheden op de plantaadje daarentegen op zoodanige wijze bestuurd en gadegeslagen geworden, als de pligt zulks den ambtenaren voorschreef, dan zoude het suikerriet van de gedurende die elf jaren beplante 5050 bouw (nu eens 600, dan weder 400 bouw per jaar) een gemiddelden oogst van 126,250 pikols suiker, of 25 pikols per bouw opgebragt hebben, die tegen *f* 3,50 per pikol berekend, en na aftrek van de belasting, op de 5050 bouws drukkende, voor de planters eene som van *f* 411,575, of van *f* 37,416 ongeveer per jaar zouden opgeleverd hebben.

De inwoners hebben alras, gedurende deze elf oogsten, een verlies van *f* 275,339 geleden, terwijl zij, die met de werkzaamheden der inzameling belast waren, bovendien *de helft* der som verloren hebben, welke de fabrikanten gewoonlijk betalen, wanneer het suikerriet 25 pikols en meer per bouw oplevert. In weerwil van deze jaarlijksche verliezen gedurende eene zoo lange reeks van jaren, worden de belastingen in het distrikt, waar deze suikeronderneming gevestigd was (en die, in 1839, ongeveer eene som van *f* 33,000 van 100 duiten de gulden, bedroegen), achtereenvolgens tot in 1848 verhoogd, als wanneer zij eene som van ongeveer *f* 58,000 van 120 duiten de gulden beliep: eene vermeerdering alzoo van meer dan honderd ten honderd! En inderdaad, nadat de inwoners, gedurende dit lange tijdperk, hun weinigje bijzondere have verkocht hadden en ten laatste zelfs verpligt waren, om hunne buffels, als laatste hulpmiddel ter betaling van de belastingen, te verkoopen, — toen bleef hun geen andere uitkomst over, dan om den geboortegrond te verlaten, of van honger te sterven op de plek, waar zij het eerste levenslicht aanschouwden!

De heer GOL. BAUD heeft, in antwoord op de nota van den heer SLOET TOT OLDHUIS, gezegd, dat de overheden op Java geenerlei middel ter harer beschikking hadden, om, gelijk zulks in Europa het geval was, de belastingschuldigen tot de betaling der belastingen te dwingen. Zóó spreken ook juist al die Indische ambtenaren die, hetzij wegens hooge bloedverwantschap of wegens bescherming, tot de hoogste bedieningen zijn opgeklommen; want, te hoogmoedig of te onwetend om zich de moeite te geven tot het bestuderen van de bijzonderheden van de administratie der dessa's en van de inlandsche huishoudelijke instellingen, nemen zij liever den schijn aan van te kennen, hetgeen zij nooit hebben geweten. Laat ons thans, door het navolgende, zien of de overheden op Java geene dwangmiddelen bezigen, om de inwoners tot de betaling hunner belastingen te dwingen.

De misbruiken in het beheer der residentiën, vooral ten aanzien van de afpersingen der inwoners, hebben gedurende de laatste veertien jaren zoodanige schromelijke vorderingen gemaakt, dat niet alleen de inlandsche hoofden als werkelijke vorsten handelen en zelfs geenerlei voorwendsel gebruiken, om zoo dikwerf zij geld of produkten willen hebben, de inwoners

te knevelen, maar dat ook de Europesche overheden er geenerlei bezwaar in zien, om de inwoners zonder schadeloosstelling te doen werken! Zoodra de regent of de hoofden der dessa's geld willen hebben, wordt het bedrag daarvan over de inwoners omgeslagen. Men bezigt gelijk middel, wanneer de resident de inwoners verpligt gebouwen op te rigten ter verfraaijing der plaatsen, of, nog meer, tot het onderhoud der ambtenaren gedurende hunne rondreis; want behalve de produkten, welke de lokaliteit oplevert, moet de dessa eene zekere som betalen: de grootste som wordt betaald als de resident, de regent of een hoofd-ambtenaar hunne inspektiereizen doen; eene kleine som wordt betaald ten behoeve van den kontroleur of den pateh (onder-regent).

Volgens de dien aangaande opgemaakte staten, sedert bevestigd door de regterlijke enquête, die, in den loop der maanden Februarij en Maart laatstleden, in het regentschap Kendal, provincie Samarang, gehouden is, bedragen de sommen, welke iedere dessa voor de voeding der op hunne rondreis zijnde Europeanen betaalt, jaarlijks van *f* 30 voor de kleine dessa's tot over de *f* 100 voor de dessa's, welke eene groote uitgestrektheid rijstlanden bezitten. Daar nu het hoofd van het distrikt den omslag heeft ontworpen van hetgeen elke dessa voor de eene of andere requisitie betalen moet, geeft hij eene tijdruimte *van twee of drie dagen* om de betaling te doen. Bij de onmogelijkheid echter, dat elk persoon zijn aandeel in zoo korten tijd betale, daar de een afwezig is, en anderen op dit oogenblik geene enkele duit bezitten, betaalt het hoofd van de dessa de gevorderde som aan het hoofd van het distrikt, maar neemt dat geld uit de fondsen, *welke de inwoners bij hem ter betaling hunner belastingen gestort hebben!*

Dit is, grootendeels, de oorsprong van de achterstallen in de betaling der belastingen op het einde van het jaar. Om die achterstallen geind te krijgen, begint men met den schuldenaar gedurende eenige dagen in het blok te werpen; indien gedurende dezen tijd zijne vrienden of verwanten niet betaald hebben, stelt men hem in vrijheid, maar men verkoopt al wat hij bezit, tot zelfs zijn laatsten buffel. Van dáár *die duizende buffels*, welke gedurende de maanden Januarij, Februarij en Maart, meestal voor het vierde gedeelte hunner waarde, verkocht worden, om de achterstallen aan te zuiveren, en zulks in de eigen oogenblikken, waarin de werkbeesten tot de bebouwing der landerijen volstrekt noodzakelijk zijn.

Maar, wanneer de belastingschuldige niets bezit, dan worden zijne vrouw en kinderen gevangen gezet bij het hoofd van de dessa, of bij het hoofd van het distrikt, die hen met huis-arbeid belasten, tot dat de man, door middel van aanzuivering der verschuldigde belasting, ze weder vrij maakt. De schuldenaar tracht, ter bekoming van het benoodigde geld, bij partikulieren werk te krijgen; maar indien zich daartoe de gelegenheid niet in den omtrek opdoet, of wel indien hij te lang moet werken, alvorens de vereischte som te kunnen verdienen, dan drijft hem de ijverzucht, welke hem in deze treurige omstandigheden beheerscht, door de gedachte, dat zijne vrouw gedwongen is bij een hoofd in te wonen, tot den diefstal van

eenige goederen of van een buffel! Gelukt hem de diefstal dan keert hij met vrouw en kinderen naar zijne haardstede terug; maar wanneer hij door de politie gevat wordt, dan wordt hij veroordeeld en men ziet hem niet weder! De heer G. L. BAUD moest, als voormalig sekretaris van Kadoe, daarna als resident van Kediri en eindelijk van Samarang, zoodanige omstandigheden kennen, en wel te meer daar hij, onder anderen, zich bij de oudsten van de dessa's van Kediri had kunnen doen inlichten nopens de wijze, waarop men met de planters omsprong, ten einde hun de belastingen aan het hof van Djokjokarta te doen betalen!

Wanneer men een staat opmaakt van de sommen, die de dessa's betalen moeten, ter bevrediging van de afpersingen der inlandsche hoofden, en van de eischen der Europesche autoriteiten, dan ben ik zeker, dat het totale bedrag daarvan de som zou overtreffen, welke de bevolking aan het Gouvernement in den vorm van belastingen betaalt; van dáár, dat de administratie der dessa's zich in gelijken staat bevindt, als die van vele andere takken van bestuur, namelijk *in de grootste wanorde!*

Indien gij, bij deze plundering van het luttele, dat de inwoners bezitten, voegt het mislukken van het rijstgewas — voortvloeijende alweder uit de werkeloosheid, de nalatigheid en zelfs den slechten wil van eenige residenten of van kontroleurs, die niettemin beweren, deze kultuur te kennen en bijgevolg den arbeid besturen; zoodanig, dat men het éêne jaar op de eene manier, maar het volgende jaar, doordien een opvolger is gekomen, die er even weinig van verstaat, op de andere manier doet werken, waardoor de teelt van het riet geenszins bevoordeeld wordt: — indien gij dat alles bij elkander voegt, dan zult gij u het lot van dat brave volk kunnen voorstellen, geboeid als het is door den blooten wil van sommige ambtenaren zonder geestkracht, en die den Javaan slechts beschouwen als een lastdier, behoudens den pligt, om in hun onderhoud te voorzien. — Wij kennen dan ook streken, waar sedert 18 jaren de suiker-kultuur ingevoerd is, en evenwel kennen de inwoners deze kultuur nog niet.

Er zijn onder de fabriekanten (altijd in de residentiën ten westen van Soerabaja), die het éêne jaar van 25 tot 30 pikols suiker per bouw verkrijgen, maar in de twee of drie daaraanvolgende jaren zelfs niet de helft van dat getal. Welke ontzettende verliezen voor de ondernemers zoo wel als voor de bevolking, wanneer de Europesche autoriteiten geen ijver in de beoefening hunner pligten aan den dag leggen! Als de residenten verzoekschriften ontvangen, waarin de fabrikanten zich beklagen over de achteloosheid in den kultuur-arbeid, en bijgevolg over de geringe uitkomsten van den oogst, dan zijn er onder, die, versterkt door de zekerheid, dat hetgeen zij aan het Gouvernement antwoorden niet aan de fabrikanten wordt medegedeeld, rijkelijk van de woorden: „groote droogte" of „zware regens" of „overstroomingen" gebruik maken. Er zijn zelfs residenten, die, niet wetende wat zij ter bedekking hunner verkeerdheden moeten zeggen, de onbeschaamdheid gehad hebben, om de fabrikanten te belasteren, terwijl het Gouvernement welwillend geloof slaat aan al deze ongerijmdhe-

den en logens! De door de fabrikanten gevraagde enquêtes zijn steeds geweigerd geworden, omdat de ambtenaren bij het Gouvernement altijd gelijk moeten hebben!

Ik heb straks gezegd, dat wanneer de direkteurs der kultures, die elkander sedert 1836 hebben opgevolgd, hun pligt vervuld hadden met al den ijver, welken het gewigt van hunne ambtspligten eischte, dan ook de Javaan, in al de residentiën, de weldaden van het nieuwe kultuur-stelsel zoude genoten hebben. Inderdaad had de heer VAN NES, destijds resident van Pasoeroean, [aan wien men, sedert de invoering van het nieuwe stelsel, schoône uitkomsten betreffende de kultuur van suikerriet te danken heeft, en wiens methode van werken achtervolgens in al de residentiën werd ingevoerd] waargenomen, dat, wilde men veel suiker verkrijgen, de planting zoowel als de inzameling van het riet gedurende de maanden der grootste droogte, te weten van Junij tot October, geschieden moest. Maar er bestond een groote hinderpaal, om daartoe te geraken. De rijstlanden waren niet allen te gelijker tijd beplant; bij gevolg moesten, na den regentijd, de wateren, die voor de fabrieken bestemd waren, over de achterlijke landen heengevoerd worden, terwijl de inwoners, voor den kultuur-arbeid bestemd, daaraan geen deel konden nemen, dan nadat hunne padi geoogst en in hunne magazijnen opgeslagen was. Indien het riet had kunnen geplant worden, naar gelang de velden bewerkt zouden geweest zijn, dan had men zoowel de inzameling als de beplanting op den 1sten Julij kunnen beginnen; maar aangezien al wat men zaait of plant op een, ten gevolge van een gedurende bijna vijf maanden gevallen regen, met water doortrokken grond niet opkomt, moeten bovendien de bewerkte gronden — zullen inderdaad de beplantingen gelukken — minstens gedurende eene maand aan de zon blijven blootgesteld, om hunne raauwheid te doen uitdampen. Men moest alzoo die maatregelen nemen, welke de vroegtijdige inzameling van de padi ten gevolge had, ten einde ter bekwamer ure de voor de suiker-kultuur bestemde gronden te kunnen bewerken.

De hinderpaal bestond daarin, dat de hoofden en de priesters zich rijstlanden hadden voorbehouden, die het meest naar hun gerijf gelegen waren. De wateren moesten het eerst over hunne sawa's gevoerd worden; daarna over die der onder-chefs, in dier voege, dat de inwoners der laagste klasse het water, ter bewerking van hun gedeelte gronds, eerst dan ontvingen, wanneer de eerste klasse hare padi inzamelde; en van dáár, dat na den regentijd het water der kanalen voor de te laat beplante velden moest gebruikt worden.

Daar dit gebruik sinds onheugelijke tijden bestond, was het een vooroordeel geworden, dat, ongelukkig, in al de residentiën zijne kracht deed gevoelen; immers moest de heer VARKEVISSER, te Tagal, gedurende *drie jaren* dat vooroordeel bestrijden, alvorens hij het kon overwinnen; en het was eerst na dien tijd, dat deze resident aan de fabrikanten schoone suikerriet-plantaadjen heeft kunnen bezorgen. Toen hij naar Pasoeroean vertrok, leverde dan ook de residentie Tagal bereids meer dan *honderd duizend*

pikols suiker op. De heer VAN NES, die, met zijne welbekende geestkracht, de man niet was, om zich door dergelijke hinderpalen te laten afschrikken, en zulks te minder daar het algemeene welzijn van de vernietiging van zoodanige vooroordeelen afhing, vaardigde een besluit uit, waarbij bevolen werd:

Dat in elke dessa de gemeente een magazijn (loemboeng) moest oprigten, dat de padi bevatten kon, die bestemd was voor het bezaaijen van al de sawah's der dessa;

Dat, bij de inzameling, elke planter uit de padi, die het best geslaagd zou zijn, de hoeveelheid moest zoeken, welke hij voor het bezaaijen van het volgende jaar noodig zou hebben, en dat hij deze padi in bossen van hetzelfde gewigt moest afleveren in het magazijn der gemeente, alwaar te dien einde een register zou worden aangelegd;

Dat de planters in den loop der maand October den grond voor het bezaaijen (tanah dederan) moesten gereed maken; terwijl op den 1sten November de padi, voor het zaaijen bestemd, aan ieder, naar gelang van het door hem ingeleverde getal bossen, moest worden afgeleverd. — De kontroleurs en hoofden der distrikten waren met het toezigt en met de strikte uitvoering van dezen maatregel belast.

Twee jaren daarna had de heer VAN NES de voldoening, van zijn werk met een goeden uitslag bekroond te zien; en men heeft dan ook aan dezen, ook in de residentiën Soerabaja en Bazoeki gevolgden maatregel, den welvarenden staat te danken, waarin deze drie residentiën zich bevinden, alwaar men nimmer van een mislukten oogst hoort gewagen.

Het Gouvernement, van dezen maatregel en zijne heilrijke uitkomsten onderrigt, noodigde de residenten, bij eene circulaire van den 11den Augustus 1837, nº. 16, uit, om gelijken maatregel in hunne provinciën toe te passen, opdat steeds goede oogsten verkregen werden. En evenwel is deze maatregel tot dusver nergens anders dan in genoemde drie residentiën genomen; want de direkteurs der kultures, die aan zijne uitvoering de hand hadden moeten houden, hebben er nimmer om gedacht! Men moet dan ook aan dit verzuim, voor een groot deel, den herhaalden slechten padi-oogst wijten, en de in eenige streken te laat plaats hebbende toebereiding der gronden voor de suiker-kultuur.

De heer VAN VLOTEN, kontraktant voor de suikerfabriek van Pangka, in de residentie Tagal, betaalde telken jare aan de inwoners, die zich in deze streek op de werkzaamheden van deze industrie toelegden, p. m. *f* 60,000, alleen voor de inzameling en de fabrikaadje van 800 bouw suikerriet. De botsing, welke, in het begin van het jaar 1850, tusschen de plaatselijke overheid en dezen kontraktant plaats had, en welke dezen laatste tot de sluiting van zijne fabriek verpligtte, beroofde de inwoners van den arbeid van den oogst van 1850, zoodat de *f* 60,000 voor hen verloren gingen. Ongelukkig was dit geldelijk verlies door een mislukten padioogst voorafgegaan, en daaruit ontstond die ellende, wier jammerlijke gevolgen in alle bijzonderheden in den brief van den heer NETSCHER zijn beschreven, welke onlangs aan het publiek is medegedeeld geworden.

Wanneer de industrie hare kapitalen niet meer verspreidt, dan hebben de inwoners geene andere hulpbronnen dan hunne inlandsche produkten, en dan is een mislukte oogst van die produkten genoegzaam, om die rampen te doen ontstaan, welke, dank zij de zorgeloosheid der ambtenaren, de residentiën door den honger ontvolken.

Deze zelfde botsing heeft een regtsgeding tusschen het Gouvernement en den kontraktant VAN VLOTEN uitgelokt — dat, gelijk altijd het geval is in Indië, wanneer men tegen het Gouvernement pleit, de hemel weet hoe lang duren zal! Zeker is het echter in allen gevalle, dat er geen zweem van waarschijnlijkheid bestaat omtrent zijne beëindiging, vroeg genoeg ten einde den oogst van 1851 te kunnen inzamelen, zoodat alweder dit jaar in deze streken *f* 60,000 minder in omloop zullen worden gebragt; terwijl de suikerriet-planters, die, indien de oogst geschied ware, meer dan *f* 100,000 in 1850 en even zooveel in 1851 zouden hebben ontvangen, in 1850 zelfs niet *het derde gedeelte* van die som hebben ontvangen, en ook dit jaar op niet meer kunnen rekenen. Behalve de verliezen alzoo, welke de partikulieren ten gevolge van zoodanige botsingen lijden, is altijd de arme bevolking daarvan het slagtoffer.

Een zoodanige staat van zaken heeft een deel der inwoners, dat onder de ellende van 1850 niet is bezweken, genoopt de residentie *te verlaten*, en zich in de residentie van Cheribon neder te zetten, alwaar het den resident — na gedurende vijf jaren geworsteld te hebben tegen gelijke rampen, als waarvan Demak het schouwtooneel is geweest — eindelijk gelukt is, een staat van voorspoed te voorschijn te roepen, welks voortduur inderdaad zeer te wenschen is. Maar van waar, vragen wij, zal men, nu een aanzienlijk getal inwoners, deels door den hongersnood omgekomen, deels naar elders vertrokken is, de werklieden verkrijgen, die noodig zullen zijn voor de bewerking van den oogst der fabriek van Pangka, zoodra het regtsgeding zal zijn beslist?

Door belemmeringen op te werpen voor den behoorlijken gang der industrie — welke, door hare kapitalen in de distrikten in omloop gebragt, niet slechts het stoffelijk welzijn van den Javaan verbetert, maar ook aan het Gouvernement de inning zijner inkomsten gemakkelijk maakt — vernietigt men juist hare weldadige werking, zoodra men haar tot schorsing van hare werkzaamheden noodzaakt. Van daar, dat de ellende de landbouwende huisgezinnen tot het verlaten van den geboortegrond verpligt, en die huisgezinnen, door distrikten op te sporen, waar de door de plaatselijke overheden opgelegde arbeid niet al te drukkend is en waar zij hun bestaan kunnen vinden, ten gevolge van deze aanhoudende ronddoling van de eene streek naar de andere, ware nomaden worden! Van daar, dat de streken in Cheribon, waar de hongersnood zoo vele slagtoffers heeft gemaakt, alsmede de assistent-residentiën Demak en Grobogan, op nieuw ten koste van de andere streken bevolkt worden; want de resident van Samarang heeft bevonden, dat het beste en tevens spoedigst werkende middel ter wederbevolking van Demak en Grobogan was, om de

inwoners van die ongelukkige streken, welke de rampen der vorige jaren overleefd hebben, *vrij te stellen gedurende twee jaren* van de betaling der belastingen in geld en van het verrigten van den anders verpligten arbeid. In den tegenwoordigen tijd, waarin de Javaan met zoo vele, *niet betaald wordende* werkzaamheden overladen wordt, zijn *twee jaren* vrijstelling van dien arbeid voor hen een ware sinecure. Men ziet dan ook telkens nieuwe huisgezinnen uit Japara, Pakalongan en andere residentiën aankomen, gereed om naar hunne vroegere haardsteden terug te keeren, zoodra men hun, na verloop van deze twee vrije jaren, den verpligten arbeid zal opleggen!

Eene zoodanige bewegelijkheid onder de inwoners moet, noodzakelijkerwijs, de grootste hinderpaal worden tegen het herstel der zaken op de oorspronkelijke grondslagen van het nieuwe stelsel, daar die grondslagen in de streken, waar landverhuizingen hebben plaats gehad, niet meer kunnen toegepast worden. De eenige weg, die het Gouvernement overblijft, is de opheffing van lieverlede van de fabrieken naarmate het, bij gebreke aan een genoegzaam getal handen (ten gevolge van gebreken in de administratie), niet langer zijne, jegens de particuliere kontraktanten aangegane verpligtingen kan vervullen. En hoe zal dan de toekomst zijn van het nieuwe kultuur-stelsel? Zal men dat beruchte Indische batig slot vaarwel moeten zeggen?

Het eenige middel, dat, met een gelukkigen uitslag, tot het herstel der thans op zoo losse schroeven staande zaken kan medewerken, is: om aan de kontraktanten-fabrikanten het bestuur en het toezigt over de werkzaamheden van de suiker-kultuur over te laten; en dan zullen deze dagelijks de planters betalen, gelijk zulks heeft plaats gehad met de inwoners, die aan den arbeid van den oogst en de fabrikaadje deel nemen. Zoodra de uitgewekenen zullen vernemen, dat zij iederen avond hun loon kunnen ontvangen, en dat, bijgevolg, de plaatselijke overheden geen gedeelte van dat loon meer kunnen inhouden, zullen zij ook naar hunne haardsteden terugkeeren. Door dezen maatregel zullen ook in het vervolg de verhuizingen geen plaats meer hebben; omdat eene som van ƒ 60,000, telken jare in een distrikt in omloop gebragt, dat door ongeveer 3000 huisgezinnen bewoond wordt, noodzakelijkerwijs en wel binnen weinige jaren, in het stoffelijk bestaan der inwoners een gewenschte heilrijke verandering moet te weeg brengen. Overigens erlangt de nijverheid veel meer arbeid van een persoon, dien zij elken avond betaalt, dan het Gouvernement, met de wijze waarop het den arbeid doet besturen en betaalt, in twee dagen zal ontvangen!

Indien gij u thans de moeite wildet geven, om al de wetten en instruktiën te lezen betrekkelijk den aanslag en de inning der belastingen ten aanzien van de kultures, zóó van inlandsche produkten als van de voor de Europesche markten bestemde; omtrent den aard en de werkzaamheden van den verpligten arbeid, alsmede betreffende de direkteurs en inspekteurs der kultures en de residenten; — dan zoudt gij deze vraag tot u zelven

rigten: „Hoe is het mogelijk, dat in een land, zóó vruchtbaar als Java, „bewoond door eene talrijke landbouwende bevolking; dat jaarlijks *drie* „*oogsten van levensmiddelen*, en te gelijker tijd, minstens 50 percent boven „het tegenwoordig cijfer, produkten voor de Europesche markten kan op„leveren, en waar, in alles, voorzien is door goede reglementen, ten einde „het toekomstige lot van de inlandsche bevolking te verbeteren: dat, des„niettemin, in verscheidene provinciën van dat land eene ijsselijke ellende, „heerscht, dat de inwoners van honger moeten sterven, dat er een volle„dige stilstand in den klein-handel bestaat, dat er vermindering waargeno„men wordt in de inkomsten van den staat — en dat er, zonder eene „spoedige toepassing van herstellende maatregelen, het droevige vooruitzigt „is gegeven van de ontzettendste rampen, die het land in een niet ver„wijderd tijdstip teisteren zullen?"

Op deze vraag kan ik antwoorden: „dat alles ontstaat, doordien noch de wetten noch de instruktiën uitgevoerd of in acht genomen worden. Van dáár dat al de takken van bestuur een chaos zijn; van dáár ook waarom de regering nimmer de waarheid kent. Immers indien de direkteurs naar het voorschrift der wetten en instruktiën, die voor den gang van elke, hier bovengenoemde suikerfabriek uitgevaardigd zijn, en die tot de administratie van het departement der kultures behooren, gehandeld hadden, zou de bevolking dan met verpligten arbeid overladen zijn? Zouden dan botsingen tusschen de plaatselijke overheden en de kontraktanten plaats kunnen hebben? Zou dan de kontraktant VAN VLOTEN een proces tegen het Gouvernement te voeren hebben? Zou men dan de suiker-kultuur in de residentiën Madioen en Bantam, waar de gronden zóó vruchtbaar en de inwoners heden ten dage zoo arm zijn, hebben durven opheffen? En, eindelijk, zou dan wel de ellende in de ten westen van Soerabaja gelegen residentiën geheerscht hebben?" Indien gij al wat in deze instruktiën is voorgeschreven, rijpelijk overweegt, dan zult gij moeten erkennen, dat de voorspoed of de ondergang van Java alleen van den ijver of van de achteloosheid der direkteurs van kultures, in de uitoefening hunner bediening, afhangen.

Het zal voorzeker niet gemakkelijk zijn, om, bovenal door de tusschenkomst der personen, die, door hunne achteloosheid of hunne zorgeloosheid, de oorzaak zijn van de ellende, welke in het land heerscht, het kwaad te herstellen. De tegenwoordige resident van Cheribon heeft, gedurende *vijf jaren*, tegen die ellende moeten worstelen, welke meer dan 50.000 personen in die streken door den hongersnood heeft weggemaaid, alvorens den welstand te kunnen bereiken, waarvan de inwoners dezer provincie thans beginnen te genieten. Immers, wanneer de hulpbronnen der inwoners uitgeput zijn, is het niet gemakkelijk voor een resident, om het kwaad te herstellen, dat het gevolg is van de verdrukkende administratie zijns voorgangers, en om tegelijkertijd het cijfer der inkomsten op dezelfde hoogte van vorige jaren te handhaven.

En indien gij nu al de gebreken en misbruiken in den gang der adminis-

tratie betrekkelijk de afpersingen en knevelarijën zamentrekt, die de inwoners verduren moeten zoo van den kant der Europesche overheden als van dien der inlandsche hoofden — dan zult gij daarin de *werkelijke oorzaken* vinden, aan welke de ellende, die onder de Javaansche bevolking heerscht, moet worden toegeschreven; en gij zult die geenszins vinden in de werking van het nieuwe kultuur-stelsel. Want indien de direkteurs der kultures, die elkander sedert 1836 opgevolgd hebben, zoowel als al de residenten, met ijver en geestkracht dat gedeelte van de dienst hadden vervuld, hetwelk hunne betrekking hun oplegt, dan zou de voorspoed thans zijn zetel in al de residentiën hebben opgeslagen! Ik hoop dan ook, dat gij, na de lezing van al het voorafgaande, de overtuiging zult hebben erlangd, dat het eene groote dwaling is, wanneer men gelooft, dat de op Java heerschende ellende het gevolg is van de invoering van het nieuwe stelsel. Immers wederlegt de voorspoed, dien de inwoners van Soerabaja, Pasoeroean en Bazoeki, alwaar ten minste de suiker-kultuur is ingevoerd geworden, genieten, zoodanige argumenten op eene onomstootelijke wijze.

De oorzaken van den veegen toestand van Java worden, in Nederland, voor een groot gedeelte aan den heer J. C. BAUD toegeschreven. Daar mijne langdurige praktische ondervinding ten aanzien van de administratie der residentiën mij in staat stelt, om met kennis van zaken te spreken, bovenal met opzigt tot het stoffelijk bestaan van den Javaan, kan ik u ook verklaren, dat men ten deze in eene dwaling verkeert. Ten gevolge toch van de weigering der Kamers, om het voorstel van den Generaal VAN DEN BOSCH, betrekkelijk eene leening, goed te keuren, ten einde zich daardoor te ontslaan van de met de Nederlandsche Handelmaatschappij bestaande verbindtenissen, heeft zich de heer BAUD, van het oogenblik af zijner optreding in het Ministerie, in eene zeer moeijelijke positie bevonden; want hij moest tegen wil en dank het kultuurstelsel handhaven, waarvan de werking alleen de hulpmiddelen, vereischt voor de dekking der behoeften van het land, moest verschaffen. De moeijelijkste taak van een Gouvernement, op het stuk van financiën is, de vervanging van de eene belasting door de andere. Men moet, wil men slagen, zeker zijn, dat de nieuwe wijze van heffing onmiddellijk het equivalent van de oude zal opleveren, of wel een reservefonds bezitten, ten einde de behoeften van het oogenblik te kunnen bestrijden. Het eerste dier middelen was, den toestand in aanmerking nemende, waarin men zich destijds in Nederland bevond, onuitvoerbaar; en het tweede middel was niet beschikbaar. Deze Minister heeft dus wel den Gouverneur-Generaal kunnen aanschrijven, dat in den gang van het in werking zijnde stelsel geene verandering moest gebragt worden; maar hij heeft nimmer kunnen bevelen — en daarvan ben ik ten sterkste overtuigd, — om elken ambtenaar naar de inspraak zijner driften of luimen te laten handelen! Toen deze staatsman de rapporten ontving betrekkelijk de ellende, die voortgebragt was door de mislukking van den oogst, maar die door het Gouvernement van Indië aan hoogere oorzaken was toegeschreven, kon hij niet gelooven, dat de wetten en instruktiën, sedert zijn vertrek uit In-

dië, met voeten werden getreden door de meesten hunner, die ze moesten nakomen en doen uitvoeren, en dat de ellende onder de bevolking het gevolg was van de willekeur, de achteloosheid en de zorgeloosheid van het bestuur der kultures en der plaatselijke overheden — en geenszins het gevolg van hoogere oorzaken. In eene der jongste zittingen van de Kamers is sprake geweest van eene opmeting der gronden. De heer J. C. BAUD heeft toen getoond, de hinderpalen te kennen, welke zich tegen de invoering van een kadaster verzetten, en die in de werking van *de administratieve aristokratie* bestaan. Ik ben het geheel met hem eens, dat op dit oogenblik het reglement, voorkomende in het *Staatsblad* van 1819 n°. 5, betrekkelijk den aanslag der belastingen voor de dessa's, het eenige op Java toepasselijke is. Maar dit reglement heeft het lot van alle anderen, betrekkelijk het bestuur der residentiën, ondergaan. Het wordt niet nagevolgd; want tegenwoordig dient willekeur alleen tot regel van de meeste ambtenaren in de uitoefening hunner bediening. De willekeur gaat zelfs zoo ver, dat men moet vermoeden, dat niet een van al de direkteurs der kultures, die elkander sedert 1836 hebben opgevolgd, zich de moeite heeft gegeven, om de voorschriften te lezen van de wetten van 1817, n°. 62; van 1818, n°. 14 en 49; en van 1819 n°. 14, betrekkelijk de pligten der inspekteurs en der ambtenaren ten aanzien van de grond-belastingen te vervullen, en welke, sedert de oprigting van het departement van kultures, tot gids van de direkteurs moesten strekken; want indien het anders ware, indien zij inderdaad die wetten kenden, zou men hen te regt beschuldigen kunnen van te handelen met opzet, ten einde de onmetelijke hulpbronnen van Java te verlammen, van welke een wijs, voorzigtig en krachtig beheer alleen partij kan trekken.

Wilt gij een juist denkbeeld erlangen van de onmogelijkheid, die er bestaat, — om van de onmetelijke hulpbronnen van Java partij te trekken, zoolang het tegenwoordige administratieve beheer in de residentiën zal bestaan: vraag dan van den Minister van Koloniën de mededeeling van het rapport der enquête, die, in de maanden Februarij en Maart laatstleden, in het regentschap Kendal en in de residentie Samarang bewerkstelligd is. Deze mededeeling zal aan de leden der Kamers doen zien, op welken grondslag die werking van de administratieve aristokratie berust, welke, naar luid van den heer J. C. BAUD, de inlandsche bevolking aan het Gouvernement verbindt. Ik ben er zeker van, dat gij eenpariglijk zult verklaren, dat zulk eene administratie meer geschikt is, om het Gouvernement te doen vloeken dan om het te doen lief hebben.

Men heeft, om de inkomsten te gelijker tijd met de hoeveelheid produkten voor de Europesche markten te doen vermeerderen, geen kadaster noodig. Men beginne met de bediening van regent op te heffen; want uit de magt der regenten spruiten de hinderpalen voort, zoowel tegen de uitbreiding van het stelsel van grondbelasting, als tegen de uitbreiding van het kultuur-stelsel en tegen de ontwikkeling, bij de inwoners, van hunne intellektuële vermogens. Men doe ze vervangen door adsistent-

residenten. Het is meer dan tijd, dat deze maatregel genomen worde; want het verbond, dat het Gouvernement tusschen de familiën van die regenten heeft geduld, moet noodlottig worden door den invloed, welken zij dagelijks meer op de bevolking verkrijgen: niet door eene weldadige werking, maar door den druk, dien zij, en altijd uit naam van het Gouvernement, de bevolking opleggen! Men kieze onder de regenten de zoodanigen uit, die door hunne jaren en hun karakter waardig schijnen in de hoofdplaats der residentiën, als vertegenwoordigers van de inlandsche bevolking der geheele provincie, geplaatst te worden, maar zonder eenige magtsoefening: zij moeten leden zijn van den landraad, en een goed traktement genieten. Men plaatse in elk distrikt een personeel, dat voor de dienst toereikende is, en rijkelijk genoeg bezoldigd wordt, ten einde het van de inwoners niets voor zijn onderhoud behoeve te vragen. Men kieze dit personeel uit hen, die in het distrikt wonen, waar het dienst zal moeten doen; want de Javaan heeft liever een Europeschen matroos tot opperhoofd dan een zijner landgenooten, die een vreemdeling is van het distrikt; omdat doorgaans, bij elke verplaatsing van hoofden, het nieuwe hoofd vergezeld is van een talrijk gevolg van bloedverwanten en bediendeu, de een al meer uitgehongerd op roof dan de ander. De eerste handeling toch van het nieuwe hoofd is, om al de kleine hoofden af te zetten die hij in funktie vindt, en ze door zijne bloedverwanten te doen vervangen. Hij verdeelt het distrikt in onderscheidene deelen, in ieder van welke hij, onder het eene of andere voorwendsel, een aanverwant plaatst, maar waarvan het werkelijke doel is, om zijne famille ten koste der bevolking te doen leven. Men stelle alle vertrouwen in de Javaansche gemeenten, als het eenige middel om den invloed te herwinnen, welken het gedrag der regenten en de gebreken der administratie voor het Gouvernement hebben doen verloren gaan; want alleen in den voorspoed der gemeenten berust de kracht en de ware rijkdom van het Gouvernement, en geenszins — wat de heer J. C. BAUD daarvan ook moge zeggen — in het bestaan van de zoogenaamde administratieve aristokratie. Ik ben overtuigd, dat de heer J. C. BAUD, na het rapport van de te Kendal bewerkstelligde enquête gelezen te hebben, zal bekennen, dat hij omtrent de inlandsche administratie in dwaling heeft verkeerd.

Men schaffe de dienstpligtigheid af en vervange haar door eene zoodanige belasting, als men, nu 32 jaren geleden, plegtig aan de bevolking heeft beloofd. (*Staatsblad* 1818, n°. 87, art. 109). Men zorge, dat het charter, grondslag van het stelsel van grondbelastingen, dat de persoonlijke vrijheid en de vrije beschikking over de produkten verkondigt, eene waarheid worde! Men zorge, dat de Europesche ambtenaren met ijver en waardigheid de edele taak vervullen, welke de wetten en hunne instruktiën hun opleggen; namelijk: dat zij worden de beschermers van de bevolking, in plaats van hare onderdrukkers, gelijk de meesten hunner, hetzij uit dwingelandij, hetzij uit zwakheid of onwetendheid, tot dusver geweest zijn. Eindelijk doe men de ommegaande regters der afdeelingen vervangen door,

in elke hoofdplaats van iedere residentie, een regter aan te stellen, aan wien men een huis tot woning verschaffe en eene goede bezoldiging geve, opdat hij in de grootst mogelijke onafhankelijkheid kunne leven en zijn eerbiedwaardig ambt met waardigheid kunne vervullen. Dan eerst zal de bevolking beschermd zijn, en dan ook zal zij — u zware belastingen betalende en u vrijwillig helpende, om, indien gij het volstrekt begeert, een kadaster tot stand te brengen — u zegenen, omdat gij haar hebt bevrijd van de harde slavernij, waarin men haar sedert zoo vele jaren houdt, en zulks onder eene zoogenaamde en zoo hoog opgevijzelde „vaderlijke regering!"

Indien gij Java wél bestuurd wilt hebben, dan kieze men uit de ministeriën in Nederland personen, ter vervulling van de betrekking van direkteur, en uit de kamers ter vervulling van de open plaatsen in den raad van Indië. Misschien zult gij mij tegenwerpen: dat die heeren noch Indië, noch de kultures kennen. Maar, wat het eerste punt betreft, bid ik u mij te zeggen, van waar een DAENDELS, van waar de Kommissarissen-Generaal in 1816, van waar een DU BUS DE GISIGNIES Java hebben leeren kennen? En intusschen werd Indië, onder het bestuur dier staatslieden, met wetten begiftigd, welke den stempel dragen van eene diepe kennis van de ware behoeften der inlandsche bevolking; maar, omdat ze niet nagekomen werden, heeft men ze als versleten, als niet overeenkomende met de behoeften des tijds, beschouwd. Zijn de nieuwe wetten beter?

Wat de kultures betreft: sedert het vertrek van den heer ELIAS, in 1836, bezat niet een der direkteurs, welke hem sedert opvolgden, voldoende praktische kennis van den kultuur-arbeid. Van de residenten zijn velen buiten staat, om persoonlijk de werkzaamheden van eenige plantaadje te besturen of gade te slaan. En evenwel is het kultuur-stelsel reeds 19 jaren in werking! — Weet gij waarom? Omdat de ambtenaren niet verantwoordelijk zijn voor hunne daden, waaruit alweder de toegeeflijkheid, de onkunde of de achteloosheid voortvloeit van hen, die met het toezigt belast zijn. Omdat, in plaats van den ambtenaar af te zetten, die een rapport durft maken, luidende dat de inwoners in ellende verkeeren ten gevolge van een mislukten rijst- of suiker-oogst, het Gouvernement als zeer gegrond de oorzaken aanneemt, aan welke de ambtenaar dien staat van ellende toeschrijft, als „droogten, regens of overstroomingen," kortom: „de wil van den goeden God!" Omdat, eindelijk, het Gouvernement niet veel meer dan de ambtenaren op de uitvoering van zijne eigene wetten gesteld is; want indien het strikt de hand had gehouden aan de toepassing van hetgeen het, in de wet van 1834, n°. 22, op het einde van de bijlage litt. A, verklaard heeft — waar, betrekkelijk de residenten, gezegd wordt: „die de bekwaamheid of den wil niet bezitten, om het Gouvernement zoo„danig te dienen, als hetzelve vorderen moet gediend te worden, zoeken „elders hun bestaan, maar verlangen geene vergelding voor diensten, welke „zij niet presteren," — dan ware het Gouvernement beter gediend geweest en men had nimmer de ellende op Java gekend.

Het nieuwe geslacht is, over het algemeen, zamengesteld uit personen, die een goed onderrigt genoten hebben: bij gevolg heeft men op Java geen gebrek aan bekwame mannen; maar de meesten dier heeren hebben de zeer kwade gewoonte van te verlangen, dat hetgeen wit is wit zij, en dat wat zwart is zwart blijve: kortom, van altijd de waarheid te willen zeggen: eene aanmatiging, welke bij onze bestuurders, sedert 1836, beschouwd is als een zeer groot gebrek in hen, die hunne loopbaan in de dienst van het Gouvernement verlangen te maken; omdat eene eerste hoedanigheid, welke men bij een ambtenaar eischt, daarin bestaat, om zich als een kreatuur van zijn chef te beschouwen, maar in geenen deele als ambtenaar van den staat.

Zij, die leden zijn van het geregtshof, advokaten, notarissen en zoovele anderen, die zich op de nijverheid toeleggen, en die zeer goede residenten zouden zijn, bezitten eene onafhankelijke positie; maar hoedanig is het lot van degenen van minderen rang, die, hetzij in de bureaux der hoofdsteden, hetzij in de binnenlanden, als adsistent-residenten, sekretarissen en kontroleurs, menigmalen onzin, door hunne chefs opgesteld, moeten schrijven, of wel bevelen ten uitvoer brengen, welke strijdig zijn met de belangen der inwoners! Hoe kunnen hunne intellektuële bekwaamheden, gesteund door theoretische kennis, ontwikkeld worden onder de leiding van chefs, die geene andere kennis van de dienst dan een weinigje slenter bezitten? Indien gij overweegt, dat deze ambtenaren zich moeten onderwerpen, onder straffe van anders hunne betrekking te verliezen (die de eenige hulpbron is, welke zij ter voorziening in hunne behoeften bezitten), dan zult gij moeten erkennen, dat eene zoodanige positie hun het leven zeer bitter moet maken, en dat het dan ook meer dan tijd is, dat eene verandering plaats grijpe met het doel, om voortaan ambtenaren slechts uit de erkend verdienstelijke mannen te kiezen. Evenwel, om de mannen van talent en geestkracht te onderscheiden, zou men aan het hoofd der Departementen chefs moeten bezitten, die, door hunne theoretische en praktische kennis van het opperbestuur eens lands, in staat zijn, om, in het belang van het land, te erkennen en partij te trekken van de hoedanigheden hunner ondergeschikten. Dan alleen zal men, binnen eenige jaren en onder het bestuur van zoodanige chefs, niet langer behoeven zijne toevlugt te nemen tot Holland; want dan zal men, in het vinden van geschikte personen ter vervulling van de hoogste ambten, geene moeijelijkheden meer ondervinden.

Het groote kwaad in de administratie op Java bestaat daarin, dat men met de ambtenaren handelt, alsof allen algemeene kundigheden bezaten. Zoo wil men, bij voorbeeld, heden een persoon in een departement plaatsen; maar een jaar later plaatst men hem bij een ander departement over, onverschillig of hij al dan niet geacht kan worden tot de vervulling zijner nieuwe betrekking geschikt te zijn. Wij hebben ook voorbeelden, dat ambtenaren op een der bureaux van de hoofdstad, maar van kundigheden ontbloot, desniettemin zijn voorgedragen geworden ter vervulling van ruimer winsten opleverende plaatsen in eene der residentiën, omdat men zich van hen wilde ontdoen! Men zegt dan: „voor de binnenlanden zijn zij goed

genoeg!" Wij hebben ook de voorbeelden van het tegenovergestelde. Een hoofd-kommies is dikwerf zijnen departements-chef zóó nuttig, dat deze hem niet ontberen kan. Indien hij Java verlaat draagt deze departements-chef zorg, om hem aan zijnen opvolger aan te bevelen, zoodat de kommies, ter belooning zijner goede diensten, veroordeeld is, om het werkpaard van zijn chef te blijven! Zoodanige kommies moge, te vergeefs, eene bevordering aanvragen, waarop hij zoo wegens ancienniteit als wegens zijne administratieve talenten aanspraak heeft: men blijft steeds doof aan dat oor, en men laat hem acht, tien en zelfs langer dan twaalf jaren in dezelfde betrekking. Vraagt men den departements-chef, waarom hij dezen kommies niet eene ruimer bezoldigde betrekking verschaft? dan antwoordt hij: „die man is voor zijne betrekking onmisbaar." Die heeren vergeten echter, dat, terwijl zij den duur van het menschelijke leven schijnen te bepalen, de natuur hunne argumenten logenstraft.

Wanneer zich een jongeling aanbiedt, om in dienst van de Engelsche Oost-Indische bezittingen te treden, dan vraagt men hem, in welken tak van bestuur hij wenscht zijne carrière te maken: douanen, grondrenten, enz.? Wanneer hij gekozen heeft, dan wordt hij op een bureau geplaatst, en zijne toekomst hangt verder en volstrekt af van zijn ijver en van zijne bekwaamheid. Waarom slaat men in de Nederlandsche bezittingen denzelfden weg niet in?

Wij hebben nog een gebrek in de administratie aan te toonen. Een ambtenaar moet namelijk de geheele verzameling Staatsbladen doorloopen, om de, tot zijn ambt betrekkelijke, instruktiën te vinden. Waarom laat men niet de wetten en instruktiën, betreffende elken tak van bestuur, afzonderlijk drukken? Een of twee boekdeelen zouden dan alles bevatten, wat een ambtenaar noodig heeft te kennen, en dan zouden zij, gedurende de uitoefening hunner bediening, altijd hunne instruktiën onder de oogen kunnen hebben; maar dewijl zulks het geval niet is, moet men zich niet verwonderen, wanneer de meesten hunner ze niet kennen, en wanneer — als gevolg daarvan — de wetten en instruktiën noch uitgevoerd, noch nageleefd worden.

Gij zult dus, uit den inhoud van dit artikel, zien, dat op Java niet alles in zulk een rozengloed zich bevindt, als de Minister van Koloniën, door zijne mededeelingen over den staat van zaken in Indië, de Kamers heeft willen doen gelooven. Wij wenschen dan ook, dat de nieuwe Gouverneur-Generaal het stoffelijk bestaan van den Javaan zal verbeteren, waarin toch niet alleen de toekomst van de, in de Indiën gevestigde Europesche bevolking is gelegen, maar ook die van het moederland. De Hemel schenke hem een voortdurende gezondheid, want hij zal die noodig hebben, aangezien de taak, door hem te vervullen, inderdaad zeer moeijelijk zal zijn.

BATAVIA,
16 April 1851.

L. VITALIS.



De opvoeding van Indische kinderen in Indië.



Weinige maanden geleden veroorloofden wij ons eenige vrijmoedige opmerkingen over de statuten en de geheele strekking der zich noemende „Oost- en West-Indische opvoedings-maatschappij.” Op den 4den Julij l.l. werd te Delft de eerste vergadering van de leden dier maatschappij gehouden, en daarin een verslag gelezen door den voorzitter, den heer G. L. BAUD, vroeger direkteur der kultures op Java, later minister van koloniën, thans ambtenaar met verlof. Wij verheugen ons, dat hij ons in de gelegenheid heeft gesteld van dat verslag kennis te nemen, *door het in het Goudsch Kronijkske te plaatsen*, niet alleen omdat wij in die maatschappij veel belang stellen, maar vooral ook, omdat wij uit den inhoud van het verslag gezien hebben, dat de opmerkingen en wenken, die wij ons in een vorig artikel veroorloofden, niet geheel vruchteloos geweest zijn. Zoowel dit als de omstandigheid, dat wij ons met sommige stellingen en beweringen van den heer G. L. BAUD, en speciaal met zijne bestrijding van eene opvoeding in Indië voor Indische kinderen, niet geheel kunnen vereenigen, nopen ons, om eenige aanmerkingen mede te deelen op den om verschillende redenen hoogst merkwaardigen inhoud van dat stuk.

Tweeledig is, naar de meening van den heer G. L. BAUD, het doel, dat de maatschappij moet trachten te bevorderen. Het eerste is „het belang van het moederland en van onze landgenooten, die in de overzeesche bezittingen en koloniën des Rijks gevestigd zijn. Wanneer dezen hunne kinderen, hetzij vrijwillig, hetzij ten gevolge van Gouvernements-verordeningen, ter opvoeding naar Nederland zenden, hebben zij, *vooral in het tweede geval*, aanspraak op het aanwenden van al die middelen, welke kunnen strekken, om, zooveel mogelijk althans, te zorgen, dat hunne panden eene godsdienstige, zedelijke opvoeding erlangen, en dat de verstandelijke vermogens van die kinderen naar behooren worden ontwikkeld, ten einde zoodoende, meer dan tot dus verre het geval was, vergoeding te erlangen voor het offer, hetwelk zij zich hebben moeten getroosten, om hunne kinderen, op reeds jeugdigen leeftijd, op verren afstand te verwijderen.”

Wij zullen wel niet behoeven te zeggen, dat deze woorden door ons geheel worden beaamd. ’t Was die beweegreden, zoo als wij haar reeds een paar jaren geleden hebben uiteengezet, die ons naar eene dergelijke inrigting als de tegenwoordige „opvoedings-maatschappij” deed wenschen. Wil de regering nog altoos hare onmenschelijke verordeningen handhaven, waardoor zij de ouders in Indië dwingt, om de vervulling hunner, door de natuur hun voorgeschreven, pligten ten opzigte hunner kinderen aan anderen

over te laten; wil zij nog altoos het huisselijke leven, den familieband, in Indië vernietigen, en de Indische jonge lieden in de branding eener opvoeding in den vreemde werpen — laat ons dan de handen in één slaan, om de gevolgen van deze barbaarsche instellingen zoo veel mogelijk onschadelijk te maken.

Maar meer vreemd en nieuw was ons het tweede doel, dat de maatschappij zich, volgens haren voorzitter, voorstelt. Dat doel is het belang der eigen bevolking, der inboorlingen, onzer Oost-Indische bezittingen. „Die bevolking" zegt de heer G. L. BAUD, „heeft regt, om, met inachtneming van hare zeden, gewoonten en gebruiken, bestuurd, geleid en ontwikkeld te worden door dienaren van den staat, die haar, ten gevolge van beschaving, kennis, handelingen (?) en gedragingen (?) in het goede verre vooruit zijn; dienaren, die grondig beseffen, dat die overheerschte bevolking, ten gevolge van hare vele goede hoedanigheden, in zeer ruime mate aanspraak heeft op onze sympathie en onze belangstelling; dienaren, die diep bevroeden dat gemelde bevolking, *tot behoud der rust*, en dus in het vereenigd belang van moederland en overzeesche bezittingen, niet dan naar vaste regelen, met toegevendheid, regtvaardigheid, voorzigtigheid en beleid kan worden teruggebragt van die gebreken, welke haar, zoo wel in de hoogere als in de lagere standen, ontegenzeggelijk aankleven. Wanneer er dus, zoo als onderwerpelijk, sprake is van maatregelen voor Indië te beramen, dan behoort niet alleen op de belangen onzer landgenooten, die zich uit geheel vrijen wil naar de overzeesche bezittingen begeven, maar ook, en meer bijzonder, op die der opgezetenen aldaar te worden gelet."

Wij zijn het in dit opzigt geheel met den heer G. L. BAUD eens. 't Is in 't belang der Indische bevolking, dat de dienaren van den staat in Indië voortreffelijke menschen zijn, en zulke eigenschappen bezitten, als hij hier geschetst heeft. Wij zouden er nog bijvoegen, dat vooral die dienaren behooren gevormd te zijn tot zelfdenkende en zelfstandige wezens, onafhankelijk van karakter, die zich niet als instrumenten willen laten gebruiken, waardoor eene goedaardige bevolking wordt uitgeput en verarmd; die den moed hebben, om, waar ze verkeerdheden, gebreken en misbruiken ontwaren, die aan 't licht te brengen en weg te nemen; en die, noch door bedreigingen noch door zucht naar bevordering of voordeel, zich laten brengen tot handelingen, strijdig met de eerlijkheid, de menschelijkheid en de goede trouw. Dat zulke ambtenaren in 't belang zijn der inlandsche bevolking — wie zou het ontkennen? Maar wij vragen, in welk verband dit staat met de „opvoedings-maatschappij?" Zij toch belast zich met de zorg voor de opvoeding van Indische kinderen, waarvan sommigen tot ambtenaren, maar ook velen tot geheel andere betrekkingen bestemd worden. Zij tracht de eersten bekwaam te maken, om te kunnen voldoen aan de vereischten, die in eenen ambtenaar door het Gouvernement verlangd worden. 't Is de roeping der regering, niet der maatschappij, om het doel te bevorderen, dat hier ten onregte aan de opvoedings-maatschappij voor oogen wordt gesteld. Daarom eischt de regering te regt, dat zij, die in

Indië in hare dienst willen treden, vooraf bewijzen geven van bekwaamheid en geschiktheid; daarom heeft zij te regt in 't vaderland de gelegenheid geopend, om die kennis en wetenschap te verkrijgen welke daartoe vereischt worden; daarom verwaarloost zij in Indië hare roeping, zoolang zij ook daar geene dergelijke inrigtingen tot stand brengt. De regering moet zorgen voor goede ambtenaren, in 't belang van den staat en van de ingezetenen en inboorlingen van Indië; de maatschappij voor eene goede opvoeding van de ongelukkigen, die het opzigt en de verpleging hunner ouders missen, in 't belang dier ouders en kinderen. De heer BAUD heeft onwillekeurig vergeten, dat hij niet meer als minister, maar als bijzonder persoon, als president eener partikuliere instelling, sprak. Hij schijnt dit zelf eenigzins, ofschoon onbestemd, gevoeld te hebben, toen hij deze redenering besloot met te zeggen: „Eene behoorlijke vorming en opleiding van hen, die eenmaal als ambtenaren in Indië moeten optreden, die eenmaal zullen geroepen worden om de Indische bevolking te helpen besturen en leiden, is dus, naar ons inzien, een der eerste verpligtingen, die op de maatschappij *en ook op de regering* rust."

Of zouden wij ons vergissen? Zou deze maatschappij in schijn slechts eene partikuliere instelling wezen, maar eigenlijk een nieuw hulpmiddel in de hand van het Gouvernement, of liever van hen, wier beginselen thans nog de koloniën regeren, om de jongelieden, die aan haar worden toevertrouwd, zoodanig te kneden, te vormen en af te rigten, als in 't belang dier beginselen het meest wenschelijk schijnt, ten einde ze op die wijze te bestendigen? Wij mogen dit nog niet veronderstellen; maar in dat geval zou de aanmerking, die wij ons in een vorig artikel veroorloofden, van te meer gewigt zijn. Wij klaagden, dat over den aard der opvoeding, die aan de kinderen zou gegeven worden, door de maatschappij het diepste stilzwijgen werd bewaard: „Gij verlangt niets anders," zoo schreven wij, „dan dat ik u mijne zonen toevertrouw, met de noodige fondsen; gij zult ze dan in uwe fabriek eene mysterieuse kunstbewerking laten ondergaan, en ik zal ze uit uwe handen terugontvangen, zoodanig bearbeid, als gij zult vermeenen te behooren."

De heer G. L. BAUD heeft in dit verslag nog een hoogst gewigtig onderwerp aangeroerd. 't Is de vraag, „waar de dienaren van den staat, ter erlanging van de voldoende geschiktheid om de Indische bevolking te helpen besturen en ontwikkelen, het best kunnen worden opgeleid, hetzij hier te lande, dan wel in Indië zelve?" De beantwoording dier vraag, zoo als zij door hem gegeven wordt, is geheel in strijd met onze diep gevestigde overtuiging; en 't is vooral die beantwoording, welke ons het minst heeft bevredigd. Wij beginnen met haar hieronder in haar geheel te laten volgen.

„Het komt evenwel thans minder noodig voor, om in bespiegelingen, of om in een onderzoek te treden, wáár de dienaren van den staat, ter erlanging van de voldoende geschiktheid om de Indische bevolking te helpen besturen en ontwikkelen, het best kunnen worden opgeleid, hetzij hier te lande, dan wel in Indië zelve; doch geheel doelloos zal de opmerking

toch wel niet wezen, dat eene opvoeding daar, in menig opzigt, steeds veel te wenschen zal overlaten. Immers klimaat, omgeving, gebrek aan genoegzaam onderwijs, minder energie en geestkracht, moeten eene gelukkige ontwikkeling in den weg staan.

„Men kan, ja, scholen en gymnasiën oprigten in het gebergte, in meer koele en minder afmattende streken dan aan de stranden; men kan onderwijzers uit Europa ontbieden; men kan de huisselijke opvoeding verbeteren; maar zal dit een en ander voldoende zijn? Zal dit eene opvoeding in Europa kunnen vergoeden?

„Men kan b. v. op Pondok Gedeh, in de provincie Buitenzorg, wel is waar omgeven door eene schoone natuur, de wetenschappen onderwijzen, voor zoo veel de lust van onderwijzers en leerlingen zulks toelaat; men kan door boeken en teekeningen onderrigt in de werktuigkunde geven, — maar men kan niet, gelijk hier (waar alles meer leeft en vooruitgaat, waar men niet alleen alles leert, maar ook in werking ziet), het onderwijs zoo aanschouwelijk en zoo duidelijk maken; men kan in eene kleine, bekrompene, min ontwikkelde maatschappij en onder een drukkend luchtgestel de energie en geestkracht niet in gelijke mate opwekken, als zulks in Europa het geval is.

„Men kan onderwijzers van hier ontbieden, doch zal men deze in Indië steeds in voldoend getal kunnen behouden? Zullen zij door sterfte, door ziekten, door zich aan hunne verpligtingen te onttrekken, door het beproeven om op eene meer gemakkelijke wijze, dan het onderrigten der Indische jeugd is, fortuin te maken, niet gestadig moeten worden aangevuld?

„Men kan de huisselijke opvoeding verbeteren, maar zal dit, klimaat, omgeving, levenswijs en andere omstandigheden in aanmerking nemende, tot geluk der kinderen in voldoende mate kunnen geschieden?

„Wij vreezen althans, dat de voorstanders eener opvoeding in Indië zich ten deze welligt illusiën maken, en houden het er voor, dat, al bestonden de Gouvernementsbepalingen, met betrekking tot de wijze waarop het radikaal van Indisch ambtenaar moet worden verkregen, *niet*, toch vele ouders hunne kinderen ter opleiding herwaarts zenden zullen, vooral wanneer zij meerder waarborgen erlangen voor eene goede opvoeding hunner panden."

Indien de heer G. L. BAUD alleen beweerd had, dat eene opvoeding in Indië thans nog veel te wenschen overlaat, dan zouden wij hem dit onmiddellijk hebben toegestemd, en hem hebben toegeroepen: „help ons om ze te verbeteren!" Maar hij beweert, dat die verbetering onmogelijk is, „dat eene opvoeding daar, in menig opzigt, steeds veel te wenschen zal overlaten;" dat alzoo Indië het eenige land in de wereld is, waar de mensch niet behoorlijk opgevoed kan worden, door de Voorzienigheid met den heerlijksten dos van natuurschoon en rijkdommen van den grond begiftigd, maar verstoken van het grootste voorregt van op zijnen bodem menschen te zien vormen en ontwikkelen tot het doel, waartoe ze bestemd zijn. En welke zijn daarvan de redenen? De heer G. L. BAUD antwoordt:

„klimaat, omgeving, gebrek aan genoegzaam onderwijs, minder energie en geestkracht." Laat ons zien of dit antwoord de proef van een onpartijdig onderzoek kan doorstaan.

In de eerste plaats is het klimaat, de gewone zondebok die van zoo veel verkeerds in Indië de schuld moet dragen, ook nu weder de voornaamste hinderpaal. Het klimaat! Men vraagt, waaraan toch die epidemiën moeten worden toegeschreven, die tegenwoordig de Javaansche bevolking teisteren en hier en daar decimeren — het klimaat! Gij zijt een voorstander eener Europesche kolonisatie in Indië; gij beweert, dat een Europeaan, door de vruchtbare berggronden van Java of andere eilanden te bebouwen, overvloed en geluk in den archipel zou vinden — maar men antwoordt: „het klimaat!" et tout est dit. Het klimaat is oorzaak, dat de Indiërs tot hun eigen voordeel niet willen werken en door dwang naar den arbeid moeten gedreven worden, wiens vruchten hun nieuwe genietingen aanbrengt. 't Is natuurlijk, dat het klimaat ook weder het wapen is, waarmede men de onmogelijkheid eener goede opvoeding in Indië verdedigt. Maar dat wapen heeft alleen kracht bij hen, die nimmer den archipel bezochten, niet bij hen die dat klimaat bij ondervinding kennen. Zelfs het klimaat der stranden, zelfs het klimaat van Batavia, Samarang, Soerabaja staat eene goede opvoeding niet in den weg; het heeft niet belet, dat mannen als de kolonel MEIJS, de raad van Indië J. P. CORNETS DE GROOT, de president der Javasche bank de heer FRANCIS, wijlen de verdienstelijke genie-officier ONDAATJE, de beroemde geleerde C. F. WINTER, de bekwame A. J. WILKENS en talloozen meer, in weerwil van gebrekkige opvoedingsmiddelen, in Indië gevormd zijn. En al was dan ook het klimaat der stranden en lage landen (wat wij ten sterkste ontkennen) inderdaad een hinderpaal, bezit Java dan niet eene rijke verscheidenheid van klimaten als misschien geene andere streek der wereld? De heer G. L. BAUD tracht ook dit argument te ontzenuwen door de vraag: „Men kan, ja, scholen en gymnasiën oprigten in het gebergte, in meer koele en minder afmattende streken; maar zal dit een en ander voldoende zijn?" Wij antwoorden eenvoudig: „ja, voldoende!" tot hij ons het bewijs van het tegendeel zal gegeven hebben.

De tweede hinderpaal tegen eene goede opvoeding in Indië, vindt de heer G. L. BAUD in „de omgeving." Wat bedoelt hij er mede? Waarschijnlijk de geheele maatschappij in Indië, de zamenleving waarin het kind er verkeert, en die op zijne vorming en ontwikkeling ongunstig werkt. Maar aangenomen dat dit inderdaad het geval was, 't geen wij in geenen deele toegeven, dan geeft de heer BAUD zelf er onmiddellijk de oplossing van. „Men kan, gelijk thans te Herwijnen op Pondok Gedeh, omgeven door eene schoone natuur, de wetenschappen onderwijzen" — en wat is tot de vorming van het jeugdige gemoed geschikter dan eene schoone natuur? „Voor zoo veel de lust van onderwijzers en leerlingen zulks toelaat" voegt hij er bij. 't Zou mij niet verwonderen, of die lust zal daar te Herwijnen zoo niet grooter althans even groot zijn als in eenig instituut der wereld. „Men kan" zegt de heer G. L. BAUD, „door boeken en teekenin-

gen onderrigt in de werktuigkunde geven, maar men kan niet, gelijk hier, (waar alles meer leeft en vooruitgaat, waar men niet alleen alles leert, maar ook in werking ziet) het onderwijs zoo aanschouwelijk en zoo duidelijk maken." Ik moet zeggen, dat ik dit niet begrijp. Ook hier zal men toch op instituten wel boeken en teekeningen noodig hebben, even goed als in Indië. 't Is waar er zijn zaken, die men de kinderen hier kan laten zien in natura, en die men hun in Indië alleen door beschrijvingen of afbeeldingen kan leeren kennen. Maar dat is hier immers het geval ook. Indien hier de onderwijzer zijne leerlingen b. v. de eerste beginselen der land- en volkenkunde van Java wil leeren, moet hij dan zijn toevlugt niet nemen tot beschrijvingen of afbeeldingen, om hun eenig denkbeeld te geven van de kleeding, de woning, het huisraad, den landbouw enz. van den Javaan? Zoo moet men wederkeerig in Indië doen, om zijne leerlingen de land- en volkenkunde van Europa te onderwijzen. Maar is dat nu een reden, waarom eene goede opvoeding in Indië eene onmogelijkheid is? Ik moet zeggen, dat ik de kracht van het argument volstrekt niet begrijp, en niet inzie, hoe de heer G. L. BAUD zich geregtigd ziet, daaruit deze gevolgtrekking af te leiden: „men kan in eene kleine, bekrompene, min ontwikkelde maatschappij, en onder een drukkend luchtgestel, de energie en geestkracht niet in gelijke mate opwekken, als zulks in Europa het geval is." Wij ontkennen dat de maatschappij, waarin de jongeling in Indië verkeert, *als hij daar goede onderwijzers heeft*, klein, bekrompen en min ontwikkeld mag genoemd worden; wij ontkennen, dat het luchtgestel, zelfs in de lage landen, maar althans in het gebergte, er drukkend is; wij ontkennen dus ook dat de energie en geestkracht er niet zouden kunnen worden opgewekt. Maar aangenomen voor een oogenblik dat dit het geval was, dan moesten immers juist de voorstanders van de tegenwoordige regeringsbeginselen in Indië, op hun standpunt, aan eene opvoeding in Indië de voorkeur geven. Zij verlangen geene mannen van geestkracht en energie; zij verlangen dezulken, die alles wat het bestuur verrigt, regtvaardig of onregtvaardig, stil en gedwee roemen en prijzen; zij verlangen onderworpen zielen, geen krachtige geesten!

Een derde bezwaar tegen eene goede opvoeding in Indië is, volgens den heer G. L. BAUD, „gebrek aan genoegzaam onderwijs." Ik stem dit volmondig toe, maar juist daarom roep ik, en duizenden ingezetenen van Indië met mij, luide om verbetering en uitbreiding van dat onderwijs; juist daarom brengen die ingezetenen aanzienlijke sommen bijeen, om zelve in dat gebrek aan onderwijs te voorzien. Maar ook dat is, volgens den heer G. L. BAUD, eene onmogelijkheid. Zie hier zijne argumenten. „Men kan onderwijzers van hier ontbieden, doch zal men deze in Indië steeds in voldoend getal kunnen behouden?" Ik zoude eenvoudig „ja" kunnen antwoorden. „Zullen zij door sterfte, door ziekten, door zich aan hunne verpligtingen te onttrekken, door het beproeven om op eene gemakkelijker wijze dan het onderrigten der Indische jeugd is, fortuin te maken, niet gestadig moeten worden aangevuld?" Ik zou met een eenvoudig „neen"

kunnen volstaan. Maar ik wil meer doen; ik wil de gronden van mijn antwoord opgeven. In vroeger jaren, toen er gebrek was aan geschikte personen voor onderscheidene betrekkingen, had wel eens plaats, wat de heer G. L. BAUD vreest, maar nu niet meer. De onderwijzers blijven wat zij zijn, en verlaten hunne moeijelijke maar schoone loopbaan niet. En al was dat ook nu en dan het geval, zijn er dan in Nederland geene tallooze onderwijzers, die hen gaarne willen vervangen? Is er niet een lijst van misschien honderd sollicitanten bij het ministerie van koloniën? De oorzaak van het gebrek aan onderwijzers in Indië ligt alleen bij de regering, die er niet meer aanstelt, niet bij de individuën, die zich in grooten getale aanmelden.

Gewigtiger is het laatste bezwaar tegen eene goede opvoeding in Indië, door den heer G. L. BAUD geopperd. 't Is de *huisselijke* opvoeding. Ik erken, dat zij in Indië zeer gebrekkig is, en toch, al was het onderwijs er ook voortreffelijk, onmisbaar blijft. Verre zij het van mij, de ouders, die in dat opzigt schuldig zijn, te willen verdedigen. Maar is de verpligting, om de kinderen op zekeren leeftijd naar Nederland te zenden, geen voorname oorzaak van dit treurig verschijnsel? Het wordt in eene schets „het voorregt eener Europesche opvoeding" *), naar 't mij voorkomt geheel naar waarheid voorgesteld. Het vooruitzigt van zijne lievelingen, als ze zeven of acht jaren oud zijn, aan vreemden te moeten overgeven, geeft er aanleiding toe, dat men ze in die eerste jaren verwaarloosd en bederft. En de verwijdering der kinderen uit het ouderlijke huis vernietigt tevens het huisselijk leven, en is de vruchtbare bron van onzedelijkheid, uitspattingen en demoralisatie der maatschappij.

Ziedaar ons oordeel over de argumenten van den heer G. L. BAUD tegen eene opvoeding in Indië. Wij hebben ze onbeschroomd, maar naar wij meenen niet onbescheiden in 't midden gebragt. Daarom kunnen wij getrouw blijven aan onze gewoonte, om nimmer naamloos te schrijven, en behoeven wij ons niet achter de anonymiteit te verschuilen.

Overigens verheugen wij ons, gelijk wij reeds zeiden, dat de opmerkingen en wenken, die wij ons in een vorig artikel veroorloofden, niet geheel vruchteloos geweest zijn. Wij ontvangen nu eenige mededeelingen omtrent den weg, dien de maatschappij, bij de opvoeding der aan haar toevertrouwde kinderen, wil inslaan, nog wel niet uitvoerig en volledig, maar toch betrekkelijk een punt van gewigt. De kinderen zullen „in den regel *niet* op kost- maar op dagscholen worden geplaatst," en men zal daartoe trachten „hen in fatsoenlijke, daarvoor geschikte huisgezinnen, te doen opnemen." Hetgeen de heer MIOULET onlangs †) heeft aangeraden, is dus geheel in den geest der maatschappij, en wat de heer G. L. BAUD verder tot aanprijzing van dat denkbeeld ontwikkelt, komt met dat artikel van ons Tijdschrift grootendeels overeen.

*) Zie Warnasari 1848, letterkundig jaarboekje uitgegeven door Dr. MUNNICH, blz. 272.
†) Zie 8ste aflevering blz. 125.

Raden Saleh.



Hoe meer gij den Javaan in zijnen aard en karakter leert kennen, des te meer zult gij het betreuren, dat dit goede volk nog zoo zeer verstoken is van gelegenheid en hulpmiddelen, om de fakulteiten, die de Voorzienigheid het geschonken heeft, te ontwikkelen en tot volmaking te brengen. Tallooze malen heb ik op Java zelf mij verwonderd over de vele voortreffelijke eigenschappen van dat volk, ofschoon het geene van die veelvuldige gelegenheden bezit, waarin eene Europesche natie zich verheugt, om die eigenschappen te oefenen. Er is onder de Javanen nog geen enkele school (want de zoogenaamde „pasantrian's" of priesterscholen kan men daar niet onder rekenen), en toch is er een betrekkelijk groot getal Javanen, dat kan lezen en schrijven. Ik heb in de dessa's menschen gevonden, die het, door eigen oefening, in handwerken, in het kunstsnijden, in het beeldhouwen en in andere vakken tot eene verbazende hoogte gebragt hadden. En wilt gij weten, of er ook, ofschoon weinig ontwikkeld, geest, vernuft, poëzij in dat volk zit, leest dan de voortbrengselen hunner letterkunde, vooral van vroegeren tijd.

Slechts zeer gering is het getal Javanen, dat den Oceaan oversteekt en in Nederland komt, en nog geringer het getal van hen, wien het te beurt valt hier in de voorregten eener hoogere Europesche beschaving te deelen. En ziet — van die zeer weinigen is er één geweest, die zich tot een zeer uitstekend musicus heeft gevormd, wiens talenten het Bataviasche publiek geruimen tijd heeft bewonderd tot hij voor eenige jaren door den dood is weggerukt. Tot die zeer weinigen behoort RADEN SALEH, die zich als schilder eene Europesche vermaardheid heeft verworven.

RADEN SALEH behoort tot de familie der regenten van Samarang en Pakalongan. Reeds als knaap had hij veel lust in het teekenen. De schilder PAIJEN, die met den hoogleeraar REINWARDT op Java was gekomen, dien geleerde op zijne wetenschappelijke reizen vergezelde en voor hem naar de natuur teekende, leerde den knaap kennen, en nam hem, met goedvinden zijner familie, naar Tjandor in de Preanger regentschappen mede. De heer R. baron VAN DER CAPELLEN was destijds resident aldaar, nam RADEN SALEH, die toen 13 of 14 jaren oud was, bij zich aan huis, en hield hem verscheiden jaren bij zich. Van den heer PAIJEN ontving hij het eerste onderrigt.

Toen de heer DE LINGE, hoofdambtenaar op Java, in 1829 naar Nederland vertrok, nam hij RADEN SALEH, die intusschen groote vordering in het teekenen en schilderen had gemaakt, met zich mede. Hier







Radensaleh

vooral ook de heer J. C. BAUD zich zijner aan, en zorgde voor hem als een pleegvader. Van de beroemdste schilders ontving hij lessen, en weldra ontwikkelde zich het talent, dat in den jongen man verscholen was, op eene schitterende wijze.

Merkwaardig moeten de lotgevallen en ontmoetingen wezen, die RADEN SALEH in Europa zijn te beurt gevallen. Met zeer vele hooge personaadjen, met vorsten en koningen heeft hij in betrekkingen gestaan. Vooral te Dresden, te Weimar en te Parijs heeft hij zich langen tijd opgehouden; en in laatstgenoemde stad heeft hij onder anderen de gebeurtenissen van Februarij 1848 bijgewoond.

Thans staat hij gereed, om naar zijn geboortegrond terug te keeren. Hij heeft de goedheid gehad, ons, op ons verzoek, in de gelegenheid te stellen, zijn portret in dit Tijdschrift op te nemen. Het verdient daarin in alle opzigten eene plaats, want het stelt eenen Javaan voor, die in Europa door de scheppingen van zijn genie den roem van zijn Vaderland heeft bevorderd. Spoedig hopen wij mede in de gelegenheid gesteld te worden, eene meer uitvoerige levensschets van hem te kunnen geven.



or
5-

oor
Ti-
351.

...ezen, begre-
..., van de zijde der
, zouden te beurt vallen.
...n op bescheiden en bezadigden
...armste verdedigers vindt in hen, die
... aan dat stelsel zijn geboeid, dan kan het
...wel op vurige en hartstogtelijke wijze bestreden
...ngelsche Oost-Indische Kompagnie vond nergens ver-
...eenigen harer ambtenaren en in enkele andere personen, wier
...haren handel was verbonden. Zoo gaat het ook het koloniaal
...stelsel, dat, naauw aan dat der vroegere Nederlandsche Oost-Indische Kompagnie verwant, thans nog, tot schade van het Moederland en bovenal tot het ongeluk der kolonie, in leven is. Zij, die als ambtenaren aan dat stelsel hebben medegewerkt, of die in de winsten deelen, welke aan de Indische bevolking en den staat onttrokken worden, slaan, als trouwe wachters en wanhopende strijders, elken aanval af, die men op het gebouw zou durven wagen, waarin hen zoo veel voordeelen en voorregten te beurt vallen. En hoe kan dit ook anders? Immers de krachtigste verdedigers van misbruiken zijn zij, die van de misbruiken leven. En van ambtenaren de erkenning te verwachten van de gebreken eens stelsels, waaronder velen rijk en groot zijn geworden, is van hun de erkenning te eischen van vroegere dwalingen en mistastingen. Zulk eene bekentenis ware eene zelfverloochening, die de gewone menschelijke krachten te boven gaat.

Naauwelijks was het werk van den heer STEIJN PARVÉ verschenen, of het werd begroet met eene menigte tegenschriften. Ze waren echter allen nameloos en werden, zoowel in afzonderlijke brochures, als in artikelen in dagbladen en tijdschriften, nedergelegd. Ook nu bleek het, hoe dat regt van naamloos te mogen schrijven misbruikt kan worden. 't Was bij de meesten, die tegen den heer STEIJN PARVÉ de wapenen opvatten, niet te doen om eene bezadigde en onbevooroordeelde nasporing der waarheid,

n schrijver te kwetsen, te beleedigen en ten toon te stellen. zoover van te verlangen, dat hij uit de dienst van den en ontslagen, omdat hij geheime stukken zou hebben gein oppositie zou hebben gesteld tegen het bestuur. tegenschrijvers tegen den heer STEIJN PARVÉ maakt en daarom durfde hij ook zijnen naam plaatsen, werk. 't Is de kolonel P. VAN SWIETEN, die, uschheid en beleefdheid in vormen en uitdrukeerlijke lieden aan elkander verpligt zijn, in an. eenige punten, welke hem in het geniet juist voorkwamen. Te regt heeft enen opzettelijken strijd met eenigen artoe zou dat dienen? 't Is onmohebben opgevat en geuit, daarvan n; slechts de hartstogten worden nij, als een vervolg op zijnen eersten ronden en bewijsstukken aan het oordeel des iet tweede werk, dat wij hierboven aankondigden, bestaan te danken. Het bevat eene oplossing van enkele ne tegen sommige stellingen van den heer STEIJN PARVÉ zijn ragt, en voorts eene menigte bijlagen, waarvan de eene nog belangrijker dan de andere. Zoo heeft hij daarin onder anderen al de stukken opgenomen omtrent eene kolonisatie van Java, die in der tijd door den Kommissaris-Generaal DU BUS aan het opperbestuur in het Moederland zijn aangeboden, en die door de Tweede Kamer onlangs, op mijn voorstel, zijn gepubliceerd. De voorstanders van het oude stelsel hebben die dokumenten altoos zorgvuldig geheim gehouden, omdat daarin krachtige wapenen tegen hen te vinden waren. Wij verheugen ons, dat ze thans, vooral ook door deze brochure, onder veler oogen zullen komen.

't Is ons voornemen niet, om deze beide werken uitvoerig te beoordeelen. Alleen zullen wij onzen lezers een juist denkbeeld trachten te geven van den arbeid van den heer STEIJN PARVÉ. Wij vermeenen daartoe niet beter te kunnen doen dan de hoofdpunten of stellingen na te gaan, die tot grondslag liggen van zijn boek. In 1849 uit Indië gekomen, nam hij den weg over Egypte, Triëst en een gedeelte der Staten van Oostenrijk, Italië, Zwitserland, Frankrijk, Baden en Rijnpruissen. Overal had in die landen de omwenteling gewoed of hield nog haar dreigend hoofd opgestoken. Overal kwamen, naar het inzien van den heer PARVÉ, deze staatsberoerten in één opzigt overeen, hierin namelijk, dat het geduchte vraagstuk, 't welk thans Europa verdeeld houdt, en waarvan de oplossing nog door zoo vele rampen en verschrikkingen zal worden voorafgegaan, inzonderheid een oekonomisch vraagstuk is. Vooral is de stoornis, die de overdrijving van het protektief stelsel heeft gebragt in de oekonomie van de Europesche maatschappijen, de oorzaak der beroerten van Europa. Ook Nederland ondervindt daarvan de gevolgen en dáár is vooral de kolonie het middel gewor-

den, om dat stelsel op groote schaal toe te passen. Het koloniaal stelsel is geheel op prohibitie gegrond.

Ten einde dit te bewijzen, wordt door den heer PARVÉ, in zijne inleiding, eene korte beschrijving gegeven van de wijze, waarop de gewigtigste tropische produkten, die in Nederland ter markt worden gebragt, door de Indische bevolking worden geproduceerd, waarin de dwang van het gouvernement zich krachtig doet gevoelen. In 1846 waren voor de teelt van koffij, suiker, peper, cochenille, thee, indigo, tabak, zijde, kaneel, enz. een aantal van 799.546 huisgezinnen op Java afgezonderd. Elk huisgezin had in dat jaar ontvangen:

Voor de suiker-kultuur	. . . .	ƒ 18.16
„ peper	id.	- 4.32
„ kaneel	id.	- 10.90
„ zijde	id.	- 2.53
„ tabak	id.	- 11.69
„ indigo	id.	- 12.83
„ koffij	id.	- 15.12
„ cochenille	id.	- 12.25

De produkten worden geleverd in 's lands pakhuizen, en later door de Nederlandsche Handelmaatschappij voor rekening van het bestuur overgebragt naar Nederland en verkocht.

Hieruit blijkt, dat het in Indië toegepaste stelsel van bestuur, hetwelk eene vereeniging daarstelt der attributen van souverein, monopolist en koopman, in zijne hoofdtrekken volkomen overeenstemt met de beginselen, waarnaar Nederlandsch Indië onder de voormalige Oost-Indische Kompagnie en Britsch Indië onder de Kompagnie werden bestuurd.

Deze bewering was, bij de beoordeeling van het werk van den heer STEIJN PARVÉ in sommige dagbladen en tegenschriften, betwijfeld en ontkend. Men beweerde, dat in ons tegenwoordig koloniaal stelsel eigenlijk geen monopolie bestond. Daarom heeft hij, in zijne „nadere toelichting," zijn beweren nog meer bevestigd en bewezen. Zoo heeft hij daartoe onder anderen het Indische besluit van den 8 Augustus 1832, nº. 35, volledig aangehaald. Dit besluit beveelt dat alle koffij, op de Gouvernements-landen geteeld, in de pakhuizen van het bestuur moet geleverd worden. Als de heer STEIJN PARVÉ deze beschikking nu toetst aan de definitie van het woord „monopolie," zoo als het in het handels-woordenboek van MACCULLOCH wordt gevonden, dan bewijst hij uit deze vergelijking, naar 't ons voorkomt te regt, dat werkelijk het Indisch bestuur zich een monopolie heeft toegeëigend.

Zoo had men ook in twijfel getrokken, of het Gouvernement eigenlijk wel kon gezegd worden, „handel te drijven" en „koopman te zijn." 't Is inderdaad zonderling, dat men nog verpligt kon worden, om te bewijzen, dat een persoon of een ligchaam, dat koopt en verkoopt, handelaar is. Onder al de zonderlinge argumenten, waarmede men ons bestrijdt, behoort echter ook die bewering. En, ten einde al het ongerijmde van dat argu-

ment te gevoelen, behoeft men slechts het antwoord te lezen, dat de heer STEIJN PARVÉ er op geeft. Hij verwijst namelijk op de bepalingen van het Indische Wetboek van Koophandel en speciaal op de artt. 2, 3 en 4. Hieruit blijkt, wat de wet zelf heeft verklaard te zijn „daden van koophandel." Maar hieruit blijkt tevens, tot welke absurde bewijzen men dikwijls zijn toevlugt moet nemen, als men eenmaal aangenomen stellingen blindelings wil volhouden. Onwillekeurig kwam ons het bewijs van COVIELLE, in „Le bourgeois gentilhomme" van MOLIÈRE, voor den geest, wanneer hij aantoont, dat de vader van den heer JOURDAIN een edelman, en nooit een handelaar is geweest. „Lui, marchand?" zegt hij „C'est pure médisance, il ne l'a j'amais été. Tout ce qu'il faisait, c'est qu'il était fort officieux; et, comme il se connaissait fort bien en étoffes, il en allait choisir de tous les côtés, les faisait apporter chez lui, et en donnait à ses amis pour de l'argent."

Ondertusschen verblijdt het ons, dat dergelijke bedenkingen tegen de bewering van den heer STEIJN PARVÉ, dat het koloniaal stelsel eene vermenging is van de attributen van souverein, monopolist en koopman, zijn ingebragt. Immers 't is een bewijs, dat men „terugdeinst voor de benamingen van *monopolie* en *handel* in het koloniaal bestuur. Dit is eene eerste stap, om spoedig ook terug te deinzen voor de zaak zelve."

Hoogst gewigtig zijn in dit opzigt ook de verklaringen van den schepper van het zoogenaamde kultuurstelsel, den heer VAN DEN BOSCH, die een ijverig lofredenaar was van de vroegere instellingen der Oost-Indische Kompagnie. Merkwaardig zijn vooral de aanhalingen, die de heer STEIJN PARVÉ, in zijne „nadere beschikking" doet, van de briefwisseling tusschen dezen en den heer ELOUT. De laatste toch was minister van koloniën, toen de eerste benoemd werd tot Gouverneur-Generaal van N. Indië, en vòòr zijn vertrek de inzigten bloot legde van zijn toekomstig bestuur. Reeds onmiddellijk legde de Generaal VAN DEN BOSCH eene groote neiging aan den dag, om de inrigtingen der voormalige O. I. Kompagnie te doen herleven. De heer ELOUT verzette zich daartegen met alle kracht, en zijn tegenstand eindigde met het nederleggen van de portefeuille; tot zijn dood bleef hij het stelsel afkeuren zoo als het is ingevoerd.

De vergelijking van dit zoogenaamde „kultuursystema", en van zijnen aankleef van opkoop en verkoop der belangrijkste tropische produkten, met de inrigtingen der Nederlandsche en Engelsche Kompagniën, voert den heer STEIJN PARVÉ reeds dadelijk tot eene beschouwing der financiële resultaten, die deze beide ligchamen hebben opgeleverd. Aan elk ligchaam wijdt hij een afzonderlijk hoofdstuk.

Twee tijdvakken heeft de N. O. I. Kompagnie beleefd. Het eerste loopt van hare oprigting in 1602 tot 1693. Toen was de Kompagnie slechts handelaar en had haar dadelijk gezag zich bepaald tot die kantoren, welke zij voor haren handel had opgerigt. Allengs trad zij echter later op als souverein van de landen, die haar door de Indische vorsten, om verschillende redenen, werden afgestaan. In 1735 was zij reeds als souverein gevestigd in alle zeehavens der noord- en noordoostkust van Java en in

een aanzienlijk gedeelte der binnenlanden. Deze keerzijde in de politieke verhouding der Kompagnie was echter ook eene keerzijde in de geldelijke uitkomsten. Tot en met 1693 had zij in het Moederland aanzienlijke uitdeelingen gedaan, en in dat jaar stond zij bovendien bij hare boeken te voren *f* 48,319,506. In 1696 was zij echter reeds *f* 8,112,717 achteruitgegaan. En deze verachtering nam steeds toe. Uit eenen op 29 Februarij 1796 opgemaakten staat der Kompagnie bleek, dat zij ten achteren was *f* 134,701,868, zoodat sedert 1693, of gedurende het tijdvak waarin zij de attributen van souverein en koopman had vereenigd, hare inkomsten door de uitgaven waren overtroffen met eene som van *f* 183,021,374.

En niettegenstaande dezen schromelijken *achteruitgang*, deelde de Kompagnie elk jaar aanzienlijke dividenden uit, welke de batige saldo's waren van dien tijd. Deze uitdeelingen hadden blijkbaar de bedoeling, om den noodlottigen toestand van het Indisch bestuur voor de oogen der oningewijden te verheelen. Wie toch had kunnen vermoeden, dat haar geldelijke toestand aan eenen doodelijken achteruitgang leed, wanneer zij jaarlijks uitdeelingen deed, welke soms 40 pCt. 's jaars beliepen en nooit minder dan 12 pCt. hebben bedragen.

't Ontbrak niet aan herhaalde pogingen, ingesteld door de kundigste mannen, bekend met Oost-Indië en den Oosterschen handel, ten einde de Kompagnie te bewegen tot een vrijgeviger en wijzer stelsel. Dat stelsel moest natuurlijk bestaan in het verlaten van den handel en het openzetten van dien handel voor partikulieren ondernemingsgeest. Te vergeefs waren echter de raadgevingen, en het ontzettend bankroet, waaruit thans nog een aanzienlijk gedeelte der staatsschuld voortvloeit, had de ontbinding der Kompagnie ten gevolge. In haren val sleepte zij ook de wereldberoemde Amsterdamsche Bank mede, die hare betalingen staakte.

Niet beter zijn de geldelijke uitkomsten geweest van de vereeniging der attributen van souverein, koopman en monopolist in de Engelsche Kompagnie.

Met een zeer gering kapitaal opgerigt, had zij aanvankelijk haren handel en dus ook haren eigenen geldelijken toestand zien bloeijen. In 1717 werd echter de souvereiniteit der Britten in Bengalen gevestigd en vereenigde zij dus de attributen van souverein, handelaar en monopolist. Doch ook spoedig was deze koppeling van onvereenigbare attributen voor hare geldelijke aangelegenheden noodlottig. De achteruitgang, die hare financiën kenmerkte, wordt uitvoerig beschreven door den heer STELJN PARVÉ. In 1829 bedroegen hare schulden reeds *f* 47,255,374.

Ook in Engeland had het echter niet ontbroken aan waarschuwende stemmen, die voor het openen van den handel van Indië en China voor partikulieren hadden gesproken. Deze stemmen waren dan ook niet geheel onverhoord gebleven. Aanvankelijk had de Kompagnie een volslagen monopolie in Indië en China genoten. Alleen hare schepen werden aldaar tot den handel toegelaten. Doch bij onderscheidene wijzigingen, die haar charter telkens onderging, was van dit monopolie afgeweken. En reeds

in het charter van 1813 was aan partikulieren een aandeel in den handel op Indië overgelaten. Dit charter moest in 1834 worden vernieuwd. Ten einde de noodige hervormingen met kennis van zaken te bewerkstelligen, benoemden beide huizen van het Parlement commissiën, die een volledig onderzoek deden naar den toestand der Kompagnie. Deze toestand bleek alles behalve bevredigend te zijn. En tegelijk werd onmiskenbaar bewezen, dat de geldelijke achteruitgang der Kompagnie het gevolg was van den handel en het monopolie, dat zij zich had toegeëigend. Toen dan ook het nieuwe en thans nog werkende charter werd uitgevaardigd, werd der Kompagnie allen handel, zoowel op China als op Indië, verboden en werd zij gelast al hare handelsinrigtingen op te breken. Gunstig was deze hervorming voor de industrie zoowel van het Moederland als van de kolonie, die beide den wederkeerigen handel zagen *verdubbelen*. Thans is de Engelsche Kompagnie niet anders dan souverein.

Na aldus de noodlottige uitkomsten en gevolgen te hebben beschreven van het monopoliestelsel, dat vroeger in N. Indië en in B. Indië heeft gewerkt, onderzocht de heer STEIJN PARVÉ, in hoever thans in onze kolonie dit stelsel goede vruchten oplevert. Ook dit resultaat is niet gunstig. Volgens hem zijn de baten, die thans het Moederland toevloeijen, slechts de opbrengsten der ondragelijke geldelijke lasten, die der Indische bevolking worden opgelegd. En deze lasten, die het Indische bestuur als souverein heeft, zouden aanzienlijk grooter baten opleveren, indien zij niet belangrijk werden verminderd door de verliezen, welke de handel in tropische produkten veroorzaakt.

Om dit te bewijzen stelt de heer STEIJN PARVÉ eene afscheiding voor van de rekeningen van het Gouvernement als souverein en als handelaar. Op de eerste moeten natuurlijk voorkomen die ontvangsten, welke geheven worden onder den vorm van geregelde belastingen, die elk Gouvernement in zijnen normalen toestand van souverein zou genieten, en de uitgaven, die tot instandhouding van het bestuur noodig zijn. De tweede rekening vertoont die baten en lasten, die het gevolg zijn van den inkoop der tropische voortbrengselen, waarvan het bestuur zich den uitsluitenden inkoop heeft toegeëigend.

Deze afscheiding wordt door den heer STEIJN PARVÉ beproefd, door het opmaken van de rekening van den souverein, dat is der territoriale en politieke baten en lasten. Het voordeelig excedent van deze rekening zou natuurlijk moeten zijn uitgekeerd, indien het koloniaal bestuur alleen souverein was gebleven. Is nu dit politiek excedent *kleiner* dan het thans werkelijk gestorte batige saldo, dan is het meerder gestorte voortgevloeid uit de baten van den handel. Is echter het geheele beloop der politieke excedenten *hooger* dan dat der door het moederland werkelijk ontvangen saldo's, dan spreekt het van zelf, dat hetgeen door dat Moederland minder ontvangen is, moet zijn verslonden door den alleenhandel van het Indische bestuur.

De berekening van den heer SLEIJN PARVÉ liep in zijn eerste werk over

een negenjarig tijdvak, dat is van 1840 tot 1848. Gedeeltelijk waren dit slechts begrootingen ontleend aan vroegere ministeriëele mededeelingen, en daar die mededeelingen tot dusverre over 't algemeen niet zeer menigvuldig en vrijgevig waren, moesten de bouwstoffen voor deze berekeningen van den heer STEIJN PARVÉ wel veel te wenschen overlaten. Ze waren echter voldoende, om de waarheid helder te doen uitkomen. En mogten zijne bestrijders ook al eenige argumenten daartegen inbrengen, later was hij in zijn tweede werk in de gelegenheid, om de *werkelijke* resultaten op te geven van de jaren 1845 en 1846. Wij zullen trachten hiervan eenig denkbeeld te geven.

Blijkens het verslag der boekhouding bedroegen de territoriale of politieke ontvangsten van 1845 eene som van . . . . . *f* 42,887,728^{08}
de uitgaven . . . . - 23,759,085^{62}
zoodat de territoriale ontvangsten van 1845 die der uitgaven hebben overtroffen met . . . . *f* 19,128,642^{46}
van dat voordeelig excedent moet echter nog worden afgetrokken eene som van . . . . - 151,102
zijnde het nadeelig excedent van Sumatra, dat niet in de vorenstaande rekening is begrepen. Aldus wordt het definitief voordeelig politiek excedent van geheel N. Indië. *f* 18,977,540^{46}
Doch dit voordeelig excedent moet nog verhoogd worden met onderscheidene posten, die het Gouvernement als belasting hief, maar verrekende met de ingekochte produkten. Hiermede moet natuurlijk de rekening van den souverein gecrediteerd worden. Tot die posten behooren, onder anderen, de landrenten op de rijst en de koffij in eenige residentiën. Ook andere inkomsten en belastingen, die het Gouvernement zich heeft ontzegd, ten gevolge van zijnen handel, vermeerderen het door den heer STEIJN PARVÉ berekende territoriaal excedent, dat alzoo wordt gebragt op *f* 35,160,112^{665}.

In dat zelfde jaar 1845 is echter het werkelijk gestorte batige saldo slechts geweest *f* 14,538.000.

Het koloniaal bestuur zou dus, volgens deze berekening, in dat jaar eene som van *f* 20,622,112^{66} meer hebben kunnen storten, indien het in den normalen toestand van souverein was gebleven. Hierbij zouden nog moeten worden berekend eenige posten of inkomsten, die noodwendig uit eene verandering van stelsel voortvloeijen, doch waarvan de heer STEIJN PARVÉ slechts gewaagt zonder ze tot een bepaald cijfer te brengen. Ze zijn:

1°. De voordeelen, die het Gouvernement zou genieten, wanneer het zich ontdeed van den ontzettenden omslag van het beheer, de opriging en het onderhoud der fabrijken, pakhuizen, woningen, enz., die tot instandhouding van het tegenwoordig stelsel van kultuur en koophandel over geheel Nederlandsch Indië in ontelbare menigte zijn verspreid;

2°. De voordeelen, die het zou genieten, indien eene bevolking van ruim acht millioen zielen, die thans onderscheidene diensten voor niet of tegen eene karige belooning verrigt, van haren dwangarbeid werd verlost en eene billijke belooning ontving;

3°. De voordeelen, die het zou genieten, wanneer alle transporten der ontelbare menigte produkten binnen 's lands en aan de stranden, door de bevolking geschiedden, tegen gereede betaling, in stede van *pro deo;*

4°. De voordeelen, die voor het Gouvernement uit een ander stelsel zouden voortvloeijen, wanneer alle vruchten van de Indische volksvlijt in den kolonialen handel kwamen, en dus bijdroegen tot de vermeerdering der zegelgelden, overdragtsregten van losse en vaste goederen en andere inkomsten;

5°. Het aandeel, dat het Gouvernement zich zou kunnen en moeten voorbehouden van de onderscheidene voortbrengselen, waarvan het den handel zou afstaan aan partikulieren en welke, buiten de koffij, waarvan reeds de landrente in rekening is gebragt, eene waarde bezitten van p. m. 25 millioen.

Na aldus ook de resultaten van het tegenwoordige stelsel te hebben aangetoond, en te hebben doen uitkomen, dat dat stelsel alleen is in stand gehouden[1], door den druk der belastingen steeds zwaarder op den armen inlander te doen wegen, wordt de heer STEIJN PARVÉ van zelf geleid tot een onderzoek, hoe het tegenwoordig stelsel van bestuur is ontstaan. Een geheel hoofdstuk wordt daarvoor afgezonderd en een beknopt historisch overzigt gegeven van de politieke en financiëele omstandigheden der kolonie, van de vernietiging der O. Indische Kompagnie tot het bestuur van den heer VAN DEN BOSCH.

Daarna treedt de schrijver in eene uitvoerige wederlegging van eenige der belangrijkste verdedigings-gronden van het tegenwoordig stelsel. Deze wederlegging dient vooral ten betooge, dat het eene verderfelijke en onvoordeelige bescherming daarstelt voor onze scheepvaart, dat de lasten der Indische bevolking op eenige plaatsen tot eene ondragelijke hoogte zijn opgevoerd, en bovenal dat de overvoer der produkten naar de Nederlandsche markt een kostbaar middel en eene inproduktive geldverspilling is, voor zoo ver deze overvoer niet onder eenen natuurlijken staat van zaken van zelf zou plaats hebben.

Het laatste gedeelte van zijn werk wijdt de heer STEIJN PARVÉ aan de hervormingen en verbeteringen die hem wenschelijk voorkomen. Vooral stelt hij op den voorgrond, dat de overgang tot eenen beteren staat van zaken *niet plotseling* moet zijn, en *dat het bestaande niet moet worden afgebroken*, alvorens iets beters en duurzamers is gesticht. Hierbij herinnert hij: que l'art de gouverner est surtout l'art des transitions. Wij wenschten dit wel met groote letters op den omslag van zijn boek te plaatsen; opdat daaruit zou blijken, hoe men, even als ons, zoo ook den heer STEIJN PARVÉ, niet weet te bestrijden, dan door eerst hem stellingen aan te tijgen, die hij nimmer heeft geuit, meeningen, waaraan hij nooit heeft gedacht, en dan tegen die stellingen en meeningen te velde te trekken. Vooral onze natie heeft een afkeer van alle geweldige maatregelen, van schokken en omkeeringen — welnu men schildert zijne tegenpartij af, als of zij niets minder dan eene revolutie beoogde, en dan weet men zeker, dat die tegen-

partij haar krediet kwijt is. Laat ons zien, wat de heer STEIJN PARVÉ verlangt, en of dat inderdaad „eene geheele omkeering" of „eene revolutie" mag genoemd worden?

In de eerste plaats zoekt de heer STEIJN PARVÉ de verbetering in eene doelmatige afscheiding der rekeningen en begrootingen van den souverein en den handelaar. Alleen deze afscheiding kan de leemten en gebreken aantoonen in de financiële inrigtingen der kolonie, opdat tijdig worde verlaten en gewijzigd wat onvoordeelig is en behouden worde wat voordeelig is. Verdient zulk eene afscheiding der rekeningen en begrootingen het epitheton van „eene geheele omkeering?"

De tweede verbetering, door den heer STEIJN PARVÉ voorgestaan, is een afstand van de tegenwoordige inrigtingen van Gouvernements-kultuur aan partikulieren, en zulks onder voorbehoud van een billijk en matig aandeel aan het bestuur onder den naam van landrente enz. Aldus zullen de inkomsten van het bestuur winnen in gewisheid en zal althans de koloniale kas behoed blijven voor de schromelijke verliezen, waaraan de eigen handel van het Gouvernement de kolonie en den moederstaat blootstelt. De inkomsten zullen alsdan toch wel kunnen *verminderen* maar nooit *verlies* geven, zoo als thans plaats heeft ten aanzien van de produkten, die het Gouvernement bij den *opkoop* meer kosten dan weder bij den *verkoop* hier te lande wordt gerealiseerd.

In de *nadere toelichting* wordt deze overgang of afstand nog meer verduidelijkt. Dit geschiedde hoofdzakelijk ter wederlegging van hen, die wij zoo even schetsten, en beweerden dat de heer STEIJN PARVÉ eene onmiddellijke afbreking wenschte van het bestaande, zonder dat men zekerheid had, dat het afgebrokene onmiddellijk zou worden vervangen. Op welken grond echter deze bewering steunt hebben wij, na raadpleging van de schriften van den heer STEIJN PARVÉ, te vergeefs gezocht.

Van de koffij-kultuur sprekende zegt hij onder anderen op pag. 109 van de nadere toelichting het volgende: „Het Gouvernement behoeft slechts de bepaling uit te vaardigen, dat elk een, die het onderhoud van een bestaanden Gouvernementstuin zou willen overnemen, of op woeste gronden nieuwe tuinen zou willen aanleggen, mits door *vrijen arbeid* en tegen betaling aan het Gouvernement van één of twee vijfden van de opbrengst, daartoe door het bestuur zal worden in staat gesteld. Ook deze wijze van afstand der koffij-aanplantingen waarborgt de inkomsten des bestuurs, leidt tot de verlating van het tegenwoordig monopolie, verzekert dus de openbare financiën, geeft de gewisheid dat de kultuur, wel verre van achteruit te gaan, door den prikkel van het partikulier belang eene nieuwe uitbreiding en ontwikkeling zal erlangen, en bespoedigt den overgang van de drukking en den willekeur der dwangkultuur tot de zegening van eenen vrijen en welbeloonden arbeid."

Waarlijk elke onbevooroordeelde lezer zal moeten erkennen, dat moeijelijk aan eene volslagene omkeering van het bestaande kan worden gedacht, wanneer men hervormingen en wijzigingen van een stelsel met zooveel

omzigtigheid en bezadigdheid ziet voorstaan. Zulke hervormingen, als hier worden voorgesteld, worden uit den aard der zaak slechts langzaam tot stand gebragt, want ze zijn geheel afhankelijk van den ondernemingsgeest der natie. Naarmate van den toevloed van ondernemers en kapitaal worden ze vertraagd of bespoedigd. En het Gouvernement waagt er niets bij; de eenigen, die wagen, zijn de ondernemers. Alles loopt langzaam en geleidelijk af.

Hoe geheel anders is het, wanneer een bestuur eene bevolking van vele millioenen met ééne magtspreuk, met één enkel bevel, ten dwang-arbeid doemt. Dan ziet men *in eens* de maatschappij tot in hare diepste grondslagen geschokt, eene geheele omkeering van zaken rukt alles uit zijn verband, en in een of twee jaren staat een nieuw maar zwak gebouw daar, dat echter telkens dreigt in te storten. Hier vooral vindt men de toepassing der leer van de natuurkunde, dat men in kracht verliest hetgeen in tijd wordt gewonnen. Het verwijt van eene onstuimigheid in hervormingen is trouwens eene gewone beschuldiging, die immer aan de voorstanders van wijze verbeteringen wordt toegeworpen. Nimmer verklaarde zelfs de stijfhoofdigste behouder, dat hij een vijand was van veranderingen. Maar immer is volgens zijn oordeel, „het oogenblik nog niet daar, om daartoe over te gaan." Even als de heer STEIJN PARVÉ, zijn echter ook wij van oordeel, dat de overgang wel langzaam en bezadigd moet plaats hebben, maar dat daarmede *onmiddellijk* moet worden aangevangen.

Wij hebben onzen lezers slechts een kort en oppervlakkig overzigt gegeven van den inhoud der beide aangekondigde werken van den heer STEIJN PARVÉ. De *daadzakelijke bestrijder* heeft er van gezegd: „Het is, hoezeer meer verfijnd en harmonisch, dezelfde aria, die de heeren SLOET en VAN HOËVELL hebben gezongen en die, hoe welluidend ook bij den eersten indruk, echter, bij eene zaakkundige ontleding, niets dan ijdele klanken in zich bevat." Wat het eerste betreft, willen wij gaarne erkennen, dat wij in deze geschriften (ofschoon natuurlijk alleen de kwade trouw ons verantwoordelijk zou kunnen stellen voor de misslagen en vergissingen, die er, gelijk in ieder menschelijk werk, in gevonden worden) op menige bladzijde onze eigen meeningen en beginselen hebben teruggevonden, dat hunne uitgave ons zeer veel genoegen heeft gedaan, en dat wij ons verheugen in den heer STEIJN PARVÉ zulk eenen krachtigen bondgenoot te bezitten. Of echter „de aria die wij zingen, bij eene zaakkundige ontleding, niets dan ijdele klanken in zich bevat," moge de onpartijdige lezer beoordeelen. Dit is althans zeker, dat de zoogenaamde ontleding van den *daadzakelijken wederlegger* het gewenschte gevolg heeft gehad, dat die punten, welke dit schenen te behoeven, door den heer STEIJN PARVÉ nog nader zijn toegelicht, en dat het thans voor hen, die noch door vooroordeel, noch door hunne antecedenten, noch door eigenbelang, aan het oude koloniale stelsel geklonken zijn, niet moeijelijk moet vallen te verklaren, aan welke zijde de waarheid ligt.

VARIA.



Door de plaatsing van den volgenden brief, voldoen wij gaarne aan het verzoek van den geachten inzender, over wiens belangrijke brochure wij in een vorig nommer reeds ons oordeel hebben te kennen gegeven.

„Geachte vriend! Onlangs verzocht ik u, om de uitgave eener brochure over *de vermindering der Javaansche bevolking* onder uw toezigt op u te nemen. Alleen hij, die zich de moeite gaf, de Indische aangelegenheden met naauwgezetheid te onderzoeken, kan bij ondervinding weten, hoe vele tegenstrijdigheden en bijna onoplosbare raadselen men daarbij aantreft, en hoe weinig zekerheid men heeft, de geheele waarheid gevonden te hebben. Maar speciaal is dit het geval bij het onderzoek naar den tegenwoordigen toestand van Java. 't Geen in de éénc residentie als regel geldt, is in de andere eene uitzondering; 't geen hier een aangenomen stelsel is, wordt elders geheel anders begrepen en toegepast. Van daar, dat kundige schrijvers over Java en zijne bevolking elkander zoo dikwerf tegenspreken, en in eenen strijd van meeningen vervallen, waarin meermalen de waarheid aan beide zijden is, naar gelang beide hunne kennis, ondervinding en inlichtingen in verschillende streken van Java verkregen hebben. Alleen eene meer algemeene openbaarheid en eene getrouwe waarheidsliefde kunnen een spoedig einde aan deze verwarring maken, die, uit de meerdere of mindere juistheid van voorstelling en gevolgtrekking, van zaken en feiten voortvloeijende, de algemeene belangen niet zelden benadeelt. Het volgende heeft mij aanleiding tot deze opmerking gegeven.

Men vindt in het Slaatsblad van Neêrlandsch-Indië van 1834 n°. 2, besluit van 28 Maart 1834 n°. 1, deze bepalingen: „Als beginsel is aangenomen dat eene dessa, welke het $^1/_5$ van hare rijstvelden afzondert voor de teelt van een gewas, voor de markt van Europa geschikt, niet meer arbeid vorderende dan de rijstkultuur, *van het betalen der landrente zal zijn verschoond;*

„Dat die dessa bovendien zal genieten de meerdere voordeelen, die het produkt bij taxatie blijkt te zullen opleveren, dan het bedrag der verschuldigde landrente, en *dat de misgewassen loopen zullen voor rekening van het Gouvernement*, voor zoo verre deze namelijk niet aan ijver en arbeidzaamheid van de zijde der Javanen zijn toe te schrijven."

Verder wordt nog gezegd, dat men zich daar, waar het stelsel van kultures nog eenige moeijelijkheden ondervindt, streng moet houden aan het beginsel, dat de bearbeiding van $^1/_5$ van den grond met gewassen, geschikt voor de Europesche markt, *den Javaan vrij kent van de verschuldigde*

landrenten. En nog verder: „alle personen aan de kultuur volgens de bovengemelde wijze dienstbaar, *moeten van het betalen van landrente worden vrij gesteld.*"

Hij die nu, het kultuur-stelsel behandelende, beweerde, dat de Javaan op een vijfde van zijnen grond, *tegen vrijstelling van landrente*, indigo of suikerriet plant, en dat de misgewassen niet voor zijne rekening, maar voor die van het Gouvernement loopen, zou volkomen regt hebben, en zich op een openbaar besluit, dat nimmer ingetrokken noch gewijzigd is, beroepen; — en evenwel zou hij eene groote onwaarheid schrijven! De zaak is, zoo als hij ze zou verhalen, alleen als gewettigd te beschouwen — en toch is zij geheel anders! De koffij-, suiker-, of indigo-planter wordt *slechts bij uitzondering* vrijgesteld van de betaling van landrenten. Overal elders loopen de kultures en *de misgewassen* voor rekening van den planter, hoezeer hij veel *meer dan een vijfde* van zijnen grond heeft afgestaan en bearbeid. Wáár b. v. een bouw, met indigo beplant, uithoofde van de ongeschiktheid van den grond, van te veel droogte of regen, slechts 15 pond van die verfstof oplevert, ontvangt de planter niet meer dan het bepaalde per pond, en is hij evenwel verpligt, de volle landrente te voldoen; al bedraagt het loon voor zijnen arbeid van een geheel jaar slechts twee of drie gulden. Bij zulke groote afwijkingen en dergelijke onregelmatigheden, weet men niet meer waaraan zich te moeten houden.

Aan diezelfde omstandigheden is het toeteschrijven, dat ik in eene dwaling ben gebragt, welke ik mij haast zoo spoedig mogelijk te herstellen. In mijne beschouwing over de vermeerdering der bevolking van Java heb ik gezegd, dat de bevolking, bij de kultures ingedeeld, vrijgesteld was van heerendiensten, en dat dezen dus alleen op het overige gedeelte der bevolking drukten. Deze bewering berust niet alleen op de verzekering van een hoofd-ambtenaar, oud resident, wiens kunde, ondervinding en geloofwaardigheid geen twijfel overlaat, maar bovendien op eenen officielen staat, waarop een derde der bevolking, bij de kultures ingedeeld, van de heerendiensten was vrijgesteld. — Intusschen is mij, op mijne tegenwoordige reis over Java, door eigen plaatselijk onderzoek, gebleken, dat dit eene uitzondering en geenszins algemeene regel is; maar dat de bevolking bijna overal, zonder onderscheid of zij al of niet bij de kultures is ingedeeld, tot de heerendiensten verpligt wordt. De redeneringen en gevolgtrekkingen, die ik alzoo uit eenen algemeenen regel heb afgeleid, berusten slechts op uitzonderingen, en moeten dus ook als zoodanig slechts worden aangemerkt.

„Ik verzoek u daarom, dit gedeelte in mijn manuscript door te halen, daar het mij alleen om waarheid en niets dan waarheid te doen is. Mogt deze rektifikatie van eene onnaauwkeurigheid, die slechts gedeeltelijk aan mij te wijten is, te laat komen, en de brochure reeds uitgegeven zijn, gelief dan de goedheid te hebben, de redaktie van het Tijdschrift voor Nederlandsch Indië te verzoeken, deze teregtwijzing in haar eerstvolgend nommer op te nemen."

Cheribon, 20 Julij 1851. W. BOSCH.

Ook aan het volgende extrakt uit eenen brief ruimen wij gaarne eene plaats in. De schrijver is zelf eigenaar en ontginner van woeste gronden op Java, en spreekt dus van zaken, waarvan hij ondervinding heeft.

.....„Het verkoopen van gronden op Java heeft vele diskussiën uitgelokt, maar schijnt nu vooreerst weer te rusten. De kwestie of men verkoopen *mag* schijnt beslist te zijn, of men verkoopen *wil*, is nog een raadsel.

„Naar mijn begrip is een afstand *in huur* van 25 jaren gelijk aan eenen *verkoop*, namelijk in beginsel, want gedurende die 25 jaren doet het Gouvernement afstand van al zijne regten op den grond, is *de huurder* in alle opzigten gelijk aan *een bezitter* van den grond, en is het Gouvernement tegenover den huurder in dezelfde positie, alsof het den grond had verkocht. Daar nu het Gouvernement reeds vele landen in huur heeft afgestaan, vraag ik: wat kan er nog tegen het beginsel van verkoopen bestaan, indien men zich gelijk wil blijven?

„Wil het Gouvernement grondbezitter blijven, welnu het blijve dat; maar dan gaat ook, als wij eens overvallen mogten worden door den vijand, al de geldswaarde, die het verkoopen van den grond kan opleveren, op eens verloren, terwijl men, nu verkoopende, die waarde tot schulddelging kan doen dienen, en er ten minste nog wat van trekken.

„Laat men maar eens beginnen met de gronden, die thans verhuurd zijn, de zoogenoemde „woeste gronden," te verkoopen, dan zal ik de eerste zijn, die kooper tracht te worden van het land, dat ik thans in huur heb; vooreerst, omdat ik dan weet, dat ik voor mij zelven en niet voor het Gouvernement werk, dat mij na vijfentwintig jaren zegt: „ik heb de eer u te groeten," en van mijnen arbeid de vruchten plukt; en ten anderen, omdat ik, doordien de zaak dan mijn *eigendom* wordt, al naar mate ik vooruit ga en dus de zaak in waarde verhoog, ook in de gelegenheid ben door beleening tegen billijke renten gelden op te nemen, ten einde mijne landen nog meer te doen produceren. Zoo kan ik alles spoediger exploiteren, dan thans met in zekeren zin beperkte middelen."

„Dikwerf heb ik het voornemen gehad, de pen op te vatten, om het kultuurstelsel tegenover het stelsel van vrije kultuur en vrijen arbeid, van landverhuur en landverkoop, te bestrijden, en aan te toonen, dat, bij minder dagen arbeids en dus ook met minder handen, door den partikulier meer wordt geproduceerd dan door het Gouvernement; dat, met dezelfde handen die thans gebezigd worden, het *drievoudige* kan worden geproduceerd en de Javaan meer betaling ontvangt en dus rijker wordt; dat hij, bij al zijne heerendiensten, veel meer rustdagen kan hebben dan thans helaas! het geval is. Maar mijne veelvuldige bezigheden laten mij niet toe, dit voornemen ten uitvoer te leggen. Ik wil echter trachten in den loop van dit jaar het te doen. Dat partikulier *landbezit* of *landverhuring* beter is dan het naar eenen afgrond voerende kultuurstelsel, kan alleen door cijfers bewezen worden. Ik kan met cijfers aantoonen, dat het kultuurstelsel welligt nog 10 of 15 jaren kan stand houden, maar dan zich zelf zal vernietigd hebben."

JAVA, 23 April. 1851. A.

In de „*Friend of India*," van 7 Augustus l. l. leest men: „De *Morning Chronicle* heeft de locus standi ontdekt van den radjah van Mattan, de bezitter van den grootsten diamant der wereld. Hij is een klein potentaatje op Borneo en heeft reeds zeer groote sommen voor dit juweel geweigerd. De diamant was door D^r. LEIJDEN gezien, nu ongeveer veertig of vijftig jaar geleden. Daar is eene Britsche kolonie in een hoek van Borneo. Daar is een Borneosche radjah met een grooten diamant. Wij verlangen deze beide feiten niet met elkander in verband te brengen, maar wij zouden ons niet in 't minst verrast gevoelen, indien „de onwederstaanbare loop der omstandigheden" dat juweel, den een of anderen dag, in 't bezit van Hare Majesteit mogt brengen."

Wij weten niet, waarover wij meer verbaasd en verontwaardigd zijn, over de lage en cynische hebzucht, die in deze regelen doorstraalt, of de onbeschaamdheid, waarmede men er voor uit komt. Maar 't is voor ons Nederlanders van het uiterste gewigt, dergelijke artikelen niet onopgemerkt te laten voorbijgaan. Reeds sedert vele jaren begint zich, in dien „hoek van Borneo," eene magt te ontwikkelen, die meer en meer dreigend en gevaarlijk wordt. Dat onze regering dat gevaar niet heeft zien aankomen en later te ligt heeft geteld, is algemeen bekend. Maar behooren wij thans niet toe te zien? Is het niet onze pligt, de vorsten van Borneo, die thans onze bondgenooten of leenmannen zijn, tegen het naderend gevaar te beschermen? Is het niet noodzakelijk hen te waarschuwen tegen de roofzucht, die op hunne bezittingen loert?

Wij vernemen zoo even, dat de heer Mr. P. MIJER, prokureur-generaal bij het Hoog geregtshof van Nederlandsch Indië, benoemd is tot lid van den raad van Indië. Niet weinig verblijden wij ons in deze keuze des konings. De heer MIJER is een der uitstekendste regtsgeleerden, waarop de kolonie zich mag beroemen, en bovendien een der werkzaamste en geleerdste mannen, die in de laatste jaren aldaar hebben gearbeid. Ofschoon in Indië geboren, heeft hij bewezen, dat die zoo dikwijls verguisde „Indische kinderen," bij eene goede leiding, hoogst verdienstelijke mannen kunnen worden. Hij was een der meest geliefde leerlingen van den hoogleeraar THORBECKE, toen hij te Leijden onder dezen studeerde. Zijne dissertatie, waarop hij den graad van doktor in de regten verwierf, getuigt van den ijver en den gelukkigen uitslag, waarmede hij vooral ook de geschiedenis van Nederlandsch Indië bestudeerd had...., Maar 't ontbreekt ons thans aan tijd, om uitvoerig over het nieuwe lid in den raad van Indië te handelen; in een volgend nommer komen wij op hem terug.

Iets is er, dat wij reeds nu onzen lezers ten zijnen opzigte moeten herinneren. De heer Mr. P. MIJER is gedurende geruimen tijd mede-redakteur van het Tijdschrift voor Nederlandsch Indië geweest. De schitterende bewijzen van zijne uitgebreide kennis en veelzijdige studie, die hij toen in talrijke artikels geleverd heeft, maken mede de schoonste sieraden

van dit Maandwerk uit. In al die geschriften betoonde hij zich een warm voorstander van de bevordering van wetenschap en publiciteit. In zijne betrekking van sekretaris van het Bataviaasch genootschap van kunsten en wetenschappen, bleef hij aan dat beginsel getrouw. Ook hij is niet altoos bevrijd gebleven van de moeijelijkheden en onaangenaamheden, waaraan zij, die dergelijke beginselen belijden, tot dus verre in Indië waren blootgesteld. Hij was een warme voorstander van de verbetering en uitbreiding van het onderwijs in Indië, en had een bepaalden afkeer van het stelsel, om het radikaal van Indisch ambtenaar alleen te schenken aan hen, die hunne opvoeding in Nederland hebben ontvangen. Bij de vergadering van 22 Mei 1848 was hij niet alleen tegenwoordig, maar ook in de commissie voor het redigeren van het verzoekschrift aan den Koning was hij een der ijverigste leden. Uit een staatkundig oogpunt beschouwd, is alzoo deze benoeming van het uiterste gewigt; en wij verheugen ons daarover zoozeer, dat wij ons gedrongen gevoelden, om dit nu reeds met een enkel woord te kennen te geven; ons voorbehoudende, om later meer uitvoerig daarop terug te komen. Zoo mogen de Indische ingezetenen deze juiste gevolgtrekking maken: „de minister van koloniën, die de heeren VAN NES en MIJER tot vice-president en lid van den raad van Indië aan den Koning voordroeg, kan onmogelijk, in het aanstaande regerings-reglement, aan den Koning en de Staten-Generaal voorstellen om de zaak van het radikaal, het onderwijs en de drukpers in denzelfden toestand te laten."

Met reden klaagt men algemeen over het ontvreemden van gelden, welke met de post over Java verzonden worden, en omdat dit straffeloos geschiedt, wordt men hoe langer zoo stoutmoediger, zoo dat een ieder, welke op die wijze gelden moet verzenden, zulks met groote huivering doet. Velen snijden eerst het papieren geld door en zenden eerst de eene helft, maar de tweede helft niet, vóór dat zij berigt hebben ontvangen dat de eerste ontvangen is; hierdoor wordt het papieren geld, door het op ander papier te plakken, zeer gehavend en op het laatst zal het watermerk niet meer zigtbaar zijn. De postcommies, die den brief geopend heeft, waarin zich die halve recepissen bevonden, waarnaar de directeur van finantiën in de *Javasche Courant* n°. 45 van dit jaar onderzoek deed, heeft op die wijze wel eene groote teleurstelling ondervonden; doch hij hervat dezelfde manoeuvre tot dat hij gelukkiger zal zijn. Geen brief op Java, die met de post verzonden wordt, gaat verloren; slechts dan alleen wanneer er zich geld in bevond, of wanneer men veronderstelde een goeden buit te zullen vinden; doch wordt men daarin teleurgesteld, dan verbrandt men den brief.

De koopman, de heer NEUMAN te Pakalongan, zond onlangs een gerecommandeerden brief naar Batavia, waarin ƒ 1100 recepissen waren gesloten, en ontving daarvoor een reçu van den postcommies, doch die brief met geld is niet teregt gekomen. Volgens de bestaande bepaling moet zulk een

brief vermeld worden „ op een advies brief met een touwtje daaraan vastgehecht." Bij onderzoek verantwoordde zich de postcommies te Batavia, dat hij geen adviesbrief had ontvangen, waarop gemelde brief met geld voorkwam, en hiermede bleef de zaak rusten. Waar moet nu de schuldige gezocht worden, te Batavia of te Pakalongan?

Met diezelfde post zond een Arabier te Pakalongan *f* 1800 recepissen naar Batavia; ook die brief met geld is niet teregt gekomen.

Eenige maanden geleden is een dikke brief, verzonden van Pasoeroean aan iemand te Pakalongan, niet teregt gekomen; daar hij, die hem opende, zich teleurgesteld zag (want er was geen geld in) is de brief ongetwijfeld verbrand.

De heer NEUMAN raadpleegde een advocaat: deze antwoordde dat hij (NEUMAN) in de zaak moest berusten; want dat Gouvernements bepalingen luiden, dat „het postwezen niet verantwoordelijk is voor de ontvreemde gelden." Dat wil dus zoo veel zeggen, dat alle gelden, over de post verzonden, straffeloos door de postcommiesen kunnen gestolen worden.

Het spreekt van zelf, dat het Gouvernement niet verantwoordelijk kan zijn voor de ontvreemde gelden, die met de post verzonden worden; doch die ontvreemding zoude niet, of vrij wat minder plaats vinden, indien de betrekking van postcommies buiten de hoofdplaatsen niet in handen was van menschen, wier standpunt in de maatschappij niet overeenkomt met het gewigt dat aan die betrekking gelegen is, welke nog bovendien gratis moet worden waargenomen. Hoogst wenschelijk is het, dat de betrekking van postcommies buiten de drie hoofdplaatsen in handen werd gesteld van die ambtenaren, die ter goeder naam en faam staan, ter keuze van hunne respective residenten met eene voldoende toelaag; en nog beter zoude het zijn wanneer men overal in 's Lands kassen op Java de te zenden gelden (mits niet onder de *f* 500) konde storten met bijbetaling van een kwart percent, waarvoor de kashouder wissels afgeeft.

Waren de postcommiezen allen SCHORNEK's, de tijpe der postcommiezen van Java, die ik geloof dat in een tijdvak van 30 of 40 jaren dat hij postcommies is, in geene verdenking is gekomen, dan zoude men niet verlangen dat het Gouvernement beschermende maatregelen nam, ten opzigte der te verzenden gelden over de post op Java. *)

SAMARANG, 20 Julij 1851. X.

*) De geachte inzender dezer bijdrage heeft zijnen naam aan de Radaktie bekend gemaakt, en zich verantwoordelijk gesteld voor de feiten, die er in verhaald worden.

REDAKTIE.



De tinmijnen van Malaka.



Geologische en lokale beschrijving van Malaka.

Malaka, namelijk het distrikt Malaka, dat het Engelsche Gouvernement toebehoort, en dat immer met dien naam in dit artikel *) bedoeld zal worden, is slechts een klein gedeelte van het schiereiland Malaka aan de westkust. Het wordt ten zuiden door de straat Malaka, ten oosten door de Kassan-rivier en ten westen door de Soengi-rivier begrensd. Het terrein is, op eenen afstand van 2 of 3 palen van het strand, waar lage, vrij effene gronden van eene geele kleiaarde, op sommige plaatsen met eenig zeezand vermengd, gelegenheid tot padi-velden geven, zeer heuvelachtig, en komt hierin met Bangka overeen. Ook deze heuvelen zijn met kreupelhout of een weinig geboomte, tot op eenige palen afstands van het strand, bedekt; dieper in worden dit bosschen, in welke men hemelhooge en misschien eeuwen oude boomstammen veelvuldig aantreft. De heuvels zijn door valleijen, veelal zonder vasten regel en minder breed dan de Bangkasche zijn, gescheiden. Zulke uitgestrekte en diepe lalaps (moerassen), als men aldaar vindt, heb ik op Malaka niet aangetroffen. Die valleijen bestaan ook op sommige plaatsen uit eene geele kleiaarde, die dan somtijds bebouwd is; op andere plaatsen zijn zij blijkbaar met de kompositie-produkten van graniet opgevuld. In deze laatsten worden dan ook de mijnen bewerkt. De heuvels zijn in het distrikt niet van aanmerkelijke hoogte. Even over de grenzen echter, op het Maleische grondgebied, ligt de goenong Ledang, ook Ophir geheeten, die gezegd wordt ruim 7000 voet hoog te zijn. Deze berg bestaat, volgens overlevering, uit eene zeer groot-korrelige graniet soort. In Malaka zelf heb ik geen graniet aangetroffen, uitgezonderd eenige erratische blokken op de helling der Boekit Soengi, wier aard geheel met de Bangkasche overeenkomt. Ove-

*) Dit artikel is een uittreksel uit een rapport van Dr. H. CROOCKEWIT CZ. in 1850 aan het Gouvernement ingediend. Het werd ons met de vorige mail uit Indië toegezonden. Wij zijn er den geëerden zender erkentelijk voor, en weten er geen beter gebruik van te maken, dan door het te plaatsen zoo als wij het ontvingen. Gaarne hadden wij onze lezers met het geheele rapport en met de door denzelfden geleerde aan het Gouvernement aangeboden verslagen omtrent Bangka en Biliton bekend gemaakt. Maar daarin zijn wij teleurgesteld. Naar wij vernemen zullen die stukken in de uit te geven werken van het koninklijk instituut voor taal- land- en volkenkunde te Delft worden geplaatst. In de volgende aflevering hopen wij een artikel over Biliton mede te deelen, waarin van vele onlangs uit Indië ontvangen berigten gebruik zal worden gemaakt. Overigens zullen wij onze lezers wel niet behoeven te herinneren, dat, wat het artikel over de tinmijnen van Malaka betreft, de redactie niet geacht wil wezen, met al de daarin voorkomende beginselen en beschouwingen in te stemmen.

REDAKTIE.

rigens heeft men ook, doch in minder hoeveelheid, de ijzerhoudende roode zandsteen-aarde, die in Bangka zoo menigvuldig gevonden wordt. Waar men die aantreft, zoude men meenen, wat de vegetatie en den vorm van het terrein aangaat, zich op Bangka te bevinden.

Eene enkele kleine, afgezonderd gelegen mijn heb ik in dezen grond, die soms bij grootere diepte in eene geele kleur overgaat, zien werken. Meestal werkte men hier in eenen grond, die uit fijn of grof zand, met feldspath stukken vermengd, bestaat. In geene mijn op Bangka heb ik zoo vele glanzende plaatjes mica aangetroffen, als hier soms het geval is. Dit kan, dunkt mij, zeer goed de onderstelling staven, dat de erts met de kompositie-produkten van het graniet, op Bangka aangetroffen, van het noorden is aangevoerd. Is toch de waterstroom zeer sterk geweest, dan zal het zwaarste medegevoerde ligchaam wel op den afgelegden weg voor een deel afgezet worden, maar is het geenszins noodzakelijk, ja zelfs onwaarschijnlijk, dat het specifieke ligtste ligchaam de uiterste plaats zou innemen; immers bij de minste retrograde beweging, die de stroom, door welke omstandigheden dan ook, ondergaat, zal een gedeelte van het ligtste ligchaam weder teruggevoerd worden, nadat het zwaardere reeds gedepon erd is. Moeijelijk echter is het, hier eene uitspraak te doen, daar men nog niet weet, van waar de waterstroom zijnen oorsprong heeft genomen. Immers men heeft mij verzekerd, dat tot op den 23sten graad noorderbreedte overal tin gevonden wordt. Wat bepaalds zal men dan kunnen opmaken uit opmerkingen en vergelijkingen van twee plaatsen, die, op grooten afstand van den oorsprong gelegen, slechts eenige weinige graden van elkander verschillen.

De inwoners van Malaka zijn de eigenlijke Maleijers; zij doen voor de Bangkanezen niet onder, maar zijn daarenboven trouweloos, hebzuchtig en diefachtig. De policie is op Malaka nog veel slechter dan die op Bangka, niettegenstaande de weinige middelen, die op dit laatste eiland ten dienste staan.

Het schoone Engelsche vrijheids-systeem is hier in volle werking, en men ziet er hier al het onvoldoende voor eene kolonie van in. Reispassen zijn onbekend. Kampongshoofden, „penghoeloe" geheeten, worden door den resident aangesteld, genieten eene schatting van de kampongsbewoners, maar gehoorzamen aan geene bevelen. Op de tournée naar Batang Malaka weigerden drie dergelijke hoofden uit verschillende kampongs, om den konstabel te vergezellen. Worden zij ontslagen, zoo als op genoemde plaats voor eenige maanden het geval was, dan trekken zij tegen het nieuwe bestuur te velde, en moorden en rooven wat zij kunnen. Een paar weken vóór mijne komst, was in den nacht een schot op de woning van den konstabel gerigt geweest, en was de kogel in het slaapvertrek, even boven de rustplaats, ingedrongen. Ook had de penghoeloe van Batang Malaka, terwijl ik mij aldaar bevond, op den nieuw benoemden penghoeloe, terwijl die zich ter ruste bevond, geschoten, en werd hij tevens verdacht van twee Chinezen vermoord te hebben. Te Aijer-panas zijnde,

werden ook aldaar de lijken van in het mijnhuis, door eene bende Maleijers besprongen en vermoorde, Chinezen aangebragt. Zelden of bijna nooit komt een schuldige in handen, daar hij slechts voor eenigen tijd over de grenzen vlugt en later terug keert. Ik maak deze uitwijding om te bewijzen, dat het Engelsch bestuur weinig in deze landstreek te zeggen heeft, zoo zelfs dat men naauwelijks veilig op den grooten weg was, dat ik altijd mijn horlogie, geld en alles, wat maar eenige waarde had, achterwege moest laten, en dat geen Chinees, zelfs geen Maleijer, al is hij gewapend, alleen reizen durft. De luiheid der inwoners is oorzaak van den ongekultiveerden staat van den bodem. Hij brengt niet eens voldoende padi op voor de inwoners, veel minder voor de Chinezen, die al hun rijst van Arakan ontvangen. Geen groenten worden door de inlanders gekweekt, ofschoon de schoone Chinesche groenten-tuinen aantoonen, dat ze zeer goed kunnen groeijen. Weelderig wassen eenige vruchten, bijzonder goed de doerian, voor welke dan ook geene zorg vereischt wordt. De grond van Malaka is altijd als het toonbeeld van vruchtbaarheid aangeprezen; maar, ofschoon sommige vruchten er heerlijk wassen, zoude ik hierop wel wat afdingen. Tegen de opmerking, die de Gouverneur BUTTERWORTH maakte, heb ik ook niet vele tegenwerpingen, namelijk, dat in het vruchtbaarste land, de inwoners (altijd van de ruwe volkeren gesproken) ook het werkzaamst zijn, daar zij dagelijks de vruchten van hunnen arbeid zien toenemen. Met een kultuurstelsel echter (ik geloof niet eens dat het noodig is, dat het tot de allerbeste moest behooren), zoude er van Malaka nog wel wat goeds te maken zijn. Dit mag in eene Engelsche kolonie evenwel niet worden ingevoerd, daar het den inlander niet die vrijheden geeft, die de Europeaan geniet. Malaka wordt, naar mijn oordeel, blijkbaar door het Engelsch Gouvernement verwaarloosd. Hier van mogen getuigen het kleine getal Europesche Gouvernements-ambtenaren; (in geheel Malaka zijn een resident], een sekretaris van den landraad en een konstabel;) de wijze waarop, door verpachting, zelfs van de inkomsten van het tin, alles maar van de hand gezet wordt; de slechte politie en het kleine beheer in de binnenlanden; en onlangs de bezuiniging die deze kolonie heeft ondergaan, daar een jaar geleden het residents-traktement op de helft is gebragt.

Digte bosschen, — ik heb het op Bangka gezien, — kunnen geenszins tot de vruchtbaarheid van den bodem doen besluiten. Op Malaka doen zij voor de bovengenoemde niet onder; de varens vindt men, met zeer vele kruipende mossoorten en ontelbare slingers en parasiten planten, op Malaka terug. De sagoplant, slechts zelden benuttigd, en de nipa wassen aan de boorden der rivieren; de bankoean is in de lage valleijen, bij Bangka te vergelijken, zeldzaam te noemen, een bewijs dat wel de aard der vallei (vooral moeras), geenszins de aanwezigheid van tin op haar aanzijn influenceert. Hoog geboomte is er, vooral in de binnenlanden, nog in overvloed, waarvan tot nog toe alleen slechts eene houtsoort tot kolenbereiding voor de mijnen aangewend wordt; het is voorzeker eene goede soort, maar ik meen, dat de reden, waarom zij geene andere aan de

voorwaarde voldoende houtsoorten bezigen, daarin bestaat, dat deze, bij de ellendige wijze van verkoling, waarover nader zal gehandeld worden, aan de door hen gevorderde eigenschappen niet voldoen.

Het is hier de plaats, om de beide warme bronnen, die ik in Aijer-panas-kassan, en Aijer-panas-sabran zal onderscheiden, te vermelden. Beide wellen zijn te midden van de moerassige padivelden gelegen. Door eene doelmatige afsluiting heeft men de vermenging van het bron- met het moeras-water voorkomen. Op verschillende tijden, zoowel bij eene luchttemperatuur van 86°. als van 75°. Fahr., had de eerstgenoemde eene temperatuur van 126½°. Het water had eene zwavelachtige reuk, was echter zeer helder, zette niets af, en smaakte een weinig zamentrekkend bitter. Het terrein was hier slechts weinig hooger dan het zeestrand, volgens schatting naar den loop der rivier en den weg, tusschen de 50 en 80 voet. De barometer, op verschillende dagen waargenomen, toonde gemiddeld 755.9, terwijl dezelfde barometer op Malaka 756.1 gemiddeld aangaf. De tweede warme bron toonde, bij eenige waarnemingen, 134°, toen de luchttemperatuur 82° was. Dit water was ook helder, had geen reuk en een zeer flaauwe smaak.

Ook op Bangka heb ik, in bijna dezelfde omstandigheden, twee warme bronnen bezocht. Ruim drie palen van zee, tegen den berg Rennissan gelegen, op ongeveer 60 voet boven de zee, welde water in een groot ondiep gat op, dat helder en reukeloos was, eene ziltige bittere smaak had en 141° Fah. temperatuur bezat, terwijl de luchttemperatuur 87° bedroeg. Verder was ¾ paal van den weg van Soengislan naar Pankal Pinang, in de rigting van het z. t. o., bij de zevende paal, eene geheele waterplas van warm water; dit was ook helder, reukeloos, zonder eenige smaak, had een temperatuur van 112½° terwijl de lucht temperatuur 81° was. Ik geloof, dat ik de eerste Europeaan ben, die, met den administrateur HEIJDEMAN, deze bron, te midden van een schier ontoegankelijk bosch gelegen, bezocht heb; de bron is Aijer-angat genoemd.

Het landschap Malaka is slecht bevolkt te noemen; de bosschen zijn echter door allerlei soort van gedierten bewoond. Boven aan, en als de overgang van den mensch en het dier, (want ik wil noch mij zelven noch eenig Europeaan met deze schepselen, op gelijke lijn plaatsen) zal ik hier, de Jacono noemen.

Ik heb hen met den konstabel in hunne ellendige hutten bezocht, te midden der bosschen, alleen of met vrouw en kinderen, zonder eenige buren wonende. Veel worden er in Malaka niet meer aangetroffen. Zij staan op den laagsten trap, of liever zijn zonder eenige beschaving; zij gaan van beide kunne geheel naakt, een stukje lijnwaad of boomschors uitgezonderd, dat naauwelijks zeker ligchaamsdeel op eene voegzame wijze bedekt. Zij zijn volkomen heidenen, leven van rijst als zij die verkrijgen kunnen, anders van boombladeren of wortels, en eten verder wat zij meester kunnen worden, als: apen, spinnen, hagedissen, slangen enz., en brengen voornamelijk den tijd door met de jagt; met een blaaspijp weten

zij met gewone of vergiftigde pijltjes hun prooi te vellen. In het *Journal of the Indian Archipelago* van Singapoera zijn zij door eenen zendeling, die eenigen van hen tot Christenen gemaakt heeft?! nader beschreven.

De unica, een meestal vrij groote, zwarte aap, met wit aangezigt, is in de bosschen vrij algemeen. Alleronaangenaamst is het geschreeuw van dit gedierte, dat op palen afstands in den stillen morgen in het bosch weergalmt; te regt wordt het „a melancholy cry" genoemd. Andere aapsoorten bewonen in menigte de bosschen; ook tijgers, hoewel ik, op al mijne reizen, slechts bij nacht in het duister een oogenblik het vonkelen der oogen gezien heb van eenen, die op een twintigtal passen nabij het policiehuis kwam. De stevige dubbele en driedubbele paggers, die elk huis in de kampongs omheinen, getuigen echter dat er veel gevonden worden, alsmede de vrees der inwoners, om bij nacht, zonder veel licht en geraas, door het bosch te gaan. Voorts zijn er kleine beeren, tapirs, vele schoone variatiën van eekhoorns en een prachtig vogelenheir. In de rivieren en aan het zeestrand vindt men vele kaaimannen. Slangen heb ik weinig ontmoet. Olifanten zijn er in het geheel niet, wel iets buiten de grenzen. De karbouw is op het gevogelte na het eenige huisdier der inwoners en ook het eenige trekdier, schoon het alleen voor den ploeg gebruikt kan worden.

De wegen in de binnenlanden van Malaka zijn verbazend slecht, en naauwelijks dien naam waardig.

Naar Aligadja, fort Lismore en iets verder, is een militaire weg in de haast aangelegd bij eene expeditie in 1835. Deze wordt nu door een tachtigtal kettinggangers zeer verfraaid. De weg naar Aijer-panas is ook een Gouvernementsweg en vrij goed. Hooger op wordt hij minder tot Doeriantingal. De mijnwegen, door de mijnwerkers onderhouden, zijn redelijk, dank den kleinen afstand die de mijnen van Gouvernements wegen scheidt.

Over de ertslaag en daaronder gelegen kong.

Omtrent de ertslaag op Malaka kan men een minder bepaald oordeel vellen, dan over die op Bangka, wegens de eenvoudige reden, dat slechts een enkele vallei in Malaka bewerkt wordt, terwijl op Bangka de mijnen over genoegzaam het geheele eiland verspreid liggen. De primitive ertslaag ligt gewoonlijk minder diep dan op Bangka, zelden meer dan 15 of 16 voet; op sommige plaatsen scheen zij mij vrij rijk te zijn. Zij was dan ook vermengd met de kompositie-produkten van de graniet, fijne en grovere quartz- en veldspath-stukken, micachiste (geene mica plaatjes heb ik er mede vereenigd gevonden), soms onder eene witte kleilaag gelegen, zoodat hierin weinig verschil met Bangka bestaat.

Eene minder rijke, boven deze laag gelegen ertslaag, zooals op Bangka meermalen gevonden wordt, heb ik hier niet opgemerkt; ook de hooge kanten der valleijen, die op Bangka tot aan de opervlakte afgespoeld worden, worden hier zelden bewerkt; ik heb slechts twee of drie zoodanige

mijntjes zien bewerken, waarover nader de rede zal zijn. Zoo ziet men op Bangka ook, na zware stortregens, wanneer het water bij stroomen over de wegen weggespoeld is, op honderde plaatsen tin-erts aan de oppervlakte terug blijven, iets dat ik zeer enkel op Malaka opgemerkt heb.

De ertslaag rust onmiddelijk op de kong, hetgeen voorzeker eene belangrijke overeenkomst met Bangka oplevert.

Opmerkelijk mag de mededeeling van den heer CORNETS DE GROOT, die onlangs na een bezoek der mijnen in Cornwallis in deze gewesten is aangekomen, genoemd worden, dat in de streamworks aldaar ook de alluviale ertslaag op een terrein rust, 't welk geheel met de kong overeenkomt, en zelfs dat het geheele alluviale terrein aldaar, in vele andere opzigten, met het Bangkasche en Malakasche overeenstemt.

Deze kong is geheel van dezelfde hoedanigheid, soms geel, soms wit of iet of wat blaauwachtig verkleurd, en bestaat uit kaoliën, soms met fijn quartszand vermengd, zijnde een dekompositie produkt van veldspath. De ingenieur WILSON, gretig naar winst, zooals bijna alle Engelschen, die ik in deze kolonie gesproken heb, heeft vele proeven in de kong genomen (gelijk ik voor het Gouvernement op Bangka heb gedaan), hopende, wanneer zijn projekt van mijn-ontginning doorging, onder deze kong iets te vinden, en alzoo grooter voordeelen dan de Chinezen te behalen; maar tot op 18 voeten diepte (ik heb op Bangka, bij gebrek aan een goede boor, niet verder dan 14 voeten kunnen gaan) heeft hij, even als op Bangka, niets dan kong, met meer of minder quartszand vermengd, gevonden. Gerustelijk kan men dus het plan laten varen, om, wanneer er tin-erts onder de kong mogt gevonden worden, deze eenmaal te bewerken.

Karakterschets en bijgeloof der Chinesche mijnwerkers.

Een Chinees blijft een Chinees, onder welk volk en op welke plek van den aardbodem hij zich ook bevindt. Dit is opmerkelijk; en, werd het niet te zeer overdreven, het zoude niet zoo sterk te veroordeelen zijn, gelijk het al te zeer meëgaande van een groot deel onzer natie, waardoor zooveel oorspronkelijks verloren gaat, aan den anderen kant niet minder is af te keuren. Die vasthoudenheid aan gewoonten, die in verachtelijke stijfhoofdigheid, al naar zij het begrijpen en naar de omstandigheden het medebrengen, ontaardt, is in mijn oog onvergeeflijk; schoon men aan de andere zijde weder moet erkennen, dat zij het in weerwil daarvan in beschaving zeer ver gebragt hebben. Zoo wil de Chinees op Bangka liever zijn tin met grootere moeite kruijen, dan het dragen, ten koste van de reeds veel te wenschen overlatende wegen; terwijl men op Malaka in de mijnen niet één kruiwagen ziet, maar tin, rijst en alles gedragen wordt. Daarom vooral zijn de mijnwegen daar veel beter dan op Bangka, en kunnen, behalve wegens andere omstandigheden, 's Gouvernements wegen ook beter in orde gehouden worden. De overige karaktertrekken der Chinezen

zullen wel dezelfde zijn, schoon er misschien minder gelegenheid op Malaka dan op Bangka bestaat om die te ontwikkelen, en men ze ook minder na kan gaan, dewijl het Gouvernement aldaar zich hunner niet aantrekt, noch zich in eenig opzigt met de mijnwerkers bemoeit.

Hun bijgeloof, dat op dezelfde gronden als op Bangka rust, terwijl zij het nog verder drijven, is in den beginne een groot struikelblok tegen mijne onderzoekingen geweest. Eensdeels is dit daaruit te verklaren, dat het gezigt van een Europeaan in de mijnen, terwijl men daar op Bangka aan gewoon is, hun vreemd en onaangenaam was.

De konstabel toch, die nooit dan met 6 tot 10 gewapende oppassers zich op weg begeeft, komt zelden in de mijnen en dan nog alleen om het in Engelsche oogen zoo verderfelijke po-spel tegen te gaan, en de posteenen in beslag te nemen; „to gamble" is eene vreesselijke misdaad volgens den, in uiterlijke handelingen, niet altijd in private omstandigheden, zoo religieusen Engelschman en moet volstrekt tegengegaan worden, terwijl de pacht daarvan ook weinig opbrengt. Het opium schuiven, stellig veel verderfelijker, is echter geoorloofd, ja, durfde men, men zoude het misschien aanmoedigen; immers de opbrengst van die pacht is ook niet onbelangrijk! De beide eerste malen, dat ik met hem in de mijnen kwam, ging er onder de mijnwerkers, toen wij naauwelijks in het gezigt kwamen, een vreesselijk geschreeuw op, hetgeen, toen wij ons wilden verwijderen, en met onze schoeisels over een erts-bandar heen stapten, toenam. Dit is op Bangka geoorloofd, wanneer men er maar niet in stapt. Ik heb dus, om van het mijnwerken iets te weten te kunnen krijgen, eenen anderen weg moeten inslaan. Vooreerst heb ik een ouden Chinees, die Maleisch sprak (de meesten der mijnwerkers kunnen dat niet), tegen een hoog daggeld in dienst genomen, en ben toen, met eenen ongewapenden oppasser, zelf met een goed geladen buks en een in den zak verborgen pistool tegen mogelijke omstandigheden gewapend, eenige dagen achtereen door de mijnen gaan wandelen; de voorzorg nemende, om, bij mijne komst in de mijnen, terwijl zij het zagen, de schoenen uit te trekken en die eerst bij het verlaten der mijnen weder aan te doen. Ook vernam ik, dat men hier volstrekt geen lederen goed in de mijnen mag met zich voeren; zoo waarschuwde men mij, om een lederen hageltasch ook af te leggen. Weldra waren zij aan mijn gezigt gewend, als wanneer ik nu en dan een mijnhoofd of eigenaar aansprak, hun de reden mijner komst liet vertolken, thee met hen ging drinken, en ook in kollongs afdaalde, dat vóór mij op Malaka nog nooit één Europeaan gedaan had; terwijl het hun beviel, dat ik even vlug als een Chinees (dit had ik op Bangka geleerd) over hunne eigenaardige ladders kon loopen. Toen was alles even hulpvaardig; de schoonste plaatsen in een ertslaag werden mij aangewezen, hoewel ik mijne nieuwsgierigheid wel eens moest boeten, wanneer men mij op plaatsen liet gaan, waar ik tot over de knieën in de modder zakte; dan ging er een oorverdoovend gelach en gejuich op, iets, dat ik mij om der zaak wille, liet welgevallen. Als ik het verlangde,

werden eenige handen vol erts voor mij gewasschen; erts werd mij ten geschenke gegeven; en eindelijk werd ik bij eenen zekeren kapitein, Chinees ATHIN, verzocht bij de smelting tegenwoordig te zijn. Ik woonde toen het offeren en feestvieren van den beginne af bij. Er werden onderscheidene varkens geslagt, wier vleesch met de Chineesche groenten ik mij heerlijk liet smaken, daar ik in langen tijd niet dan drooge visch of kippen met rijst genuttigd had. Het offeren scheen bijna niet te zullen eindigen, onder een oorverdoovend geschiet uit lilas en geweren. Eindelijk ving de laatste plegtigheid aan, bestaande in, voor eenige honderden, in de open lucht aangestoken, dunne waskaarsen, te buigen en deze met tjoe te besprengen. Op een zeker teeken eindigt dan de offerande, door dat ieder op de kaarsen aanvalt, en er zoo velen steelt als hij kan, terwijl sommigen reeds onder de plegtigheid zelve er van geroofd hadden. Onbegrijpelijk kwam het mij voor, hoe deze menschen, die zich door de rede van de dieren onderscheiden, en ook in zoo vele opzigten deze weten te gebruiken, konden meenen, dat door deze kunsten de smelting beter zoude gelukken, of de erts meer tin zoude opleveren, dan ze werkelijk bevatte. Maar ik vergaf het hun, toen ik nadacht, hoe thans nog in de beschaafde landen van Europa lokomotieven met wijwater besprengd en der Voorzienigheid aanbevolen worden.

Het kontrakt van de Chinesche mijnwerkers op Malaka met het Engelsche Gouvernement. De opbrengst der duty.

Het Engelsche Gouvernement, zoo als vroeger reeds aangehaald is, laat zich slechts in één opzigt aan de mijnen iets gelegen liggen, en het is dus te verwachten dat het, aangezien de grond algemeen minder rijk is aan tin dan op Bangka, van elken pikol geproduceerde tin niet zoo veel uitkomsten verkrijgt als het Hollandsche Gouvernement. De Chineesche mijnondernemer is een geheel vrij man; hij staat op zich zelf. Heeft hij zich een terrein uitgekozen, dat hij der ontginning waardig keurt, zoo wendt hij zich tot het Gouvernement, dat hem 5 acres of 20.233⅓ □ meters of 1/130 □ mijl oppervlakte toestaat. Volgens BLEEKRODE zou een acre aan 213 □ Ned. ellen gelijk zijn; volgens BERNOUILLE is een acre gelijk 160 □ poles en een pole ruim 5 meters. Deze laatste opgaven komen mij het aannemelijkste voor. Is deze oppervlakte afgewerkt, zoo kan hij op zijn verzoek weder dezelfde uitgestrektheid terrein verkrijgen. Voor den grond betaalt hij niets, maar hij verbindt zich om 10 pCt. van het gewonnen tin den lande af te staan. Zoo kunnen de mijnwerken zonder eenige bemoeijing van het Gouvernement plaats hebben, als dit het smokkelen maar tegengaat. Maar ook hier is bij de wet gedeeltelijk in voorzien. De partij tin, waarvan de duty voldaan is, wordt gestempeld, en deze stempel doet ze 8 of 9 pCt. in waarde rijzen, boven het tin geproduceerd in de onafhankelijke Maleische vorsten landen, dat, zonder stempel zijnde, minder waarde heeft, dewijl het veel hooger inkomend regt in Engeland

moet betalen. Eindelijk gaat het smokkelen het Gouvernement niets aan, daar de tin-duty jaarlijks verpacht wordt.

De volgende statistieke opgaven van de produktie der Chinezen en opgebragte duty heb ik op het residentie-bureau te Malaka-town ingewonnen.

JAREN.	Hoeveelheid der geproduceerde tin.	Verpachte duty.	Opbrengst der duty per pikol.	De waarde van een pikol op Malaka stellende op 16 Sp. m. geeft:
$184^{5}/_{6}$	231 pikols.			
$184^{6}/_{7}$	491 id.	1,020 Sp. m.	$2^{1}/_{4}$ Sp. m.	13.1 pr.Ct.
$184^{7}/_{8}$	2,721 id.	3,344 id.	$1^{1}/_{4}$ id.	8.70 id.
$184^{8}/_{9}$	9,962 id.	8,190 id.	0.9 id.	5.6 id.
$18^{49}/_{50}$	13,798 id.	18,120 id.	$1^{1}/_{3}$ id.	8.3 id.
$185^{0}/_{1}$	14,000 id.	10,832 id.	0.78 id.	5. id.

Het gouvernement verliest door verpachting aanzienlijke sommen; want, het jaar 1846/47, dat van weinig beteekenis is, niet mede rekenende, zoo hebben de andere jaren door elkander nog geen 7 pr.Ct. opgebragt; zoo zoude, bij niet verpachting, het jaar 1849/50 bijna 3,600 Sp. mat. en 1850/51 bijna 11,000 Sp. matten meer opgebragt hebben. Dat de schatting in 1850/51 zoo veel minder opgebragt heeft, moet geenszins toegeschreven worden aan vreës voor mindere produktie. Integendeel, men meent veeleer, dat zij iets hooger zoude zijn, en durft voorspellen, dat zij zoo nog lang, zonder meer of minder te worden, zal aanhouden.

De mindere opbrengst der duty is aan zamenspanning der gegoede Chinezen op Malaka toe te schrijven, en dat geen inlander (countryborn) de zaak aan durft. Eenigen zeiden mij, dat de duty in ieder geval verpacht moet worden; anderen schreven het niet van de hand wijzen van het bod toe aan de onbekendheid met de zaken van den toen nieuw aangestelden Resident.

Het Maleische tin, dat te Malaka en voornamelijk te Poeloe Pinang en ook op Singapoera, in zeer slecht gevormde, onevene schuitjes, ingevoerd wordt, wordt altijd overgesmolten. Dewijl op Malaka alzoo soms groote hoeveelheden maanden lang blijven liggen, kan men de produktie der Maleische distrikten, die tin naar Malaka zenden, niet uit de in- en uitvoerstaten opmaken. Loehoet, een der belangrijkste, wat de tinproduktie aangaat, nabij Malaka gelegen, zegt men, dat jaarlijks 6000 pikols produceert. Een der geschiktste huizen in St. George Town verzekerde mij, dat het alleen 15,000 pikols Maleische tin jaarlijks versmolt en in den handel bragt, en meende niet te hoog te rekenen, als het dit als de halve Maleische produktie van het geheele Malakasche schiereiland stelde. Zoover is men in de onzekerheid, dat een ander koopman ter zelfder plaatse deze produktie niet hooger dan 20,000 pikols jaarlijks schatte. Dat de luitenant NEWBOLD, in zijne *British Settlements in Malacca*, zoo juist de tinproduktie van elk Maleisch distrikt, in het bijzonder, heeft weten op te

geven, moet voor mij niet tot beschuldiging strekken, als zoude ik op de plaats zelve geene nasporingen in het werk gesteld hebben. In Malaka-Town, waar nog tijdgenooten van den schrijver wonen, onder anderen de resident, die toen ook als luitenant diende, stelde men weinig vertrouwen in deze opgave, en kende men weinig ware verdiensten aan het werk toe; wetende hoe de schrijver, op zijne kamer met eenige deskundigen of inlanders pratende, zich in de binnenlanden van Malaka op reis waande; hoe zijn scheppend genie trotsche natuurtooneelen, die hij nooit gezien had, en schoone staten van tabellen, die nimmer opgemaakt waren of konden worden, wist af te schilderen en op te geven.

De positie der Chinezen en der Chinesche mijnwerkers, hun loon, en de wijze waarop zij op Malaka verkregen worden.

Malaka wordt in de Straits-settlements het paradijs der Chinezen genoemd, gelijk Bangka ook wel voor de kettinggangers wordt aangeduid. En waarlijk, hoe velen van hen leven daar niet onder de zachte, menschelijke, Engelsche wetten, die zich nog gevoelig herinneren, hoe in hun lieve vaderland, dat zij alleen uit vrees voor gebrek of om schandelijke oorzaken hebben moeten verlaten, de rotting steeds gereed gehouden of dadelijk toegepast wordt. Maar Malaka-Town moet hun dubbel lief zijn, omdat zij daar, het meerendeel der bevolking uitmakende, zich vrijer dan ergens anders in hunne handelingen gevoelen, en ook omdat de trouwelooze Maleijers, met de funktie van oppasser bekleed, zich meest allen door hen laten omkoopen. Dit is een feit, dat mij door een der beambten der policie zelve is medegedeeld. Worden soms eenigen wegens suspicie weggezonden, men kan verzekerd zijn, dat de nieuw aangestelden niet veel beter zijn. Alzoo kan men zich voorstellen, dat een Chinees hoogst gelukkig moet zijn, wanneer hij kwaad kan doen met slechts eene kleine kans om gestraft te worden.

Het maatschappelijk leven en de welvaart der mijnwerkers op Malaka is naauwelijks met die der Bangkasche te vergelijken. Terwijl zij op Bangka bijna gebrek aan al het noodige hebben, en ook aan de middelen, om zich dit te verschaffen, kan men zeggen, dat zij op Malaka geen slecht leven leiden. Hiervoor mogen al dadelijk getuigen de weinige graven, die men in den omtrek der mijnen vindt. Op Bangka is stellig de sterfte veel grooter; van daar, dat de kanten der wegen daarmede als bezaaid zijn; ofschoon men niet uit het oog moet verliezen, dat daar ook reeds veel langer gewerkt wordt. De uiterlijke gezondheid der mijnwerkers, en de weinige zieken, die men in de mijnen aantreft, zijn ook bewijzen ten voordeele van Malaka. Dat zij meer loon dan over het algemeen op Bangka verdienen, kan men opmaken uit de' omstandigheid, dat er op Bangka zoo veel bejaarde mijnwerkers gevonden worden, die lang gewerkt hebben, en die dus hun leven lang niet genoeg hebben opgezameld, om naar China terug te kunnen gaan. In Malaka vindt men er

bijna niet één boven de 40 jaren. Zij krijgen van den mijn-ondernemer rijst naar genoegen, dagelijks eene voldoende hoeveelheid gedroogde en gezouten visch, genoegzaam heerlijke groenten, welke de, met veel zorg bewerkte, schoone, uitgestrekte groentetuinen opleveren. Somtijds bij feesten enz. wordt er op varkensvleesch onthaald, en daarenboven ontvangen zij maandelijks loon. De kantines in de mijnen, in welke zij alle soorten van gebak (kwee-kwee), en andere lekkernijen, tjoe en vruchten kunnen koopen, zoekt men op Bangka te vergeefs. Ontvingen zij zoo veel loon op Malaka, als op Bangka jaarlijks verdeeld wordt, zij zouden noch zooveel kunnen dobbelen, dat tegen het verbod aan toch voortduurt, noch opium schuiven, noch zich zoo dikwijls op lekkernijen vergasten. Het werk duurt, door elkanderen gerekend, slechts acht uren daags, wanneer er nog dikwijls een oogenblik tusschen beide gerust wordt, om te praten, iets waar niet op gelet wordt, dewijl toch genoegzaam alle ondernemers in de stad wonen en hunne bezigheden hebben, en slechts nu en dan, voor eens in de maand, een of twee dagen in de mijn komen doorbrengen.

Al wie den Chinees kent en ziet werken, weet hoe noodig het is, dat hij, meer dan elke andere natie, bij zijn werk belang heeft. Maar waarom wordt dan het mijnwerk in kleine perceelen niet uitbesteed? Dit geschiedt in Engeland, Duitschland enz., waar eenige mijnwerkers voor een zeker loon zich verbinden, om eene zekere hoeveelheid erts in de mijn te verzamelen, weder anderen, om dit te spoelen. Zoo ook zag ik in de provincie Gelderland, dat het graven eener gracht, of het kappen van een bosch bij kleine perceeltjes aan 2 of 3 daglooners elk werd uitbesteed. Dit is op Malaka zoowel als op Bangka onmogelijk, om de volgende redenen:

1°. Laat de aard van het mijnwerk niet toe, dat kleine perceelen afzonderlijk bewerkt worden.

2°. Zouden de voorschotten, die immer zouden verlangd worden, groote onaangenaamheden veroorzaken, daar geld op Malaka zoo min als op Bangka rijst representeert. Vele arme Chinezen zouden, om vooreerst maar aan den kost te komen, ook veel te goed koop aannemen, en het werk half afgedaan zijn, wanneer zij reeds het bedongen loon en voorschot verteerd hadden.

3°. Wanneer zij zien, dat het werk tegenloopt en zij zich vergist hebben, zullen zij, met of zonder voorschot, het in den steek laten en vlugten.

Als men dat alles nagaat, dan is waarlijk de wijze, waarop op Bangka gewerkt wordt, eene aanneming namelijk in het groot, (de verwezenlijking door den Chinees van de jongste geëxalteerde droomen der volksvrienden) als de voor land en landaard, zonder eenigen twijfel geschiktste aan te nemen.

Het loon der mijnwerkers op Malaka wordt per maand berekend, en is in alle mijnen, wel voor de gewone werklieden, maar niet voor den opzigter hetzelfde. Zoo onderscheidt men, singké's koelies en opzigters. Met den naam „singké's" worden de nieuws uit China aangekomenen bedoeld, die bij den meester, door wien zij opgenomen worden, altijd verbonden zijn één

vol jaar te dienen; daarvoor moet hij de passage aan de wankang (Chineesch vaartuig) die hem aangebragt heeft, betalen, hem eenig geld geven, om naar huis te zenden, en ook om tabak te koopen en hem te laten scheeren. De prijs der passage is verschillend, naar de hoeveelheid passagiers, die de kapitein der jonk heeft medegebragt, of naar dat hij eene lange reis heeft gehad, of wel naar dat men veel of weinig singké's van hem overneemt. Door elkander gerekend is het 10 of 11 Spaansche matten. Nu krijgt een singké van 3 tot 6 Spaansche matten in het jaar, om naar China te zenden, die hij echter ook wel verspeelt of verschuift, want in die wetenschappen zijn zij gewoonlijk reeds onderrigt, als zij uit China komen, en 6 of 10 Spaansche matten voor de noodzakelijke behoeften. Verder onvangt hij de kost en eene zekere voldoende hoeveelheid kleederen, hetgeen te zamen op 1¼ of 1¾ Spaansche mat s' maands gerekend wordt. Dus kost in een jaar een singké, die het werk niet kent en ook niet gewend is, waarvan men eene groote kans loopt dat hij ziek wordt of sterft, gemiddeld van 36 tot 40 Sp. M. 's jaars of 3 Sp. M. 's maands. Thans is dit laatste wat beter, maar voor een paar jaren moet men ze tot op de kanten van den weg hebben zien sterven, gelijk de konstabel mij verzekerde. De singké wordt koeli, als het jaar van dienstbaarheid om is. Hij kan dan elke maand het mijnwerk verlaten. Zijn loon is 3½, 4 of 4½ Sp. matten in de maand en de kost, die gemiddeld op ruim 1 Sp. mat 's maands gerekend wordt.

Zij, die goed oppassen, kunnen in twee jaar tijds 40 of 50 Sp. matten overgespaard hebben, en gaan dan gewoonlijk handel drijven, hetgeen een grondtrek in het Chinesche karakter is; of zij keeren met dien schat naar China terug, waar zij van deze som eenige jaren kunnen leven. Ook blijven ze wel in de mijnen werken, tot zij meer geld overgespaard hebben. Dezen behooren echter tot de uitzonderingen. De opzigters worden in verschillende mijnen verschillend betaald, naar dat, door het talrijke personeel, hunne werkzaamheden ook toenemen. In eene enkele kleine mijn vervult soms de mijnondernemer deze betrekking zelf. In eene mijn, die met 150 man werkte, ontving de schrijver 15 Sp. matten, de tjintjing, die voor de levensmiddelen, het huis enz. zorg moet dragen, 10 Sp. matten 's maands. Zóó ook werd de opzigter van het werk betaald. Allen krijgen hierbij het benoodigde voedsel.

De aanvoer der singké's geschiedt jaarlijks in de maand Maart of April. Men berekent, dat elk jaar van 2500 tot 3000 nieuwelingen met de jonken op Malaka aangebragt worden. Al wie nu maar een singké in dienst wil nemen, 't zij om in een ambacht behulpzaam te zijn, 't zij om in de mijnen als mijnwerker, 't zij om als lijfjongen te dienen, spreekt met den kapitein der jonk, en kiest zich een of meerderen uit, wanneer hij nader over den vrachtprijs overeenkomt, en dien singké dat jaar voor de kost, kleederen en eenige Sp. matten in dienst houdt.

De aanvoer van singké's op Bangka kan nu geen bezwaar meer opleveren. Onlangs sprak ik den Resident van Bangka, die mij mededeelde, dat, om het gevraagde aan te vullen, een honderdtal nieuwelingen van

Singapoera op Bangka zijn aangevoerd. Misschien was het goed, dat te Singapoera aan eenen geschikten Europeaan of Chinees werd opgedragen, om, tegen een matig hoofdgeld, in dergelijke gevallen singké's voor Bangka aan te nemen, daar zij anders de minst gezochten naar Bangka van de hand zullen doen.

In eene Engelsche kolonie vind ik het nog al sterk, dat dit handelen in Chinezen toegestaan wordt; zij, die zulke vrijheidswetten hebben, die zoo zeer tegen de slavernij te velde trekken! Naar mijn inzien is de singké een jaar lang een gemodificeerde slaaf; is het nu, volgens hen, zoo vreesselijk slecht en onmenschelijk, dat eene dergelijke positie in de maatschappij blijft bestaan, hetgeen ik nog niet aanneem, dan mag men van het beginsel niet afwijken, en het kwaad gemodificeerd toelaten. Zoude echter Singapoera wel zoo belangrijk geworden zijn als het thans is, wanneer daar geene of slechts weinige Chinezen woonden en jaarlijks aangevoerd werden als betalende ballast, met schepen die nu in retoer koopmansgoederen innemen?

Over de mijnen op Malaka.

De tinmijnen zijn in Malaka eerst sedert 6 of 7 jaren door Chinezen bewerkt. Vroeger werkten de inlanders, op eene nog meer eenvoudige wijze, namelijk door putten te graven, en de ertslaag dan zooveel mogelijk aan de kanten uit te hollen en later te wasschen. In het Kassansche waren, in 1848, 29 mijnen, zoo groote als kleine, in 1849, 15 mijnen en in 1850, 12. In het distrikt Aijer-panas in 1848, 10, in 1849, 7 en in 1850 5 mijnen. Al deze mijnen heb ik bezocht. In het distrikt Doerian-tingal werden in 1848, 13, in 1849, 16 en in 1850, 20 mijnen bewerkt.

Alzoo berekent men, dat in 1848 iets minder dan 2000 singké's en koelis werkzaam waren, en in 1849 ruim 3800 en in 1850, 4000. In het eerste jaar was het meerendeel der mijnwerkers koelis, in de beide andere jaren singké's. Gemiddeld werkten de mijnen in 1848 met 30 tot 40 man personeel, in 1849 met 80 tot 180 en in 1850 met 100 tot 120 man; terwijl, wanneer men de kleinere mijnen ook mede wil rekenen, deze hoeveelheid gemiddeld in 1850 tot 70 of 80 man daalt. In het distrikt Nanning, dat ook tot Malaka behoort, werken thans slechts 200 Chinezen en geene inlanders. Een Chinees, die aldaar ondernemer was, verzekerde mij, dat hij vooreerst nog zonder eenige winst werkte, maar dat in dat landschap nog zeer vele plaatsen (wel 10 of 12 zeide hij) te vinden waren, waar de tinerts konde bewerkt worden. Ik moet echter zijne woorden eenigzins wantrouwen, vooral daar ik merkte, dat hij eigenaar was eener warong op Aligrada. Hoe meer Chinezen dus naar dat landschap gelokt werden, hoe beter zaken hij met zijne warong, die zij immer moeten passeren, om tin en rijst te dragen, zoude doen. Dit is echter slechts een veronderstelling van mij. De plaatsen, die hij mij toonde als tin te bevatten, hadden naar mijn oordeel er het uiterlijke niet van.

De meeste mijnen bestaan op Malaka uit kollong of wel koelit-kollong;

waar tusschen, in deze landstreek, weinig verschil te maken is, daar er van de kracht des waters geen gebruik gemaakt wordt. Slechts zeer zelden heb ik eene koelitmijn gezien, ook al weder om dezelfde reden. Moeijelijk is het, om de Malakasche mijnen tot eene der op Bangka zoo scherp afgeteekende mijnsoorten te brengen, daar zij alleen naar de wijze, op welke zij het water bezigen, geklassificeerd worden. Meermalen heb ik mij zelven afgevraagd, wat de reden kan zijn, dat hier geen waterwerken, die op Bangka met zooveel zorg aangelegd worden, en waarvan men zoo vele heerlijke diensten heeft, gevonden worden. Ik meen thans het aan de volgende vier hoofdredenen te moeten toeschrijven.

1°. Kosten de waterwerken veel tijd en veel moeite. Daar nu de mijnondernemer geene voorschotten kan krijgen bij andere kapitalisten op een werk, dat zoo wisselvallig en zonder eenige vastigheid is, zoo laten zijne eigene fondsen hem niet toe, om een jaar of langer de onkosten te bestrijden, aan loon en onderstand, een tijd, die voor groote waterwerken slechts zelden voldoende is;

2°. Zou het Gouvernement hem dit niet toestaan. Over slechts ruim 20,000 meters grond kan hij te gelijk beschikken, terwijl een goed waterwerk, dat voor jaren arbeids voldoen kan, dikwijls vrij wat meer dan die oppervlakte beslaat;

3°. Zou de kans van groote winst of groot verlies zeer toenemen. Valt thans de plaats, waar een partikulier werkt, tegen, dan verlaat hij die en zoekt zich eene andere, zonder meer kosten en verlies dan het bewerken van den grond gevorderd heeft. Dat is op Bangka eene andere zaak; daar is het Gouvernement in geldelijk voorschot en de voorschieter van alle mijnen. Daar maken de voordeelige mijnen dus goed, wat de slechte aan verlies opleveren;

4°. Vordert het aanleggen van waterwerken ook het uit elkander liggen der mijnen. In de valleijen van Blinjoe en Marawang op Bangka is dit evenwel niet het geval, maar daar ziet men, hoe het noodig is, dat in zulke omstandigheden een landsambtenaar de vele kwesties, die daar elk oogenblik tusschen de mijnen over de waterwerken onstaan, beslist. Op Malaka liggen in het Kasangsche 13 of 15 mijnen in ééne vallei; want waar de eene ondernemer goede zaken maakt, daar trekt ook de andere heen. Hier kan het aanleggen van goede waterwerken tot de onmogelijkheden gerekend worden.

Eene eigenlijke koelitmijn heb ik op Malaka, zoo als ze op Bangka gevonden zijn, niet aangetroffen. In eene kleine mijn, behoorende aan den Chinees AHOU, die met 40 man werkte, werd de aan de oppervlakte liggende grijsachtige aarde, naar de waschbandar gedragen, en aldaar de tinerts door wassching verkregen. Dus moeten hier menschenhanden doen, wat op Bangka door goed toegepaste kracht van het water verkregen wordt.

Dit was eene slechte mijn, die van 10 tot 16 pikols tin 's maands opbragt, gelegen aan den weg van Aijer-panas naar Doerian-tingal. Nog eene mijl verder zag ik nog 2 of 3 bijna dergelijke mijntjes, die in den

roodachtigen, vroeger reeds aangehaalden, grond werkten. Zij werkten ook niet zeer voordeelig.

De andere mijnen moeten tot de kollong of koelit-kollong mijnen, op Malaka „labong" geheeten, teruggebragt worden. Ze zijn even als op Bangka, uitgravingen, de uitgestrektheid van welke evenwel ook niet met genoemde plaats te vergelijken is. Naar de grootte van het personeel zijn ze op Malaka van 20 tot 40 passen lang en breed, en dan werkte er nog wel een 3 of 4 maal grooter personeel dan op Bangka.

De reden, waarom, met zoovele handen, zoo kleine uitgravingen ondernomen worden, terwijl grootere op den duur voordeeliger werken, heb ik ook moeten zoeken in het gebrek van kapitaal, en het verlangen, om minder aan wisselvalligheid blootgesteld te zijn. Nu smelt de mijn, na het einde van elke kollong, om de drie maanden; sommige nog armere ondernemers doen het elke maand. Met dit dikwijls smelten gaat evenwel niet, gelijk op Bangka, zoo veel tijd verloren voor het eigenlijke mijnwerk; immers zij hebben bij de uitkomst van het smelten geen belang, en verliezen dus slechts eenige uren of een halve dag iedere keer voor de offerhande.

De kollongs zijn in den regel minder diep dan op Bangka; de diepste die ik gezien heb, schat ik hoogstens op 20 of 22 voeten; meestal ligt de ertslaag 16 tot 18 voeten onder de oppervlakte.

Voor het stutten der wanden van de kollong wordt groote zorg gedragen, in mijn oog zelfs wel wat te veel. Terwijl dit op Bangka met zoo even uit het bosch gekapt hout plaats heeft en onder een hoek van X 45° geplaatste takken, die met de bladeren naar beneden, als stutten en ankers dienen, wordt dit alles op Malaka van meer of minder bewerkt hout verrigt, soms wel met planken.

Hetgeen ik op Bangka als een der bezwaren van eene nieuw geopende mijn aangehaald heb, heeft hier altijd plaats. De boven de ertslaag gelegen grond wordt in gelijke mandjes geladen, en zoo, door ze te dragen, verwijderd. Zoo zijn twintig of meer manschappen bezig met deze mandjes te vullen, terwijl een 100 of 150 tal zich als mieren langs de beide Chinesche ladders, de eene opgaande, de andere nederdalende, heen en weder beweegt, en deze aarde verwijdert, terwijl de ertslaag op gelijke wijze naar de waschbandar getransporteerd wordt.

De bij het mijnwerk gebezigde werktuigen.

Gelijk te verwachten was, verschillen deze in geenen deele van die, welke op Bangka gebruikt worden.

De patjol is ook op Malaka het hoofdwerktuig; een ander werktuig dient om moeijelijk te bewerken gronden voor den patjol geschikt te maken, en een bijl en kapmes dienen om het hout te kappen. Tot zelfs de mandjes, die voor het dragen der ertslaag of van andere aarde gebezigd worden, zijn op beide plaatsen van geheel denzelfden vorm, grootte en maaksel.

De ketting-pomp, die men op Bangka in elke kollong, soms meerdere

te zamen, aantreft, is op Malaka van de zelfde zamenstelling; de goot, in welke de ketting bewogen wordt, is van de zelfde dimensie, en zoo is ook de zamenstelling der deelen van de houten ketting. Slechts twee mijnen heb ik op Malaka gezien, die, door middel van dit werktuig, het water, uit de plaats waar gewerkt werd, verwijderden, wanneer die plaats te diep was, om hiertoe op de aldaar gewoonlijk gebezigde wijze te geraken.

Het middel, dat deze ketting in beweging brengt, is zeer verschillend van het Bangkasche. Daar wordt een rad door water regelmatig en snel genoeg gedreven; hier wordt door acht Chinezen te gelijk een traprad in beweging gebragt; onregelmatig en gewoonlijk te langzaam wordt deze beweging toegepast, waardoor de ketting-pomp veel reeds gewonnen water laat terugvloeijen, terwijl ieder kwartier uur een paar minuten gerust wordt. Dit drijven van het rad is stellig een der vermoeijendste werkzaamheden bij het mijnwerken. De werklieden zitten daartoe op een rond hout, met de armen op een ander hout geleund, en moeten immer trappen, daar anders de klos van het draaijende rad de beenen weldra zou verbrijzelen. Een dergelijk rad, dat evenwel slechts zelden gebruikt wordt, zag ik werken in eene zeer kleine kollong, behoorende aan den kapitein der Chinezen AKIN, die met 150 man 3 dier kleine kollongs bewerkte; de andere kollongs waren hoogstens 12 voet diep; uit deze werd het water door emmers, door middel van een hefboom op en neder gelaten, uit de kollongs naar boven gebragt; gewoonlijk zijn 5 of 6 werklieden daarmede den geheelen dag bezig. Dit water kan niet tot wasschen gebruikt worden, maar vloeit langs een kanaal naar het beneden einde der vallei.

Zoo hebben dus de Chinezen op Malaka grooter dagelijksche uitgaven dan op Bangka, om het water van de plaats waar zij werken, te verwijderen; maar zij hebben ook, wegens minder voorafgaande mijnwerkzaamheden, minder kans om groote sommen gelds te verliezen.

Over het wasschen.

Geheel zonder eenige waterleiding kan het mijn-proces niet ten einde gebragt worden; onmogelijk toch is het, dat men de tinerts van het daarmede gemengde zand zonder water zou kunnen reinigen. Met eenig overleg kan men, zonder zeer belangrijke waterwerken, vooral waar het terrein gunstig is, al ligt voor dit wasschen alleen zich van genoegzaam water voorzien. Zoo bezigen de Kassansche mijnen daartoe voornamelijk een klein riviertje, dat uit de bergen ontspringt. Zij hebben slechts te zorgen, dat de boorden een weinig bedijkt en opgehoopt zijn, dat de loop van het water naar eene andere valei of moeras afgesloten of zoo noodig geopend kan worden, in welke rigting zij dan ook hun afwateringskanaal aanleggen. Zelden, sommigen zeiden mij nimmer, heeft het dit riviertje aan water ontbroken, en ik moet bekennen dat er, na bijna drie weken droogte, nog een groote hoeveelheid water afstroomde. Echter

bestaat er nog een ander middel, om zich eenig water te verschaffen, dat veelal aangewend kan worden, daar de valleijen gemeenlijk niet op zeer breede plaatsen bewerkt worden. Daar de mijnen allen in de valleijen van beneden naar boven werken, zoo hebben zij aan het boven einde der kollong eenen dam noodig, die bij regen enz. het invloeijen van het water belet. Door dezen dam en de beide hooge kanten van de vallei, wordt dus hier een klein „thebat" gevormd, zoo groot als het nog te bewerkene aan de mijn toegestane terrein dit toelaat.

Ook dit water wordt gewoonlijk voor het wasschen gebezigd, en is te kostelijker, naar mate de mijnen minder in de gelegenheid zijn, om zich ander water te verschaffen.

In het erts-wasschen op Malaka bestaat eenig verschil met de wijze waarop dit op Bangka geschiedt.

De water massa, waarover op de eerste plaats beschikt kan worden, is gewoonlijk kleiner dan op laatstgenoemde en dus moet de kracht van het water de hoeveelheid kompenseren! Daartoe zijn de waschbandars vooral niet breeder, maar bovendien onder eene grootere helling, en ook veel korter gemaakt. Dat hierdoor menige korrel tin-erts, die benut kon worden, verloren gaat, valt ligt in het oog; ook vindt men de ijverigsten onder de mijnwerkers, gedurende den rusttijd, altijd bezig de aan het einde van den bandar afgespoelde aarde nog eens te wasschen, hetwelk alzoo voor hen nog eene voldoende hoeveelheid tin-erts oplevert.

Twee middelen worden door hen aangewend, om dit wegspoelen der tin-erts te voorkomen; vooreerst geven sommigen aan den bandar minder helling, maar bereiken hetzelfde doel, door ze trapsgewijze dezelfde hoogte doen bereiken. Dit mag het wegspoelen der erts wel iets voorkomen, maar heeft het nadeel, dat het wasschen zoo veel meer werk kost, daar het nu niet zoo gemakkelijk is, om met den patjol geregeld de erts en het zand in beweging te brengen, en alzoo het ligtste te doen wegspoelen. Anderen maken den bandar met hoeken; zoo zag ik er eene, die met vijf zijden genoegzaam een regelmatigen vijfhoek bestreek. Ook dit heeft hetzelfde laatstgenoemde bezwaar, zonder het andere geheel weg te nemen. Alweder moet ik hier besluiten met aan te voeren, dat, daar op Bangka ieder mijnwerker op winst bedacht is, ook iedereen blijkbaar meer zijn best doet, om door eene zuinige verwerking der erts zooveel tin mogelijk te verkrijgen. Op Malaka kan het, dunkt mij, wel eens het tegendeel zijn. Hoe meer erts er bij het spoelen met het water mede gevoerd wordt, hoe voordeeliger de ijverige nawasschers zullen werken.

Het smeltingsproces, de ovens, houtskolen en blaasbalgen.

Het smeltingsproces is volmaakt hetzelfde als op Bangka. De oven wordt op dezelfde wijze geladen; geheel dezelfde werktuigen worden gebruikt; en het tin wordt uitgegoten in blokken van ½ pikol, door een smeltersbaas, die een Sp. mat ieder nacht ontvangt, en een smeltersknecht

die ruim een halve Sp. mat verdient. Evenwel is de smelter niet zoo onafgebroken als op Bangka bezig, met het gat, waaruit de tin afvloeit, door het uitsteken en uithalen van eenen stok op te houden. Dus laat zich verklaren, dat één smelter met een handlanger hier het werk af kan. Zij verkrijgen, al naar dat de erts rijk en goed uitgewasschen is, van 45 tot 55 schuitjes ieder nacht. Om 5½ uur des avonds wordt de oven aangelegd, en alzoo tot den volgenden morgen 6 of 7 uur gesmolten. In eene zaak van weinig belang is hier eenig verschil met Bangka, namelijk om het half uur worden een of twee handen vol keukenzout op de gloeijende kolen gestrooid. Ik geloof dat dit meer eene formaliteit is, omdat door de soda van het zout de oven eenigen tijd met eene schitterende vlam brandt, dan dat dit tot de smelting iets af kan doen.

De ovens zijn ook in vorm geheel aan de reeds beschrevene gelijk, binnenwerks van de zelfde grootte, buitenwerks iets kleiner. Ze zijn op Malaka van vuurvaste steenen, die uit eene roodachtige klei in de stad Malaka gebakken worden, vervaardigd, wanneer deze steenen met eene dergelijke klei zamengevoegd worden. De kosten zijn aldus iets meer aan materiaal, iets minder aan werkloon dan de Bangkasche, welke kosten, volgens mijn oordeel, naar omstandigheden 10 of 15 matten per oven kunnen bedragen. Uit dezelfde klei zijn de smeltpijpen vervaardigd. De houtskolen zijn van veel minder kwaliteit dan die, welke op Bangka gemeenlijk gebezigd worden, en daar de houtsoort, uit welke zij zonder uitzondering verkregen worden, tot de meest geschikte behoort, zoo is het alleen aan de onvolkomene wijze van verkoling toe te schrijven, dat zij niet alle goede eigenschappen in zich vereenigen. Alleen door partikuliere Chinezen worden de kolen aan de mijnen geleverd tegen ½ Sp. mat de pikol, waarvan 45 tot 50 pikols ieder nacht verbruikt worden.

Zoodra deze kolenbranders eenen boom op een geschikte plaats in het bosch ontmoeten, vellen zij dien, kappen er de kleine takken af, steken hem na eenigen tijd in brand aan den kant waar de wind heen komt, en dekken met zand het half brandende en smeulende gedeelte toe, er de noodige luchtgaten inlatende. Alzoo verbrandt veel kool en verkrijgt men slechte houtskool. Op geregelde wijze, zooals op Bangka, kunnen partikuliere Chinezen niet werken; maanden toch duurt het, eer het noodige hout gekapt en op de lengte en dikte gebragt is, terwijl dan nog de verkoling 4 tot 6 weken aanhoudt. Op Bangka krijgt een in de registers ingeschreven kolenbrander voorschot in rijst en zout van het Gouvernement; op Malaka geven zelfs de mijnen geen voorschot in voedsel of anderzins aan de kolenbranders, daar deze, aan de gemaakte verbindtenissen niet voldoende, er stellig mede op den loop zouden gaan. Dus moeten er zoo spoedig mogelijk kolen verkregen worden, om ook dadelijk geld in handen te krijgen.

De blaasbalgen verschillen naar mijn oordeel in niets, en in geene eene dimensie, met de op Bangka gebruikelijke; ze worden door twee ploegen blaasbalgtrekkers, elk uit twee man bestaande, die een zilveren gul-

den per nacht verdienen, getrokken. Wat de oorzaak dus kan zijn, dat er hier ieder nacht vier man meer dan op Bangka gebezigd worden, verklaar ik mij niet anders dan uit het volgende. Op Bangka trekken zij steeds bij geheele slagen, hier doen zij twee geheele slagen, daarop twee kwartslagen heen en weder, dan weder twee geheele slagen en zoo voorts. Ook hierin kan ik weinig nut zien, dan dat het mij toeschijnt iets vermoeijender te zijn. Alzoo rekenende, dat een nacht smeltens 24 pikols tin oplevert, dan kost dit aan extra uitgaven, behalve slijtage, gebouwen enz., 30 Sp. matten, of elke pikol 1¼ mat; de kolen en het arbeidsloon kosten op Bangka slechts ƒ55 of 18 à 19 matten ieder nacht, en de pikol dus aldaar ¾ mat.

De tin-erts; de hoeveelheid tin uit de erts verkregen; en het tin van Malaka.

De drie soorten van tin-erts op Banka gevonden treft men ook alhier aan, de meest gezochte en best geachte soort echter in meerder hoeveelheid dan op Bangka. Ook verbeeld ik mij, dat de beste soort op Malaka in massa gezien niet dien zoo gewaardeerden rooden weerschijn heeft als dit op Bangka het geval is. Vrij grof zwart tinerts kan als de hoofdtype van de Malakasche erts aangemerkt worden, terwijl dan ook de fijne koppongerts niet kan ontbreken maar ook alhier niet bewerkt wordt. Het is moeijelijk, om aantegeven hoeveel procenten tin de erts op Malaka oplevert.

De hoofdpachter der duty deelde mij in Malaka-town mede, dat 100 kattis erts, 50 tot 55 kattis, soms 60 kattis, tin opleveren. Ik verwerp hier, om toch eenige bepaling te hebben, het beste en slechtste resultaat, en krijg dan gemiddeld 57½ pCt. tin. Iets anders kan men stellig uit deze opgaaf moeijelijk opmaken. Zij smelten eenige nachten achtereen erts, zoolang er voorraad is; is deze smelting afgeloopen, dan wordt de tra, die nog veel metallisch tin in zich besloten houdt, gestampt en gewasschen; deze tin wordt in ijzeren pannen, boven een gewoon vuur, tot 2 of 3 centimeters dikke koeken gesmolten, en bij de eerst volgende ertssmelting worden deze koeken bij het verkregen tin gevoegd en in schuitjes gegoten. Derhalve wordt nimmer de geheele smelting, van eenige nachten erts op zich zelve, ten uitvoer gebragt.

In de mijn van den kapitein AKIN, waar ik smelten zag, verzekerde men mij, niet meer uit de erts dan 50 tot 55 pCt. tin, volgens taxatie, te krijgen; 't geen mij wel eenigzins verwonderde, daar de erts er vrij goed uitzag. Alle verdere nasporingen omtrent dit vraagstuk heb ik vruchteloos of niet te vertrouwen gevonden.

Het Malakasche tin, ook wel „old-tin" geheeten, is niet zoo zuiver en van minder waarde dan het Bangkasche. Het tin, dat de duty betaald had, gold in Junij op Malaka 16 tot 16½ Sp. matten, of ƒ40,80 tot ƒ43,07½ Hollandsche de pikol, of ƒ32,60 tot 33,63½ Hollandsch de 50 Ned. ponden. 't Laat zich begrijpen, dat er vrij wat aan verdiend wordt, eer het in Singapoera en Poeloe Pinang en van daar naar Europa of Amerika

gearriveerd is; want ik geloof niet, dat er een handelaar met Europa of Amerika op Malaka aangetroffen wordt. Het tin dat naar China gaat, wordt direkt van Malaka verzonden. Deze verdiensten moet het tin natuurlijk door zijnen prijs goed maken. Aan de Engelsche beurs is het Malaka tin gewoonlijk van 2 tot 4 schilling, of ƒ1,20 tot ƒ2,40, lager in prijs dan het Bangkasche. Een groot bewijs dat het Bangkasche zuiverder dan het Malakasche is, mag men hierin vinden, dat het vooral aan de Engelsche markt gezocht is, dewijl het dient, om het door de Cornwaller mijnen geproduceerde tin bij zamensmelting op een beter gehalte te brengen. Men heeft gezegd, dat het Bangka tin 10 pCt beter dan het Malakasche en zelfs 15 pCt. beter dan het Maleische van het koningrijk Perah zou zijn; dit neem ik niet aan; anderen zeggen, dat het slechts 1 of 1½ pCt. vreemde zelfstandigheid bevat.

De tra slakken.

De tra wordt op dezelfde wijze als op Bangka van het gesmolten tin afgeschept, en met water afgekoeld, waardoor de taaije homogene massa brokkelig wordt, vervolgens fijn gestampt en gewasschen. Als de groote korrels tin verzameld zijn, wordt hetgeen terug blijft nog één maal gesmolten en de daaruit overblijvende tra weggeworpen, en zelfs door partikulieren niet meer bewerkt. Daar de smelting en werkwijze geheel overeenkomen, mag men veronderstellen, dat de Malakasche tra n°. 2 niet veel van de Bangkasche zal verschillen. Alzoo is het opmerkelijk, dat de partikuliere onderneming het in deze tra overblijvende tin niet verzamelt; waarschijnlijk zullen de smeltingskosten de waarde overtreffen, terwijl toch bij partikuliere ondernemingen de waarde van een pikol tin ruim driemaal grooter is, dan voor de Chinezen op Bangka, die hun tin tegen ƒ13½ den pikol aan het Gouvernement leveren. A priori, zonder voorafgaande opmerkingen, kan men dus besluiten, dat de smeltingskosten op Malaka veel hooger dan op Bangka zijn.

Op Malaka, even als op Bangka, verkrijgt men gemiddeld van zeven nachten ertssmelting, ééne nacht tra. Uit de proeven op Bangka genomen, bleek het, dat de tra n°. 2 en n°. 3 door de Chinezen bewerkt, op Blinjoe nog 4,211 ℔ tin opbragt; op Soengyliat 2645 en in eene andere mijn 1331; op Toboaly 1913; dat is: op Blinjoe bijna 3 pCt., te Soengyliat bijna 2,2°/₀ en ruim 1,1°/₀, te Toboaly ruim 1,4°/₀ en 3,2°/₀. Dit weten de mijnwerkers op Bangka er nog uit te verzamelen, terwijl de nog overblijvende tra voor een kleinen prijs verkocht wordt aan partikulieren. Het aangevoerde moge tot bewijs dienen, dat de Chinees zijn voordeel wel kent; want waarom zou de partikuliere mijn-ondernemer anders niet zoo veel mogelijk de tra versmelten? En nu van de onderstelling uitgaande (die, daar de werkwijze op beide plaatsen dezelfde is, geoorloofd schijnt) dat de trasoorten op beide plaatsen niet veel in tingehalte verschillen, dan mag men daaruit afleiden, dat de Chinezen op Bangka met de meest

mogelijke zuinigheid te werk gaan, en, 't geen vroeger reeds aangehaald is, ook minder kostbaar weten te smelten.

Over den vervoer van het tin.

Zoo als reeds aangehaald is, wordt het tin van de mijnen naar de naastbij gelegen stapelplaats aan de rivier gedragen, en dat wel uitsluitend door het mijnvolk zelf, uitgezonderd in het Nanningsche, waar ook Maleijers zich hier toe aanbieden. Hier wordt door den Chinees, voor de 7 palen afstand van de mijnen tot de landingplaats nabij Aligadra, 20/100 Sp. mat betaald voor twee schuitjes, die echter niet meer dan 40 Amst. ponden elk mogen wegen, en later weder overgesmolten worden. Dus kost de pikol bijna 1/3 Sp. mat voor de 7 palen aan vervoer, of 17 duiten (Java) per paal. Van de landingsplaats te Aligadra voeren de praauwen de 2 schuitjes van 80 Amst. ponden voor denzelfden prijs naar Malaka, en alzoo kost hier het vervoer van de mijn tot de stad bijna 2½ gulden koper de pikol. Werd het tin van de mijn in Nanning tot aan de stad gedragen, zoo zoude de pikol den Chinees op ruim 4 gulden koper te staan komen. Wanneer men van de Kassan-mijnen tot aan de landingsplaats te Aijer-panas het tin door inlanders liet vervoeren, zoo zoude voor elken pikol naar berekening, voor deze 4 palen afstands, 15/100 Sp. mat, of 14 duiten per paal betaald moeten worden. Aan de landingsplaats wordt het tin in kleine praauwen geladen, die tot 50 schuitjes te gelijk in nemen, en met rijst en andere behoeften bevracht, van Malaka terugkeeren. In eene dergelijke praauw ben ik de geheele rivier afgezakt, ten einde alles in oogenschouw te nemen. De rivier zal van hier tot aan zee door hare kronkelingen 16 of 18 palen lang zijn, wanneer men nog ruim een drietal palen langs het strand over zee moet afleggen. Ik gebruikte voor dit trajekt ruim 8 uren, maar de stroom was, na eenen zwaren regen, ook zeer mede. Aan de landingsplaats zal de rivier drie meters breedte hebben, en bij hoog water eene diepte van 2½ tot 3 voet; de praauwen gaan geladen slechts 1 of 1½ voet diep, en zijn met twee inlanders bemand. Voor elken pikol tin of rijst wordt door den mijnwerker 10/100 Sp. mat of 36 duiten voor het geheele trajekt voldaan.

De kosten van produktie van het tin op Malaka.

Nog minder dan op Bangka, waarvan de bezwaren ook reeds zijn opgesomd, is het mogelijk op Malaka den partikulieren mijnondernemer na te rekenen; vele omstandigheden maken het ondoenlijk; in zijn eigen belang is het dikwijls, de ware uitkomsten zijner onderneming te verzwijgen. Zoo konde ik weinig geloof hechten aan de antwoorden, die ik van mijne hoofden of schrijvers ontving op mijne vragen: „welke winst zij berekenden het vorige jaar uit de mijn getrokken te hebben;" ze antwoordden of ontwijkende, of hoogst uiteenloopende. Ik wil echter deze resultaten van

eigen onderzoek hier eerst mededeelen, om nader deze met van eene andere zijde ontvangen berigten toe te lichten. In eene mijn, behoorende aan den Chinees AKOW, werden, met 40 man werkende, maandelijks van 10 tot 16 pikols tin verkregen. Het gemiddelde dus nemende, zoo geeft dit 156 pikols 's jaars of heeft ieder man bijna 4 pikols in het jaar geleverd, eene waarde voor het mijnhoofd, de duty en het transport er af gerekend, van 56 tot 58 Sp. matten voorstellende. Men zeide mij, dat dit eene slechte mijn was, die zoo al geen verlies toch niet meer voordeel opleverde, dan dat de man er even van leven kon. Dus kostten hem de vier pikols tin nagenoeg even zoo veel als ze hem bij verkoop opbragten, of ongeveer 9 Sp. matten de pikol. Een der beste mijnen van Malaka behoort aan den kapitein der Chinezen ATTIN; het vorige jaar had hij, met 240 man, 2200 pikols tin verkregen, of elke mijnwerker had 8⅙ pikol tin geleverd. Hij schijnt echter veel kostbaarder dan bovengenoemde mijn te produceren, daar hij mij zeide, zoo bijzonder groote winst niet gehad te hebben. De hooger op gelegene kollongs, die hij dit jaar bewerkte, waren niet zoo goed als de vorige.

Eene mijn behoorende aan den Chinees ATOÉ, welke ik ook bezocht heb, heeft, 's jaars met 150 man werkende, 1400 tot 1600 pikols tin gesmolten, of gemiddeld 10 pikols per arbeider. De eigenaar deelde mij evenwel mede, dat hij 's jaars slechts ongeveer 2000 Sp. matten zuivere winst uit de mijn trekt. Bij hem zijn dus de produktiekosten opmerkelijk hoog. Ik twijfel echter aan het getal geleverde pikols tin.

Ik heb mij verder in eene mijn, behoorende aan den kapitein der Chinezen ABON, bevonden, die met 300 man werkt, en jaarlijks 2000 tot 2400 pikols tin verkrijgt, of gemiddeld ruim 7 pikol per man. Hij rekende 's jaars op 3000 tot 4000 Spaansche matten zuivere winst. Eindelijk behoort onder de laatsten van de mijnen, waar ik inlichtingen heb kunnen verkrijgen, een mijntje, behoorende aan den Chinees AMAN, die slechts met 30 man werkt en 11 of 12 pikols tin per maand, of de man per jaar ruim 4⅓ pikol tin, verkrijgt. Hij zeide mij, arm te zijn, en met de winsten der mijn slechts in zijne dagelijksche behoeften te kunnen voorzien. Hij werkte voort in de hoop van weldra beter terrein te zullen vinden. Niet ver van deze mijn, zag ik eene plaats, waar een half gesloopt mijnhuis, en ook bewerkte grond aantoonde, dat het terrein vroeger ontgonnen maar thans verlaten was. Een Chinesche ondernemer had hier in een half jaar ruim 600 Sp. matten verloren. Genoegzaam hetzelfde zag ik nabij den kampong Bondok Kompa. De Chinees MAMMAN, die in het Nanningsche werkte, verzekerde mij, in tegenwoordigheid van den resident van Malaka, dat hij jaarlijks bij zijne mijnen geld inschoot, en schreef het toe, niet aan den grond, maar aan gebrek van kapitaal. Deze man kwam mij echter voor, een der minst geloofwaardigen te zijn van al degenen, die ik gesproken heb.

Uit alle deze informatiën, die ik met zoo veel moeite ingewonnen heb, leert men dus alleen, dat sommige mijnen 4⅓ pikol tin per man 's jaars,

en andere tot 7 pikols noodig hebben, om de onkosten te dekken; hetgeen gemiddeld eene waarde van 80 Sp. matten per man aangeeft. Op Bangka heb ik aangetoond, dat een man minstens 10 pikols tin, hetgeen voor hem eene waarde van 45 Sp. matten voorstelt, moet produceren, om buiten schuld te blijven.

Het resultaat van deze mijne bevinding loopt weinig uiteen met het geen ik later van den pachter op Malaka te weten kwam. Deze, zelf geen mijnondernemer zijnde, zeide mij, dat hij volgens ingewonnen berigten, kon verzekeren, dat er slechts een enkele mijn was, die voor 10 Sp. matten den pikol tin produceerde; eene mijn, waarvan de pikol 12 Sp. matten kostte, noemde hij hoogst voordeelig; waarvan de pikol 14 Sp. matten kostte, noemde hij voordeelig, terwijl er ook velen waren, die niet minder dan voor 15 Sp. matten het tin verkregen, alles buiten transportkosten. Hetgeen de Ingenieur WILSON mij verzekerde, als zoude er meer geld verloren dan gewonnen worden bij de verschillende mijnondernemingen, neem ik evenwel niet aan. In weinige woorden dus Malaka's met Bangka's produktie vergelijkende, zoo voer ik aan, dat Bangka driemaal goedkooper produceert, terwijl de grond ook rijker schijnt te zijn; ongerekend de betere werkwijze op de laatste plaats, de mindere weelde en het ijveriger werken. Op Bangka hadden, in 1849, 500 mijnwerkers bijna 78,000 pikols tin geleverd, of ongeveer 15 pikols gemiddeld elk man, op Malaka bedroeg dit, in 1849, vier en een half pikol tin.



Muntwezen in Nederlandsch Indië.



Dezer dagen zijn twee wetsontwerpen door den Minister van Koloniën aan de Staten-Generaal ingediend, de strekking hebbende om te voldoen aan art. 59 der grondwet, dat onder anderen gebiedt: „Het muntstelsel wordt door de wet geregeld." Wij zullen ons vooreerst van alle beoordeeling van den inhoud onthouden, te meer omdat er waarschijnlijk nog wel eenige maanden zullen verloopen, eer deze hoogst gewigtige aangelegenheid in 's lands vergaderzaal zal kunnen worden behandeld. Het eenige dat wij ons veroorloven is eene klagt, dat de memorie van toelichting en de overige, bij deze wetten gevoegde bescheiden zoo uiterst beknopt en weinig in getal zijn. De kennis van den tegenwoordigen toestand van het Indische muntwezen, maar vooral van de wijze waarop, en van de gebeurtenissen en omstandigheden, waardoor het in dien toestand gebragt werd, is onmisbaar ter juiste beoordeeling van de wetsontwerpen, welke thans voor ons liggen. In plaats echter van den Minister hard te vallen over de weinige inlichtingen, die hij daaromtrent heeft gegeven, willen wij liever trachten aan te vullen, waar hij schijnt te kort te schieten.

In het jaar 1844 heeft de Gouverneur-Generaal Mr. P. MERKUS, voorgelicht door een uitgewerkt rapport van den toenmaligen Direkteur-Generaal van Financiën, en de bedenkingen en aanmerkingen daarover van de direkteuren der Javasche bank, de faktory der Nederlandsche Handel-Maatschappij, van den Direkteur van 's lands produkten en civiele magazijnen, van den Direkteur der middelen en domeinen, en van den Direkteur der kultures aan den Minister van Koloniën voorstellen gedaan tot verbetering van het muntwezen. De verzameling van al deze stukken is de rijkste bron voor de kennis van het muntwezen in Indië; en het is daarom, dat wij onze lezers, althans met den voornamen inhoud dier geschriften, willen bekend maken. Ofschoon wij reeds sedert geruimen tijd in 't bezit van deze bescheiden ons mogten verheugen, hebben wij daarvan echter geen gebruik willen maken, dewijl wij veronderstelden, dat de Minister van Koloniën ze bij de in te dienen wetsontwerpen zou voegen. Daar dit nu evenwel niet is geschied, meenen wij dat het thans de tijd is, ze grootendeels in dit maandwerk op te nemen.

Wij beginnen met de missive van den Gouverneur-Generaal Mr. P. MERKUS aan den Minister van Koloniën, dewijl daarin niet alleen het resultaat van het onderzoek van dien geachten en aan het Vaderland te vroeg ont-

rukten staatsman is nedergelegd, maar zij ook bovendien een korten inhoud bevat van de overige stukken, die daarbij als bijlagen waren gevoegd.

I.

De voorstellen van den Gouverneur-Generaal aan den Minister van Koloniën.

Het is Uwe Excellentie bekend, welke stremming over het algemeen in den handel, het vertier en de omzetting van kapitaal in deze gewesten wordt ondervonden, ten gevolge van den ongelukkigen staat, waarin Indië zich thans met opzigt tot het muntwezen en tot zijne betalingsmiddelen in het algemeen bevindt.

De veelvuldige schrifturen, welke ik deswege successivelijk aan Uwe Excellentie heb doen toekomen, getuigen van de bezorgdheid, welke daardoor bij de regering is verwekt en van haar streven, om de uit een en ander voortvloeijende bezwaren, zoo min mogelijk ten nadeele van het Moederland en deze kolonie te doen keeren.

Nogtans zijn tot dusverre van mijne zijde Uwer Excellentie nog geene bepaalde voorstellen aangeboden, de strekking hebbende, om het kwaad in zijnen wortel aan te tasten en eene regeling van zaken daar te stellen, welke goede vruchten beide voor het Moederland en voor Indië zal kunnen opleveren.

Daarvan is de reden, dat sinds geruimen tijd bij de directie der Javasche bank, de faktorij der Nederlandsche Handel-Maatschappij, den raad van financiën, den raad van Indië en daarna bij mij in rijpe en naauwgezette overweging is geweest eene ter zake dienende uitvoerige en in alle opzigten belangrijke memorie van den Directeur-Generaal van financiën, gedagteekend 8 Februarij 1843, in welke al de bestaande bezwaren en elke wenschelijke verbetering in het muntwezen in Indië punt voor punt worden behandeld, te gelijk met de middelen, welke, zijns inziens, aangewend moeten worden, om eene orde van zaken te verkrijgen, welk meer met de belangen van staat en volk overeenkomt.

Ik heb de eer die memorie Uwer Excellentie hiernevens aan te bieden, vergezeld der nota's, daarop door de onderscheiden geraadpleegde kollegiën en departementen ingediend en van de replieken welke zij bij den Directeur-Generaal hebben uitgelokt.

Het zou een tijdroovend en overbodig werk zijn, indien ik mij ten taak stelde, om elk punt van onderzoek en het voor of tegen deswege van verschillende zijden aangevoerd, bij deze in het breede aan te toonen en te ontvouwen; om echter de overweging van een en ander Uwer Excellentie gemakkelijker te maken, zal ik hieronder kortelijk elk hoofddeel der beschouwingen, in de memorie van den Directeur-Generaal voorkomende,

aanstippen, met en nevens de argumenten daarvoor of daartegen aangevoerd, mij veroorlovende om, wat de bijzonderheden en specialiteiten betreft, Uwe Excellentie naar den inhoud der memorie zelve en der daarop gevolgde nota's te verwijzen; terwijl ik, voor zoo veel mijne personele opinie aangaat, verzoek mij te mogen gedragen, aan mijne over de zaak afzonderlijk ingediende nota's, welke Uwe Excellentie bij de bijlagen dezes gelieve aan te treffen.

Het eerste punt van beschouwing in de memorie van den Direkteur-Generaal, betreft de aangelegenheden der Javasche bank, die, als niet voldoende aan de haar opgelegde verpligtingen, voornamelijk met opzigt tot de verzilvering harer biljetten, niet kan worden geacht te zijn in een bewezen staat van solventie.

Na eene ontvouwing der redenen en oorzaken, welke dien ongunstigen, voor den handel in 't bijzonder, zoo noodlottigen toestand hebben te weeg gebragt, konkludeert de Direkteur-Generaal tot het drieledig voorstel:

1°. Om de bank met alle baten en lasten voor rekening van het Gouvernement over te nemen en hare operatiën voor gelijke rekening voort te zetten, onder de benaming van „Gouvernements beleen- en escompto bank."

2°. Om hare biljetten, thans in omloop, in te wisselen tegen papier der nieuwe bank, gangbaar in alle lands kassen op Java als en gelijkstandig met zilvergeld.

3°. Om aan de deelhebbers in de bestaande bank voor hunne aktiën schuldbekentenissen ten laste der nieuwe bank te geven, rentende 6 pCt. en bij uitloting aflosbaar; welke voorstellen vervolgens afzonderlijk worden geadstrueerd en eindigen met de aantooning, dat de daaruit voortvloeijende handelingen geen nadeel aan de schatkist zullen berokkenen, vermits de jaarlijksche renten en aflossing van kapitaal gevonden zullen worden uit de door de bank behaalde overwinsten. — Met deze voorstellen staat de Direkteur-Generaal alleen. Niet dat bij een der adviserende autoriteiten en kollegiën het denkbeeld voedsel zoude vinden van de mogelijkheid, om de bank onder de tegenwoordige omstandigheden te doen blijven bestaan, — neen! allen zijn overtuigd van het wenschelijke, dat daarin eene spoedige verandering worde gebragt; even als zij, op weinige uitzonderingen na, met den Direkteur-Generaal overeenkomen, dat de oorzaken van den onvoordeeligen staat der bank voornamelijk moeten gezocht worden in de overtollige emissiën, de depreciatie van het kopergeld en de daardoor ontstane schaarschte van zilveren en gouden munt, — voorts in de slecht berekende spekulatie van vele debiteuren der bank, en eindelijk in het te groot krediet, door de bank geschonken bij eene, niet altijd met hare belangen overeenstemmende, direktie harer operatiën; — maar zij zien in de voorstellen van den Direkteur-Generaal niet die heilzame, voor de belangen van den lande zoowel als voor die van 't algemeen, voordeelige strekking, die deze hooge ambtenaar daarin vindt, en de meesten hunner zijn van meening, dat bij eene herstelling van het muntwezen, waardoor meer gelegenheid tot redelijke remisen geboren, de ophoopingen van geld bij parti-

kulieren weggenomen en alzoo meerdere uitbreiding aan haren thans zeer beperkten werkkring gegeven zal worden, de bank met voordeel hare operatiën zal voortzetten en langzamerhand zal kunnen komen tot eene liquidatie, die den houders van haar papier geen verlies zal berokkenen.

Ik ben geheel van het zelfde gevoelen en zag in de voorstellen van den Direkteur-Generaal nog die bedenking, dat zij den weg zouden banen tot eene overmatige emissie van niet gereedelijk te monetiseren papieren en van eigenlijke papieren munt, waarvan de schadelijke gevolgen vooraf niet te berekenen zijn, en dat van het beheer van eene bank door Gouvernements ambtenaren nimmer, noch voor het Gouvernement, noch voor den handel, die voordeelen te verwachten zijn, welke zoodanige instelling, in haar eigen belang handelende, kan opleveren.

De overweging van deze bedenkingen heeft den Direkteur-Generaal bewogen van zijne voorstellen, immers voor als nog, af te zien. Intusschen zal getracht worden de aangelegenheden der bank zoodanig te leiden, dat de bestaande krisis zooveel mogelijk worde verminderd, in afwachting dat door het herstel van het muntwezen, de middelen tot eene geheele verbetering en regeling (anders niet ten uitvoer te brengen) daar zullen zijn.

Tot een tweede punt van beschouwing is gemaakt de staat van het circulerend-medium in Indië en de gesteldheid der Indische betaalmiddelen.

De Indische maatschappij, zegt de Direkteur-Generaal en vele der adviseurs met mij stemmen dit toe, heeft in de tegenwoordige tijden geene andere middelen, om hare koopen en verkoopen te vereffenen en andere geldelijke transaktiën te effektueren, dan:

1°. Zeven millioen papier der Javasche bank, zilver representerende, doch daarvoor bij de bank niet verwisselbaar, maar wel bij de partikulieren, met verlies van 20 à 40 pCt. en meer;

2°. Koperen duiten voor een bedrag van minstens vijf en dertig millioen guldens à 100 duiten per gulden;

3°. Een bedrag van zes millioen aan koper representerend papier.

Eene goud en zilver circulatie bestaat in wezenlijkheid in Indië niet, en in stede van een zilveren standpenning, innerlijk de waarde bevattende van hetgeen het moet representeren, behelpt men zich met twee nominale guldens, de een ter waarde van 120 koperen duiten, dit is de papieren bank gulden, en de ander de koperen gulden, ter waarde van 100 duiten, aan het lot overlatende wat en hoeveel men daarvoor in zilver of goud zal kunnen realiseren.

Hoe nadeelig die stand der betaalmiddelen op de belangen van het algemeen werkt, en hoezeer die drukt op de financiële resultaten van Indië, wordt daarna in de memorie duidelijk uiteen gezet en voorts rijpelijk overwogen, welke oorzaken daartoe geleid hebben. De voornaamste bron derzelve is, volgens den Direkteur-Generaal, de direktie der bank, de faktorij der Nederlandsche Handel-maatschappij en den direkteur der produkten en civiele magazijnen, de bovenmatige emissiën van kopergeld, sinds 1826 plaats gevonden hebbende, die, het zilver en goud weldra totaal

uit de circulatie verdreven hebbende, het nu zoo verre hebben gebragt, dat de geldsomloop op Java thans met de daad niets anders is, dan eene koper-circulatie, voor het Gouvernement evenzoo verderfelijk, als voor elk handelaar of partikulier. Maar ofschoon het Gouvernement ook op de emissie der koperen duiten noemwaardig wint, wordt die winst slechts eenmaal, bij de eerste uitgifte, genoten en kan zij op verre na niet opwegen tegen de verliezen, voortspruitende uit de hoogere betalingen voor deszelfs benoodigdheden, ten gevolge der kwijting in eene zoo gedepreciëerde munt, tegen de verliezen, op alle nominaal uitgeschreven belastingen en andere inkomsten en ontvangsten van dien aard, en tegen de verliezen, die op de manipulatie eener gedepreciëerde koperen munt bovendien geleden worden, zonder nog te gewagen van de niet te berekenen kosten van vervoer enz.

Daarom acht de Direkteur-Generaal het onvermijdelijk, dat de bestaande koper-circulatie ingetrokken en vervangen worde door eene, uit edele metalen, goud en zilver, zamengesteld, en alzoo dat tegen gouden of zilveren specie worde ingewisseld, wat Indië meer aan koperen munt in omloop heeft dan het voor scheidsmunt behoeft.

Met uitzondering van den Direkteur der produkten en civiele magazijnen, zijn de Direkteuren van financiën, de Vice-president en de raden van Indië de hier aangestipte meeningen van den Direkteur-Generaal niet geheel en al toegedaan. Zij stemmen hoofdzakelijk wel overeen in de aangevoerde oorzaken der bestaande ongelegenheid, maar wijten het kwaad meer aan het *misbruik* van de koperen munt, dan wel aan deszelfs gebruik; hetwelk sommigen hunner als voordeelig en wenschelijk, ja, zelfs als noodzakelijk aanprijzen. Zoo zijn de Direkteuren der middelen en domeinen en der kultures tot het zonderlinge en van eenig bewijs niet alleen, maar ook van allen grond ontbloote gevoelen gekomen: dat eene verandering van de bestaande koper-, in eene goud- of zilver-circulatie, hoezeer overal elders tot een goed volmaakt muntstelsel zullende leiden, op Java niets dan nadeelige gevolgen voor den lande te weeg zal brengen; dat 's lands inkomsten daardoor zullen verminderen, het debiet van lijnwaden en andere behoeften van nationalen oorsprong, tot groot nadeel van het vaderlandsch fabriekwezen, zal afnemen, en dat het misschien voor ons voortdurend rustig bestaan gevaarlijk zou kunnen worden, onder de bevolking eene munt te brengen, welke zij niet zoo gretig zou verkwisten, als zij nu hare inkomsten en haar vermogen in kopergeld daarheen geeft; zijnde, bij het uitbrengen van zulke *vreemde* meeningen, door genoemde ambtenaren geheel uit het oog verloren, dat de bevolking voor zilvergeld zich, wat zij verlangt, veel gemakkelijker zal kunnen aanschaffen dan voor koper en dat haar deze laatste munt voor hare behoeften nimmer zal kunnen ontbreken.

Mijne gedachten en overtuiging over dit onderwerp komen overeen met die van den Direkteur-generaal, en mijne vrees voor de toekomst, indien geene spoedige verandering in den staat van zaken plaats vindt, is niet minder groot dan de bezorgdheid deswege door dien hoofd-ambtenaar aan den dag gelegd. Eenige punten echter leveren eenig verschil in beide mee-

ningen op, welke de uitvoering betreffen der tot verbetering van het circulerend medium leidende middelen.

Het derde punt van beschouwing *„de bezwaren in het overmaken van gelden naar Nederland en elders"* wordt door den Directeur-Generaal aangevangen met de verklaring, dat Indië tegenwoordig niet beschikken kan over de middelen, waarmede een land zijne buitenlandsche behoeften betaalt, namelijk produkten en geld of wissels, want, ofschoon overvloedig produkten opleverende, mag deszelfs handel daarover, ten gevolge der verpligte leveringen aan het Gouvernement, niet beschikken.

Geld, in het buitenland gewild en gangbaar, is niet te bekomen, omdat het niet aanwezig is, en wissels kunnen niet worden afgegeven, omdat de middelen zijn weggenomen om hunne betaling in het buitenland, speciaal het vaderland, te verzekeren.

Daarna volgt eene aantooning der onvermijdelijke gevolgen uit dusdanige ongelegenheden te verwachten, als: onmogelijkheid tot het doen der aan het buitenland verschuldigde betalingen, algeheele stilstand van den handel, ophoopingen van kapitalen bij partikulieren van gedepreciërd geld of het representatief daarvan, toenemende duurte van alle artikelen in een beschaafde maatschappij benoodigd, en de ondergang van velen; eindigende met eene ontvouwing der redenen, waarom deze bezwaren voornamelijk en het meest drukken op de ingezetenen, de ambtenaren, het leger en de marine.

De faktorij, het eenige ligchaam hetwelk, met uitzondering van den Raad van Indië (waarover nader), omtrent deze aangelegenheid hare beschouwingen heeft ontwikkeld, erkent het bestaan der door den Direkteur-Generaal voorgebragte bezwaren, maar zij schrijft die geheel toe aan den tegenwoordigen staat van het circulerend medium en houdt staande, dat de herstelling van de zilver-circulatie zoodanigen invloed op de wisselkoers zal uitoefenen, dat de thans ondervonden wordende ongelegenheden in de overmaking van gelden naar het buitenland geheel zullen worden weggenomen.

De faktorij bestrijdt het denkbeeld, dat de bijna uitsluitende levering der stapel-produkten aan het Gouvernement gebrek aan remises te weeg brengt, en tracht aan te toonen, dat het vermeende gebrek niet zou bestaan, wanneer voor die produkten, in stede van gedepreciëerd koper, eene ook voor het buitenland, beschikbare waarde werd voldaan, omdat het geen verschil kan opleveren of zij in handen van het Gouvernement of van partikulieren komen.

Te regt wordt door haar op den voorgrond gesteld, dat wie ook de opkoopers zijn mogen, de inkoop der stapel-produkten moet geschieden tegen ruiling met eene waarde, overal en ten allen tijde gewild en gangbaar en die als zoodanig, zonder verlies voor den belanghebbende, kan vervangen de produkten, welke ten gevolge van de bestaande levering aan het Gouvernement voor de vereffening van invoeren mogten te kort schieten.

De redeneringen, nopens dit punt der memorie in mijne nota vooruitgezet, zullen Uwe Excellentie doen zien, dat ik geheel met het gevoelen der faktorij overeenstem, en ik mij met haar overtuigd houd, dat de vervanging der tegenwoordige koperen munt-circulatie, door eene van zilveren en gouden speciën, ook hier het middel tot radikale genezing zal zijn.

Met het vorenstaande gaat onafscheidelijk gepaard het vierde punt van beschouwing van den Direkteur-Generaal, „*de noodzakelijkheid eener verandering in de tegenwoordige wijze van betaling der op Java aan het Gouvernement geleverd wordende produkten.*"

Het spreekt van zelf, dat, wanneer eenmaal de zilver-circulatie volledig zal zijn hersteld, de betaling der produkten, althans voor het grootste gedeelte, in zilveren munt zal moeten geschieden. Die verandering zal, gelijk de Direkteur-Generaal aantoont, kunnen gevolg nemen, zonder nadeel voor de schatkist en zonder den prijs, dat is de reëele waarde, waarvoor het produkt nu wordt geleverd, te verminderen; — zelfs gaat de Direkteur-Generaal verder in zijn betoog, dat eene betaling der door de bevolking geleverd wordende produkten in zilvergeld, met eene reduktie der tegenwoordig betaald wordende prijzen, geëvenredigd aan de mindere waarde, welke nu aan het kopergeld in verhouding tot zilveren munt wordt gehecht, meer gunstige financiële resultaten voor het moederland zal afwerpen, dan thans het geval is.

Over deze aangelegenheid hebben geen der Direkteuren van Financiën hunne meeningen opengelegd; de meesten hunner trouwens zijn tegen eene verandering van het tegenwoordig koper-systema, en kunnen gevolgelijk de betaling der produkten bijna uitsluitend in zilvergeld niet voorstaan.

De faktorij is het op dit punt met den Direkteur-Generaal eens, en meent ook de stelling te mogen aankleven, dat eene reduktie in de aan de bevolking voor hare produkten betaald wordende nominale prijzen, gelijk hierboven is bedoeld, niet onbillijk is en zij daaraan facto reeds sinds lang onderworpen is, zonder dat zulks hare toenemende welvaart heeft verhinderd.

Dat deze redeneringen volkomen gegrond zijn, vordert mijns inziens geen betoog; kunnende het aan geen twijfel onderhevig zijn, dat alle betalingen kunnen en moeten geschieden met munten berekend naar derzelver wederkeerige verhouding, gelijk trouwens reeds eenigermate geschiedt.

Vervolgens komt de Direkteur-Generaal tot eene aanwijzing en uitvoerige beschouwing der middelen van redres, welke het Gouvernement, zijns inziens, tot eene verandering van den nijpenden staat van zaken zal moeten aanwenden.

Na de bekendstelling der konklusiën van de overwegingen der vier hoofdpunten, in de memorie van den dikwerf genoemden hoofd-ambtenaar, behoef ik naauwelijks meer te vermelden, dat als zoodanig onvoorwaardelijk in aanmerking komt de vervanging der tegenwoordige koperen munt-circulatie door eene van zilveren en gouden specie. Alvorens kortelijk te vermelden, welke adviesen en konsideratiën daaromtrent zijn uitgebragt, zal

ik hieronder eene beknopte ontleding doen volgen van de beschouwingen, welke de Raad van Indië omtrent de onderscheidene hiervoren behandelde aangelegenheden meent te moeten voorstaan.

Noch de Vice-President, noch een der leden van den Raad van Indië, zien de gesteldheid waarin Indië tegenwoordig met betrekking tot deszelfs muntwezen verkeert, van een meer gunstige zijde in dan de overige adviseurs. Als uit éénen mond voorspellen zij eene heillooze toekomst, indien niet spoedig middelen worden aangewend ter verkrijging van eenen gunstigen ommekeer van zaken, welken zij even zoo onvermijdelijk achten, als zij dien dringend aanbevelen.

Doch geheel verschillend zijn de denkbeelden, beschouwingen en raadgevingen van den Vice-President en ook eenigermate die van de raadsleden, van die welke de Direkteur-Generaal heeft ontwikkeld en verdedigd, waartoe de faktorij en de direktie der bank hebben geadviseerd en die ik, over het algemeen, als mijn gevoelen heb kunnen aannemen op de daarover in mijne nota's, zoo ik vertrouw, duidelijk aangetoonde gronden. Op Java, zegt de Vice-President, in den exceptionelen toestand, waarin het in vergelijk tot andere landen en koloniën voor alsnog is geplaatst, bestaat meer behoefte aan koperen munt en aan een papieren betaalmiddel, dan in eenig ander land. Zonder beide deze hulpmiddelen kunnen, naar zijne meening, geene gouden en zilveren muntspeciën in omloop blijven; daar, bij gebrek aan andere ressourcen of middelen tot overmaking van hetgeen Java aan het buitenland voor ingevoerde waarde schuldig blijft, tot den wederuitvoer der aangebragte specie overgegaan zou moeten worden tot bezwaar van het circulatie kapitaal, dat zoo doende tot niets versmelten en het Gouvernement de verpligting opleggen zou, om, in afwachting van nieuwe geldaanvoeren tot instandhouding van een zilveren betalingsmiddel, een papier uit te geven, dat niet uitgevoerd kan worden, en voorts van koperen munt waarvan de uitvoer mede niet te vreezen is, vooral wanneer die gangbaar is voor meer dan het dubbele der metallieke waarde.

Om deze redenen is de Vice-President van oordeel, dat eene koper-circulatie op Java niet die nadeelige gevolgen na zich zou slepen, als zij overal elders zou te weeg brengen; en gevolgelijk kan hij niet adviseren tot eene geheele intrekking dier munt als wettig betaalmiddel, maar meent, dat — behoudens eenige beschermende bepalingen op de circulatie van hetzelve, en voornamelijk deze „dat voor alle betalingen bij 's lands kassen koper naar reden van *f* 6 voor *f* 5 zilver wordt aangenomen," en behoudens wat ruimere aanvoeren van zilvergeld, het staken van verdere emissiën van koper en het openstellen van gelegenheid tot het doen van remises, door verkoop van een gedeelte der stapel-produkten, — de op Java en in geheel Nederlandsch Indië thans circulerende hoeveelheid van kopergeld niet overtollig en bovenmatig is en dus kan blijven circuleren, zonder te schaden aan de ook door hem gewenschte herstelling van een zilveren en gouden geldsomloop, noch aan het herstel van eenen matigen wisselkoers; beide

vruchten, die, naar zijn inzien, van eene regeling als door hem is bedoeld met meer zekerheid en duurzaamheid kunnen worden verwacht, dan van eene totale intrekking en prohibering van het kopergeld, als wettig middel van betaling.

Ziedaar, zoo ik vertrouw, in substancie, de meening van den Vice-President over het belangrijk onderwerp, waarvan hier de rede is, voor zoo veel die door mij is opgemaakt kunnen worden uit zijne aanmerkingen op de voorstellen van den Direkteur-Generaal van Financiën en op mijne daarover ingediende nota's. Het zal niet moeijelijk vallen te bewijzen, hoe erronisch de daarbij uitgedrukte voorstellingen en gevolgtrekkingen zijn, en dat juist het bedriegelijke daarvan heeft geleid tot den ongunstigen en neteligen staat, waarin Java thans is gebragt.

In de eerste plaats kan niet worden ingezien en moet worden ontkend, dat Java in eenen exceptionelen toestand zou verkeeren, die ten gevolge zou hebben dat, wat voor andere landen of staten naar zuivere beginselen van staathuishoudkunde waar en door ondervinding bewezen is, aldaar niet waar zou wezen, zoodat aldaar die beginselen niet toepasselijk zouden zijn en door de ondervinding gelogenstraft zouden worden.

Welke de kenmerken zijn van zulk eenen exceptionelen en naauwelijks te denken toestand, is niet opgegeven en moeijelijk is het daarnaar te gissen. Een hoofdverschil tusschen Java en de Europesche staten kan wel gezegd worden daarin te bestaan, dat op Java, in tegenoverstelling van die staten, de rijkdommen, welke bijna uitsluitend de vruchten van landbouw zijn, door het gemeenschappelijke bezit van gronden, nagenoeg gelijkelijk zijn verdeeld; — dat, bijgevolg, de geheele bevolking even rijk is, geene klasse van armen bestaat en dat, hare behoeften gering zijnde, eene geringe waarde aan munt voor iedere huishouding wordt vereischt; — dat, terwijl in Europa welligt drie vierde gedeelte der bevolking, tot aanschaffing van dagelijksch voedsel, niet dan de onderdeelen der eenheid van de munt kan bezigen, dit op Java kan gesteld worden op zeven achtste, ja zelfs, op vijftien zestiende gedeelten. Ziedaar zeker een merkwaardig onderscheid, hetwelk het gebruik van kleine pas- of scheidsmunt buiten twijfel moet vermeerderen.

Maar dat daarom de toestand van zulk eene bevolking, ook ten aanzien van den geldsomloop, exceptioneel zoude zijn, betuig ik niet te kunnen bevroeden, daar toch hier niets gevonden wordt, dan een verschil tusschen *meer* en *minder*, en de Javasche bevolking, bij hare geringe behoefte, evenwel waarden verhandelt, tot welker omzetting en verwisseling meer dan de onderdeelen der eenheid van de munt benoodigd is, en dus die eenheid of zilveren gulden, zoowel om het gemak van behandeling, vervoer en bewaring, als om de hoogere intrinsike en bewerkbare waarde, boven de pasmunt zal stellen.

Te gelooven dat de Javaan in het algemeen liever 100 duiten zal bezitten dan een zilveren gulden, en wat meer is, liever 1000 duiten dan tien zilveren stukken, grenst aan het ongerijmde en kan nimmer ter goeder

trouw worden beweerd. In dit opzigt bestaat dus geen exceptionele toestand.

Zonder papierengeld en koperen munt vermeent de Vice-President voorts, dat geene circulatie kan bestaan, omdat in allen geval goud en zilver zal worden weggevoerd.

Met den meesten grond mag daartegen worden aangevoerd, dat, juist omdat papierengeld en koper als betaalmiddel zijn erkend, zilver en goud verdwijnt. Al wie met papier of koper, dat enkel plaatselijk te gebruiken en steeds aan waarde-vermindering onderhevig is, kan betalen, zal het zilver en goud dat hij bovendien bezit, wegvoeren om het voordeeliger te bezigen. Bestaat er daarentegen geen papieren of koperen betaalmiddel, dan zal degeen die wil koopen of huren, verpligt zijn, zijn goud en zilver aan te houden. Nimmer nog is, geloof ik, beweerd, dat een innerlijk slecht betalingsmiddel zou kunnen dienen om een goed te behouden. Het zal niet noodig zijn, hierbij langer stil te staan.

Door gebrek aan retouren, is de Vice-President van oordeel, ontstaat de noodzakelijkheid tot uitvoer van zilver en goud naar buiten Java.

Ook deze stelling moet ik voor erronisch houden of voor slechts betrekkelijk waar. Alle invoeren, hoe aanzienlijk die ook mogen zijn en berekend naar de behoefte die daarvan bestaat, kunnen niet alleen ruim door de produkten van Java worden voldaan, maar tot den aankoop en uitvoer van die produkten, wordt, boven de ingevoerde waarde aan goederen, een aanzienlijk bedrag aan geld vereischt. De retouren kunnen dus geen uitvoer van specie hoegenaamd veroorzaken. Betrekkelijk is evenwel de stelling waar. Ten gevolge toch der verpligte leverancie der produkten aan het Gouvernement kunnen deze niet meer dienen tot vereffening der ingevoerde waarde. Er ontstaat daardoor behoefte tot uitvoer van specie, maar het is ook juist daarom dat de noodzakelijkheid meer en meer geboren wordt, dat het Gouvernement voor de aan hetzelve geleverd wordende produkten, eene waarde betale die uitvoerbaar is. Wanneer dit geschiedt door betaling met zilver in stede van koper, zal dit zilver, voor zoo veel de vereffening der invoeren vereischt, weder uitgevoerd worden, maar meer niet, want verder bestaat daartoe geene behoefte dan alleen tot overmaking van overwinsten, die, bij de bestaande disproportie tusschen met zilver betaald wordende produkten en invoeren, zeer ligt uit het meerdere zal worden gevonden. De vrees voor wederuitvoer van zilveren en gouden speciën, door den Vice-President en anderen aan den dag gelegd, kan niet dan als overdreven worden beschouwd; wordende daarbij te veel uit het oog verloren, dat het gebruik van die speciën in vele gevallen, en vooral in dat waarin Java verkeert, zich niet enkel bepaalt tot dat van cirkulerend medium, maar ook tot handelswaar en dat, wanneer zij als betaalmiddel noodig zijn, hare rijzende waarde, naar mate van meerdere of mindere schaarschte, allen overmatigen uitvoer van zelf belet.

Om de zoo even aangehaalde maar tevens wederlegde redenen, is de

Vice-President van meening, dat eene koper-cirkulatie op Java niet die nadeelige gevolgen zal na zich slepen als elders, en gevolgelijk kan hij niet adviseren tot hare geheele intrekking als wettig betaalmiddel.

Hierop valt aan te merken, in de eerste plaats, dat uit de vermeende noodzakelijkheid van papiergeld en koperen munt, de gevolgtrekking van derzelver onschadelijkheid niet doorgaat. Dat die munten schadelijk zijn, bewijst de tegenwoordige toestand van Java; bestaat er dus noodzakelijkheid voor die munten, dan is zij te betreuren, maar nimmer kan gezegd worden dat zij onschadelijk zijn, omdat zij noodzakelijk moeten worden geacht.

In de tweede plaats, dat te vergeefs in het aangeteekende van den Vice-President een betoog wordt gezocht van de bestaanbaarheid van eene koper en papier (waarmede niet dan onverwisselbaar papier kan worden bedoeld) cirkulatie. Door zulk een betoog alleen, hetwelk van zelf de wederlegging zou bevatten van de in alle geregelde staten aangenomene en door de ondervinding van alle zijden bevestigde begrippen omtrent den geldsomloop, zou de meening van den Vice-President gestaafd en geregtvaardigd worden, terwijl, zoolang dat niet wordt geleverd, de zuivere begrippen, welke daar tegen overstaan, in volle kracht zullen blijven.

Het is waar, de Vice-President acht eenige beschermende bepalingen noodig, waardoor zijn gevoelen eenigzins wordt gewijzigd; daartoe worden gebragt:

1°. Eene regeling, ten gevolge van welke *f* 6 koper bij 's lands kas steeds zullen aangenomen worden voor *f* 5 zilver;

2°. Een meerdere aanvoer van zilver;

3°. De verkoop in Indië van Gouvernements-produkten.

Wat het eerste middel aangaat, heeft men tot dus ver te vergeefs getracht het daarbij voorgestelde doel te bereiken. En geen wonder, daar het evenzeer buiten het bereik van het Gouvernement valt, als de bepaling van iedere variabele waarde en speciaal van die van het koper. Hoe aanzienlijk de betalingen bij 's lands kassen mogen wezen, zijn zij gering in vergelijking van die, welke in de dagelijksche transaktiën en in den handel worden gedaan. Het zijn vooral deze laatste, welke de onderlinge verhoudingen der munten regelen, maar geenszins de willekeurige bepaling van een Gouvernements besluit.

De verhouding, welke de Vice-President verlangt te behouden, zal dan alleen bestaan voor zoo veel aangaat de bepalingen aan het Gouvernement, gelijk reeds sedert lang is ondervonden.

Het nut en weldadige van zulk eene verhouding zou voor de gemeente ook dan alleen bestaan, wanneer, tegen over hare betalingen in 's lands kas, geene gedwongen ontvangsten uit dezelve stonden, maar in dat geval zou weldra al het koper het Gouvernement toevloeijen en zou dit alleen den last en het verlies daarvan dragen.

Dat thans de verhouding van *f* 6 koper tot *f* 5 zilver nog eenige beteekenis heeft, is alleen daaraan toe te schrijven, dat bij het Gouverne-

ment geene transaktiën hoegenaamd in wezenlijk goud of zilver plaats hebben, maar altoos in onverwisselbaar bankpapier, waaraan de willekeurige waarde van 120 duiten de gulden of *f* 5 pankpapier tot *f* 6 koper wordt gehecht.

Hierdoor is de geheele cirkulatie op Java met de daad koper geworden, zoodat men zich zou vergissen wanneer men zich voorstelde, dat vijf gulden zilveren specie met zes gulden koper gelijk staan. Die vijf gulden zijn geene andere, dan guldens van 120 duiten, terwijl de zilveren gulden waard is 160, 170 en meer duiten, en op die vijf zoogenaamde zilveren guldens wordt bij remittering 25 pCt. verloren. Hieruit blijkt, dat het bepalen eener vaste verhouding ondoenlijk is. Mogt zij met klinkende munt beproefd worden, dan zou daarvan, zoo als boven aangemerkt is, het gevolg zijn, dat bij het Gouvernement niets dan koper zou ontvangen worden.

Als tweede beschermmiddel noemt de Vice-President een meerderen aanvoer van zilver en goud voor 's Gouvernements rekening. Dat die meerdere aanvoer wenschelijk is, zal ik niet bestrijden, maar ik moet tevens beweren, dat zij tot verbetering van den stand van zaken niet zal dienen, zoolang het gedepreciëerde koper als overtollig betalingsmiddel zal worden erkend. Evenmin als thans van de een of twee millioenen zilveren specie, die jaarlijks uitgegeven wordt, het minste in de wandeling blijft, zal dit het geval zijn met de drie of vier millioenen; om de eenvoudige reden, dat de algemeene strekking moet zijn, om zich van de gedepreciëerde munt te ontdoen en daarmede betalingen te doen, terwijl de edeler metalen zonder nut zullen worden opgegaard of ook met voordeel uitgevoerd worden. Ook hier behoeft wederom geen betoog, dat eene zilveren wettige munt niet te gelijker tijd met eene gebrekkige en gedepreciëerde kan blijven bestaan.

Bij het derde middel, *de verkoop van Gouvernements produkten*, zal het niet noodig zijn lang stil te staan, omdat het, afgescheiden van het hier bedoeld te verkrijgen effekt, om andere met de belangen van het vaderland in verband staande redenen, niet aan te raden is.

Bovendien zou ook dit middel tot geene betere geld-cirkulatie leiden, zoo die van het koper niet tevens werd ingetrokken. Ondoenlijk toch zou het zijn de betaling in zilver te bedingen, zonder de waarde van het koper nog lager te doen dalen, dan zij thans is, en zelfs het weder uitvoeren van de voor den aankoop van produkten aangebragte speciën te bevorderen. De tegenwoordige ondervinding levert voor dit gevoelen het beste bewijs, want met grond mag aangenomen worden, dat thans, niettegenstaande de aanzienlijke, aan het Gouvernement geleverde en buiten bereik van den partikulieren handel gestelde produkten, nog evenveel voortbrengselen voor dien handel aan de markt worden gebragt, als in de jaren 1831 en 1832. En evenwel heeft deze zoo aanzienlijke vermeerdering van beschikbare produkten, geen den minsten invloed op de zilvercirkulatie, omdat, gelijk van zelf spreekt, alle betalingen bij verkiezing

geschieden in gedepreciëerde munt, en dit niet zal ophouden, voor dat zij niet meer als wettig betaalmiddel zal worden erkend. Wel verre dat de door den Vice-President aangewezen paliatieven, gelijk die hooge ambtenaar zich voorstelt, zullen leiden tot herstelling van den geldsomloop en wisselkoers, waarvan, met meer zekerheid, duurzaamheid zou kunnen worden verwacht dan van eene totale intrekking van het kopergeld als wettig betalingsmiddel, — mag, zoo ik meen, met den meesten grond worden beweerd, dat, van welke zijde de zaak worde beschouwd, zij van geen nut zal zijn en niet dan opofferingen zal veroorzaken, waarvan geene vruchten zullen worden geplukt. Men kan niet genoeg herhalen, dat kopergeld niet is aan te nemen en ook nergens aangenomen wordt als representerende een zilver betaalmiddel voor meer dan de eenheid der munt, omdat het dezelfde onveranderlijke waarde niet bezit noch bezitten kan. De moeite, kosten en omslag, aan deszelfs behandeling verbonden, maken het daarvoor ongeschikt, al stond ook de innerlijke waarde van de hoeveelheid, welke ter vervanging van dien zilveren gulden moet dienen, daaraan gelijk.

Het kan alzoo voor niets anders dienen dan voor scheidsmunt, en als zoodanig bewijst het aan de Javasche Maatschappij nuttige diensten en zal die, zonder depreciatie, blijven bewijzen, onverschillig of het in waarde gelijk staat met het onderdeel van den zilveren gulden, hetwelk daardoor gerepresenteerd wordt. Wat derhalve op Java meer aan die munt aanwezig is, dan de gemeente als scheidsmunt behoeft, moet noodwendig ingetrokken worden. Zonder dat is de herstelling eener cirkulatie, uit gouden en zilveren speciën bestaande, en die van eenen natuurlijken wisselkoers eene onmogelijke zaak, even als het ondoenlijk is om ter gelijker tijd een zilveren en koperen gulden tegen dezelfde nominale waarde te doen cirkuleren, onverschillig, welke bescherming daartoe door de Gouvernementen aan het koper verleend worde en welke waarde zij daaraan als munt zullen hechten.

Ik heb gemeend omtrent het gevoelen van den Vice-President van den Raad van Indië eenigzins uitvoerig te moeten zijn, omdat het als het ware de zamentrekking bevat van hetgeen gewoonlijk tot verdediging van den noodlottigen stand der geld-cirkulatie wordt aangevoerd en van de erronische begrippen, welke langzamerhand tot dien ongelukkigen stand hebben geleid, en die hare toepassing maar al te zeer verschuldigd zijn aan den bedriegelijken schijn van winst op de overmatige koper-emissiën, door welke staatslieden zich nimmer hadden behooren te laten verleiden en waarvan thans de wrange vruchten worden geoogst.

De raden van Indië, VAN HOGENDORP en DU PUY, zijn er verre van af, om eene koper-circulatie op Java te verdedigen en, even als de Vice-President, in zeker opzigt voor te staan.

Te zeer overtuigd van de noodzakelijkheid van een op goede gronden gevestigd, en door jaren van ondervinding als gezond en voor elk lid der maatschappij voordeelig muntstelsel, dringen beide op de herstelling en het

behoud, zoo veel immer mogelijk, van eene zilver-cirkulatie aan. Maar om daartoe te geraken waren zij, althans aanvankelijk, van oordeel, dat de inwisseling van bijna het grootste gedeelte der in omloop zijnde koperen duiten niet zoo onvermijdelijk is, als de Direkteur-Generaal beweert en ik met onomstootelijke bewijzen heb aangetoond. Zij waren van gevoelen dat, bij eene verbetering der tegenwoordige denkbeeldige waarde van het koper, een groot gedeelte van hetzelve als betaalmiddel in omloop blijven kan, zonder de zilver-cirkulatie te benadeelen.

Op welke gronden deze gevoelens verdedigd worden, is mij niet gebleken. Het stilzwijgen door beide raadsleden daaromtrent bewaard, heeft mij doen gelooven, dat zij van de juistheid hunner stelling niet doordrongen waren; en indien ik den geest hunner adviezen mag uitleggen naar het begrip, hetwelk ik mij daaromtrent, in verband met de mondelinge toelichtingen in eene raadsvergadering op den 26sten Januarij gegeven, heb gevormd, geloof ik mij overtuigd te kunnen houden, dat zij de beginselen, ontwikkeld in de nota's van den Direkteur-Generaal, de faktorij en van mij zelven, zijn toegedaan; doch dat zij eene dadelijke en radikale toepassing daarvan op het muntwezen in Indië niet zoo gereedelijk hebben durven aanraden, terugdeinzende voor de zoogenaamde opofferingen, welke daartoe van het vaderland gevorderd worden.

Tegen zulk eene beduchtheid kan, in de eerste plaats, worden aangevoerd, dat, in welke omstandigheden ook, de aan te wenden middelen tot herstel van een bewezen en erkend kwaad niets zullen baten, wanneer dit kwaad niet hard aangetast en met wortel en tak uitgeroeid zal zijn. Halve maatregelen zijn nimmer goed en brengen veelal meer van het doel af, dan zij daartoe leiden.

Er is, ik acht mij verpligt er op aan te dringen, geene mogelijkheid om een goed muntstelsel daar te stellen en te behouden, wanneer de maatschappij twee soorten van waarde-berekening heeft, gelijk het geval zal zijn, zoolang meer koperen munt in omloop blijven moet, dan voor scheidsmunt hoogst benoodigd is. Zonder herstel van het muntwezen is er geene hoop om den vervallen en kwijnenden handel hersteld en weder opgebeurd, om leven en welvaart onder alle ingezetenen, onder alle takken van industrie herboren te zien, en om de financiën van Indië en deszelfs geldelijke ondersteuning van het moederland te behoeden voor een gevaar, dat misschien nog eenigen tijd afgeweerd kan worden, alvorens het zijn toppunt bereikt heeft, maar dan ook onberekenbare onheilen ten gevolge zal hebben.

Men getrooste zich liever eenige tijdelijke opofferingen, indien al hetgeen besteed zal worden dien naam verdient (waarover hieronder nader), ten einde het dringende kwaad te ontwijken en zich voor het vervolg voordeelen te verzekeren, die ruimschoots die zoogenaamde opofferingen zullen vergoeden.

De voorstellen omtrent de aangelegenheden der Javasche bank uitgezonderd, stemt het raadslid VAN NES met de beschouwingen in van den

Direkteur-Generaal van financiën en vereenigt zich ook geheel met het vertoog der faktorij nopens het herstel van het cirkulerend medium. Hoog tijd is het, zegt deze adviseur, dat eene radikale voorziening en verandering daarin plaats grijpe, zonder welke de noodlottigste gevolgen te vreezen zijn.

Maar welke middelen daartoe worden aaangewend, zij zullen, immers zoo wordt verder geoordeeld, nimmer doeltreffend zijn indien vastgehouden moet worden aan het bestaande *stelsel van produktenlevering aan het Gouvernement, hetwelk allen vrijen handel verdrijft en, naar het gevoelen van den heer* VAN NES, *alleen oorzaak is van alle ongelegenheden, onder welke thans de Javasche Maatschappij gebukt gaat.* Door hem wordt niet ontkend dat het muntwezen van Indië, zoo als dit nu bestaat ook ontstaan is door de overvoering der cirkulatie met koperen munt en het opdringen van dezelve aan de gemeente tegen eene denkbeeldige waarde van 100 pCt. boven haren inhoud; *doch, dat daartoe voornamelijk het zoogenaamde monopoliestelsel heeft medegewerkt, is, naar zijn oordeel, een bewezen feit;* even als buiten alle tegenspraak zoude zijn, dat het cirkulerend medium, door geen anderen maatregel verbeterd en daardoor de nu ondervonden bezwaren in het doen van remises weggenomen kunnen worden, dan door verkoop van Gouvernements produkten op Java. Dit gevoelen wordt in meerdere of mindere maat door alle adviseurs aangekleefd. De Direkteur-Generaal van financiën en de faktorij der Nederlandsche Handel-maatschappij alleen zijn daarvan uitgezonderd, doch dit ligchaam, zegt de heer VAN NES, kan eene dusdanige meening, op welke onwederlegbare gronden zij ook moge steunen, niet omhelzen, dewijl zij lijnregt strijdig is met de belangen van deszelfs instelling en zijne voordeelen merkelijk zou kunnen doen verminderen.

Noodig acht ik het derhalve ook ter dezer plaatse de redenen te ontvouwen, waarom ik niet gereedelijk in deze, zoo bijna eenstemmige, meening der adviseurs kan deelen, en geneigd ben tot de verdediging van het gevoelen van de faktorij.

Bijaldien theoretisch beoordeeld moet worden, of een stelsel van vrije beschikking over de voortbrengselen van den grond en van vrijen handel niet de voorkeur verdient boven dat van verpligte leveranciën, en of naar algemeene beginselen een Gouvernement zich niet van alle handelstransaktiën, als vallende buiten den kring van deszelfs attributen en eene schadelijke mededinging kunnende daarstellen, zou behooren te onthouden, zou mijn antwoord niet twijfelachtig kunnen wezen.

Dat bij het eerste in het algemeen en wederkeerig meer voordeelen zouden genoten worden, kan mede niet worden tegengesproken; maar door wien die voordeelen genoten zouden worden, is eene voorname bijkomende vraag, welker beantwoording niet uit het oog mag verloren worden, omdat zij ontegenzeggelijk zou leiden tot de bevinding, dat, bij eenen onbepaalden en onbelemmerden afstand der Javasche produkten, deze, onder de tegenwoordige omstandigheden, niet naar de vaderlandsche markten

zouden vloeijen en niet de Nederlandsche scheepvaart zouden bezigen, maar die van vreemden, welke minder kostbaar is en beter in de gelegenheid is van vrachten aan te brengen.

Welke de redenen mogen zijn der meer voordeelige vaart van vreemden, zal hier niet behoeven te worden onderzocht; genoeg, dat zij niet kan worden ontkend en dat zij om die reden de nationale moet verdringen, zoodra men aan deze het voedsel zal onthouden, met hetwelk zij staande wordt gehouden. Wat ten aanzien van den afstand van alle produkten aan de vrije beschikking waar is, is het ook, schoon dan met een evenredig minder nadeel, ten aanzien van eenen gedeeltelijken afstand, dien velen voorstaan.

Dat intusschen de zoo aanzienlijke en geheel het vaderland bevoordeelende vruchten der nationale vaart en markt zouden opgegeven moeten worden, om aan de koloniale produkten haren natuurlijken weg te laten, en de Indische bezittingen den rijkdom te doen genieten, welken een natuurlijke en onbelemmerde gang van zaken daarheen zou doen vloeijen, — geloof ik niet dat met onwederlegbare gronden zal worden beweerd, zoo lang aan het beginsel zal worden gehecht, dat koloniën moeten strekken ten nutte van derzelver moederland. Dat er ook voor den partikulieren handel, die nevens onze zoo aanzienlijke nationale scheepvaart bestaat, schoon beperkt door de middelen met welke de laatste wordt opgehouden, een nog ruimer veld overblijft voor ondernemingen, is, vertrouw ik, in mijne nota genoegzaam aangetoond; hebbende ik aldaar doen blijken dat, tot vereffening der ingevoerde waarde van de produkten voor den partikulieren handel beschikbaar, niet meer zou ontbreken dan eene waarde van vijf millioen guldens. Zoo lang nu het Gouvernement in de plaats der produkten, welke het den partikulieren handel ontneemt, geene waarde stelt, welke die produkten voor den uitvoer kan vervangen, — gelijk nu werkelijk het geval is, daar het dezelve met gedeprecieerd en daardoor onuitvoerbaar koper betaalt, — zal de partikuliere handel en zullen alle belangen, die remises vorderen, worden benadeeld en gekrenkt.

Maar zoodra het Gouvernement voor die zelfde produkten eene waarde zal besteden, welke in den algemeenen wereldhandel komt, zoo als gouden en zilveren munten, die voor betaling van ingevoerde goederen kunnen dienen, zullen de bestaande bezwaren grootendeels opgeheven zijn en de koers van den wissel, die zich nu naar koper regelt, spoedig op haren natuurlijken stand zijn teruggebragt.

Wanneer men in aanmerking neemt het cijfer der Gouvernements uitvoeren en produkten gedurende de drie laatste jaren, nominaal in koper bedragen hebbende 28 millioenen 's jaars, zullen mijne redeneringen zich volkomen bevestigd vinden; want niemand zal behoeven te twijfelen, dat, zoo die waarde in stede van met koper, met zilver was voldaan, de wederuitvoer van deze specie als handelswaar zou hebben kunnen geschieden, zonder in het minst de cirkulatie van geld te schaden of te belemmeren.

Met de faktory moet ik zeggen, dat de oorzaak der klagten, aangeheven over de bezwaren in het overmaken van gelden, niet moet gezocht worden in het gebrek aan waarden, maar in de koper-cirkulatie, welke, als niet kunnende dienen voor betalingen naar buiten, de belanghebbenden in de noodzakelijkheid brengt, hun koper, zoo zulks nog mogelijk is, ver beneden de nominale waarde, tegen produkten of tegen buiten 's lands te ontvangen geld, te verruilen en zich alzoo de verliezen te getroosten, welke het onafscheidelijk gevolg zijn van het gedwongen cirkuleren van gedeprecieerde munt, tegen eene denkbeeldige en onbestaanbare waarde.

Na de oorzaak te hebben gezocht der ongelegenheden, waaronder de handel en alle standen in Indië gebukt gaan, zoo mede die van de steeds toenemende stremming in de geldelijke beschikkingen tusschen Java en het Vaderland, welke, ten nadeele van het laatste, de vervulling van vele verpligtingen tot overmaking van fondsen schadelijk of onmogelijk maakt; — en na die oorzaak te hebben gevonden, niet in een verminderden handel, noch in het stelsel van levering der aanzienlijkste stapelprodukten van Indië aan het Gouvernement, maar alleen in de bovenmatige en buitensporige uitgifte van kopermunt, welke noodwendig het verdwijnen van alle goud en zilver en de verstoring van den wisselkoers ten gevolge heeft gehad, zal het nu tijd worden, om te handelen over de voorstellen door den Direkteur-Generaal gedaan tot herstel en de middelen welke hij daartoe meent te mogen aanprijzen.

Zij zijn, na de wijziging en verandering welke zij hebben ondergaan ten gevolge der intrekking der door hem primitief gedane voorstellen, betrekkelijk de aangelegenheden der Javasche bank en hare overname voor rekening van het Gouvernement, hoofdzakelijk de volgende:

1°. De cirkulatie der betaalmiddelen op Java te doen bestaan uit zilvergeld en voor zoo veel noodig uit koper als scheidsmunt.

2°. Dien ten gevolge alle transaktiën, betalingen vast te stellen en te kwijten in zilvergeld, betaalbaar met harde specie en des noods in kopergeld, de gulden gerekend tegen 120 duiten:

3°. Naar dien maatstaf te herleiden de betalingen, welke als nu door het Gouvernement in koper verschuldigd en bedongen zijn, daaronder speciaal de produkten.

4°. Alle betalingen, welke oorspronkelijk in zilver zijn aangegaan en vastgesteld, doch nu voor de helft of twee derde nominaal in koper worden voldaan, de gulden gerekend tegen 100 duiten, nominaal vast te stellen in zilver, des noods betaalbaar in koper, doch alsdan naar den maatstaf van 120 duiten per gulden en

5°. Alle direkte en indirekte belastingen, voor zoover die thans geheel of gedeeltelijk in koper worden voldaan, nominaal vast te stellen in zilver, des noods betaalbaar in koper, in voege als bij n°. 4 is bedoeld.

De middelen, om die maatregelen tot stand te brengen, zijn, volgens den Directeur-Generaal:

a. De intrekking van zoo vele millioenen kopergeld en het representatief daarvan, als blijken zal meer in omloop te zijn dân de cirkulatie voor scheidsmunt behoeft.

b. Daartoe, door eene leening in Nederland ten laste dezer bezittingen te sluiten. zoo vele millioenen gouden en zilveren speciën uit te zenden, als ter inwisseling van de overtollige duiten, naar den maatstaf van honderd twintig duiten per gulden, noodig zullen zijn; na aftrek van een zeker gedeelte, bij voorbeeld, drie tot vijf millioenen, welke verkrijgbaar zouden kunnen worden gesteld in wissels, af te geven op het ministerie of de Nederlandsche Handelmaatschappij, tegen den koers van honderd vijf en twintig duiten per gulden.

c. In het te kort op de Indische administratie voor betalingen, welke in het vaderland worden terug ontvangen, voortaan te voorzien door uitzending van zilvergeld, door het openstellen van een krediet van, bij voorbeeld, twee millioenen voor de afgifte van wissels, en door stortingen door de faktory van de Nederlandsche Handelmaatschappij in Indië in zilver en zoo noodig, gedeeltelijk gerekend op 120 duiten.

De faktorij der Nederlandsche Handelmaatschappij heeft geene bedenkingen tegen deze voorstellen, noch tegen de middelen om die te verwezenlijken.

Zij verklaart zich ten volle daarmede te vereenigen en besluit hare redeneringen met de opmerking, dat, eenmaal de cirkulatie van gouden en zilveren muntspeciën van behoorlijke gehalte en gewigt volledig hersteld zijnde, er geene bezwaren zullen zijn, om, met eene uitzending van zilveren munt van 2½ à 3 millioenen 's jaars, de cirkulatie altijd van genoegzaam zilver te voorzien; terwijl, door het afgeven van wissels tegen eenen redelijken koers en tegen stortingen van zilveren en gouden munten in 's lands kassen, in mindering op het te kort der Indische administratie, de uitvoer van specie voor remises tevens merkelijk zal worden verminderd.

Daar de aanteekeningen van den Vice-President en van de Raden van Indië, waarvan afschriften Uwer Excellentie worden aangeboden, mij voorgekomen zijn nog tot geen bepaald advies eener meerderheid te kunnen leiden, heb ik gemeend deze geheele zoo gewigtige zaak het onderwerp te moeten maken der deliberatiën eener vergadering van den Raad, en, ten einde daarbij den gang der beraadslagingen te regelen, in denzelven, de navolgende, met de voorstellen van den Direkteur-Generaal van financiën overeenstemmende, maar in eene eenigzins verschillende orde gerangschikte vraagpunten te moeten voordragen.

I. Moet de koperen munt al dan niet ingetrokken en vervangen worden, door zilveren en gouden speciën, met koper als scheidsmunt?

II. Indien tot eene circulatie van zilveren en gouden munten wordt besloten, voor hoeveel millioenen duiten moeten dan worden ingewisseld en naar welken maatstaf moet die inwisseling geschieden?

III. Zal er, na die herstelling van zilver- en goud-circulatie, nog bevoegdheid bestaan, om boven de onderdeelen van den gulden, voor welke

de scheidsmunt eigenaardig dient, betalingen in koper te doen, en zoo ja, tot welk bedrag?

IV. In welke verhouding zullen de duiten tot den gulden worden gebragt, dat is, uit hoeveel duiten zal de gulden bestaan?

V. Welke reduktie zal worden gebragt bij eene betaling in zilver van alle betalingen, welke het Gouvernement, uit kracht van aangegane verbindtenissen of gemaakte bedingen, geheel in koper, naar den maatstaf van honderd duiten de gulden, bewerkstelligt?

VI. Zullen de Gouvernements-betalingen, primitief in zilver bepaald en bedongen, doch later voor de helft en twee derde in koper voldaan, naar reden van honderd duiten per gulden op nieuw nominaal in zilver geschieden?

VII. Zullen de insgelijks nominaal in zilver uitgeschreven belastingen, welke nu geheel of gedeeltelijk in koper worden voldaan, voortaan niet dan in zilver worden geheven en voldaan?

VIII. Op welke wijze zullen de gelden (zilver en gouden speciën), voor inwisseling van duiten benoodigd, worden verkregen?

IX. Op welke wijze zal in het vervolg in het te kort voor de Gouvernements-betalingen in Indië worden voorzien? — door uitzendingen van gelden uit Nederland? — of door verkoop van produkten hier te lande?

De beantwoording van bovenstaande vraagpunten, waartoe de deliberatiën in de vergadering van den 26[sten] Januarij l.l. hebben geleid, zal Uwe Excellentie vinden in het daarvan opgemaakt proces-verbaal, kopijlijk gevoegd bij de bijlagen van dezen brief.

Daar evenwel al het verhandelde bezwaarlijk kon worden opgeteekend, zoo acht ik het noodig de onderscheidene punten, voor zoo veel dit hier boven nog geen plaats heeft gehad, nader nog eenigzins toe te lichten.

I. Wat de eerste vraag aangaat, of de koperen munt al dan niet moet worden ingetrokken en vervangen door zilveren en gouden speciën met koper als pasmunt, zal, na al wat daarover reeds is geschreven, niet verder uitgewijd behoeven te worden. Uit het proces-verbaal dier vergadering van den 26[sten] Januarij zal Uwe Excellentie blijken, dat, zoo al bij de raadsleden VAN HOGENDORP en DU PUY aanvankelijk eenige twijfeling heeft bestaan omtrent het raadzame of liever het uitvoerbare der voorgestelde maatregelen, zij later, ten gevolge der wisseling van stukken en gedachten, geheel zijn opgeheven en door die leden, even als door het raadslid VAN NES, volkomen met mijn gevoelen omtrent de noodzakelijkheid der intrekking van het koper als betalingsmiddel wordt ingestemd.

Alleen bij den Vice-President, ofschoon in de wenschelijkheid van den maatregel deelende, is de meening blijven bestaan, dat het Gouvernement niet in staat zal zijn op den duur eene zilver- en goud-cirkulatie te behouden, en dus in de verpligting zal worden gebragt, tot de noodlottige papieren of koperen munt terug te keeren.

Voor die meening zijn echter evenmin bij de deliberatiën, als bij de ge-

leverde schrifturen, redenen aangevoerd; en aangenaam is het mij dus, op erkende gronden van wetenschap en ondervinding, de overtuiging te mogen voeden van de gunstige gevolgen van een verbeterd muntstelsel, daar anders aan het heil van onze schoone Indische bezittingen en aan den steun dien zij, wanneer voor derzelver welvaart en bloei wordt gezorgd, het moederland kunnen aanbieden, mijns inziens, zou moeten worden gewanhoopt.

II. Wanneer tot de herstelling der zilver-cirkulatie wordt besloten, zal in de tweede plaats in aanmerking komen de vraag, voor hoeveel millioenen aan duiten alsdan zullen moeten worden ingewisseld.

Volgens opgaaf van den Direkteur-Generaal van Financiën, zouden er in omloop zijn ruim *f* 35,000,000 aan duiten van 100 de gulden.

Dit bedrag is blijkbaar te gering, en meer de waarheid bijkomende is die van Uwe Excellentie, tot *f* 50,000,000 berekend, in hare dépêche van den 19 November 1841, n°. 497/F, waarbij nog komen de niet onaanzienlijke emissiën van 1842 en 1843, waarvoor minstens *f* 6,000,000 mogen worden gesteld.

Hoeveel van dit bedrag als pas- of scheidsmunt in omloop zal moeten blijven, is zeer moeijelijk te bepalen; maar bij het gebruik van duiten, gelijk meermalen is aangemerkt, onder eene bevolking welker dagelijksche behoeften met die munt kunnen worden vervuld, zal zij tot een aanzienlijk bedrag aanwezig moeten blijven. Schoon in 1832, sedert welk tijdstip nog 28 à 29 millioenen guldens aan duiten zijn uitgegeven, reeds eene agio van ruim 30 pCt. op het zilver bestond, welke nu tot 60 à 70 is gerezen, mag men met eenigen grond onderstellen, dat de toen in omloop zijnde duiten thans niet boven de behoefte zouden gaan, omdat het juist sedert dat tijdstip is, dat de aanzienlijke ontwikkeling van produkten onder den inlander eenen betrekkelijk grooten, hoezeer versnipperden, rijkdom heeft verspreid, welke van zelf het gebruik van munten heeft vermeerderd.

Wanneer dus sedert 1832 geen koper meer was uitgegeven, mag men met eenig regt vermoeden, dat de agio der duiten den thans bij het Gouvernement vastgestelden maatstaf van 20 pCt. niet te boven zou zijn gegaan. Wil men zich in spekulatieve berekeningen, voor welke evenwel eenige grond bestaat, wagen, zou men tot de volgende uitkomsten geraken.

Met eenige financiërs of staatshuishoudkundigen aannemende, dat in iederen staat behoefte zou bestaan aan munt in de evenredigheid van een vijfde van deszelfs jaarlijksche produktie van landbouw en nijverheid, en die produktie voor Java stellende op 200 millioen guldens, hetwelk niet ver van de waarheid zal wezen; zoo zou voor Java een cirkulerend medium benoodigd zijn van 40 millioen guldens. Het cirkulerend medium zoo als het thans is berekend op goud en zilver alleen in de buitenbezittingen te

vinden	*f* 2,000,000.00
zilver papier.	- 9,000,000.00
koper en koper-bankpapier	- 56,000,000.00
zoo bekomt men. .	*f* 67,000,000.00
Transportere . . .	*f* 67,000,000.00

Per transport . . .	ƒ 67,000,000.00
waarvan aftrekkende de in de buitenbezittingen in omloop zijnde ƒ 2,000,000.00 zilver en ƒ 5,000,000.00 koper, zamen	ƒ 7,000,000.00
zoo zal men voor Java behouden. . . .	ƒ 60,000,000.00

waarvan ƒ 51,000,000.00 millioen koper, en dus ƒ 20,000,000.00 boven de behoefte tot cirkulerend medium, welk bedrag, aangezien werkelijk gebrek aan papier bestaat, geheel in koper moet berekend worden. Deze ƒ 20,000,000.00 met en benevens nog ƒ 4,000,000.00 om met eenige zekerheid te werk te gaan, zullen dus ingewisseld moeten worden, waarna in omloop zouden blijven ƒ 27,000,000.00 aan duiten, eene evenredigheid tot de ƒ 40,000,000.00 benoodigde millioenen, die de Javasche huishouding welligt dragen kan.

Van deze beschouwing uitgaande, ben ik van oordeel, dat de intrekking van 24 millioenen aan duiten wenschelijk en voldoende is, om, zonder nadeel der houders van het overblijvende koper, eene wettige cirkulatie alleen van zilver en goud te herstellen.

Wat aangaat de verhouding van het koper tot den zilveren gulden, welke bij de inwisseling van duiten zal moeten dienen en waarover bij hetzelfde vraagpunt is gehandeld, zal Uwe Excellentie uit de tusschen mij en den Direkteur-Generaal van financiën gewisselde nota's blijken, dat ik van gevoelen ben geweest dat 130 duiten voor den zilveren gulden kunnen worden aangenomen, omdat de aktuële houders van duiten, denzelven tegen eene hoogere agio ontvangen hebbende, bij zulk eene inwisseling nog eene noemenswaardige winst zullen genieten. Hoezeer de Direkteur-Generaal erkent, dat de door mij aangevoerde redenen volkomen gegrond zijn, is door hem op dat punt niet toegegeven, vermeenende hij, dat de goede trouw medebrengt dat de verhouding, welke het Gouvernement eenmaal tot 120 duiten de gulden heeft vastgesteld, steeds worde in acht genomen; ook bij den raad heeft het denkbeeld van eene voor het Gouvernement meer voordeelige verhouding geen bijval gevonden.

Zonder in het minst de gegrondheid der redeneringen voorkomende in mijne nota, tot welke ik de vrijheid neem te verwijzen, op te geven, heb ik echter geene bedenkingen tegen de opvolging van het meer algemeen gevoelen, hetwelk, zoo als van zelf spreekt, ook door alle belanghebbenden zal worden toegejuicht.

III. De derde vraag „zal er na de herstelling der zilver- en goud-cirkulatie nog bevoegdheid bestaan, om boven de onderdeelen van den gulden, voor welke de scheidsmunt eigenaardig dient, betalingen in koper te doen, en zoo ja, tot welk bedrag?" heeft in hare beantwoording, mijns inziens, groote zwarigheid, want, zoo van den eenen kant, het, na een zoo algemeen gebruik van koper en het daardoor verdrijven van andere speciën, zeer moeijelijk zal wezen, om voor alle betalingen meer dan eenen gulden bedragende zilver te vorderen, is het van den anderen kant te vreezen, dat betalingen tot hoogere sommen, hetzij die tot ƒ 10 of ƒ 5 worden bepaald, de herstelling der wezenlijke zilver-cirkulatie in den weg zullen staan.

Blijft men echter aan de geopperde zwarigheid hechten, welke ik ook niet geheel durf ter zijde stellen, dan zal het raadzaam wezen, zooveel duiten als maar mogelijk is, uit de wandeling te trekken, ten einde, zoo als vroeger wel heeft plaats gehad, door schaarschte aan die munt, de betalingen in zilver te bevorderen; kunnende onder zulke omstandigheden van eene alsdan te maken bepaling, dat tot het zuiver beginsel om slechts tot een gulden aan koper te ontvangen, wordt terug gekomen, geene nadeelige uitwerking worden gewacht. De Direkteur-Generaal van financiën deelt niet in de vrees voor de ongunstige gevolgen van betalingen in koper à 120 duiten de gulden, van meening zijnde, dat, mits slechts gezorgd worde, dat niet zooveel koper in omloop blijve, dat daarvan misbruik kan worden gemaakt, de betalingen in zilver van zelf zullen volgen.

Aan die gerustheid kan ik niet toegeven, omdat 120 duiten nog in innerlijke waarde te veel verschil met den zilveren gulden zullen opleveren, om niet bij alle betalingen de voorkeur te geven aan het gebruik van een zooveel minder waardige munt en de goede te doen terughouden; terwijl ook in dat verschil een blijvend aanloksel zal gevonden worden voor den invoer van, in vreemde landen, nagemaakte duiten, waartegen de beste waarborg moet gevonden worden, in de geringheid der daarmede te verkrijgen voordeelen.

Hoedanig hierover ook worde beschikt, zal naar mijn oordeel, de bepaling van art. 6 der publikatie van den 18 Februarij 1826, Staatsblad n°. 7, krachtens welke niemand verpligt is meer dan *f* 10 in koper aan te nemen, in stand moeten gehouden worden ter voorkoming van het gevaar, dat gelegen kan zijn in het opdringen van eene ongewilde munt.

Onder den druk van het koper, die zoo gevoelig wordt ondervonden, is het die bepaling, welke het misbruik van die munt in partikuliere transaktiën nog heeft beteugeld en de verpligtingen, uit vroegere verbindtenissen voortgesproten, eenigermate in stand heeft doen houden.

De vrees van den Vice-President bij het proces-verbaal uitgedrukt, dat de bepaling van betalingen in koper tot *f* 10 voor het Gouvernement te belemmerend zal zijn, staat in verband met zijne algemeene beschouwing over het onvermijdelijke eener koper-cirkulatie, en zal moeten vervallen, wanneer die beschouwing wordt bevonden ongegrond te zijn.

IV. Omtrent de beantwoording van het vierde vraagpunt, „in welke verhouding zullen de duiten tot den gulden worden gebragt, dat is, uit hoeveel duiten zal de gulden bestaan?” zal Uwe Excellentie ontwaren, dat de gedachten uit een zijn geloopen, hebbende de Raadsleden DU PUY en VAN NES het gevoelen omhelsd, door den Direkteur-Generaal van financiën in zijne laatste nota ontwikkeld, dat de gulden zal worden gesteld op 150 of 160 duiten.

Daar de gronden der verschillende meeningen bij het proces-verbaal genoegzaam uiteengezet zijn, zal het niet noodig zijn, daarbij nog langer stil te staan. Zoowel de verhoogde waarde van den gulden tot 150 of 160 duiten, als de meening, door den Raad van Indië VAN HOGENDORP aanbe-

volen, van koperen muntstukken van welke de metallieke waarde meer met die van den handel zou overeenkomen dan die van de tegenwoordige duiten, komen met mijne wijze van zien, omtrent de verpligtingen van den staat betreffende de uitgifte van munten, overeen. Wat de eerste aangaat, mag echter aangemerkt worden, dat dezelfde redenen, die tegen de inwisseling van koper à 130 duiten zijn aangevoerd, met nog meer kracht pleiten tegen eene vermeerdering van waarde der koperen munt tot 150 of 160 duiten den gulden, door welke de houders aanmerkelijk benadeeld zouden worden, ten zij de uitgifte in die verhouding door de inwisseling tot eene mindere mogt zijn voorafgegaan.

Maar zoodanige inwisseling, die niet te bewerkstelligen zou zijn, zonder afgifte van tijdelijke bewijzen van storting, mag, in de inlandsche huishouding, voor onuitvoerlijk worden geacht, zoodat er bijna niet aan te denken is, al ware het, dat het Gouvernement zich het verlies van zulk eene financiële operatie zou willen getroosten.

Meer uitvoerbaar door middel van inwisseling zou buiten twijfel zijn, de invoering van wigtiger koperen muntstukken, maar daarbij zou het zelfde, zoo niet nog grooter verlies worden geleden. Het komt mij voor, dat het Gouvernement vooreerst met de herstelling van eene zilver-cirkulatie, die tevens eene vermindering der waarde van het koper tot 120 duiten, zonder groote onbillijkheid insgelijks maakt, genoeg zal gedaan hebben.

Mogt nader blijken, dat, ten aanzien van het in omloop blijvende koper, meer krachtdadige maatregelen noodig zullen zijn, zal het nog tijd zijn om die in overweging te nemen en daartoe te besluiten.

V. De beantwoording van het vijfde vraagpunt, „welke reduktie zal worden gebragt, bij eene betaling in zilver, van alle betalingen, welke het Gouvernement, uit kracht van aangegane verbindtenissen of gemaakte bedingen, geheel in koper, naar den maatstaf van 100 duiten per gulden, bewerkstelligt?" zal voornamelijk invloed oefenen op de regeling der betaling van de aan het Gouvernement geleverd wordende produkten. Zij is echter zoo naauw in verband met de beslissing op het vierde vraagstuk, dat met deze het vijfde mede zal zijn uitgemaakt.

In de eerste plaats komt daarbij echter in aanmerking de vraag, of eene reduktie der prijzen van de produkten wel met de billijkheid is overeen te brengen, daar men anders met regt zou mogen betwijfelen of niet op denzelfden grond eene reduktie zal moeten plaats hebben in de betaling der aan den lande verschuldigde belastingen, die thans in koper worden betaald.

Dat intusschen deze beide zaken niet gelijk staan, vermeen ik genoegzaam bewezen te hebben in mijne nota, tot welke ik dus de vrijheid zal nemen te verwijzen, mij alleen bepalende om hier te herinneren, dat, tijdens de prijsbepaling van het hoofd-produkt koffij, in het jaar 1832 à ƒ12 koper toegestaan, deze niet meer kan gelden, dan dat getal guldens, verminderd met het verschil der op dat tijdstip bestaan hebbende agio, welke, doorgaans 30 pCt. bedragen hebbende, de wezenlijke prijs van het produkt bragt op ƒ 8.40.

Eene reduktie, naar de reden van 120 duiten de gulden, kan dus zoo min ten aanzien der koffij, als van die van andere voortbrengselen, waarvan de prijs nagenoeg te gelijker tijd is bepaald, onbillijk worden geacht.

Trouwens, om den prijs der koffij te verminderen, zal het voldoende wezen, dien te bepalen in evenredigheid van de markt, welker daling ook eene lagere betaling volgens de bestaande regelingen volkomen wettigt.

Omtrent de suiker kan bovendien geen twijfel bestaan, zijnde de reduktie van *f* 6 tot *f* 5 bij de kontrakten van levering aan het Gouvernement voorbehouden.

VI. Op dezelfde wijze kan juist beantwoord worden de zesde vraag: „zullen de Gouvernements-betalingen, primitief in zilver bepaald en bedongen, doch later voor de helft en twee derden in koper voldaan, naar de reden van 100 duiten per gulden, op nieuw in zilver worden voldaan?"

Wanneer men nagaat door wien de last en de direkte verliezen van de koperen munt zijn gedragen, dan bevindt men, dat het diegenen zijn geweest, die, van het Gouvernement afhankelijk, onder de verpligting hebben gelegen, om zich aan zijne beschikkingen, hoe drukkend ook, te onderwerpen. Het zijn de bezoldigde Gouvernements ambtenaren, dienaars, militairen en zeelieden van allen rang, die de verminderingen hebben ondergaan, met welke men goedgevonden heeft hunne inkomsten te belasten. De handelstand en de gemeente hebben, in het algemeen, wel is waar veel geleden door de ongelegenheden aan de koper-cirkulatie verbonden, door de fluktuatiën dier cirkulatie eigen, en de daaruit voortvloeijende onzekerheid, door het gebrek aan deugdzame betalingsmiddelen en den daardoor ontstanen ongunstigen wisselkoers; maar alle deze nadeelen zijn slechts indirekt ondervonden, zijnde een ieder min of meer in staat geweest, om de mindere waarde van het geld door hoogere betalingen te doen vergoeden en daardoor de verliezen, welke het Gouvernement deed lijden, op datzelfde Gouvernement te verhalen.

Jaren lang echter hebben ambtenaren, bedienden, leger en zeemagt dien druk gedragen en is hierdoor veroorzaakt, dat juist dat verdienstelijke gedeelte der ingezetenen, door hetwelk het Gouvernement gezag uitoefent en handhaaft, en het Vaderland aanzienlijke bijdragen doet toevloeijen, bij uitsluiting direkt belast is geweest met de verliezen, door zijne maatregelen teweeg gebragt.

Men zou zich bovendien vergissen door te gelooven, dat de direkte verliezen, op hunne bezoldigingen drukkende, de eenige zijn, die de genoemde standen hebben geleden, daar het toch wel van zelf zal spreken, dat degenen die hunne eischen naar de waarde der munt hebben moeten regelen, niet alleen zich verhaald hebben op het Gouvernement, maar natuurlijkerwijze ook op hen, die verpligt zijn geweest de gedepreciëerde munt voor deugdelijke te ontvangen. Dezen hebben geene vergoeding gevonden voor de verhooging van alle prijzen, die, in evenredigheid der mindere waarde van het geld, noodwendig moet volgen en zijn daardoor dubbele slagtoffers geworden van een verderfelijk muntstelsel.

de meerdere uitgaven in zilver, tot welke de bevestigende beantwoording van het zesde vraagpunt zal leiden, en waarschijnlijk ook voor de tijdelijke opofferingen aan renten van het voor het inwisselen van het koper benoodigde en tot dat einde te negotieren, kapitaal.

Dat de hierdoor te verhoogen belastingen eenigzins zwaarder zullen drukken, spreekt van zelf, maar als zij gepaard gaan met een herstel van geldsomloop, waarnaar reikhalzend wordt verlangd, zal zeker geen gunstiger oogenblik kunnen gekozen worden om er toe te besluiten.

VIII. Het achtste vraagpunt: „op welke wijze zullen de gelden (zilveren en gouden specien), voor de inwisseling van duiten benoodigd, worden verkregen?” is toegeschenen zich slechts op éénе wijze te laten beantwoorden, namelijk, door het sluiten eener leening in het Vaderland.

In Indië zijn tot dat einde geen kapitalen te vinden. Dat in Nederland twintig millioenen guldens tegen de renten van vijf ten honderd, gehypothekeerd op de overzeesche bezittingen en gewaarborgd door den staat, zonder moeite gevonden zullen worden, zal, geloof ik, aan geen twijfel onderhevig zijn; en dat de waarborg van den staat, van de vergadering der Staten-Generaal, nadat zij volledig met den stand van zaken en de Indische middelen bekend zal zijn gemaakt, te verkrijgen zal wezen, mag, geloof ik, voor even zeker gehouden worden. Het zal er toch op aankomen, om de bron, waaruit de Vaderlandsche financiën nog lang voedsel schijnen te zullen moeten ontleenen en die onder de drukkende uitwerkselen van een verderfelijk muntstelsel dreigt te zullen opdroogen, te verlevendigen; — wanneer dit kan geschieden zonder financiëel bezwaar, waarom zouden dan de middelen worden geweigerd, om zulk een wenschelijk doel te bereiken? Toen de Staten-Generaal in 1826 in de opname bewilligden van 20 millioen gulden ten behoeve der overzeesche bezittingen, was het tot herstel van derzelver verachterde financiën en zonder vooruitzigt op geldelijke vergoedingen. Waarom zouden de Staten-Generaal dan zulk een bedrag weigeren, wanneer het gevraagd zal worden met het doel om een muntwezen te herstellen, waarvan het verkeerde de eenige oorzaak is van kwijning, die, weggenomen zijnde, de bron niet alleen van algemeene welvaart van het vaderland, maar zelfs die van financiële voordeelen, rijker zal doen vloeijen, dan zij tot nu toe reeds gedaan heeft.

Indië zal door de tot herstel vereischte operatie belast worden met eene renteschuld van een millioen. Met jaarlijks toenemende produkten en inkomsten mag dit bedrag naauwelijks als een last worden aangemerkt. Tegen die schuld zal men in het bezit raken van ƒ 24,000,000 aan duiten, die, in staven versmolten, een totaal zullen opleveren, dat, aangewend wordende tot delging van andere schulden, hetzij in Indië of in Nederland, den rentenlast in evenredigheid zal verminderen. Wenschelijk zoude ik het achten, dat de schuld van de twintig te negotieren millioen, jaarlijks met minstens een half millioen werd afgelost. Over de uitvoering van dezen maatregel, als geheel in Nederland te huis behoorende, zal ik niets meer bijvoegen, kunnende het best daarover door Uwe Excellentie worden geoordeeld.

IX. Bij de beantwoording van het negende en laatste vraagpunt, luidende: „op welke wijze zal in het vervolg in het te kort voor de Gouvernements-betalingen in Indië worden voorzien? door uitzendingen van gelden uit Nederland? — of door verkoop van produkten hier te lande?" is, na aan den raad voorgedragen bedenkingen tegen dat laatste middel, daarop in het algemeen minder aangedrongen, ofschoon daaraan nog wel wordt gehecht. Dit onderwerp hierboven in het breede behandeld zijnde, zal het niet noodig zijn daarop hier terug te komen.

Hoezeer de Indische inkomsten nog jaarlijks toenemen en men mag verwachten, dat, bij eene verheffing van den kwijnenden staat, welken de gebrekkige geldsomloop veroorzaakt, omtrent hare vermeerdering nog gunstiger verwachtingen mogen worden gekoesterd, zoo mag men zich toch niet vleijen, dat zij ooit voldoende zullen wezen tot kwijting der produkten, welke in konsignatie naar Nederland gezonden worden en voor het aanzienlijkste gedeelte als subsidie ten behoeve van het moederland worden aangewend.

Het te kort, hierdoor steeds te ontstaan, zal dus aangevuld moeten worden en daartoe zullen dan ook geene andere middelen bestaan, dan die, door den Direkteur-Generaal van financiën aangewezen, namelijk, uitzending van muntspeciën, stortingen door de faktorij in zilver en verkoop van wissels op het ministerie van koloniën of op de Handelmaatschappij. Tegen deze middelen kunnen geene bedenkingen bestaan, zoolang de daardoor te verkrijgen gelden uit de waarde der naar Nederland te zenden Gouvernements-produkten kunnen worden gedekt.

Er is nog één punt der oorspronkelijke voorstellen van den Direkteur-Generaal van financiën, dat eenige toelichting vereischt, namelijk dat, betrekking hebbende tot de bevoegdheid om, des verkiezende, ook te kunnen betalen met zilver vertegenwoordigend papier. Dit voorstel stond in verband met dat, om de Javasche bank voor rekening van het Gouvernement over te nemen en te doen administreren, van welk denkbeeld nader, ten gevolge van gegronde bedenkingen, afgezien zijnde, het bankpapier als betalings-middel niet verder in aanmerking is gekomen. Daar bankpapier evenwel in wandeling en in algemeen gebruik is, schoon niet tegen zilver verwisselbaar, zal daaromtrent bij herstel eener zilver-cirkulatie eene bepaling worden vereischt.

Geen bezwaar bestaat er, dat het in omloop blijve, mits het elk oogenblik tegen zilver kan worden verwisseld, daar het, zonder dat, op den wezenlijken geldsomloop denzelfden nadeeligen invloed zou oefenen, als alle andere gedepreciëerde munten.

Nogtans behoeft er geene vrees te bestaan, dat de Javasche bank niet weer zou voldoen aan de op haar rustende verpligtingen, omdat, door het herstel der zilver-circulatie, de oorzaak zal ophouden, die tot staking van hare verwisselingen heeft geleid. Door dat herstel weder in staat gesteld om hare werkzaamheden op eenen soliden grond te hervatten, zal zij ten allen tijde haar papier tegen specie kunnen inruilen.

Alsdan zal het gerust bij 's lands kassen kunnen worden aangenomen, al

was het dan maar alleen om het nut, dat het onder die omstandigheden aan den handel en de omzetting van kapitaal kan en moet bewijzen, in de hand te werken. Als vaste regel zal echter gesteld moeten worden, dat het bankpapier bij 's lands kassen niet meer ontvangbaar zal wezen, van het oogenblik, dat het tegen zilver niet meer in te wisselen zal zijn, zullende in dat geval de bank verpligt zijn hare zaken te vereffenen.

Thans zal ik nog een oogenblik stil staan bij een paar bedenkingen, welke zouden kunnen gemaakt worden tegen de verwezenlijking van het door mij voorgestelde doel.

De eerste is gelegen in het denkbeeld dat, uit hier en daar in de gewisselde stukken voorkomende zinsneden, kan opgemaakt worden, alsof tot herstel van den deugdelijken geldsomloop in Indië opofferingen van den kant van het vaderland zouden worden gevorderd.

Dit denkbeeld steunt nagenoeg op eene geheel verkeerde opvatting of een verkeerd gebruik van woorden. Tot uitvoering van den gewenschten maatregel zijn, het is waar, twintig millioenen gulden noodig, die in het vaderland zullen moeten worden gevonden; maar daar deze gelden op eene voordeelige en, voor zooveel dit van staatsschulden kan gezegd worden, zekere wijze geplaatst zullen worden, zoo zal hierin wel geen kenmerk van opoffering te vinden zijn. Ook de waarborg, welken de geldschieters welligt van den staat zullen vorderen, kan als zoodanig niet worden beschouwd. Waren de overzeesche bezittingen aan te merken als een vreemde staat, voor welke voorschotten, ter verkrijging van een min of meer onzeker gewin, worden gevraagd, dan zeker zou zulk een waarborg geacht kunnen worden eene opoffering te zijn; maar dit is het geval niet. De Indische bezittingen het eigendom zijnde van den Staat, heeft het rijk bij haren voorspoed en bloei hetzelfde belang, als ieder eigenaar om zijn eigendom in eenen voordeeligen en winstgevenden staat te houden. Verwaarloost hij het, zoo handelt hij als een dwaas; maar niemand zal ook buitengewone uitgaven om het te benuttigen, opofferingen noemen. In den laatsten zin is deze redenering op Nederlandsch Indië als Nederlandsche bezitting toepasselijk. Van het uiterste belang is het voor het rijk, aan die heerlijke bezittingen de zorgen en kosten te wijden, welke de middelen opleveren, om bij voortduring de rijke en toenemende vruchten, die zij voortbrengen en beloven, te ontwikkelen en te blijven genieten.

Thans worden die vruchten, ten gevolge der ongelegenheden waarin Indië verkeert, noch geheel door het rijk, noch door zijne ingezetenen genoten, omdat een gedeelte van het batig saldo, dat aan het rijk toekomt, kan gezegd worden in 's lands kassen in Indië nutteloos en onovermaakbaar in koper te berusten, terwijl overwinsten en kapitalen aan partikulieren behoorende, buiten hunne beschikking blijven, uithoofde van het groote verlies, dat aan het remitteren verbonden is.

Alle deze zoo nadeelige uitwerkingen van den bestaanden geldsomloop zullen ophouden, wanneer de krachtige door mij voorgestelde maatregelen tot stand komen; en wil men dan de daartoe aan te wenden midde-

len nog opofferingen noemen, zoo zullen deze ruim vergoed worden door de te verkrijgen resultaten.

De tweede door mij bedoelde bedenking is die, welke welligt zal schijnen gevonden te worden in eene plotselinge herstelling van munten op hoogere waarden, dan zij gedurende eenige jaren hebben gehad. Men zou namelijk kunnen beweren, dat, zoo al aan zoodanig herstel aanzienlijke voordeelen verbonden zijn, het zich ook in vele gevallen schadelijk kan doen gevoelen. Men stelt zich toch voor transaktiën in gedeprecieerd bankpapier aangegaan, die in zilver zouden moeten worden afgelost, of de huur voor vele jaren van landen, welker inkomsten bij voortduring in duiten zullen bestaan, terwijl de huurprijs, in bankpapier met die duiten in verhouding staande geregeld, nader in zilver zal kunnen worden ingevorderd.

Wat de eerstgemelde transaktie betreft, kan er mijns inziens geen bezwaar bestaan, omdat daar het door de plaats grijpende omstandigheden gedaalde bankpapier, gelijk boven is aangemerkt, met de herstelling der zilver-cirkulatie ook zijne verwisselbaarheid terug zal bekomen, de aflossing zonder eenig verlies zal plaats hebben.

In het geval van huur van landen op lange termijnen, zou welligt verlies kunnen geleden worden, maar dit kan niet dan zeer zeldzaam zijn, omdat de stand van den geldsomloop niet lang genoeg heeft geduurd, om het gedeprecieerde, zilver vertegenwoordigend papier tot maatstaf te hebben gemaakt van aangegane transaktiën. Die depreciatie rekent toch niet verder dan van af het oogenblik, dat de bank heeft opgehouden hare biljetten te verzilveren en dit heeft eerst plaats gehad in 1841. Tot op dat tijdstip was het bankpapier aan den zilveren standaard gelijk, en kan, bij het aangaan van overeenkomsten geene andere berekening van waarde zijn gevolgd, dan naar den zilveren gulden. Eerst na de staking der verwisselingen is het bankpapier gedeprecieerd, en is de bankgulden gelijk geworden aan den zoogenaamden koperen-zilveren gulden van 120 duiten. Toen eerst kon, bij het aangaan van geldelijke verpligtingen, de depreciatie, of liever de geheele verdwijning van het zilver als betaalmiddel uit de cirkulatie, in aanmerking komen en de voldoening in bankpapier of koper, tegen zooveel dit nominaal bedroeg, bedongen worden.

Maar dit is, over het algemeen genomen, het geval niet geweest. De meeste, zoo niet alle transaktiën zijn nog dagelijks in zilveren specie opvorderbaar en bepalen den prijs in kopergeld; maar zelden is in de kontrakten van bankpapier melding gemaakt, gelijk dan ook niet lang geleden door verschillende partijen klinkende munt is gevorderd. Hieruit kan men afleiden, hoe gevaarlijk de toestand van alle debiteuren hier te lande thans is, latende het zich aanzien, dat, zoo geene zilver-cirkulatie wordt hersteld, vele en vooral de lang gevestigde schulden in zilver zullen worden teruggevorderd, hetwelk noodwendig de ondergang van velen ten gevolge zal hebben.

Het voorbeeld overigens van enkele dwazen, die zich onder de tegen-

woordige omstandigheden op lange termijnen tot iets verbinden, dat niet dan met waarschijnlijk verlies na te komen is, moet hier niets afdoen en eenen maatregel niet hinderlijk zijn, die voor het algemeen voordeelig werken zal en daarom zoo algemeen en dringend wordt gewenscht.

In zeker opzigt verkeert de Indische Maatschappij met betrekking tot de behandelde bedenking in gelijken staat, als waarin Engeland zich in 1821 bevond, door de herstelling der waarde van het bankpapier, hetwelk tot dit tijdstip met een aanzienlijk verlies in omloop was geweest. Die maatregel kostte, het is zoo, aan velen aanmerkelijke schade, maar desniettegenstaande werd hij tot stand gebragt, om het belang, dat de geheele natie er bij had en dat zich spoedig aan de vernieuwde veerkracht, die handel en nijverheid daardoor ontvingen, deed kennen.

Tot het slot van mijn schrijven gekomen, heb ik de eer Uwe Excellentie te verzoeken, Zijne Majesteit den Koning den toestand open te leggen waarin Indië zich ten opzigte der geld-cirkulatie en der betalingsmiddelen bevindt, zoo als die in deze en de begeleidende schrifturen in alle bijzonderheden is uiteengezet, en, naar aanleiding der bijgebragte gronden, Zijne Majesteit in overweging te geven om magtiging te verleenen:

1°. Tot herstel in Indië van een', op gezonde beginselen rustenden geldsomloop, uit zilveren en gouden muntspeciën bestaande; met koper als scheids- of pasmunt, zoo veel als noodig;

2°. Tot het kwijten voortaan van alle Gouvernements-transaktiën, betalingen en ontvangsten in zilvergeld, met bevoegdheid nogtans om, tot tijd en wijle de zilver-cirkulatie geheel zal zijn hersteld, betalingen of ontvangsten, vijf of tien gulden niet te boven gaande, te doen in kopergeld in de verhouding van 120 duiten de gulden en om na dat herstel te bepalen, dat dan koper niet meer zal worden ontvangen voor betalingen minder bedragende dan één gulden;

3°. Tot herleiding tot dien maatstaf van alle betalingen, welke als nu door het Gouvernement verschuldigd of bedongen zijn, daaronder speciaal die der produkten;

4°. Tot het vaststellen in zilver voor derzelver nominaal bedrag van alle betalingen, welke oorspronkelijk in zilver aangegaan en bepaald zijnde, later voor de helft of twee derde in koper zijn voldaan;

5°. Tot het heffen voortaan in zilver van alle direkte en indirekte belastingen, onverschillig of zij thans geheel of gedeeltelijk in zilver worden voldaan;

6°. Tot intrekking van zooveel millioenen kopergeld als blijken zal meer in omloop te zijn, dan de cirkulatie voor scheids- of pasmunt behoeft, wordende de hoeveelheid daarvan berekend op ƒ 24,000,000 à 100 duiten, behalve 6,000,000 koper representerend papier;

7°. Tot het in staat stellen van het bestuur in Indië, om deze maatregelen tot stand te brengen, door de uitzending van 20 millioenen guldens aan gouden en zilveren specie, op te nemen door eene leening ten laste der overzeesche bezittingen, waarvan, ter vermijding van onkosten en gevaar van

verzenden, een gedeelte van deze tot vijf millioen verkrijgbaar kan worden gesteld in wissels, af te geven op het Ministerie van Koloniën of op de Nederlandsche Handel-maatschappij, tegen eenen in Indië te bepalen koers;

8°. Tot bepaling, dat voortaan in het jaarlijksch tekort der Indische administratie zal worden voorzien, door uitzending van zilveren en gouden specie, door het openstellen van een krediet, bij voorbeeld, van twee millioen voor de afgifte van wissels, en door stortingen der factory der Nederlandsche Handel-maatschappij in Indië in zilveren munt;

9°. Tot het versmelten tot staven van het buiten omloop gehouden en ingewisselde koper, om daarna op de meest voordeelige wijze van de hand te worden gezet, en te strekken in mindering van de aantegane of andere koloniale schulden.

Mogt er nu aan mijn, in dezen brief, ontwikkeld vertoog, de vereischte volledigheid ontbreken, zoo neem ik de vrijheid Uwe Excellentie te verzoeken, dit te willen aanvullen uit de stukken dezen vergezellende.

Ik hoop en vlei mij, dat daarin alles gevonden zal worden, wat noodig is om tot eene beslissing te komen. Het geldt hier veelal waarheden, die in de Europesche huishoudingen zelve geen punten van verschil meer opleveren, en wat de daadzaken betreft, zijn zij te sprekend in de hoog gerezen agio en wisselkoers en de daaruit voortgesprotene verhooging van alle prijzen, dan dat eenige andere toelichting zou worden vereischt. Op de noodzakelijkheid van het herstel wordt van alle kanten aangedrongen. De belangen van het Vaderland vorderen het niet minder, dan die van deszelfs Indische bezittingen. Het zij mij nu vergund, dezen te eindigen met de voorstelling der uit dat herstel te verkrijgen voordeelen, in mijne nota van October 1843 voorkomende.

In de eerste plaats zullen 's lands inkomsten bepaald en verzekerd worden en ophouden in eene munt voldaan te worden, waarvan de waarde bij het Gouvernement niet dan door willekeurige bepaling stand kan houden. 's Lands belang zal dan niet langer medebrengen een stelsel te handhaven, welks regtmatigheid, niet zonder grond, in twijfel wordt getrokken.

Het cijfer der uitgaven zal door betalingen in zilver aanmerkelijk worden verminderd, vermits de betaling der produkten, voor welke thans ƒ 30,000,000 wordt besteed, minstens 25 pCt., volgens mijne laatste voorstellen 16⅔ pCt., minder zal vorderen.

Orde en regelmaat zullen in de financiën worden bevorderd, doordien men zal ophouden ongelijke waarden op te tellen en tot cijfers te komen, welke geenen wezenlijken stand van zaken kunnen aantoonen.

De, door gebrek aan zilveren munt en remises, kwijnende en afnemende partikuliere handel, speciaal met het Moederland, zal herleven, doordien de uitgezonden waren zullen kunnen worden voldaan.

De koloniale overwinsten, thans in derzelver loop gestremd, zullen het Moederland in ruimere mate toevloeijen.

De inlandsche handel zal eenen nieuwen prikkel ontvangen, want het

lijdt geen twijfel, dat ook deze door het in minachting vervallen betalingsmiddel is afgenomen en belemmerd.

Ons politiek aanzien onder den inlander zal er bij winnen. Men mag het zich toch niet verbergen, dat de betalingen aan de inlandsche hoofden en vooral aan vorsten, hetzij tot vergoeding van afgestane regten en inkomsten, hetzij als onderhoud en bezoldigingen, hun tegen hunnen zin word n opgedrongen in eene munt, waarvan zij voor eenigzins aanzienlijke uitgaven geen gebruik kunnen maken, en waarmede zij weten, dat het Gouvernement zelf voor zijn ontvangsten geen algemeen genoegen neemt.

Het vertrouwen, eindelijk, de welvaart, de tevredenheid onder de ingezetenen en 's lands dienaren zullen zoodanig opgewekt en geschraagd zijn, dat alle maatregelen van het bestuur er door zullen worden bevorderd, en ieder lid der maatschappij met nieuwe lust zal arbeiden, zoowel in zijn individuëel belang, als in dat dezer bezittingen en van het Moederland.



Maandelijksch overzigt der Indische letterkunde.



Eenige beschouwingen over koloniale aangelegenheden, door Mr. J. F. W. VAN NES, oud raad van Indië enz. 's Gravenhage 1848.

Eenige denkbeelden over den verkoop van landerijen op Java, door Mr. J. F. W. VAN NES, oud raad van Neêrlandsch Indië enz. 's Gravenhage 1848.

Over grondeigendom en landverkoop op Java, door Mr. J. F. W. VAN NES, oud raad van Indië enz. Naar aanleiding van de nota van den heer Mr. SLOET TOT OLDHUIS en de beantwoording daarvan door Z. Exc. den Minister van Koloniën. 's Gravenhage 1849.

Vervolg op eenige beschouwingen over koloniale aangelegenheden, door Mr. J. F. W. VAN NES, oud lid van den raad van Nederlandsch Indië enz. 's Gravenhage 1849.

Gedurende den tijd, dien hij in het Vaderland doorbragt, heeft de heer Mr. J. F. W. VAN NES de brochures uitgegeven, waarvan wij de titels zoo even vermeldden. Misschien komt het vreemd voor, dat wij er thans een overzigt van geven, nu het reeds eenigen tijd is geleden, sedert ze het licht hebben gezien. En toch ligt de reden voor de hand. Al wat de schrijver in 1848 en 1849 heeft geschreven en publiek gemaakt, heeft thans een hooger gewigt. Immers de Minister van Koloniën heeft, door hem een jaar later tot vice-president van den raad van Indië te benoemen, de beginselen gehuldigd, die in deze geschriften worden gepredikt. En bovendien oefent de heer VAN NES, nu hij weder op het staatstooneel is verschenen, door de hooge betrekking die hij bekleedt, op den toestand van Nederlandsch Indië eenen krachtigen invloed uit.

Wel schreef hij in 1848: „Eenmaal de dienst van het Gouvernement verlaten hebbende, verlang ik dezelve niet meer in te treden, en er is geene plaatsbediening, van welke eminentie ook, welke mij zoude kunnen uitlokken, om mijne, van het gewoel der wereld verwijderde haardstede daarvoor te verlaten, of daartegen te verwisselen." *)

Maar de omstandigheden zijn sedert dien tijd veranderd, althans de schrijver dezer woorden is in 1850 tot vice-president van den raad van Nederlandsch Indië benoemd en bevindt zich, in die eminente betrekking, thans weder in Indië. De meeningen en beginselen, die hij in zijne geschriften, kort voor deze benoeming, heeft nedergelegd, zijn dus van te meer gewigt, omdat ze niet het gevoelen zijn van een bijzonder persoon, maar van een man, die door zijne positie een aanzienlijk gewigt legt in de weegschaal, die het lot van Indië regelt. Dit heeft ons doen besluiten,

*) Zie blz. 4 der eerste brochure.

om niet alleen de brochure, ofschoon twee jaar geleden reeds uitgegeven, als nog in ons „Maandelijksch overzigt" aan te kondigen, maar ook om er gedurig op terug te komen en ons op menige bladzijde te beroepen, als getuige voor de deugdelijkheid der beginselen, die wij prediken. Immers, ofschoon er natuurlijk wel het een en ander is, waarin de heer VAN NES van onze zienswijze verschilt, treffen wij in de door hem gepubliceerde geschriften zoo veel aan, 't welk sedert lang in dit Tijdschrift is voorgestaan en verdedigd, dat wij ons verheugden, toen hij tot de hooge betrekking werd geroepen, welke hij thans bekleedt. Zoo schreven wij onder anderen, toen het berigt zijner benoeming ons bekend werd: „De benoeming van den heer VAN NES is, in zeker opzigt, van groote beteekenis. Hij behoorde, gedurende het ministerie van den heer J. C. BAUD, en vooral onder het bestuur van den heer ROCHUSSEN, tot de oppositie in den raad van Indië. Bekend zijn de vele oneenigheden, ook over beginselen, die in den boezem van den raad, tusschen den toenmaligen vicepresident jhr. J. C. REIJNST (den krachtigsten voorstander der autocratie van den minister J. C. BAUD) en den heer VAN NES hebben plaats gehad. Bekend is de tegenzin, dien de heer VAN NES altoos betoond heeft tegen de handelwijze en den beklagenswaardigen invloed van den algemeenen sekretaris Mr. C. VISSCHER. Uit dit oogpunt beschouwd, mogen wij dus zijne benoeming aanmerken als van groote beteekenis, in zekeren zin als het programma van den beteren weg, dien de nieuwe Gouverneur-Generaal van den aanvang af denkt in te slaan. Daarom verheugen wij ons in deze benoeming. Wij hopen, dat de heer VAN NES in vele opzigten dezelfde zal blijven, die hij was voor hij Indië verliet, dezelfde, dien hij zich betoond heeft, toen hij de beginselen van den heer BAUD bestreed. En ofschoon wij van hem verschillen in zijne beschouwingen van het partikulier landbezit en de landverhuringen op Java, houden wij ons toch verzekerd, dat hij, ook in deze hooge betrekking, billijkheid en regtvaardigheid ten opzigte der industriële ondernemingen, nimmer uit het oog zal verliezen."

De eerste aanleiding om deze brochures uit te geven, vond de heer VAN NES, volgens zijne verklaring in het voorwoord van het eerste geschrift, in de omstandigheid, „dat in den tegenwoordigen tijd de algemeene belangstelling in onze Oost-Indische bezittingen grooter is dan vroeger en dat ook *nu*, meer dan ooit, het gebrek gevoeld wordt aan op waarheid en ondervinding gegronde bescheiden." Aan deze beide omstandigheden schrijft hij de gunstige ontvangst toe van eenige door hem in onderscheiden dagbladen, voornamelijk het *Amsterdamsche Handelsblad*, geplaatste, „vlugtige denkbeelden over Javasche aangelegenheden," en de vele uitnoodigingen die hij sedert ontving, om dien weg te blijven bewandelen. Om nu meer orde en regel in de behandeling van de onderwerpen in acht te kunnen nemen, heeft hij al die verspreide artikelen verzameld, verbeterd en aanzienlijk vermeerderd, en in ééne brochure uitgegeven onder den titel van „Eenige beschouwingen over koloniale aangelegenheden."

De tweede brochure, „Eenige denkbeelden over den verkoop van lan-

derijen op Java" werd geschreven naar aanleiding van een werkje van den heer F. C. J. VAN SWIETEN, getiteld: „De verkoop van landerijen op Java verdedigd tegen W. L. DE STURLER, of antwoord op de vlugtige aanteekeningen van de beschouwingen over Nederlandsch Indië." De bekende beginselen van den heer VAN NES omtrent het verkoopen van landen op Java, worden in dit geschrift ontwikkeld. Op de volgende wijze verhaalt hij de beweegredenen, die hem tot de uitgave hebben genoopt: „Toen mij onlangs de brochure van den heer VAN SWIETEN in handen viel, kon ik mijnen lust niet weerhouden, om daarmede bekend te worden, en de daarin voorkomende beginselen aan mijne ondervinding te toetsen; hoezeer ik, te oordeelen naar de uiterlijke waarde, welke het Gouvernement daaraan gehecht heeft, mijne kennis en ervaring op zeer lagen prijs moet stellen. Ik zal toch wel de eerste zijn der leden van den raad van Neêrlandsch Indië, welke sedert het jaar 1816 zijn afgetreden en gepensioneerd, die in eenen diensttijd van drie en twintig jaren niet het geringste blijk van tevredenheid over zijne burgerlijke diensten heeft mogen ondervinden. En ik acht mij dan ook daarom verpligt, mij op eenigerlei wijze aan mijne landgenooten te doen kennen, ten einde bij hen het denkbeeld niet te doen ontstaan, dat ik mij gedurende dien diensttijd zou onledig gehouden hebben met zaken, vreemd aan die waartoe ik géroepen werd. Ik zal daarom trachten op eene gematigde wijze van tijd tot tijd mijne beschouwingen en beoordeelingen over zaken, rakende de belangen van Nederlandsch Indië, te ontvouwen en door middel van de drukpers mede te deelen, en, is het mij mogelijk, de reeds bij herhaling doch meestal vruchteloos gegeven wenken, tot vermeerdering en verbetering van kultures, vermeerdering van inkomsten, bezuiniging van verschillende uitgaven, in een nieuw kleed te voorschijn te brengen, en om ook bij gelegenheid mijne gevoelens te uiten over de wijze, waarop onze bezittingen aldaar bestuurd worden, met aantooning hoe dikwerf op Java de goede uitvoering der wettelijke bepalingen door het personeel wordt tegengewerkt, ten einde langs dien weg mijne beginselen en mijne kennis van zaken aldaar aan de beoordeeling van het publiek te onderwerpen, en zoodoende misschien nog nuttig aan mijn vaderland te zijn."

De bekende nota van den heer SLOET TOT OLDHUIS gaf den heer VAN NES aanleiding tot het schrijven van zijne derde brochure, getiteld „Over grondeigendom en landverkoop op Java." Hij onderzoekt in de eerste plaats, „aan wien het regt van *landeigendom* op Java toekomt; in de tweede plaats behandelt hij één voor één de argumenten en redeneringen, waarop het voorstel in de nota van den heer SLOET voorkomende, is gebouwd; in de derde plaats levert hij eene beschouwing van de „mededeeling," die de Minister van Koloniën G. L. BAUD den 14 Maart 1849 in de Tweede Kamer heeft gedaan, in antwoord op de nota van den heer SLOET; in de vierde plaats deelt hij zijne denkbeelden mede over den verhuur van dorpen in de Vorstenlanden van Java; en eindelijk besluit hij met een nawoord, waarin hij zich voornamelijk tegen den schijn van inconsequentie

hier te laten volgen: „Gedurende de eerste vijf of zes maanden (van het bestuur van den heer ROCHUSSEN) was aan den schrijver van het Tijdschrift voor Nederlandsch Indië het vooruitzigt gegeven op meer liberale beginselen, ten aanzien der vrijheid van drukpers in vakken van wetenschap *); maar dit verviel weldra weder geheel, en wel naar aanleiding eener memorie, waarin onder anderen de *vrije drukpers* en de *vrije drukkerij* als synonima gebezigd werden; doch welk stuk alleen door den echten dompergeest, die den schrijver bezielde, als een staatsstuk werd aangenomen, waarnaar men zich regelde †).

„En landgenooten! hierin ligt de oorzaak en hieraan alleen moet het toegeschreven worden, dat er in ons Vaderland zoo weinig in het licht verschijnt, waardoor kennis van onze O. I. bezittingen kan verkregen worden. En niet alleen, dat er niet mag geschreven worden, omdat de drukpers op Java niet vrij is, — het middel wordt daarenboven den ambtenaar ontnomen, om zulks in het Vaderland te kunnen doen; want hij mag niet in het bezit zijn van afschriften van stukken, welke eenmaal bij het Gouvernement zijn ingediend; ja, wat meer is, hij mag de afschriften van de stukken, door hem zelven geschreven, niet als zijn eigendom behouden. Zoo toch heeft men mij, als commissaris des Gouvernements aan de hoven Soerakarta en Djokjokarta, geweigerd mijne eigene schrifturen, niettegenstaande de originalen in het archief des Gouvernements aanwezig waren, te mogen behouden, waardoor ik ten eenenmale in de onmogelijkheid gesteld ben, mij, des noodig, te verantwoorden.

„Hierop kan nagezien worden het besluit, te dien aanzien door het vorig ministerie geprovoceerd, waarbij de verklaring onder eede kan gevorderd worden, dat men geene stukken onder zich heeft.

„Men verkeere niet in het denkbeeld, dat er gebrek op Java is aan bekwame en kundige mannen, om de wezenlijke en ware belangen, den waren toestand van zaken en de noodzakelijke punten van hervorming aan te wijzen. Het zou ons Vaderland tot eer zijn, en ons in het oog van onze buitenlandsche naburen tot een hooger standpunt verheffen, wanneer het aan mannen op Java, als Mr. P. MIJER, baron VAN HOËVELL, Dr. S. A. BUDDINGH, Generaal-Majoor MICHIELS, en den Direkteur der middelen LAUNY, en eenige weinige anderen geoorloofd was, hunne pennen te gebruiken, om over verschillende takken der Javasche huishouding en administratie hunne gevoelens te openbaren en in het licht te geven, zonder gevaar te loopen, dat eene ministeriële afkeuring hen voor altijd tot *stilzwijgen* doemde.

„Het is thans meer dan tijd, dat er gedacht worde, om het kwaad uit

*) De vooruitzigten, waarvan de heer VAN NES hier spreekt, zijn waarschijnlijk die, welke ik heb medegedeeld in een artikel: „Het Tijdschrift voor Nederlandsch Indië, in zijnen oorsprong, lotgevallen en tegenwoordige strekking geschetst," voorkomende in dit Tijdschrift, jaargang 1849 I. blz. 83.

†) Naar 't mij voorkomt bedoelt de heer VAN NES hier een, door den heer algemeenen secretaris aan de regering ingediende memorie over de drukpers, naar aanleiding van bezwaren, die tegen haren toestand door mij waren ingebragt.

te roeijen, *en om aan een ieder op Java de vrijheid van schrijven toe te staan;* vooral daar het den Staten-Generaal moeijelijk zal zijn, om, ter gelegenheid der grondwets-herziening, de kennis der Koloniën uit zuivere en echte bronnen te verkrijgen; want, in waarheid gezegd, hoe kunnen die zuiver zijn, wanneer het zwijgen opgelegd is aan hen, die juist als zaakkundige en ervaren personen dezelve konden beoordeelen. Door wrijving van denkbeelden toch ontstaat eerst het ware licht! Wat tevens geene onverschillige zaak is, welke daardoor zal tegengegaan worden, is het schrijven van allerlei logentaal en verdichte verhalen in vreemde papieren, als in de *Singapore Free-press*, en andere van onze Fransche en Duitsche naburen."

Zelden hebben wij nog met meer kordaatheid en rondheid, maar tevens met meer warmte en hartstogtelijkheid de vrijheid van drukpers op Java zien verdedigen. De Minister van Koloniën heeft, door de benoeming van den heer VAN NES een paar jaren nadat hij deze woorden schreef, deze beginselen stilzwijgend goedgekeurd. Er valt alzoo niet aan te twijfelen, of in het aanstaande regerings-reglement zal de vrijheid van drukpers worden geproklameerd, en zal „aan ieder in Indië de vrijheid van schrijven worden toegestaan," zoo als de heer VAN NES dit heeft verlangd.

(Wordt vervolgd.)



VARIA.



Van den heer JANSEN, referendaris bij het Gouvernement van Nederlandsch Indië, ontvingen wij dezer dagen een brief, dien wij gaarne opnemen, terwijl wij aan het daarin vervatte verzoek met de meeste bereidvaardigheid voldoen.

„Na eene reis van vier en een halve maand, onlangs in het Vaderland aangekomen zijnde, gevoelde ik behoefte, mij, ten aanzien der Indische aangelegenheden, eenigermate op de hoogte te brengen, door het nalezen van de voornaamste openbare geschriften, welke gedurende die tijdsruimte het licht hadden gezien en aan de koloniale belangen gewijd waren. Onder deze behoorde ook het *Goudsch Kronijkske.*

„In n°. 80 (Donderdag 1 Mei 1851) van dat nieuwsblad, trof ik onder het opschrift: „„*het publiek maken van geheime regeringsstukken*"" een artikel aan, welks inhoud mijne aandacht bijzonder heeft tot zich getrokken, als zijnde daarbij mijn naam op eene weinig vereerende wijze gemengd in eene polemiek met het blad *de Indiër*, betrekkelijk het publiceren, in het *Tijdschrift voor Nederlandsch Indië*, van een geheim Koninklijk Besluit van 13 October 1842, La. O 9*, vaststellende eenige suppletoire punten van instruktie voor den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indië.

„Tot ondersteuning van een betoog, dat het u, ten gevolge van het Indische besluit van 8 Februarij 1848, n°. 22, niet aan toegang tot 's Gouvernements archiven zou ontbroken hebben, wordt door het *Goudsch Kronijkske* eene aanhaling gedaan uit de geschiedenis van het reeds genoemde *Tijdschrift voor Nederlandsch Indië*, voorkomende in de eerste aflevering van het Maandwerk over 1849, waarin, op blz. 54 gesproken wordt, van den last bij dat besluit aan mij opgedragen, van de wijze waarop ik mij daarvan heb gekweten, en van de welwillendheid, hulpvaardigheid en belangstelling, welke ik in de zaak zou getoond hebben. Het *Goudsch Kronijkske* wilde — zoo luidde het — den heer Hoofdkommies-Archivarius JANSEN de blaam niet aanwrijven van den heer VAN HOËVELL, tegen eed en pligt, in het bezit van een geheim stuk te hebben gesteld. „*Maar*"…. dus gaat het bewuste artikel voort, „*wordt daar, waar argeloos de goede trouw op den voorgrond staat, de voorzigtigheid wel steeds in het oog gehouden?*"

„Het is voor het doel, waarmede ik deze regelen tot u rigt, onnoodig, den indruk te beschrijven, welken deze woorden van het *Goudsch Kronijkske* op mij gemaakt hebben. De redaktie van dit blad is wel zoo goed te zeggen, dat zij mij niet van eed- en pligt-verzaking wil beschuldigen,— doch veroorlooft zich niettemin mijne voorzigtigheid in twijfel te trekken; hetgeen met andere woorden zeggen wil, dat zij het betwijfelt, of ik wel

de noodige geschiktheid bezat, om de mij opgedragen taak te volbrengen, en of ik wel het vertrouwen verdiende, hetwelk de Gouverneur en de Algemeene Sekretaris mij waardig keurden."

„Zij bepaalt zich echter niet tot dezen twijfel; zij gaat verder en zegt, niettegenstaande zij in de voorafgaande zinsnede het denkbeeld van pligten eedverzaking ver van zich afwerpt, „ „ dat zij niet wil onderzoeken, in hoe verre de openbaarmaking in hetzelfde nommer van het *Tijdschrift voor Nederlandsch Indië* (blz. 71) van een geheim regeringsbesluit omtrent Sambas van 13 November 1838 te danken is aan de welwillende medewerking, welke de redakteur van dat Tijdschrift verklaard heeft, met betrekking tot de uitvoering van het besluit van 8 Februarij 1848 n°. 22, van den kant van den heer JANSEN ondervonden te hebben.""

„In deze krenkende veronderstelling vind ik aanleiding, om mij langs dezen weg tot u te wenden. Het strekt der redaktie van het *Goudsch Kronijkske* tot oneer en zij verzaakt de beginselen welke zij de hare noemt, door, zonder eenigen grond en dus, zoo het schijnt, uit loutere zucht tot lasteren, in het openbaar van ontrouw te verdenken eenen ambtenaar, die er zich op beroemen kan, gedurende de dertien jaren welke hij het Gouvernement in Oost-Indiën diende, steeds in den ruimsten zin zijn pligt betracht en zich het vertrouwen waardig gemaakt te hebben, dat hem immer in volle mate is geschonken.

„Voor Indië acht ik het overbodig, tegen de valsche aantijgingen van het *Goudsch Kronijkske* op te komen. Ik durf gelooven, dat men mij daar genoeg kent, om overtuigd te zijn, dat eene daad als die, van welke dit blad mij verdacht houdt, eene daad van ontrouw jegens het Gouvernement, nimmer door mij is of zou kunnen worden gepleegd. Er is mij daarentegen veel aan gelegen, voor het Vaderland mij te zuiveren van den blaam, welke zoo onverdiend en zoo kwaadaardig door het *Goudsch Kronijkske* op mijnen goeden naam is geworpen.

„Was het mij een genoegen, ten gevolge van het besluit van 8 Februarij 1848 n°. 22, in de gelegenheid gesteld te zijn, u van mijne welwillendheid, hulpvaardigheid en belangstelling in de uitvoering van die beschikking eenig blijk te geven, — ik mag er niet aan twijfelen, of het zal voor u evenzeer een genoegen zijn, te voldoen aan mijnen wensch, om in het bezit gesteld te worden van eenig bewijs, dat die welwillendheid, die hulpvaardigheid en die belangstelling nimmer met verzaking van mijnen pligt als ambtenaar is vergezeld geweest, en dat mitsdien, *niet aan mijne hulp of tusschenkomst te danken is, de openbaarmaking door u van eenig geheim stuk, behoorende tot de archieven van het Gouvernement van Nederlandsch Indië.*

„In het vertrouwen, dat gij u zult willen beijveren, om op de meest bevredigende wijze, aan den in dezen ter wille van mijnen goeden naam uitgedrukten wensch te voldoen, heb ik de eer enz."

ARNHEM, JANSEN.
15 Oct. 1851.

Gaarne verklaart de redakteur van dit Tijdschrift, dat de heer JANSEN hem nimmer eenig geheim stuk, behoorende tot de archieven van het Gouvernement van Nederlandsch Indië heeft ter hand gesteld; en dat het niet aan de hulp en tusschenkomst van dien ambtenaar, noch direkt noch indirekt, te danken is, wanneer dergelijke stukken in dit Tijdschrift zijn opgenomen. Maar is zulk eene verklaring eigenlijk niet overbodig? Waar zou het toch heen, indien een eerlijk man zich moest storen aan elke interpellatie van den eersten den besten, die goed vindt, om, gedekt door het schild der naamloosheid, kwaad te spreken en te lasteren? Wij althans, die, èn in het artikel, waarvan de heer JANSEN spreekt, èn in zoo menig ander nommer van dat blad, gedurig bloot staan aan den smaad en de verguizing van menschen, die den moed niet hebben met open visier hunne schimpredenen uit te spreken, wij beantwoorden hen niet. Mihi .....

Parca non mendax dedit, et malignum
Spernere vulgus.

De feiten, die in de laatste jaren zijn aan 't licht gekomen, schijnen ook eindelijk het Gouvernement, of liever den onlangs afgetreden Gouverneur-Generaal ROCHUSSEN, van de noodzakelijkheid overtuigd te hebben, dat in den toestand der Javaansche bevolking, in een groot gedeelte van het eiland, verandering moet gebragt worden. De sigtbare verarming van de landbouwende klasse, vooral in midden-Java, de bijna periodiek terugkeerende hongersnooden, de epidemiën, die zoo dikwerf en zoo vreesselijk hebben gewoed, de emigratiën van tienduizenden en honderdduizenden, — al die verschijnselen, nog onlangs door Dr. W. BOSCH met onverbiddelijke cijfers, op officiële statistieke opgaven gegrond, in een helder licht geplaatst, schijnen ten laatste ook voor hen, die tot dusverre niet wilden zien, het ontkennen onmogelijk te maken.

Zoo meenen wij daarvan de sporen ook te ontdekken in het besluit van 8 April 1851, waarbij, voor de kontinuatie van suikerkontrakten, die gedeeltelijk vrije beschikking over hun produkt hebben, nieuwe bepalingen zijn voorgeschreven. Het schijnt echter, dat men, om het stelsel te redden, nu het onmogelijke van de bevolking niet langer gevorderd kan worden, het onmogelijke van de kontraktanten verlangt. Wij zullen daarvan een enkel voorbeeld bijbrengen.

In art. 1 wordt bepaald: „het Gouvernement zal jaarlijks, gedurende een tijdvak van *tien* jaren, ten behoeve van den kontraktant ter andere zijde, met suikerriet doen beplanten eene uitgestrektheid van ..... bouws à 500 □ roeden ieder. Het Gouvernement behoudt zich voor om den boven bedoelden aanplant te kunnen verminderen, bijaldien bevonden wordt dat de bevolking niet toereikende is, het getal bouws met suikerriet te beplanten. De kontraktant ter andere zijde verklaart hiermede genoegen te nemen, zonder deswege op eenige schadevergoeding aanspraak te kunnen maken." In art. 5 wordt voorgeschreven: „Het niet slagen der sui-

kerrietvelden, ten behoeve van den kontraktant ter andere zijde beplant, of rampen van hooger hand, geven hem geen regt op schadeloosstelling." Art. 18 luidt aldus: „Het Gouvernement is geregtigd, van het aannemen der door den kontraktant ter andere zijde te leveren suiker geheel of gedeeltelijk af te zien, mits zich deswege bij den aanvang van elk jaar verklarende."

Ziedaar vele bepalingen, die het Gouvernement in de gelegenheid stellen, om, zonder aan zijne verpligtingen jegens de kontraktanten te kort te schieten, de bevolking, waar zij bezwaard is, te kunnen ontlasten of om, waar zij door hongersnood, epidemie of emigratie verdwijnt, geen suikerriet meer te laten planten zonder aan den kontraktant schadevergoeding te moeten geven. Maar het Gouvernement heeft nog meer gedaan; het heeft zich het regt voorbehouden, om in ieder geval, al is er ook niet geplant of slecht geplant, en al is ook het plantsoen niet geslaagd, van den kontraktant het leveren van suiker te vorderen; het heeft het regt bewaard, om te maaijen waar het niet gezaaid heeft. Luister slechts naar art. 26. „Wanneer bij sluiting van den oogst blijkt, dat de als minimum gestelde hoeveelheid van 23 pikols per bouw, hetzij door ontoereikendheid van het produkt, hetzij om andere redenen, niet is afgeleverd, is de kontraktant ter andere zijde verpligt, ieder ontbrekende pikol suiker in geld te vergoeden, berekend naar den hoogsten marktprijs op bovengemeld tijdstip."

De heer M. J. SENN VAN BASEL, die onlangs uit de dienst is ontslagen, omdat hij zich in een rekwest tot den Koning had gewend, heeft ons den hieronder volgenden brief toegezonden, door hem aan den algemeenen Sekretaris te Batavia geschreven. Wij nemen dien in ons Tijdschrift op om twee redenen. De eerste is dewijl men daaruit zien kan, van welken aard de schrifturen over publieke belangen zijn, die de heer SENN VAN BASEL van tijd tot tijd aan den Koning en de regering in Nederlandsch Indië heeft aangeboden. Maar in de tweede plaats en wel voornamelijk, omdat deze brief kan dienen ter waardering van het antwoord, dezer dagen door den Minister van buitenlandsche zaken gegeven aan de kommissie van rapporteurs over het 3de hoofdstuk der staatsbegrooting. De kommissie had namelijk op nieuw de aandacht der regering op onze betrekkingen met China gevestigd. „Is men" vroeg zij „er reeds in geslaagd, om, behalve te Canton, in eene of meer der thans voor den vreemden handel opengestelde zeehavens van dat rijk, Nederlandsche konsuls te vestigen, of worden daar onze belangen voortdurend alleen door Engelschen of Noord-Amerikanen voorgestaan?" De minister antwoordde daarop: „De betrekkingen met China blijven voortdurend een onderwerp van de aandacht der regering. In de havens Shanghai en Amoy zijn respektivelijk tot Nederlandsche vicekonsuls benoemd, de heeren THOMAS CLAY BEALE en JAMES TAIT, beiden leden van Engelsche, te dier plaatse gevestigde handels-huizen. Hunne benoeming heeft plaats gehad op de voorstellen van den Nederlandschen

konsul te Canton en van de faktorij der Nederlandsche Handel-maatschappij te Batavia, welke beiden verklaarden, dat in die havens geene Nederlanders gevestigd waren."

En wat schrijft nu de heer VAN BASEL over deze zelfde aangelegenheid aan den algemeenen sekretaris te Batavia? Zie hier den brief.

„De Javasche Courant van laatstleden Zaturdag den 29sten Maart 1851, deelt de benoeming mede van THOMAS CLAY BEALE tot Nederlandsch vice-consul te Shanghai en van JAMES TAIT tot dezelfde betrekking te Amoy.

„Als oud Nederlandsch consul te Canton in China, stel ik nog altoos het hoogste belang in den vooruitgang van onzen handel op dat land; en daar ik er gedurende *twintig* jaar gewoond heb, ben ik in de gelegenheid geweest, om er vele menschen te leeren kennen. Hieronder behooren ook de beide benoemde vice-consuls, maar beiden leerde ik niet kennen van eene zijde, dat ik hen geschikt zoude rekenen, om eene zoo achtingwaardige betrekking te bekleeden als hun nu is opgedragen. Ik meen daarom dat op mij de zedelijke verpligting rust, om den Minister van Staat, Gouverneur-Generaal, door uwe tusschenkomst, omtrent die beide personen in te lichten, opdat zoo mogelijk 't Gouvernement en de Nederlanders, die op deze plaatsen ten handel komen, zich niet te leurgesteld mogen zien.

Afgescheiden van de stelling, dat het wenschelijk is, in China Nederlandsche onderdanen tot consuls en vice-consuls te hebben, zal het wel geen betoog behoeven, dat vreemdelingen, aan 't hoofd van vreemde handelshuizen staande, wier voornaamste tak de sluikhandel van amfioen is, de achtenswaardige betrekking van consul of vice-consul der Nederlanden niet behooren te vervullen in een land, waar het insmokkelen van dat heulsap ten strengste verboden is, en de dader bij ontdekking met den dood gestraft wordt, terwijl aan de medepligtigen de inwoning van het land wordt ontzegd.

„Bovendien vordert het belang van onzen reeds kwijnenden handel op China, dat onze handelsbelangen in dat land niet aan Britten en Amerikanen worden toevertrouwd; immers hiervan zal het gevolg zijn, dat die handel geheel te niet gaat en onze vlag geheel uit de Chinesche wateren verdwijnt.

„Persoonlijk ben ik met den heer T. C. BEALE bekend. Zijne gevoelens ten opzigte der Nederlanders zijn van dien aard, dat ze hem niet geschikt maken voor de betrekking, waarmede de Minister van Staat, Gouverneur-Generaal, hem wel heeft willen vereeren.

„'t Zij met den meesten eerbied gezegd, Nederland heeft in China geen vreemdelingen, maar Nederlanders noodig, om zijne belangen en regten bij de Chinezen voor te staan. In een Brit of Amerikaan is daartoe de geneigdheid niet te vinden. En moesten dan onze belangen al aan vreemdelingen worden toevertrouwd, dan zou ik van meening wezen, dat het nog beter was een welgezeten en eerlijken Deen die eer te doen genieten."

„Onder mededeeling enz.

SAMARANG,
4 April 1851.

M. J. SENN VAN BASEL.

In 1836 deed een Engelsch koopvaardijschip Samarang aan, alwaar ik havenmeester was. De gezagvoerder, wiens naam mij ontschoten is, verhaalde mij, dat hij van de noordkust van Nieuw-Holland kwam, en dat eenige passagiers, die bij hem aan boord waren, in de binnenlanden waren doorgedrongen en aldaar een driehonderdtal Hollanders hadden ontmoet, die in een geheel wilden staat leefden. Ik gaf aan den Gouverneur-Generaal DE EERENS kennis van 't geen ik vernomen had, maar hoorde verder niets meer van de zaak. Alleen las ik dit verhaal later in een Engelsch nieuwsblad. Waarschijnlijk gaf dit laatste wel aanleiding, dat men in het „Nederlandsch Magazijn" van 1837 bladz. 179 vindt, dat Engelsche reizigers in de Raffles-baai, op de westkust van Nieuw-Holland, in de binnenlanden, ongeveer 300 Hollanders ontmoet hebben, in beestenvellen gekleed, die tot opperhoofd hadden een afstammeling van een officier genaamd VAN BAERLE. Zij verhaalden aan de Engelsche reizigers, dat hunne voorouders ongeveer 170 jaren geleden, op de kust schipbreuk hadden geleden, waaronder zich ook tien vrouwen bevonden. Zij leefden overigens in eenen zeer verachterden toestand van beschaving. Den zondag vierden ze door zich van allen arbeid te onthouden.

Sinds zoo vele jaren is ons nu de ongelukkige toestand van deze menschen bekend, en toch zijn wij onverschillig omtrent hen gebleven. Is dat menschelijk, is dat zedelijk? Wat doet Engeland niet voor kapitein FRANKLIN en de zijnen! Wij hebben hier in Indië eene aanzienlijke zeemagt, waaronder kleine stoombooten en ligte vaartuigen — en de noordkust van Nieuw-Holland ligt zoo nabij! Alvorens maatregelen te nemen, zou men in Engeland vooraf alle mogelijke narigten dienen in te winnen.

De schepen der Oost-Indische kompagnie hadden in last, om, wanneer zij in den herfst uitzeilden, vooraf zich te verkennen aan het land *de Eendragt*, en dan naar Java te sturen. Waarschijnlijk is een dier schepen, zich zeer in lengte vergissende, des nachts op de kust van Nieuw Holland gestrand.

Van het schip *de Ridderschap*, van de kaap de Goede Hoop naar Java vertrokken, hoorde men nimmer iets. Men veronderstelde, dat het op de kust van Nieuw-Holland gestrand was. De voorouders dier ongelukkige 300 menschen kunnen echter niet tot dien bodem hebben behoord, want WILLEM DE VLAMING werd in 1696 uitgezonden, om narigt omtrent dat schip in te winnen *), en 170 jaren afgetrokken van 1836 geeft 1666, dus 30 jaren verschil.

Het doet ons nationaal karakter weinig eer aan, wanneer wij 300 landgenooten (want zij zijn onze landgenooten, hoezeer bij onderscheidene generatiën in een ander land geboren) nog langer in den ellendigen toestand

*) Toen het Fransche oorlogschip *Le Naturaliste* kapitein HAMELEN in 1810 het land *de Eendragt* aandeed, vond men bij een paal een tinnen bord liggen waarop de namen van de schepen *de Eendragt* kapt. HARTOGH anno 1616 den 26 October en *de Geelvink* kapt. VLAMING, anno 1697 den 4 Februarij te lezen stonden. Kapitein HAMELEN deed dit belangrijk opschrift weder oprigten, en voegde er bij den datum van de aankomst van *de Naturaliste*. Dit tinnen bord was in 1810 alzoo bijna twee eeuwen oud. Zie G. MOLL *De vroegere zeetogten der Nederlanders*.

Wil men overigens nog een treffend bewijs voor de noodzakelijkheid, dat aan het verlangen van den Gouverneur-Generaal wordt gevolg gegeven, maar tevens voor de waarschijnlijkheid, dat dit zonder andere middelen niet zal geschieden, dan leze men de bijdrage van den heer L. VITALIS, voorkomende in ons vorig nommer, en getiteld: „Misbruiken in de administratie op Java."



Over de pachten in het algemeen, de onzedelijkheid van sommige, en de verdrukking waaraan de overmatige misbruiken van andere de Javaansche bevolking blootstellen.



De pacht der bazars.

Van alle lasten, welke het Gouvernement de Javaansche bevolking oplegt, is die der bazars zonder twijfel de zwaarste en te gelijkertijd de kwellendste, en de voortdurende vermeerdering der misbruiken, die sinds 1821 in de pachten zijn ingeslopen, toont hoe vruchteloos al de beschermende wetten zijn, voor de heffing der voortbrengselen van verbruik afgekondigd. Het is vooral opmerkenswaardig, dat, hoe meer de wetten zijn uitgebreid door reglementen, wier doel was die misbruiken te voorkomen, des te meer deze eene geheel tegenovergestelde uitwerking hebben gehad, daar de bedoelde misbruiken, sedert dien tijd, zulk eene groote uitbreiding hebben erlangd, dat zij heden bijna geene grenzen kennen.

In 1821 beklaagde men zich reeds over de bovenmatige regten, die de Chinesche pachters van de bazars hieven. Daarom besloot men, dat, bij de aanstaande verpachting (in de residentie Cheribon), alleen als mededingers zouden worden toegelaten Javanen, door de regenten aanbevolen. Door dezen maatregel viel het Gouvernement van den Charibdis in den Scylla, want niet alleen waren de knevelarijen grooter dan onder de Chinesche pachters, door dat de Javanen de bloedverwanten of beschermelingen der regenten niet durfden aanklagen, maar er werden ook groote verliezen geleden, daar de regenten de ontvangen sommen grootendeels voor hunne feesten gebruikten.

Het was voor het Gouvernement zeer moeijelijk om deze nieuwe pachters te doen vervolgen, daar de regenten alsdan voor de regtbank hadden moeten verschijnen; daarenboven hadden de Chinezen, wier belang het was de pachten weder in handen te krijgen, dagelijks aanteekening gehouden van de regten door Javanen op verschillende bazars geheven, waarmede aan het Gouvernement bewezen werd, dat de regenten het hadden bedrogen. Er bleef dus slechts de keus over om, òf de regenten te vervolgen, òf de achterstallige sommen kwijt te schelden. Men koos het laatste, nadat men van de regenten eene verklaring had ontvangen, dat de

geheven regten beneden den pachtprijs waren gebleven, en de bazars werden op nieuw aan de Chinezen verpacht.

Toenmaals werden de regten op de voortbrengselen van verbruik op bepaalde dagen geheven, en alleen op de plaatsen, waar bazars waren, waarvan de grenzen zich uitstrekten tot op ¹/₈ mijl van de bazars. Maar langzamerhand namen de Chinesche onderpachters bezit van de wegen, die naar de grenzen der bazars leidden, waarop zij dan een regt van doortogt hieven. Een weinig later strekten zij de heffing dezer regten tot over een geheel distrikt uit, zoodat men tegenwoordig geen meester meer is in zijn eigen huis.

Indien iemand de belasting op de nijverheid, op Java bekend onder den naam van „huistaks" of „belasting op het bedrijf," betaalt, moet hij daarenboven op verschillende plaatsen aan den Chineschen pachter een regt voldoen van al hetgeen hij te huis verkoopt.

Wanneer een Europeaan, die in het binnenland eener residentie woont, kippen, rijst, groenten enz. laat koopen, houdt een Chinees (want in de binnenlanden vindt men ze overal) den voorraad aan, tot degeen, wien hij toebehoort, het regt heeft betaald, dat de Chinees vordert.

Wanneer een fabrikant in de dorpen kadjang's koopt, afkomstig van de nipa- of gebang-palmboomen, dan moet hij den Chinezen een regt betalen, wil hij niet, dat deze laatsten het vervoeren der kadjang's beletten.

Indien vrouwen uit dorpen, in welker nabijheid zich eene fabriek bevindt, des morgens zich daarheen begeven, om aan de werklieden eenig gebak te verkoopen, zamengesteld uit rijstmeel en palmsuiker, en waarvan zij ieder voor eene waarde van 20 tot 30 duiten bij zich hebben, vervolgen de Chinezen haar, tot zij ieder 4 of 6 duiten betaald hebben, en indien de fabrikant die Chinezen wilde beletten zijn eigendom te betreden, zou het Gouvernement niet nalaten, hem daarover te berispen; zoo als de ondervinding geleerd heeft in het voorbeeld van den fabrikant NETSCHER te Japara.

Ik heb op mijne rondreizen dikwijls gezien, dat de Chinezen regten hieven, die in natura voldaan moesten worden van de maïsvelden, die nog niet ingeoogst waren, doch waarvan de vruchten tot genoegzame rijpheid waren gekomen om verkocht te worden. Hetzelfde gebeurt met de andere voortbrengselen, die de inboorlingen gewoonlijk op de velden verkoopen; dus moet de landbouwer, behalve de grondbelasting voor zijne landerijen, nog een regt betalen voor den verkoop der te velde staande vruchten; terwijl de kooper, behalve de regten van doorvoer, ook nog regten moet betalen aan de bazars, waar hij zijne waren gaat verkoopen.

Ik heb in bijna alle residentiën van Java nagegaan, welke regten de Chinezen den Javaan laten betalen, en ik heb bevonden, dat de laatste *overal*, behalve de regten aan de bazars, nog doorvoerregten betaalt. Indien b. v. een Javaan, die vruchten naar de bazars eener hoofdstad brengt, door plaatsen moet trekken, waar Chinesche onderpachters gevestigd zijn, moet hij overal, waar hij deze laatsten ontmoet, doorvoerregten

betalen. Wanneer een Chinesche pachter de slagen van een weefgetouw hoort, treedt hij het huis binnen en verpligt de vrouw, die het linnen weeft, hem een regt te betalen; dit linnen, hoewel onafgewerkt, wordt door dien Chinees gestempeld; ten gevolge van dat waarmerk kan de eigenares het aan haar huis verkoopen, zonder meer te betalen; maar als zij het buitenshuis wil verkoopen, moet zij *nog bovendien* de bazarregten voldoen.

Wanneer een Javaan eene vracht veldvruchten naar den bazar voert, en hij geene duiten genoeg heeft, om hetgeen de Chinees van hem eischt te betalen, ontneemt de pachter hem een gedeelte zijner waren of een stuk kleeding of het wapen dat de Javaan bij zich draagt, ten einde tot pand of waarborg te strekken. Deze laatste voorwerpen worden na de betaling der regten teruggegeven, maar als de Chinees waren genomen heeft, behoudt hij ze in betaling. In één woord, het zijn de voorwerpen der eerste noodzakelijkheid, die de hoogste regten moeten dragen.

De Chinezen beantwoorden op eene zonderlinge wijze de vraag: waarom zij doorvoerregten heffen? Volgens hen is het, omdat zij vreezen, dat de waren onderweg in plaats van op de bazars zullen verkocht worden; en onder dit valsche voorwendsel moeten de inwoners 5 of 6 malen hoogere regten betalen, dan bij de tarieven bepaald is.

In 1837 nam het Gouvernement, overtuigd van de noodzakelijkheid om de voortteeling der geiten en schapen aan te moedigen, ten einde zooveel mogelijk het slagten van ossen en buffels te verminderen, die sedert de invoering van het nieuwe kultuurstelsel zoo noodig voor den landbouw en het vervoer der voortbrengselen zijn geworden, een besluit dd. 29 September n°. 3, betrekkelijk de pachten der bazars, waarin onder anderen gezegd wordt: „ook zijn hiervan uitgesloten de voortbrengselen van den grond, welke door den landbouwer, buiten de limiten van de bazars gelegen, verkocht worden. Voorts zijn van marktgeregtigheid vrijgesteld de bokken, schapen, geiten en herten, van welke de pachters mitsdien niet zullen mogen heffen, enz."

Niettegenstaande een zoodanig besluit, hebben de bazars tegenwoordig, zoo als ik reeds hierboven heb opgemerkt, geene grenzen meer, en voor de bokken, geiten en schapen moeten, even als voor al het overige, regten betaald worden. Wat de strafbepalingen tegen de pachters der bazars aangaat, bijna al de artikelen der pachtvoorwaarden behelzen straffen voor de overtredingen; het is dus niet bij gebreke van wetten, die tegen misbruiken waken, dat deze zulk eene bovenmatige uitbreiding hebben verkregen. Maar om zich een goed begrip te vormen van de wijze, waarop de misbruiken in de heffing der regten op den verkoop der voortbrengselen zijn ontstaan, moet men volstrekt het oog slaan op het raderwerk der administratie in de residentiën; dan alleen kan men zien, dat het niet anders heeft kunnen gaan.

Vooreerst: de wetten en reglementen, die waken tegen de knevelarijën en verdrukkingen van de zijde der pachters, hebben niet ontbroken; het

laatste, dat op dit punt is uitgevaardigd, om tot instruktie te dienen voor den inspekteur van het departement der middelen en domeinen (besluit van 30 Maart 1847 n°. 22, Staatsblad n°. 13), is slechts eene herhaling van die voor de inspekteurs van financiën (van 16 Mei 1829 n°. 19, Staatsbl. n°. 39) want in beiden vindt men het volgende: „of de pachtvoorwaarden behoorlijk worden opgevolgd?" „Of van de wijze, waarop de heffing van deze of gene pacht plaats heeft, geene drukking of nadeelige gevolgen voor de ingezetenen of pachtschuldigen te vreezen zijn."

Het zijn dus niet de wetten die ontbreken, maar het is de uitvoering die faalt.

Zoolang de organisatie van de Commissarissen-Generaal, waarbij voor iedere twee regentschappen een Assistent-Resident werd aangesteld, van kracht is gebleven, is de bevolking beschermd geworden, want toen kon zij zich beklagen met de zekerheid dat men haar regt zou laten wedervaren, zonder tijd te moeten verliezen of kosten te moeten maken. Maar sedert de voorstanders van het noodlottig stelsel van bezuiniging, dat tegenwoordig op Java in werking is, het geschikt hebben geoordeeld die Assistent-Residenten af te schaffen, is de arme bevolking overgelaten aan al de misbruiken van eene baatzuchtige administratie; want zoodanig is de aard van de werking van het inlandsch bestuur.

Van dat oogenblik af aan zijn de misbruiken toegenomen, want de zoogenaamde beschermende wetten, die afgekondigd zijn met het doel om de inkomsten te vermeerderen, en het gebrek aan Europesche ambtenaren in het binnenland, met de policie belast, hebben alle wegen voor misbruiken opengesteld.

Ten andere: de baatzucht der inlandsche hoofden in de uitoefening hunner funktiën, wel bekend aan de Chinezen, die er in dringende omstandigheden gebruik van weten te maken, is een beletsel voor de uitvoering der beschermende wetten. De distriktshoofden ontvangen dan ook inderdaad eene zeer geringe bezoldiging, in vergelijking met hunne behoeften. Zij zijn omringd door bloedverwanten, waarvan de een al meer uitgehongerd is dan de ander en die het distrikts-hoofd niet kan onderhouden. Deze personen moeten dus ten koste van de bevolking leven; ook moet de Javaan, die zich ergens over wil beklagen, zich voorzien van eenige vruchten of gevogelte, om als geschenk te dienen, gedeeltelijk voor het distrikts-hoofd, gedeeltelijk voor zijne gunstelingen, bij gebreke van welke geschenken, de klagers verpligt worden gras te snijden of den grond om te spitten voor het huis van den schrijver of gunsteling van het distrikts-hoofd, onder voorwendsel, dat deze niet te huis is. Dit beweegt de klagers hunne klagt te laten varen en naar huis terug te keeren.

Indien een Chinees onaangenaamheden met een' Javaan heeft gehad, betrekkelijk de vordering tot betaling van regten boven het tarief, en hij denzelfden dag bij het distrikts-hoofd wordt ontboden, voorziet hij zich van eenige geschenken, welker waarde zich regelt naar het belang der zaak, waarvoor die gegeven worden, daar bij de inlandsche hoofden de geschen-

ken de beste middelen zijn, die men kan aanwenden om zijn proces te winnen. In zulke gevallen wordt de Chinesche pachter slechts verpligt om de 10, 15 of 20 duiten, die hij den klager boven het tarief heeft doen betalen, terug te geven, en betaalt hij geene boete, daar het hoofd die niet kan opleggen. Maar wanneer zoodanige klagten worden ingebragt tegen Chinezen, die onderpachters, bloedverwanten of gunstelingen zijn van het opperhoofd van dit volk, dat gewoonlijk het monopolie der pachten eener residentie bezit, en wanneer dit opperhoofd in goede verstandhouding is met den Resident, zoo als dit in enkele residentiën het geval is, dan verklaart de Chinees, in plaats van geschenken aan te bieden, ronduit aan het distrikts-hoofd: „dat hij het Gouvernement niet betalen kan, wanneer hij niet dezelfde regten mag heffen als zijne voorgangers; dat hij aan het opperhoofd der Chinezen schrijven zal, dat deze den Resident mede moet deelen, dat het distrikts-hoofd hem belet de bazar-regten te heffen." Indien het distrikts-hoofd door deze bedreiging bevreesd wordt, wijst hij de klagers af, zeggende: „dat het de wil van het Gouvernement is, dat de Chinees de regten heft zoo als hij gedaan heeft;" maar, acht hij zich beleedigd door de ruwe antwoorden van den Chinees, dan brengt hij er verslag over uit aan den regent, een middel, dat geheel ten nadeele der klagers is. Want als deze over zulke zaken beslist, moeten de klagers en hunne getuigen zich naar de hoofdsteden begeven, waar de landraad zijne zittingen houdt, hetgeen, behalve het verlies van 10 of 12 dagen werk voor ieder van hen, en ƒ8 á ƒ10 voor hun onderhoud, hun nog een rantsoen kost aan de ondergeschikte policie beambten.

Eindelijk: de hooge regering hecht er veel waarde aan, dat de inkomsten jaarlijks vermeerderen. Wanneer, bij voorbeeld, eene residentie in een jaar meer oplevert, dan in een vorig, vraagt de administratie er niet naar, of die vermeerdering ook ontstaat door nieuw ingevoerde belastingen of door verzwaring der bestaande. Maar wanneer de inkomsten minder zijn, vloeit daaruit eene briefwisseling voort, om de reden van die vermindering te leeren kennen. Van daar bij de residenten de vrees om de inkomsten te zien afnemen; van daar ook die toelating van hunne zijde van de knevelarijen en verdrukkingen, die de Chinezen de bevolking doen ondergaan, welke zoo ver gaat, dat, wanneer een resident perk wilde stellen aan die misbruiken, de Chinezen zouden antwoorden, dat zij het Gouvernement niet konden betalen, wanneer men hen mogt beletten dezelfde regten te heffen als in de voorgaande jaren. Dit antwoord zou op de ambtenaren dezelfde uitwerking hebben, als een Medusahoofd! „Vermindering van inkomsten", zijn woorden, die in het woordenboek der ambtenaren zijn doorgehaald, als ook in dat van het Gouvernement; en hoewel deze regel door geene wet bekrachtigd is, worden de handelingen der administratie, die betrekking hebben op de raming der belastingen, er niet minder door geleid.

Men kan zich geen denkbeeld vormen van de treurige uitwerkselen, welke de toegevendheid van het bestuur voor de misbruiken der pachten,

zoo op den geest der hoofden, als op dien der bevolking uitoefent. Ik zal het volgende als een voorbeeld hiervan aanhalen.

Toen ik mij in 1837 in de residentie Samarang bevond, om er de djati-bosschen te inspekteren, ontdekte ik eene groote hoeveelheid fraaije balken nedergelegd en verspreid langs de rivier, die de bosschen van Demak en Grobogan doorloopt. Noch de regent, noch de opzigter, die mij vergezelden, hadden van het vellen dier boomen kennis gedragen, hetwelk in strijd was met hetgeen het besluit van 14 December 1829 n°. 21, *Staatsblad* n°. 125, hun voorschreef. Naar aanleiding van het antwoord van die ambtenaren, gaf ik bevel, de boomen over de rivier naar Demak te vervoeren, waar ik mij verzekeren wilde, of er hetzelfde getal was aangekomen, als ik aan den oever der rivier geteld had. Ik begaf mij daarop naar Poerwodadi, hoofdplaats van het regentschap Grobogan. Hier vond ik 503 bijzonder groote balken op het terrein van de huizen der Chinezen, die eene wijk in de hoofdplaats bewonen. De regent en de opzigter wisten ook niets van het bestaan van deze houtwerken. De Chinezen echter, verschrikt door mijn onderzoek, eindigden met mij te verklaren, dat zij deze balken van den zoon des regents, die te gelijker tijd hoofd van het distrikt was, gekocht hadden. Zie hier hoe deze bedriegelijke handel had plaats gehad. Het regentschap Grobogan was belast geweest met de levering van het hout, benoodigd voor den bouw der citadel van Samarang; dit hout was vervoerd met vlotten van 3 of 4 balken over de rivier, die van Poerwodadi naar Demak loopt en van daar door het kanaal naar Samarang; toen de vlotten te Poerwodadi aankwamen, bleven zij daar eenigen tijd liggen, om er de geleiders van af te lossen, en toen waren bij ieder vervoer des nachts eenige vlotten door het distrikts-hoofd aan de Chinezen verkocht.

Deze rondreis stelde mij in de gelegenheid, om te voet de bazars van deze twee hoofdplaatsen te bezoeken. Ik was zeer verwonderd toen ik de Chinezen met alle mannen en vrouwen, die op de bazars kwamen, zag twisten, alsmede over de regten, die zij ver boven het tarief vorderden. Ik vroeg aan den regent van Grobogan, waarom hij zulke misbruiken toeliet, waarop hij mij antwoordde, dat hij de Chinezen dagelijks aanmaande, om de inwoners niet te veel te onderdrukken, maar dat zij met zijne raadgevingen den spot dreven. Op dezelfde vraag antwoordde mij het hoofd van Demak, dat, sedert degenen, die de Chinezen aanklaagden, verpligt waren zich met hunne getuigen naar Samarang te begeven, waar hunne zaak voor den landraad behandeld werd, niemand meer zich durfde beklagen, aangezien zulke pogingen hen verscheiden dagen werk deden verliezen en gedurende dien tijd uitgaven veroorzaakten, die hunne middelen overtroffen, terwijl om dezelfde redenen, wanneer iemand zich beklagen wilde, geen zijner landsdlieden hem tot getuige wilde dienen.

De pateh of onder-regent van Demak (tegenwoordig regent) zeide mij onder anderen, dat de Chinezen zoo zeker van hunne straffeloosheid waren, dat zij niemand meer vreesden, en dat zij, bij de minste aanmerking die

men hun maakte op de hooge regten, die zij van de inwoners hieven, ten antwoord gaven, „dat, zoo men hen beletten wilde de regten te heffen zoo als dat altijd gedaan was, zij het Gouvernement niet zouden kunnen betalen."

De pateh verklaarde mij nog, dat toen hij bij de toewijzing der pachten tegenwoordig was, de Chinezen vraagden: „of zij de regten moesten heffen volgens de voorwaarden der pacht of volgens het gebruik," en de resident hen antwoordde: „volgens het gebruik; maar onderdrukt de bevolking niet te zeer!" Hij eindigde met mij te zeggen: „Gij begrijpt wel, mijnheer, dat wij ons niet tegen het gedrag der Chinezen durven verzetten, zonder de vrees te koesteren dat wij ontslagen worden, daar, indien wij ons aan de letter der voorwaarden wilden houden, de inkomsten van het Gouvernement zouden verminderen. Om die reden zijn wij beducht om ons in die zaken te mengen en, zoo als de regent u gezegd heeft, ziet de bevolking er tegen op om er over te klagen." Welnu! deze zelfde misbruiken bestaan op geheel Java, en jaarlijks voeren de residenten, bij de toewijzing der pachten, in de vrees dat de inkomsten verminderen zullen, vóór dat zij tot de toewijzing overgaan, dezelfde taal tegen de Chinezen. Maar zie hier een voorbeeld, dat nog beter de toelating van het Gouvernement aantoont van alles, wat tot doel heeft de Javaansche bevolking te onderdrukken.

In de *Javasche Courant* van den 21 October 1846, n°. 84 heeft het Gouvernement de voorwaarden doen opnemen, op welke de pachten der bazars voor het jaar 1847 moesten plaats hebben, waarvan de artikelen 5 en 18 luiden als volgt:

Art. 5. „De pachters zullen zich ten aanzien der heffingen, waartoe zij geregtigd zijn, stiptelijk naar de bepalingen, voorkomende bij de tarieven bedoeld bij art. 4, moeten gedragen, en in geen geval meer mogen heffen, hetzij in geld of goederen en onder welke benaming ook, dan bij de tarieven is voorgeschreven."

„Voor alle overtreding van deze bepaling zullen de pachters verbeuren eene boete van een honderd gulden of minder, door de plaatselijke autoriteit, naar gelang van omstandigheden, te bepalen."

„Eene gelijke boete zal door de pachters worden verbeurd, wanneer zij eenige heffingen doen buiten de limieten, bedoeld in het volgende artikel" enz.

Art. 18. „Het is aan alle andere autoriteiten zonder onderscheid, en voorts speciaal aan de controleurs der landelijke inkomsten en cultures, benevens aan al de verschillende Inlandsche hoofden, opgedragen, om de handelingen der pachters gade te slaan en te surveilleren, zullende deze surveillance zich hoofdzakelijk moeten bepalen over de heffingen der pachters, toegestaan bij art. 4 der bedoelde tarieven, en opdat alzoo de bevolking geheel worde gevrijwaard van eenige drukkende belasting of vexatie van de zijde der pachters."

Wanneer men zulke voorwaarden leest, zou men er toe gebragt worden

om te gelooven, dat het Indisch Gouvernement niets meer ter harte neemt, dan de bescherming der Javaansche bevolking, maar de inhoud van het volgende toont ons aan, hoe al deze schoone, menschlievende reglementen in praktijk worden gebragt.

Deze voorwaarden werden, als naar gewoonte, in het Chineesch vertaald en aan de opperhoofden der Chinezen rondgedeeld, om den inhoud hunnen landgenooten mede te deelen. Bij de latere toewijzing der pachten, gaven de Chinezen den Residenten onmiddellijk te kennen, dat, wanneer de controleur en de inlandsche hoofden op de heffing der bazarregten moesten toezien, zij de pachten niet konden aannemen dan tegen een' zeer gematigden prijs. Daar evenwel de voorwaarden streng waren, durfden de Residenten de Chinezen niet, zoo als in vorige jaren, antwoorden: „heft die als naar gewoonte, maar onderdrukt de bevolking niet te zeer:" men ging dus tot de toewijzing over, waarvan het bedrag op verscheiden plaatsen slechts even de helft van de voorgaande pacht overtrof.

Dit was wel geschikt om den Residenten schrik aan te jagen, want wat zou het Gouvernement zeggen van eene vermindering der inkomsten onder hun beheer? Zulke voorbeelden waren nimmer voorgekomen. Van daar inschikkelijkheden jegens de Chinezen, om hen over te halen om ten minste dezelfde som, als het vorige jaar, te betalen. Maar dezen, innerlijk verheugd, dat zij Gouverneurs van provinciën bij hen de rol van smeekelingen zagen spelen, antwoordden hun: „staat den controleurs niet toe, dat zij ons gedrag in de heffing der bazarregten onderzoeken, en wij zullen eene hoogere pacht betalen."

Daar men dus niet bij de Chinezen kon winnen, werden de toewijzingen opgeschort, en de Residenten deelden het Gouvernement dezen slechten uitslag mede, als ook de redenen door de Chinezen aangevoerd, waarom zij niet meer konden aanbieden. Op dit berigt, hetwelk het Gouvernement evenmin als den Residenten behaagde, ontvingen de laatsten het bevel, om aan den inhoud van artikel 18 geen gevolg te geven. De nieuwe toewijzingen leverden eenen beteren uitslag op — en het belang der ongelukkige bevolking werd op nieuw opgeofferd.

Tijdens deze toewijzingen viel er iets voor, dat hier moet vermeld worden, en hetwelk aantoont, tot welke hoogte de invloed der Chinezen geklommen is, want zij kunnen zich ongestraft grove beleedigingen veroorloven. Gedurende de toewijzingen, waarvan hier sprake is, wilde een rijke Chinees van Samarang tot allen prijs de pachten hebben en bood steeds meerder dan zijne mededingers, zoodat zij hem werden toegewezen. Een Resident zeide tot dien Chinees: „baih baih mahal" (dat is zeer duur), waarop hem de Chinees antwoordde, terwijl hij zijne cigaar uit den mond nam en den Resident met verachting aanzag: „apa mahal? boekan darah orang kitjiel ada disitoe boeat bajar samoea? „(Hoe? dat duur? is het bloed van het Javaansche volk niet daar om het geheel te betalen?) Eene voor het Gouvernement zóó beleedigende toespraak werd slechts beantwoord *met een lach* van de heeren Residenten. En waarom hebben die

heeren, in plaats van den ellendeling buiten de deur te laten zetten, het Gouvernement, dat zij bij de Indische bevolking vertegenwoordigden, liever verlaagd door alleen met een lach op zulk eene onbeschaamdheid te antwoorden? Omdat die Chinees zeer rijk is, omdat hij zeer hooge pachten durft betalen, en hij de bekwaamheid bezit om van de Javaansche bevolking eenige millioenen meer te heffen, dan hij aan het Gouvernement betaalt, welke dan nog in een gedeelte voor klinkende munt naar China gezonden worden, terwijl het overige zijn vermogen daar ter plaatse vermeerdert.

Ziedaar hoe de belangen der Javanen door het Indisch bestuur worden ter harte genomen, en waarom de Chinezen de bevolking mogen onderdrukken, met zekerheid van ongestraft te zullen blijven.

Daar de residenten de agenten zijn van het Gouvernement en in zijnen naam handelen, maakt het Gouvernement zich medepligtig aan de knevelarijen en verdrukkingen, waaraan de Chinezen de Javaansche bevolking onderwerpen.

Laten wij echter nagaan, of zijn gedrag overeenstemt met de *fraaije* beloften, welke het aan diezelfde bevolking gedaan heeft. Ik zal, met betrekking tot dit punt, twee paragraphen aanhalen uit het besluit van den Commissaris-Generaal van 7 November 1817, n°. 17 *Staatsblad* n°. 55.

„Wij hebben in uitdrukkelijken last van den koning, om de inlandsche bevolking tegen alle willekeur te beschermen, haar het genot van den eigendom en de vruchten van haren handenarbeid te verzekeren, en alzoo haar, zoowel als anderen zijner onderdanen, in de gelukkige gevolgen zijner vaderlijke regering te doen deelen."

En lager: „Dat zij van allen dwang, in één woord, bevrijd en tegen alle misleiding beveiligd is, en zich altijd op de bescherming van het Nederlandsche Gouvernement verlaten kan."

Zoo de beloften door eenen souverein, zijn vertegenwoordiger of een Gouvernement gedaan, heilig moeten zijn, zooveel te meer moeten zij zorgvuldig worden nagekomen, wanneer zij aan een volk gedaan worden, dat door zijn goedaardig karakter zich slaafsch onderwerpt aan al wat het Gouvernement er van eischt.

En nu, wordt die *vaderlijke regering* uitgeoefend, wanneer men de Javanen overlaat, zoo aan de schraapzucht der Chinesche pachters, als aan het willekeurig bestuur der Europesche ambtenaren en de verdrukkingen en knevelarijen der inlandsche hoofden? Is dat die bescherming, welke men zoo ruimschoots beloofd heeft, zoo in de wetten als in de Javasche courant, toen het Gouvernement er eenige artikelen in heeft doen opnemen, waarin het, met zooveel ophef, gewag maakt van zijne vaderlijke zorg voor de Javanen? Zeker, indien Zijne Majesteit op Java kwam en zelf kon zien hoe de Javaan geregeerd wordt, zou zij zeer verwonderd zijn te vernemen, dat men zulks in Indië eene *vaderlijke regering* noemt.

De geest, die alle ambtenaren, met de heffing van regten belast, bezielt en die geen ander doel heeft dan om ieder jaar de inkomsten quand même te vermeerderen, — dit, niettegenstaande de reglementen, die hun voorschrijven om te hooge schattingen te vermijden, — werkt dus de vermeer-

dering van misbruiken in de hand; daar op dit oogenblik, nu de grenzen eener gematigde belasting overschreden zijn, (ik bedoel hiermede de onevenredigheid met de weinige voortbrengselen, die de gronden tegenwoordig ten gevolge van de nalatigheid der ambtenaren in het toezigt over de kultuur van den padi, opleveren) het dulden der misbruiken, het eenige middel is om dat doel te bereiken.

Men wende zich ook tot de verschillende Residenten en vrage hun eenige inlichtingen over den toestand van de bevolking hunner landstreek; ziehier, (ik spreek volgens eigen ondervinding) wat, in plaats van op de gedane vraag te antwoorden, de meesten dier heeren zullen zeggen: „Toen ik het beheer dezer residentie op mij nam, nu (bij voorb.) twee jaren geleden, bragt zij ..... (zooveel) pikols vruchten op en ..... (zoodanig cijfer van inkomsten); nu levert zij ..... (zooveel) pikols op en het bedrag der inkomsten is ..... (zooveel): in die twee jaren dus, heeft er in een en ander eene groote vermeerdering plaats gevonden!"

Maar u zeggen, dat de bevolking gebukt gaat onder knellende belastingen en leendiensten, is iets, dat een ambtenaar nimmer doen zal; men vindt er onder hen weinigen, die den moed bezitten om het Gouvernement de waarheid te doen kennen.

En kan men van eene administratie, zamengesteld uit elementen van zulk een baatzuchtigen aard, wel iets anders verwachten? De heffing der bazarregten in haren tegenwoordigen toestand laten, is zijne goedkeuring schenken aan de afpersingen en knevelarijen, waarmede de Chinezen de inboorlingen onderdrukken, want het Gouvernement kan hun bestaan niet ontkennen.

Zoo men alleen nieuwe reglementen invoert, ten einde er den gang van te verbeteren, zullen de Chinezen deze gebruiken om gedurende eenige jaren eene mindere pacht te betalen, maar zij zullen daarom niet nalaten van de bewoners dezelfde regten te vorderen, regten, gestaafd door de gewoonte eener langdurige heffing; want zij hebben zooveel wetten en reglementen op die verpachtingen gelezen, die alle, behalve de artikels betreffende de betaling der pachten, zonder gevolg zijn gebleven, dat zij wel a priori voorzien kunnen, welk het lot zal zijn van de nieuwe verordeningen, die men te dezer zake mogt willen tot stand brengen.

Volgens de aanteekeningen, welke ik in bijna al de residentiën van Java gemaakt heb, omtrent de heffing der bazarregten, kan ik zonder overdrijving verklaren, dat de Chinezen ten minste ²/₃ meer van de inwoners ontvangen, dan zij aan het Gouvernement uitbetalen.

Indien men de tegenwoordige wijze van heffing der regten op de verpachtingen der bazars, door eene andere laat vervangen, die, vrij van knevelarijen, te gelijker tijd aan het Gouvernement een gelijkstaand bedrag zou verzekeren, van wat op dit oogenblik wordt ontvangen, dan zal de bevolking er dit bij winnen:

1°. Dat zij ²/₃ minder zal betalen dan zij op dit oogenblik doet;

2°. Dat zij bevrijd zal wezen van de knevelarijen, die de Chinesche pachters zich thans ten haren opzigte veroorloven;

3°. Dat zij niet meer verpligt zal wezen geschenken aan te bieden, wanneer zij over te hooge schattingen zal willen klagen, noch zich het verlies te getroosten van werkdagen en uitgaven, hetwelk haar zeer drukt, maar dat zij echter moet lijden, telkens wanneer zij eene zoodanige klagt wil indienen.

De pacht op het slagten van rundvee enz.

De invoering dezer pacht heeft ten doel gehad, om de inkomsten van den staat te vermeerderen, om een te veelvuldig verbruik van vee te verhinderen, en om te gelijker tijd het stelen der beesten te voorkomen.

Wat het eerste doel betreft, dit is bereikt geworden; de twee andere zijn ongelukkigerwijze niet verwezenlijkt, en ik geloof mij niet te vergissen wanneer ik zeg, dat zij eene tegenovergestelde uitwerking hebben gehad van hetgeen men daarvan verwachtte, terwijl de reglementen omtrent deze pacht den inlandschen hoofden eene gelegenheid meer hebben verschaft, om de bevolking te onderdrukken.

Twee redenen bewegen den landbouwer om zich van zijne buffels te ontdoen; de eerste werkt, wanneer de oogst van de padi is mislukt en de prijzen van de voortbrengselen voor de eerste levensbehoeften hoog zijn opgevoerd, waardoor hij verpligt wordt om zijne buffels te verkoopen, ten einde zich de hoeveelheid rijst aan te schaffen, welke hij voor zijne voeding behoeft, en om de belasting te betalen van de gronden, die hij bebouwd heeft; — de andere reden is gelegen in de vrees, dat ze hem ontstolen zullen worden. En waarlijk de diefstallen van buffels zijn zoo menigvuldig, dat ik verschillende plaatsen op Java bezocht heb, waar de landbouwers zich buffels aanschaften in den tijd van het bebouwen der sawah's en zich daarvan ontdeden na den oogst van de padi.

De besnijdenis- of huwelijksfeesten onder de inboorlingen worden gewoonlijk gevierd na den oogst van de padi. Op ieder feest worden er eenige buffels, naar gelang van den rang van hem, die het feest geeft, geslagt. Van daar de noodzakelijkheid, waarin de al te kwistige of hoovaardige opperhoofden zich bevinden, om onwettige middelen aan te wenden, ten einde zich die beesten op eene goedkoope wijze aan te schaffen, zoo voor zich, als ook om de regenten te voorzien van het aantal dat deze behoeven voor hunne sedeka's (offerfeesten).

De behoefte aan vee, ontstaan sedert de invoering van het nieuwe kultuurstelsel, hetzij voor de kulturen, hetzij voor den vervoer van voortbrengselen, heeft de prijzen er zeer van doen stijgen. Deze staat van zaken moest de inlandsche hoofden noodwendig leiden, om bij voortduring dezelfde middelen te bezigen, ten einde zich tegen eenen goedkoopen prijs buffels te verschaffen.

Die middelen bestaan daarin, dat zich eenige personen vereenigen en met een opperhoofd overeenkomen, om hem tegen eenen bepaalden prijs per stuk een zeker aantal buffels te bezorgen; soms wordt zulk eene rooverbende door de hoofden zelve onderhouden. Eene plaats, gewoonlijk

een digt bosch, dat bijna overal bekend is of als heilig of als door den duivel bewoond en in den regel dient tot verzamelplaats van de gestolen buffels, wordt voor de levering en betaling aangewezen.

Deze personen stelen de buffels op de dorpen, aan de grenzen van een distrikt gelegen; het meest evenwel op de grensdorpen eener residentie, omdat, wanneer zij eenmaal over de grenzen zijn, de policieagenten hen dan niet durven vervolgen. Zij brengen ze gedurende den nacht naar eene andere landstreek, waar zij ze trachten te verkoopen of te verruilen; in het laatste geval leveren zij de buffels zonder zich te verbergen, en in het eerste stelen zij er andere in deze streek om die te vervoeren naar de plaatsen van waar zij komen, waar zij dan weder op gelijke wijze worden verhandeld.

De regent van Grobogan (residentie Samarang) had nog een ander middel, om zich op eene goedkoope wijze buffels te verschaffen. Hij onderhield een aantal menschen, aan wie hij last gaf, om de buffels in zijne eigene residentie te stelen, en die dan door de bosschen heen te voeren tot op de grenzen van het grondgebied van Solo. Zoodra men hem berigt kwam brengen dat er in een zeker dorp buffels waren gestolen, ging hij per rijtuig tot Koewal, van daar te paard naar een door hem bepaald struikbosch, waar hij dan de buffels vond, die hij vervolgens naar de hoofdplaats deed voeren. Daar liet hij de eigenaren bijeenkomen en zeide hun: zonder mij waren uwe buffels op dit oogenblik in Solo en voor u dus verloren; ik vraag u geene belooning, maar daar ik juist buffels noodig heb, verzoek ik u er mij een of twee te verkoopen tegen de waarde, waarop zij door den pateh en het hoofd van het distrikt zullen worden geschat, welk bedrag ik u dan dadelijk zal ter hand stellen.

Op die wijze was deze regent eigenaar geworden van eenige honderden buffels, voor welke hij op zijn hoogst genomen een vierde van de waarde betaald had. Hij verhuurde die aan de inwoners om hunnne rijstakkers te bebouwen, hetgeen hem een niet onbelangrijk inkomen opleverde.

Het was in 1837, tijdens mijne inspektie der bosschen, vermeld in het hoofdstuk der bazarpachten, dat ik deze wijze van handelen ontdekte. Ten gevolge van mijn rapport, werd deze regent, als ook zijn zoon, hoofd van het distrikt, afgezet en uit het land verbannen. Wat in dezen opmerkenswaardig is en bewijst, hoe weinig de residenten zich in het algemeen met de policie bemoeijen, is, dat bij mijne aankomst te Samarang de resident mij zeide, dat de regent van Grobogan de eenige was, die een goede policie handhaafde, daar hij door zijn ijver al de buffels wist terug te vinden die men in zijn regentschap had gestolen. Dit berigt kwam mij vreemd voor, doch toen hij mij op een mijner vragen bekende, dat die regent echter nimmer geslaagd was in het ontdekken der dieven, begreep ik dadelijk dat er eene kuiperij door dien regent moest hebben plaats gehad, en zoo als men uit het voorgaande kan opmaken, was mijn onderzoek, om die zoo mogelijk te ontmaskeren, niet onvruchtbaar.

Omtrent den inhoud van artikel 8 van het reglement op het slagten van

vee, waarin den pachters wordt aanbevolen om geene toestemming tot het dooden van een buffel te verleenen, wanneer zij betwijfelen of hij die hem aanbiedt er wel eigenaar van is, en om in zoodanige gevallen het hoofd der plaatselijke policie onmiddellijk te waarschuwen, mag men aanmerken, dat de steller van dat artikel de Chinezen zeker niet gekend heeft; immers anders zou hij begrepen hebben dat een Chinesche pachter, die niet weet wat het zegt met zijn eigenbelang te transigeren, de man niet is, om zich zoo wel tijd als geldverlies te getroosten, ten einde dieven te doen aanhouden. Integendeel, wanneer een Chinesche pachter merkt dat de buffel die men hem aanbiedt gestolen is, maakt hij gebruik van de gelegenheid om eenige guldens boven zijn tarief te ontvangen. Ook de bepaling, dat de aanbieder in plaats van een geschreven titel den Chineschen pachter twee getuigen zal kunnen bijbrengen, ter verklaring dat een buffel het eigendom is van dengenen die de toestemming verlangt, is een beding dat aan de eischende dieven ruime gelegenheid tot profijt aanbiedt, want, daar er niet bepaald is dat de getuigen den verkooper moeten kennen en aanwijzen, gebeurt het dikwijls dat er zich drie dieven aanbieden, de een als eigenaar, de twee anderen als getuigen; zoodat, wanneer de ware eigenaar zijn buffel al terug vond, hij hem toch niet meer zou kunnen terugbekomen, daar hij, bij wien het beest gevonden wordt, hem op de twee getuigen zou wijzen, die bij den koop zijn tegenwoordig geweest.

Soms vormt zich een genootschap tusschen de Chinesche onderpachters, de dieven en de slagters; dit heeft plaats in bijna al de hoofdplaatsen, waar veel vleesch verbruikt wordt. De slagers trachten altijd de buffels zoo goedkoop mogelijk te verkrijgen, en dit kunnen ze slechts bij de dieven gedaan krijgen. Daar evenwel de formaliteiten, aan het verzoek om toestemming verbonden, de dieven op het spoor zouden kunnen brengen, hebben er zich de slagers van vrijgemaakt, door maandelijks eene zekere som aan de pachters uit te betalen. De dieven voeren dus de buffels gedurende den nacht naar de slagtplaatsen, waar de dieven en buffels oogenblikkelijk verdwijnen en waar, indien de eigenaar de dieven op het spoor was en hij daar ter plaatse mogt komen, hij niets zou vinden dan een gevild beest, want het vel en de horens worden dadelijk bij den Chinees gebragt.

In plaats dus van het stelen van vee te keer te gaan of er het gebruik van te verminderen, vooral van die welke tot de voortteeling nog geschikt zijn, hebben deze reglementen in tegendeel de middelen vermeerderd, waardoor de erkende dieven zich van de gestolen buffels kunnen ontdoen, zonder de minste vrees voor ontdekking; want twee getuigen, of eenige guldens aan den Chineschen pachter, zijn hun voldoende.

Het ergste van dit alles is, dat de arbeidende klasse het slagtoffer is dezer reglementen, daar zij, buiten de regten welke zij den Chinezen moet betalen, ook nog eene som van 30 tot 50 duiten moet voldoen aan den schrijver van het distrikts-hoofd om de vereischte vergunning te bekomen.

De inlandsche hoofden zijn in het binnenland de eenigen die met de policie belast zijn. Men moet dus wel gelooven dat dezen, bij het bestaan der misbruiken belang hebbende, ze niet ligt aan de Europesche ambtenaren zullen openbaren.

In artikel 48 van het reglement op het beleid der regering is wel gezegd: „De inlandsche bevolking geniet de bescherming der regering. „Alle geldafpersingen, knevelarijen en willekeurige beschikkingen over der „inlanders personen, goederen en arbeid zijn ongeoorloofd."

„Alle Europesche en inlandsche ambtenaren, die zich aan deze misda„den schuldig maken, zullen strengelijk gestraft worden."

„De residenten en andere civiele gezagvoerders zijn verpligt daartegen „te waken en aan de inlanders de gelegenheid te geven om vrijelijk hunne „klagten in te brengen."

Maar waar is op Java de ambtenaar, die zich bezig houdt met de beschermende wetten te doen uitvoeren? is de vrees om de inkomsten te zien verminderen niet voldoende om zich tegen ieder regtstreeksch onderzoek omtrent de knevelarijen te verzetten?

Het is onnoodig, dat ik in meerdere bijzonderheden treed nopens de werking van deze pacht; behalve de misbruiken, welke zij heeft voortgebragt, is zij drukkend voor de inwoners, daar de Chinezen, onder voorwendsel van de regten te heffen en als uit vrees dat men een buffel zal dooden alvorens die regten te hebben betaald, ten tijde der feesten (sedeka's) zich in al de dorpen indringen. De bewoners moeten zich dan het onaangename getroosten van een Chinees bij zich te zien, die de koppen der beesten, welke zij op hunne feesten zullen verbruiken, gaat stempelen; alleen eene overeenkomst om zekere som te betalen zonder het te slagten vee te tellen, is in staat hen van zijn gezelschap te verlossen. Het inkomen dezer pacht behoort dus door eene andere wijze van heffing, een gelijkstaand bedrag opleverende, te worden verkregen.

De pacht der banken van leening of lombardshuizen.

Zie hier de oorsprong der banken van leening.

De eerste werd tegen het midden der 15de eeuw te Perouse opgerigt door eenige liefdadige menschen. Deze burgers, getroffen door het ongeluk van het volk, dat onder de dwingelandij der woekeraars zuchtte, verzamelden eene som gelds, om tot voorziening in de behoeften der inwoners te worden aangewend. Men bewaarde het op eene plaats, waar men zonder interest, alleen tegen een onderpand tot zekerheid van het voorschot, geld kon ter leen krijgen.

In Frankrijk werd onder LODEWIJK XVI eene bank van leening opgerigt te Parijs en in de voornaamste steden van het koningrijk, waar de behoeftigen, tegen een zeer lagen interest, geldelijken onderstand konden vinden, tewijl de voordeelen dezer interesten werden aangewend tot ondersteuning der armen en tot verbetering der gestichten van weldadigheid.

Onder het keizerrijk werd te Milaan uit bijzondere fondsen van NAPO-

LEON eene kas gevestigd onder de benaming van „monte Napoleone;" de instelling van dit gesticht had hetzelfde doel als die van het eerstgemelde.

In eenige der laatste periodieke bladen zagen wij, dat, in verschillende steden van Frankrijk en België, de gemeenteraden eenige fondsen bestemd hadden, om de behoeftigen onder de arbeidende klasse, op dezelfde voorwaarden als hierboven is vermeld, te hulp te komen.

Het is wel vreemd, dat het Gouvernement eener natie, ten allen tijde beroemd om den geest van liefdadigheid die het steeds leidde, op Java eene instelling in het leven riep, die door de onzedelijkheid van hare werking kan vergeleken worden met de lombardhuizen in hunnen oorsprong, en welker benaming alleen reeds aan woeker doet denken.

Eenige bijzonderheden omtrent den aard dezer pacht zullen voldoende zijn om er de gebreken en de onzedelijkheid van aan te toonen.

Alleen de Javaan, die tot de armste klasse der bevolking behoort, kan zijne toevlugt nemen tot de lombardhuizen; hij kan dus slechts eenige wapenen en kleederen van geringe waarde in pand geven. De groote interesten, die hij moet betalen, beloopen in het jaar de geheele waarde der in onderpand gegeven goederen; als bewijs daarvoor moge gelden de groote hoeveelheid goederen, die gedurende een jaar in onderpand zijn gegeven en niet zijn teruggevorderd en die men elke drie maanden in veiling brengt. Wanneer een Javaan zich om de eene of andere reden, gewoonlijk om de duurte van de rijst, in nood bevindt, is hij genoodzaakt om zijne goederen aan een Chinees over te doen tegen welligt twee derde van de waarde; want de hooge interesten, die hem in rekening worden gebragt, benemen hem het vooruitzigt van die later te zullen kunnen aflossen.

Indien hij vrij ware om overeenkomstig zijne belangen te handelen, dan zou hij van een zijner landgenoten meer geld kunnen bekomen tegen minder interest; maar daar alleen de Chinesche pachters op onderpand beneden de ƒ 100 mogen leenen, zijn de arme inwoners, die zich in nood bevinden, wel gedwongen om hunne goederen tegen zeer lage prijzen over te dragen.

Dit is echter slechts een gedeelte van de nadeelen, welke deze pacht den volke berokkent. De dieven, wien het gouvernement gepatenteerde agenten heeft verzekerd in de personen zijner pachters, ondervinden sedert dien tijd geene moeijelijkheid meer, om zich van de gestolen goederen te ontdoen. Er is in het reglement op deze pacht wel gezegd, dat, indien bij de pachters twijfel mogt ontstaan omtrent den eigendom der aangeboden goederen, zij dan de agenten der policie zullen moeten waarschuwen; maar ik zal hier herhalen wat ik reeds omtrent dit punt gezegd heb bij het artikel over het slagten van vee. De Chinezen, namelijk, die uit hunne natuur zeer schrander zijn, en een bijzonder talent bezitten om onder degenen, die goederen verpanden, de dieven te onderscheiden, in plaats van daarvan aangifte aan de policie te doen, maken in tegendeel van de gelegenheid gebruik, om de goederen tegen den minst mogelijken prijs

te bekomen. Zoo een Europeaan iets ontstolen is, kan hij zeker zijn van dit in eene bank van leening terug te vinden; hij kan even overtuigd zijn dat alleen een zijner bedienden den diefstal kan begaan hebben; doch in het register van den Chineschen pachter zijn geheel vreemde personen en kampongs ingeschreven, en indien soms de policie al eenig onderzoek heeft ingesteld naar de door den Chinees opgegeven kampongs, vindt zij toch nimmer de regte persoon, daar de ingeschreven naam gefingeerd was. Het verhoor der bedienden met de Chinezen heeft soms onder de eersten de dieven doen ontdekken, maar dit zijn zeldzame gevallen, want de bedienden die stelen hebben in den regel de voorzigtigheid, om een derde persoon de goederen naar de Chinezen te laten brengen. Dan, door welk middel de zaak ook wordt ondekt, zoo men niet kan bewijzen dat de Chinees medepligtig is, en de Europeaan evenwel zijne goederen wil terughebben, is deze toch verpligt het geleende geld benevens de verschenen renten terug te geven, daar anders de goederen in veiling gebragt worden.

Tijdens ik in dienst was, werd er een ring gestolen van honderd piasters. Toen ik van dit misdrijf kennis kreeg, deed ik een huisbezoek in de woningen der bedienden en vond daar twee billetten van de bank van leening. Ik begaf mij derwaarts met den bediende bij wien de billetten gevonden waren. De Chinees, onverwachts overvallen en den bediende herkennende voor dengenen, die hem de ring had ter hand gesteld, hoezeer er op het billet een andere naam was ingevuld, gaf mij den ring weder, waarvoor hij slechts *f* 18 koper had gegeven, omdat, zeide hij, hij geloofde dat de steen valsch was. Ik vraagde den schatter van de bank, of hij bij eede durfde verklaren dat dit het geval was, doch deze antwoordde mij, dat het een fraai edel gesteente was. Ik deed toen den dief en den Chinees voor den landraad brengen en deze laatste werd als medepligtige veroordeeld. Bij die gelegenheid vernam ik, dat, indien het onderzoek, hetwelk ik had ingesteld, een paar weken later had plaats gevonden, ik in plaats van den echten ring een gelijken zou gevonden hebben van verguld koper en met een valschen steen. Deze mededeeling deed mij toen naar eenige middelen uitzien om het gedrag van de Chinesche pachters der lombardhuizen te leeren kennen.

De Chinezen zijn in onderling vijandige kasten verdeeld. Ieder individu vindt steeds hulp bij die zijner kaste. Bij de toewijzing der pachten over het vorige jaar, waren twee Chinezen van vijandige kasten mededingers geweest; hij die overwonnen werd toonde toen openlijk den haat, dien hij zijn' gelukkiger' landgenoot toedroeg. Ik maakte van deze oneenigheid gebruik, om van dezen Chinees, die reeds meermalen de bank gepacht had, eenige bijzonderheden te vernemen omtrent het gedrag, dat de lombardpachters volgden, wanneer hun gestolen goederen worden aangeboden, en gaf hem de verzekering, dat ik deze vraag alleen deed, om mij van de overtreding van zijn mededinger te verzekeren en dezen dan als medepligtige te doen veroordeelen. — Deze belofte had op den wraakzuchtigen geest van

den Chinees de uitwerking, die ik daarvan verwachtte, en ziehier wat hij mij omtrent dit punt mededeelde.

Hij zeide mij: dat de Chinesche pachters de dieven altijd herkennen, daar deze, wanneer zij goederen brengen, de gewoonte hebben van zich van tijd tot tijd om te keeren ten einde zich te verzekeren, of zij ook door iemand vervolgd worden; dat zij, binnen gekomen zijnde, nog bevreesd zijn om de goederen te vertoonen, maar die, na geruststelling, aan den Chinees overhandigen, waarna zij er de waarde voor ontvangen, die men hun aanbiedt, zonder deswege eenige aanmerking te maken; dat zij, eens het geld ontvangen hebbende, zulk een haast hebben om heen te gaan, dat zij niet zelden het bewijs achter laten, hetwelk hun voor de terugvordering der goederen zou kunnen dienen; dat men had opgemerkt, dat, wanneer de aanbieder een dief was, hij een anderen weg heen ging, dan dien hij was gekomen, hetgeen den eigenaren der goederen slechts zeldzaam gebeurde; dat, wanneer het juweelen of goud betrof, alles wat door dieven was aangebragt, die hun biljet hadden vergeten mede te nemen, steeds afzonderlijk werd bewaard, en dat alles wat werd aangeboden door personen, die men vermoedde dieven te zijn, in verguld koper en met valsche steenen werd nagemaakt, terwijl de nieuwe sarongs en andere linnen goederen door oude werden vervangen.

Dit verklaart dan ook waarom, bij den verkoop der niet terug gevorderde goederen, niets dan oude sarongs worden gevonden, en het grootste gedeelte der voorwerpen van opschik steeds in verguld koper en valsche steenen is nagemaakt. Ik ben meermalen in staat gesteld geweest, de veiling der onafgehaalde voorwerpen van nabij te zien, en ik ben toen overtuigd geworden, dat de Chinees, waarvan ik thans spreek, mij de waarheid had gezegd.

En hoe is het nu mogelijk, dat het Gouvernement deze pacht voor een som van ƒ 300,000, welke zij opbrengt, in stand houdt? Uit het voorgaande toch blijkt duidelijk, dat deze instelling, in plaats van een werk der liefdadigheid te zijn, integendeel een zaak van woeker is. En het meest onzedelijke van dit alles is nog, dat het Gouvernement niet alleen eene belasting heft, die bij uitsluiting drukt op de meest behoeftige klassen der bevolking en als van hare armoede, maar dat het de opbrengst der gestolen goederen deelt met de dieven en hunne gepatenteerde agenten.

Het karakter van de regering is bij het bestaan van zoodanige pacht te zeer betrokken, dan dat zij die langer mag laten voortduren; er is geen overweging die haar van een spoedige opheffing derzelve mag terughouden; want de bron, waaruit deze opbrengst voorkomt, is ook niet van den aard dier pachten, van welke men met regt mag vorderen, dat zij op eene andere wijze een gelijk bedrag zullen opleveren.

Besluit.

De onzekere toestand, waarin de schatkist van het Moederland verkeert en de noodzakelijkheid, waarin zich het Indisch Gouvernement bevindt,

om in de betaling van de interesten eener zware schuld te voorzien, laten geene kans over, om de misbruiken door eene opheffing der pachtregten te doen ophouden. Doch het is de pligt van elk Gouvernement, om de mis bruiken, die in de heffing van eenige middelen van inkomsten bestaan, weg te nemen, wanneer het, door eene andere wijze van inning, vrij van knevelarijen, en op Java gemakkelijk in te voeren, een gelijkstaand bedrag van opbrengst kan bekomen.

Wanneer zich dergelijke gevallen in de staten van Europa hebben voorgedaan, hebben raden van finantiën daarin voorzien, door schikkingen te maken met de afgevaardigden der provinciën, ten gevolge waarvan eene gelijke opbrengst werd verzekerd en verdere misbruiken voorkomen. De meesten der schatpligtigen kennen er de wetten die betrekking hebben tot de belastingen, en wanneer men daar de aanslagen vaststelt, dienen de gemeente-raden tot bescherming der onkundigen tegen te hooge schattingen. Op Java daarentegen weet de bevolking van het beheer onder hetwelk zij staat, niets, dan 1°. dat zij eene grondbelasting moet betalen voor het land dat zij bebouwt, 2°. dat zij voor den verkoop harer vruchten bazarregten moet betalen en 3°. dat zij leendiensten moet presteren en dikwijls materialen leveren, zoo aan het Gouvernement en de Europesche ambtenaren, als aan de Inlandsche hoofden, welke men haar niet betaalt en waarvoor zij geene belooning trekt. Welke de grenzen zijn van die schattingen, regten, leendiensten en van dat leveren van materialen, is haar ten eenemale onbekend, daar de geheele werking der administratie zoo der bronnen van inkomsten, als der leendiensten en requisitiën, geheel willekeurig is.

Het Gouvernement heeft, bij artikel 26 van een besluit van den Gouverneur-Generaal, d.d. 1820 *Staatsblad* n°. 22, regelende de verpligtingen, rangen en diensten der regenten, bepaald, dat zij zich niet zullen mengen in het beheer der inkomsten en voortbrengselen. Indien de residenten, die de raming der belastingen moeten vaststellen, en de kontroleurs, die ze moeten voordragen, hunne pligten volbragten met al den ijver, dien zulk een kiesch werk vordert, en geene belastingen voorschreven, dan die welke de inboorlingen zonder groote moeijelijkheid kunnen betalen (hetgeen tevens de beste wijze zou zijn om alle aanmerkingen over te hooge schattingen te voorkomen, en hetwelk hun ook dringend is aanbevolen in al de verordeningen die over de vaststelling der inkomsten handelen), dan bestaat er geen twijfel of de misbruiken van den tegenwoordigen gang van zaken zouden weldra verdwijnen tot verligting der bevolking, die ook dan eerst zal beschermd worden. Maar indien de geest, die tot dus ver de ambtenaren geleid heeft om quand même de inkomsten te vermeerderen, blijft werken, en men voortgaat met de funktiën der kontroleurs in het voorbereiden van de raming der belastingen door inlandsche hoofden te doen waarnemen, zoo als in eenige residentiën reeds plaats vindt, zal de bevolking steeds onderdrukt blijven en ook in de toekomst nimmer eenige gunstige verbetering kunnen te gemoet zien.

Het Gouvernement behoorde dus te zorgen, dat de ambtenaren zich met bereidwilligheid van de hun opgelegde taak kweten. Het doel van die taak is, de bevolking te beschermen tegen de verdrukkingen en knevelarijen waaraan de inlandsche hoofden haar onderwerpen, te zorgen dat zij niet meer aan belastingen betale, dan het bedrag door de plaatselijke overheid vastgesteld en in den „piagem" ingeschreven, als in de kas van het Gouvernement behoorende gestort te worden, en voorts, dat elke requisitie, hetzij in gereed geld of in natura, door wien en onder welk voorwendsel ook gevorderd, worde verboden en verhinderd.

Het is niet door nieuwe wetten of besluiten dat het Gouvernement veerkracht en eenen goeden wil zal geven aan zijne ambtenaren. Zal een ambtenaar naauwkeurig zijn pligt vervullen, dan moet men beginnen met de wetten, straffen inhoudende jegens hen, die in de vervulling dier pligten nalatig blijven, ten uitvoer te leggen, en hen buiten hun ontslag nog te noodzaken tot vergoeding der schade, die hunne nalatigheid den inlanders of Europeanen heeft berokkend. Eenige voorbeelden van dien aard, van wege het Gouvernement jegens de residenten, zouden meer uitwerking hebben, dan al de wetten die men op dit punt mogt verlangen daar te stellen. Zoo het Gouvernement goed gediend wil wezen, moet het zelf beginnen met de hand te houden aan zijne beloften, om de ambtenaren, die zich in de uitoefening hunner funktiën onderscheiden, te beloonen, vooral voor datgene wat strekt om het toekomstig lot van den inlander te verbeteren; want het is juist deze verbetering die voor het Gouvernement de bron moet worden eener vermeerdering van inkomsten. Het moet daarentegen den resident, die door zijne nalatigheid en luiheid zich niet bekommert over de ellende der inwoners, strengelijk straffen.

Keeren wij thans tot het onderwerp terug.

Hoe meer de middelen of takken van inkomsten verdeeld zijn, des te meer knevelarijen kunnen er plaats hebben. Men moet dus die belastingen afschaffen wier bestaan onzedelijk is; en die, waarvan de invordering aanleiding gegeven heeft tot de misbruiken, die zóó zwaar op de bevolking drukken, moet men, behoudens eene juiste vergoeding der opbrengst, door andere doen vervangen.

De pacht der zoogenaamde lombardhuizen is eene dergenen, die behoorden afgeschaft te worden door belastingen, waarvan de heffing gemakkelijk zij en vrij van kwellingen, ten einde daardoor ook de betrekkingen te doen ophouden, die er op dit oogenblik, onder het voorwendsel eener heffing van pachtregten, tusschen de Chinezen en de bevolking bestaan.

De regten op geslagt leveren een bedrag op van ongeveer.	ƒ 300,000
Die der bazars, van	- 3,000,000
Te zamen.	ƒ 3,300,000

Zoo men nu dit bedrag verdeelt over het getal Javaansche inwoners, die zich aan de nijverheid toewijden, en over het getal der met schatting belaste bouws sawah, dan zal men te rekenen van 1 Januarij 1848, dezen overgang zoo kunnen regelen, dat nog in den loop van dat zelfde jaar de

grondbelastingen der Javaansche gemeenten (de dessas), als ook de belasting op de nijverheid, betaald worden in recepis-guldens. Daardoor zal, wel is waar, het globale cijfer van den opbrengst verminderd worden, maar de som zal dan niet meer denkbeeldig zijn, zoo als thans het geval is, want dan zal alles betaald worden in guldens van 120 duiten.

Opdat deze verandering met goed gevolg kunne plaats hebben, is het noodig, vooreerst dat het Gouvernement bekend maakt: dat van af 1 Januarij 1848 alles wat strekt tot voeding der inwoners als: granen, groenten, vruchten, gebak, konfijt, vleesch, gevogelte, visch, zout enz. op de bazars, warongs, in de huizen en op de wegen, zal kunnen verkocht worden en vrij zal zijn van regten;

Dat zij, die in de bazars zullen verkoopen linnengoederen, tabak, koopwaren van den Archipel, kramerijen, ijzer en koperwerk, droogerijen, kruiden, porselein, aardewerk, verfwaren, bloemen, in één woord alles wat niet tot de eerstgemelde soort behoort, voor eene plaats onder de afdaken der bazars zullen betalen eene bij rangschikking vast te stellen som als: de Arabieren, Maleijers en Chinezen van 30 tot 120 duiten voor iederen dag, de Javanen van 5 tot 10 duiten mede voor iederen dag;

Dat een ieder, die in de belasting op de nijverheid zal dragen, te huis zal kunnen verkoopen, zonder aan eenig regt hoegenaamd onderworpen te zijn;

Voorts dat, wanneer de residenten de raming zullen maken van de grondschattingen der Javaansche gemeenten en van de belasting op het bedrijf, zij de verdeeling van het bedrag dezer twee pachten in dier voege zullen moeten regelen, dat elk distrikt het bedrag betale, hetwelk deze twee pachten in die lokaliteit hebben opgebragt; en dat zij, ten einde zich niet te vergissen of de eene gemeente niet hooger dan de andere te belasten, voorloopig lijsten zullen opmaken, alleenlijk de Javaansche schatpligtigen voor de huistax of belasting op het bedrijf vermeldende, terwijl zij het totaal bedrag der bouws sawah, welke het distrikt bezit, zullen voegen bij het totaal bedrag der belastingschuldigen, over welk gezamenlijk beloop zij dan het bedrag der twee hier bedoelde pachten zullen verdeelen. De groote markten vindt men overal in de hoofdsteden der residentiën. De landbouwers der distrikten, waar zich deze groote bazars bevinden, trekken meer voordeel van hunne vruchten, dan die der binnenlandsche distrikten, hetwelk veroorzaakt wordt door de kosten van vervoer, die op deze laatsten drukken. Er zou dus onregtvaardigheid in gelegen zijn, om het bedrag dezer twee pachten in gelijke mate te doen dragen door al de inwoners, onverschillig van welke residentie; elk distrikt moet integendeel eene som betalen, gelijkstaande aan zijne opbrengst in 1847.

Door dezen maatregel zullen al de betrekkingen ophouden, die er op dit oogenblik tusschen de Javanen en de Chinezen, met betrekking tot de heffing der pachtregten, bestaan. Dit zal niet alleen een groote stap voorwaarts zijn op den weg der middelen, die eene verligting der op de inlandsche bevolking zoo zeer drukkende lasten ten doel hebben, maar het

zal ook strekken, om de opbrengst der gemeenten en der pachten tot een gelijk bedrag als die van 1847 te verzekeren.

Die maatregel zal ook nog dit voordeel aanbrengen, dat de Javanen in het bezit zullen blijven van 5 of 6 millioen guldens, die hun thans ieder jaar door de Chinezen worden afgeperst en die, zoo als ik reeds heb aangemerkt, in plaats van in de schatkist van het Gouvernement te vloeijen, grootendeels in goed geld naar China worden gezonden, terwijl het overschot strekt om hunnen plaatselijken rijkdom te vermeerderen.

Eindelijk, het laat zich begrijpen, dat, daar het doel van mijn voorstel is, om al de overeenkomsten der Chinezen, in de heffing van welke regten dan ook, die door den Javaan betaald worden, af te schaffen, men de heffing van de regten op de bazars, op plaatsen zoo als dit hiervoren is aangegeven, ook alleen moet opdragen aan vertrouwde Javanen, onderofficieren of gepensioneerde soldaten, die getuigschriften van een goed gedrag kunnen leveren. Deze personen moeten genieten òf eene vaste bezoldiging, òf eenige percenten der sommen, welke zij zullen ontvangen; zij zullen voor het schoonhouden der bazars moeten zorgen, zonder eenigen last voor hen, die in de nabijheid wonen; want het is niet meer dan billijk, dat, wanneer het Gouvernement de voordeelen trekt der instellingen van bazars, het ook de kosten drage, welke het schoonhouden daarvan en het onderhoud der afdaken vorderen.

Wat de Chinezen betreft, hun wordt genoeg gegeven, wanneer hun vergund wordt, om in al de hoofdsteden der regentschappen en distrikten, bij de bazars te blijven wonen, ten einde zich aan den kleinhandel toe te wijden.

Het laat zich verstaan, dat in het ten aanzien dezer wijziging te nemen besluit, den ambtenaren moet worden aanbevolen, om aan de strikte uitvoering der voorgeschreven maatregelen de hand te houden; en daar de ondervinding ongelukkigerwijze maar al te zeer bewezen heeft, dat de wetten veelal door de nalatigheid der Europesche ambtenaren krachteloos zijn gebleven, zoo behoort er gevorderd te worden, dat elke maand een verslag over de werking van dezen nieuwen maatregel aan het Gouvernement worde ingezonden, ten einde daardoor de beambten te verpligten, zich met de uitvoering te bemoeijen. Om dezelfde reden, zullen alle inspekteurs, onverschillig tot welk departement zij behooren, op hunne rondreizen berigten moeten inwinnen nopens de werking van den ingevoerden maatregel, niet bij de hoofden der divisien of distrikten, die bij het bestaan der misbruiken belang hebben, en van wie men dus slecht een ware voordragt der zaken kan verwachten, maar bij de hoofden der gemeenten, die meer dan ieder ander in staat zijn, om de lasten te kennen, die men hunnen burgers oplegt.

Het is mogelijk, dat de direktie van financiën, zoo mijn voorstel mogt worden aangenomen, daar op aanmerkt, dat het eene vermenging der indirekte belastingen met de landrenten zal teweegbrengen. Mogt dit zoo zijn, dan zal ik daartegen aanvoeren, dat die aanmerking op eene dwaling

berust, daar de residenten, bij de vaststelling van den padjag der dessa's, aan de hoofden de sommen zullen kunnen mededeelen, welke zij en voor de sawah's en voor de pachten zullen moeten betalen; ten einde geene aanleiding te geven tot knevelarijen van de zijde van de dessahoofden, aan wie zij wel zullen doen verstaan, dat de globale som in dier voege door het getal sawah's moet gedeeld worden, dat hij, die de meeste vruchten bezit, ook de meeste pachtregten zal betalen. Immers anders zou de drukking voor de inwoners der dessa's, die geene sawah's bezitten, doch die van hunne nijverheid leven en bij wie de belasting naar ieders vermogen is geregeld, ongelijk zijn. De kontroleurs, die de raming der belastingen vaststellen, zullen den schatpligtigen moeten doen verstaan, hoeveel zij voor de belasting op het bedrijf en voor de pachten, ieder afzonderlijk, moeten betalen.

Door een register te houden van de door ieder dessa aan pachtregten op te brengen sommen, zullen de residenten telken jare een staat kunnen zenden aan het bestuur der financiën, voor elk distrikt de sommen inhoudende van dit gedeelte der indirekte belastingen, opdat de inkomsten van dit middel niet worden vermengd met die der gronden. Daar evenwel de hoofden der dessa's 8 percent als bezoldiging moeten ontvangen, zullen de residenten de bazarpachten en die op het slagten van vee bijgevolg met 8 percent moeten verminderen *).

L. VITALIS.

*) Dit stuk is in 1847 den Gouverneur-Generaal van Indië door den schrijver aangeboden, maar zonder eenig gevolg.



Muntwezen in Nederlandsch Indië.

II.

De memorie van den Direkteur-Generaal van Financiën.

Sedert mijne terugkomst in deze gewesten (in November 1841), heb ik bij onderscheidene schrifturen de aandacht van het Indische Gouvernement gevestigd: op den staat der Javasche bank; op dien van het cirkulerend medium in Indië en de gesteldheid der Indische betaalmiddelen; op de bezwaren, welke zich hoe langer zoo meer voordoen in het overmaken van gelden naar Nederland en elders, en op de noodzakelijkheid, om eene verandering te brengen in de betaling der op Java gemonopoliseerde Gouvernements-produkten, ten einde daardoor betere financiële uitkomsten te erlangen. Al deze onderwerpen en aangelegenheden staan met elkander in een zeer naauw en onafscheidbaar verband, en oefenen zoowel op de welvaart en de belangen van Indië als die van het Moederland eenen zeer grooten invloed uit. Ik heb daarbij tevens zoodanige middelen van redres voorgesteld, als, volgens mijne meening, in deze tot een gewenscht doel zouden kunnen leiden. Al het door mij verhandelde heeft tot dusverre niet mogen leiden tot eenigen beslissenden maatregel van de zijde van het Gouvernement. In eenen strengen zin, zou ik het er alzoo voor kunnen houden aan de in deze op mij rustende verpligtingen voldaan te hebben, en dus op de onderwerpelijke aangelegenheden niet meer behoeven terug te komen; maar met dit stilzwijgen zou het kwaad niet gestuit, en zouden de gebreken niet hersteld worden. Ik beschouw mij derhalve, zoo wel in de betrekking van Direkteur-Generaal der Indische financiën, als in die van Nederlander, onder de verpligting te liggen, om andermaal pogingen aan te wenden, ten einde het Gouvernement tót afdoende maatregelen te bewegen of het althans te overreden, daartoe, zooveel noodig, aan het opperbestuur in Nederland voorstellen te doen.

Ik zal beginnen met eene beknopte beschrijving van den tegenwoordigen staat van zaken, onder vermelding der oorzaken en redenen welke daartoe hebben geleid; vervolgens aanwijzen de middelen van redres; en eindelijk in eenige beschouwing treden der voor- en nadeelen, welke voor het Gouvernement uit de aan te wijzen middelen van redres, zoowel voor het oogenblik als voor het vervolg, zullen ontspruiten. Zoo beknopt mogelijk en zooveel de omvang van deze belangrijke materiën zulks toelaat, zal ik trachten mijne taak te bearbeiden.

I. De Javasche bank verkeert wettiglijk in eenen staat van faillissement. Bij artikel 35 van het octrooi der Javasche bank, gearresteerd bij besluit van den Gouverneur-Generaal dd. 17 Junij 1837 n°. 1 (Indisch Staatsblad n°. 38) is bepaald, „dat de door de bank uit te geven biljetten zullen zijn betaalbaar aan *toonder*, op vertooning bij het hoofdbureau der bank." In het jaar 1839 heeft de direktie der bank aan het Gouvernement verklaard niet bij magte te zijn, deze op haar rustende verpligting langer gestand te doen, en de tusschenkomst van hetzelve verzocht, om tijdelijk daarvan te worden ontheven. Aan haar verzoek is geen gevolg gegeven, maar het Gouvernement heeft in substantie verklaard: „dat hare biljetten zouden blijven een wettig middel van betaling in 's lands kassen;" en zulks in afwijking van artikel 39 van het octrooi, luidende als volgt: „*zoolang* de bank aan hare verpligtingen voldoet (onder anderen het betalen der door haar uitgegeven biljetten), zullen hare biljetten zijn een wettig middel van betaling in 's lands kassen." Volgens de algemeene wetten verkeert een ieder die zijne acceptatiën niet betaalt, en geene wettige surcheance van betaling heeft bekomen, *feitelijk* en *wettiglijk* in een staat van faillissement.

Het publiek heeft tot op den huidigen dag het voorbeeld van het Gouvernement gevolgd, en bedient zich van de bankbiljetten als betaalmiddel wegens transaktiën in zilver aangegaan; zilveren of gouden specie is à pari echter voor de biljetten niet verkrijgbaar; daartoe wordt een opgeld van 20 tot 40 pCt. en meer vereischt naar gelang van de vraag naar dezelve en de plaats waar de verwisseling geschiedt. Kopergeld is evenwel voor de biljetten verkrijgbaar, namelijk *f* 120 koper voor *f* 100 bankpapier, zijnde ook de verhouding door het Gouvernement daarvoor aangenomen. De realisabele waarde van *f* 120 koper of een bankbiljet van *f* 100 in verhouding tot zilver kan dus niet hooger worden gesteld dan *f* 80 *) terwijl, volgens den marktprijs van het nieuwe koper in Nederland, een bankbiljet van *f* 100 slechts eene metallieke waarde heeft van *f* 54 zilver (†.

De bank is, zoo niet feitelijk insolvent, alsdan toch niet in eenen bewezen staat van solventie. Onder ultimo Maart 1842 bezat de Javasche bank een eigen kapitaal van *f* 2,165,939.21. Zij had aan gekapitaliseerde pretensiën waarvoor echter biljetten in omloop zijn, een bedrag van *f* 3,312,526.03. Het is van publieke notoriteit, dat een groot gedeelte van deze debiteuren, althans van de belangrijkste, de door hen aangegane verbindtenissen niet zullen kunnen gestand doen, en men voorziet, dat met het einde van het loopende jaar 1843 daarvan twaalf of dertien ton zal moeten worden afgeschreven, zoomede een verlies van ongeveer vier maal honderd duizend gulden, ten gevolge van misdadige handelingen van haren agent te Soerabaija. Het kapitaal der bank zal alzoo onder ultimo Maart

*) Daarvoor kan men echter geen zilvergeld koopen, zelfs niet in kleine kwantiteiten.
†) Een Nederlandsch pond koper levert uit 320 duiten en kost in Nederland *f* 1,20 zoodat het gewigt van 120 duiten gelijkstaat aan 54 centen Ned. Ct.

aanstaande, zoo het zich laat aanzien, slechts ruim acht ton beloopen. Wat haar in vervolg van tijd te dien aanzien nog te wachten staat is verre van gerustvstellend te zijn, en of de loopende gediscompteerde acceptatiën en verleende kredieten allen als volkomen solide kunnen worden aangemerkt, bijaldien de bank haren werkkring staakte, geloof ik op goede gronden dat mede aan grooten twijfel onderhevig is. Het vorenstaande zal genoeg zijn ten betooge, dat, zoo de bank al niet in den volsten zin des woords *insolvent* is, hare *solventie* dan toch zeer twijfelachtig is.

Op den 7[den] Januarij 1843 had de bank aan biljetten in omloop voor

een bedrag van	ƒ 6,935,425.00
hare crediteuren hadden te vorderen	- 582,707.10
	ƒ 7,518,132.10
Hiervan af de uitgegeven biljettten voor specie door het Gouvernement gedeponeerd	- 877,500.00
Blijft. . . .	ƒ 6,640,632.10

Aan specie bezat de bank in eigendom eene som van ƒ 2,848,764.32. Zij heeft dus de middelen om ruim drie achtste harer biljetten in specie te betalen. Ik merk voorts aan, dat het hiervoren bekend gesteld verschil tusschen zilveren specie en bankpapier, van 20 tot 40 pCt., op zich zelf genomen weinig pleit voor de solventie der bank in de publieke opinie. Omtrent de oorzaken en de redenen van dezen staat van zaken vermeld ik het volgende. Indien de direktie der Javasche bank in der tijd hare zaken behoorlijk had geadministreerd, en mitsdien gezorgd had dat de door haar geëscompteerde wissels en acceptatiën op den vervaldag behoorlijk, hetzij in specie hetzij in bankbiljetten, waren voldaan geworden, zou de bank niet in de verpligting zijn gekomen, de betaling van de door haar uitgegeven biljetten te staken, omdat alsdan *die* biljetten of specie in hare kassen hadden moeten terugvloeijen. In stede daarvan heeft zij degenen of althans een groot aantal hunner, die met de bank handelden, toegestaan, om, in plaats van de acceptatiën met bankpapier of specie te betalen, voor de vervallen acceptatiën nieuwe acceptatiën in plaats te geven.

Hierdoor miste een groot deel der bankbiljetten het doel waarvoor dezelve waren uitgegeven, namelijk om den handel te gemoet te komen, en als het ware in omloop te blijven tusschen den handel en de bank. Door het niet meer voldoen der vervallen acceptatiën met bankbiljetten of specie, maar in stede daarvan met nieuwe acceptatiën, kwamen de bankbiljetten in andere handen dan in die waarin dezelve hadden behooren te komen en, bij eene behoorlijke administratie van de zijde der bank-direktie, zouden gekomen zijn. Het sprak dus van zelf, dat, bij de toenemende behoefte aan remises en het verdwijnen van zilveren specie uit de cirkulatie in het algemeen, ten gevolge der enorme emissiën van kopergeld door het Gouvernement, en het gebrek aan retouren, *dat* gedeelte der bankbiljetten, hetwelk in voldoening der acceptatiën niet meer naar de bank terugvloeide,

ter verwisseling tegen specie werd aangeboden; welke specie, hetzij door uitvoer hetzij op eene andere wijze, uit de cirkulatie verdween. Hierbij kwam nog deze voorname omstandigheid, dat zij die specie verlangden zich, tegen kopergeld of koper representerend papier, ook nog zoo veel mogelijk trachtten meester te maken van dat gedeelte der in omloop zijnde bankbiljetten, hetwelk naar de bank *kon* terugvloeijen, en zich ter verwisseling tegen specie met dezelve bij de bank vervoegden. Ziedaar de oorzaken en redenen, die de bank in de verpligting hebben gebragt, de verzilvering van de door haar uitgegeven biljetten te staken.

In de laatstvermelde omstandigheid, namelijk het aanwezen van zooveel koper en koper representerend papier, alsmede de onmogelijkheid om remises naar Europa te kunnen doen, is tevens de onmogelijkheid gelegen, dat de bank de betaling harer biljetten hervat. Ik merk dit aan, omdat er geen bank in de wereld bestaat of misschien ooit bestaan heeft, welke drie achtste gedeelte van het bedrag harer uitgegeven biljetten in numerair in hare kassen heeft, zoo als zulks met de Javasche bank het geval is.

Van de oorzaken der tegenwoordige gesteldheid van de Javasche bank gewagende, mag ik de redenen niet onopgemerkt voorbijgaan, welke geleid hebben tot de hiervoren vermelde kwijting der vervallen acceptatiën met nieuwe acceptiën; en de daaruit voortgevloeide kapitalisatie van het grootste gedeelte van het aan de bank verschuldigde. Door het onttrekken van de Javasche stapelprodukten, als koffij, suiker en indigo aan den partikulieren handel, en het vervallen der kustvaart, moesten de kooplieden van lieverlede naar andere middelen van bestaan omzien. In navolging van het Gouvernement, moest de landbouw daartoe het middel aan de hand geven. Eigen middelen waren daartoe niet voldoende, waarom het geld der bank tot dat einde werd gebezigd. Het spreekt van zelf, dat er dadelijk geene resultaten werden verkregen, weshalve men de met de bank op korte termijnen aangegane verbindtenissen niet konde voldoen. Hierdoor werden de vorderingen der bank hoe langer zoo aanzienlijker. Intusschen hadden er eenige faillissementen plaats en de bank moest de endossanten der acceptatiën aanspreken; deze konden ook niet betalen; een algemeen failliet en de totale ondergang der bank zou daarvan het gevolg zijn geweest, zoodat eene kapitalisatie onvermijdelijk noodzakelijk was.

Wanneer men de namen der gekapitaliseerde schuldenaren nagaat, zal men zien, dat velen derzelven in groote ondernemingen van landbouw zijn gewikkeld, waarvan sommigen meer, de anderen minder voordeelige resultaten verwachten, terwijl de meesten, zoo hun geen geruime tijd wordt gegeven om hunne schulden aan de bank af te dragen, de bank groote verliezen zullen berokkenen. Ik ben in deze bijzonderheden getreden, omdat bij mij de vraag is ontstaan, of niet op het Gouvernement de zedelijke verpligting rust, om de actionnarissen der bank, die toch geen oorzaak zijn van den staat der zaken, bij eventuëel te nemen maatregelen zooveel mogelijk te gemoet te komen.

Alvorens tot de behandeling daarvan over te gaan, en de middelen van redres ten aanzien der Javasche bank aan te wijzen, zal ik treden in de ontwikkeling van het tweede gedeelte van mijne voorgestelde taak, als met de aangelegenheden der bank in een zeer naauw verband staande, namelijk: de staat van het cirkulerend medium in Indië en de gesteldheid der Indische betaalmiddelen.

Het cirkulerend medium en de betaalmiddelen op Java bestaan in:

1°. *Zilver bankpapier* voor een nominaal bedrag van *zeven millioen*, niet realisabel tegen *zilver* bij de bank, maar bij partikulieren met een verlies van 25 a 40 pCt. en meer;

2°. *Koper representerend papier* ten beloope van *zes millioen* gulden, waarvan *drie* millioen door de bank uitgegeven, doch bij 's Lands kas.

3°. *Koperen centen*, waarvan sedert 1816 door het Gouvernement zijn vervaardigd en in omloop gebragt een nominaal bedrag van vijf en dertig millioen gulden, tegen 100 duiten per gulden.

4°. *Koperen duiten*, van den muntslag vóór 1816, waarvan de hoeveelheid onbekend is, doch welke men niet gelooft dat zeer aanzienlijk is.

Zilveren en gouden munt is op Java niet in omloop, noch wordt aldaar als betaalmiddel gebezigd. Het Gouvernement ontvangt van die specie jaarlijks uit Nederland een bedrag *ƒ* 2,500,000.00; daarvoor wordt op Java aan de ambtenaren en anderen, die gedeeltelijk zilver te vorderen hebben, als *pasmunt* uitbetaald *ƒ* 1,000,000.00; het overige wordt verzonden naar de buitenbezittingen, alwaar geen papier cirkuleert.

De betalingen en ontvangsten in zoogenaamd zilvergeld, zoowel bij het Gouvernement als bij partikulieren, geschieden in het genoemde zilver bankpapier.

De traktementen aan ambtenaren worden betaald, voor derzelver nominaal bedrag, gedeeltelijk in zilver bankpapier met een weinig zilver als pasmunt en gedeeltelijk in koper, de gulden voor dit laatste gerekend op 100 duiten.

Alle verbindtenissen door het Gouvernement in zilvergeld aangegaan, daaronder gerekend de betaling van de uitgelootte obligatiën van den Indischen achterstand en andere publieke effecten en renten waarvoor zilvergeld verschuldigd is, worden voldaan in bankpapier. *)

Alle verbindtenissen door het Gouvernement aangegaan tegen half zilver, half koper, worden voldaan, het zilver gedeelte in voege voorschreven, en het koper gedeelte naar den maatstaf van 100 duiten de gulden. Het Gouvernement heeft zich voorbehouden, alle verbindtenissen geheel in koper aangegaan, als daar zijn de betaling der produkten, aannemingen, leverantiën, vrachten en transportkosten, te betalen in zilver zoogenaamd,

*) Sommen beneden de *ƒ* 25.00 worden in zilveren specie betaald omdat er geen kleiner bankbiljetten zijn. Ten aanzien der traktementen geschiedt zulks om de andere maand, wordende om de eene maand zilver en de andere koper tegen 120 duiten per gulden betaald. Iemand die uit 's Lands kas *ƒ* 24.00 moet ontvangen verkrijgt *ƒ* 6.00 koper meer dan die *ƒ* 25.00 ontvangt, omdat *ƒ* 25.00 bankpapier gelijk staan met *ƒ* 30.00 koper, en *ƒ* 24,00 specie met *ƒ* 36.00 koper.

gerekend *f* 6 tegen *f* 5, welke betaling alsdan geschiedt met zilver bankpapier of koper, de gulden gerekend op 120 duiten.

Goederen, welke door het Gouvernement verkocht worden, als daar zijn: tin, vogelnestjes, specerijen, houtwerken enz., wanneer de betaling is aangekondigd te moeten plaats hebben in zilver, worden betaald in zilverbankpapier of in koper, de gulden gerekend op 120 duiten. Is echter de koopprijs betaalbaar in koper, alsdan wordt de gulden berekend op 100 duiten. Ditzelfde geldt ten aanzien van alle belastingen. Partikulieren eindelijk beschouwen bij de regeling hunner transaktiën bankpapier als zilver, en zij betalen mitsdien met bankpapier of koper tegen 120 duiten de gulden, op dezelfde wijze als zij hunne betalingen in koper ook door bankpapier voldoen, en waarbij zij alsdan de gulden bankpapier berekenen als 1⅕ gulden koper.

De slotsom van dit een en ander is, dat er op Java geen goud of zilver cirkuleert, dat er *twee* nominale guldens bestaan, namelijk een van 120 duiten, zijnde de gulden bankpapier, benevens de koperen gulden van 100 duiten; — terwijl de werkelijke zilveren gulden eene koopwaar is, waarmede men niet betaalt, maar die men verkoopt voor 150 tot 200 duiten koper; zoodat het betaalmiddel op Java, zoowel bij het Gouvernement als bij partikulieren, bestaat in papier van eene bank, die misschien solvent, misschien insolvent is, realisabel tegen koper van 120 duiten de gulden, en voorts in nominale koperen guldens van 100 duiten. Vroeger kon men het bankpapier nog realiseren in Europa, omdat de faktory der Nederlandsche handelmaatschappij ten behoeve van het Indische Gouvernement jaarlijks wissels uitgaf voor een zeker bedrag tegen 95 cents per gulden en het bankpapier in betaling nam, maar die bron van realisatie heeft opgehouden.

Wanneer men nu in aanmerking neemt, dat de waarde van alle vaste eigendommen en van alle roerende goederen (behalve die welke tot de dagelijksche objekten van consumptie behooren), als ook arbeidsloonen en de meeste indirekte belastingen, zoo mede alle hypothecaire en andere schuldvorderingen zijn uitgedrukt en geregeld worden in zilvergeld, zoo zal men moeten toestemmen, dat niemand in Indië in staat is zijne eigendommen in die munt te realiseren, of zijne hypothecaire of andere schulden te voldoen, aangezien er geen effectief zilver, of een daarvoor realisabel betaalmiddel bestaat, en dat mitsdien de Indische maatschappij verkeert in eenen staat van insolventie. Immers, zoo als is aangetoond, het *middel* waarmede men zilver kan betalen en betaalt, namelijk bankpapier, is alleenlijk realisabel in koper, gerekend op 120 duiten de gulden, welke eene innerlijke waarde hebben in verhouding tot zilver, van 54 cents Nederlandsch courant of iets meer dan de helft. Maar wanneer men nu daarbij nog in aanmerking neemt, dat het bestaan of liever de realisatie van dit zilver betaalmiddel, ten gevolge van den staat der Javasche bank nog zeer precair is, dan verkrijgt deze staat van zaken een nog ernstiger aanzien; want wat zal het lot van de bank en dus van haar papier zijn, in-

dien (hetgeen ons dagelijks te wachten staat) onafhankelijke houders van het papier hier te lande of buitenlanders, die in Indië gelden hebben uitstaan, door gebrek aan remises of het verlies op den wisselkoers, zoo mede door het verlies dat de produkten geven, bij de bank op de betaling der onder hare agenten berustende bankbiljetten aandringen, en de bank in regten vervolgen?

Het spreekt van zelf, dat de bank alsdan hare zaken aan den sequester moet overgeven; en tot welken koers, zelfs in koper, zullen die bankbiljetten dan kunnen worden gerealiseerd?

Ik moet hier melding maken van twee omstandigheden, welke onlangs hebben plaats gehad, en die, zoo zij niet waren gestuit, het begin zouden zijn geweest van den ellendigen schrikbarenden toestand, waarmede de maatschappij op Java bedreigd wordt. Een mij bekend persoon was veroordeeld door den Raad van Justitie te Batavia, om te betalen eene dubieuse schuld van elf duizend gulden zilver. Hij bood den crediteur bankpapier aan, die echter weigerde het te ontvangen, zeggende „dat zulks geen zilvergeld was." Een ander had als administrateur te vorderen acht duizend gulden renten; daar de debiteur met bankpapier wilde betalen, weigerde de administrateur het te ontvangen. Door tusschenkomst en aanrading van derden hebben beiden van hunne vordering afgezien. Mij zijn personen bekend, die, indien dit voorbeeld ware gegeven geworden, zich voor hunne principalen verpligt zouden hebben geacht, denzelfden weg in te slaan; de gevolgen daarvan zijn niet te berekenen; en daarmede toch wordt de Indische maatschappij elken dag bedreigd! Wij zijn op den rand van eenen afgrond! Eén persoon slechts geeft het voorbeeld, en elke debiteur is in de onmogelijkheid aan zijne verbindtenissen gestand te doen, want er is *geen wettig* zilver betaalmiddel en er is geen zilvergeld. Welk een toestand!

Maar vestigen wij onze aandacht op de koperen cirkulatie. Het schadelijke daarvan wordt hoe langer zoo meer ondervonden, zoowel bij het Gouvernement als bij partikulieren. Het is eene staathuishoudkundige waarheid, dat de winst, welke een Gouvernement geniet op de uitgifte van muntspeciën, tot eene nominale waarde boven derzelver intrinsieke waarde, en vooral wanneer zij als betaalmiddel en cirkulerend medium moeten dienen, maar ééns wordt verkregen, en het verlies daarentegen daarop altoos voortduurt; om de zeer eenvoudige reden, dat de waarde van goederen, waarvan de bepaling niet van het Gouvernement afhangt, zich niet regelt naar de nominale waarde der door het Gouvernement uitgegeven muntspeciën, maar naar derzelver innerlijke waarde of de waarde welke het publiek daaraan hecht; terwijl het Gouvernement gehouden is die muntspecie te ontvangen tot de waarde door het Gouvernement daaraan gegeven. De door de Gouvernementen in omloop gebragt wordende scheidemunten, van inferieur metaal, maken hierop eene uitzondering; maar die uitzondering houdt op, zoodra de scheidemunt in zoodanige hoeveelheid wordt uitgegeven, dat zij het algeheele betaalmiddel wordt; en de

depreciatie neemt toe, naar de mate waarmede de hoeveelheid overtreft het voor den geldsomloop benoodigd kapitaal. Niet alleen dat alsdan de waarde der goederen in het algemeen in verhouding tot die munt stijgt, maar zij komt eindelijk tot eene hoogte, welke zich niet laat berekenen. Met andere woorden: de eigenaardige maatstaf of schaal, waarnaar de waarde der dingen in de maatschappij wordt geregeld, is zilvergeld, en de koperen scheidemunt wordt daarbij ook als zilver aangemerkt, zoo lang namelijk de daarvan in omloop zijnde hoeveelheid de behoefte van scheidemunt niet overtreft. Is echter deze eenmaal overschreden, dan verandert de verhouding der scheidemunt met betrekking tot het zilvergeld niet alleen, maar tot de waarde in het algemeen. Van lieverlede bestaan er alsdan twee schalen tot berekening van waarde, namelijk een volgens zilver, en een volgens de scheidemunt. Men ziet het voorschrevene op Java bevestigd. Toen het betaalmiddel uit zilver bestond of gedeeltelijk uit bankpapier, steeds tegen zilver verwisselbaar, en de hoeveelheid scheidemunt, anders het kopergeld, zoodanig was geregeld, dat zilver en scheidemunt gelijke waarde hadden, dat is, dat voor de door het Gouvernement bepaalde verhouding van zilver tot koper hetzelfde kon worden gerealiseerd, — toen konde men voor honderd duiten even zoo veel bekomen als voor een zilveren gulden. Maar thans, nu men voor een zilveren gulden te Batavia b. v. 152 duiten kan bekomen, koopt men voor 100 duiten koper $^2/_3$ gedeelte van hetgeen men voor een zilveren gulden kan erlangen, terwijl men vroeger voor 100 duiten hetzelfde verkreeg waarvoor men thans een zilveren gulden van 152 duiten moet besteden.

Ik zal hier ter loops opmerken, dat, vermits er ook zoo als vermeld is bank-guldens bestaan, welke cirkuleren voor 120 duiten de gulden, men thans drie schalen heeft, om de waarde der goederen te berekenen, als:

Zilveren guldens van	150 tot 200	duiten.
Bank-guldens	120	„
En nominale guldens	100	„

welke vroeger allen gelijk stonden, namelijk aan 100 duiten.

Wat is daarvan nu het gevolg, zoo voor het Gouvernement als voor partikulieren?

1°. Dat het Gouvernement, voor al wat het tegen zilver koopt en uitbesteedt, wanneer het met bankpapier betaalt, 25 pCt. en meer moet uitgeven dan vroeger, en in koper betalende 50 pCt. en meer.

2°. Dat daarentegen het effectief zilver, dat door het Gouvernement wordt uitgegeven (en hetwelk uit Nederland wordt aangebragt), als pasmunt of gedeeltelijke betaling van traktementen, nominaal wordt uitbetaald en dus voor 100 duiten.

3°. Dat het Gouvernement voor het bankpapier, hetwelk hetzelve ontvangt, zoo als bij voorbeeld voor de inkomende en uitgaande regten, de verponding, collaterale successiën, 20 pCt. minder bekomt dan vroeger, toen hetzelve zilver of voor zilver realisabel bankpapier ontving, namelijk voor zoover het niet nominaal wederom wordt uitgegeven voor traktementen en soldijen.

4°. Dat alle nominaal uitgeschreven of bepaalde belastingen, voor zoo veel die in koper worden voldaan, zoo als zulks het geval is met de landrenten en de pachten enz., het Gouvernement minstens 40 pCt. minder opbrengen dan vroeger, namelijk voor zoo veel daarvan niet nominaal wederom wordt uitgegeven aan traktementen en soldijen.

5°. Dat al hetgeen zich voor het Gouvernement in deze paralijseert, (dat is de uitbetaling van traktementen en soldijen) echter ten laste komt van de Europesche en inlandsche ambtenaren, geëmploijeerden, de armee en de marine, welke, in vergelijk tot hetgeen zij vroeger ontvingen, verliezen.

Te Batavia

op de helft bankpapier.	20 pCt.
„ „ „ koper	52 „
zamen. . . .	72 pCt.

of 36 pCt. van het geheel;

Op de overige plaatsen van Java

op $^{1}/_{3}$ bankpapier	20 pCt.
„ $^{2}/_{3}$ koper	104 „
zamen. . . .	124 pCt.

of 41$^{1}/_{3}$ pCt. van het geheel.

6°. Dat de transportkosten, verliezen, enz. aan eene koperen cirkulatie verbonden, eene groote lastpost voor het Gouvernement uitmaken, zoowel als voor de partikulieren, inzonderheid voor de inlandsche bevolking.

Uit het vorenstaande zal men dus kunnen nagaan, hoe nadeelig de staat van het cirkulerend medium is, zoowel voor het Gouvernement als voor de partikulieren. Voor het Gouvernement staat daartegen echter over de winst, die het eenmaal gehad heeft op het kopergeld. Dat punt zal echter hierna behandeld worden.

Thans zal ik overgaan tot eene behandeling van de oorzaak en redenen van dezen stand van zaken. Er zijn weinig onderwerpen, waaromtrent ten allen tijde en nog op den huidigen dag zoovele verkeerde denkbeelden bestaan hebben en bestaan, als die van den geldsomloop, en evenwel is niets eenvoudiger en voor ieder begrijpelijker dan juist deze materie. Daar het doel dezer memorie echter niet is, om eene staathuishoudkundige verhandeling te schrijven, maar een eenvoudig vertoog nopens den staat van zaken in Indië en de middelen van redres, zal ik over het voorschreven punt niet verder uitweiden dan volstrekt noodig is.

Elke maatschappij vereischt voor hare handelingen als middel van ruiling een zeker kapitaal, hetwelk, zoo als de maatschappijen thans zijn geconstitueerd, moet bestaan in zilvergeld en koperen munt. Het kan ook bestaan en bestaat dan ook gedeeltelijk in gouden munt, en daartoe kan tevens strekken, zoo als thans in alle beschaafde en in rust en vrede verkeerende landen het geval is, *papier*, *zilver* vertegenwoordigende, en voor de nominale waarde realisabel in metaal, of daaraan geëvenredigde realisabele waarde, uit te geven, hetzij door den staat, hetzij door bijzondere daartoe door den staat gemagtigde korporatiën, banken genaamd.

De verhouding van deze verschillende middelen van ruiling moet zoodanig zijn geregeld, dat daarin door de leden der maatschappij geen verschil gemaakt wordt. Hiermede wordt hoofdzakelijk bedoeld dat het papier en de koperen scheidemunt beiden niet in zoodanige hoeveelheid aanwezig moeten zijn of onder zoodanige omstandigheden verkeeren, dat de gelijkheid tusschen deze en de zilveren cirkulatie wordt verbroken. Het is eene der voornaamste pligten van het Gouvernement om daartegen te waken. Het moet dus zorgen, dat de gevestigde banken de grenzen van hare papieremissiën niet overschrijden. Maar vooral moet het Gouvernement zelf het evenwigt niet verbreken, of daaruit ontstaan voor de maatschappij allernadeeligste gevolgen, zoo als Indië ons bewijst en die hiervoren in het breede zijn omschreven en aangetoond.

Alvorens tot een onderzoek over te gaan van hetgeen ten dezen aanzien achtereenvolgend met betrekking tot Indië heeft plaats gehad, moet ik nog het volgende vermelden.. Indien de staat meer behoefte aan geld heeft, dan hij door belastingen van de maatschappij in het algemeen kan erlangen, alsdan heeft er een tekort plaats om de uitgaven te bestrijden. Er zijn twee middelen om in dat tekort te voorzien, namelijk: het leenen van kapitaal tegen rente van geldhouders, dat is, het uitgeven van rente gevende effecten; of het leenen van de cirkulatie, dat is het uitgeven van papierengeld. Van het eerste is een gevolg, dat de maatschappij in het algemeen meer lasten worden opgelegd; van het tweede, dat een gedeelte der metallieke (de zilveren en gouden) cirkulatie verdwijnt.

Er bestaat ook nog een derde middel en dit wordt in Indië aangewend, namelijk: het uitgeven van een metalliek betaalmiddel (hetzij koper, hetzij eenig ander metaal van inferieure waarde) tot eene nominale waarde in zilver berekend verre boven de innerlijke waarde van hetzelve. Ook dit middel heeft hetzelfde gevolg als het laatstgenoemde.

In de Indische bezittingen heeft de staat steeds gehad eene grootere behoefte aan numerair, dan Indië aan den staat kon opleveren, uithoofde de bevolking meer produceert voor uitvoer dan zij aan voorwerpen van buitenlandsche nijverheid behoeft. Van daar, dat steeds belangrijke hoeveelheden numerair naar Indië zijn gezonden. De Oost-Indische Kompagnie, welke èn souverein èn koopman was, voorzag in die behoefte door goud, zilver- en kopergeld, met inachtneming van zoodanige verhouding als het evenwigt niet konde verbreken, namelijk dat goud, zilver en koper althans de twee laatsten tot de aangenomen en bepaalde relative verhouding werkelijk cirkuleerden.

Het door de Oost-Indische Maatschappij uitgezonden numerair moest niet alleen strekken tot aankoop van de door de bevolking geleverd wordende produkten, maar ook om, voor zooveel noodig, in de staatsuitgaven te voorzien.

In het laatste gedeelte der voorgaande eeuw, bragten oorlog en andere omstandigheden, die ik met stilzwijgen zal voorbijgaan, eene stremming in de uitzending van numerair te weeg. Daardoor was het bestuur in Indië

niet langer in staat, om de uitgaven te bestrijden, en men nam toevlugt tot het kreëeren van papier van krediet, representerende zilvergeld. Het gevolg hiervan was, dat het metaal uit de cirkulatie verdween, en naar mate meer en meer van dat papier werd uitgegeven, verhoogde de waarde van het metaal, en werd het papier van krediet hoe langer zoo meer gedepreciëerd. Toen nu in 1811 Java door de Engelschen was in bezit genomen, stond de verhouding van het papier tot zilvergeld zoodanig, dat een zilveren Spaansche mat van 64 stuivers gelijkstandig was aan zes en een halve rijksdaalder van 48 stuivers papier van krediet, of anders gezegd een vijfde gedeelte van de waarde waarvoor het papier aanvankelijk was uitgegeven. In die verhouding gaven de Engelschen daarvoor ander papier aan de houders; welk papier voor hun vertrek van Java, in 1816, tegen zilvergeld à pari is ingewisseld geworden. Toen het Nederlandsche gezag in dat jaar van Java bezit nam, bestond de cirkulatie op Java uit goud- en zilvergeld van Indischen en Europeschen muntslag, en voorts uit koperen en tinnen duiten als scheidemunt. De standpenning echter was de Javasche ropij (zilveren), die men berekende eene innerlijke waarde te hebben van 1¹/₅ Nederlandsche zilveren gulden, en waarmede ook gelijkstandig waren 120 in Nederland geslagen koperen duiten; zijnde voorts de waarde der overige gouden en zilveren muntspeciën naar dien maatstaf bepaald.

De Kommissarissen-Generaal hadden uit Nederland medegebragt eene hoeveelheid van twee millioen zilveren guldens. Men bepaalde, dat deze op Java zouden cirkuleren, als en gelijk met de Javasche ropij, en eene denkbeeldige Indische gulden van 24 stuivers. Dat voor die twee millioen gulden dadelijk twee millioen ropijen uit de cirkulatie verdwenen, zal ik wel niet noodig hebben in het breede aan te toonen.

De cirkulatie bestond dus weldra gedeeltelijk uit zilveren muntspeciën, die nominaal gelijk waren, maar innerlijk 20 pCt. verschilden. Zoo was bij voorbeeld een Spaansche mat gesteld op 66 Indische stuivers, en de Nederlandsche gulden op 30 Indische stuivers; zijnde alzoo de Spaansche mat gelijk gesteld met twee en een vijfde gulden, terwijl de metallieke verhouding is twee en een halve Nederlandsche gulden; de dukaton op 78 Indische stuivers of twee en $^{18}/_{30}$ gulden, terwijl de in Nederland bepaalde verhouding is drie en een zevende gulden.

Het Nederl. Gouvernement, geene genoegzame middelen hebbende om de Indische uitgaven te bestrijden, vulde het tekort aan met papierengeld, representerende de denkbeeldige Indische gulden van vier en twintig Nederlandsche of dertig Indische stuivers, of honderd en twintig koperen duiten. Het bragt van lieverlede van dat papier in de cirkulatie tot een bedrag van vijf millioen gulden. Daarvan was het gevolg, zoo als van zelf spreekt, dat eerst de bij de overname der bezittingen aanwezige gouden en zilveren specie, uit de cirkulatie verdween, en vervolgens van lieverlede ook de aangebragte Nederlandsche guldens. De tinnen duiten, waarvan vroeger is gesproken, waren langzamerhand uit de wandeling getrokken.

Nu bestond de cirkulatie eerlang genoegzaam geheel uit papieren geld en koperen duiten, welke van tijd tot tijd uit Nederland gezonden of op Java werden aangemunt. Niettegenstaande de kreatie van het voormelde bedrag aan papier van krediet, overtroffen de Indische uitgaven nog steeds de inkomsten. Het uitgeven van nog meer papier van krediet achtte men niet raadzaam, en men kwam op het denkbeeld, om in het tekort te voorzien door rentegevende promessen, welke in 's lands kas in betaling zouden worden aangenomen. Deze werden achtereenvolgend uitgegeven tot een bedrag van bijna vijf millioenen, zoodat, met het einde van het jaar 1825, er in Indië een papier betaalmiddel bestond voor een nominaal bedrag van ongeveer tien millioen Indische guldens van vier en twintig Nederlandsche stuivers. Niet alleen was daardoor een groot verschil tusschen het zilver en het papiergeld ontstaan, maar zelfs tusschen het papier en het koper, zoodat men eindelijk voor den papieren gulden niet meer konde realiseren dan negentig duiten en zelfs minder, in stede van honderd en twintig. Men had in Indië intusschen het onbestaanbare van dezen staat van zaken ingezien, en men wilde in Britsch-Indië eene leening van zilver geld sluiten, om het papier in te wisselen en daardoor de zilver cirkulatie te herstellen; dit plan vond echter in Nederland geen bijval.

Ik moet hier melding maken van een belangrijk incident. De hierboven vermelde depreciatie van het papier van krediet, ook ten aanzien van het koper geld, in verband met de behoefte van het Indische Gouvernement aan middelen om de uitgaven te dekken, gaf aanleiding, dat van hier naar Nederland aan het opperbestuur werd verzocht de uitzending van eenige millioenen nominale guldens aan koperen duiten. Men had echter ten aanzien van het eerst gemelde den waren staat van zaken niet naar Nederland kennelijk gemaakt, maar het doen voorkomen als of de duiten zoo gewild waren onder den inlander, en er eene zoo groote behoefte aan bestond, dat de inlander een Indische gulden, welke de waarde had van 120 duiten, besteedde om 90 duiten en minder te bekomen. Men had moeten berigten, *niet* dat er behoefte aan duiten was, maar dat het papieren geld zoodanig was gedepreciëerd, dat zelfs zijne nominale waarde aan duiten daarvoor niet konde worden verkregen.

Aan deze verkeerde voorstelling van den waren staat van zaken is men verschuldigd twee maatregelen, welke den grondslag hebben gelegd tot den staat van zaken met betrekking tot het cirkulerend medium, waarin Indië zich thans bevindt; te weten: het verhoogen der waarde van de duiten en het verder aanvoeren van die munt.

Hoezeer men dan, zoo als hiervoren vermeld is, het in Indië beraamde plan in Nederland afkeurde, om, namelijk, door middel van eene leening in Britsch-Indië, den geldsomloop op Java te herstellen en te regelen, besloot men echter zulks te bewerkstelligen door eigen middelen, waartoe vervolgens met gemeen overleg der Staten-Generaal eene leening werd gesloten.

De Burggraaf DU BUS DE GUISIGNIS, die in het jaar 1826 als Kommissaris-Generaal op Java aankwam, had in last om de vernietiging of intrekking van het papier van krediet en de promessen tot stand te brengen, waartoe door hem medegebragt en hem nagezonden werden gouden en zilveren muntspeciën, ten bedrage van negen en een half millioen. Voorts werden tot dat einde verleend wissels op het ministerie van koloniën en schuldbekentenissen ten laste van het amortisatie-syndikaat.

Op de, alhoewel verkeerde, voorstelling van het Indische bestuur ten aanzien van den koers der duiten, waarvan hiervoren is gewaagd, was in Nederland tevens bepaald, om de waarde der duiten te verhoogen en, even als zulks in Nederland bestond, den gulden te bepalen op 100 centen of duiten instede van 120. De benaming van Indische gulden verdween tevens. Zelfs had de inwisseling van de Indische guldens van 24 stuivers, uitgegeven promessen en papieren van krediet plaats, volgens hun nominaal bedrag in Nederlandsche guldens van 20 stuivers. Bij eene muntwet werd tevens de verhouding der in Indië in omloop zijnde zilveren en gouden muntspeciën, volgens hare betrekkelijke en innerlijke waarde, naar behooren geregeld.

Zoo als reeds is vermeld, had de Indische regering de uitzending aangevraagd van eenige millioenen nominale guldens aan duiten. Daarvan werd gezonden en onder het bestuur van den Kommissaris-Generaal uitgegeven, volgens de nieuw aangenomene verhouding namelijk 100 duiten voor den gulden, een nominaal bedrag van zeven millioen gulden. En zoo, vermeende men, was de geldsomloop in Indië op ware en goede beginselen geregeld, zelfs geheel gebragt op den voet van het Nederlandsche muntwezen, namelijk zilver en goud als algemeen betaalmiddel en koperen duiten als scheidemunt.

Het duurde echter niet lang of men ondervond dat men op verkeerde berigten gehandeld had. Er was, zoo als men had behooren te weten, geen gebrek aan duiten, maar overvloed daarvan in handen der Indische bevolking. Even als eenige jaren vroeger het papieren geld eerst het zilver en goud, en vervolgens het koper uit de cirkulatie heeft doen verdwijnen, waren het nu de aanwezige duiten, waarvan de waarde bij de nieuwe muntwet 20 pCt. verhoogd was, welke, gezamenlijk met de op nieuw aangevoerde zeven millioen van die munt, het zilver en goud zeer spoedig uit de cirkulatie verdrongen. Reeds hetzelfde jaar, en dat volgende op de inwisseling van het papier van krediet tegen vijf millioen gulden zilvergeld, en dat der promessen, waarvan in specie is ingewisseld twee millioen guldens, was de omloop van zilvergeld reeds zoodanig verminderd, dat de meeste betalingen uit 's lands kas in koper plaats vonden en er een belangrijk agio op het zilver was ontstaan.

In het jaar 1828 werd de Javasche bank opgerigt met een kapitaal van twee millioen gulden zilvergeld, welke biljetten zoude uitgeven, tegen zilveren specie bij haar inwisselbaar. Door de doelmatige wijze waarop de bank hare operatiën regelde, verdween spoedig de behoefte aan zilveren munt als betaalmiddel, en de daarop bestaande agio hield weldra op.

Later werd er van Gouvernements wege nog meer zilvergeld aangevoerd.

Deze beide omstandigheden, en de door den Gouverneur-Generaal VAN DEN BOSCH aan de landelijke industrie gegeven ontwikkeling, deden niet alleen de verhouding tusschen de nominale waarde van het zilver en het kopergeld bewaren, maar zelfs is er een oogenblik geweest, in 1831, dat men op Java in de binnenlanden voor eenen zilveren gulden geene 100 duiten kon bekomen.

Op dat tijdstip konde men den staat van den geldsomloop op Java, als behoorlijk geregeld en in eenen gezonden toestand verkeerende, beschouwen. Er waren in omloop zilveren en gouden muntspeciën; bankbiljetten ten beloope van ƒ4,000,000.00 steeds en *geregeld* tegen specie bij de bank verwisselbaar; en koperen centen, de honderd gelijkstaande aan eenen gulden. De hoeveelheid nominale guldens in die munt toen aanwezig, kon echter niet met juistheid worden nagegaan, maar zooveel is zeker, dat door het Gouvernement, van 1816 tot het voormelde tijdvak 1830/31, waren uitgegeven en in omloop gebragt ongeveer tien millioen gulden à 100 duiten. Door de ontwikkeling en uitbreiding door den Gouverneur-Generaal VAN DEN BOSCH aan den landbouw op Java gegeven ten behoeve van het Gouvernement, waren de inkomsten van den Staat niet voldoende om de uitgaven te dekken, en er was dus een te kort, hetwelk moest worden aangevuld. Men nam daartoe verkeerde middelen te baat, namelijk men vulde het aan met kopergeld. Men vermeende, dat kopergeld het eigenaardig cirkulerend medium van Java was, en bovendien gaf het kopergeld eene dadelijke winst aan het Gouvernement. De prijs der produkten, welke aan het Gonvernement zouden worden geleverd, werd dan ook in kopergeld bepaald. Men ontbood kopergeld uit Nederland. Het Japansche koper zou tot duiten vermunt worden, en men trachtte voorts zooveel kopergeld mogelijk magtig te worden. Hieruit ontstond spoedig wederom eenige agio op het zilvergeld. Zoodat in het jaar 1832 de Gouverneur-Generaal VAN DEN BOSCH op het denkbeeld kwam, om door de Javasche bank koper representerend papier te doen uitgeven, ten beloope van drie millioen nominale guldens, tegen een gelijk bedrag bij de bank te deponeren duiten, ten einde daardoor de agio op het zilvergeld te verminderen. Zulks bereikte het gewenschte doel niet; integendeel, de agio nam van lieverlede toe, zoodat in het jaar 1834 de Commissaris-Generaal VAN DEN BOSCH bij besluit in dato 4 Januarij n°. 4 de waarde der zilveren en dus ook der bank guldens bepaalde op 120 duiten, in zoo verre namelijk dat het Gouvernement zich voorbehield, om hetgeen het in koper verschuldigd was met zilver te betalen, gerekend 6 voor 5, dat is: zes gulden koper met vijf gulden zilver; eene bepaling, die op den huidigen dag nog bestaat, en waardoor dus het Gouvernement den zilveren gulden wederom heeft teruggebragt op 120 duiten of centen.

Ik mag hier niet onopgemerkt laten, dat de toenemende agio op het zilvergeld niet alleenlijk een gevolg is geweest van de groote hoeveelheid kopergeld, toen reeds op Java aanwezig, maar ook van de behoefte aan

zilver voor uitvoer, ten gevolge van het door den graaf VAN DEN BOSCH ingevoerde monopoliestelsel der produkten.

Evenwel was in 1835 reeds zoo veel kopergeld op Java *meer* in omloop, dan met een zilver betaalmiddel bestaanbaar was, dat de Gouverneur-Generaal ad interim BAUD den Minister van Koloniën, bij schrijven van 1°. Junij 1835 litt. J., verzocht, geen kopergeld meer naar Indië te zenden, nadat een toen gemaakt contract voor twee millioen zoude zijn afgeloopen. Aan dit verzoek is echter geen gehoor gegeven, zoodat van 1834 tot heden door het Gouvernement zijn in omloop gebragt: vier en twintig millioen gulden a 100 duiten; terwijl de aanvoer van zilveren specie van Gouvernementswege te naauwernood voldoende is geweest, om in de behoefte voor de buitenbezittingen en eenige kleine betalingen op Java te voorzien. Daarvan is het natuurlijk gevolg geweest, dat het zilvergeld al meer en meer schaarsch geworden en de agio op het zilver zoo aanzienlijk gestegen is.

Het voorgaande is een beknopt maar waar overzigt van de geschiedenis van het Indische muntwezen, voor zoo verre zulks in deze van belang kan geacht worden. Het heeft volkomen bewezen, dat al wat ten aanzien van het cirkulerend medium thans door alle beschaafde natiën als waarheid is erkend en als beginsel is aangenomen, en hetwelk door mij zoo kort mogelijk is ontwikkeld, even waar en even toepasselijk is op Indië als elders; en dat de gevolgen van afwijkingen van dat beginsel overal dezelfde zijn, en voornamelijk deze, dat het Gouvernement onbestaanbare winsten op het cirkulatie middel maar eenmaal geniet, maar daarentegen *voortdurend* daarop verliest. Was men van deze waarheden doordrongen geweest, dan zou het Gouvernement zich aanzienlijk hebben bevoordeeld, en Indië zou zich te dien aanzien niet bevinden in den tegenwoordigen noodlottigen toestand.

Hetgeen door mij omtrent dit punt is vermeld, heeft ook voornamelijk de strekking, om door de kennis van het verledene het Gouvernement terug te houden, *schijn* voor *waarheid* aan te nemen, en dus andermaal in de vroeger begane misslagen en verkeerde maatregelen te vervallen.

Thans zal ik overgaan tot het derde punt, namelijk: de bezwaren in het overmaken van gelden naar Nederland en elders.

Het zal wel geen wijdloopig betoog behoeven, dat men op den duur in de buitenlandsche behoefte van een land niet kan voorzien, indien het de middelen niet heeft, om ze in of aan het buitenland te betalen. Die middelen moeten bestaan hetzij in produkten, hetzij in numerair, hetzij in wisselbrieven. Vóór de invoering van het tegenwoordige monopoliestelsel van het Gouvernement, voorzag de vrije handel in de op Java benoodigde goederen in zilveren specie, waar voor hij de Javasche produkten terug bekwam. Die handel werd wel is waar voornamelijk door vreemden gedreven, maar de produkten kwamen met slechts geringe uitzondering op de Nederlandsche markt.

Een belangrijk gedeelte der buitenlandsche benoodigdheden bestaat in katoenen lijnwaden, welke tot in het jaar 1824 bijna geheel uit Engeland

werden aangebragt. Men vermeende in Indië, dat het Nederlandsch fabrijkwezen in die behoefte konde voorzien, en ging mitsdien over tot het heffen van een belangrijk inkomend regt op vreemde wollen en katoenen stoffen. Het doel van dezen maatregel werd spoedig bereikt, en de Belgische fabrieken vervaardigden weldra voor eenige millioenen van die goederen 's jaars voor de Javasche consumtie. Eenigen tijd na den afval van België, besloot men in Nederland, om aan oud Nederland de voordeelen te geven die de Belgische katoenfabrijkanten uit Indië hadden genoten, en de Handelmaatschappij werd het middel om dit doel te bereiken. Aan haar werden eenige voorwaarden verzekerd, zoodat zij zich bij contrakt verbond om voor eene waarde van zeven millioen 's jaars aan katoenen stoffen in Nederland vervaardigd naar Java te zenden.

Daar het Gouvernement zich intusschen had voorbehouden, om de op 's Gouvernements landen geteelde en gefabriceerde koffij, suiker, indigo, specerijen en andere produkten voor zijne eigen rekening ter verkoop naar Nederland te zenden aan de consignatie der Handelmaatschappij, werd aan dit ligchaam toegestaan, om het provenu harer katoenen stoffen in de Indische kassen te storten, en zich later in Nederland uit de door haar te verkoopen Gouvernements produkten te rembourseren.

Welke vlugt, door dezen maatregel zoowel als door het monopoliestelsel, de Nederlandsche scheepvaart en het katoenfabriekwezen genomen hebben, is te algemeen bekend dan dat ik daarover behoef uit te weiden. Ook de uitzending van Nederlandsche katoengoederen voor rekening van partikulieren nam hand over hand toe, maar aan deze werden geene der voordeelen verzekerd, welke aan de Handel-Maatschappij waren toegestaan. De Nederlandsche kooplieden werden alzoo in dit opzigt gelijk gesteld met een ieder, die uit Nederland of van elders op Java handel drijft. Deze allen ondervonden de grootste moeijelijkheden aan retouren; zij konden ten gevolge van het monopoliestelsel geene genoegzame produkten bekomen, en het voornaamste middel van retour was dus specie en wissels, welke laatste door de faktorij der Handelmaatschappij op de direktie in Nederland werden afgegeven voor zoodanig bedrag als hare middelen te kort schoten, om in de behoefte aan betalings-middelen van het Indische bestuur, tot kwijting der produkten aan de inlandsche bevolking en de Europesche fabrikanten, te voorzien.

De faktorij der Handelmaatschappij kon echter niet blijven voldoen aan de behoefte van wissels, en moest de afgifte daarvan van lieverlede verminderen, eensdeels omdat het Gouvernement meer en meer in het ontbrekende kapitaal voorzag door uitzending van kopergeld, en anderdeels door het stijgen der inlandsche inkomsten. De wissel bleef desniettemin steeds op eene billijke hoogte, namelijk 95 cents per gulden, en werd met bankpapier voldaan.

Ten gevolge van een aantal omstandigheden, waaromtrent ik in geene bijzonderheden zal treden, is het bedrag der door de faktorij afgegeven wissels in 1841 minder geweest dan vroeger, terwijl in 1842 hoegenaamd

geene wissels door haar zijn afgegeven *). Eene merkbare verandering in deze wisselkoers is daarvan het gevolg geweest, welke tevens van zeer nadeeligen invloed is geworden op de waarde van het bankpapier in verhouding tot zilver geld.

Thans zijn er bijna geene wissels meer verkrijgbaar, en hetgeen nog te bekomen is wordt verkregen tegen den koers van 80 cent per gulden. Eenige millioenen zijn bij kooplieden en partikuliere personen voorhanden, om naar Nederland en elders te worden overgemaakt, niet in zilveren specie, maar in zilver en koper representerend papier en koperen centen, zoodat zelfs het papier, in verhouding tot koper, een agio doet van twee tot vijf ten honderd. De interest van het geld is daardoor zoodanig gedaald, dat men belangrijke sommen voor zes en zelfs vijf ten honderd 's jaars kan bekomen, ten nadeele van de Javasche bank, die daardoor veel van hare solide operatiën mist. Zij heeft hare interest gesteld op 9 pCt., voor welk bedrag degenen, die nergens anders teregt kunnen, met haar moeten blijven handelen.

Deze staat van zaken kan niet voortduren. Het verval des handels; toenemende duurte der uit Europa aangebragt wordende goederen †); stagnatie in den geldsomloop, zoo als die dan nog is; steeds stijgende agio op het zilvergeld; klagten uit Europa wegens het niet ontvangen der remises, en maatregelen van kracht tegen de bank en tegen partikulieren, zullen daarvan het gevolg zijn, terwijl de vermelde bezwaren reeds in groote mate worden ondervonden. Bij het publiek is daarover dan ook maar ééne stem en ééne opinie. „*Zoo kan het niet langer*" is in ieders mond. Dat deze staat van zaken nadeelig op de belangen van het Gouvernement werkt, spreekt van zelf, maar vooral drukt zulks op de ingezetenen, de ambtenaren, de armee en de marine.

Men stelle zich slechts voor met hoeveel al hetgeen van buiten 's lands wordt ingevoerd, behalve vracht, assurantie, onkosten, kommissie, interest van geld en koop-avans, wordt bezwaard, alvorens de waar aan den konsumateur wordt verkocht, en rekene daarbij tevens op de enorme inkomende regten waarmede alles is belast, bijv.

Nederlandsche goederen.

Inkomende regten 12½ pCt. op de faktuurwaarde, verhoogd met 30 ten honderd is	*f* 15.60 pCt.
5 pCt. additioneel voor de zeewerken	- 00.75
Verlies op de wissels voor de retouren §).	- 20.00
Zamen. . . .	*f* 36.35 pCt.

*) Hieromtrent heeft echter eene uitzondering plaats gehad, welke van eenen bijzonderen aard is, en met gewone handels-operatiën niets gemeens heeft. (Hofland en Co.)

†) Zie hier twee daadzaken ook door mij persoonlijk ondervonden. Indien men goederen van hier naar Europa zendt, en de schade casu quo aldaar verlangt te hebben uitbetaald, moet men de assurantie-premie alhier betalen met 25 pCt. surplus, wanneer men die in bankpapier voldoet. Voor goederen welke men uit Nederland ontbiedt, zoowel als voor de vracht, vordert men klinkende specie of andere betaalmiddelen met de agio van den dag. Nu de tegenwoordige staat van zaken in Nederland bekend is, zal niemand goederen op speculatie uitzenden, en ook geene vrachten bedingen dan tegen klinkende specie. Tot welk eene hoogte moet de agio op het zilvergeld daardoor niet stijgen!

§) Dit verlies zal, zoo er niet spoedig eene verandering komt, hoe langer zoo grooter

Vreemde goederen.

Inkomende regten 24 pCt. op de faktuurwaarde, verhoogd met 30 pCt. . . . . ƒ 31.20 pCt.
5 pCt. additioneel . . . . - 1.50
Verlies op wissels *). . . . . - 20.00
Zamen. . . . ƒ 52.70 pCt.

De ambtenaren, de armee en de marine bekomen het grootste gedeelte van het hun in zilver toegelegde traktement en soldijen in koper, waarop zij in verhouding tot bankpapier 20 pCt. verliezen.

Meer zal ik niet noodig hebben om aan te toonen hoe schadelijk de tegenwoordige staat van zaken voor allen is; en dat de ingezetenen in het algemeen daardoor gevoelig lijden, zal ik ook wel niet noodig hebben in het breede aan te toonen.

Ik ga over tot de behandeling van het vierde punt, namelijk: de noodzakelijkheid, om in de betaling der op Java gemonopoliseerde Gouvernements-produkten verandering te brengen, ten einde daardoor betere financiële uitkomsten te erlangen.

Dat deze aangelegenheid met de regeling van den geldsomloop in een zeer naauw en onafscheidbaar verband staat, behoeft wel geene breedvoerige ontvouwing, wanneer ik zal hebben bekend gesteld, dat het monopolie der produkten op Java alleen voor het Gouvernement eene uitgaaf vereischt van 29 millioen gulden voor het loopende jaar 1843, volgens de door den direkteur over de kultures gemaakte begrooting, en daarvan onmiddellijk aan de Europesche en inlandsche fabrikanten en planters twee en twintig millioen.

Ik heb vroeger opgemerkt, dat men in Indië van meening was, dat kopergeld het eigenaardig cirkulerend medium in deze gewesten is. Dit denkbeeld, in verband met de winsten welke het Gouvernement berekende op het kopergeld te genieten, heeft waarschijnlijk aanleiding gegeven, dat men de betaling der door het Gouvernement gemonopoliseerde produkten op Java in die munt heeft bepaald. Ik vertrouw zoowel theoretisch als praktisch te hebben aangetoond het schadelijke van deze stelling, en dat zij zoowel met de belangen van het Gouvernement als met die van partikulieren onbestaanbaar is. Een van de gevolgen van dit beginsel is, de toenemende depreciatie van het kopergeld, vooral bij de groote vermeerdering die deze muntspecie moest ondergaan en in de laatste jaren werkelijk heeft ondergaan, ten gevolge van de toenemende produktie, hebbende de toevoer, zoo door uitzending van duitenplaatjes als door vermunting van het Japansche koper, in de laatste jaren tusschen de vier en vijf millioen guldens van 100 duiten 's jaars beloopen.

Indien men daarmede voortging zou het koper eindelijk zoodanig gedeprecieërd worden, dat de bevolking zoude weigeren hetzelve in betaling

---

worden. Men spreekt reeds van een wisselkoers van 75 cent, thans is nog voor 80 cent per gulden afgegeven.

*) Als boven.

aan te nemen; want, zoo als reeds is gezegd, het verschil tusschen die munt en zilver is op sommige plaatsen in de binnenlanden van 80 tot 100 pCt., terwijl men op Batavia voor den zilveren gulden 152 duiten kan bekomen. Het spreekt van zelf, dat dien ten gevolge de bevolking voor haar kopergeld hoe langer zoo minder kan realiseren, 't zij aan goud of zilver, 't zij aan lijnwaden, de voornaamste voorwerpen waaraan zij de vruchten van haren arbeid ten behoeve van het Gouvernement wil besteden.

In onderscheiden schrifturen heb ik de aandacht van het Gouvernement op dit punt gevestigd, en voorgesteld om den Minister van Koloniën te verzoeken, de verdere uitzending van kopergeld te staken, zoo als dit bij zijne Excellentie zelve, ten gevolge van mijne in Nederland reeds gedane vertoogen, bereids een punt van overweging schijnt uit te maken, en voorts het Japansche koper niet langer tot duiten te vermunten, maar het even als zulks vroeger het geval was, wederom in den handel te brengen die daaraan groote behoefte heeft.

Door het Gouvernement is op het eerste punt volgens mijn voorstel gehandeld.

Ten aanzien van de vermunting van het koper, heeft het Gouvernement echter besloten, dat daarmede op den bestaanden voet zal worden voortgegaan *).

Ik durf het er voor houden, dat het opperbestuur in Nederland, wanneer het met den waren staat van zaken in dezen zal bekend zijn geworden, geene duitenplaatjes ter munting meer naar Indië zal zenden en ook bevelen zal geven om de vermunting van het Japansche koper te staken.

De reeds vermelde jaarlijks in omloop gebragt wordende massa koperen duiten moet gedeeltelijk dienen tot dekking van het te kort in de Indische administratie en tot betaling der Gouvernements produkten. In het verder te kort voorziet, zoo als bereids is vermeld, de faktorij der Nederlandsche Handelmaatschappij uit het provenu der door haar verkochte lijnwaden in wissels op Nederland, voor zoo veel hare middelen daartoe niet voldoende zijn. Deze voorschotten of subsidiën worden in Nederland terug betaald uit het provenu der voor rekening van het Gouvernement verkocht wordende produkten, met eene reduktie van 16⅔ pCt. dat is: voor 120 gulden koper van 100 duiten in de Indische kas gestort, ontvangt zij 100 gulden in Nederland terug.

Men kan het bedoelde door de Handelmaatschappij te storten bedrag berekenen 's jaar op	*f* 8,500,000.00.
Door de uit Nederland gezonden wordende duitenplaatjes en het op Java aangemunt wordende Japansche koper, wordt verkregen.	- 4,000,000.00.
Zamen 's jaars. . .	*f* 12,500,000.00.

*) Om den omloop van kopergeld te verminderen, heeft het Gouvernement onlangs de drie millioen gulden koper vertegenwoordigend papier uitgegeven waarvan bereids is gewag gemaakt, tegen afzondering of depôt van een gelijk bedrag van duiten. Gelijktijdig schier met maatregelen tot vermindering der duiten wordt dus een ander gehandhaafd om ze te vermeerderen.

Wanneer nu de uitzending en vermunting van koper ophoudt, zal het Gouvernement niet langer bij magte zijn om de produkten in koper te betalen, ten ware de faktorij der Nederlandsche Handelmaatschappij dan wel het Gouvernement onmiddellijk zilveren specie uitzond, om het ontbrekende koper van de bevolking in te wisselen; of dat de betaling der produkten aan de bevolking gedeeltelijk in zilver plaats hebbe, volgens de door het Gouvernement aangenomene verhouding van 6 tot 5, dat is ƒ 6.00 koper te betalen met ƒ 5.00 zilver.

Indien er geene noodzakelijkheid bestond, om den geldsomloop in het algemeen op eenen geregelden en op den duur bestaanbaren voet te brengen, ware dit voorzeker de eenvoudigste maatregel *); maar om de aangevoerde reden en ook omdat het Gouvernement moet trachten op eene andere wijze zich vergoed te zien, voor het gemis van de winst, welke het tot dusver op het jaarlijks aangevoerde nieuwe kopergeld heeft, is aan dezen partiëlen maatregel niet te denken. De hoeveelheid zilveren specie door de Handelmaatschappij of door het Gouvernement aan te voeren, ter verkrijging van het bedoelde kopergeld, zou moeten beloopen tusschen drie en vier millioen 's jaars.

Door middel van wissels alleen kan op den duur geen kopergeld genoeg verkregen worden, indien namelijk geen nieuw kopergeld wordt uitgegeven door het Gouvernement, en het geheele te kort in de Indische administratie jaarlijks moet worden aangevuld.

De reden daarvan, gelijk bereids is vermeld, ligt daarin, dat de Javasche bevolking meer voor het buitenland voortbrengt dan het aan voorwerpen van buitenlandsche nijverheid verbruikt en er dus een toevoer van numerair noodig is.

Het financiële belang van het Gouvernement, afgescheiden zelfs van dat van het algemeen, vordert alzoo, dat men het beginsel van betaling in koper der produkten laat varen; dat men den door het Gouvernement bepaalden voet van betaling in zilver, dáár waar koper verschuldigd is, op die produkten toepasse, en mitsdien voortaan de produkten betale in zilver of voor zooveel noodig in koper, maar alsdan de gulden gerekend tegen 120 duiten.

Men schijnt in der tijd, ten aanzien van de betaling der produkten in koper, van een geheel verkeerd beginsel te zijn uitgegaan, voor zoo veel namelijk betreft het berekenen der voordeelen die het Gouvernement zich daardoor meende te verzekeren. Men heeft gedacht, dat men door in koper te betalen 16²/₃ pCt. voordeel had, op het totaal van het kostende der produkten.

Volgens de door den direkteur der kultures voor het jaar 1843 opgemaakte begrooting betaalt het Gouvernement, behalve transportkosten, regtstreeks aan de bevolking of inlandsche fabrikanten:

*) Vermits er veel meer kopergeld op Java aanwezig is, dan de cirkulatie vereischt, zou de staat van zaken dezelfde blijven. Het zilver zou wel uit 's lands kas gaan, maar er niet in terug komen, even zoo min als het als betaalmiddel zou worden gebezigd; de Inlander die het ontvangt zou het laten verwerken en gedeeltelijk bewaren.

Koffij per pikol	*f* 10.00	koper
Suiker „ „	- 10.00	„
Indigo „ Amst. p.	- 1.46	„

Nu stelle men niet, dat het Gouvernement alzoo, in zilvergeld berekend, voor de produkten betaalt als volgt:

Voor de koffij per pikol	*f* $8\frac{1}{3}$
„ „ suiker „ „	- $8\frac{1}{3}$
„ „ indigo „ Amst. p.	- 1.22.

Neen; de rekening is deze:

Het Gouvernement wint op de uit Nederland gezonden wordende duitenplaatjes, berekend over eene hoeveelheid van circa 925,922 Nederlandsche ponden. . . . , ... *f* 1,193,613.00

Op het vermunte Japansche koper, ter hoeveelheid van 458,428 Amst. p. 's jaars of 5102 pikols. , ... - 478,021.00

*) *f* 1,671,534.00

Aan de bevolking en de fabrikanten worden betaald voor inkoop van

998,850 pikols koffij	*f* 9,953,500. kr.
852,979 „ suiker	- 8,591,860.
2,015,000 ponden indigo	- 2,943,980.
Thee, tabak, specerijen enz. p. m.	- 510,660.
Zamen ongeveer	*f* 22,000,000 kr.

De winst op het kopergeld is *f* 1,671,634.00, zoodat de voordeelen door de betaling der produkten in koper zijn: $7\frac{3}{5}$ pCt in stede van $16\frac{2}{3}$ pCt.

De vermeerdering van kopergeld *moet* echter ophouden en daarmede vervalt de winst op hetzelve.

Wanneer nu het Gouvernement in den vervolge de produkten met zilver geld betaalt in de verhouding van 5 tot 6, dan zal, op eene som van *f* 22,000.000, worden uitgewonnen een bedrag van *f* 3,666,666.00. En alsdan eerst zal het Gouvernement werkelijk slechts betalen voor inkoop:

voor de koffij per pikol.	*f* $8\frac{1}{3}$
„ „ suiker.	$8\frac{1}{3}$
„ „ indigo.	1.22,

terwijl zulks thans het geval niet is, gelijk hiervoren is aangetoond.

Door het reeds aangetoonde voordeel van *f* 3,666,666.00 zal tevens eene vergoeding worden verkregen voor het gemis der thans genoten wordende winst op het kopergeld.

Deze verandering van zaken zal ook zijn in het belang der inlandsche bevolking en der suikerfabrijkanten. Aan dezen wordt thans voor de produkten uitbetaald *f* 22,000,000.00. De agio op het zilvergeld in de binnenlanden slechts stellende op 50 pCt. ontvangt zij dezelve thans in zilver berekend *f* 14,700,000.00, terwijl zij in den vervolge zal ontvangen *f* 18,300,000.00.

*) De winst op de stortingen der faktorij kan niet worden berekend, omdat het grootste gedeelte daarvan strekken moet tot betaling van het Indische tekort in zilver, zooals nader zal worden aangetoond bij de behandeling van het laatste onderwerp, terwijl bovendien die winst zeer gering is.

Wel is waar vloeit een groot gedeelte daarvan naar 's lands kas terug voor landrenten en andere belastingen, maar hetgeen zij als overwinst behoudt, zal dan toch veel meer waarde hebben dan thans het geval is, omdat zij daarvoor zooveel meer kan realiseren dan zij nu kan verkrijgen voor het kopergeld, dat zij overhoudt. Men zal tegen de voormelde beschouwing welligt aanvoeren, dat, zoo het Gouvernement aan de eene zijde de door hetzelve verschuldigde betalingen, welke in koper zijn vastgesteld, in zilveren guldens effektueert, het Gouvernement ook aan de andere zijde gehouden is, om de aan hetzelve verschuldigde betalingen in gelijker voege met 16⅔ pCt. nominaal te verminderen, en dat daardoor het Gouvernement gevaar zoude loopen voor deszelfs finantiën nadeelige resultaten te verkrijgen, vooral bij de daadzaak, dat het grootste gedeelte der inkomsten in koper kan worden voldaan zoo als hoofdzakelijk:

de landrenten	ƒ 9,500,000.00
„ opiumpacht	9,000,000.00
„ overige pachten	4,500,000.00
verkoop van zout	5,000,000.00
Zamen. . . .	ƒ 28,000,000.00

Indien zulks insgelijks met 16⅔ pCt. wordt verminderd, zoude het verlies voor de schatkist bedragen ƒ 4,666,667.00.

Uit dit beginsel redenerende, zouden daartegen overgesteld kunnen worden, dat eene reeks van uitgaven, die door het Gouvernement in koper zijn bepaald, ook eene dusdanige reduktie ondergaan en welke van het bovenvermeld verlies behooren te worden afgetrokken. Het voorschreven beginsel aldus volgende, zoude men alle de in kopergeld berekende inkomsten zoowel als de in die munt plaats hebbende uitgaven tot zilver moeten herleiden.

Volgens de Indische begrooting van 1842 beloopen de ontvangsten in

koper	ƒ 38,500,000.00
de uitgaven, behalve de inkoop van produkten	- 22,500,000.00
Meerdere ontvangst	ƒ 16,000,000.00

Op dit verschil zou het Gouvernement alzoo verliezen 16⅔ pCt. of ƒ 2,666,667.00.

Welligt zal men ook beweren, dat hetgeen hierboven ten opzigte van 's Gouvernements geldelijke transaktiën is gezegd, ook op de handelingen van partikulieren onderling van toepassing is.

Een zoodanig beginsel en een zoodanig resultaat is echter noch waar, noch aannemelijk.

Vooreerst verlieze men niet uit het oog, dat al de voormelde inkomsten zoowel als de uitgaven, nominaal zijn uitgetrokken in guldens.

Ten tweede worden de uitgaven even nominaal gedaan, als de inkomsten nominaal geschieden.

Ten derde. Hij, die in den vervolge voor een nominalen gulden, waarvoor hij nu 100 duiten in 's lands kas stort, 120 duiten of een zilveren gulden dan wel een den zilveren gulden representerenden papieren gulden

aan de schatkist of aan anderen betaalt, ontvangt dien ook wederom terug, hetzij uit 's lands kas, hetzij van anderen, in dezelfde verhouding.

Ten vierde. Degene die op het tijdstip, dat de maatregel wordt ingevoerd, guldens koper betalen moet en dus guldens van 120 duiten instede van 100 duiten moet voldoen, verliest 16²/₃ of zoodanig bedrag als hij in kas heeft.

Ten vijfde. Indien het Gouvernement op dat gegeven tijdstip in kas heeft, stelle zes millioen, dan kan het door de reductie slechts vijf millioen daarmede betalen en het verliest dus één millioen.

Ten zesde. Dit verlies voor het Gouvernement en voor den partikulier bestaat echter maar eens, terwijl de voordeelen daarvan duurzaam zijn, even als bij het thans bestaande, nopens de koperen cirkulatie, de winst slechts eenmaal is genoten, en het verlies niet alleen steeds voortduurt, maar hoe langer zoo meer toeneemt naarmate het kopergeld depreciëert, zoo als thans het geval is.

Ten zevende. Indien men bij den partikulier tot basis van rekening van het verlies name de thans bij de inlandsche bevolking aanwezige millioenen duiten, zoude het verlies voor haar zeer belangrijk zijn; maar aangezien, zoo als nader blijken zal, onder de maatregelen van redres behoort, het opwisselen van overtollige duiten tegen zilvergeld, zoo zal het totaal van het verlies geen bijzonder bezwaar uitmaken, en zal in allen gevalle zulks ruimschoots vergoed worden, door de voordeelige wijze waarop de inwisseling der duiten zal plaats hebben, in vergelijk van de tegenwoordige waarde van dezelve.

Ten achtsten. Indien het Gouvernement de voormelde reduktie invoerde te midden van aangegane verbindtenissen, dat is in den loop van het jaar, zouden de pachters van Gouvernements belastingen daar tegen kunnen reklameren en te gemoetkoming of schadeloosstelling vragen, maar daar men den maatregel moet invoeren met het begin van het jaar zoo bestaat daarvoor geene vrees *).

Ten negende. De belastingen, welke door de gemeente aan de pachters worden betaald, worden voor zoo verre zij niet in guldens zijn verschuldigd, maar in onderdeelen van guldens, zoodanig herleid, dat het nominaal bedrag der belasting in guldens geene verandering ondergaat, zoodat *en* pachter *en* Gouvernement nominaal dezelfde hoeveelheid guldens zullen ontvangen als het vorige jaar.

Ten tiende. De landrenten en de prijs van het zout zijn nominaal in guldens vastgesteld. Daarin behoeft geene nominale vermindering te worden gebragt. Zoo de belastingschuldigen en verbruikers van het zout voortaan guldens van 120 duiten betalen, realiseren zij daarentegen of hunne produkten of hunnen arbeid, waaruit toch zoowel het zout als de landrenten moeten worden betaald, ook in guldens van 120 duiten.

---

*) De pachters van middelen, welke voor drie jaren zijn afgestaan, zullen welligt bezwaren daartegen inbrengen, inzonderheid die der opium. Met hen zal men daaromtrent in eenige schikking dienen te treden.

Ik zou in nog meer bijzonderheden kunnen treden, om te bewijzen, dat eene verandering in deze niet nadeelig op 's lands finantiën kan werken, en moge zulks al hier en daar het geval zijn, dan zal daarentegen door zilveren of daaraan equivalerende betalingen, in sommige uitgaven van het Gouvernement, ook nominaal veel worden bespaard.

In allen gevalle zijn de bezwaren voor het oogenblik aan den maatregel verbonden, zoo voor het Gouvernement als voor partikulieren, niet van dat belang, dat de blijvende voordeelen ze niet verre zullen overtreffen.

Eindelijk verlieze men niet uit het oog, maar stelle zulks op den voorgrond, dat er in dezen *periculum in mora* bestaat, dat de tegenwoordige staat van het cirkulerend medium niet langer kan voortduren en het dus veranderd *moet* worden.

II. Thans zal ik overgaan tot het tweede gedeelte dezer memorie, namelijk: Uit het ten aanzien der Javasche bank in dezen reeds verhandelde is, zoo ik vertrouw, voldoende bewezen, dat de Javasche bank niet kan blijven bestaan op den tegenwoordigen voet, zij kan hare betalingen in specie niet bevatten.

De bestaande stremming in den geldsomloop en het gebrek aan remises, gelijk de directie der bank zelf verklaard heeft, en de faktorij der Nederlandsche Handelmaatschappij en ook de generale directie van finantiën dit duidelijk het Gouvernement hebben aangevoerd, stellen haar in gevaar, om in regten te worden aangesproken voor de betaling van de door haar uitgegeven biljetten. Er is maar eene opinie omtrent de verpligting waarin zij alsdan gebragt zal zijn, namelijk om hare zaken aan den sequester over te geven. Aangezien nu de bankbiljetten het eenige zilver betaalmiddel zijn, zoowel bij het Gouvernement als bij partikulieren, rust op het Gouvernement de verpligting, om eenen zoodanigen staat van zaken te voorkomen.

In afwachting der maatregelen ten aanzien van de bank te nemen, hebben de genoemde ligchamen en autoriteiten het Gouvernement eenparig voorgesteld, om de bank gedurende eenen bepaalden tijd te interdiceren de betaling van de door haar uitgegeven biljetten. Door het Gouvernement is echter, op welke gronden is mij onbekend, in dit voorstel niet getreden.

Ik heb wel eens hooren bewijzen door een hooggeplaatst ambtenaar, dat bijaldien de bank verpligt werd hare zaken aan den sequester over te geven, het Gouvernement alsdan zilver vertegenwoordigend papier zoude uitgeven. Daar een dergelijk denkbeeld welligt ingang zoude kunnen vinden, bij de overweging der onderwerpelijke aangelegenheid, acht ik het noodig deswege het volgende op te merken.

Indien het Gouvernement op die wijze papier uitgeeft, is daarmede niemand geholpen, om de eenvoudige reden, dat het Gouvernement den houders van het bankpapier niets geven zal voor de bankbiljetten die zij bezitten. Het is even als of men wilde beweren, dat het failleren van A,

voor diegenen die met hem transaktiën hebben aangegaan geen ongerief te weeg brengt, omdat B een rijk man is. Alleen redt het Gouvernement zich zelf daardoor, omdat het de in zijne kassen aanwezige bankbiljetten door een ander betaalmiddel remplaceert.

Indien de bank hare zaken aan den sequester overgeeft, dan houden hare biljetten uit den aard der zaak op een middel van algemeene betaling te zijn.

Het Gouvernement kan wel is waar voortgaan, indien een zoodanige maatregel met een goed financiëel beheer bestaanbaar is, met die biljetten op de bestaande wijze in betaling aan te nemen; maar het kan niemand verpligten ze in betaling te ontvangen, ten ware het Gouvernement de waarde daarvan garandeert.

Het gevolg daarvan zoude echter zijn, dat zeer spoedig al de biljetten van de bank in 's Lands kassen zouden komen, waardoor het Gouvernement spoedig de eenige krediteur van de bank zou zijn.

Door denzelfden hoog geplaatsten persoon heb ik mede hooren beweren, dat het raadzaam zoude zijn, om de bank zoodanig gedeelte harer biljetten ponds ponds gewijze te doen betalen, als het in hare kas aanwezige zilvergeld bedraagt, en het overige gedeelte te laten bestaan op den tegenwoordigen voet.

Ook de ondoelmatigheid van eenen zoodanigen maatregel vermeen ik te moeten aantoonen,

De bank heeft uitgegeven aan biljetten en is schuldig een bedrag van. . . . . ƒ 7,518,832

Zij heeft in hare kas. . . . . - 2,848,764

Zoodat er alsdan zou overblijven. . . . . ƒ 4,670,068

Nu reeds cirkuleren *niet* en kunnen *niet* te zamen cirkuleren zilvergeld en bankpapier ten gevolge der depreciatie van het laatstgemelde. Indien het zilvergeld, nu nog in de bank aanwezig, werd uitgegeven, dan spreekt het van zelf, dat de overige biljetten nog meer zouden deprecieren; bovendien zou daardoor het zilver betaalmiddel zijn verminderd met ruim ƒ 2.800,000 papier; hetwelk bij de bestaande agio niet door zilver kan worden geremplaceerd, zoodat eene groote koperen cirkulatie daarvan slechts het gevolg zou zijn. Aan een maatregel als de onderwerpelijke is derhalve niet te denken, want hij zou den tegenwoordigen staat van zaken nog verergeren.

Ik heb aangetoond, dat op Java eene bank, welke hare biljetten moet kunnen verzilveren, niet bestaanbaar is bij het monopoliestelsel van het Gouvernement en de omstandigheid, dat, ten gevolge der plaats gehad hebbende kapitalisatie, de bankbiljetten voor een groot gedeelte als het ware bij den handel niet meer in omloop zijn.

Het eenige middel van redres zoowel in het belang van het Gouvernement, dat der aktionnarissen der bank, en dat der Maatschappij in het algemeen, is, naar mijne wijze van zien, en van allen die ik daarover heb geraadpleegd :

1°. Dat het Gouvernement de Javasche bank met hare baten en lasten overneme voor rekening van het Gouvernement.

2°. Dat de Javasche bank worde gecontinueerd als beleen- en discomptobank voor rekening van het Gouvernement.

3°. Dat de door de Javasche bank uitgegeven biljetten, ten beloope van zeven millioen gulden of zooveel minder of meerder als in omloop zullen zijn, echter niet te boven gaande de som van acht millioen guldens, door het Gouvernement zullen worden verklaard te zijn Gouvernements bankpapier, en door zoodanige biljetten worden vervangen, gangbaar in alle Lands kassen op Java en Madura, als en gelijkstandig aan zilvergeld.

4°. Dat voor een bedrag van twee millioen van de bestaande biljetten zullen worden vernietigd en daardoor zullen worden uitgegeven biljetten van ƒ 10 en ƒ 5.

5°. Dat aan de actionnarissen van de bank zullen worden gegeven schuldbekentenissen ten laste van de Javasche Gouvernementsbank, ten beloope van twee millioen gulden, rentende zes ten honderd 's jaars, waarvan een gedeelte jaarlijks door middel van uitloting zal worden afgelost.

6°. Dat de rentebetaling en aflossing zal geschieden, uit de door de bank te behalen voordeelen, zullende het bedrag der uit te loten obligatiën op voorstel van den direkteur der bank door het Gouvernement jaarlijks worden bepaald, nadat de balans der bank door het Gouvernement zal zijn goedgekeurd.

Tot toelichting van deze punten diene het volgende:

1°. Als partikulier ligchaam kan de Javasche bank niet langer blijven bestaan, om al de redenen in deze memorie vermeld en speciaal die, voorkomende in de volgende paragraaf.

2°. Een bank, welke beleent en escompteert tegen papier, *niet* betaalbaar in specie maar gangbaar in 's lands kassen en als algemeen betaalmiddel gebezigd wordende, kan geene partikuliere instelling zijn, want dan bestaat er geene garantie genoeg om het papier te doen zijn een betaalmiddel niet aan depreciatie onderhevig. Voor de behoefte van den handel en omzetting van kapitaal behoeft het papier echter niet gedemonetiseerd te kunnen worden, uitgaande van het beginsel, dat het hoofddoel van het bankpapier is, den handelstand in de gelegenheid te stellen, om over de waarde van onverkochte koopmanschappen te kunnen beschikken ter verkrijging van andere waren; om over verschuldigde gelden uit handelstransaktiën voorspruitende, te kunnen disponeren vóór den vervaltijd; en eindelijk om geen specie te bezigen tot het drijven van handel. Daar waar een geregelde en gevestigde handel bestaat, is een dergelijk intermediair onmisbaar.

Het doel van eene bank, al is zij gehouden om hare biljetten te verzilveren, is bovendien niet om de houders van die biljetten specie voor uitvoer te bezorgen. Met andere woorden: de banken moeten strekken, om den handel de middelen aan de hand te geven, om zonder numerair transaktiën aan te gaan. De verlichtste oeconomisten zijn het op dit punt

volkomen eens; terwijl ook de ondervinding heeft geleerd, dat alle bankdirektiën de verwisseling der door haar uitgegeven biljetten zooveel mogelijk trachten tegen te gaan; hebbende de geschiedenis der banken vooral in de latere tijden bewezen, dat het opeischen van de specie in de banken, de maatschappij in groote ongelegenheden brengt.

3°. Door de bankbiljetten te verklaren te zijn Gouvernementspapier, en een middel van betaling in 's lands kassen, vermeerdert het Gouvernement zijne schulden niet. De bij de bank voorhanden goederen, akceptatiën en wisselbrieven, en voor zooveel die nog zullen bestaan, de gekapitaliseerde pretentiën der bank zijn daarvoor aanwezig. Daardoor is het Gouvernement als het ware slechts borg voor het bedoelde papier. Voor die borgstelling wordt het echter beloond door de voordeelen die de bank afwerpt, nadat de obligatiën vermeld bij § 5 zullen zijn afbetaald.

4°. Men heeft, bij de daarstelling van het oktrooi der Javasche bank, de kleinste der door haar uit te geven biljetten, bepaald op *ƒ* 25.00. Zulks is waarschijnlijk geschied in navolging van het deswege bestaande bij de Nederlandsche bank; staathuishoudkundige redenen kunnen daarvoor niet bestaan. Is een bankbiljet van *ƒ* 25.00 zooveel in zilver waard, waarom zal een biljet van *ƒ* 10.00 of *ƒ* 5.00 het dan niet zijn? Het gemak voor de omzetting van kapitaal wordt daardoor toch niet bevorderd; alleenlijk vereischt die omzetting door het gebrek aan klein papier meer specie. In Engeland bestaan bankbiljetten van een pond sterling, en in Pruissen, waar de cirkulatie zoo goed is geregeld, kassa-scheinen van een thaler. In Frankrijk zijn de kleinste bankbiljetten echter van vijf honderd francs. In een zoo groot rijk als Frankrijk kan dit goed zijn, maar voor eene bank, waarvan het nominaal bedrag der bankbiljetten zoo gering is als dat der Javasche bank, kan een bedrag van twee millioen aan kleine bankbiljetten niet dan zeer wenschelijk en doelmatig zijn, te meer omdat er, zoo als nader blijken zal, geen ander papier betaalmiddel zal aanwezig zijn.

5°. Indien men de feitelijke positie der Javasche bank alleen in aanmerking nam, zoude men hare aktionnarissen niet behoeven te verzekeren het volle bedrag van het door hen gefourneerd kapitaal. Maar de vraag is, zoo als ik ter zijner plaats heb gezegd, of het Gouvernement niet onder de zedelijke verpligting ligt, hun dit voordeel toe te kennen? Het is niet te ontkennen, dat de onvoorzigtige handelingen van de direktie der bank in der tijd veel hebben bijgedragen tot den tegenwoordigen toestand der bank; maar aan de andere zijde heeft het na 1830 ingevoerde monopoliestelsel der produkten te weeg gebragt, dat de handelstand het voornaamste gedeelte van zijne bronnen van bestaan heeft verloren, en tot andere middelen toevlugt heeft moeten nemen, die in het algemeen aan het voorgestelde doel niet hebben beantwoord. Daarbij moet nog in aanmerking worden genomen, dat de toenemende depreciatie van het kopergeld, ten gevolge van de groote emissiën daarvan door het Gouvernement, uit den aard der zaak, aan velen aanzienlijke verliezen heeft veroorzaakt. Terwijl het eindelijk niet is te ontkennen, dat, bijaldien het Gouvernement

een behoorlijk toezigt op de handelingen der bank had gehouden, er veel onheil zoude zijn voorgekomen. Het Gouvernement heeft toch zich voorbehouden de benoeming van den President en den Secretaris der bank. Indien het Gouvernement dezen slechts had doen opmerken, hoezeer de toenemende omzettingen der bank met den steeds afnemenden handel der partikulieren niet waren overeen te brengen, dan was voorzeker in tijds aan de roekelooze en onvoorzigtige handelingen van de direktie der bank paal en perk gesteld geworden.

Wanneer men nu bij de overweging van dit een en ander nog voegt, dat de winsten, die het Gouvernement uit de daar te stellen Gouvernements beleen- en eskompto-bank zal erlangen, het gevolg zullen zijn van het voortduren eener instelling, door anderen tot stand gebragt, en die onder andere omstandigheden door het Gouvernement niet zouden worden genoten, dan zal men moeten instemmen, dat de onderwerpelijke maatregel, in het belang der tegenwoordige aktionnarissen, niet dan als billijk en regtvaardig te beschouwen is.

Men zal hiertegen misschien aanvoeren, dat door de hooge dividenten, welke de bank jaren achtereen aan hare deelhebbers heeft uitbetaald, deze het ingelegde kapitaal reeds voor lang hebben terugbekomen, terwijl sommige aktiën in de laatste tijden tot ver beneden pari zijn verkocht geworden, en het Gouvernement alzoo, uit een zedelijk oogpunt beschouwd, aan de zoodanigen geene tegemoetkoming verschuldigd is.

Ik wil de gegrondheid van deze tegenwerping niet ontkennen; maar het is daarentegen van publieke bekendheid, dat velen, zoo niet verre weg de meesten der tegenwoordige deelhebbers hunne aktiën hebben gekocht tot prijzen, welke tot drievoudig den inleg overtreffen; immers is de prijs der aktiën een geruimen tijd 300 tot 350 pCt. geweest, en van hoevele weduwen en weezen en, na een een lang verblijf in Indië, naar Nederland teruggekeerde personen zijn de bankaktiën het *eenige* wat zij bezitten!

6°. Hieromtrent zal ik alleenlijk in het midden brengen, dat het Gouvernement zich tot niets verbindt uit zijne eigen middelen. De door de bank te behalen voordeelen moeten strekken, zoowel om de renten te betalen als om van de obligatiën af te lossen. Het zal echter een punt van nadere overweging moeten uitmaken, welk gedeelte der te behalen winsten zal behooren afgezonderd te worden om als reservefonds te strekken voor eventuële verliezen. Eindelijk zal de onderwerpelijke maatregel aan de beslissing van stemgeregtigde deelhebbers behooren onderworpen te worden.

Daar dezen echter de precaire staat der bank kennen en er geen vooruitzigt bestaat dat er in de eerste jaren een divident zal worden uitgekeerd, zullen zij daaraan gaarne hunne toestemming geven niet alleen, maar het Gouvernement daarvoor ten hoogste dankbaar zijn.

En hiermede ga ik over tot de behandeling van het *Middel van redres der bestaande geldcirkulatie en betalingsmiddelen.*

De oorzaak van den tegenwoordigen staat van zaken is, gelijk reeds is aangetoond, gelegen in het verdwijnen der zilveren munt uit de cirkulatie

en de depreciatie van het bankpapier, maar voornamelijk in de groote emissiën van kopergeld door het Gouvernement; door welk een en ander het op Java bestaande betaalmiddel feitelijk niets anders is dan kopergeld, hetzij in den vorm van duiten, van koper representerend papier, of wel van zilver bankpapier, welk laatste toch alleenlijk realisabel is voor, en gelijkstandig cirkuleert met het koper, met dit onderscheid dat een nominale gulden is 100 en een bankgulden 120 duiten.

Ik heb niet alleen de noodzakelijkheid aangetoond, maar zoo ik vertrouw voldoende bewezen de onvermijdelijke noodzakelijkheid, om de geldcirkulatie en de betaalmiddelen op Java te doen bestaan uit zilvergeld en, voor zooveel noodig uit zilvér representerend papier en koper als scheidemunt.

Om daartoe te geraken kunnen geene andere middelen worden aangewend dan deze:

1°. De overtollige hoeveelheid koper uit de cirkulatie te trekken, en hetgeen niet cirkuleert, maar door de bevolking bewaard wordt, evenzeer te bemagtigen.

2°. Geen nieuw kopergeld uit te geven en mitsdien te staken de uitzending van duitenplaatjes uit Nederland en het vermunten van het Japansche koper.

3°. Het ingewisseld koper tot baren of staven te smelten en het gedeeltelijk in Indië te verkoopen en tot gelijk einde gedeeltelijk naar Nederland te verzenden.

4°. Het in omloop zijnde, door het Gouvernement en door de Javasche bank uit te geven, koper representerend papier, ten beloope van zes millioen, in te trekken.

5°. Het bestaande papier van de Javasche bank te doen vervangen door papier van de Javasche Gouvernements *beleen- en eskompto bank*, gangbaar in alle kassen op Java en Madura als en gelijkstandig met zilvergeld, de gulden gerekend tegen 120 duiten.

6°. Het te kort in de Javasche administratie, tot aankoop van produkten benoodigd, te doen aanvullen in zilvergeld, wordende thans daarin voorzien door de uitzending van duitenplaatjes en vermunting van het Japansche koper (te zamen uitmakende *ƒ* 4,000,000.00 koper 's jaars) en door storting van de faktorij der Nederlandsche Handelmaatschappij.

Ten aanzien van deze middelen van redres, noteer ik het volgende:

In het jaar 1831 of daaromtrent bestond er geen agio op het zilvergeld. Men moet dus het koper betaalmiddel terugbrengen tot de alstoen aanwezige hoeveelheid, en mitsdien trachten magtig te worden de hoeveelheden duiten, sedert dien tijd door het Gouvernement in omloop gebragt; ik heb deze laatste hoeveelheid berekend op *vier en twintig* millioen. In de Javasche bank zijn gedeponeerd voor het door haar uitgegeven koper representerend papier *ƒ*3,000,000.00.

Voor het thans uitgegeven wordende koper papier is en zal spoedig zijn afgezonderd nog drie millioen, makende te zamen *ƒ* 6,000,000.00. Er blijft dus over *ƒ* 18,000,000.00.

Deze moeten in handen van het Gouvernement komen. Door den voorgestelden maatregel ten aanzien van de Javasche bank zal het Gouvernement bekomen aan zilveren specie circa . . . . *f* 3,000,000.00

Uit Nederland moet worden gezonden uit eene leening met gemeen overleg der Staten-Generaal *f* 14,000,000.00 waaronder een krediet van drie millioen voor aftegeven wissels, in zilveren specie. . . . . - 11,000,000.00

Zamen. . . . *f* 14,000,000.00

Van dit bedrag moet door het Gouvernement voor de bevolking verkrijgbaar worden gesteld, *f* 12,000,000.00 a 120 duiten per gulden, zijnde de waarde door het Gouvernement aan den zilveren gulden gegeven; is. . . . . *f* 14,400,000.00

Tegen kopergeld, gerekend tot den koers van 125 duiten per gulden, moeten worden verkrijgbaar gesteld Nederlandsche wissels, betaalbaar zes maanden na zigt, voor een bedrag van drie millioen of . . . . - 3,750,000.00

Zamen. . . . *f* 18,150,000.00

terwijl de overschietende *f* 2,000,000.00 moet dienen tot inwisseling van *f* 2,400,000.00 koper vertegenwoordigend bankpapier, zoo als nader blijken zal.

De hoeveelheid duiten, die dan op Java aanwezig zullen zijn, zoo van ouden als nieuwen muntslag of die van 1816, daarbij gerekend hetgeen nog vermunt moet worden van het Japansche koper van dit jaar, alsmede de hoeveelheid duitenplaatjes, die nog uit Nederland worden verwacht, zal dan hoogstens bedragen vijftien millioen gulden a 100 duiten of, volgens den koers van eenen zilveren en bank gulden a 120 duiten, dertien en een half millioen; voorzeker nog meer dan de cirkulatie behoeft.

Alsdan zullen de betaalmiddelen en het cirkulerend medium op Java bestaan uit zilveren en gouden specie, en uit zeven of acht millioen zilver vertegenwoordigend Gouvernements bankpapier, alles naar den maatstaf van 120 duiten per gulden en voorts duiten. Er kan geene de minste vrees bestaan, dat het voorschreven papier eene depreciatie zal ondergaan, of dat er eenig verschil tusschen hetzelve, het koper, en zilveren specie zal worden gemaakt.

Men kan aannemen, dat van het hiervoren genoemde bedrag van zeven of acht millioen papier, door elkander de helft in 's lands kas zal zijn, zoodat voor alle omzettingen op Java, ter vervanging van numerair bij den handel en de gemeente, in omloop zullen zijn drie à vier millioen. Het zal aan geene depreciatie onderhevig zijn, omdat: *eerstens* er jaarlijks eene belangrijke hoeveelheid zilveren specie door het Gouvernement moet worden aangevoerd; *tweedens* het verkrijgen van wissels voor remises naar het buitenland, betaalbaar met bankpapier, geen uitvoer van specie noodzakelijk maakt; *derdens* de waarde van de door de Gouvernementsbank uit te geven biljetten als het ware steeds, hetzij aan goederen, akceptatiën, wisselbrieven, enz. in de bank voorhanden is, en *eindelijk*, omdat de direkte en indirekte belastingen, welke jaarlijks aan het Gouvernement verschuldigd zijn, voor

een bedrag van vijftien millioen in bankpapier kunnen worden voldaan.

Aanvankelijk had ik het voornemen, om voor te stellen, om, voor het in te trekken koper vertegenwoordigend papier ten beloope van zes millioen, uit te geven vijf millioen zilver vertegenwoordigend papier. Bij nadere overweging, en na daarover met zaakkundige mannen te hebben geraadpleegd, is het mij raadzaam voorgekomen daarvan af te zien, omdat er als dan een papier zilver vertegenwoordigend betaalmiddel zou ontstaan van 12 à 13 millioen, hetwelk veel meer is dan de cirkulatie vereischt, en eene depreciatie van dat papier of anders gezegd eene agio op het zilvergeld daarvan spoedig het gevolg zou zijn.

Indien de door de Javasche bank uitgegeven biljetten geheel en alleen strekken, om den handel te gerieven en het bedrag telkens naar de bank moest terug vloeijen, zou in het aannemen van vijf millioen door het Gouvernement uit te geven zilver vertegenwoordigend papier geen gevaar zijn; maar aangezien, om de daarvoor bekend gestelde redenen, een belangrijk gedeelte van het bankpapier niet hoofdzakelijk door den handel wordt gebezigd, maar als algemeen betaalmiddel in omloop is, zoude het gewaagd zijn, die massa te vermeerderen. Men heeft gezien, dat er op het einde van het jaar 1825 bijna tien millioen, zilver vertegenwoordigend papier op Java in omloop was, en dat er toen niet alleen weinig of geen zilvergeld cirkuleerde, maar er zelfs op het koper eene agio bestond. Sedert dit tijdvak is, wel is waar, het produktief vermogen van Java aanzienlijk vermeerderd, en daardoor de omzetting van kapitaal zooveel grooter geworden, maar om daaruit af te leiden, dat een nog grooter bedrag aan papier betaalmiddel dan in 1825 zoude kunnen cirkuleren, zonder de gevolgen te veroorzaken, die toen hebben bestaan, daarvan zou ik de verantwoordelijkheid niet op mij durven nemen; en het zou te bejammeren zijn, dat men, bij het herstellen van den geldsomloop in Indië, in dezelfde dwaling verviel, als die welke in 1816 en in 1826 is begaan, en alzoo gelijktijdig herstelde en bedierf.

Het Indische bestuur bezit een administratief kapitaal van *f* 12,500,000.00.

Bij onderscheidene gelegenheden heb ik aangetoond, dat, onder den tegenwoordigen staat van zaken, met betrekking tot het beheer der Indische financiën, een zoodanig kapitaal niet benoodigd is, en ik heb mitsdien voorgesteld om het te verminderen met *f* 4,500,000.00, aan welk voorstel het Gouvernement evenwel geen gevolg heeft gegeven.

Een groot gedeelte van het genoemd administratief kapitaal is kopergeld, de gulden gerekend op 100 duiten. Tot zilver herleid volgens den maatstaf van honderd en twintig duiten per gulden, zal het bedragen ongeveer elf millioen. Daarvan zoude afgezonderd kunnen worden drie millioen zilver, om van het voorschreven koper vertegenwoordigend papier in te trekken *drie millioen zesmaal honderd duizend* gulden. Die intrekking zou kunnen geschieden, door in dit papier betaalbaar te stellen de rendementen van de verkoopingen van tin, Japansch koper, en de tot baren te versmelten duiten; terwijl de overblijvende twee millioen viermaal honderd duizend

gulden tegen de uit Nederland, ten gevolge der hiervoren vermelde leening te zenden specie zouden behooren ingewisseld te worden.

Het tekort in de Indische administratie is *acht* of *negen* millioen koper

's jaars; stelle dus hier	*f* 8,500,000.00
daarbij hetgeen niet meer zal worden ontvangen aan duitenplaatjes uit Nederland aangevoerd, uitleverende.	3,000,000.00
het Japansche koper	1,000,000.00
Zamen.	*f* 12,500,000.00
of zilver	*f* 10,400,000.00
aan zilveren specie wordt in het vervolg meer uitgezonden dan tot nu het geval was.	1,000,000.00
af, rendement van het Japansche koper	500,000.00
Blijft te kort, zilver.	*f* 8,900,000.00

Daarin zal moeten worden voorzien door specie, uit Nederland te

zenden	*f* 4,000,000.00
Wissels op Nederland af te geven	2,000,000.00
Stortingen der faktory	3,000,000.00
Zamen	*f* 9,000,000.00

Door de uitgifte van wissels en door de stortingen der faktory zullen in kas komen zilver en papier. De hoeveelheid specie, alsdan jaarlijks uit Nederland te zenden, zal bedragen *f* 7,500,000.00 in stede van *f* 3,500,000.00 zoo als thans is bepaald. Voor de buitenbezittingen wordt vereischt *f* 2,000,000.00, zoodat de massa zilvergeld op Java jaarlijks zal worden vermeerderd met vijf en een half millioen. Eene onpartijdige, op kennis van zaken rustende beschouwing van de hiervoren ontwikkelde middelen van redres zal, naar ik vertrouw, tot het resultaat leiden, dat daardoor *en daardoor alleen* een herstel van den geschokten en op den duur onbestaanbaren staat van zaken, met betrekking tot het Indische cirkulerend medium, in de betaalmiddelen mogelijk is. Palliative middelen zullen dien staat van zaken slechts verergeren; eene radikale genezing kan alleen het gewenschte en noodzakelijke doel bereiken, en daartoe staat geheel op den voorgrond het wegnemen van de grondoorzaak van het kwaad, namelijk de plaats gehad hebbende enorme emissiën van kopergeld, want dit toch is de worm, die aan de welvaart van Indië knaagt. Zoolang dit niet zal zijn geschied, zal Indië blijven verkeeren in den toestand waarin wij ons bevinden.

Het is zeer ligt mogelijk, dat, zoo als ik wel eens heb hooren zeggen, geen *vier en twintig* millioen gulden kopergeld kunnen worden gemist, en er dus eene zoo groote hoeveelheid niet uit de cirkulatie behoeft te worden getrokken. Of dit zal bewaarheid worden doet niets af; hoe minder in 's lands kas door verwisseling terugvloeit, zooveel voordeeliger zal zulks voor het Gouvernement zijn.

Het *derde* middel van redres geldt *het bestaande bezwaar in het overmaken van gelden naar Nederland en het buitenland.*

Zulks is alleen daarin gelegen, om wissels op Nederland verkrijgbaar te

stellen tot een billijke koers, welke zoude kunnen gesteld worden voor *f* 105, in Indië te betalen, *f* 100 in Nederland te ontvangen. Men heeft de behoefte daaraan berekend op twee of drie millioen 's jaars. Zij zal echter met *f* 500,000.00 verminderen, indien het Japansche koper, dat nu tot duiten wordt vermunt, wederom in den handel komt. Men zoude in de behoefte aan remises ook kunnen voorzien, door een gedeelte der Gouvernements produkten op Java te verkoopen; maar door de, alsnu kracht van wet verkregen hebbende, contrakten door het departement van koloniën met de Nederlandsche Handelmaatschappij gesloten, is daaraan niet te denken; afgescheiden nog van de vraag, in hoeverre het financiëel belang van het Gouvernement en dat van den Nederlandschen handel en scheepvaart zulks gedoogen.

De overwegingen hierover liggen niet in het bestek dezer memorie.

Het *vierde* middel van redres, namelijk *de herleiding tot zilver der prijzen, welke het Gouvernement thans in koper voor zijne produkten betaalt.* Zulks heb ik bij de behandeling dezer materie bereids aangetoond. Ik zal deswege alleen opmerken, dat, wanneer zulks tot stand zal zijn gebragt, en de betaling plaats heeft met overleg en bedachtzaamheid, gedeeltelijk in zilver, gedeeltelijk in papier en koper, deze maatregel aan het doel beantwoorden en tot geene nieuwe ongelegenheden in de cirkulatie van geld aanleiding geven zal.

III. Mij blijft nu nog ter behandeling over, de voor- en nadeelen, welke het Gouvernement van de voorgestelde middelen tot redres, zoo voor het oogenblik als in de toekomst, kan verwachten.

Ik zal beginnen met die voor het oogenblik. Hiermede bedoel ik de dadelijke opofferingen, welke het Gouvernement zich zal hebben te getroosten, om het voorgestelde doel te bereiken.

Aan de Staten-Generaal moet worden voorgesteld eene leening van veertien millioen		*f* 14,000.000
namelijk voor de uit te zenden specie . .	*f* 11,000.000	
om de wissels te betalen	- 3,000.000	
In handen van het Gouvernement zijn of zullen komen, zoo door inwisseling als tegen wisselbrieven, vier en twintig millioen gulden koper van 100 duiten.		
Deze zullen wegen, gerekend op 320 duiten per Nederl. pond, 7,500.000 ℔; de waarde daarvan is in Nederland *f* 1,20 per pond. Een gedeelte daarvan in staven zal in Indië kunnen worden verkocht, en een gedeelte naar Nederland teruggezonden kunnen worden. Zoo daarvoor slechts wordt verkregen *f* 1,00 per Nederl. ℔, dan verkrijgt men		- 7,500.000
Zoo dat het verlies zijn zal		*f* 6,500.000

Gesteld dat de hoeveelheid kopergeld, in 's lands kassen aanwezig, zes millioen bedraagt, dan zal, door de vermeerdering der waarde van de duiten in Indië een verlies geleden worden van een millioen koper of *f* 833,333.00 zilver; behalve de interest der leening.

Hierbij komt nog het beschikken uit het Indisch administratief kapitaal ten beloope van drie millioen. Zulks geeft een totaal verlies van tien millioen, ruim drie maal honderd duizend gulden. Meerdere verliezen zijn voor het oogenblik niet te vreezen.

In de toekomst zijn geene verliezen te duchten, aangezien de winsten op het vermunten van kopergeld voortaan moeten ophouden.

Men zal welligt aanmerken dat, zoo het te kort in de Indische administratie voortaan in zilver wordt berekend, in stede van in koperen guldens, zoo als thans het geval is, — en de stortingen der faktorij in zilver of in koper naar den maatstaf van 120 duiten per gulden geschieden, het Gouvernement alsdan zal verliezen het verschil tusschen koper en zilver op het bedrag der stortingen; omdat het nominaal bedrag der stortingen in Nederland wordt terug betaald uit de door de Handelmaatschappij verkocht wordende produkten, met eene reductie van een zesde of 16⅔ pCt. Als men het bedrag der bedoelde stortingen op *f* 8,500.000 stelt, is dit verschil *f* 1,400.000.

Maar deze stelling is niet juist, omdat, hoezeer het ook schijne dat het te kort in de Indische administratie, waarin door stortingen van de faktorij wordt voorzien, een te kort in koper is, zulks even wel in effecte het geval niet is.

Dit viel niet in het oog zoolang, bij de Indische begrooting en boeken, de ontvangsten en de uitgaven slechts nominaal werden opgebragt, onverschillig of zij in hard zilver, zilver bankpapier, of kopergeld, of in half zilver en half koper, of voor *een* derde zilver en *twee* derde koper geïnd en uitgegeven werden *).

Na het arresteren der Indische begrooting voor 1842, heb ik eene splitsing gemaakt van de betalingen en de ontvangsten, zoo als die werkelijk geschieden; en deze heeft bewezen, dat het te kort in de Indische administratie niet is het aangegeven bedrag in koper, maar dat een groot gedeelte daarvan zilver is. Het te kort van 1842, waarin door stortingen der faktorij zoude worden voorzien, is gesteld op *f* 8,378.206 koper; eigenlijk en naar waarheid, had zulks moeten zijn

Zilver *f* 3,949.461.
Koper - 5,905.666.

Het verschil tusschen koper en zilver over het laatstgenoemde cijfer is alzoo het bedrag, waarop het Gouvernement 16⅔ pCt. voordeel geniet als winst op kopergeld, en niet over het geheele cijfer van *f* 8,378,206.00. Daardoor zoude de winst *f* 984,277.00 bedragen, en niet *f* 1,396,367.00. Maar aangezien van het tekort over 1844, geraamd op *f* 8,378,206.00, slechts is gestort *f* 4,000,000 koper of *f* 3,666,666⅔ zilver, vervalt voor 1842 in deze alle berekening van winst.

Ik wil hier echter de bekentenis afleggen, dat ik, bij vroeger ingediende

*) Op Java, alwaar alleen koper cirkuleert, en zilver bankpapier slechts realisabel is in koper, de gulden gerekend op 120 duiten, betaalt het Gouvernement dus feitelijk de gulden
met 100 }
" 110 } duiten, terwijl de guldens bij de begrooting en de boeken nominaal en dus
" 116²/₁₀₀ } gelijk worden verhandeld.
" 120 }

stukken, als winst op kopergeld berekend heb het verschil tusschen zilver en koper over het geheele bedrag van de stortingen van de faktorij, voor zooverre zij in Indië in koper waren berekend, of geschied zijn, om in Nederland met $^{1}/_{6}$ of $16^{2}/_{3}$ pCt. minder te worden terugbetaald; waardoor ik de winst van het Gouvernement op het kopergeld grooter heb beschouwd dan zij werkelijk is. De voorzeide winsten op de stortingen der faktorij in kopergeld kunnen echter niet in aanmerking komen, omdat de indirekte verliezen van het Gouvernement door de koperen cirkulatie die verre overtreffen.

Bovendien is die winst over al hetgeen door de faktorij in de Indische kas is gestort tot inkoop van produkten, zijnde van 1 Januarij 1831 tot ultimo December 1842, zeer gering.

Over het voorzeide tijdvak, zijnde twaalf jaren, heeft de faktorij ten fine voorschreven in de Indische kas gestort, berekend in zilver .	*f* 22,991,969.40
Zij heeft daarvan terug ontvangen.	- 3,055,015.88
Blijft zilver. .	*f* 19,936,953.52
Of verhoogd met 20 pCt. koper.	*f* 24,000,000.00
van dit bedrag heeft zij te vorderen	- 1,000,000.00
Blijft koper. .	*f* 23,000,000.00
Van dat bedrag zal, volgens den boven genoemden maatstaf van 1842, het te kort in koper hebben bedragen.	*f* 16,000,000.00
Het saldo in 's lands kassen op ultimo December 1842 in koper is.	- 11,000,000.00
Zoodat tot inkoop van produkten was uitgegeven. . . .	*f* 5,000,000.00
Maar vermits op ultimo 1830 in kas was.	- 2,500,000.00
Moet de winst worden berekend op	*f* 7,500,000.00
makende a $16^{2}/_{3}$ pCt. in twaaf jaren. . *f* 1,250,250,00	

Thans zal ik de *voordeelen* van den voorgestelden maatregel ontleden.

Dadelijk zijn er geene andere dan dat het Gouvernement eigenaar wordt van de in de Javasche bank aanwezige drie millioen specie, waardoor er voor de inwisseling van het koper slechts eene leening noodig is van *f* 14,000,000.00, daar zulks anders *f* 17,000,000.00 zoude vereischen.

Het Gouvernement bekomt ook nog zoo veel als het eigen kapitaal der bank zal bedragen, na het afschrijven der verliezen, welke haar over het loopend boekjaar te wachten staan, hetwelk ik bereken dat als dan ruim acht ton zal bedragen. Deze kunnen echter niet geheel als winst worden beschouwd, omdat het mogelijk is, dat onder de gekapitaliseerde debiteuren der bank nog meer verliezen te wachten zijn.

In allen gevalle zal dit fonds bij de bank in roulance moeten blijven.

Alvorens te gewagen van de voordeelen die het Gouvernement in de toekomst zal genieten is het noodig melding te maken van het indirekt nadeel, hetwelk het Gouvernement door de koperen cirkulatie heeft geleden.

Volgens de Indische boeken, heeft het Gouvernement, op de uitgezonden duitenplaatjes en de vermunting van het Japansche koper, van 1831 tot 1842 genoten een voordeel van tien millioen.

Het Gouvernement heeft aan de Javasche bevolking en fabrijkanten voor

inkoop van koffij, suiker, en indigo uitbetaald *f* 134,000,000.00, behalve de transport en andere ongelden, welke hebben bedragen *f* 40,000,000.00.

Tot bazis mijner berekening zal ik slechts de kosten van inkoop nemen.

Indien zij in zilver waren bepaald en voldaan geworden, zou daarop zijn bespaard geweest 1/6 gedeelte, makende . . . . . . *f* 22,000,000.00
de winsten op het kopergeld hebben bedragen. . . . . - 10,000,000.00

Het Gouvernement zou dus een voordeel hebben gehad van. *f* 12,000,000.00

Bij dit voordeel moet nog worden gevoegd eene som van *f* 36,000.00 's jaars, gedurende elf jaren aan de bank uitbetaald, voor provisie penningen, op het door haar uitgegeven koper representerend papier, makende te zamen *f* 400,000.00.

Misschien zal de aanmerking gemaakt worden, dat, vermits er vroeger zooveel koper niet is gezonden als in de laatste tijden, men geenen grondslag heeft en geen overslag kan maken over twaalf jaren. Ik laat daarom hieronder volgen de rekening van elk jaar afzonderlijk. Ofschoon ik de transportkosten en andere ongelden buiten de berekening heb gelaten, zal men mij echter wel willen toestemmen, dat, zoo daarvan een groot gedeelte in zilver voldaan ware geworden, vrij wat voordeeliger resultaten verkregen zouden zijn.

BENAMING DER PRODUKTEN.		INKOOPKOSTEN berekend in KOPER.	INKOOPKOSTEN berekend in ZILVER.	VERSCHIL.	TOTAAL.	WINST op het KOPER GELD.	Meerder winst bijaldien de producten in zilver waren betaald.
1833	Koffij.....	*f* 3,192,596	*f* 2,660,497	*f* 532,099			
	Suiker....	2,431,442	2,026,201	405,240			
	Indigo....	186,563	155,469	31,094	*f* 988,433	*f* 94,442	*f* 893,991
1834	Koffij.....	3,524,769	2,937,307	547,461			
	Suiker....	2,551,829	2,126,524	425,305			
	Indigo....	483,000	392,500	80,500	1,093,266	403,509	689,757
1835	Koffij.....	3,656,163	3,046,803	609,360			
	Suiker....	3,382,231	2,818,526	563,705			
	Indigo....	547,681	456,401	91,280	1,264,345	319,012	945,333
1836	Koffij.....	5,347,977	4,456,631	891,346			
	Suiker....	4,343,982	3,619,985	723,997			
	Indigo....	871,536	726,280	145,256	1,760,599	837,183	923,416
1837	Koffij.....	5,910,655	4,925,545	985,110			
	Suiker....	4,906,188	4,088,490	817,698			
	Indigo....	1,475,623	1,229,686	245,937	2,048,745	919,176	1,129,569
1838	Koffij.....	5,635,444	4,699,537	935,907			
	Suiker....	5,412,633	4,510,527	902,106			
	Indigo....	1,452,601	1,210,501	242,100	2,080,113	1,373,454	706,659
1839	Koffij.....	8,554,061	7,128,384	1,425,667			
	Suiker....	6,184,328	5,153,607	1,030,721			
	Indigo....	2,526,460	2,105,383	421,077	2,877,475	1,542,788	1,334,687
1840	Koffij.....	7,087,768	5,906,406	1,181,281			
	Suiker....	6,931,623	5,776,353	1,155,270			
	Indigo....	3,069,788	2,558,157	511,631	2,848,182	1,779,112	1,069,070
1841	Koffij.....	8,766,680	7,305,567	1,461,113			
	Suiker....	6,935,756	5,783,800	1,151,956			
	Indigo....	2,401,412	2,001,177	400,235	3,013,304	1,320,615	1,692,689
1842	Koffij.....	9,827,508	8,189,509	1,637,918			
	Suiker....	8,665,756	7,221,463	1,444,293			
	Indigo....	3,148,730	2,623,940	524,790	3,607,001	1,671,634	1,935,367
					f 21,581,463	*f* 10,261,925	*f* 11,320,538

Wat nu betreft, de indirekte voordeelen, welke het Gouvernement uit de in dezen aangewezene middelen van redres in de toekomst zal te wachten hebben, diene het volgende:

1°. Door de Javasche bank over te nemen voor rekening van den lande, met hare baten en lasten, en haar te laten continuëren als Gouvernements beleen- en eskomptobank, wint het Gouvernement het volgende. Indien de Javasche bank uitgeeft zeven of acht millioen biljetten, en dus dat bedrag aan papier, aan beleening en eskompto uitzet, gerekend à $7\frac{1}{2}$ pCt. 's jaars, zouden hare inkomsten bedragen, gerekend over zeven en een half millioen, ƒ 562,500.00. Ik zal echter slechts aannemen zeven en een half procent over zes millioen, voor het geheele jaar

procent over zes millioen, voor het geheele jaar	ƒ 450,000.00
de onkosten der bank zijn	- 60,000.00
Blijft . . .	ƒ 390,000.00
af, voor rentebetaling en aflossing aan de aktiehouders, stelle	- 200,000.00
Blijft . . .	ƒ 190,000.00
voor reserve	- 90,000.00
Winst voor het Gouvernement	ƒ 100,000.00

2°. Indien er worden afgegeven wissels op Nederland voor ƒ 2,000,000.00 's jaars, tot den koers van ƒ 105.00 voor ƒ 100.00, ad 5 pCt. over ƒ 2,000,000.00 of ƒ 100,000.00.

3. Winst op den inkoop van twee en twintig millioen produkten door de betaling van $^1/_{16}$ minder.

In zilver *) stelle	ƒ 3,500,000.00
de winst vermeld sub 1°.	- 100,000.00
" " " " 2°.	- 100,000.00
het niet verder uitbetalen van provisie penningen aan de bank, wegens het uitgeven van koper representerend papier.	- 36,000.00
Te zamen. . . .	ƒ 3,736,000.00

Hierdoor zal het verlies op de inwisseling van het koper, en op de waarde vermindering der in 's lands kas aanwezige duiten, te zamen berekend op tien millioen drie honderd duizend gulden, met de interest en kosten, in drie of vier jaren ruim gedekt zijn, en zal de winst, welke het Gouvernement thans op het kopergeld heeft, berekend op ƒ 1,671,000.00 's jaars, ruimschoots worden vergoed.

Tot verduidelijking van het hier boven vermelde verlies, dient de volgende aantooning.

*) Bij mijne eerste behandeling van dit onderwerp, heb ik in overweging gegeven, om een maatstaf van herleiding aan te nemen voor de betaling der produkten, van 140 duiten. Indien daartoe termen mogten gevonden worden, zou het voordeel *zeven* millioen gulden 's jaars bedragen; de bedenkingen, die ik daartegen door een hoog geplaatst persoon heb hooren maken, hebben wij thans daarvan teruggehouden.

HET GOUVERNEMENT MOET IN- OF VERWISSELEN:	Koper.	Zilver.	HET GOUVERNEMENT WORDT DAARTOE IN STAAT GESTELD DOOR:	Zilver.
Van de bevolking. . . .	f14,400,000	f12,000,000	a. De leening in Nederl. te sluiten, voor specie f11,000.000 " wissels - 3,000.000	f14,000,000
Voor wissels à 125 duiten, per gulden . . .	3,750,000	3,000,000		
Voor koper representerend papier.	6,000,000	5,000,000	b. De overname der bank, voor de aanwezige specie.	3,000,000
Voor de daarvoor gedeponeerde.	6,000,000	Memorie.	c. De in waarde gereduceerde duiten: Van het depôt voor het bankpapier. . . . . Memorie. De in 's lands kas aanwezige . . . f5,000.000	5,000,000
Voor in 's lands kas aanwezig	6,000,000	5,000,000		
(Die met 20 pCt. in nominale waarde vermindert.)			d. Vermindering van het administratief kapitaal	3,000,000
	f36,150,000	f25,000,000		f25,000,000

AANTOONING van het verlies voor het Gouvernement.

Debet.		*Credit.*	
Leening.	f 14,000,000	Rendement van de tot staven teruggebragte koperen munt, berekend op een gewigt van 7,500,000 N. ponden, à f1.00 per pond. . .	f 7,500,000
Verlies op het herleiden der duiten in 's lands kas. . . .	833,333	Saldo-verlies	10,333,333
Vermindering van het administratief kapitaal.	3,000,000		
	f 17,833,323		f 17,833,333

Zal nu het Gouvernement, na al het in dezen verhandelde, uitstellen, om aan eenen staat van zaken in Indië een einde te maken, dien ik naar waarheid in dit geschrift heb voorgesteld en dien het niet langer kan noch mag laten voortduren?

Al het in dezen voorgestelde te zamen vattende, komt hierop neder:

A. 1°. De Javasche bank, na daartoe de toestemming van stemgeregtigde deelhebbers te hebben verkregen, met hare baten en lasten te nemen voor rekening van het Gouvernement.

2°. Aan de aktiehouders der Javasche bank, voor een nominaal bedrag van twee millioen guldens zilver, te verleenen obligatiën ten laste der Javasche Gouvernements beleen- en eskompto bank, rentende 6 pCt. jaars, betaalbaar uit de voordeelen, die door de bank zullen worden behaald, en met bepaling, dat daarvan jaarlijks zoodanig gedeelte door middel van uitloting zal worden afgelost, als door het Gouvernement zal worden bepaald, nadat de balans der bank door hetzelve zal zijn goedgekeurd; wordende het maximum, dat voor renten en aflossingen zal strekken, bepaald op tweemaal honderd duizend gulden 's jaars, voor zooverre namelijk de door de bank behaalde voordeelen zulks zullen gedoogen, en dit bestaanbaar is met het afzonderen van een billijk gedeelte der behaalde voordeelen als reserve-fonds, om eventuële verliezen te dekken.

3°. De Javasche bank te continueren als Gouvernements *beleen- en eskompto bank*, op zoodanige instruktie als nader zal worden vastgesteld.

4°. De in omloop zijnde, door de bank uitgegeven, biljetten voor zilvergeld te verklaren te zijn biljetten van de Gouvernements bank, en ze tegen zoodanige biljetten te verwisselen.

5°. De in omloop zijnde of andere uit te geven biljetten zullen niet mogen te boven gaan een bedrag van acht millioen gulden, zullende daarvan een bedrag van twee millioen bestaan uit biljetten van *f* 10 en *f* 5.

6°. Deze biljetten zullen niet zijn betaalbaar bij de bank, maar ze zullen in alle 's Lands kassen op Java en Madura als een wettig betaalmiddel worden aangenomen, en gelijk staan tot zilvergeld, of koper naar den maatstaf van 120 duiten per gulden.

7°. De in de bank aanwezige zilveren specie over te brengen in s' Lands kas.

B. 1. Het sluiten in Nederland eener leening van veertien millioen gulden, ten laste der Overzeesche bezittingen.

2°. Daarvoor af te geven obligatiën ten laste der gemelde bezittingen, gewaarborgd door het Rijk en rentende 5 of 6 pCt. 's jaars; aflosbaar bij uitloting in een tijdvak van vijf jaren, of zooveel vroeger als door het Departement van Koloniën jaarlijks zal worden bepaald; de aflossing aanvang nemende met 1 Januarij 1845, uit de fondsen van gemelde bezittingen.

3°. In te wisselen, tot den koers van 120 duiten per gulden, voor zilvergeld een bedrag aan duiten, niet te boven gaande het nominaal bedrag van achttien millioen gulden van 100 duiten de gulden.

4°. Ten einde deze verwisseling te kunnen doen plaats hebben, uit Nederland te zenden zilveren en gouden specie ten bedrage van elf millioen gulden.

5°. Verkrijgbaar te stellen wissels op het Ministerie van Koloniën, of op de Nederlandsche Handelmaatschappij, zoo als zulks geraden zal worden geoordeeld, voor drie millioen Nederlandsch Courant, betaalbaar zes maanden na zigt, tot den koers van 125 duiten kopergeld de gulden.

6°. De bij de twee laatst voorgaande §§ bedoelde duiten, alsmede bij de Javasche bank gedeponeerde hoeveelheid tot een nominaal bedrag van drie millioen gulden, en de in 's Lands kassen op Java afgezonderde hoeveelheid van drie millioen gelijke guldens, dienende beide hoeveelheden nu tot waarborg voor het door de Javasche bank en het Gouvernement respectivelijk uitgegeven koper representerend papier, makende te zamen vier en twintig millioen nominale guldens van 100 duiten de gulden, te smelten tot staven. Deze staven van koper, welke gerekend worden te zullen wegen zeven millioen vijf maal honderd duizend Nederlandsche ponden, voor een gedeelte in Indië en voor het overige in Nederland te verkoopen, op zoodanige wijze, en in zoodanige verhouding, als nader zal worden bepaald.

7°. De opbrengst van het koper voornoemd te doen strekken tot gedeeltelijke restitutie en aflossing der bij § 1 vermelde leening.

C. 1. In te trekken het door de Javasche bank en het Gouvernement uitgegeven koper representerend papier, te zamen beloopende zes millioen

nominale guldens van 100 duiten, waarvan twee millioen vier maal honderd duizend guldens tegen zilvergeld ingewisseld, en drie millioen zes ton in betaling voor de door het Gouvernement verkocht wordende tin, Japansch koper enz. aangenomen zullen worden.

2°. De uitzending van duitenplaatjes uit Nederland te staken.

3°. Na 1843 niet meer te vermunten het Japansche koper, maar het publiek op Java te verkoopen.

D. In het geldelijk tekort der Inlandsche Administratie, te beginnen met het jaar 1844, te voorzien:

1°. Door uitzending van *zeven millioen vijf maal honderd duizend* gulden in zilveren muntspeciën, in stede van *drie millioen vijf honderd duizend* gulden, zoo als voor 1843 is bepaald.

2°. Door wissels voor een bedrag van twee millioen 's jaars af te geven, hetzij door het Indische Gouvernement op het Ministerie van Koloniën, of wel door de faktorij der Nederlandsche Handelmaatschappij, betaalbaar zes maanden na zigt, tot den koers van 105 voor *f* 100 in Nederland.

3°. Door stortingen van de faktorij der Nederlandsche Handelmaatschappij in zilver, zilver representerend papier, of kopergeld van 120 duiten de gulden.

E. 1°. Met 1 Januarij 1844, alle Gouvernements transaktiën vast te stellen in zilvergeld, betaalbaar met harde specie of kopergeld, de gulden gerekend op honderd twintig duiten. En, voor zoo veel Java en Madura betreft, betaalbaar met de door de Gouvernements Javasche beleen- en eskompto bank uitgegeven biljetten.

2°. Naar dien maatstaf te herleiden en te betalen alle zoodanige betalingen, als door het Gouvernement geheel in koper zijn verschuldigd, en waarvan de betaling in die munt is bedongen, daaronder speciaal de aan het Gouvernement geleverd wordende produkten.

3°. Alle betalingen, welke oorspronkelijk in zilver zijn vastgesteld geworden, en die nu voor de helft of twee derden in koper worden voldaan, nominaal in zilver of koper te betalen; in het laatste geval de gulden gerekend op honderd twintig centen; daaronder speciaal gerekend de aflossing van Gouvernements effecten, obligatiën, rentebetalingen en voorts de traktementen, soldijen en pensioenen.

4°. Alle direkte en indirekte belastingen, voor zoo ver die thans geheel of gedeeltelijk in koper worden voldaan, nominaal vast te stellen in zilver, betaalbaar in voege voorschreven; zullende het nominaal bedrag van uitgeschreven belastingen, of die door de pachters worden geheven in sommen beneden een gulden, verhoogd worden, in verhouding van 100 tot 120.

5°. Aan zoodanige belastingschuldigen, welke de bevoegdheid hebben om de in zilver vastgestelde belasting voor een gedeelte in koper te voldoen, als daar zijn: de verponding, de belasting op de paarden en rijtuigen en die op de slaven, zal dezelfde bevoegdheid worden gelaten, met dien verstande, dat zij het gedeelte, dat thans in koper wordt voldaan,

zullen betalen naar den maatstaf van honderd twintig duiten de gulden, in stede van honderd.

6°. Met zoodanige pachters, welker termijn niet met ultimo 1843 expireert, en welker pachtschat geheel in koper is vastgesteld, in schikkingen te treden omtrent het bedrag, dat door hen in zilver-papier of koper, de gulden gerekend tegen honderd twintig duiten, voor den alsdan nog loopenden pachttijd zal worden betaald.

Ik acht het niet ondienstig nog het volgende ter neder te stellen.

1°. Al de in deze voorgestelde middelen, om in den vervolge in het geldelijk te kort der Indische administratie te voorzien, zullen geene of althans geene belangrijke vermeerdering van uitgaven in Nederland te weeg brengen dan thans het geval is; of met andere woorden, uit het rendement van de ter verkoop naar Nederland gezondene produkten, zal geen grooter bedrag naar Indië behoeven terug te vloeijen, dan nu derwaarts terugkomt.

Indien de stortingen bedragen het cijfer, waarop zij gemiddeld gerekend worden, dat is acht millioen vijf honderd duizend gulden, wordt daarvoor

uit het rendement der produkten in Nederland terugbetaald.	*ƒ* 7,083,000.00
voor inkoop van duiten plaatjes.	- 1,600,000.00
	ƒ 8,683,000.00
In stede daarvan zal meerder worden gezonden aan specie.	*ƒ* 4.000,000.00
Wissels door de faktorij af te geven.	- 2,000,000.00
Stortingen van de faktorij.	- 3,000,000,00
	ƒ 9,000,000.00

Ik heb hier buiten de rekening gelaten, de voor 1843 aangekondigde uitzending van een millioen zilver meer dan in 1842 is ontvangen; maar daartegen wordt de voormelde storting der faktorij van *ƒ* 8,500,000,00 dan ook minder, zoodat het resultaat het zelfde blijft.

2°. Het is algemeen bekend, dat te Birmingham in Engeland duiten worden vervaardigd, genoegzaam overeenkomende met die, welke op Java worden aangemunt; alleen zijn zij ligter. De invoer van die duiten is in geheel Nederlandsch-Indie verboden; maar zij cirkuleren in het overige gedeelte van den Indischen archipel, en worden ook ter sluiks op Java ingevoerd, waar zij hier en daar gangbaar zijn voor halve duiten. Deze duiten zijn op Singapoera verkrijgbaar, zeven honderd voor ééne spaansche mat, zijnde dus drie honderd en vijftig van de Nederlandsch Indische duiten.

Volgens den maatstaf van honderd twintig duiten de gulden, zijn drie honderd en zes Nederlandsch Indische duiten gelijkstandig aan een spaansche mat, zoodat, indien de cirkulatie der in Birmingham geslagen duiten niet kan worden tegengegaan, van deze laatsten een voordeel van nagenoeg veertien ten honderd wordt geheven.

Het is dus niet alleen van belang, dat tegen den invoer en cirkulatie van die duiten worde gewaakt, maar het zal noodig zijn, dat het Nederlandsche Gouvernement de regering van Engeland verzoekt, om het namaken der Nederlandsche munt te verbieden.

En hiermede zal ik eindigen. Mogt ik hier en daar hebben gedwaald, dan zal ik gaarne teregtwijzingen erlangen, gelijk ik bereid ben, om alle aanmerkingen te beantwoorden en gevorderd wordende, ophelderingen te geven.

BATAVIA, 8 Febr.
1843.



Maandelijksch overzigt der Indische letterkunde.



Eenige beschouwingen over koloniale aangelegenheden, door Mr. J. F. W. VAN NES, oud raad van Indië enz. 's Gravenhage 1848.

Eenige denkbeelden over den verkoop van landerijen op Java, door Mr. J. F. W. VAN NES, oud raad van Nederlandsch Indië enz. 's Gravenhage 1848.

Over grondeigendom en landverkoop op Java, door Mr. J. F. W. VAN NES, oud raad van Indië enz. Naar aanleiding van de nota van den heer Mr. SLOET TOT OLDHUIS en de beantwoording daarvan door Z. Exc. den Minister van Koloniën. 's Gravenhage 1849.

Vervolg op eenige beschouwingen over koloniale aangelegenheden, door Mr. J. F. W. VAN NES, oud lid van den raad van Nederlandsch Indië enz. 's Gravenhage 1849.

In ons eerste artikel hebben wij gezien, hoe de heer VAN NES denkt over de vrijheid van drukpers op Java. Ook in de derde brochure heeft hij nog eene zinsnede geschreven, die wij hier gaarne overnemen, om te doen zien, hoe de tegenwoordige vice-president een onbepaald voorstander is van publiciteit in al haren omvang, en in de ruimste beteekenis van het woord. „Bij dit alles" zegt hij, „moet er meer vrijheid gegeven worden aan de drukpers en meer zorg besteed aan het onderwijs, om op meer wetenschappelijke en morele verbetering en beschaving te werken. Java behoeft geene materiële, maar wel eene morele kolonisatie. Niet langer moeten de kamers bemoeijelijkt worden met voorstellen omtrent de koloniën, welke slechts door één orgaan worden toegelicht. Eene *enquête* is raadzaam!" Na alzoo gezien te hebben, hoe de heer VAN NES denkt over de gewigtige aangelegenheid der publiciteit, zullen wij onderzoeken, van welken aard en omvang de hervormingen zijn, die hij in Indië dringend noodzakelijk acht.

Hervormingen in Indië.

Wij zullen hierbij de eigen woorden van den schrijver teruggeven. Immers zijn *vervolg op eenige beschouwingen over koloniale aangelegenheden*, laat hij voorafgaan door een overzigt van 't geen er ten spoedigste in Indië moet gedaan worden. „De organieke wetten en verordeningen" zegt hij, „waarop de Indische staatshuishouding rust, behooren niet meer in den tegenwoordigen tijd te huis. Java, in produktieve krachten jeugdig, heeft door den vorm van regering en van administratie een oud aanzien bekomen, waarvan het moet worden ontdaan, vóór dat het in eenen staat van apathie vervalle, waardoor de rijkste bronnen van volkswelvaart en voorspoed kunnen opdroogen." Om hiervan een denkbeeld te geven, laat hij

nu eene korte aanwijzing volgen van de hervormingen en verbeteringen, die de meeste staatsinstellingen in Indië behoeven, en „die welligt voor het algemeen onbekend zijn gebleven, niettegenstaande *het glazenhuis* voor het algemeen openstond." Die aanwijzing is van den volgenden inhoud.

1°. „*Het regeringsstelsel.* Nadat in het jaar 1816 door Commissarissen-Generaal onze Oost-Indische bezittingen van het Britsche tusschenbestuur waren overgenomen, werd in December 1818 een *reglement op het beleid van de regering, het justitiewezen, de kulture en den handel in 's lands aziatische bezittingen*, gearresteerd. Dit reglement, verzuimd aan de bekrachtiging des konings onderworpen te worden, is door den Gouverneur-Generaal, krachtens eene bij koninklijk besluit aan hem verleende magt, omgewerkt, met bijvoeging van zoodanige wijzigingen, als op grond van verkregen ondervinding doelmatig werd bevonden. Dit omgewerkt en hernieuwd reglement is op den 30 Augustus 1827 gearresteerd en ingevoerd. — Daarna is in 1830 ingevoerd een *reglement op het beleid der regering in Nederlandsch Indië*, 't welk vooraf, bij koninklijk besluit van 16 Mei 1829, was gearresteerd. En eindelijk werd, bij publikatie van den 26 September 1836, een *reglement op het beleid der regering in Nederlandsch Indië* afgekondigd, dat bij koninklijk besluit van 20 Februarij 1836 was gearresteerd. Al deze reglementen, hoezeer zij vaak in onderwerpen van ondergeschikten aard uiteenloopen, en voor het grootste gedeelte alleen eenig verschil in de verhouding en in den werkkring van den Raad van Indië aanwijzen, komen daarin overeen, dat zij evenmin éénheid van regering daarstellen, als goede contrôle aanbieden; doch altijd gelegenheid geven tot veelvuldige belemmering. Het zijn staatsstukken van eenen schoolmeesterachtigen geest; de Minister was jaloersch op het gezag van den Gouverneur-Generaal, en de Gouverneur-Generaal beangstigd, dat de Raad van Indië te veel zijn gezag zoude kunnen ondermijnen. In één woord, Nederlandsch Indië van het jaar 1818, in het jaar 1836 beschouwd, stelt een te groot verschil in alle takken van welvaart, industrie, handel kultuur en administratie daar, om nog altijd door een en hetzelfde, hoezeer versleten en weder gelapt regeringstelsel te worden bestuurd.

2°. „*Het Belastingstelsel*, of beter gezegd, eene proefneming van den Britschen landvoogd, om, wanneer de ondervinding zulks gedoogde, daaruit een belastingstelsel te vormen. Een stelsel, zeer verschillend begrepen en uitgelegd; nog meer verschillende in de uitvoering; door een nader ingevoerd kultuurstelsel grootendeels verminkt; dat zonder eene kadastrale meting nimmer geregeld uitvoerbaar is. Die meting is tot nog toe alleen verzuimd, omdat men *vreesde*, dat die den Javaan onaangenaam zoude zijn; niettegenstaande men *zeker weet*, dat de afpersingen en bedriegerijen der Chinesche pachters van bazars, geslagt, en overvaart, hem duizend malen onaangenamer zijn en men daarin nooit eene drangreden gevonden heeft tot eene ernstige herziening van de verpachting van 's lands middelen. Ik vraag of zulk een belastingstelsel, dat langer dan 30 jaren heeft bestaan, zich niet overleefd heeft?

3°. „*Het muntstelsel.* Bij gebrek van een goed muntwezen op Java, heeft men zich vergenoegd met muntstelsels, waaronder ik versta proefnemingen, om door slimme kunstgrepen, fijn gesponnen en meesterlijk uitgedachte hulpmiddelen, altijd onder den aanroep van Nederlandsche trouw en eerlijkheid, munten in te voeren, welke nooit de geldswaarde bezaten die ze vertegenwoordigden, doch altijd twee belangen bevoordeelden, die der Handelmaatschappij en die van het Gouvernement, en waarbij immer die der gemeente benadeeld werden. Onder *de gemeente* versta ik de bewoners van Java, van verschillende Oostersche natiën en van de Europeanen, de handelaren, landeigenaren, fabrickanten, ambtenaren, militairen enz. Bij alle muntveranderingen hebben deze allen steeds verliezen geleden, terwijl de aanzienlijkste winsten door de Handelmaatschappij getrokken zijn. Zoolang het muntwezen op Java niet in eenen normalen toestand gebragt is, is alle welvaart eene hersenschim.

4°. „*Het verdedigingsstelsel*, dat sedert nu bijna twintig jaren welligt het dubbel getal millioenen van de raming gekost heeft, zonder dat het nog tot stand gekomen is en zonder nog het getal millioenen te kunnen berekenen, die het nog kosten zal; en dan nog blijft steeds de onzekerheid of het al dan niet voldoen kan, waarover althans kundige en ervaren officieren nog zeer uiteenloopende gedachten koesteren.

5°. „*Het pachtstelsel*, — waaromtrent men reeds sedert jaren de zekerheid verkregen heeft, dat het onbillijk en bezwarend is voor het binnenlandsch vertier en den kleinen handel, en alzoo strekt tot opdrooging van twee rijke bronnen van volkswelvaart — doch zonder dat men het tot verbetering heeft kunnen brengen, *alleen* omdat men door den ministeriëlen band te sterk gebonden was, en zich niet vrijelijk konde bewegen.

6°. „De *koloniale koopvaardijvloot*, die zoo goed als geheel vervallen is. Java had, tijdens de geboorte der Handelmaatschappij, eene vrij aanzienlijke koopvaardijvloot, en werd reeds door de omliggende eilanden in den Indischen archipel krachtig ondersteund. De regering onder VAN DER CAPELLEN en DU BUS DE GHISIGNIES trachtte, op gezonde gronden van staatshuishouding, dien hoogst gevoeligen tak van nationale nijverheid, vooral voor eenen archipel, op te beuren en uit te breiden, toen langzamerhand de Handelmaatschappij hare schepen naar andere havens, dan die van Batavia, liet verzeilen, en eindelijk hand aan hand met de regering de koloniale kustvaart gansch en al verdrong. Zoo verviel de kustvaart in handen van Arabieren en Chinezen, en menig verlies van gelden en menschenlevens heeft het Gouvernement reeds te betreuren, wegens de mingeoefendheid dier zeelieden en den gebrekkigen toestand dier vaartuigen. Men leze over dit hoogst gewigtig onderwerp eene in 1848 uitgegeven brochure: *Nederlandsche Handelmaatschappij in Nederl. Oost-Indië* (vooral blz. 22 enz.).

7°. „*Eene hierarchie* onder de ambtenaren, hoogst gebrekkig en nadeelig; waardoor niet van ieder ambtenaar de behoorlijke partij getrokken wordt, en zeer dikwerf bekwame, ervaren ambtenaren niet op die plaatsen

worden gesteld, waar ze nuttig konden zijn. Het zoo belemmerende stelsel, dat ieder ambtenaar voor elke bediening geschikt is, doet het Gouvernement menige fout zeer duur betalen. Het is in de Indische dienst hoogst noodzakelijk, dat er als 't ware zekere bakens gezet worden, waardoor jonge ambtenaren moeten worden heengeleid, om eenmaal kundige en ervaren hoofdambtenaren te worden. Zoo b. v. moet hij, die eenige jaren bij het land- en kultuurstelstel in afzondering geleefd, en zich daarop met allen ijver toegelegd heeft, geplaatst worden als sekretaris in eene residentie, om met de administratie van politie en justitie, 's lands boekhouding en het beheer van gelden, burgerlijken stand enz. bekend te worden, ten einde daarna met vrucht te kunnen geplaatst worden als Adsistent-Resident onder eenen Resident; van hier tot op zich zelf staand Adsistent-Resident opklimmen, zal hij als bekwaam en met de vereischte kennis ervaren Resident enz. optreden.

8°. „*Eene zeer omslagtige en toch nog gebrekkige administratie*, gegrond op het beginsel: omslag baart duidelijkheid (?) Er is welligt geen staat in de wereld, waar meer geschreven wordt dan op Java en onderhoorigheden; zoodat het even bespottelijk als verderfelijk is, en al te dikwerf van het handelen terug houdt.

9°. „*Eene staatsbegrooting*, welke de essentiële hoedanigheden van eene begrooting mist; wanneer men ten minste mag uitgaan van het beginsel, dat eene begrooting eene zuivere en waarheid bevattende aantooning moet zijn van de inkomsten, waarop kan gerekend, en de uitgaven, welke toegestaan behooren te worden; een en ander met vermijding van alle fictie.

10°. „*Eene houtbosch administratie en stapelplaats-administratie*, waarin de grootste ongerijmdheden en verkeerdheden plaats vinden, om geene hardere uitdrukkingen te bezigen. Om een denkbeeld te geven, hoe gepast er in 's lands belang daarmede wordt te werk gegaan, kan het volgende voorbeeld dienen. Tot eene brug of zeehoofd zijn benoodigd 100 balken, ieder van 11 el lang en 30 Ned. duimen dik. Volgens het Gouvernementstarief hebben zij eene waarde van *f* 3780, terwijl zij aan blandong, transportkosten als anderzins, het Gouvernement vrij op de stapelplaats kosten misschien *f* 500. Het Gouvernement heeft alzoo eene winst van *f* 3280. Doch nu wordt die brug of dat zeehoofd bij de begrooting gesteld op *f* 3780. Bij de boekhouding wordt alzoo eene uitgaaf verhandeld van *f* 3780, doch die oorspronkelijk niet meer dan *f* 500 gekost heeft en waarbij de speling van *f* 3280 eene fictie is. Zoodoende verschijnen er zeer aanzienlijke sommen voor houtwerken op de begrooting, worden de werken met fictieve sommen bezwaard, alles zonder eenig ander nut of doel, dan alleen om de begrootingen welke door het Indisch aan het Nederlandsche Gouvernement worden overgelegd, fictief te doen zijn. Van hier dan ook, dat de direktie der genie, bij het bouwen van de citadel te Samarang, verkoos, om door eigen middelen in de bosschen van Kendal te doen hakken en naar Samarang te doen slepen de daar benoodigde houtwerken, alleen om op die wijze duizenden guldens op dat werk te

besparen. Wanneer alle de voor de fortifikatiën benoodigde houtwerken volgens tariefprijs berekend waren, dan was de begrooting welligt met eenige millioenen zonder nut bezwaard.

11°. „*Monopolie* van stapelprodukten, waardoor aan den vrijen handel slechts eene geringe hoeveelheid produkten der landerijen overgelaten wordt. Aan deze kanker is het verbroken evenwigt van het cirkulerend medium te wijten. Eene afscheiding van produkten ter waarde van 5 of 6 millioen gulden jaarlijks, zoude genoegzaam zijn om hetzelve te herstellen, en aldan een normaal muntwezen krachtdadig te ondersteunen.

12°. „*Zoutmonopolie.* Ook omtrent dit noodzakelijk artikel in de huishouding van den Javaan, waaraan hij zoo groote behoefte heeft, mogt wel eene billijke voldoening de bestaande vervangen.

13°. „*De zedelijke verbetering van den Javaan.* Thans vangt men aan hier en daar normaal-scholen op te rigten, maar wat zegt dit nog voor eene bevolking van ruim 10 millioen! Behalve dat zij in zedelijke beschaving nog op een zeer laag standpunt geplaatst zijn, ontbreekt hun nog de geringste kennis van heel- en geneeskunde, en wat nog het ellendigste verschijnsel is, van verloskunde. Het is voor den Europeaan ongelooflijk op welke barbaarsche wijze de vrouwen daarin bijgestaan worden; waardoor dan ook niet weinige slagtoffers onder de Javasche bevolking worden geteld. Het is hier de plaats ook, te gewagen van het gebrekkig beheer over de vaccine in den Indischen archipel.

14°. „*De geneeskundige dienst.* Ook daarin zijn wel, bij de uitzending van den tegenwoordigen chef van de civiele geneeskundige dienst, eenige verbeteringen ingevoerd, doch dit neemt niet weg, dat daarin nog hoogst noodige verbeteringen moeten gebragt worden. De chef van de militaire geneeskundige dienst is tevens chef van de civiele geneeskundige dienst, welke uit niet meer dan twaalf geneeskundigen bestaat, wier werkkring bij bestaande instruktiën aangewezen is, *alleen*, om daardoor in het meerder genot gesteld te worden van *ƒ* 6000 's jaars. Waarom niet alle civiele genees- en heelkundigen in de militaire dienst opgenomen, waardoor eenheid in dat vak bestaan zoude, en mindere ambtenaren, even als officieren, gratis zouden kunnen bediend worden?

15°. „*De administratie van den waterstaat en 's Lands gebouwen* gaat gedrukt onder reglementen en voorschriften, waardoor de meest ervaren ambtenaren in dat vak verpligt worden hunne kennis en ondervinding op te offeren aan den zin van kleingeestige bepalingen. De meeste gebouwen en publieke werken onderscheiden zich door wansmaak."

Ziedaar, hoe de schrijver, in eenige korte trekken voorstelt, wat er al in Indië ontbreekt en wat er gedaan moet worden. Ook over den landverhuur in de Vorstenlanden denkt hij zeer ongunstig, zoo als bekend is; ook het justitiewezen ontgaat er zijne scherpe kritiek niet. De tegenwoorwoordige Vice-President van den raad van Indië doet zich alhier alzoo kennen als een krachtig hervormer. Wij willen volstrekt niet beweren, dat wij in alle bijzonderheden met hem instemmen, maar dat hij in 't al-

gemeen in deze brochures onze meening is toegedaan omtrent de noodzakelijkheid van doortastende verbeteringen in Indië, zal ieder moeten toestemmen, die met zijne inzigten en de onze bekend is.

De Javaan in het ware daglicht geschetst, benevens eenige inlichtingen over het binnenlandsch bestuur op Java, door J. B. J. VAN DOREN, oud militair onder-intendant der 1ste klasse van het Indisch leger, ridder van de militaire Willems-orde en den Nederlandschen leeuw. 's Gravenhage, 1851.

Een vrijmoedig woord over het ontslag van den heer SENN VAN BASEL, vroeger Nederlandsch consul voor China te Canton, en laatst algemeen ontvanger te Samarang op Java, door een vriend van geregtigheid en vrede. 's Gravenhage, 1851.

Onder hen, die in den laatsten tijd over Indische aangelegenheden de pen voeren, behoort ook de heer VAN DOREN, blijkens het titelblad schrijver van de eerstgenoemde, en, blijkens de onderteekening „HUIZE DELTA, maand October 1851" auteur van de laatste brochure. Gelijk wij elke poging van dien aard toejuichen, zoo verheugen wij ons ook, den heer VAN DOREN onder de zeer velen aan te treffen, die hunne landgenooten trachten voor te lichten in hunne koloniale belangen. Als gij zijne geschriften reeds gelezen hebt, verwondert gij u misschien over deze verklaring. Immers 's mans inzigten en beschouwingen verschillen hemelsbreedte van de onze; zijne lessen en raadgevingen hebben eene geheel andere strekking dan dit Tijdschrift; hij heeft tegen vele personen, voor wie wij achting koesteren, en ook tegen ons, niet zelden hevig uitgevaren — en in weerwil van dit alles keuren wij goed, dat hij schrijft, ofschoon wij veel afkeuren van hetgeen hij schrijft. Weet gij waarom? Dewijl hij, zonder het te willen en te weten, de overwinning onzer beginselen bevordert en in de hand werkt. De wijze, waarop hij te velde trekt tegen de beginselen die wij verdedigen, is zeer geschikt, om anderen van hunne deugdelijkheid te overtuigen. Ik zal er een enkel voorbeeld van geven.

De heer VAN DOREN is een bittere vijand van de verspreiding van Christelijke beschaving in Indië. Vele voorbeelden bewijzen, zegt hij, „dat de Javaan bij eene zorgvuldige opvoeding in de kunsten en wezenlijke wetenschappen kan uitmunten." Derhalve, zoudt gij antwoorden, onderwijs hem en voed hem op. Maar de heer VAN DOREN maakt eene geheel andere gevolgtrekking." Derhalve „zegt hij," „is het, uit een staatkundig oogpunt beschouwd, nog eene dubitative kwestie of een algemeene vooruitgang en industriële ontwikkeling onder de bevolking van Java, voor het behoud van onzen invloed over de kolonie aan te raden is." Omdat de Javaan vatbaar is voor hoogere ontwikkeling, daarom is het nog de vraag, of de staatkunde die ontwikkeling wel mag aanraden. Arme staatkunde, die gebouwd is op den stationairen toestand van een volk, dat, „bij eene zorgvuldige opvoeding, in kunsten en wetenschappen kan uitmunten." Maar ziet gij dan niet, dat gij zelf het vonnis over uwe staatkunde uitspreekt?

Maar meent gij dan, dat het mogelijk zal wezen de ontwikkeling en beschaving tegen te houden van een volk, dat er vatbaar voor is? Nog minder raadzaam komt het den heer VAN DOREN voor, „om den Javaan tot *Christelijke* beschaving op te leiden, zoo als sommigen, ofschoon voor schrandere mannen bekend, met overdreven geestdrift beweren, ja (die) zelfs zoo ver gaan het der Nederlandsche regering als een pligt op te leggen, de verheffing en opleiding van de Indische bevolking, door de verspreiding van het Christendom te beoogen, en daartoe al het mogelijke aan te wenden. Doch met welk doel? alleen om er de aandacht van de vertegenwoordiging en de natie op te vestigen, die, verre van onze Indische bezittingen verwijderd en met den toestand van Java slechts oppervlakkig of bij overlevering bekend, zulke onuitvoerbare plannen voor goeden munt houden." Wij voor ons zullen hierop niets antwoorden. 't Behoeft niet. Ieder onpartijdige, hij zij in Indië geweest of niet, zal de waarde van dergelijke redeneringen weten te schatten, zonder onze voorlichting.

De heer VAN DOREN geeft op verscheiden plaatsen zijner geschriften de titels op, krachtens welke hij geloof en vertrouwen van zijne lezers meent te mogen eischen. Zoo zegt hij in de voorrede: „mijne bijdragen zijn de vrucht van eene 15 jarige oplettendheid en ondervinding, in het inwendige der huisgezinnen van de inboorlingen op Java verkregen." Zoo zegt hij op blz. 29 der eerste brochure: „Eene vijftienjarige ondervinding in Indië, en de aard van mijne betrekking *), die mij steeds in alle rigtingen van Java en dan weder op het grondgebied van andere eilanden slingerde, heeft mij, meer dan menig ander officier van het Indische leger, of den steeds te Batavia, Samarang of Soerabaja verblijvenden ambtenaar, in de gelegenheid gesteld, om den Javaan van nabij in zijne wijze van zien en denken te kunnen doorgronden." En wat is nu het resultaat van de navorsching naar den aard, het karakter, de zeden en gewoonten van den Javaan, die de heer VAN DOREN, gedurende vijftien jaren, heeft in 't werk gesteld? Onder anderen deze karakterschets: „De *minst beklagenswaardige* hoedanigheden, welke het karakter van den inboorling van Java's bovenlanden kenmerken, zijn over het algemeen: *hoogmoed*, *gierigheid*, *afgunst en egoïsmus!*"

Wij verheugen ons, dat de heer VAN DOREN zijne geschriften uitgeeft, want, hoe zonderling de vorm en stijl en inhoud ook in vele opzigten moge zijn, hoe geheel onjuist en verkeerd en onwaarachtig zijne voorstellingen ook mogen wezen, de verstandige en onpartijdige lezer zal *bij hem* het ware van het valsche gemakkelijk onderscheiden. En bovendien, in weerwil van veel verkeerds, komen er toch ook nu en dan goede en juiste beschouwingen in voor. 't Ontbreekt ons aan tijd en plaats, om daarvan voorbeelden aan te halen; wij bepalen ons bij deze enkele bijzonderheid, dat, in het laatst door ons genoemde geschrift, het ontslag van

*) Officier bij de administratie van het Indische leger!

den heer SENN VAN BASEL in het ware daglicht is geplaatst, en dat wij de verdediging van den Generaal CLEERENS met uitstekend genoegen gelezen hebben.

En wat is nu de slotsom van deze onze beschouwing? Dat wij hopen, dat de heer VAN DOREN voort zal gaan met ons de vruchten van zijne pen mede te deelen. Mogten wij er een raad bijvoegen, dan zou het zijn, dat de schrijver het niet alleen meer liet aankomen op het geen hij, gedurende vijftien jaren, in Indië al zoo gezien en gehoord heeft, maar dat hij van de Indische aangelegenheden eene ernstige studie maakte; dat hij ons niet in bonte mengeling de beelden en verschijnselen voor oogen stelde, die de herinnering van het verledene hem nu en dan voor den geest plaatst, maar dat hij dat alles aan vaste beginselen vooraf toetst, en vooral daar bij in het oog houdt, dat de Maatschappij in Indië is zamengesteld uit *menschen van dezelfde beweging als wij.*



VARIA.



Veel wordt over Java geschreven, maar 't is zeer te betreuren, dat zoo veel daarvan regtstreeks in strijd is met de waarheid, met de belangen dezer gewesten, met het waarachtig belang van Nederland, en geheel de strekking heeft, om vele nijvere Nederlanders totaal te ruïneren. Gelukkig onder anderen, dat de onjuiste berigten ten opzigte der landverhuringen in de Vorstenlanden, door sommigen verspreid, een tegengif hebben gevonden in de geschriften van anderen, als van den zich noemenden D. D. C., van R. SWAVING, van J. STEIJN PARVÉ en van dergelijke geachte schrijvers. Ondertusschen kon ik een gevoel van verontwaardiging niet onderdrukken onder het lezen van het geschrijf van den zich noemenden B. B. C. in de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* *). Ik veronderstel, dat hij, door wrijving van denkbeelden, getracht heeft de waarheid meer te doen uitkomen, en daarom bezwaren heeft geopperd, waaraan hij zelf niet geloofde. Ik veronderstel dit, omdat ik gaarne het beste van mijne medemenschen geloof. Misschien dwaalden andere hooggeplaatste personen op dezelfde wijze in hunne geschriften. Ik neem dit het liefste aan; want ik mag niet veronderstellen, dat een kundig oud-Indisch ambtenaar zoo vele nijvere medeburgers met een moordend staal zou willen treffen, en de thans ruime inkomsten van talrijke Vorsten en hofgrooten in deze residentie Soerakarta zou willen doen verdwijnen, inkomsten waaraan ze thans sedert een reeks van jaren gewoon zijn, en die zij zich langs eenen anderen wettigen weg niet kunnen verschaffen.

Ik zelf ben het hoofd eener groote landelijke onderneming in Soerakarta; ik heb een talrijk huisgezin; ik woon sedert 1821 in Nederlandsch Indië en ben sedert 1834 alhier gevestigd; en ik ben dus in al dien tijd in aanraking geweest met de Javaansche bevolking en hare hoofden. Op grond van dit alles meen ik regt te hebben in de kwestie der landverhuringen in Soerakarta en Djokjokarta een oordeel te vellen.

In de eerste plaats vraag ik dan: mag men het groote belang uit het oog verliezen, 't welk de Vorsten en hofgrooten in deze beide residentiën er bij hebben, dat zij hunne landen aan Europeanen mogen blijven verhuren; iets waartoe hun het regt uitdrukkelijk is toegezegd bij besluit van den Kommissaris-Generaal van 17 Mei 1847, Staatsblad n°. 53. Die bepalingen zijn bij velen hunner bekend. Velen hunner verklaren openlijk zich te houden aan hunne door het Gouvernement erkende en voor hen heilige gebruiken, van namelijk hunne landen in huur te mogen afstaan,

*) Later heeft de heer Mr. J. H. TOBIAS zich bekend gemaakt, als de auteur der artikelen, met de initialen B. B. C. geteekend. (REDAKTIE.)

bij afgifte van piagem (huurkontrakt), waarin de voorwaarden staan uitgedrukt. Velen doorgronden zeer goed het verlies, dat zij zouden lijden, wanneer het verhuren van hunne landen werd verhinderd. De meesten hebben reeds pogingen in 't werk gesteld, om eene verlenging van den huurtijd, die in 1858 verstreken is, aan te gaan, ten einde zich ook voor de toekomst hunne inkomsten te verzekeren. Immers zij zien, dat door de huurders, die geheel in onzekerheid verkeeren wat het Gouvernement omtrent hen zal beslissen, geene kosten meer worden besteed voor het aanplanten van nieuwe koffijboomen, en vreezen daarom dat zij later veel minder inkomsten zullen hebben dan de thans zoo hooge pachtprijs bedraagt.

In de tweede plaats zij 't mij vergund te doen opmerken, dat het provisioneel reglement op de landhuur in deze beide residentiën, zoo als de heer R. SWAVING zich zeer juist uitdrukt, een dokument is, de middeleeuwen waardig. Moeten art. 23 en anderen van dat reglement niet noodzakelijk worden gewijzigd? Immers thans moeten de landhuurders zich stilzwijgend de handelingen en dikwijls mishandelingen van het bestuur laten welgevallen, waaraan ze zich lijdelijk moeten onderwerpen. Wat moet er van hen, hunne familiën en ondernemingen worden, wanneer zij door een geheim rapport van den resident, dikwijls uitgelokt door onjuiste berigten, ieder oogenblik er aan bloot staan, om uit de residentie te worden verwijderd? Wel heeft men regt om te klagen, wel kan men zich op hooger magt beroepen, maar al volgt er dan ook eene herstelling van het gepleegde onregt, dan zou men eerst na verloop van zeer geruimen tijd weder in de residentie worden toegelaten; de slag zou gevallen zijn; de onderneming zou onherstelbaar zijn te niet gegaan! Voor eene regtbank wordt eene zaak grondig en onpartijdig onderzocht. Maar nu de landhuurder in de Vorstenlanden niet voor den regter te regt staat, is hij gedwongen zich te buigen onder den schepter van eenen niet zelden naar willekeur handelenden resident.

En komen de financiële belangen van het Moederland hier niet in het spel? Wedijverde, gedurende mijn verblijf in deze residentie, het koffijprodukt, door partikuliere nijverheid voortgebragt, niet met dat van de residentie Kadoe?

Men verlieze ook niet uit het oog, wat de heer SWAVING zoo te regt aanmerkt, omtrent de meer billijke behandeling, die de ingezetenen van door Europeanen gehuurde landen ondervinden. Ook in deze residentie heeft de bevolking, bij de meeste landhuurders, volkomen vrije beschikking over de produkten hunner dessa's, als bamboe, vruchtboomen enz. De Javanen zijn, onder de landhuurders die hun waar belang kennen, volkomen te vreden. Hun leed wordt, in geval van ziekte, verwonding of andere ongevallen, inderdaad menschlievend gelenigd. Ik ken landhuurders die hunne schuren openstelden, en de door mislukte oogst en andere tegenspoeden verarmde bevolking welwillend te gemoet kwamen. Bij de meesten is de Javaan van alle geldelijke opbrengst ontheven.

Weldra zal door de landhuurders in de residentie Soerakarta aan den Gouverneur-Generaal een verzoekschrift worden aangeboden, ten einde eene

vergunning te verkrijgen, tot het onderhandelen over het verlengen van den huurtijd na 1858. De gegronde redenen, die *reeds thans* voor zulk een verzoek pleiten, zullen in dat adres uitvoerig worden behandeld. Mogt de zaak aan de beslissing der Staten-Generaal onderworpen kunnen worden, iets dat zeer te wenschen is, dan hoop ik, dat deze eenvoudige aanteekeningen mede in welwillende overweging zullen genomen worden, en zoodanige maatregel tot stand zal komen, dat de nijvere en rustige landhuurder in de Vorstenlanden niet meer aan de willekeur der Residenten zij overgeleverd. De *toegezegde* ongekrenkte vrijheid van den *verhuurder* moet dan gehandhaafd worden, waardoor hij zoodanige overeenkomst mag maken, als hij in zijn belang oorbaar zal achten, zonder gehouden te zijn aan eene formule, waarvan hij afkeerig is. Hij moet vrijheid hebben, om het heiligste bij den Javaan, het *adat lama* (oud gebruik) te volgen, bij het verhuren zijner landen aan Europeanen; eene vrijheid, die hem te eerder kan worden vergund, omdat de verhuurders op eene hoogte staan, dat zij, bij het verhuren hunner landen aan Europeanen zoo wel als bij het verpanden aan Javanen, hun belang zeer goed begrijpen.

Omtrent dit laatste, het verpanden van dessa's door rijksgrooten aan Javanen, moet ik nog iets in 't midden brengen. Het is een gebruik, waarbij letterlijk dezelfde regten aan den pandhouder, bij *petok bertanda piagem* (kwitantie-geschrift), voor een bepaald, soms onbepaald, getal jaren, zoowel over het land en de dessa als de ingezetenen, wordt verleend, als aan den Europeschen landhuurder, onder beding van zekere opbrengst in geld en natura. Soms worden door deze pandhouders een schoon paard, een gamelan, of iets dergelijks verkocht, of eenige honderden guldens tegen zeer hooge renten voorgeschoten, met beding, dat voor die renten ¼ of ½ jonk land of meer als pand wordt gesteld; welk pand kan worden ingelost tegen terugbetaling der kapitale schuld. De Javaansche pandhouder draagt zorg, dat deze terugbetaling niet geschiede. Wel zijn onder de Javanen weinig vermogende lieden, maar toch ken ik er eenigen, die op deze wijze in 't bezit van 80 ja 100 jonken land zijn gekomen, waarvan de bewijzen onder hen berusten. Het zal dus wel geen betoog behoeven, dat deze verpanding gelijk aan afzetterij, niet in de schaduw kan staan van het verhuren van land door Javaansche grooten aan Europeanen, voor een dikwijls verdubbeld geldsbedrag van dat van den pandhouder, 't welk deze nog bovendien met rente verrekent. Komt een Europeaan met zulke pandhouders in aanraking, dan vermijden zij zorgvuldig alle gesprek, want zij vreezen, dat de eerste aan den eigenaar dubbeld en kontant zal vergoeden, wat de pandhouder voor het pand heeft voorgeschoten, en bovendien met verdubbeling van huur. Mij zijn aanbiedingen gedaan, waardoor ik met eenige duizende guldens een volkomen herstel van zaken van een thans zeer gedrukt Javaansch hoofd kon bewerken; niettegenstaande dat hoofd zeer goed wist, dat op mij geen de minste verpligting zou rusten, om als ik er om verzocht werd nog meer voorschotten, te geven, en hij zijne Javaansche instellingen te zeer eerbiedigde, dan dat hij, na de afgift der

piagem, nuttelooze moeijelijkheden zou maken, in geval ik hem die meerdere voorschotten weigerde. Reeds vloeide *f* 130,000 van mij tot dusverre in de beurzen der onderscheiden verhuurders mijner huurlanden, die in hetzelfde tijdvak van hunne *bêkkels* (dorpshoofden) geen *f* 40,000 zouden ontvangen hebben.

Blijft art. 9 van het reglement op den landverhuur in de Vorstenlanden bestaan, dan blijven ook de moeijelijkheden in leven, die langs den voorgeschreven weg door den Europeaan niet zijn uit den weg te ruimen. Om hiervan een enkel bewijs te geven, zij het volgende genoeg. Eerst moet de Europeaan een verzoek doen, om te mogen onderhandelen over het huren van landen. Zoodanig verzoek brengt uit den aard der zaak mede, dat hij zich over den in te huren grond niet in aanraking mag stellen met den eigenaar, voor hij toestemming heeft verkregen. En toch moet hij bij zijn verzoek opgave doen van den naam, de ligging, de uitgestrektheid in bouws van 500 □ roeden, in Solosche jonken enz. van het te huren land. De streek, waar de door hem bedoelde landen gelegen zijn, gaat hij opnemen. Hij doet onderzoek bij den bêkel. Iedere vraag, door hem gedaan, beantwoordt deze op eene wijze, die hem van het juiste spoor moet brengen. Zijne opgaven aan het Gouvernement zijn derhalve meestal onjuist. Het belang van den bêkel brengt mede, geene opening van zaken te geven, want indien de Europeaan als huurder optreedt, dan wordt natuurlijk aan zijne knevelarijen paal en perk gesteld, en het algemeene welzijn der ingezetenen gehandhaafd.

Blijven art. 11 en anderen bestaan, dan behoudt de verhuurder het dikwijls dubbeld snijdend mes in handen; want dan houdt hij den Europeaan aan de praat; hij brengt de zaak, waarvoor reeds zooveel moeite is aangewend, niet ten einde, dan op het laatste tijdstip, wanneer hij met ongehoorde vorderingen voor den dag komt. Is de tijd van zes maanden verstreken, dan kan de Javaan van voren af weder beginnen, en dan zijn er soms omstandigheden geboren, die een ander advies van den resident op zijn verzoek uitlokken.

Ik eindig met den wensch, dat weldra voorschriften omtrent den landverhuur in de Vorstenlanden op Java het licht zullen zien, die het kenmerk dragen van den tijd dien wij beleven, en die Nederland waardig zijn.

Samarang, EEN ZUID-HOLLANDER.
20 September, 1851.

Terwijl zooveel over Java en zijne bewoners wordt geschreven en gesproken, en men dat eiland zoo veel welverdiende oplettendheid schenkt, komt het ons niet ondienstig voor, onze landgenooten ook eens een oogenblik te onderhouden over eene bezitting, die binnen weinige jaren belooft, in bloei en welvaart met Java te zullen wedijveren, zonder die treurige keerzijde, die den bloei en de welvaart van Java kenmerkt. Wij stellen ons voor een woord over het Gouvernements „Sumatra's West-

kust" te spreken. Wij willen den lezers van het *Tijdschrift voor Nederlandsch Indië* geene aardrijkskundige, topographische, mineralogische of historische beschrijving van dat gewest aanbieden. 't Is een vlugtige blik, die wij aan dat gebied willen wijden, eene reis „à vol d'oiseau" over die uitgebreide bezitting, waarvan wij de indrukken aan den lezer eenvoudig in de varia willen mededeelen. Wij zullen u niet naauwkeurig trachten aan te wijzen, welk standpunt Sumatra inneemt op den weg van beschaving en ontwikkeling. Wij zullen u geen reeks van cijfers voorleggen, op het gevaar af van u de oogen te doen schemeren. Wij willen u alleen oppervlakkig vertellen, wat Sumatra thans is. — Wordt ons eenvoudig schrijven de eer gedaan, in het *Tijdschrift voor N. I.* te worden opgenomen, dan verzoeken wij den lezer, het te willen beschouwen als eene beantwoording, hoe kunsteloos ze ook wezen moge, van de vriendelijke uitnoodiging door den Hoogleeraar P. J. VETH in eene der vorige nommers van het Tijdschrift gedaan. — Wij verheugen ons hierbij te mogen voegen, dat wij stellig verzekerd meenen te zijn, dat door iemand, die Sumatra in den grond kent, en niet weinig heeft bijgedragen, om dat gewest op de hoogte brengen, waar het nu is, stoffen worden verzameld voor eene geschiedkundige bijdrage, die wij hopen dat weldra het licht zal zien.

Toen wij op Sumatra kwamen, was juist de veroveringsperiode geëindigd. — Soengei-pagoe en de XII Kotta's waren bezet; de zamenzwering van PAU was verijdeld. — Alles was toen in rust. Men kon echter het land aanzien, dat het nog niet lang van den geessel des oorlogs was bevrijd. — De handel was er, zoo niet gedrukt, toch ook niet levendig; de wegen waren slecht; de bevolking was gedrukt onder den last der heerendiensten, maar voornamelijk door den afvoer der produkten uit de uitgestrekte binnenlanden naar de strandplaatsen; de inning der produkten was ongeregeld; geheele kampongs waren vernield of verarmd door de langdurige oorlogen, kortom, men haakte van alle kanten naar rust.

Sedert dat tijdstip is de rust, eenige plaatselijke gevallen uitgezonderd, niet verstoord. — Die plaatselijke gevallen willen wij hier even aanstippen, omdat men er in het moederland waarschijnlijk niets van zou weten, ware het niet dat men nu en dan in de dagbladen vond dat deze of gene tot ridder is benoemd, voor zijn gehouden dapper gedrag tijdens de expeditie, of militaire vertooning, tegen deze of gene kampong, of tegen dit of dat eiland.

In 1847 had er dan eene expeditie plaats tegen eenige wederspannige Battasche kampongs, en eene militaire vertooning op de kusten van het eiland Nias. Beide ondernemingen werden door den onvermoeiden Luitenant-Kolonel VAN DER HART, die destijds tevens resident van Tapanoeli was, in persoon aangevoerd, en gelukkig volbragt. Wat men ook van militaire executiën moge zeggen, stellig is het, dat deze beide togten niet nagelaten mogten worden. En om op dat woord terug te komen: wat noemt men eene militaire executie, wanneer men in aanmerking neemt, dat onze geheele krijgsmagt op Sumatra naauwelijks 3000 man telt, verspreid op eene oppervlakte van, ik durf niet zeggen hoeveel, □ geograpi-

sche mijlen, verdeeld in 22 of 23 garnizoenen? Is het hier niet de pligt van den bevelhebber, om, bij de eerste kenteekenen van wederspannigheid, voorbeeldige strafoefeningen te doen plaats hebben, om daardoor zelfs de geringste zweem van zedelijke kracht den wederspannigen te ontnemen. Indien wij begonnen heden regtvaardig te worden, dan zouden wij morgen den archipel behooren te verlaten *).

Om op ons onderwerp terug te komen: in 1848 had er te Singkel, het noordelijkste punt van het aan ons onmiddellijk onderworpen gebied, eene gebenrtenis plaats, die de schromelijkste gevolgen had kunnen hebben, ware het niet, dat de aanvallers zich niet dadelijk van de overwinning verzekerd achtten, nadat zij eenen eersten gunstigen uitslag hadden bekomen, door welke hunne zekerheid, de noodige maatregelen konden genomen worden, hen te verjagen.

Het was in den nacht van den 20 op den 21 Julij dat Singkel door eene bende Atjinesche roovers werd aangevallen. De roovers hadden geen gunstiger oogenblik voor het uitvoeren van hun ontwerp kunnen kiezen. Het garnizoen was tijdelijk buiten de benting gelogeerd, omdat de kazernes daar binnen werden vernieuwd. In de benting waren slechts vijf of zes man aanwezig. De kommandant der wacht, een voormalig officier, was beschonken. De poort stond open. De Afrikaansche soldaat, die op het Zuid-Wester-bastion als schildwacht was geplaatst, bemerkte de vaartuigen der roovers, toen zij den hoek der rivier omroeiden. Op zijn roepen geen antwoord ontvangende, wilde hij vuren, doch zijn vuursteengeweer weigerde. De roovers landden, trokken zonder stoornis de benting binnen, hakten een man van de wacht door midden, die zeer gerust lag te slapen en vermoordden een onder-officier die, door het gerucht ontwaakt, zijne kamerdeur wilde openen. Nu was de vreugde der roovers grenzeloos. Zonder zich verder over iets te bekommeren, gaven zij zich aan die vreugde over. Hierdoor gaven zij der bezetting tijd en gelegenheid om te ageren. Wij zouden even ondankbaar zijn als het gouvernement (misschien is het er niet mede bekend gemaakt, wij hopen het) indien wij verzuimden gewag te maken van eenige daden, die zoo veel moed, beleid en trouw aan den dag legden, dat het naar ons gevoelen regtmatig zou zijn geweest die menschen met het ridderkruis te begiftigen. Kende ik de namen der helden, waarover ik wil spreken, ik zou trachten ze der vergetelheid te ontrukken, door ze hier ter neder te stellen; doch zelfs deze zijn niet bekend gemaakt.

De vijf of zes man der bezetting die in de benting waren, hadden zich in een kleine kamer vereenigd. In stede van zich achter hnnne zwakke verschansing stil te houden, en zich alleen tot verdediging gereed te maken in het geval dat zij mogten worden aangevallen, begon dit kleine aantal manschappen zelf den aanval.

Hun eerste schot velde al dadelijk een der roovers neder. De Atjinezen

*) Wij laten deze stelregel natuurlijk geheel voor rekening van den schrijver; ons beginsel is, zoo als bekend is, geheel anders en staat lijnregt tegen het zijne over. (REDAKTIE.)

hierop niet verdacht, begonnen nu de bewuste kleine kamer aan te vallen.

Hare bamboe omheining was met één goede kongo doorgekapt, doch de kleine bezetting verdedigde zich koelbloedig tegen den drom van woedende bestormers. Twee hunner vuurden slechts, terwijl de overigen laadden; zoo waren hunne schoten snel op elkander volgend, en zeker. Lang zouden zij het echter niet hebben kunnen uithouden, want een hunner was het gewricht der regterhand verbrijzeld, en kon dus niet meer vuren of laden, toen het eindelijk aan de buiten zijnde bezetting gelukte, de benting te hernemen, en de Atjinezen te verjagen of neder te schieten.

Wij kunnen het niet met zekerheid bevestigen, doch achten het noodig, hier aan te teekenen, dat er sommige lieden gevonden worden, die vermeenen te weten, dat de toenmalige kommandant te Singkel gewaarschuwd was geworden; en, door meerdere maatregelen van veiligheid in te stellen, veel had kunnen bijbrengen om de roovers buiten de benting te houden. Dat zij er uit zijn gejaagd, na er binnen te zijn gekomen is alleen aan hunne zorgeloosheid te danken; want hadden zij het beleid gehad, om de beide twaalfponders op de buiten staande kazerne te pointeren, dan staat het te betwijfelen of de bezetting energie genoeg zoude behouden hebben om de bestorming der benting te wagen. Dit moet nog gezegd worden, dat toen het gevaar voorbij was, eene menigte maatregelen werden genomen om eenen nieuwen aanval te kunnen verijdelen.

In het laatst van 1848, had er wederom een kleine opstand plaats in de omstreken van Priaman, waarbij onderscheidene moord- en plundertooneelen voorvielen, doch die spoedig in zijnen loop werd gestuit, door de verbazende snelheid, waarmede de afdeeling Priaman, door troepen werd omsingeld en doorkruist.

In het midden van 1850 heeft eene expeditie tegen een wederspannig hoofd der Batoe-eilanden plaats gehad; en, terwijl wij dit ter neder schrijven is eene expeditie tegen Poeloe-banjak, noord-westwaarts van Singkel gelegen, nog niet teruggekeerd.

Wat nu den tegenwoordigen toestand van Sumatra betreft, durven wij zeggen, dat dit land in vele opzigten eene vergelijking met Java kan doorstaan; in enkele opzigten zelfs boven dat land bevoorregt is. Immers, dáár wordt de bevolking gedrukt door onevenredig geheven landrenten; uitgemergeld door de belastingen op de bazars; terwijl men op Sumatra van dit alles nog bevrijd is. En toch begint Sumatra reeds voordeelen af te werpen, welke meer en meer zullen toenemen, zoo het Gouvernement voortgaat dat gewest op de tegenwoordige wijze te blijven besturen. De produktie van koffij op Sumatra bedraagt thans ongeveer 100,000 pikols 's jaars. De kultuur van dat produkt heeft niets bezwarends voor den Maleijer. De ambtenaren moeten waken dat de koffijtuinen behoorlijk onderhouden worden, doch de vrucht blijft ter beschikking van den landbouwer, behoudens de verpligting om aan niemand dan aan het Gouvernement die vruchten te verkoopen! In elke distrikts-hoofdplaats is een pakhuis, waar de gemeene man zijne koffij brengt, hoe weinig hij ook heeft, en kontant

betaald wordt, zonder gevaar te loopen door zijne hoofden beknibbeld te worden. Deze ontvangen, om den aanbouw aan te moedigen, eene premie van 60 duiten voor de pikol koffij. Een ding wenschten wij, dat gewijzigd kon worden: en wel de prijs der koffij. Terwijl het Gouvernement zes en zeven gulden voor de pikol koffij betaalt; welke prijs echter met de transportkosten enz. gemiddeld op *f* 10 zal loopen, dwingt het den niet- koffijplantenden opgezeten om geene koffij te drinken, of dezelve uit 's Gouvernements koffij-pakhuizen te koopen voor de geringe som van *f* 24,00 rec. de pikol; hetwelk eigenlijk met de 25 pCt. administratie kosten *f* 30,00 rec. behoorde te wezen!

Wij kunnen hier echter bijvoegen, dat slechts zeldzaam van deze goedgunstigheid der regering wordt gebruik gemaakt, hoewel op Sumatra even veel koffij wordt gedronken als elders. Hieruit blijkt dat de eilander wel eens sluikhandel drijft; hetgeen minder zou gebeuren, indien de prijzen voor den inkoop der koffij wat milder waren gesteld.

Een bijzonder groot voorregt voor Sumatra is dat de levensmiddelen er in het algemeen overvloedig en goedkoop zijn. De rijst is te Padang zelden duurder dan *f* 2 de pikol; in de binnenlanden is ze nog goedkooper. Enkele uitzonderingen in de noordelijke afdeeling, moet men niet rekenen.

De gezondheidstoestand van Sumatra is over het algemeen gunstig: vernielende epidemiën, die Java zoo dikwerf hebben geteisterd, hebben dat land verschoond. Ook hier behoort men de enkele uitzonderingen omtrent de ongezondheid van de noordelijke, moerassige strandposten niet in aanmerking nemen.

Wat de wegen aangaat; ook deze zijn sedert de laatste jaren uitmuntend verbeterd geworden. Men kan thans van Padang per as naar de bovenlanden gaan, iets dat voor eenige jaren eene onmogelijkheid was. In de bovenlanden zijn onderscheidene goede wegen aangelegd, welke der bevolking wel eenige moeite kosten voor het onderhoud; doch haar daarentegen hebben bevrijd van de last om de produkten af te voeren; hetwelk thans overal door partikuliere aannemers geschiedt. In de noordelijke gedeelten begint men ook goede wegen aan te leggen; onder anderen is er een karrenweg aangelegd van uit Mandaheling naar Natal. Konde men er in slagen om de uitgestrekte moerassen, die de noordelijke strandposten zoo vreesselijk ongezond maken, en jaarlijks zoovele slagtoffers vorderen, vooral onder de ongelukkige militairen, die gedoemd zijn daar te leven; om die moerassen in rijstvelden te herscheppen, dan zoude ook daar gezondheid heerschen. Wij vreezen echter, dat dit onder de vrome wenschen behoort, want die streken zijn te schaars bevolkt.

Indien de stand van zaken blijft voortduren, zoo als die nu is, dan gelooven wij dat de rust op Sumatra lang ongestoord zal blijven. Onze zedelijke invloed op de bevolking is grooter dan men in het algemeen wel denkt, en zij herinnert zich te goed, welke rampen haar voorheen teisterden, vóór onze komst, om niet hetzelfde lot te gemoet te zien, wanneer wij er niet meer zouden zijn.

Een paar voorbeelden mogen tot staving van deze onze meening dienen.

Een officier vroeg eens een inlander wat hij wel dacht, dat beter zou zijn, dat de Europeanen er waren, of dat ze er niet waren. Waarop de man antwoordde: „Voorheen was de rijst verschrikkelijk duur; thans, nu de Europeanen ons als het ware gedwongen hebben onze velden te bearbeiden, nu is de rijst overvloedig, goed, en bijna geen geld meer waard." Iemand vertelde eens schertsenderwijze aan een inlandsch hoofd, dat het Gouvernement het voornemen koesterde, om alle plaatsen in de binnenlanden te verlaten, en alleen Padang en nog een paar strandplaatsen te behouden. „Mijnheer," zeide toen dat hoofd, „indien dat waarheid ware, dan zouden wij spoedig elkander onderling vermoorden; alle oude veeten zouden wederom opgewakkerd worden; want het is het Gouvernement alleen, dat ons in vrede doet leven."

Er zijn lieden geweest, die zich tegen de verovering van Sumatra verklaard hebben. Wij deelen dit gevoelen, voor zoover de verovering van het geheele eiland betreft; maar overigens wenschten wij wel, dat een grooter deel van dat land ons toebehoorde, dan tot nu toe het geval is. Naar ons gevoelen moest dat deel het geheele zuidelijke gedeelte van Sumatra beslaan, met eene goed bewaakte noordwestelijke grens, welke het geheele eiland zou doorsnijden. Zoo als het thans is, nu wij op onze oostelijke grenzen onafhankelijke staten hebben, die met Engeland, het Oost-Indische Engeland wel te verstaan, veel handel drijven, worden onze grensdistrikten met voorwerpen van Engelsch maaksel overstroomd, waardoor onze eigen handel wordt gefnuikt en het Gouvernement in zijne inkomsten bekort. Is het eene goede les voor ons, als men weet, dat in het noordoostelijke gedeelte van ons gebied (Pertibie) jagtgeweren, kruid en lood goedkooper te bekomen zijn dan ergens in onze bezittingen? Die artikelen zijn echter niet van inlandsch maaksel, maar wel degelijk uit Engeland of zijne koloniën afkomstig. Indien wij, bij voorbeeld, Natal als een der uiteinden der lijn, waarmede wij de zoo even bedoelde grens wilden afbakenen, aannemen, en van daar noordoostwaarts voortgaan, dan zouden wij het eiland in zijne geringste breedte traverseren; Singkel, Baros, Nias en Sibogha (Tapanoeli) zouden wij kunnen verlaten, zonder schade te lijden. Onze uitgaven zouden de eerste jaren zeker zeer vermeerderen; doch er zou een veld voor ons geopend zijn, waar millioenen schats uit zullen kunnen worden getrokken. Siak en Indragiri zouden wel tot een verbond kunnen worden overgehaald. Door hun subsidiën te geven, zouden de vorsten dezer landen ons het regt toestaan, om hunne kusten te bezetten. Al onze bezittingen, en die der Engelschen zijn op die wijze ontstaan. Wil men Tapanoeli niet verlaten, trekt dan eene lijn van daar naar Bila. Wij willen gaarne gelooven, dat de Engelschen zullen schreeuwen over verkrachting van traktaten enz. maar wij kunnen hun dan naar hunne eigene daden verwijzen; en het is toch noodzakelijk dat men eindelijk eens laat blijken, dat geene schandelijke vrees voor onze buren, ons terughoudt onze eigene belangen te behartigen.

Sumatra's Westkust, 1851. C. S.

---

spreiding van het Evangelie. Bij den resident van Bazoeki zijnde, kwam in tegenwoordigheid van vele Inlandsche Hoofden, het gesprek op het Javaansche *Nieuwe Testament.* Terstond openbaarde zich bij vele Inlandsche Hoofden de begeerte, om een nieuw Testament te hebben; zoodat op verdere aanprijzing van den Resident, verscheiden hunner, aan Ds. MEIJER verzochten, toch *Nieuwe Testamenten* naar Bazoeki te zenden, opdat zij ze aldaar zouden kunnen koopen." Wij kunnen niet alles afschrijven, maar voegen er dit nog bij: „Groot is de belangstelling in de verspreiding van het Javaansche *Nieuwe Testament* door den heer CASPERSZ te Cheribon, die exemplaren aan Javaansche hoofden heeft uitgereikt, door den heer Resident POTTER te Samarang, en den heer BOUDRIOT, Resident van Japara, geopenbaard."

Wanneer de heer BAUD van den zedelijken en godsdienstigen toestand van Java spreekt, dan denkt hij waarschijnlijk aan Java, zoo als het was een kwart eeuw en langer geleden!

Het volgende uittreksel uit eenen dezer dagen ontvangen brief komt ons belangrijk genoeg voor, om het onder de oogen onzer lezers te brengen.

..... „Zonder op de beschikbare middelen te letten, heeft men in de laatste jaren de glorie onzer wapenen door overwinningen, vooral op Sumatra, verhoogd, en het grondgebied van Nederlandsch Indië uitgebreid, terwijl millioenen onzer oude onderdanen en bondgenooten in den Molukschen archipel onopgemerkt in hunnen barbaarschen staat zijn blijven stilstaan. De groote uitbreiding, welke ons grondgebied in Indië verkregen heeft, vordert aanzienlijke middelen voor een goed beheer, en maakt de verdediging moeijelijk en het bezit onzeker. Derhalve moeten wij, door eene goede staatkunde in Indië zelve, de middelen zoeken, om Indië te regeren, en dit is hetgeen ik noem: „morele invloed." Veroveringen met geweld, of eene onderwerping uit vrees, beschouw ik voor ons belang als schadelijk. Strenge meesters regeren gewoonlijk niet lang, en in een land, waar de maatschappelijke toestand der bevolking zoodanig is, dat elke overwinning eigenlijk een nederlaag wordt, heeft men, bij iedere vermeerdering van grondgebied, slechts groote kosten en weinig voordeel te wachten. Ons streven moet dus zijn, het Nederlandsch gezag in Indië zoo veel mogelijk uit te breiden en te bevestigen, door den zedelijken invloed van een wel ingerigt burgerlijk bestuur; een bestuur, dat door zijnen invloed de schokken van volksberoeringen beteugelt, en, onder zeldzame aanwending der beschikbare krachten, door geleidelijke maatregelen, in al de behoeften van de menigte zal weten te voorzien."

